

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**KOPUŞTAN GÜNÜMÜZE
SURIYE TÜRKMENLERİ (1918-2014)**

ABDULLAH AYDIN

**TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

OCAK 2017

KOPUŞTAN GÜNÜMÜZE SURİYE TÜRKMENLERİ (1918-2014)

Abdullah AYDIN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2017

Abdullah AYDIN tarafından hazırlanan “Kopuştan Günümüze Suriye Türkmenleri (1918-2014)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : Prof. Dr. M. Derviş KILINÇKAYA

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

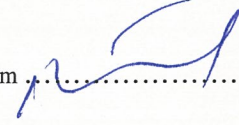
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Doç. Dr. Nejla GÜNAY

Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

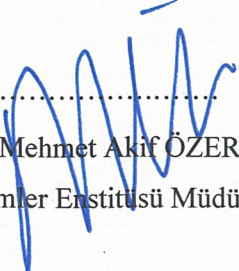
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 25/01/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Abdullah AYDIN

25/01/2017

KOPUŞTAN GÜNÜMÜZE SURİYE TÜRKMENLERİ (1918-2014)
(Yüksek Lisans Tezi)

Abdullah AYDIN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2017

ÖZET

Bu çalışmada, Türkmen adı verilen Oğuz boylarının 10. yüzyıldan başlayarak kitleler halinde Suriye coğrafyasına gelişleri, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemindeki durumlarına değinmekle birlikte esas olarak 1918-2014 yılları arasında Suriye Türkmenlerinin durumuna odaklanmakta ve çok çalışılmayan bir husus ele alınmaktadır. Bu çerçevede tezin 1. bölümünde I. Dünya Savaşı'nda neredeyse bin yıl Türk hâkimiyetinde kalan Suriye coğrafyasının kaybedilmesi sonucu yüzbinlerce Türkün işgal altındaki bu topraklarda kalışını anlattım. Kurtuluş Savaşı döneminde Suriye Türklerinin Türkiye ile birleşmek amacıyla askeri faaliyetleri ve kurdukları cemiyetlerin çalışmaları ile 1921 yılında Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın Suriye Türkleri üzerindeki etkisinden bahsettim. 2. bölümde Hatay'ın Türkiye'ye katılma sürecinde Suriyeli Türklerin faaliyetlerine yer verdim. 3.bölümde Fransız manda yönetiminin Suriye'deki etnik ve dini gruplara yönelik politikalarından ve Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından bahsettim. Suriye'de bağımsızlık sonrasında, özellikle Baas rejiminin Türkmenlere yönelik baskı ve asimilasyon politikaları ile Türkiye-Suriye ilişkilerinin Türkmenlere yansımalarını belirttim. 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'deki AK Parti iktidarının komşularla sıfır sorun politikasını ve bunun Türkiye-Suriye ilişkilerine, dolayısıyla Türkmenlere etkisini anlattım. Ayrıca Arap Baharı'nın Suriye'deki Türkmenler üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışarak Suriye krizinde Türkiye'nin, küresel güçlerin ve diğer bölge ülkelerinin takip ettiği politikadan bahsettim. Türkmenlerin Türkiye'nin de desteğiyle siyasal ve askeri anlamda örgütlenme ve milli kimliklerini koruma çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra Suriye'de Esad rejimi, IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) ve PKK (Kürdistan İşçi Partisi)/PYD (Demokratik Birlik Partisi) tehdidi altında kalan Türkmenlerin son durumunu belirttim. 4. bölümde ise Suriye Türkmenlerinin günümüzdeki nüfusu, yerleşim yerleri, sosyal, ekonomik ve kültürel durumları hakkında bilgi verdim. Bu anlamda tez çalışmamda yakın dönemden başlayarak Suriye'deki gelişmelerin Türkiye ve Türkmenlere yansımalarını bütün boyutlarıyla ortaya koymaya çalıştım.

Bilim Kodu	: 1101.2.288
Anahtar Kelimeler	: Oğuzlar, Suriye Türkmenleri, Selçuklular, Osmanlı Devleti, tarihi bağlar, Türk Kurtuluş Savaşı, Kuvayı Milliye, Türkiye-Suriye ilişkileri, Ankara Antlaşması, Fransız manda yönetimi, Hatay Sorunu, Baas Rejimi, Hafız Esad dönemi, Araplaştırma politikası, Beşar Esad dönemi, Arap Baharı, iç savaş, Suriye Türkmen örgütlenmesi, milli kimlik, Türkmen politikası, PYD (Demokratik Birlik Partisi), IŞİD (Irak Şam İslam Devleti), Türkmen yerleşimleri, sosyal, ekonomik ve kültürel durum
Sayfa Adedi	: 303
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

SYRIAN TURKMENS FROM DISENGAGEMENT UNTIL TODAY (1918-2014)

(M.S. Thesis)

Abdullah AYDIN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

January 2017

ABSTRACT

This study, touches upon the Oghuz tribes coming to Syrian geography in masses beginning from the 10th century, their situation in Seljuk and Ottoman periods and essentially focuses on the situation of Syrian Turkmens between the year 1918-2014 and deals with a rarely studied issue. In this framework, in the 1st part of the thesis, I talked about hundred of thousands Turkish people staying in these occupied territories after the loss of Syrian geography which had been under the domination of Turkish people almost for one years in the World War I. I mentioned military activities between Syrian Turks and Turkey during the Independence War with the aim of uniting, works of the unions they established and the effects of Ankara Treaty signed between Turkey and France in 1921 on Syrian Turks. In the 2nd part, I gave place to activities of Syrian Turks in the process of Hatay's joining to Turkey. In the 3rd part, I mentioned the policies of French mandate government over the ethnic and religious groups of Syria and Syria's gaining its independence. I stated the assimilation policies and the repression of Baath regime towards Turkmens after the independence of Syria and the reflections of Turkey-Syria relations on Turkmens. I mentioned the Justice and Development Party government's zero problem policy with the neighbors since the beginning of 2000s and its effects on Turkey-Syria relations and hence the effects on Turkmens. Also, I talked about the policies followed by Turkey, global powers and other countries in the region during the Syria crisis by trying to reveal the effects of Arab Spring on Turkmens in Syria. After giving information about the political and military organizations of Turkmens with the help of Turkey and Turkmen movements to protect their national identities, I stated the last state of Turkmens who are under the threat of Assad Regime in Syria, ISIS (Iraq Sham Islamic State) and PKK (Kurdistan Workers' Party) / PYD (Democratic Union Party). In the 4th part, I gave information about the recent population, settlement areas, social, economical and cultural states of Syria Turkmens. In this sense, I tried to put forth the reflections of developments in Syria on Turkey and Turkmens throughly, beginning from the recent period.

Science Code : 1101.2.288

Key Words : Oghuz, Syrian Turkmens, The Seljuq, Ottoman Empire, historical bonds, The Turkish War Of Independence, National Forces, Turkey-Syria relations, The Ankara Agreement, French mandate government, Issue of Hatay, Baath Regime, Hafez Al-Assad Era, Arabization Policy, Bashar Al-Assad Era, The Arab Spring, civil war, Syria Turkmen organization, Turkmen policy, PYD (Democratic Union Party), ISIS (Iraq Sham Islamic State), Turkmen settlements, social, economical and cultural state

Page Number : 303

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

TEŞEKKÜR

Türkiye ile en uzun sınıra sahip komşumuz olan Suriye’de neredeyse unutulmaya yüz tutmuş, yüzlerce yıllık tarihi ve kültürel birikime sahip olan Türkmen soydaşlarımız bulunmaktadır. Suriye Türkmenleri hakkında, özellikle de Arap Baharı sürecinde daha çok ön plana çıkan Türkmenlerin yakın tarihi ile ilgili çok az bilimsel çalışma yapılabilmektedir. Beni bu alanda çalışma yapmaya yönlendiren ve her türlü desteği veren danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Şahingöz’e ve yine yardımlarını benden esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Bahattin Demirtaş’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca eğitim ve meslek hayatım boyunca daima yanımda olan aileme de teşekkür ederim. Bu çalışmamın, bu alanda araştırma yapanlara ve bilgi sahibi olmak isteyenlere faydalı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ	1
2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ VE SURİYE’DE TÜRKLERİN FAALİYETLERİ	13
2.1. Suriye’de Fransız İşgali ve Sonuçları	13
2.2. Suriye’de Fransız İşgaline Karşı Türk-Arap İşbirliğinin Başlaması	15
2.3. Suriye’de Türklerin Kurduğu Kuvayı Milliye Teşkilatı	18
2.3.1. Türk kuvvetlerinin Suriye’deki askeri faaliyetleri	20
2.4. Kral Faysal’ın Mustafa Kemal Paşa ile İşbirliği Yapma Arayışı	23
2.5. Suriye’de Faysal Krallığı’nın Sona Ermesi ve Fransız İşgali.....	30
2.5.1. Fransız işgaline karşı Suriye’deki Türk ve Arapların tepkisi ve faaliyetleri.....	31
2.6. Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)	35
2.6.1. Ankara Antlaşması’nın hazırlık aşamaları ve görüşmeler	35
2.6.2. Ankara Antlaşması ile ilgili olarak TBMM’de yapılan müzakereler.....	36
2.6.3. TBMM hükümeti ve Fransa arasında Ankara Antlaşması’nın imzalanması	40
2.7. Ankara Antlaşması’ndan Sonra Suriye’de Türklerin Faaliyetleri	43
2.8. Türkiye-Fransa Arasında Yaşanan Sınır Problemleri ve Çözümü.....	45
3. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE HATAY MESELESİ VE SURİYE TÜRKLERİNİN ÇALIŞMALARI	49

Sayfa

3.1. Hatay Meselesinin Ortaya Çıkmasından Önceki Durum.....	49
3.1.1. Hatay'daki Türklerin örgütlenmeleri ve direniş faaliyetleri	49
3.1.2. Ankara Antlaşması sonrasında Hatay'ın durumu ve Türkiye'nin bölgedeki politikaları	52
3.2. Hatay Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Tarafların Tutumu.....	58
3.2.1. Türkiye'nin Hatay konusundaki çalışmaları ve Fransa'nın tavrı	60
3.2.2. Hatay Türklerinin mücadeleleri ve Araplar ile Fransızların tutumu	62
3.3. Hatay Meselesinin Milletler Cemiyeti'nde Ele Alınması.....	66
3.3.1. Milletler Cemiyeti çerçevesinde varılan uzlaşma	66
3.3.2. Sancak statüsünün ve anayasasının yürürlüğe girmesi ve 1937 Türk- Fransız Antlaşması	68
3.3.3. 1937 antlaşmalarına Suriyelilerin tepkisi	69
3.4. Hatay'daki seçim hazırlıkları ve Türkiye'nin Hatay'da yürüttüğü faaliyetler	70
3.5. Hatay'da Seçimlerin Yapılması ve Hatay Devleti'nin Kurulması.....	73
3.5.1. Hatay'da seçimlerin başlaması ve tarafların tutumu	73
3.5.2. Seçimlerin tamamlanması ve Hatay Devleti'nin kurulması.....	77
3.6. Hatay'ın Türkiye'ye İlhakı ve Sonuçları	79
3.6.1. Türkiye'nin Hatay Devleti ile ilişkileri	79
3.6.2. Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına götüren yol: Haziran 1939 Türk- Fransız Antlaşması	80
3.6.3. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına Suriye'nin gösterdiği tepki.....	82
4.1. Suriye'nin Bağımsızlığını Kazanması ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Kurulması.....	85
4.2. Bağımsızlıktan Sonra Suriye'deki Siyasi İstikrarsızlık ve Baas Partisi'nin İktidarı	87
4.3. Hafız Esad Dönemine (1970'li Yıllara) Kadar Suriyeli Türkmenlerin Durumu	92
4.3.1. Türk basınında Suriye Türkmenlerine yapılan baskılar ve Araplaştırma politikası	92
4.3.2. Suriye siyasi ve askeri hayatında Türkmenlerin durumu	97

Sayfa

4.4. Hafız Esad Dönemi ve Suriye Türkmenlerinin Durumu	99
4.4.1. Hafız Esad'ın iktidarını sağlamlaştırması	99
4.4.2. Hafız Esad zamanında Türkmenlere karşı uygulanan baskı ve asimilasyon politikası	101
4.5. Beşar Esad Dönemi ve Suriye Türkmenlerinin Durumu	105
4.5.1. Esad yönetiminin demokrasi ile sınavı	105
4.5.2. Türkiye-Suriye ilişkilerinin düzelmesi ve Türkmenlerin Durumu.....	107
5. ARAP BAHARI'NDAN GÜNÜMÜZE SURİYE VE TÜRKMENLERİN DURUMU	111
5.1. Suriye'de Arap Baharı'nın Başlaması	111
5.2. Suriye krizinin Türkiye-Suriye ilişkilerine yansıması	113
5.2.1. Türkiye'nin Suriye muhalefetini desteklemesi	115
5.2.2. Türkiye-Suriye arasındaki krizin derinleşmesi	117
5.3. Küresel güçlerin ve diğer bölge ülkelerinin Suriye krizindeki tutumları	118
5.3.1. Rusya, İran ve Çin'in Suriye Politikaları	118
5.3.2. ABD, Avrupa Birliği ve İsrail'in Suriye Politikası.....	125
5.3.3. Arap Birliği ve Körfez Ülkelerinin Suriye Politikası.....	132
5.4. Suriye krizinde Türkmenlerinin durumu ve siyasal alanda örgütlenmeleri.....	136
5.4.1. Suriye Türkmen Kitleleri	138
5.4.2. Suriye Demokratik Türkmen Hareketi.....	140
5.4.3. Suriye Türkmenleri Platformu	141
5.4.4. Suriye Türkmen Meclisi'nin kurulması ve faaliyetleri	144
5.4.5. Suriye muhalefetinde Türkmenlerin konumu	149
5.5. Suriye Türkmenleri askeri yapılanması	150
5.5.1. Lazkiye vilayeti (Bayır – Bucak bölgesi) Türkmen askeri birlikleri	151
5.5.2. Halep vilayeti Türkmen askeri birlikleri	152
5.5.3. Humus vilayeti Türkmen askeri birlikleri	154

Sayfa

5.5.4. Rakka vilayeti Türkmen askeri birlikleri	154
5.5.5. Şam vilayeti Türkmen askeri birlikleri	155
5.5.6. İdlib vilayeti Türkmen askeri birlikleri	155
5.5.7. Hama vilayeti Türkmen askeri birlikleri	156
5.5.8. Tartus vilayeti Türkmen askeri birlikleri	156
5.6. Suriye muhalefетinin parçalanması ve Esad rejiminin güçlenmeye başlaması	156
5.7. Suriye'nin kuzeyinde PYD'nin güçlenmesi ve Kürtlerin özerklik ilanı.....	159
5.8. IŞİD'in ortaya çıkışı ve Suriye'deki gelişimi	162
5.8.1. Esad Rejimi, IŞİD ve PYD Tehdidi Altında Kalan Suriyeli Türkmenlerin Durumu	164
5.8.2. IŞİD saldırılarının Irak Türkmenlerine etkisi.....	171
5.9. Suriye muhalefетini yok etmede IŞİD ve Esad rejiminin işbirliği.....	174
5.10. Suriye'nin kuzeyinde tampon bölge kurma planı ve Türkmenlerin durumu.....	177
5.11. Esad rejimi ile muhaliflerin uzlaşma çabaları ve Suriye krizinin seyri	182
6. SURİYE TÜRKMENLERİ NÜFUS, YERLEŞME VE SOSYAL EKONOMİK DURUM.....	187
6.1. Suriye'de Türkmen Nüfus ve Etnik Yapı	187
6.2. Suriye'de Türkmen Yerleşim Merkezleri (2011 yılı itibarıyla).....	189
6.2.1. Şam Türkmenleri.....	190
6.2.4. Bayır-Bucak (Lazkiye) Türkmenleri.....	199
6.2.5. Hama Türkmenleri	203
6.2.6. Golan (Kuneytra) Türkmenleri	204
6.2.7. Tartus Türkmenleri	205
6.2.8. Rakka Türkmenleri	205
6.2.9. İdlib Türkmenleri	206
6.2.10. Dera Türkmenleri	207
6.2.11. Lübnan Türkmenleri.....	208

Sayfa

6.2.12. Filistin Türkmenleri	210
6.3. Suriye Türkmenlerinin Aşiret, Mezhep ve Nüfus Yapıları.....	212
6.4. Suriye Türkmenlerinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durumu	213
6.4.1. Sosyal ve ekonomik hayat.....	213
6.4.2. Dil, eğitim ve medya	217
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	223
KAYNAKLAR	233
EKLER.....	245
EK-1. Sykes-Picot Antlaşması'na (16 Mayıs 1916) göre Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarının paylaşılması	246
EK-2. Ali Şefik Özdemir Bey'in Hatıraları	247
EK-3. Suriye Türklerinin çıkardığı Doğru Yol gazetesi, Halep - 1 Mart 1926	251
EK-4. Suriye Türklerinin çıkardığı Vahdet gazetesi, Halep - 26 Mart 1936.....	253
EK-5. M. Turhan Tan'ın 3 Aralık 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türkleri ile ilgili yazısı.....	255
EK-6. M. Turhan Tan'ın 4 Aralık 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türkleri ile ilgili yazısı.....	256
EK-7. 11 Nisan 1938 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye'nin Cıraqlus kazasındaki Türklerin durumu	257
EK-8. 4 Aralık 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Sancak Türklerine yapılan zulüm.....	258
EK-9. 16 Ocak 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Lazkiye'den ayrılıp Hatay'a bağlanmak isteyen Türk nahiyeleri	259
EK-10. Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinin manşetlerinde Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili haberler	260
EK-11. 15 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türklerine yapılan baskılar	264
EK-12. 24 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türklerine yapılan baskılar	265
EK-13. 13 Aralık 1948 tarihli Son Posta gazetesinde Halep Kalesi'ne Türk bayrağı çekilmesi haberi	266

Sayfa

EK-14. Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Suriye Türklerinin Türkiye'ye iltica haberleri	268
EK-15. Suriye yönetiminin Toprak Reformu sonucu Türk mallarına el koyması ile ilgili gazete haberleri.....	273
EK-16. Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)	276
EK-17. 12 Haziran 1996 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Hafız Esad'a yönelik suikast girişimi ve bunun Türkmenlere etkisi	290
EK-18. Suriye Arap Cumhuriyeti Haritası.....	291
EK-19. Suriye'deki Türkmenlerin Yoğun Olarak Yaşadığı Yerler	292
EK-20. Halep Bölgesi Türkmen yerleşim birimleri.....	293
EK-21. Bayır Bucak Bölgesi Türkmen yerleşim birimleri	294
EK-22. 2013 yılında Suriye'de savaşan gruplar	295
EK-23. IŞİD'in Irak ve Suriye'de Etkili Olduğu Bölgeler	296
EK-24. Suriye'de tarafların son durumu.....	297
EK-25. 28 Eylül 2013 tarihli New York Times gazetesinde 5 Ortadoğu ülkesinin parçalanmasını gösteren harita.....	298
EK-26. Suriye Türkmen Platformu I. Toplantısı Onur ve Özgürlük Mücadelesi Sonuç Bildirisi	299
ÖZGEÇMİŞ	303

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 6.1. Şam’a Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları	191
Çizelge 6.2. Halep’e Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları.....	196
Çizelge 6.3. Humus’a Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları.....	199
Çizelge 6.4. Lazkiye’ye Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları	202
Çizelge 6.5. Hama’ya bağlı Türkmen köy ve kasabaları	203
Çizelge 6.6. Kuneytra’ya Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları	204
Çizelge 6.7. Tartus’a Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları	205
Çizelge 6.8. Rakka’ya Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları	206
Çizelge 6.9. İdlib’e Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları.....	206
Çizelge 6.10. Dera’ya Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları	207
Çizelge 6.11. Günümüzde Suriye Türkmenlerinin Vilayetlere Göre Nüfus Dağılımı	213

KISALTMALAR

Kısaltmalar

A.g.b.

A.g.e.

A.g.m.

A.g.t.

AB

ABD

AK Parti

ASALA

BİLGESAM

Bkz.

BM

CHP

Çev.

İİD

İŞİD

İKBY

İD

Km

KUK

NATO

ORSAM

ÖSO

PDK-S

PKK

PYD

SETA

SMDK

SSCB

TBMM

TDVİA

Açıklamalar

Adı geçen bildiri

Adı geçen eser

Adı geçen makale

Adı geçen tez

Avrupa Birliği

Amerika Birleşik Devletleri

Adalet ve Kalkınma Partisi

Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Bakınız

Birleşmiş Milletler

Cumhuriyet Halk Partisi

Çeviren

Irak İslam Devleti

Irak Şam İslam Devleti

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

İslam Devleti

kilometre

Kürt Ulusal Konseyi

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi

Özgür Suriye Ordusu

Suriye Kürdistan Demokratik Partisi

Kürdistan İşçi Partisi

Demokratik Birlik Partisi

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

Suriye Muhalif ve Devrimci Ulusal Koalisyonu

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Kısaltmalar**TRT****TSK****Yay.****Yay. Haz.****YDSK****YPG****YPJ****Açıklamalar**

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

Türk Silahlı Kuvvetleri

Yayınları

Yayına Hazırlayan

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

Halk Savunma Birliği

Kadın Koruma Birlikleri

1. GİRİŞ

Uzun bir dönem Ortadoğu coğrafyasında sınır olarak bize en yakın, ancak Türkiye'nin politik hayatına en uzak olan Türk topluluğu kuşkusuz Suriye Türkmenleri olmuştur. Suriye'de Arap Baharının etkisiyle 2011 yılının Mart ayı içinde başlayan halk hareketleri, uzun yıllar ihmal edilmiş olan Suriye Türkmenlerini Türkiye'nin gündemine taşımıştır. Suriye Türkmenlerinin demokrasi ve değişim talepleriyle gündeme gelmesi Türk kamuoyunun bu Türkmen topluluğuna olan ilgisini ve desteğini artırmıştır.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin yaptığı saha çalışmalarına göre yaklaşık 23 milyon nüfusa sahip Suriye'de 1,5 milyon Türkçe konuşan, 2 milyon da asimile olmuş toplam 3,5 milyon Türkmen olduğu tahmin edilmektedir. Türkmenler ağırlıklı olarak Halep, Lazkiye, Hama, Humus ve Şam bölgelerinde yaşamaktadırlar.¹ Suriye Türkmenlerinin dağınık bir coğrafyada yaşamaları, uzun yıllar örgütlenememiş olmaları ve Türkiye'den kopuk yaşamış olmaları bir kısmının dillerini ve kimliklerini kaybetmelerine neden olmuş, onları anayasal haklardan mahrum bırakmıştır. Bunun yanında Suriye'de 2011 yılı Mart ayından beri yaşanan iç savaş, Suriye Türkmenlerinin katliama uğrama ve yerlerinden sürülme tehlikesini de ortaya çıkarmıştır. Bu durum Türkiye'nin Suriye politikasında uzun yıllar ihmal ettiği soydaşlarımız olan Suriye Türkmenlerinin siyasi, sosyal ve kültürel haklarını desteklemesi zarureti doğurmuştur.

Bu çalışmadaki amacım, Türkmenlerin yaklaşık bin yıl önce Suriye'ye ilk göçleri ve iskân edilmelerinden itibaren özellikle Cumhuriyet dönemine gelen süreç içinde yaşadıkları ve bugün içinde bulundukları koşulları ortaya koyarak Suriye Türkmenlerinin daha iyi tanınmasını sağlamak ve Türkiye ile olan ortak bağlarını ortaya koymaktır. Böylelikle siyasi anlamda ihmal edilen Suriye Türklerinin tarihi rolleri, var olma mücadeleleri ve günümüz Suriye'sindeki konumları daha iyi anlaşılacaktır.

Suriye Türkmenleri konusunda önceki yıllarda yapılmış çalışmalar mevcuttur. Faruk Sümer, Ali Sevim, Tufan Gündüz ve İlhan Şahin gibi tarihçiler Selçuklu dönemi birinci el kaynaklar ve Osmanlı arşiv belgelerine dayalı telif eserler meydana getirmişlerdir. Bu araştırmacılar Selçuklu ve Osmanlı döneminde Suriye Türkmenlerinin

¹ Öztürkmen, A., Duman, B., Orhan, O. (Kasım 2011). Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri. *ORSAM*, 83 (14), 6.

durumu ve faaliyetleri ile ilgili önemli bilgiler vermişlerdir. Ancak Suriye Türkmenleri ile ilgili Cumhuriyet dönemine ilişkin bilimsel çalışmalar pek yeterli olmamıştır. Bu konuda hazırlanmış akademik tezlerde Osmanlı arşiv kayıtlarının belirli bir dönemi incelenmiş, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar uzanan dönemde Suriyeli Türkmenlerinin genel olarak durum ve faaliyetlerine pek yer verilmemiştir. Bunlar arasında *XVI ve XVII. Yüzyıl Halep eyaleti ve Türkmenlerini* inceleyen Enver Çakar; 1597 Tarihli Mufassal Yörük Defterlerine Göre Halep Türkmenlerini ele alan Orhan Kılıç, “*Halep Türkmenleri (1918-2008)*” adlı doktora teziyle Ahmet Emin Dağ ; “*Halep Türkmenleri Boy ve Oymaklar (XVI. Yüzyıl Tapu Tahrir Kayıtlarına Göre)*” adlı teziyle Işıl Bostancı; “*Suriye Türkleri ve Türkiye-Suriye İlişkileri (Osmanlı Dönemi)*” adlı çalışmasıyla Mustafa Ertuğrul Çeker, “*Suriye’de Türk Varlığı (1918 ve Sonrası)*” teziyle Zafer Kaya; “*Arap Milliyetçiliği ve Milli Mücadele’de Türkiye-Suriye İlişkileri (30 Ekim 1918- 21 Temmuz 1921)*” adlı teziyle Mehmet Derviş Kılınçkaya göze çarpmaktadır. Bu çalışmalar Osmanlının, Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminin belirli dönemlerini incelemiştir. Kimi çalışmalarda ise sadece Suriye’deki belirli bir coğrafyadaki Türkmenler incelenmiştir. Bu anlamda 1918-2014 yılları arasında Türkmenlerin yakın tarihini, özellikle de 2011 yılında tüm Ortadoğu coğrafyasını etkileyen Arap Baharının Suriye Türkmenleri üzerindeki etkilerine ve Türkmenlerin bugün içinde bulundukları koşullara yer veren bir çalışma yapmaya karar verdik. Bu açıdan üzerinde çalışmalar olsa da hala önemi tam olarak ortaya konamayan Suriyeli Türkmenlerin günümüzdeki durumlarını, var olma mücadelelerini ortaya koymak ve soydaşımız olan bu topluluğun daha iyi tanınmasını sağlamak, yeni çalışmaların önünü açmak bakımından faydalı olacaktır.

Suriye Türkmenleri ile ilgili bu çalışmada; Halep’te Suriyeli Türkmenlerin yayınladığı Vahdet ve Doğru Yol gazetelerinin mevcut sayıları ile Cumhuriyet, Milliyet ve Atayolu gazetelerinden yararlanılmıştır. Böylelikle Suriyeli Türkmenlerin faaliyetleri hakkında o dönemin haber kaynaklarından doğrudan istifade edilmiştir. Bunun yanında Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin milletvekillerinin Hatay meselesi, Suriye Türkleri ve Ankara Antlaşması ile ilgili konuşmalarının yer aldığı TBMM Zabıtlarına da başvurulmuştur. Suriye’deki mevcut iç savaş durumunun devam etmesinden dolayı çalışmamız bakımından büyük önem arz eden saha çalışması yapılamamıştır. Bunun yerine 2011 yılı ve sonrasındaki durumları hakkında röportajlar ve araştırmalar yapan ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) başta olmak üzere çeşitli araştırma kuruluşlarının raporlarından faydalanılmıştır. Ayrıca Suriye Türkmenleri ile ilgili doğrudan

veya dolaylı ilişkili telif eserlerden, tezlerden, makalelerden, raporlardan ve internet kaynaklarından yararlanılarak tez çalışması kaynak yönünden zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Suriye Türkmenlerinin 1918-2014 yılları arasındaki durumları hakkında bilgi vermeden önce Suriye'nin coğrafi ve tarihi yapısına, Türkmenlerin bu coğrafyaya yerleşmeye başlamalarına, Eyyubi, Memlük, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerindeki durumlarına ve 1. Dünya Savaşı'nın Suriye Türkmenlerine etkilerine kısaca bakmakta fayda var. Tarih boyunca Suriye çeşitli adlarla anılmıştır. Arap tarih kaynaklarında bölge Şam ve Dımaşk olarak geçmektedir. Suriye adı ilk kez Yunan tarih ve coğrafya kitaplarında görülmektedir.² Suriye adı, Roma İmparatorluğu tarafından eyalet adı olarak kullanılmıştır. Bölge İslam hâkimiyetine geçtikten sonra ise “Bilad Şam” veya “el-Şam” olarak isimlendirilmiştir.³ El-Şam olarak adlandırılan Suriye; Irak'ın batı kısmı, Filistin, Lübnan ve Ürdün'ü de içine almaktaydı.⁴ Suriye adı 19. yüzyılda Batılı devletlerce de kullanılmıştır.⁵ Tarihi dönemler içerisinde hiçbir zaman Suriye adı ile anılan bir devlet olmamıştır. Bölgede Suriye adıyla anılan bir devletin kurulması Fransızlar tarafından 1925 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu devlet de coğrafi olarak sadece Şam ve Halep vilayetlerini kapsamıştır.⁶ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail, Ürdün, Lübnan ve günümüzde Filistin eski Suriye'nin yeni devletlerini oluşturmuşlardır. Günümüzdeki Suriye de böylece ortaya çıkmıştır.⁷

Suriye'nin yüzölçümü yaklaşık 185.180 km²'dir. Ülke Akdeniz'in doğusunda yer alır. Kuzey ve kuzeybatısında Türkiye, doğusunda Irak, güneyinde Ürdün, batısında İsrail ve Lübnan ile komşudur. Başkenti Şam'dır. Ülkede kıyı kuşağında dağlar ve iç kesimde çöller bulunmaktadır. Akdeniz kıyı kuşağına paralel olarak uzanan Lübnan ve Anti Lübnan Dağları yer alır. Bu dağların arasında ise Türkiye'de Akdeniz'e dökülen Asi Nehri yer alır.

² Suriye adı Babiller tarafından kullanılan “Suri” kökünden çıkmış olup M.Ö. 3000 yıllarında doğuda Medya, batıda Toroslar, güneyde Babil ülkesi, kuzeyde ise Ermenistan ile çevrili coğrafyanın adıdır. Bu coğrafi tanımlama o zaman için geçerliydi. Bazı kaynaklarda “Süryani” adı ile Lübnan'ın “Sur” şehir adının da aynı kökten türediği ve Yunanlıların bundan dolayı bütün sahil şeridine bu adı verdikleri ifade edilmektedir. Bademci, A. (2014). Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 17.

³ Maden, F. (2014). Suriye'nin Türkiye Geçmişi. *Türk Yurdu*, (103) 317, 17.

⁴ Bademci, a.g.e., 17.

⁵ Maden, a.g.m., 17.

⁶ Umar, Ö. O. (2003). *Türkiye-Suriye ilişkileri (1918-1940)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay., 1.

⁷ Bademci, a.g.e., 17.

Alçak plato ve ovaların yer aldığı ülkenin güneyi geniş çöllerle kaplıdır. Suriye'nin önemli akarsuları Fırat, Asi ve Şeria'dır.⁸

Suriye; Ortadoğu'da Anadolu, Mezopotamya ve Arap coğrafyası arasında önemli bir geçit noktası olması dolayısıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. M.Ö. 3000 yılı ortalarında bölgeye Samiler gelmiştir. Daha sonra bölge, sırasıyla Mısır, Hurri, Hitit, Pers, Büyük İskender ile Makedonyalıların yönetimine geçmiştir. Suriye, M.Ö. 64 yılında Romalıların hâkimiyetine girmiş, Bizans hâkimiyeti ise 4. yüzyılda başlamıştır. İlk halife Hz. Ebubekir zamanında Halid bin Velid komutasındaki İslam ordusu 635'te Suriye topraklarına girmiş ve 636'da Şam'ı fethetmiştir. Dört Halife döneminden sonra 660 yılında bölge Emevi idaresine geçmiştir. Emeviler döneminde Şam başkent yapılmıştır.

Abbasiler döneminde önemli ordu kademelerine Türkler getirilmiş, onların savaşçı özelliklerinden yararlanılmıştır. Daha sonra Türk asıllılar idari görevlere de getirilmeye başlamışlardır. Abbasi Halifesi Mutasım döneminde Şam ve Mısır'a tayin edilen ilk Türk vali Eşnas el-Türki'dir (849-850). Ferganalı bir Türk olan Tolunoğlu Ahmet 868'de vali olarak Mısır'a tayin olunca Abbasilerin zayıflığından istifade ederek Suriye'yi kendisine bağlamış, böylece etkili bir şekilde Türkler Suriye'de ilk defa rol almaya başlamışlardır. Tolunoğullarının yıkılmasından sonra Suriye'deki Türk hâkimiyeti İhşidiler devleti ile devam etmiştir. Daha sonraki dönemlerde Mısır'ı ele geçiren Fatımiler, 969 yılında Filistin'i ve ardından Şam'ı idareleri altına almışlardır.⁹

Selçukluların 1040 yılında Dandanakan Savaşı'nda Gaznelileri yenmesinden sonra Oğuzlar, dalgalar halinde yurt tutmak için Ön Asya'ya yol alırken Oğuzların Türkmen olarak adlandırılan birçok boy ve oymakları da, 1063 yılından itibaren Suriye'ye gelmiştir. Suriye'ye ilk giriş Karahanlıların batı kolu hükümdarı İnci Tamgaç Han'ın oğlu olduğu tahmin edilen Hanoğlu Harun¹⁰ tarafından gerçekleştirilmiştir.¹¹ Malazgirt Savaşı'ndan bir

⁸ Çetin, T. (2014). Suriye Türkmenleri, *Türk Yurdu*, 103 (317), 35; Bademci, a.g.e., 18-19.

⁹ Maden, a.g.m., 17; Umar, a.g.e., 2-4; Umar, Ö. O. (1996). Milli Mücadele Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1923). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 101, 25-26; Şeşen, R. (1990). Selçuklular'dan Önce Şam (Suriye ve Filistin) Diyarında Türklerin Rolü. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 65, 141-145; Öztürk, N. (1997). Suriye Türkleri ve Türkiye-Suriye İlişkileri. *Yeni Türkiye Dergisi- Türk Dünyası Özel Sayısı II*, 3 (16), 1675-1676; Erendor, M. (2016). *Suriye ve Türkmenler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay., 39-66.

¹⁰ Han-oğlu Harun adlı bu Türk emiri, emrinde bine yakın Türkmen atlısıyla Halep önlerine gelmiştir. Han-oğlu Harun'un Halep'e gelmesinde Halep'teki Arap Mirdas-oğulları emirliği hâkimi Esedüddeve Atiyye tarafından diğer yerel Arap idarecilere karşı yardıma çağırılması etkili olmuştur. Esedüddeve Atiyye'nin üstünlüğü ele geçirmesini sağlayan Harun ve kuvvetleri, Antakya'ya bağlı Bizans topraklarına da akınlar yapmışlardır. Sonrasında Halep'te Türklerin etkinliğinden korkan Atiyye'nin saldırısı sonucu Harun

süre önce, 1068 yılında, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in düzenlediği sefer sırasında Suriye'nin kuzeyi Halep civarını ele geçiren Türkmenlerle dolmuştu. Bizans İmparatoru ise, Türkmenler üzerine neticesiz kalan küçük yağma seferleri düzenlemekle yetinmişti. Selçuklu Sultanı Alp Arslan devrine tekabül eden bu ilk devre olayları arasında Navekiyye adı verilen bir Türkmen grubunun bu tarihlerde Suriye'ye girdiği görülür. Suriye'ye daha sonra Bekçioğlu Afşin ve Sunduk Beyler, Filistin'e de Kurlu et-Türkî seferler gerçekleştirmişlerdir. Özellikle Kurlu Bey, beraberindeki Türkmen beyleriyle Suriye üzerinden Filistin'e gelip, başkenti Remle olan Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi bir Türkmen Beyliği kurmuş (1070) ve onun ölümü (1071) üzerine de beyliğin başına Uvakoğlu Atsız Bey geçmiştir. Oğuzların Kınık boyuna mensup olduğu tespit edilen Atsız Bey, Suriye ve Filistin'deki Mısır Fatimî hükümlarlığına son vermek suretiyle bu ülkelerin ilk kez Selçuklular tarafından fethini ve burada kurulan Türkmen Beyliği'nin sınırlarını genişletmek suretiyle beyliği, Selçuklu Melikliği'ne dönüştürmeyi başarmıştır. Ayrıca 1071 sonlarında Kudüs'ü Selçuklu Melikliği'nin başkenti yapmıştır. Sultan Alparslan'ın bölgede görülmesi, 'Suriye'ye giren ilk Türk hükümdarı' unvanını ona kazandırmıştır. Bu gelişme Selçukluların bölgede kısa süre içinde kalıcı hale dönüşen iskân siyasetlerinin en önemli aşamasını oluşturur. Alp Arslan'ın 1071 yılında Malazgirt Savaşı arifesindeki Halep kuşatması, bu tespiti doğrulayan en önemli gelişmedir.

Atsız Bey, Kudüs'ün fethinden sonra Suriye'nin en önemli kenti olan Fatımi devleti idaresindeki Dımaşk (Şam)'ı ele geçirmiş (1076) ve melikliğinin başkentini Kudüs'ten Dımaşk'a nakletmiştir. Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah, Atsız'ın Mısır seferinde bozgun haberini alınca kardeşi Tutuş'u Suriye Selçuklu Melikliği'ne atamıştır. Atsız'ı ortadan kaldıran Tutuş, onun yönetimindeki bütün Suriye ve Filistin kentlerine hâkim olmuştur (1079). Tutuş, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak, baş şehri Şam olmak

adamlarıyla şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Atiyye'nin yeğeni Mahmut ile ittifak yapan Harun, onun Halep şehrini ele geçirmesini sağlamıştır. Ayrıca Harun ve kuvvetleri Araplarla birleşerek Halep önlerine gelen Bizanslılarla da mücadele etmişlerdir. Emir Mahmut'un yanında kendini güvende hissetmeyen Harun, Halep'ten ayrılarak vasaî bulunduğu Mısır Fatimilerine karşı Sur kentinde ayaklanarak yönetimi ele geçiren Kadı Aynüddeve ile işbirliği yapmıştır. Daha sonra ise Harun, Sur kentini kuşatan Fatimilerin Akka valisi Bedrülcemali'ye katılmıştır. Bunun üzerine Aynüddeve, Harun'un yanındaki bazı Türkmenleri para vaadi ile kandırarak Harun'u öldürmelerini sağlamıştır. Harun'a bağlı Türkmenlerin bir kısmı, Aynüddeve'ye kızarak Bedrülcemali'ye katılmışlardır (1070/1071). Böylelikle Türkler, ilk defa Suriye coğrafyasında rol oynamaya başlamışlardır. Geniş bilgi için bkz. Sevim, A. (1979). Kuzey Suriye'de Görülen İlk Türk Emiri Han-Oğlu Harun. *Belleten*, 43 (170), 365-380.

¹¹ Erciyes, E. (2004). *Ortadoğu Denklemine Türkiye-Suriye İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 59-60; Orhan, O. (2013). Suriye ve Lübnan Türkmenleri. *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı-II, 9 (54) , 2305; Umar, Ö. O. (2002). Suriye Türkleri., H.C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). *Türkler*, 20. Ankara: Yeni Türkiye Yay.,594; Kirişcioğlu, M. F. (2013). Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri. *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı-II, 9 (54) , 2286.

üzere, Suriye Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır.¹² Bu dönemde Oğuzların Yıva Boyu ile Bayat, Avşar, Beğdilli, Döğer ve Üçoklar oymakları Şam ve Halep'e yerleşmişlerdir.¹³ Suriye'yi topraklarına katmak isteyen Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Halep'i kuşatmıştır. Bunun üzerine Süleyman Şah'ın üzerine yürüyen Tutuş, Haziran 1086'da kuzeniyle yaptığı savaşı kazanmıştır. Savaşta ölen Süleyman Şah ise, Halep kapısında gömülmüştür. Böylelikle Tutuş, Suriye üzerindeki otoritesini arttırmıştır.¹⁴ Tutuş, kardeşi Melikşah'ın ölümü üzerine Büyük Selçuklu tahtını ele geçirmeye çalışmıştır. 1095 yılında Melikşah'ın oğlu Berkjaruk ile Rey şehri yakınlarında yaptığı savaşı kaybetmiş ve öldürülmüştür.¹⁵

Tutuş'un ölümünden sonra oğullarından Rıdvan, Halep'i başkent yaparak burada 1095'ten 1113 yılına kadar hüküm sürerken, Dukak da Dımaşk Atabeyliği'ni kurmuştur. Ancak bu atabeyliğe Zengiler, 1154'te son vermişlerdir. Zengiler, Suriye'yi Haçlılara karşı korumuş ve Türklerin yönetimi altındaki Suriye, ekonomik, dini ve kültürel alanda en müferreh dönemini yaşamıştır. Zengiler, 1233 tarihinde Eyyubiler'in hâkimiyeti girmelerine kadar olan dönemde, Kuzey Suriye'de Haçlılarla mücadele edip halkın refahını gözetlemişlerdir. Daha sonra Eyyubiler 1182 yılına kadar tüm Suriye'yi ele geçirmişlerdir. Türk komutan ve lider Selahaddin Eyyubi 1187'de Hittin Savaşı'nda Haçlıları yenilgiye uğratmış, başta Kudüs olmak üzere diğer Filistin şehirlerini almıştır.¹⁶

Eyyubiler'den sonra bölgeye Türk Memluk Sultanlığı (1250-1517) hâkim olmuştur. 1243 yılında Anadolu Selçuklu ordusunun, Köseadağ Muharebesi'nde Moğollara yenilmesi ve arkasından da Moğol istilası ile Anadolu'daki düzen bozulmuştur. Bundan dolayı bazı Türkmen boyları, Anadolu'dan ayrılarak Memlûk Sultanlığı'na bağlı olan Suriye'ye göçmüşlerdir. Sultan Baybars (1260-1277) zamanında 40 bin çadırlık büyük bir Türkmen topluluğu Halep bölgesine gelerek yerleşmişlerdir. Böylelikle XIII. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Suriye'nin kuzeyi tam anlamıyla bir Türkmen yurdu haline gelmiştir.¹⁷

¹² Sevim, A. (2002). Suriye Selçuklu Melikliği., H.C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). *Türkler*, 4. Ankara: Yeni Türkiye Yay., 764-765; Öztürk, a.g.m., 1676; Orhan, a.g.m., 2305; Umar, a.g.e., 4; Erendor, a.g.e., 67-75.

¹³ Orhan, a.g.m., 2305.

¹⁴ Sevim, a.g.m., 766-767; Erendor, a.g.e., 75-79; Yavuz, C. (2007). Suriye'de Türkler. 2023, 76, 59.

¹⁵ Sevim, a.g.m., 767-768.

¹⁶ Umar, Suriye Türkleri, 594; Öztürk, a.g.m., 1676; Maden, a.g.m., 17-18.

¹⁷ Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri-I. *Töre Dergisi*, 21, 33; Umar, a.g.m., 595; Öztürk, a.g.m. 1677.

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim, Memluklere karşı 24 Ağustos 1516'da Mercidabık Zaferini kazanmış, Osmanlılar böylelikle Halep, Hama, Humus ve Şam'ı ele geçirmişlerdir. Güney Suriye ve Filistin'in önemli şehirlerinin de alınmasından sonra 1517 Ridaniye Savaşı ile Memlukleri yenerek Mısır'a giren Osmanlı kuvvetleri Mısır ve Hicaz'ı topraklarına katmanın yanı sıra, dört asır sürecek olan Suriye'deki Osmanlı hâkimiyetini de pekiştirmiş oluyordu. Suriye, Osmanlı Devleti egemenliği altına girdikten sonra dört ayrı eyalet halinde ayrılmıştı. Bu dört eyalet Halep, Şam, Trablusşam ve Sayda eyaletleriydi. Osmanlı hâkimiyeti ile birlikte bu bölgeye huzur, düzen ve refah gelmiştir. Osmanlılar, Suriye'de merkezi bir denetim kurmakla birlikte, yerel topluluklara da belirli ölçüde özerklik tanıyarak onların haklarını da korumuşlardır.¹⁸

Osmanlıların Suriye'yi fethiyle birlikte Türkmenler buraya yoğun bir şekilde yerleşmeye devam etmişlerdir. XVI. yüzyılın başlarında Halep Türkmenleri arasında Beğ-Dili, Bayat, Inallu, Köpeklü-Avşarı, Gündüzlü-Avşarı, Harbendelü, Acurlu, Bahadırlu, Hacılı, Karkın, Kızık, Peçenek, Kınık, Döğer, Eymür, Alayuntlu, Kara Koyunlu ve Bügdüz gibi oymaklar bulunmaktaydı.¹⁹

Suriye, 1603-1607 yıllarında Osmanlı otoritesini oldukça sarsan Celâlî isyanlarından etkilenmiştir. 17.yüzyılın ortalarına doğru bölgeyi Arap kavimlerinden önce Şamarlar daha sonra da Anazalar işgal etmişlerse de kuzeye çekilen Türkmenler bilhassa Boz-Ulus ve Beğdilli Türkmenleri bu işgalden fazla yıpranmayarak tekrar güneye inmişlerdir. 17.yüzyıl sonrası bölgeye, bilhassa Rakka'ya Anadolu'dan Türkmen aşiretlerinin göç ettiği görülür.²⁰ Böylece güneydeki Arap saldırılarının önü alınmaya çalışılmıştır. Bazı Türkmen boylarının bu bölgelere yerleştirilme nedenlerinden biri de isyan çıkarmalarından dolayı cezalandırma amaçlıdır. Bunların yanı sıra hac yolunun güvenliğinin sağlanması ve hacılara yönelik yağmalamaları önlemek amacıyla da Türkmenler Arap coğrafyasında iskân edilmişlerdir.²¹

1798 yılında Mısır'ı işgal eden Fransız General Napolyon, Suriye üzerine de yürümüştür. Akka'da Cezzar Ahmet Paşa, Napolyon'un saldırılarını durdurmayı başarmıştır. Suriye'ye hâkim olmak için Hristiyanları kullanmak isteyen Napolyon,

¹⁸ Yavuz, a.g.m., 61-62; Maden, a.g.m., 18; Erendor, a.g.e., 97-98.

¹⁹ Umar, Suriye Türkleri, 596.

²⁰ Kirişçiöğlu, a.g.m.,2288; Kafalı, a.g.m., 33-34.

²¹ Öztürkmen, Duman, Orhan, a.g.r., 7; Orhan, a.g.m., 2306.

bunlardan umduğu desteği alamayınca Müslüman Arap ve Dürzilere bağımsızlık vaat etmiş, Araplarda ilk kez milliyetçilik duygularını uyandırmaya çalışmış, ancak bunda başarılı olamamıştır.²² Suriye 1832 yılında, Osmanlı paşası olarak Osmanlıya karşı başkaldıran Mehmet Ali Paşa'nın kontrolünü girmişse de, 1840'ta bölge tekrar Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. 1845 ve 1860'ta Suriye'de İngilizlerin ve Fransızların kışkırtması sonucu Dürziler ve Marunîler arasında çatışmalar olmuş, ancak Osmanlı Devleti, aldığı tedbirlerle bir iç savaşın önüne geçmiş ve huzuru sağlamıştır.²³

1876 yılında I. Meşrutiyetin ilanıyla beraber Avrupalı devletlerin ve Hristiyan Arapların etkisiyle Suriye aydınları, Arap milliyetçiliğini yaymaya başlarken, İngiltere ve Fransa ise Suriye halkı arasında Türklere karşı kin ve istiklal fikirlerini yaymıştır. Türk-Arap ilişkilerinin bozulmasını önlemek amacıyla II. Abdülhamit, Panislamist bir propaganda politikası izlemiştir. Arapları kazanmak amacıyla bölgeye iyi idareciler gönderdiği gibi onlardan bazılarını da hükümet kademelerinde görevlendirmiştir. Bölgede İngiltere, Fransa ve ABD gibi ülkelerin kurmuş olduğu yabancı okulların etkisini kırmak amacıyla modern devlet okulları açılmıştır. Çünkü yabancı okullarda Türk düşmanlığı aşılarmaktaydı. Alınan bu tedbirler misyoner okullarının etkisini kıramamıştır. Nitekim bu okulların da etkisiyle Hristiyan Araplar, Arap milliyetçiliğinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Arap milliyetçileri, Arap geçmişini ve Arap mirasını bilen, bunun yanında Avrupa kültüründen de haberdar olan kişilerdi.

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile anayasanın sağlamış olduğu serbest ortamdan faydalanan Arap milliyetçileri gerek basın, gerekse de kurdukları resmi ve gayri resmi Arap kültür cemiyetleri vasıtasıyla Türk-Arap düşmanlığı ile ayrılıkçı fikirlerini daha hızlı bir şekilde yaymaya başlamışlardır.²⁴ Arap eyaletlerinde seçilip meclise giden mebusların arasında Türk asıllıların da bulunması Türk-Arap ayrılığını meydana getirmek için kötü niyetlilerce kullanılmaya çalışıldı. 1908 seçimlerinde Arap eyaletlerinde 4 Türk seçildi. Çünkü bu eyaletlerde Türk nüfusu vardı. Halep'te oldukça fazla Türk nüfusunun varlığı²⁵ Ali Cenani'nin seçilmesini sağlamıştır.²⁶

²² Bademci ,a.g.e., 110; Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 27-28.

²³ Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 27-28; Bademci ,a.g.e., 111.

²⁴ Umar, a.g.e., 6-8; Soy, B. (2004). Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 181-186; Maden, a.g.m., 19.

²⁵ 1906 yılında yayınlanmış olan Halep Vilayeti salnamesine göre, Halep dışında 350 Türk köyünün varlığı belgede yer almaktadır. Buna göre Halep şehri ve çevresinde 200 bin, Lazkiye bölgesinde 150 bin, Telkere

Osmanlı Devleti'nde iktidardaki İttihat ve Terakki Partisi'nin Meşrutiyet rejimi ile imparatorluğu tek parça halinde tutma girişimi istenilen sonucu getirmemiştir. Arap seçkinlerinde, İttihat Terakki'yi Türkleştirici bir hükümet olarak görme algısı vardı.²⁷ Arap milliyetçileri Suriye ve Irak'ta yerel özerklik kurulması için çalışmalara devam ettiler ve 1913 Haziran'ında Paris'te bir Arap Kongresi topladılar. Bu kongrede delegeler gerekli reformların yapılmasını ve adem-i merkezîyetçilik taleplerini bildirmişler, ancak bağımsızlık ilanı ile ilgili bir karar almamışlardır.²⁸

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında Birinci Dünya Harbi'ne (1914-1918) girmesiyle birlikte, İtilaf devletleri, “Şark Meselesi”ni çözümlmek için Osmanlı Devleti'ni paylaşma üzerinde anlaşmışlardı. Rusya, İstanbul ve Boğazları isterken, İngiltere'nin üzerinde durduğu bölgeler Basra Körfezi'nden Filistin ve Sina'ya kadar uzanan sahalardaki petrol yatakları idi. Fransa'nın hedefi ise yıllardır ekonomik ve kültürel nüfuz sahası haline getirdiği Suriye bölgesine, Akdeniz'deki Arap topraklarına ve Anadolu'nun güneyindeki Çukurova'ya (Adana, Mersin, Tarsus, Osmaniye) hâkim olmaktı. Bu savaş sırasında Osmanlı kuvvetleri; Doğu cephesi, Galiçya cephesi, Çanakkale cephesi ve Güney cephesi (Suriye-Filistin cephesi, Hicaz ve Irak cepheleri) olmak üzere birbirinden çok uzak birçok ayrı cephede çarpışmak ve ülkeyi savunmak zorunda kalmıştı.²⁹

İngiltere, I. Dünya Savaşı sırasında sömürgelerinde yaşayan milyonlarca Müslümanın Osmanlı halifesinin cihat ilanıya ayaklanmasından korkmuş, bunu engellemek için Arabistan'da kendine bağlı bir Arap halife yerleştirip İslam dünyasını rahatça kontrol altına almayı düşünmüştür. Bu amaçla da Mekke emiri Şerif Hüseyin ile irtibata geçmişlerdir.³⁰ İngiltere'nin Kahire'de görevli yüksek komiseri Henry McMahon, 25 Ekim 1915'te Mekke emiri Şerif Haşimi Hüseyin'i; “Peygamber soyundan gelen, Mekke ve Medine'nin koruyucusu, Hicaz derebeyi ve en önemlisi Arap milliyetçilerinin en

civarında 50 bin, Kuneytra (Golan) bölgesinde 100 bin ve diğer bölgelerde 300 bine yakın Türk yaşamaktadır. Böylece bu belgeden 20. yüzyılın başlarında Suriye'de 1 milyona yakın Türk'ün yaşadığı anlaşılmaktadır. Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 8; Yavuz, a.g.m., 85.

²⁶ Umar, Ö. O. (2004). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 170.

²⁷ Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev: M. Harmancı) İstanbul: Agora Kitaplığı, 158-159.

²⁸ Kılınçkaya, M. D. (2008). *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*. (İkinci baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 69-73.

²⁹ Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yay., 185.

³⁰ Fromkin, D. (2013). *Barişa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*. (Çev: M. Harmancı). İstanbul: Epsilon Yayınevi. (Eserin orijinali 1989'da yayımlandı), 86-88; Yavuz, a.g.e., 187-188.

güvendiği kişi” olarak tanımlayarak ona Arapların bağımsızlığını tanımayı ve desteklemeyi taahhüt etmiştir.³¹

Suriye-Filistin cephesinde 4. Ordu Kumandanı olarak görevlendirilen Cemal Paşa, ilk başlarda Arapların kalbini kazanmaya çalışmıştır. Cemal Paşa, Arap ileri gelenlerini yanına çağırarak; cereyan etmekte olan Cihan Harbi’nin esir İslam milletleri ve ülkelerini kurtarma savaşı olduğunu, bu amaca ulaşmak için tüm Arap liderlerinin birleşmesi gerektiğini anlatmıştır. Arap liderler de devlete bağlılık yönünde söz vermişlerdir. Ancak daha sonra bu Arap milliyetçi liderler, Osmanlı aleyhine çalışmaya devam etmişlerdir. Cemal Paşa, İngiliz ve Fransızlar adına çalıştıkları mahkemece tespit edilen Arap önderlerini savaş ortamında bir iç isyanla karşılaşmamak için astırmıştır.³² Cemal Paşa’nın sert tutumu ve bu idamlar, 1916 Haziranında gerçekleşecek olan Arap ayaklanması için en büyük gerekçelerden biri sayılmıştır.³³

Şerif Hüseyin ve Suriye’ye gelen oğlu Faysal İngilizlerle ortak hareket ederek Osmanlı Devleti’ne karşı Arap isyanının altyapısını oluşturmaya çalışmışlardır. İngilizler bir yandan Şerif Hüseyin’e bir Arap krallığı kurmanın sözünü verirken diğer taraftan Fransızlarla yaptıkları gizli Sykes Picot Antlaşması³⁴ ile de Osmanlı’nın Arap topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardır. Böylece Şerif Hüseyin’i ve Arapları aldatmışlardır.³⁵ İngilizlerden her türlü desteği alan Şerif Hüseyin, 5-10 Haziran 1916’da isyanını ilan ettiğinde Osmanlı’ya karşı umduğu çapta büyük bir Arap ayaklanması

³¹ Yavuz, a.g.e., 185-186.

³² Yavuz, a.g.e., 190-195; Umar, Türkiye-Suriye..., 8.

³³ Cleveland, a.g.e., 173; Kılınçkaya, a.g.e., 87.

³⁴ İngilizler adına Mark Sykes ve Fransızlar adına Georges Picot tarafından yürütülen görüşmeler neticesinde 16 Mayıs 1916 tarihinde Sykes-Picot Antlaşması yapıldı. Rusya’nın Doğu Anadolu ve Boğazlarla ilgili isteklerinde bir uzlaşma sağlandıktan sonra İngiltere ve Fransa arasında Ortadoğu ile ilgili düzenlemelerin yer aldığı bu mutabakata göre: İngiltere ve Fransa aşağıda tayin edilen (A) ve (B) nüfuz bölgelerinde bir Arap şefinin hükümdarlığı altında müstakil bir Arap Devleti veya Arap Devletleri Konfederasyonu’nu tanımaya ve himaye etmeye hazırıldılar. Fransa’nın nüfuzu altında kalacak (A) bölgesi: Şam, Hama, Humus, Halep ve Musul’u ihtiva etmektedir. İngiltere’nin nüfuzu altında kalacak (B) bölgesi: Şam’ın güneyinden Kerkük’ün kuzeyine çekilecek bir hattın güneyini oluşturmaktadır. Ayrıca Fransa ve İngiltere’nin istedikleri herhangi bir doğrudan veya dolaylı yönetimi tesis edebilecekleri mavi ve kırmızı bölgeler oluşturuluyordu. Fransa’nın kontrolü altında kalacak olan mavi bölge: İskenderun, Lazkiye, Trablusşam, Beyrut, Sayda ve Çukurova ile Orta-Güneydoğu Anadolu’nun büyük kısmından; İngiltere’nin kontrolüne bırakılacak olan kırmızı bölge ise: Basra Körfezi’ne kadar Bağdat vilayetinin büyük kısmı ile Akdeniz’de Akka’nın güneyindeki küçük bir sahil diliminden ibaretti. Filistin de kahverengi bölge olarak adlandırılıyor ve burada uluslararası bir yönetim oluşturulması öngörülüyordu (Ek-1). Bkz. Kılınçkaya, a.g.e., 94-96; Cleveland, a.g.e., 182; Akgün, B., Sarı, B. (Haziran 2016). Sykes-Picot’un 100. Yılında Orta Doğu’nun Siyasi Geleceğine İlişkin Yeni Harita Tartışmaları. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 5-6.

³⁵ Umar, Türkiye-Suriye..., 9.

gerçekleşmemiştir.³⁶ Yine de Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal komutasındaki bazı Arap kuvvetleri, Suriye bölgesindeki muharebelerde Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşmışlardır. Savaş sırasında telgraf hatlarını keserek ordunun haberleşmesini de aksatmışlardır. Arapların yağmacılık ve taşkınlık hareketleri Türk ordusunun Halep'ten çekilmesi sırasında da devam etmiştir.

26 Ekim 1918'de İngiliz ve Arap kuvvetleri, Halep'e girmişlerdir. Halep'in işgali ile birlikte Mustafa Kemal Paşa önceden oluşturduğu savunma hattına çekilmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti de, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. İşte Mustafa Kemal Paşa'nın Halep'in kuzeyinde İskenderun-Beylan-Deyrel Cemal, Telle'l-Rıfat ve doğuya uzanan hatta daha sonra Antakya'yı da katarak kurduğu savunma hattıyla Türkiye'nin güneyinde Suriye ile olan Misak-ı Milli sınırları böyle oluşmuştur. Türk askeri kuvvetlerinin bu hatta çekilmesi ile birlikte Suriye bölgesindeki 400 yıllık Osmanlı hâkimiyeti son bulmuştur.³⁷

Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi'nden sonra Türk ordusunun bulunduğu yerler ileride sınır hattımızı oluşturacağından olabildiğince fazla yeri elinde tutmaya çalışmıştır. 3 Kasım 1918 günü Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan 2. ve 7. Ordulara; "Suriye'nin kuzey sınırı, Hanşeyhun'dan (Lazkiye yakınlarında) başlayarak doğuya doğru çizilecek hattır. Antakya, İskenderun, Dercemal, Kilis halkının Türklüğü unutulmamalıdır. Halep halkının 3/4'ü ise Arapça konuşan Türk'tür. Bu her zaman hatırd tutulmalı ve her davada bu esas ittihaz edilmelidir." emrini vermiştir.³⁸ Bu emirden de anlaşılacağı üzere Suriye'nin kuzeyi, özellikle Halep'in Türklüğü vurgulanmış ve elde tutulması gerektiği savunulmuştur. Türklerin yaklaşık 900 yıl boyunca unutulmaz izler bıraktığı Suriye coğrafyası, özellikle Osmanlı hâkimiyeti döneminde sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan kalkınmış, en huzurlu dönemini yaşamıştır. Suriye, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlının bölgeden çekilmesiyle bir daha bu huzurlu dönemi yakalayamamıştır.

³⁶ Fromkin, a.g.e., 212-213.

³⁷ Umar, Türkiye-Suriye..., 9.

³⁸ Çolakoglu, Ş. (1991). *Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası 1918-1921-1930*. Ankara: Onur Yayıncılık, 32.

2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ VE SURİYE'DE TÜRKLERİN FAALİYETLERİ

2.1. Suriye'de Fransız İşgali ve Sonuçları

İngiliz General Allenby'nin ordusu ve Arap birliklerinin Şam'a girmesiyle 30 Eylül 1918 tarihinde, 400 yıllık Osmanlı egemenliği Şam ve Beyrut'ta sona ermişti. Kısa bir süre sonra da Arap kuvvetlerinin başındaki Faysal, Şam'a girecekti. Faysal, 5 Ekim'de de “*Bütün Suriye Halkına*” başlığıyla ilk resmi bildirisini yayınlayarak, Suriye'de bir Arap askeri yönetiminin kurulduğunu duyurdu. Faysal bu şekilde Şam'da bir Arap hükümetine kavuşmuş oluyordu.³⁹ Faysal, her ne kadar yayınladığı günlük emirlerde kalan Türklere hürmet edilmesini istediye de, işgal sırasında hiçbir şehirde Türklere karşı yapmadığı sert eleştiriyi Halep'te yapmıştır.⁴⁰ Bu konuşma ile Türklerin Halep'ten çekilmeleri sırasında Haleplilerden gördükleri yardım, Halep'te bulunan seçkin bazı ailelerin Türklerle olan yakın akrabalıkları ve bölgede çok sayıda Türk nüfusun olması nedeniyle bunların Türkiye'den bekledikleri umutları söndürmeye çalışmıştır.⁴¹ Ancak bu sırada asıl tehlike Türklerden değil, işbirliği yaptığı İngiliz ve Fransızlardan gelmiştir.⁴²

Savaşın sonra İngiltere ve Fransa büyük Arap krallığı rüyasına göz yumacak değillerdi. Türkler, Arap topraklarından kovulmuşlardı, ancak Arap hükümetinin ömrü de yedi günlük bir tasarıdan ibaret kalmış, Fransız ve İngiliz kuvvetleri bütün bölgenin işgalini tamamlayıp yerleşmişlerdi. Filistin bölgesi, Sur kazasına kadar İngilizler; Sur'dan Lazkiye'ye kadar Fransızlarla ortak olarak yine İngilizler tarafından idare ediliyordu. İç kısımlarda (Şam, Hama, Halep) görünüşte bir Arap hükümeti kuruldu. Hicaz kralı Hüseyin, kendisini “Bütün Arapların Kralı” ilan etti, ama kendisinden ve taraftarlarından başka hiç kimse bu unvanı tanımadı.⁴³ Emir Faysal, Arapların İngilizler tarafından nasıl bir oyuna getirildiklerini yavaş yavaş anlamaya başlamıştır.

³⁹ Kılınçkaya, a.g.e., 108-109.

⁴⁰ a.g.e., 106.

⁴¹ Osmanlı Devleti sonrası siyasi ayrılış sürecinde, Türkmen önderler Arap milliyetçilerden ciddi baskılar görmüş, Faysal döneminde 100'den fazla Türkmen, faaliyetleri sebebiyle Tedmür'deki hapisanede hapis ve işkence cezası çekmiştir. Dağ, A. E. (2010). *Halep Türkmenleri (1918-2008)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 66.

⁴² Umar, Suriye Türkleri, 596; Rafik, A. (1994). Türkiye-Suriye İlişkileri 1918-1926 (çev: S. Samur). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 88. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1985), 33.

⁴³ Kılınçkaya, a.g.e., 108-110.

Suriye, işgallerle karışıklık içine düşmüştü. Faysal'ın girişimiyle Suriye Genel Kongresi, 6 Haziran 1919'da toplandı. Suriye'nin geleneksel güçlü aileleri savaş boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na sadık kalmışlardı. Bu aileler, Faysal ve İtilaf Devletleri'ne karşı olmalarına rağmen kongreye temsilci göndermişlerdir. Arap milliyetçilerinin etkili olduğu bu kongrede, bugün Suriye, Lübnan, Ürdün ve İsrail'in bulunduğu toprakları içeren tam bağımsız Büyük Suriye kurulması istendi. Kongrenin bu kararlarını İngiltere ve Fransa kabul etmemiştir. Zaten Fransa, İngiliz yanlısı Faysal'ın değil Suriye'de hükümdar olmasına Şam'da kalmasına bile razı değildi. Faysal, Arap milliyetçi cemiyetlerinin de baskısıyla Fransa'ya karşı savaşılmaya hazır olduğunu, Arap bağımsızlığını “kılıcının hakkıyla” kazanacağını söylüyordu.⁴⁴

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa arasında imzalanmış olan Sykes-Picot Antlaşması doğrultusunda, savaştan sonra İngiliz Başbakanı David Lloyd George ve Fransız meslektaşları Clemanceau arasında yapılan görüşmelerin ardından, “Suriye İtilafnamesi” olarak bilinen bir İngiliz-Fransız antlaşması yapılmıştır (15 Eylül 1919). Bu antlaşmaya göre, İngiltere 1 Kasım 1919'dan itibaren Suriye ve Çukurova'dan çekilecek, yerlerini ise Fransızlar alacaktı. Çukurova, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı ile Suriye ve Lübnan'da bir Fransız yönetimi kurulacaktı. Halep, Şam, Hama ve Humus şehirlerini kapsayan bölgede bir Arap devleti kurulması kararlaştırılmıştı. Ancak, bu yeni Arap devletinin ihtiyacı olan yabancı danışman ve öğretmenler Fransa'dan temin edilecekti.⁴⁵

Faysal, İngiltere ve Fransa arasında yapılan bu antlaşmaya itiraz etmiştir. Faysal, Fransız işgaline karşı çıkarak, Arapların savaşta kendilerine verilen görevleri yerine getirdiklerini, o yüzden de İngiltere'den kendilerine verilen bağımsızlık vaadinin yerine getirilmesini talep etmiştir.⁴⁶ Bu durum İngiltere tarafından görmezden gelinmiş, Araplara verilen sözler bir anda unutulmuştur. Suriye'deki genç ihtilalci subaylar, antlaşmayı reddetmiş, İngiltere ve Fransa ile savaşa hazır olduklarını belirtmişlerdir. Suriye'de halk Faysal aleyhinde gösterilerde bulunmuş, Türkler lehine hızla dönüş başlamıştır. Bu dönemde Türkler, Anadolu'da Batılı güçler karşısında varlıklarını koruma mücadelesine

⁴⁴ Fromkin, a.g.e., 434-435.

⁴⁵ Yavuz, a.g.e., 227.

⁴⁶ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 379-380.

girmişlerdi. Araplar artık ciddi bir şekilde Türkiye ile ayrılan yollarını tekrar birleştirmeyi düşünmeye başlamışlardır.⁴⁷

Fransızların azınlıkları desteklemeleri ve Ermenileri kendi işgalleri altındaki bölgelerde asker ve memur olarak görevlendirmelerinin yanı sıra, Ermenileri Kuzey Suriye'ye yerleştirme faaliyetleri de Arapları iyice endişelendirmiştir.⁴⁸ Suriye'de, Fransa himayesindeki Ermeniler kendilerine sağlanmış olan bu ayrıcalıklarla adeta ikinci bir hükümet haline gelmişlerdi. Bu tür hakların Ermenilere verilmesi, Arapların tepkilerine ve Türklere yaklaşımlarına neden olmuştur. Artık Araplar, Türklerle ortak bir düşman karşısında bulunduklarını ve bu düşmanın da Fransızlar ve Ermeniler olduğunu anlamışlardır. Fransa'nın çabaları sonucunda bölgede bir Ermeni devleti kurulması halinde Urfa, Antep ve Adana civarındaki tüm halk ve aşiretler silahlanmak suretiyle bu oluşuma karşı çıkacaklarını bildirmişlerdir. Bunda Fransız destekli Ermenilerin özellikle Doğu ve Güney Anadolu illerinde halka karşı gösterdikleri zulüm ve katliam etkili olmuştur.⁴⁹

2.2. Suriye'de Fransız İşgaline Karşı Türk-Arap İşbirliğinin Başlaması

İtilaf Devletlerinin Suriye'nin büyük bir kısmını işgal etmeleri ve bilhassa Fransa'nın Suriye'nin tamamını işgal etme tavrından dolayı Suriyeli yetkililer, Türkiye'deki Milli Mücadeleciler ile işbirliğine girişmişlerdir. Emir Faysal, İngiliz ve Fransızların Ortadoğu'da huzursuzluk çıkaracağını bildiği için onların Suriye ile ilgili planlarına engel olmaya çalışmış ve bunun başarılması için de Türk Kurtuluş Mücadelesine umut bağlamıştır. Faysal, bu hususta; "Arapların düşmanı olan Türklerin dostları da olabileceğini" söylemiştir. Bu sırada Faysal taraftarları da Faysal'a, Mustafa Kemal Paşa ile birleşmesi yönünde telkinlerde bulunmaya başlamışlardır. Faysal taraftarları ve diğer Araplar, Türklerle Arapların bir kez daha omuz omuza çarpışarak, Fransızların Suriye'ye egemen olmalarını engellemek gerektiğini dile getirmişlerdir.⁵⁰

Basın ajansları, bu dönemde Batılı işgalcilere karşı Emir Faysal ve Mustafa Kemal'in, 16 Haziran 1919'da Halep'te İttihat ve Terakki Cemiyetinin üyelerinden Kerek

⁴⁷ Kılınçkaya, a.g.e., 133-134.

⁴⁸ Umar, Ö. O. (1999). Suriye'de Kurulan Kuvay-ı Milliye Teşkilatı ve Üyeleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 121, 2.

⁴⁹ Yavuz, a.g.e., 235; Umar, Türkiye-Suriye..., 24-25.

⁵⁰ Sonyel, S. R. (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 192.

Mutasarrıfı Esad Bey'in aracılığı ile gizli bir antlaşma imzaladıklarını dünyaya duyurmuştur.⁵¹ Sözü edilen bu antlaşmada özetle; Türk ve Arapların parçalanmaya karşı kuvvetlerini birleştirmeleri, işgalcilere boyun eğilmemesi, Arap memleketlerinin konfederasyon halinde Osmanlı'ya bağlanması, Türk sultanının halife olarak gücünün kabul edilmesi ve Türklere milli direnişlerinde destek olmak için bir Arap ordusu kurulması kararları alınmıştır. Türkler ve Araplar arasında yapıldığı iddia edilen bu antlaşmanın⁵² yanında 24 Temmuz 1919 tarihli bir İngiliz raporu, padişah ve Emir Faysal arasında bir Türk-İslam paktı kurulması çalışmalarını olduğunu haber vermiştir.⁵³ Türkler ve Araplar arasında antlaşma yapıldı söylentisi, İngiltere ve Fransa'yı oldukça rahatsız etmiştir. Bu tarihlerde Türk milliyetçileriyle Suriye Arapları birbirlerine daha çok yaklaşmaya başlamışlardır. Kral Hüseyin, Emir Faysal'a gönderdiği yazıda, "Halep'in kuzeydoğusundaki halkın Kemal Paşa ile görüşmelerde bulunduğunu" bildirmiştir.⁵⁴

Emir Faysal'ın Türk taraftarı politikaları sayesinde Türkler ve Araplar arasında siyasi ve askeri düzeyde işbirliği birbirini izlemiştir. Halep şehri bu siyasi faaliyetlerin merkezi olmuştur. Bunda hiç şüphesiz bölgede Türkiye taraftarı olan Türk asıllıların çalışmaları etkili olmuştur. Mustafa Kemal, 9 Ekim 1919'da Halep'te bulunan taraftarları aracılığıyla Suriyelilere bir bildiri göndermişti. Bu bildiride Mustafa Kemal halkı uyarmakta; onları ayrılıkçı tavırlardan uzaklaştırmaya, iki taraf arasında kötü anlamaya neden olacak her türlü şeyi kaldırmaya, iki bölge arasında ayrılık tohumu saçan hain partilere karşı güç birliği etmeye çalışmakta, onlardan din düşmanı kâfirlerin vaatlerine kanmamalarını istemekteydi. Bildiri, düşman elinde bulunan memleketin ve İslam'ın kurtarılması için halkın dini duygularını coşturmakta, Konya ve Bursa'daki başarılarına işaret ederek Türk mücahitlerin kardeşleri Araplara yardım edeceklerini ve düşmanları parçalayacaklarını belirtmekteydi. Bildiri bir din kardeşi olarak birlikte yaşamaya bir çağrı ve düşmanların yok olması temennisi ile sona ermekteydi. Bundan sonra Suriyelileri

⁵¹ Antlaşma hakkında geniş bilgi için bkz. Rafik, a.g.m., 35-36.

⁵² Sonyel'in bildirdiğine göre iki ulus arasında böyle bir antlaşma yoktu. Bu daha çok İtilaf devletleri arasında bir tehlike duygusu yaratmak isteyen ve bunu bir ölçüde başaran Ermeni önderi Bogos Nubar'ın uydurmasıydı. Bkz. Sonyel, a.g.e., 190.

⁵³ Rafik, a.g.m., 34-35; Umar, Türkiye-Suriye..., 45-47.

⁵⁴ Sonyel, a.g.e., 191.

Türklerle beraber işgalcilere karşı savaşmaya davet eden Türkçe bildiriler gelmeye devam etmiştir.⁵⁵

Fransızlar devamlı olarak Türkler aleyhinde propagandalarda bulunup Türklerin Arapları kandırdıkları izlenimini yaratmaya çalışmışlardır.⁵⁶ Yine Türk milliyetçilerinin propagandalarını, Arap basınının Türklerle karşı olan kesimi de karşı propagandayla etkisiz kılmaya çalışmıştır. Örneğin, Şam'da yayımlanan sözde bağımsız El Akab gazetesi, Araplara şu uyarıda bulunmuştur:

Mustafa Kemal ve Türklerin size gönderdiği propaganda bildirgelerine kulak asmayınız. Onun ırkının istibdadını asla unutmayınız. Akıllı bir adam ikinci defa oyuna gelmez. Mustafa Kemal, sizi bağımsızlığınızı kılıç gücüyle savunmaya davet ediyor, ama görevinizi yapmak için onun gibi birisinin önerilerine ihtiyacınız mı var? Vatanseverlik konusunda Mustafa Kemal ve partizanlarından ders mi almak istersiniz? Öyleyse bizim için kurulan bu Türk tuzağından sakınınız ve yalnız kendinize güveniniz...

Türklerle karşı bazı Arap gazetelerinin bu tür propagandası, Halep ve Şam vilayetlerindeki Müslüman halkın, Türk ulusal akımına karşı duydukları sempatiyi söndürememiştir.⁵⁷ Bu dönemde General Ali Fuad Cebesoy, Mustafa Kemal Paşa'nın onayını alarak Arapların Ermenilere karşı kurduğu "Necatı Cemiyet-i Vataniye" örgütüyle yazışmalara girmiştir. Bu sırada Suriye'deki gelişmeleri Arap asıllı Yarbay Şakir Nimet, Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırmıştır.⁵⁸

19 Kasım 1919'da Çukurova'nın İngilizler tarafından boşaltılarak Fransızlarca işgali ile Türklerin Arap milliyetçilerini kışkırtma faaliyetleri artmıştır. Suriye'deki durum da zaten buna elverişliydi. Çünkü bu sırada Suriyeli milliyetçiler ve halkın çoğunluğu, Suriye'nin Fransız himayesine girmesinden Türk idaresini tercih etmişlerdir. İngilizler bu sırada Türk dostu olan bazı subayların Türklerle ilişki içerisinde olduklarına inanmışlardır. Fransız aleyhtarı fikirlere liderlik eden ve Türk dostu olduğuna inandıkları Yasin Paşa'nın Mustafa Kemal ile mektuplaştığını ve Suriye'de Türk yönetimini yeniden kurmaya çalıştığını düşünmüşlerdir. Yasin Paşa, Cafer Paşa ve Halep'teki Şerif taraftarı

⁵⁵ Rafik, a.g.m, 38; Bıyıklı, M. (2006). *Batı İşgalleri Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları- Atatürk Dönemi*- İstanbul: Gökkuşbu Yay.,198-199;

⁵⁶ Umar, Türkiye-Suriye...,123.

⁵⁷ Sonyel, a.g.e., 191-192.

⁵⁸ Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 33.

bazı subaylar, Osmanlı padişahına Antep'ten gönderdikleri telgrafta şöyle demişlerdir: “Suriye'nin bağımsızlığını destekleyiniz. Ülkelerinizi size iade etmeye çalışıyoruz. Bu fırsatı kaçırmayınız. Size asla ihanet etmeyeceğiz.”

Yasin Paşa'nın Anadolu'ya gönderdiği bir heyet, Suriye'deki Fransız askerlerini kovmak için Türklerden yardım istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Suriyelilerin isyan ederek Fransızlara arkadan saldırılarda bulunmalarını, Suriye, Irak ve Türkiye arasında, bu ülkeler bağımsızlıklarını elde ettikten sonra bir konfederasyon kurulması yönünde milliyetçi örgütler tarafından ileri sürülen önerileri kabul etmeye hazır olduğunu bildirmiştir.⁵⁹ Mustafa Kemal, Suriyeli Arapların Fransa'ya karşı yapacağı hareketlerin Türkiye'yi rahatlatacağı, hatta iki ayrı cephede sıkıntı yaşayan Fransa'nın bu sıkıntılardan kurtulmak için Türk Milli Mücadele grubuyla anlaşma zeminleri arayacağı düşüncesindeydi.⁶⁰

2.3. Suriye'de Türklerin Kurduğu Kuvayı Milliye Teşkilatı

I. Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İtilaf devletleri, Anadolu'yu yer yer işgale başlamışlardır. Bunun üzerine halk direniş örgütleri kurmuştur. Bu direniş örgütlerine milli kuvvetler anlamına gelen Kuvayı Milliye adı verilmiştir. Kuvayı Milliye teşkilatları kısa sürede Anadolu'da çeşitli bölgelerde ve şehirlerde kurularak düşmana karşı faaliyetlere başlamıştır.⁶¹ İlk kez Hatay Dörtöl'de işgal kuvvetlerine karşı gösterilen direniş, kısa zamanda Anadolu'nun güneyinde Çukurova ve Antakya, ardından Fransız işgali ile birlikte Maraş, Antep ve Urfa'ya kadar yayılacaktı.⁶² Özellikle Adana, Maraş, Antep ve Urfa'nın savunulması sırasında Türk Kurtuluş Savaşı'nın mimarı Mustafa Kemal ile sürekli olarak danışma ve muhabere etme işlemi sürdürülüyordu. İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı sırasında vermiş oldukları sözleri tutmamaları ve Suriye'nin Fransız işgali altında acı çekmeye başlaması Suriyelilerin de işgale karşı direnişe başlamalarına zemin hazırladı.⁶³

Anadolu'da kurulmaya başlanan Kuvayı Milliye teşkilatları, savaş sonrasında Suriye bölgesinde de kurulmaya başlamıştır. Çünkü XI. Yüzyılın ikinci yarısından sonra

⁵⁹ Sonyel, a.g.e., 193; Umar, Türkiye-Suriye..., 66.

⁶⁰ Yavuz, a.g.e., 239.

⁶¹ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 427.

⁶² Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İngilizler tarafından işgal edilen Antep, Maraş ve Urfa 15 Eylül 1919'da yapılan İngiliz ve Fransız antlaşması sonucunda Fransız işgaline bırakılmıştır. Yavuz, a.g.e., 232.

⁶³ Yavuz, a.g.e., 232.

Türkmenlerin Suriye'ye gelişleri ve daha sonra bölgede kurulan Türk devletleri ile 400 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti sonucunda Kuzey Suriye ve bilhassa Halep'te Türk nüfusu artmış, bölge adeta Türkleşmişti. İşgal kuvvetleri ile Arap isyancılar savaş sonucunda Suriye'yi işgal edince, Anadolu'daki Türkler gibi Suriye Türkleri de Kuvayı Milliye teşkilatı kurma yoluna gittiler. Anadolu hareketini örnek alarak, Suriye'de 1919 yılında Antep Kumandanı Ali Şefik Bey (Özdemir)⁶⁴ başkanlığında, Suriye-Filistin Müdafai Kuva-yı Osmaniye Heyeti⁶⁵ kuruldu. Genel teşkilatın Başkan Yardımcısı Halep Heyeti Merkeziye Başkanı Bilal Bey iken, teşkilatın Erkan-ı Harb reisi ise Natık Bey idi. Teşkilat kısa sürede yayılarak Şam, Halep, Humus, Beyrut, Hama, Trablusşam ve Kuneytra'da şubeler açtı. İngilizler ile Fransızların Suriye'yi böldüğünü gören Arap milliyetçileri ve Faysal hükümetinde önemli idari makamlarda bulunan şahıslar da Kuvayı Milliye teşkilatı ile işbirliğine giderek, teşkilata üye oldular.⁶⁶

Özdemir Bey'in bildirdiğine göre Suriye'deki Türk Cemiyeti'nin emrinde 17 bin silahlı kişi vardı. Bunlar bol cephaneye, makineli tüfek ve silaha sahiptiler. Türk, Kürt, Suriye ve Iraklı olmak üzere 300 kadar yeminli subay da cemiyete katılmıştı. Özdemir

⁶⁴ Ali Şefik Özdemir Bey, 1885'te Kahire'de doğmuştur. Aile kökenleri Yemen ve Habeşistan fatihi olarak bilinen Özdemir Paşa'ya dayanır. Özdemir ailesi, Mısır'ın önde gelen köklü Türk ailelerinden biri olduğundan İngilizler tarafından işgalden sonra diğer köklü Türk aileleri gibi takibe maruz kalmış, İngiliz tazyiki Şefik Özdemir'in ana vatana katılma isteklerini iyice artırmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Şefik Özdemir Bey, İstanbul'a gidip orduya katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı döneminde yedek subay olarak Suriye-Filistin Cephesinde görev yapmıştır. Özdemir Bey, Teşkilat-ı Mahsusa Örgütü ile de temasa geçmiştir. Birkaç yabancı dil bilmesi ona avantaj sağlamış, örgütte psikolojik harp teknik ve yöntemlerini öğrenerek savaş süresince çeşitli cephelerde görev yapmıştır. Irak ve Şam'da Osmanlı Devleti'nden yana Arapları Türklerle bir araya getirerek Türk-Arap Birliğini kurmuştur. Topladığı milis kuvvetleriyle Suriye'de önce İngilizlere sonra da Fransızlara karşı yapılan mücadelenin liderliğini üstlenmiştir. TBMM'nin açılmasından sonra Milli Hükümetin emrine giren Özdemir Bey, 2 Haziran 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Antep'e gelerek Fransızlara karşı mücadele eden birliklerin başına geçmiş, Fransızlara karşı çetin savaşlar vermiştir. Özdemir Bey, 1922 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Musul'u ana vatana dâhil etmek amacıyla Musul-Kerkük'e yönelik askerî harekâtın komutanı olarak görev almış, Kuzey Irak'ta İngilizlere ağır darbeler indirmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında Musul'un diplomasi yoluyla Türkiye'ye bağlanacağı yönündeki genel kanaat üzerine Şefik Özdemir Bey'e TBMM hükümetince gerekli destek sağlanamamış, Özdemir Bey, büyük gayretler sarf etmesine rağmen İngilizlerin üstün kuvvetleri karşısında bölgede fazla tutunamamış ve geri çekilmiştir. Özdemir Bey, Cumhuriyet'in ilanından sonra Antep'e yerleşmiştir. TBMM'ye altıncı dönemde, 14 Nisan 1939 tarihinde Siirt mebusu olarak girmiş; yedinci dönemde de Gaziantep mebusu olarak TBMM'de görev almıştır. 5 Ağustos 1946 tarihine kadar TBMM'de milletvekili olarak görev yapmıştır. Özdemir Bey, 18 Mayıs 1951 tarihinde vefat etmiş, Gaziantep'te Asrı Mezarlık'a defnedilmiştir. Türkmen, Z. (2003). *Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922 - 1925)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 85-90.

⁶⁵ Ali Şefik Özdemir, 12 Ocak 1937 yılında Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmaya başlanan anılarında Halep'te kurduğu bu cemiyetin adını "Türk-Arap Muhadenet (Dostluk) Cemiyeti" olarak açıklamıştır. Özdemir, kısa zamanda eli silahlı birçok kimsenin cemiyete katıldığını belirtmiştir. Geniş bilgi için bkz. Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (12 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.

⁶⁶ Genelkurmay Başkanlığı. (1966). *Türk İstiklal Harbinde Güney Cephesi (15 Mayıs 1919-20 Ekim 1921)*, IV. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Resmi Yay., 21; Umar, Osmanlı Yönetimi..., 428; Çolakoglu, a.g.e., 33.

Bey, kısa zamanda memleketin bütün temiz ve vatansever simalarının cemiyet çatısı altında toplandığını söylemiştir.⁶⁷ Böylelikle Suriye Türklerinin Ali Şefik Bey komutasında örgütlü direnişi başlamıştır.

2.3.1. Türk kuvvetlerinin Suriye'deki askeri faaliyetleri

Suriye'deki Kuvayı Milliyecilerin faaliyetlerini genelde Halep Şubesi yürütmüştür. Bunun nedeni burada çok sayıda Türk'ün olması ve şehrin Türkiye sınırına yakın olmasıydı. Halep Heyeti Merkeziyesi; Gaziantep, Urfa, Adana ve Maraş'taki Kuvayı Milliye teşkilatları ile işbirliği içerisinde olup, Türk Genelkurmay Başkanlığı ile olan ilişkiler genelde Maraş'taki 2. Kolordu Kumandanı Selahaddin Adil Bey vasıtasıyla yapılmıyordu. Halep, Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olarak görülüyordu. Öyle ki, Milli Mücadele döneminde bir ara Halep'in Misak-ı Milli sınırları içerisine alınması düşünülmüştü. Ancak, 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Halep Mıntıkası, Fransız mandası olan Suriye'ye terkedilecektir.⁶⁸

Suriye'deki Kuvayı Milliye Teşkilatı, Çukurova'nın savunulması da dâhil, Kuzey Suriye'de birçok harekât planı hazırlayarak Fransızlara karşı baskınlar düzenlemiş, Fransız kuvvetlerinin bir kısmını Suriye'de oyalayarak, Anadolu'nun güneyinde Fransızlara bayrak açan Türk Milli Mücadele kuvvetlerine yardımcı olmuştu. Türk direniş kuvvetlerine önceden Osmanlı kuvvetlerinde görev almış olan Arap subaylardan da katılanlar olmuştur. Özdemir Bey, zaman içerisinde bölgedeki Türk ve Araplardan oluşan direniş gruplarını daha düzenli hale sokmuş, direniş bölgelerini İskenderun-Halep-Lazkiye üçgeni arasında beş ayrı bölgeye⁶⁹ ayırmıştı. Bu yeni örgütlenme sonucunda Suriye'ye akıncı birlikleri de gönderilmişti. Bu akıncı birliklerinin amacı; Fransızların katliamlarını durdurmak, Arap milli hareketini desteklemek, İskenderun ve Antakya'nın Türk milli sınırları içerisine

⁶⁷ Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (13 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.

⁶⁸ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 429.

⁶⁹ **1.Mıntika:** Amik, Murat Paşa Köprüsü, İskenderun sahası olup bölgenin merkezi ise Büyük Burc ve Kuseyr'di. **2.Mıntika:** Antakya, Cisir-i Cudeyr, Sıhyun, Cebel-i Akarat, doğuda ve kuzeyde Asi nehri, güneyde Şeyh Salih bölgesi olup askeri hareket reisi İbrahim Hannano ve bölge merkezi ise Bastıka ve Karasu'ydu. **3. Mıntika:** Keferteharim, Harim, Halep'in batısı, güneyde Maarratu Hasrin, doğuda Tellu Cüneyye, Hamidiye, Bibliya, Hasırca, Sermin ve Kar'a bölgesiydi. Bölge merkezi Keferteharim olup askeri hareket reisi İbrahim Hannano iken asıl bölge komutanı Keferteharimli Necip Ağaydı. **4. Mıntika:** Cebel-i Zaviye, kuzeyde Edma, batıda Asi nehri, Revç, doğuda Tellü'ü-Cüneyye İstasyonu, müşterek olarak Hama sınır hattını kapsamakta olup mintika merkezi Tahassim'di. Bu bölgenin komutanı Mustafa Ağa, Hacı Hüseyin iken askeri hareket reisi ise İbrahim Hannano'ydu. **5. Mıntika:** Müstakil Şeyh Salih bölgesiydi. Bölge Cisir-i Şuğur ve Lazkiye yöresini kapsamakta olup bölge merkezi Meşrağı'ydi. Nusayri mıntıkası kumandanı Asım Bey olmakla birlikte İbrahim Hannano askeri hareketlerde görev almaktaydı. Bkz. Umar, Türkiye-Suriye..., 28; Kılınçkaya, a.g.e., 191.

girmesini sağlamaktı.⁷⁰ Suriye’de Türk Kuvayı Milliyesi’nin çalışmaları sonucu Antakya’daki Türkler de Halep’teki Türklerle beraber hareket etmişlerdir. Şerif Hüseyin adına Arapça okunan hutbeyi Türkçe okutmuşlardır. Halep’teki Türkler Antakya’daki Türklerin direnişlerini para ve silah bakımından desteklemişlerdir.⁷¹

Halep’teki Türklerin organize ettiği direniş cephesi, savaşçıların naklinde, çetecilerin kontrol altına alınmasında, halkın zarar görmesini önlemede, ulaşım ve haberleşmede stratejik bir rol oynamıştır. Bu dönem içinde de Halep Türkmenleri bölgeye gelmeye çalışan Fransızlara karşı çarpışarak önemli başarılar elde etmişti. Böylece, Fransızların işgal ettiği Anadolu topraklarında değişik Kuvayı Milliye teşkilatları kurulurken, Halep Türkmenleri de onlarla eş zamanlı teşkilatlanmış ve direniş eylemlerine girişmiş oldular.⁷² Kuvayı Milliye birlikleri, Halep bölgesindeki Türklerle omuz omuza Fransızlara karşı doğrudan çatışmalara girmişti. Mustafa Kemal Paşa tarafından kolordulara gönderilen bir talimatta, “Halep Kuvayı Milliyesi’nin Islahiye vasıtasıyla tesis edilecek irtibatla yardımlaşmanın temin edilmesi” istenmekte ve bölgedeki direnişe destek örgütlenmekteydi.⁷³

Halep’te bu sıralarda mücadele veren direnişçi sayısı 800 civarında bulunuyordu. İhtiyaç halinde bu rakam dört katına kadar çıkıyordu.⁷⁴ Halep’teki Türklerin direnişi, sadece bölgenin bağımsızlaşması için değil, aynı zamanda Anadolu’nun güneyini işgal eden Fransızlara takviye gönderilmesini engellemek için demiryollarının tahrip edilmesi gibi eylemlerle kendini gösterdi. Bu eylemler öylesine etkili olmuştur ki, Fransızlar hırpalanan birliklerin bir bölümünü bölgeden çekip Beyrut’a nakletmek zorunda kalmıştı.⁷⁵ Halep ve çevresindeki direnişlerde Türklerin suçlu oldukları, halkı örgütledikleri ve Halep’in güvenliğini bozdukları gerekçesiyle çok sayıda Türk, Fransızlar tarafından hapse atılmıştır. Fransızlar bu korkutma ve sindirme politikasıyla direniş faaliyetlerini engellemeye çalışmışlardır.⁷⁶

⁷⁰ Yavuz, a.g.e., 233.

⁷¹ Umar, Suriye Türkleri, 596-597.

⁷² Araştırmacı Ahmet Emin Dağ, 2009 yılında saha çalışması sırasında Halep’te Türkmenlerle yaptığı mülakatlarda; o dönemde Fransızlarla ilişki konusunda Türkmen beyleri arasında ayrışmalar olduğunu, Fransız manda döneminde kimi Türkmen aşiretlerin pasif kaldığını, hatta kimilerinin Fransızlarla işbirliği yaptığını da belirtmiştir. Dağ,a.g.t., 69.

⁷³ Dağ,a.g.t., 69-70.

⁷⁴ Umar, Türkiye-Suriye..., 99.

⁷⁵ Dağ, a.g.t., 70.

⁷⁶ Umar, Türkiye-Suriye..., 185.

Halep Türkmenleri, Antep'e bağlı İkizkuyu, Akçakoyunlu ile Suriye tarafında kalan Carablus savaşlarında başarı kazandılar. Fransızların Antep'i işgal sürecinde ikmal ve yiyecek temin etmek üzere Suriye'yi kullanmaları bu geçiş yolu üzerindeki Türkmenlere önemli bir fırsat verdi. Türkmenler, Fransızların ikmal ve hareket yollarını önemli ölçüde sabote ediyorlardı. Burada Çözenoğullarından Nüveyran Oğuz emrindeki Türkmenler, özellikle geceleri Fransızlara ciddi zayıat verdiriyorlardı.

Bu dönem Fransızlara karşı çete örgütlenmesi şeklinde direnen Türkmen aileler arasında Araplı oynağına mensup Salih Polat, Kasım Şahbudak, Nüveyran Oğuz aileleri ile Bekmişli, Gümeç ve Karşıhlı oynağından Mehmet Ağa ve Nabgalı Ahmet, Kazlı ve Kadirli oymaklarından Cekeli Mecit Ağa, Kilis'te Okçuizzettin aşiret reisi Şeyh İsmailzade Hoca ve Hanan Ağa ön plana çıkmaktadırlar. Yine Dağ'a göre, yazılı kaynaklarda fazla yer bulmamakla birlikte sözlü anlatımlarda, dönemin diğer direnişçi önderleri arasında Kargen Polat Dişo, Feris Polat, Ahmed Doğan, Mustafa Şahbudak ve Ahmed Şahbudak gibi Türkmen beylerin ismi de geçmektedir.⁷⁷ Direniş kuvvetlerine Asım Bey, Necip Bey, Mustafa Ağa, Hacı Hüseyin ve Bedri Bey gibi yerel komutanlar da idarecilik yapmıştı.⁷⁸

Ahmet Nabgalı liderliğindeki Suriye Türkmenleri, Gazi Mustafa Kemal'in de ilgisini çekmiş, ancak Ahmet Nabgalı daha sonra Suriyeli bir ajan tarafından öldürülmüştür. Fransız işgaline karşı oluşturulan Türkmen çeteleri büyük direniş sergilemiştir. Halep'te Nüveyran Oğuz, Lazkiye'de Suhta Ağa komutasında iki Türkmen çetesi oluşturulmuştur. Bu liderler ve direniş grupları da Gazi Mustafa Kemal'in takdirini kazanmıştır. Nüveyran Oğuz, Fransa yanlısı Elbeyli beylerini Sipahiler Köyünde, Kuvayı Milliye kuvvetleri ile birlikte öldürmüş, buna karşılık kendisi de Mayıs 1940 tarihinde Gaziantep'te öldürülmüştür. Silah arkadaşı Kargen Polat Dişo ise Halep'in Munbiç ilçesinde Şih Yahya köyünde Fransız askerlerine karşı taarruz esnasında şehit olmuştur. Bu şekilde Suriye Türkmenleri önemli liderlerini kaybetmişler ve bugüne kadar da etkili bir lider çıkaramamışlardır.⁷⁹

Kurtuluş Savaşı boyunca bölgedeki Türkmen direnişinin temel hedefi Türkiye'ye katılmaktı. Şubat 1919 tarihinden 22 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması'na kadar bölgede Fransızlara karşı sayısız çatışma ve taarruz yaşanmış, bu çatışmalarda çok sayıda

⁷⁷ Dağ, a.g.t., 71.

⁷⁸ Umar, Suriye Türkleri, 597.

⁷⁹ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 7; Erendor, a.g.e., 197.

işgal askeri öldürülmüş veya esir alınmıştır. Hatta denilebilir ki, Halep'teki direniş, Fransa'nın yeni Türkiye devletini tanımasında rol oynayan unsurlardan biri oldu. Zira Arap milliyetçileri ile başı oldukça ağrıyacak olan Fransa için Halep'teki Türkmen direnişi ciddi bir zaaf oluşturduğundan, Paris yönetimi, direniş üzerinde nüfuzu olan Ankara ile barışı hızlandırmak istiyordu.⁸⁰

M. Kemal Paşa Suriye'deki Türklerin bu faaliyetlerinden son derecede memnun kalarak, onlara gerekli her türlü silah ve propaganda desteği verilmesini istemiştir. Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal'den farklı olarak Türklerle Araplar arasında olabilecek bir antlaşmanın Milli Mücadele'ye zarar verebileceğini düşünmekteydi. Karabekir, Suriye'ye gönderilen yazıların Fransızların eline geçmesi durumunda Babıali'ye iletilebileceğini bunun da Heyet-i Temsiliye'nin durumunu zora sokacağını, çünkü Türklerin Ortadoğu'daki İslam toplumları üzerindeki hak iddialarından vazgeçmiş olduklarını Mustafa Kemal'e gönderdiği bir telgrafta bildirmektedir.⁸¹ Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Şubat 1920'de Karabekir Paşa'ya gönderdiği yazıda, Milli Mücadeleciler ve Suriyelilerin işbirliğinin açıktan açığa yapılarak bu durumu Fransızların özellikle bilmelerinin istendiği belirtilmiştir. Bu politikanın faydalarının hemen alınmaya başlandığı ve Fransızların anlaşmak için bir heyet daha gönderdikleri bildirilerek Kazım Karabekir ikna edilmiştir.⁸²

Bu dönemde Fransızlar, hem Türkiye'de hem de Suriye'de Kuvayı Milliye kuvvetleri karşısında zor duruma düşmüşlerdi. Nitekim Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot, Fransa'ya dönmeden önce Sivas'a uğrayarak, M. Kemal Paşa ile 8 Aralık 1919'da görüşmüştür. Picot'a Türk istekleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu görüşmeden pek bir netice alınamasa da Fransa ve İngiltere arasındaki ihtilafın artmasına zemin hazırlamıştır.⁸³

2.4. Kral Faysal'ın Mustafa Kemal Paşa ile İşbirliği Yapma Arayışı

Araplar, Mustafa Kemal Paşa'ya başvurarak Suriye, Irak ve Türkiye arasında bir birleşik konfederasyon kurulmasını önermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa da Irak, Suriye ve

⁸⁰ Dağ, a.g.t., 71.

⁸¹ Bıyıklı, a.g.e. 199; Sonyel, a.g.e., 193-194.

⁸² Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 7.

⁸³ Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 11; Yavuz, a.g.e., 237.

Türkiye arasında kurulacak bir konfederasyon kararının Sivas'ta yapılan Misak-ı Milli konferansının kararlarından olduğunu belirterek, Kuvayı Milliyecilere bu yönde çalışmalarını emretmiştir. Bu işbirliğini İngilizler ve Fransızlar engellemeye çalışmıştır. Suriye-Filistin Kuvayı Milliye Genel Başkanı Özdemiş Bey'in teslim edilmesini Faysal'dan istemelerine rağmen, Faysal, Suriyeli liderlerin ve Kuvayı Milliyecilerin baskısından dolayı böyle bir şeye cesaret edememiş ve M. Kemal Paşa ile işbirliği yapmak yoluna yönelmiştir.⁸⁴

Özdemiş Bey'in Suriye'deki milli direniş faaliyetlerine karşı Fransızlarla işbirliği yapmakla suçladığı Ali Rıza Rikabi Hükümetinin istifasıyla yerine yeni bir hükümet kurulmuştur. Yeni hükümet Türk taraftarıydı. Nitekim Özdemiş Bey bu hususu şöyle ifade etmiştir: "Rikabi'nin sükûtundan sonra bilistifade yeni kabinenin teşkili milli meclis ve teşekküller heyeti olup elyevm (bugün) Suriye devleti Reisicumhuru bulunan Türk muhibbi (dostu) ve milli vatanperver Haşim Alatas (Attasi) tarafından temin olundu. Kabineye Türk taraftarları ve milli teşkilata mensup zevat alındı." Özdemiş Bey, hükümetin Türk Kuvayı Milliyesi'nin kontrolünde olduğunu ise şöyle ifade etmiştir: "Faysal hükümeti kelimenin hakiki manasıyla bizimdi." Özdemiş Bey, Suriye hareketinin işbirliği ve direniş için Mustafa Kemal'den direktif aldığını, bunun Suriyelilerin görmek arzusunda bulundukları şeyden başkası olmadığını belirtmiştir.⁸⁵ Faysal'ın kurduğu yeni hükümet, TBMM ile bir antlaşma yapmak için bir heyet hazırlamışsa da İngilizler ve Fransızların takibi nedeniyle bu heyet bir sonuca ulaşamamıştır. Ancak, Arapların bir antlaşma yapma istekleri, Özdemiş Bey tarafından M. Kemal Paşa'ya iletilmiştir.⁸⁶

M. Kemal Paşa, 24 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda yaptığı konuşmada Türkiye-Suriye ilişkileri hakkında şunları söylemiştir:

...Fakat bizim Suriye'de gayei islâmiye ile revabıt (bağlılık) ve münasebatımız taazzuv etmeğe (biçim alma, teşkilatlanma) başladıkça orada bir saltanat tesisile iştilal eden Emir Faysalın ve Emir Faysalı himaye eden Fransızların nazarı dikkatini celbetti ve binnetice Emir Faysal dahi hususî murahhaslarını bizimle temasa getirdi. Resmî temasla bu müracaatın bizce telâkki edilen nikati izah etmek isterim. Her halde Suriyeliler her hangi bir devleti ecnebiye ile münasebetinin kendileri için binnetice esaret olacağına kani

⁸⁴ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 438.

⁸⁵ Aynıtap müdafilerinden Özdemiş'in hatıraları. (14 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.

⁸⁶ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 438.

oldular. Bundan (dolayı bize teveccüh ettiler.) Bizim bilmukabele gösterdiğimiz şekil şundan ibaret idi. Dedik ki, artık hududu millimiz dâhilinde bulunan menabii insaniyeyi ve menafii umumiyeyi hududumuzun haricinde israf etmek istemeyiz. Fakat ittihat, kuvvet teşkil edeceğinden bütün âlemi islâmın manen olduğu gibi maddeten de müttetik ve müttehit olmasını şüphe yok ki büyük memnuniyetle karşılarız ve bunun içindir ki bizim kendi hududumuz dâhilinde müstakil olduğumuz gibi, Suriyeliler de hududu dâhilinde ve hâkimiyeti milliye esasına müstenit olmak üzere serbest ve müstakil olabilirler. Bizimle itilâf veya ittifakın fevkinde bir şekil ki, federatif yahut konfederatif denilen şekillerden birisile irtibat peyda edebiliriz. Ahali bunu arzuları fevkinde (lehlerine telakki etmiş olacaklar ki) Emir Faysal milletin bu arzusu karşısında kendi emellerinin sarsılmakta olduğuna vakıf oldu ve müracaatları bunun üzerine oldu. Ahalinin bu arzusu fiile de inkilâp etti. Suriye dâhilinde bazı efal ve harekât bittabi mesmuunuz olmuştur. İşte bu filiyat başladıktan sonra ... Emir Faysal suhuletle tesisi hâkimiyet edemiyeceğini ve Fransızlar da bir müstakil (devlet) halinde orasını kolaylıkla kullanamıyacaklarını zannetteler ki ağılebi ihtimal müştereken ahaliye demek istediler ki biz de sizin fikrinizdeyiz. Ancak bizim yaşamak için paramız yok ve haricin tazyikatına mukavemet edecek vesaitimiz yoktur. Türkiye bunu temin ederse biz Fransızları memleketlerimizden koğabiliriz. Bunu biz samimî telâkki etmedik. Onun için vuku bulan siyasî müracaatta biz de siyasî cevap vermiş bulunduk. Ancak hakikî irtibat hükümet şeklinde değil fakat Suriye Milleti ile Suriyelilerle olmuş oldu ve oradaki (bu hareket) hakikaten bize manevi kuvvetle beraber maddî kuvvet zammettiştir. Hududu millimizin cenup cephesindeki harekâtı nazarı dikkatten geçirecek olursak bu filiyatın semeratı maddiyesini görebiliriz.⁸⁷

Mustafa Kemal, Meclis'te yaptığı konuşmadan da anlaşılacağı üzere, her ne kadar Suriye yönetimini samimi bulmasa da Suriyelilerle yapılacak bir güç birliğinin ve hatta konfederasyonun Türkiye'nin yararına olacağını söylemiştir. Böylelikle güney cephesinde Fransızlara karşı mücadele eden Türk Kuvayı Milliyesi rahatlamış olacaktı. Fransızlar hem Suriye'de hem de Anadolu'nun güneyinde yıpratılarak savaş Türkiye'nin lehine çevrilecekti.

Suriyeliler ve Emir Faysal bu dönemde TBMM ile bir antlaşma ve ittifak yapma arzusundaydı. Bu yönde girişimde bulunuyorlardı. Bu işbirliğinin yanı sıra iki taraf arasında tam bir güven yoktu. Maraş Heyet-i Merkeziye Reisi Arslan, M. Kemal Paşa'ya

⁸⁷ TBMM. (1980). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, I, 24.04.1920. Ankara: TBMM Basımevi, 3.

gönderdiği bir yazıda telgraf şifresinin Türklere dost gözüken kişilerce Faysal'a ulaştırıldığını bildirerek, M. Kemal Paşa'nın şifresini değiştirmesini istemiştir. Faysal'ın böyle davranmasının nedeni, Türklerin Kuzey Suriye'de bir nüfuz alanı oluşturacaklarından şüphelenmesiydi. Çünkü bu sırada Şam ve Halep civarında Osmanlı'nın tekrar dönmesini isteyen pek çok halk vardı. Suriye'ye Türklerin tekrar dönmesi fikrinin yanı sıra Arap hükümeti Türklerle bir konfederasyon arzusundaydı.⁸⁸

Genç Araplar Cemiyeti'nin kurucularından ve Arap İstiklal Partisi'nin genel sekreteri Said Haydar, resmi bir elçilik heyeti ile 1920 yılında Şam'dan İstanbul'a gönderilmiş ve burada Mustafa Kemal'in temsilcisi ile görüşerek iki taraf arasında dört maddeden oluşan bir dostluk antlaşması imzalayarak bunu Suriye hükümetinin onayına sunmuştu. Üzerinde anlaşılan maddeler şunlardır:

- 1- Suriye'nin kuzey sınırında, özellikle Musul bölgesinde bazı değişikliklerin yapılması;
- 2- Batılı güçlere karşı "Maan'dan (Ürdün-Kızıldeniz) Karadeniz'e kadar" ortak bir cephenin kurulması;
- 3- Türk ve Arap ordularının birleşik bir komuta altına verilmesi;
- 4- Batılı güçler karşısında harcanan çaba sonuç verdiği takdirde Türklerin ve Arapların yan yana iki bağımsız devlet olarak yaşaması, fakat ilişkilerinin Avusturya-Macaristan arasındaki ilişki gibi olması ve antlaşmanın elli yıllık bir süre için yapılması.

Said Haydar, bu müzakerelerden sonra 1920 Nisan'ında Şam'a döndüğünde, siyasi dengelerin değiştiğini, bu sırada, Suriye Genel Kongresi tarafından kral ilan edilmiş olan Faysal'ın Türklerle bu şartlarla görüşmeyi reddettiğini, 1920 Temmuzunda fikrini değiştirdiğinde ise geç kalınmış olduğunu kaydeder.⁸⁹ Faysal'ın Türklerle işbirliğini reddetmesine yol açan gelişmelere bakmakta fayda vardır. Suriye'nin bağımsızlığını savunan Arap milliyetçi cemiyetlerinin çabalarıyla İkinci Suriye Genel Kongresi, 1920 Martı başında toplandı. Kongre hemen, Suriye'nin Lübnan ve Filistin'i de kapsamak üzere "doğal" sınırları içinde ve Faysal'ın meşruti hükümdarlığı altında tümüyle bağımsız olduğunu ilan eden bir karar aldı.⁹⁰ Kongrede Faysal'ın kardeşi Emir Abdullah da Irak kralı olarak ilan edildi. Bu durumu İngiltere derhal reddetti, babası Kral Hüseyin tanımadı.

⁸⁸ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 440-441.

⁸⁹ Kılınçkaya, a.g.e., 168; Sonyel, a.g.e., 192; Rafik, a.g.m., 37.

⁹⁰ Fromkin, a.g.e., 435; Bademci, a.g.e., 140.

Lübnanlılar buna karşı çıkararak 22 Martta bağımsızlıklarını ilan ettiler ve Fransız mandasını tercih ettiklerini duyurdular. 25 Nisan 1920'de Müttefik Yüksek Konseyi, San Remo'da toplandı. Bu toplantı sonucunda Filistin ve Irak İngiliz mandasına, Suriye ve Lübnan ise Fransız mandasına bırakıldı. Bu gelişmeler Suriye'yi tam bir karışıklığa sürükledi.⁹¹

İtilaf Devletleri, San Remo Konferansı esaslarına göre bir taslak antlaşma metni hazırlayarak 11 Mayıs 1920'de Osmanlı Devleti'ne göndermişlerdi. Osmanlı hükümeti padişahın başkanlığında yapılan olağanüstü bir kurulda, oldukça ağır koşullar taşıyan bu önerileri 22 Temmuz'da kabul etmişti. Ardından da 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti'nin topraklarının neredeyse tamamının parçalanıp dağıtıldığı Sevres Antlaşması imzalanmıştı. San Remo Konferansı kararlarına uygun olarak Çukurova, Antep, Maraş, Urfa ve Suriye-Lübnan Fransa'ya bırakılmıştı. Bu dönemde Fransa; Mersin, Tarsus, İslahiye, Maraş, Antep ve Urfa'da Kuvayı Milliye saldırılarından bunalma noktasına gelmişti. Aynı zamanda Suriye'de Arap güçleri de Fransızlara karşı mücadele etmekte, özellikle de Urfa, Kilis ve Antep'teki Fransız kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu savaş araç ve gereçlerinin demiryolu ile gönderilmesini engelleyerek Türk milli direniş güçlerini destekliyorlardı.⁹²

Fransa'nın başlıca kaygısı, Suriyelileri milliyetçi Türk güçleriyle olan tehlikeli ittifaktan uzaklaştırmaktı. Fransa'nın Suriye'deki baş politik temsilcisi Robert De Caix başkanlığında bir heyet Mustafa Kemal ile görüşmek üzere 20 Mayıs 1920'de Ankara'ya gitti. De Caix, 20 günlük geçici bir ateşkes sağlamayı başardı. Bunu elde edip İngilizlerle de anlaşılan Fransa, Faysal yönetimine karşı askeri eyleme geçme hazırlıklarına başlamıştır.⁹³ Faysal yönetimi ise Fransız tehlikesini anlayınca Fransızlara karşı koymak için bir takım kuvvetler toplamaya çalışmıştır. Bu amaçla 8 Mayıs 1920'de kurulan Haşim El-Atasi hükümetinin savaş bakanı olan Yusuf El-Azme, 8 Haziran 1920'de Kilis yakınlarında Tercüman Köyüne gelerek Adana bölgesinde faaliyet gösteren Türk Milli kuvvetleriyle askeri faaliyetlerde işbirliği sağlamak için görüşmeler yapmıştır. Fakat bu dönemde Milli Mücadele yanlıları ile Fransa arasındaki ilişkilerde düzelme meydana geldiğinden dolayı Ankara hükümeti, Suriyelilere pek destek vermemiştir.⁹⁴

⁹¹ Kılınçkaya, a.g.e., 169; Yavuz, a.g.e., 240; Erendor, a.g.e., 122.

⁹² Yavuz, a.g.e., 240-241.

⁹³ Fromkin, a.g.e., 436; Yavuz, a.g.e., 241.

⁹⁴ Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 34.

Türk Kuvayı Milliyeciler ile Araplar arasında bir antlaşma yapılması girişimlerinin devamı sonucunda 3 Temmuz 1920’de Kilis’in Kefergani köyünde Türk tarafı adına Kilis Kuvayı Milliye Kumandanı Polat ve Heyeti Merkeziye Reisi Recep Bey ile Katma civarında mıntika kumandanı ve Arap Hükümeti Jandarma Müfettişi Cemil Bey ve Irak murahhasları Yasin Paşa ve kardeşi Suriye Emniyet Genel Müdürü Taha arasında yapılan görüşmeler sonucunda bir antlaşma yapılmıştır.⁹⁵ Antlaşma maddeleri şöyleydi;

- 1- Irak ve Suriye ile Türkiye’yi işgal eden düşmanı kovmak için yapılacak savaşın devamı süresince ve karşılıklı yardım için, bir savaş meclisinin kurulması gerektiği Büyük Millet Meclisi’ne telgrafla bildirilecektir.
- 2- Kilis ve civarında toplanmış olan Kuvayı Milliye’ye gereken iki dağ topu ile dört makineli tüfeğin sağlanmasına Suriye hükümeti yardımcı olacaktır.
- 3- İki taraf topraklarında eşkıyalık gibi haller ortaya çıkarsa, bunlar, taraf topraklarında yakalanıp suç işledikleri tarafa teslim edilecektir.
- 4- Katma, Hamam (şimdiki Reyhanlı) Kilis ve civarındaki, Fransız kıtalarının hareketi, askeri durumlarında değişiklik ve gelişmeler konusunda karşılıklı olarak bilgi aktarımı sağlanacaktır.
- 5- Fransız ve Ermenilerin Halep’ten patlayıcı madde taşımaları karşılıklı ve sürekli önlenecektir.
- 6- Vatana ihanet edenler, iade edilecektir.
- 7- Kuvayı Milliye belgesini taşıyanlar, karşı taraf topraklarında silah sağlamak istediklerinde engel olunmayacaktır.
- 8- Büyük Millet Meclisinden onay gelinceye kadar, Kilis’te ve Suriye’de Fransızlarla yapılacak haber almada bağlantı sağlanacak ve ortak hareket edilecektir.
- 9- Başka gerekler ortaya çıktığında, tekrar görüşülüp yeni kararlar alınacaktır.
- 10- Taraflar arasında irtibat subaylıkları kurulacaktır. Gizliliğe uyulacaktır.

Bu anlaşma ile askeri, siyasi ve istihbarat alanında işbirliği yapılması iki taraf arasında da kabul edilmiştir. Bu antlaşmaya dayanılarak, Kilis ve Havalisi Kumandanlığı “Güney Akıncı Kolları” adı ile bir güç oluşturuldu. Kumandanlığına Süvari Yüzbaşı Bedri Bey’in getirildiği bu kuvvet emrine Kilis Kuvayı Milliyesi’nden ayrılan bir müfreze verilmişti. Bedri Bey kuvvetleri Suriye’de akınlarda bulunup Fransızları zor durumda bırakmışlardır. Selahattin Adil Paşa anılarında bu durumu şöyle anlatır:

⁹⁵ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 442-443; Kılınçkaya, a.g.e., 179.

...Bazen bir dağ topu ile de takviye edilen bu atlı akıncılar, Kilis Milli kuvvetlerine dayanarak Suriye sınırını geçip Halep'e ve bir defa da Hama'ya kadar giderek, hatta Antakya-Lazkiye arasında Türk köylerinden Burç'ta on gün kadar kalarak Fransızları hayli uğraştırmışlardı. Hatta bunun üzerine Hanşeyhun'dan bir heyet Maraş'a kadar gelip benimle ilişki kurmuşlardı.⁹⁶

Güney akıncı kolları bu şekilde Türk milli direnişine katkıda bulunmuşlar, Kuzey Suriye'deki Türkmen köylerinden her türlü barınma, yiyecek vb. ihtiyaçlarını karşılayarak Fransız kuvvetlerini yıpratmışlardır.

Bu dönemde Suriye'deki Türk direnişine destek veren simaların başında Irak Şeyhülmeşayih (Şeyhler şeyhi) Müntefikli Uceymi Sadun Paşa gelmektedir. Uceymi Paşa, Birinci Dünya Savaşı sırasında Irak'ta Osmanlı'ya sadık kalarak önemli hizmetler yürütmüştü. Uceymi Paşa, Osmanlı orduları Irak ve Suriye'den çekildiği zaman da Türkler lehine faaliyetlerini sürdürmüştür. 5 Haziran 1920'de Mardin'e gelerek burada ileri gelenler ve mülki amirler ile görüşmüştür. Uceymi Paşa'nın amacı, Irak'ın önemli kabileleriyle görüşerek onların Osmanlı idaresine taraftar olduklarını bildirmek, bir miktar asker ve para yardımı yapıldığı takdirde hükümete ve orduya faydalı olmaktır. Uceymi Paşa'nın müracaatı kabul edilerek 20 Haziran 1920'de Genelkurmay Başkanlığı'nca iki dağ topu, iki makineli tüfek, yeteri kadar cephane, 600 büyük çaplı mavzer tüfeğiyle 10 bin altın lira verilmiş, ayrıca subaylar da gönderilmiştir.

Türk hükümetinden istediği desteği alan Uceymi Paşa, Aneze aşireti başkanı Hacim Paşa'yı⁹⁷ Arappınar'daki Fransızlara karşı taarruza sevk etmiştir. Bunun yanında Cerablus ve Arappınar arasındaki demiryolu kısmını tahrip etmiş ve Urfa'nın kurtuluşuna da yardım etmiştir. Birbirine düşman olan aşiretler arasındaki anlaşmazlıkları giderip bunları İngilizlere karşı hareket ettirmeyi başarmıştır. Uceymi Paşa, bazen de Fırat doğusunda Elhazake kazasıyla Fırat'ın batısında Münbiç kazaları bölgesinde rastladığı İngiliz ve özellikle Fransız kuvvetlerine, ikmal kollarına baskınlar yaparak devamlı tacizlerde

⁹⁶ Çolakoğlu, a.g.e., 193-194, 209.

⁹⁷ Hacim Paşa, Deyri Zor ve Rakka civarında en kuvvetli aşiretlerden biri olan Aneze aşiretinin reisiydi. Milli Mücadele döneminde Fransızlara karşı Türklerin yanında yer almıştır. Halep, Bab, Menbiç ve civar bölgelerde Türk Kuvayı Milliyeciler adına mücadelelerde bulunmuştur. Suriye'deki askeri, siyasi konulardaki gelişmeler ile faaliyetlerini Türk komutanlara bildirmiştir. Daha sonra Halep'te Fransızlar tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Daha geniş bilgi için bkz. Umar, Türkiye-Suriye..., 154-162.

bulunmuştur.⁹⁸ Böylelikle Türk hudutlarının dışında da İngiliz ve Fransız işgalcilere karşı başarılar kazanılmış, Türk İstiklal Mücadelesinin gücü gösterilmiştir.

2.5. Suriye’de Faysal Krallığı’nın Sona Ermesi ve Fransız İşgali

Fransa, Türk Kuvayı Milliyeciler ile ittifak kuran Faysal yönetimine karşı harekete geçme kararı almıştı. Bu dönemde Çukurova’daki Türklere yardım konusunda Faysal’ın taraftarları, Fransızların Halep demiryolunu kullanmalarını engelleyerek karadan destek almalarını önlemişler ve kuşatma altındaki garnizonlarına sadece deniz yolunu açık bırakmışlardı.⁹⁹ Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud, Faysal hükümetine bir ultimatom vererek silah, asker ve cephane sevkiyatında kullanmak üzere demiryollarının kontrolünün Fransız makamlarına bırakılmasını istedi.¹⁰⁰ Bunun üzerine Faysal, meclisi toplantıya çağırılmış ve durumu açıklamıştır. Meclise Başkomutan Hayati Bey¹⁰¹ ile Harbiye Nazırı Yusuf Azme de katılmışlardır. Faysal, Fransız isteklerine taraftar görünmekteydi, ancak meclise katılan diğer kişiler buna razı değillerdi. Hayati Bey; bu hareketin yanlış olacağını, Türkiye’nin harabiyeti halinde Suriye’nin de bağımsız kalamayacağını söylemişti. Faysal, halkın ne düşündüğünü öğrenmek için Şeyh Kassab’ı¹⁰² çağırtmış, Şeyh de Fransızlarla savaşın kaçınılmaz olduğunu ifade etmişti. Bunun üzerine General Gouraud’a olumsuz cevap verilmiştir.

Aynı tarihlerde Fransa’nın Ankara ile yapmış olduğu ateşkes antlaşması da bozulmuş, Fransız kuvvetleri Çukurova’daki Türk kuvvetleri ile Faysal kuvvetleri arasında kalmıştı. Ancak, Fransız kuvvetlerine Suriye’de gösterilen direncin boyutu küçük kalmıştır.¹⁰³ Fransız kuvvetlerine karşı Halep’te 30 bin civarında silahlı halk toplanmış, ancak bu halk kitlesi Fransızların “Türklerle Fransızlar barış yaptı. Savaşına gerek

⁹⁸ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., 17-18; Umar, Türkiye-Suriye..., 163.

⁹⁹ Fromkin, a.g.e., 436.

¹⁰⁰ Kılınçkaya, a.g.e., 177.

¹⁰¹ Şam’da doğan ve Türk olan Kurmay Albay Yahya Hayati Bey, 1918 Mondros Ateşkesi sırasında emekli iken, Suriye Kralı Faysal tarafından kendisine bir mektup gönderilerek, Suriye ordularının başkomutanlığı teklif edilmiştir. Faysal’ın amacı işgal kuvvetlerine karşı Türk-Arap işbirliğini sağlamaktı. Bu sırada Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Milli Mücadele hareketi başlamıştı. Hayati Bey, okul arkadaşı ve asker olarak Şam’da kendisiyle arkadaşlık ettiği Mustafa Kemal Paşa’ya durumu bildirmiştir. Atatürk de Suriye’nin bağımsız bir devlet olarak sınır komşumuz olmasını menfaatimize uygun bulmasından dolayı Hayati Bey’in Suriye’ye gitmesini iyi karşılamıştır. Umar, Suriye Türkleri, 596; Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 29. Ayrıca Hayati Bey, Özdemir Bey’in Suriye’de kurmuş olduğu Türk Muhadenet Cemiyeti’nin askeri müşaviriydi. Bkz. Ayntap müdafilerinden Özdemir’in hatıraları. (13 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.

¹⁰² Özdemir Bey’in büyük bir âlim ve uzağı görebilen şahsiyet olarak nitelendirdiği Şeyh Kassab, Türk Muhadenet Cemiyeti’nin siyasi lideriydi. Ayntap müdafilerinden Özdemir’in hatıraları. (14 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.

¹⁰³ Yavuz, a.g.e., 242.

kalmadı” propagandası ve Arap hükümetinin direnmeme kararı üzerine dağılmışlardır. 24 Temmuz’da Halep, Fransa tarafından işgal edilmiştir. Faysal’ın Fransızlara karşı savaşmak için topladığı Arap kuvvetlerinin sayısı 3 bin civarında iken, Fransız kuvvetleri ise 9 bin civarındaydı. 24 Temmuz’da yapılan Meyselun Savaşı’nı Faysal’ın ordusu kaybetti.¹⁰⁴ Fransa, 26 Temmuz 1920’de Şam’ı işgal edip, ardından 27 Temmuz’da da Faysal’ı sürgüne gönderdi.¹⁰⁵ Böylelikle Faysal’ın dört ay kadar devam eden krallığı sona ermiş oldu. Fransız Başbakanı; Suriye’nin bundan sonra bütünüyle ve sonsuza kadar Fransa’nın olduğunu açıkladı. Böylelikle Fransız işgal güçleri Suriye’nin tümünde hâkim olduklarını dünyaya duyurmuşlardır.¹⁰⁶

2.5.1. Fransız işgaline karşı Suriye’deki Türk ve Arapların tepkisi ve faaliyetleri

Meyselun Savaşı sonucunda Faysal ve bazı Arap milliyetçilerinin Suriye’yi terk etmek zorunda bırakılması, Suriye milliyetçilerinin Fransa’ya olan kin ve intikam duygularını daha da artırmıştır.¹⁰⁷ Özellikle Halep şehrinin işgalinden sonra şehirdeki Türkler ile Arap vatanseverler teşkilatlı bir şekilde mücadelelerini daha da artırmışlardır. Türkiye’deki Kuvayı Milliyeciler de bu tür direnişleri teşvik etmiş ve desteklemişlerdir.¹⁰⁸ Nitekim bu dönemde Fransızların tutumu ve yanlış politikaları yüzünden Suriye’deki halkın % 95’i Türkiye taraftarı olmuştur.¹⁰⁹

Suriye’nin 24 Temmuz’dan itibaren Fransızların işgali altına düşmesi, Güneydoğu Anadolu’da ve özellikle Antep civarında hareketlenmeye yol açtı. Bu sırada bölgede bulunan Özdemir Bey’in gözlemleri hayli isabetlidir:

...Elyevm (Bugün), Suriye kıtası bir hükümeteşsizlik içindedir... Halep’te Talib Aziz El-Azme, Hama ve Hums’da da diğerleri ayrı ayrı hükümetler teşkil etmişlerdir... Bunlarla Bab’da buluştuk... Haleb’in sükûtu hakkında uzun uzadıya malumat verdiler... Türk kuvayı milliyesi geldiği takdirde iltihak edeceklerini bildiriyorlar... Haleb’in garbında bizim teşkil ettiğimiz... Bazı çete rüesasından aldığım haberde... Bizim istediğimiz

¹⁰⁴ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 448-449; Çolakoğlu, a.g.e., 199-200.

¹⁰⁵ Emir Faysal, Şam’dan sürgün edildikten sonra Suriye’nin Dera kentine gelmiş, Fransa’nın ülkeden ayrılmasını istemesi üzerine İtalya’ya geçmiştir. Daha sonra ise İngiltere, Faysal’ı Irak kralı yapmıştır. Umar, Osmanlı Yönetimi..., 450.

¹⁰⁶ Fromkin, a.g.e., 437.

¹⁰⁷ Umar, Osmanlı Yönetimi..., 450.

¹⁰⁸ Umar, Türkiye-Suriye..., 77.

¹⁰⁹ a.g.e., 139.

tarafllara gitmeye hazır olduklarını bildiriyorlar... Ahval, bizim harekâtımızı son derece teshil edecek vaziyettedir...¹¹⁰

Suriye'deki bu karışıklık, Özdemiş Bey'in gözlemlerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye'ye katılma isteğini oldukça artırmıştır. Kuzey Suriye'deki isyanın Arap önderlerinden İbrahim Henanu, Fransızlara karşı Türkiye'den yardım alma umuduyla 17 Ağustos 1920'de Maraş'ta İkinci Kolordu Komutanı Selahaddin Adil Bey ile görüşmüştür. 7 Eylül 1920'de iki taraf arasında bir antlaşma yapılmıştır. TBMM Hükümeti, Henanu'yu Suriye Arap hükümetinin devamı olarak görmüş, ona silah ve mühimmat desteğini sağlamıştır.

Henanu, Türkiye'den dönüşte yayınladığı bir bildiri ile bağımsızlık için Suriyelileri Fransızlar aleyhine teşvik etmiştir. TBMM Hükümeti Henanu'ya Yüzbaşı Bedri Bey komutasında iki yüz kişilik bir birlik ve askeri mühimmat göndermiştir. Bu birliğin bayrağında Türkler ile Araplar arasındaki kardeşliğe işaret için bayrağın bir yüzünde Arap bayrağı diğer yüzünde ise Türk bayrağı vardı. Ayrıca bayrağın bir yüzünde "İnananlar kardeşler", ikinci yüzünde ise "kardeşlerinizin arasını düzeltiniz" ayetleri işlenmişti. Birlik, Türk kuvveti olduğunu göstermesi için bir Türk bayrağı taşımaktaydı. Türkler ile Arapların ortak hareket etmelerini sağlamak için Türkler ve Araplar arasındaki İslam kardeşliğini Henanu ön plana çıkarmıştır. Türkiye'nin desteğini alan Türk-Arap isyan birlikleri Suriye'de Fransızlara karşı çetin mücadeleler vermişlerdir.¹¹¹ Özdemiş Bey'in anlattıklarına göre bu dönemde, General Gouraud'un kuvvetleri Alevi mıntikasındaki (Lazkiye ve çevresi) Şeyh Salih ve Antakya havalisindeki mücahitlerin direnişini bastıramamıştır. Bu direniş Antep harbinde Fransızlara daha çok etkili olarak Ankara İtilafnamesi'nin imzalanmasına kadar devam etmiştir.¹¹²

Fransız mandası döneminde Suriye ve Lübnan'da idari teşkilatta değişiklikler yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Beyrut, Şam ve Halep vilayetlerinden oluşan Suriye-Lübnan bölgesinde, Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Guro (Goureaud) tarafından dört hükümet teşkil edilmiştir. Bunlardan birisi, merkezi Beyrut olmak üzere Büyük Lübnan Hükümeti, 1 Eylül 1920 ikincisi merkezi Şam olan Şam Hükümeti, üçüncüsü merkezi Lazkiye olan Aleviler Hükümeti ve dördüncüsü de merkezi

¹¹⁰ Kılınçkaya, a.g.e., 178.

¹¹¹ Rafik, a.g.m., 43-44; Umar, Suriye Türkleri, 597.

¹¹² Ayntap müdafilerinden Özdemiş'in hatıraları. (16 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.

Halep olmak üzere Halep Hükümetiydi. İskenderun ise idari yönden bağımsız ancak, Halep'e bağlı bir sancak olarak kalacaktı. Fransa'nın bu şekilde bir düzenlemeye gitmesinin amacı, dört ayrı ve küçük bölgelere ayrılmış hükümetlerle halkın birlik ve beraberliğini zedeleyerek halkı birbirlerine düşman hale getirmektir.¹¹³ Bu bölünme Fransızlara olan düşmanlığı ve saldırıları daha da artırmış, Suriyeli direnişçiler, Türkiye ile birleşme faaliyetlerine hız vermişlerdir.

Suriye'de artan Türk nüfuzu, Fransızları dehşete düşürmüştür. Bölge ile ilişkileri kontrol etmekle görevli Louis Massignon, Humus'tan Beyrut'a gönderdiği 2 Aralık 1920 tarihli telgrafında; Türk nüfuzunun halkın İslami duygularından beslendiğini, Mustafa Kemal'in baharda tehdit ettiği gibi Halep üzerine bir saldırıya geçmesi durumunda, bu nüfuzun Fransa'nın aleyhine döneceğini belirtmiştir. Fransızlar Suriye'deki Türkleri ve nüfuzlarını silmeyeceklerini biliyorlardı. Çünkü halen Suriye'deki yönetimde Türkler ve Türk nüfuzunun etkisi sürmekteydi. Şam'da jandarma kumandanı Vahid Bey bir Türk'tü. Şam Devleti'nin Başkanı Hakkı Bey el-Azm'ın Türklere karşı sempatisi vardı. Ayrıca Halep'te ileri gelen devlet adamlarının tümü Türklere sempati besliyorlardı.

Bu dönemde Suriye'nin önemli şehirlerine gönderilen Türk propagandacılar, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele lehinde propaganda yapmışlar, halkı işgalcilere karşı örgütlemişlerdir. Mustafa Kemal'in Türkiye'yi işgal eden Avrupa devletlerine karşı başarıları, özellikle Çukurova'da Fransızlarla savaşları Suriye halkı arasında memnuniyetle karşılanmıştır.¹¹⁴ Türkiye Suriye'de işgale karşı propaganda yaparken bir yandan da Türk kuvvetleri Antep'ten Halep'e kadar olan sahada Fransızlara karşı mücadeleler vermeye devam etmişlerdir. Bu sahadaki mücadeleler ile ilgili Türk Milli Mücadelesinin önemli simalarından Fevzi Paşa 14 Şubat 1921 tarihine TBMM'de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

...Şimdi bu kuvvetleri sahra muharebatında mağlup edebilmek için oraya ne kadar kuvvet sevkettikse o da tam zamanında bunlara mukabil faik kuvvetler yetiştirdi. Bundan takriben üç ay evvel son gayretle onun henüz en az bulunan kuvvetleri bilhassa Kollej civarındaki kuvvetlerini ağır toplarımızla tahrip ederek bunları tardedecek (kovacak) kuvvet ihzar ettik. Fakat o vakit bunlar ellerinde bulundurdıkları kuvvetleri gerek karadan

¹¹³ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., 20; Yavuz, a.g.e., 234.

¹¹⁴ Rafik, a.g.m., 50-52; Umar, Suriye Türkleri, 597.

ve gerek denizden sevk ederek meydanı muharebeye yetiştirdiler. Akçakoyunlu ile Ayıntap arasında ve Ayıntap civarında vukua gelen muharebatta faikiyeti adediye onlar tarafından bulunmasından ve bizim askerlerimizin nevakısı ikmal (eksiklerin tamamlanması) edilememesinden çekilmeye mecbur olduk. Bunun üzerine ikinci plâna geçtik. Yani düşmanın kuvvetlerini Ayıntap önlerinde mağlup edemeyeceğimiz tahakkuk ettikten sonra, bunların kuvvetlerini dağıtmak için, arzolunduğu veçhile, gerek çölden Rakka cenubundan Münbiç, Bab, Şa'ra taraflarından Halep'in şark ve cenubuna doğru Halep'in bağlarına ve bahçelerine kadar sokulduk. Diğer garp tarafından bir akıncı kolu Suriye ihtilâlcî kuvvetleriyle birleşerek Hama hizalarına kadar vardı ve orada Ümraniye'de ve Mesip dağlarında Fransızlara karşı daima mukavemet eden (karşı koyan) şeyhlerin kuvvetine yeni bir kuvvei mâneviye vererek orada büyük ihtilâl ika ettik. Fransızlar bu suretle gerilerinin tehdit olunduğunu gördüklerinden kuvvetlerini çekerek gerek Halep'i ve gerek Halep'in cenubundaki aksamı takviye ve oradaki iğtişası taarruzla (kargaşa, ayaklanma saldırısı) geri çekilecek veçhile hareket icrasına mecbur oldular... Bizim kuvvetlerimiz Halep bahçelerine Edmib (Edlip), Cisrişuğur cihetlerine kadar yayılmıştır. Düşman bunlara karşı sahra muharebatı yapamıyordu. Çünkü akıncı idiler. Üzerlerine gittikleri vakitte çekilip kaçıyorlar, saklanıyorlar, muharebe yapmıyorlardı. Gerilerinde yaptığımız bu harbi sagir (gerilla savaşı) ile onları iz'aç ediyorduk (bunaltıyorduk). Fakat tayyareleriyle keşif yaptılar ve onların karargâhlarını keşfettiler, zayıat verdimmeye başladılar. Şüphesiz orada başa çıkamadılar, çekildiler...¹¹⁵

Fevzi Paşa'nın bu konuşmasından anlaşılacağı üzere Halep ve çevresinde etkili olan Türk kuvvetleri, Fransızlarla savaşılan Suriyeli ihtilalcî kuvvetlerle birleşerek Hama önlerine kadar varmışlar ve buralarda Arap şeyhlerini destekleyerek Fransızlara karşı kıskırtmışlardır. Bu durum Fransızları iki ateş arasında bırakmıştır. Türklerin amacı Antep'teki düşman birliklerini dağıtmak ve güney cephemizdeki Türk direnişini rahatlatmaktır. Yine Fransızlara vur-kaç taktiğiyle saldıran Türk akıncı kuvvetleri bazı yerlerde Fransızların çekilmelerini sağlamışlardır.

¹¹⁵ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 14 Şubat 1921, I, 426-427.

2.6. Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

2.6.1. Ankara Antlaşması'nın hazırlık aşamaları ve görüşmeler

1921 Nisanında Türkiye'nin Suriye'deki isyancılar karşısındaki tavrında ve askeri stratejisinde önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bunda Türkiye ve Fransa arasında yapılan bir barış antlaşması etkili olmuştur. 11 Mart 1921'de Londra'da iki taraf arasında imzalanan antlaşmayı Türkiye adına Ankara'daki Büyük Millet Meclisi temsilcisi Bekir Sami Bey, Fransa adına ise Dışişleri Bakanı Aristit Biryen imzalamıştır. Antlaşma gereğince iki taraf arasında yani Türkiye ile Fransa arasında Çukurova bölgesinde askeri hareketler durmuştur. Aynı şekilde Türkiye'nin Suriyeli isyancılara vermekte olduğu askeri yardım da durmuş ve Türkiye isyancılara destek olarak gönderdiği kuvvetleri geri çekmiştir. Bu durum Suriye'deki isyancıları Fransa karşısında zor durumda bırakmış, isyancıların Fransızlara galip gelmelerini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Arap isyancılarla ilişkileri, Fransızlarla ilişkilerine göre teşvik veya bekletme politikası olarak devam etmiştir.¹¹⁶

Fransızlar, işgal ettikleri Türk toprakları üzerinde tam bir başarı kazanamayacaklarını, işgal devam etse de Türk halkının sürekli mücadele edeceklerini anlamışlardı. Adana bölgesinin elde bulundurulması Fransa için faydadan çok zarara yol açıyordu. Nitekim Fransa halkı ve parlamentosunda bu işgallere karşı çıkılmaya başlanmıştı. Adana bölgesindeki harekât, Fransız hazinesine çok pahalıya mal olmakta ve bütçeden önemli miktarda para ayrılmasını gerektirmekteydi. Diğer taraftan Türkler de vatanlarının boşaltılması konusunda görüşmeler yapılmasını istemekteydi. Batı cephesinde Yunan harekâtı ilerliyor, devlet de yeni birlikler teşkili için birçok harcamayı göze alıyordu. Hem Fransızlar hem de Türkler savaşın sürüp gitmesini istemiyorlardı. Bu sebeple her iki taraf da birbirleriyle temas kurmaya çalışmıştır. İkinci İnönü Savaşı kazanılmış, kısa bir süre için askeri harekâta bir durgunluk meydana gelmiş, Moskova Antlaşması ile de Doğu Cephesi'ndeki durum düzeltilmişti. Fransa ile antlaşmak ve milli haklarımızı büyük bir Batılı devlete kabul ettirmek Türkiye için siyasi bir kazanç olabilirdi.¹¹⁷

¹¹⁶ Rafik, a.g.m., 46-50.

¹¹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., 245-246.

Bekir Sami Bey'in imzaladığı antlaşma, Fransızlara özellikle Misak-ı Milli ile belirlenen sınırlar konusunda birçok taviz verdiği için TBMM tarafından reddedilmişti. Ancak Bekir Sami Bey tarafından imzalanan antlaşmadaki sınır¹¹⁸ aynen Ankara ve Lozan antlaşmalarında da kabul edilecektir.¹¹⁹ Bekir Sami Bey, 8 Mayıs 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etmek zorunda kalmış, yerine Yusuf Kemal Bey atanmıştır. Bu durum Fransa'nın tepkisine yol açsa da Anadolu ve Suriye'deki Türk direnişi karşısında zor durumda kalan Fransa tekrar TBMM Hükümeti ile uzlaşmaya çalışmıştır.¹²⁰ Mustafa Kemal Paşa, Fransız temsilcisi Franklin Bouillon ile 13 Haziran 1921'de Ankara'da görüşmüş ve ona yapılacak antlaşma için hareket noktasının Misak-ı Milli olduğunu, artık eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan yeni bir Türkiye devleti doğduğunu, bu devletin bağımsızlığının tanınması gerektiğini belirtmiştir.¹²¹ Antlaşma ile ilgili görüşmeler bu şekilde sürmeye devam etmiştir.

Bu dönemde Türkler Anadolu'da işgalci Yunan ordusuna karşı yapılan Sakarya Savaşı'nı (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) kazanmışlar, savunmadan taarruz konumuna geçmişlerdi. Fransızlar, Türk ordusunun zamanı gelince kendilerine karşı tüm güçleriyle harekete geçeceğini tahmin ettiklerinden TBMM hükümeti ile barış görüşmelerini hızlandırmışlardır.¹²²

2.6.2. Ankara Antlaşması ile ilgili olarak TBMM'de yapılan müzakereler

Fransızlarla yapılacak antlaşma konusunda özellikle güney sınırlarımızın belirlenmesi ile ilgili TBMM'de yoğun tartışmalar yaşanmıştır.¹²³ Bu tartışmalardan bir kısmına bakmakta fayda vardır. 13 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla yapılacak antlaşma ile ilgili söz alan İzmit Mebusu Sırrı Bey hükümete, “Suriye'nin şimalinde, halkından biri Türkmenistan namile yadolan kitanın coğrafi teşekkülâtı itibariyle müfrez ve tahdidi kabil olması hasebiyle Cebeli Lübnan gibi Suriye Hükümetinden ayrı bir hükümet şekline

¹¹⁸ Bekir Sami Bey'in Fransız temsilci ile imzaladığı antlaşmaya göre; İskenderun körfezinde Payas'ın hemen güneyinden başlayacak olan sınır, Meydan-ı Ekbez'i Suriye'de bırakacak ve Çobanbey'e varacak, buradan demiryolu Türkiye'de kalmak üzere Nusaybin'e kadar uzanacaktır. Çolakoğlu, a.g.e., 225-226.

¹¹⁹ Dağ, a.g.t., 72.

¹²⁰ Umar, Türkiye-Suriye..., 257.

¹²¹ Atatürk, M. K. (2012). Nutuk (1919-1927). (30. Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 421-424; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., 247-249.

¹²² Umar, Türkiye-Suriye..., 263-264.

¹²³ Antlaşma ile ilgili olarak TBMM'deki tartışmalar için bkz. TBMM Gizli Celse Zabıtları, 17 Mart 1921, II, 5-7; 12 Mayıs 1921, II, 72-78; 27 Haziran 1921, II, 90-93; 30 Temmuz 1921, II, 128-130; 12 Ekim 1921, II, 290-296; 13 Ekim 1921, II, 300-315; 15 Ekim 1921, II, 318-331; 16 Ekim 1921, II, 334-358; 18 Ekim 1921, II, 360-372.

ifragı düşünölmüş müdür?” diye sorarak Kuzey Suriye’de Türk kökenli halkın geleceğı ile ilgili endişelerini dile getirmiştir.¹²⁴

Misak-ı Milli’den taviz veriliyor eleştirisi üzerine söz alan Dışışleri Bakanı Yusuf Kemal Bey 15 Ekim 1921’deki Meclis oturumunda şunları söylemiştir:

Binaenaleyh Misakı Milinin esasları noktai nazarından, yani hududu millimiz dâhilinde istiklâl ve hürriyeti tamımız noktai nazarından mesele tetkik edilirse Misakı Millimize muhalif hareket etmiyoruz. Fakat arazi noktai nazarından tamamiyle emelimizi istihsal edemiyoruz. Niçin veriyoruz? Eğer mukavele akdetmek, imza etmek lâzım ise, bu zarurete binaen veriyoruz. Yoksa Fransızların hatırı için, şu veya bu ihtiyaca binaen vermiyoruz. Hiç bir valait de Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümeti kolunu kesip de acıyarak kangren olmaması... Antakya Türk’tür ve daima Türk kalacaktır ve benim kalbim daima onunla beraber kalacaktır. Bütün Türklüğün menfaati namına buna katlanmak ızdırarındayız...¹²⁵

Yusuf Kemal Bey’in bu konuşmasından anlaşılacağı üzere; Türkiye’nin bağımsızlığıyla ilgili Misak-ı Milli’ye aykırı hareket edilmediğı, ancak toprak konusunda emelimizin tam olarak gerçekleşmediğı ve buna mecbur kaldığımız belirtilmiştir.

16 Ekim 1921’deki Meclis oturumunda söz alan Karesi milletvekili Vehbi Bey, Suriye’de Türklerin yaşadığı yerlerin sınırlarımız dışında kalmasına ve İskenderun için özel bir idare kurulması şartına karşı çıkmıştır. Bu şekilde oranın gerçek sahipleri olan Türklerin misafir konumuna düşürüleceğini, sahip oldukları haklarında Fransızların inisiyatifine bırakılacağını belirtmiş ve bu hususu şöyle dile getirmiştir:

...Sonra, dün bendeniz sual tarzında Vekil Beye arz etmişim. En mühüm noktasında, alt kısım hakkında veçhi tevil bulunabilir. Fakat Antakya, Antalya ille Suriye aksamı hakkında civarındaki Türk ekseriyetiyle ve Türk ırkıyla meskûn olan kısmı, doğrudan doğruya Fransızlara terk ediyoruz. Fransa idaresini kabul ediyoruz ve Türkleri de Fransızlara merbut gösteriyoruz. İtilâfnamenin bizim noktai nazarımıza, gayemize muhalif olan en mühüm kısmını teşkil eden, sekenses muhtelit bulunan İskenderun mıntıkası için

¹²⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 13 Ekim 1921, II, 303.

¹²⁵ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 15 Ekim 1921, II, 328.

Fransa Hükümeti bir usulü idarei mahsusa tesis edecek ve mahallinde tesis edilecek değil. Fransa Hükümeti bir idare yapacak, Yunanlıların İzmir'e yaptığı gibi. Türklere gelince: Türk ırkından olan sekeneye ev sahibi değil, oranın misafirleri olarak harslarının inkişafı ve orada Arap ve Fransız lisanları (nın esas alınacağını beyan ve) lütfen Türk lisanının istimali hususunda her gûna teshilât göstermeği kabul ve taahhüt ederler. Yani Türkler oranın misafiri olacak ve Fransız'lar da lütfen bu misafirlere 'lisanı (nı kullanmaya) veyahut mahkemelerde davalarını (türkçe olarak) söylemeğe ve müdafaa etmeğe müsaade edecekler. Veyahut mekteplerde söylemeğe müsaade edecek. 1200 seneden beri mekteplerinde Türkçe görüşmeğe meydan verecek. Suriye hakkında hiç bir şey olmadığı halde ara yerde doğrudan doğruya bir Fransız müstemlekesi, daha doğrusu doğrudan doğruya Fransa vilâyeti gibi bir idare yapacak. Bu madde çok yanlış, katiyyen kabul edilecek madde değil. Yırtılıp atılmalıdır. Şimdiye kadar serbest bir surette temini mevcudiyet eden bunlar Osmanlı değil, Selçuk Türkü de değil, hepimizin bildiği oraya fatih olarak gelmiş yerleşmiş Türklerdir. Binaenaleyh muhatabımıza dermeyan edebiliriz ki, bu memleketin hakikî sahipleri, asıl sahipleri o memlekette şimdiye kadar serbest ve son senelerde meşrutiyete alışmışlardır. Bunlar (Fransızlara tâbi olmaksızın serbest) bir idare tesis eder. O idareye Fransa Hükümeti olsa olsa nazaret eder. Yahut Mısır'daki İngiliz vaziyeti gibi, bir idare tesis eder. Oradaki Türkler de onlara tabi olacak. Veya akalliyette kalacak, gibi bir şey, bu doğru değildir...

Vehbi Bey konuşmasının devamında Fransızların zamanla Sancak'a Ermenileri yerleştirerek Türkleri azınlık konumuna düşürüp ezebileceklerini, bunun ise İslam âlemi ile Türklerin direk temaslarının engelleneceği anlamına geldiğini vurgulamıştır.¹²⁶

Mustafa Kemal Paşa ise antlaşmayı savunarak görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

...Benim gördüğüme göre bugün henüz müsvedde halinde bulunan bu itilâfname davayı millimizle asla ve kata ihtilâf halinde değildir ve tamamen Misakî Millimize mutabıktır. Bunun heyeti umumiyesi itibariyle kabulünde bir mahzur görmüyorum, kendi şahsım itibarıyla. Şimdiye kadar bu mesele hakkında beyanı mütalaa eden rüfekayı dinledim. Onların da hiç birisi heyeti umumiyesiyle itilâfın reddini teklif etmedi. Yalnız zannolundu ki, karşı tarafa fuzulî bir takım menfaatlar verilmiştir ve zannolunmaktadır ki o fuzulî menfaatları ibtal etmek imkânı belki mevcuttur...

¹²⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 16 Ekim 1921, II, 339.

Mustafa Kemal, daha sonra Fransız temsilci ile yapılan görüşmeler hakkında Meclise bilgiler vermiştir. Sözlerine devamla: “...Şimdi bendeniz için olduğu gibi, bütün, arkadaşlarımız için de mikyasa, Misakı Millidir. Misakı Milliye darbeleyen bir itilâfnameyi kabulde mazuruz. Bunu düşünmek lâzımdır.” demiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın bu sözlerinden sonra Mersin milletvekili İsmail Safa Bey: “İskenderun mıntıkasında kesif bir Türk var mıdır? Bizim hududu millimiz olacaktır.” demiştir. Mustafa Kemal Paşa tekrar söz alarak: “O başka bir meseledir. Bu hudud Misaki Millimize münafi değildir. Misaki Millimizde muayyen ve müsbet bir hat yoktur. Kuvvet ve kudretimizde tesbit edeceğimiz hat hattı hudud olacaktır. Hiç bir mana ifade etmez. Biz zaruret dolayısıyla.”¹²⁷

Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasından da anlaşılacağı üzere Fransızlarla yapılacak antlaşma, hatları kesin olarak belirli olmayan Misak-ı Milliye aykırı değildi. Zamanın şartlarına ve imkânına göre imzalanmıştı.

18 Ekim 1921 tarihindeki Meclis oturumunda söz alan Mersin milletvekili İsmail Safa Bey, bu itilafnamenin Misak-ı Milliye aykırı olduğunu savunmuş, Türklerin yaşadığı İskenderun Sancağı’nın elden çıkarmanın doğru olmadığını belirtmiştir. Bu görüşünü şöyle dile getirmiştir:

...Fransa ile yapılan itilafname Misakı Millimize muvafık değildir. Çünkü hududu millimiz dâhilinde kalması lazım gelen iki yüz bin Türk’tür. Sonra arkadaşlar, bu iki yüz elli bin Türk bir Anadolu’dur ve bir Türkiye’dir. Çünkü arkadaşlar nüfuzumuzu hesap edelim. Kaç milyon nüfusumuz var ki 250 bini istisgar ediyoruz? Sonra İskenderun’un Anadolu’ya, Anadolu’nun İskenderun’a çok ihtiyacı vardır. Bir kere İstanbul ve havalisi Türk olduğu için, Misak-ı Millimize dahil olduğu için bizimdir ve bizden ayrılamaz. Saniyen Anadolu yaşamak istiyorsa, iktisaden hür olmak istiyorsa, başka milletler gibi belini doğrultmak, fakru zarurettten kurtulmak istiyorsa İskenderunsuz yaşayamaz. İskenderunsuz Anadolu yaşayamaz. İskenderun Anadolu’ya lazımdır. Onun için İskenderun Türk olmayıp da Arap olsaydı, Fransız, Alman olsaydı bize yine lazımdı. Mademki İskenderun hariç kalıyor, mademki iktisadiyatımızdan ayrılıyor. İtilafnameyi kabul edemeyiz...¹²⁸

¹²⁷ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 16 Ekim 1921, II, 351-355.

¹²⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 18 Ekim 1921, II, 366-367.

Mustafa Kemal Paşa ile Dışışleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, bu antlaşma ile ilgili hususlarda zaman zaman devreye girerek, antlaşmanın hazırlanış aşamaları, gelişmesi, Milli Mücadele açısından önemi ve milletvekillerinin sorularına gerekli cevabı vermişlerdir.¹²⁹

2.6.3. TBMM hükümeti ve Fransa arasında Ankara Antlaşması'nın imzalanması

Fransızlarla yapılan görüşmelerin ve TBMM'deki tartışmaların ardından 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayı Türkiye adına Dışışleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey, Fransızlar adına ise Franklin Boullion imzalamıştır.¹³⁰ Bu antlaşmanın maddelerinde şunlar yer alıyordu:

- 1) Her iki taraf bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte aralarındaki savaş durumunun sona ereceğini bildirirler. Durum ordulara, sivil makamlara ve halka derhal bildirilecektir.
- 2) Bu anlaşmanın imzası üzerine Türk ve Fransız bütün tutuklu ve savaş tutsakları serbest bırakılacak ve kendilerini tutuklayan tarafın yapacağı harcama ile gösterilecek en yakın kente götürüleceklerdir. Bu madde hükmü, tutuklama, hapis veya esaretin tarihi ve yeri ne olursa olsun tüm tutuklu ve tutsaklar için geçerli olacaktır.
- 3) Bu maddenin imzalanmasından sonra en çok iki ay içinde, Fransız kuvvetleri 8. maddede belirtilen hattın güneyine, Türk kuvvetleri ise aynı hattın kuzeyine çekileceklerdir.
- 4) 3. maddede yazılı süre içinde uygulanacak boşaltma ve işgal, her iki tarafın komutanlarınca atanan bir karma komisyonun kararına göre saptanacak düzenlemelerle yapılacaktır.
- 5) Her iki taraf, boşaltılacak topraklarda, bu toprakları teslim alır almaz bir genel af ilan edeceklerdir.
- 6) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Misak-ı Milli'de açıkça tanınan azınlık haklarının, bu konuda Müttefik Devletler ile onların hasımları ve kimi müttefikleri arasında yapılmış sözleşmelerdeki ilkelere dayanarak kendi tarafından doğrulanacağını bildirir.
- 7) İskenderun bölgesi için özel bir yönetim kurulacaktır. Bu bölgenin Türk ırkından olan halkı, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıktan yararlanacaktır. Türk dili orada resmi bir niteliğe sahip olacaktır.

¹²⁹ Umar, Türkiye-Suriye..., 278.

¹³⁰ Yavuz, a.g.e., 249-251.

- 8) Üçüncü maddede adı geçen hat aşağıdaki şekilde saptanmış ve belirlenmiştir: Sınır çizgisi, İskenderun körfezi üzerinde Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve yaklaşık olarak Meydan-ı Ekbez'e doğru gidecektir (Demiryolu istasyonu ve Meydan-ı Ekbez Suriye'de kalacaktır); sınır daha sonra Marsova'yı Suriye'ye, Karnaba ile Kilis kentini Türkiye'ye bırakmak üzere güneydoğuya doğru kayacak, oradan Çobanbey istasyonunda demiryoluyla birleşecektir. Daha sonra, Bağdat demiryolunu izleyecek ve demiryolu platformu Nusaybin'e dek Türk toprakları üzerinde kalacaktır. Oradan, Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Omar arasındaki eski yolu izleyerek Cezire-i İbn-i Omar'da Dicle'ye varacaktır. Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Omar ve yol Türkiye'de kalacaktır. Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garları, demiryolu platformunun parçalarından sayılarak Türkiye'de kalacaktır. Bu anlaşmanın imzasından sonra bir ay içinde söz konusu sınır çizgisini çizmek üzere iki tarafın temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon o süre içinde çalışmalara başlayacaktır.
- 9) Osmanlı Hanedanı'nın kurucusu Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'nde bulunan ve Türk Mezarı adı ile tanınan mezarı, çevresiyle birlikte, Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada koruyucular bulundurup Türk bayrağını çekebilecektir.¹³¹
- 10) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Pozantı ile Nusaybin arasındaki Bağdat demiryolu kesimine ilişkin ayrıcalık hakkının (Concession) ve Adana ilinde yapılmış bulunan kolların bu ayrıcalık haklarına bağlı, özellikle işletme ve taşıma ticaretine ilişkin tüm hak, izin ve avantajlar ile birlikte, Fransız Hükümeti'in göstereceği bir Fransız grubuna devredilmesini kabul eder. Türkiye Meydan-ı Ekbez'den Çobanbey'e kadar Suriye topraklarında, Suriye ise Çobanbey'den Nusaybin'e dek Türk toprakları üzerinde demiryolu ile askeri ulaşım yapma hakkına sahip olacaktır.
- 11) Bu anlaşmanın onaylanmasından sonra Türkiye ve Suriye arasında Gümrük Sözleşmesi yapılması için bir karma komisyon kurulacaktır. Bu sözleşmenin koşulları ve yürürlük süresi bu komisyon tarafından saptanacaktır. Bu sözleşmenin yapılmasına kadar taraflar hareket özgürlüğüne sahip olacaklardır.
- 12) Kuveik suyu Halep kenti ile kuzeyde Türk kalan bölge arasında adil bir şekilde ve iki tarafı tatmin edecek biçimde bölüşülecektir. Halep kenti, bölgenin ihtiyacını

¹³¹ Caber Kalesi, Kuzey Suriye'de Fırat nehrinin orta mecrasının sol sahilinde ve Rakka'nın 50 km batısında bir tepe üzerinde yer alır. Caber Kalesi'nin kuzeybatı eteklerinde "Türk mezarı" diye anılan türbe kare şeklinde bir avlunun içinde idi. Mezarın bulunduğu 8797 m2 'lik alan Türkiye toprağı sayılmış ve burada Türk bayrağını dalgalandırma görevini bir jandarma karakolumuz üstlenmiştir. 1974 yılında Tabya Barajı'nın suları altında kalacağı anlaşılan mezar, Suriye hükümetiyle varılan anlaşma uyarınca biraz daha kuzeydeki Karakozak mevkiine nakledilmiştir. Türbenin üzerinde mezarın Süleyman Şah'a ait olduğunu belirten bir levha bulunmaktadır, ancak bu kişinin kimliği kesin değildir. Osmanlı tarihçilerinden Enveri, bu Süleyman Şah'ın Türkiye Selçukluları'nın kurucusu olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah olduğunu belirtir. Bir diğer Osmanlı tarihçisi olan Aşıkpaşazade ise eserinde, Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah'ın, Urfa tarafında bulunduktan sonra Fırat'ı geçerken boğulduğunu ve Caber Kalesi'ne gömüldüğünü, dolayısıyla burada yatan kişinin Osmanlı'nın cediti olduğunu anlatmıştır. Selçuklu tarihinin önemli uzmanlarından Osman Turan, Caber Kalesi'nde yatan kişinin Kutalmışoğlu Süleyman Şah olmadığını belirtir. Kutalmışoğlu'nun mezarı Halep Kapısı'ndadır ve o öldüğünde Caber Kalesi, Selçuklular'ın eline geçmemiştir. Osmanlı tarihlerindeki Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın nehri geçerken boğulması ile ilgili rivayetlerin oğlu Kılıçarslan'ın Habur Irmağı'nda boğulması ile karıştırıldığı belirtilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Taneri, A. (1992). Ca'ber Kalesi., *TDVİA*, 6. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 525-527.

karşılama üzere, kendi yapacağı harcamalarla Türk toprağı üzerinde Fırat'tan da su alabilecektir.

- 13) Yerleşik ya da yarı göçebe halktan sekizinci maddede belirlenen sınır çizgisinin her iki tarafında bulunan çayırardan yararlanma ya da mülkiyet hakkına sahip olanlar, haklarını eskiden olduğu gibi kullanmayı sürdürecektir. Bunlar işletme ihtiyaçları için özgürce ve hiç bir gümrük vergisi ya da çayır için resim, ne de başka hiç bir ücret vermeksizin, sınır çizgisinin bir yanından öteki yanına, hayvanlarını ve yavrularını, araç ve gereçlerini, tohumlarını ve ürünlerini götürebileceklerdir. Bunlara ilişkin vergi ve resimleri oturdukları ülkede ödemekle yükümlüdürler.¹³²

Ankara Antlaşması ile TBMM Hükümeti önemli bir siyasi zafer kazanmış olduğu gibi, Sovyet Rusya'ya ilaveten bir diğer büyük ülkenin daha desteğini alabilecekti. Bu antlaşma ile bir bakıma Sevres Antlaşması'nın Türklerce kabul edilmeyeceği belgelenmiş olmaktaydı.¹³³ Böylece İngiltere'nin başını çektiği İtilaf bloğu parçalanmıştır. Ankara Antlaşması ile Türkiye güneydeki tüm kuvvetlerini batıya kaydırma olanağı elde ederken, diğer yandan Fransız Hükümeti'nden Büyük Taarruz'a kadar devam edecek olan askeri malzeme yardımı sağlayacak, böylelikle düşman karşısında Türkiye'nin eli rahatlayacaktır.¹³⁴

Ankara Antlaşması'nda tespit edilen husus konusunda Kuvayı Milliye Nuh Aydın Bey, hatıralarında Hudut Tahdit Komisyonunda müşavir olarak bulunan tarihçi Ramazanzade Niyazi Bey ve başkan Miralay Edip Bey'e şunları söylediğini ifade etmiştir:

Muhterem Kumandanım, biz Antakya ve havalisi mücahitleri ta Hama'ya kadar Cebeli Zaviye, Muarra, Cebeli Nusayri, Cebeli Akra, Cisri Şuur ve havalisi ile Halep civarına kadar bütün şimali Suriye'yi bütün Fransızlar aleyhine kıyam ettirerek cenup cephesindeki Fransız kuvvetlerinden bir kısmını üzerimize çekmek suretiyle Pozantı'ya kadar ilerlemiş olan Fransızlara bütün Suriye'yi ıgneli beşik haline getirdik. Bizim bunca çalışmalarımıza karşı, Milli Hudut dışında bırakılmamız reva mıdır? Bayır-Bucak dahil olduğu halde 500 bin Türk nasıl olur da Milli Hudutların dışında bırakılır dediğimde Edip Bey, 'Aman evladım o ne biçim söz öyle. Antakya ve havalisindeki Türkler asla terk edilmiş değildir. Antakya ve havalisi Türklerinin fedakârlıkları asla unutulmamıştır,

¹³² Soysal, İ. (1983). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 50-52; Yavuz, B. (2000). 1921 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması'nın Hazırlık Aşaması., B. Türkdoğan (Yay. Haz.). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 222-224; Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., 250-252; Çolakoğlu, a.g.e., 243-245; Bademci, a.g.e., 209-212.

¹³³ Yavuz, a.g.e., 253-254.

¹³⁴ Yavuz, B., a.g.m., 225.

unutulmayacaktır. Dava bir takdim ve tehir meselesidir. Şimdi biliyoruz ki Garp cephesi bizim için ölüm kalım davasıdır. Bütün kuvvetlerimizi tek cephede toplamak zorundayız.’¹³⁵

Bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere önce acil olan sorun çözüldükten sonra Antakya ve havalisindeki Türklerin Türkiye sınırına alınacağı belirtilmiş, Suriye tarafında kalan Türklere umut verilmiştir. Ankara Antlaşması ile bir sorunun çözümü geleceğe bırakılmıştı. Geleceğe bırakılan bu sorun, “İskenderun Sancağı” ya da gelecekte adı “Hatay” olacak olan topraklardı. Bu topraklar, özel bir statü ile Fransa’ya bırakılmıştı. Bu durumu Mustafa Kemal asla unutmayacaktır. Misak-ı Milli esaslarına göre Türkiye’nin sınırları içerisinde olması gereken İskenderun Sancağı, Ankara Antlaşması ile sınırlarımız dışında kalmıştır. Ancak bu durum Türkiye’nin o günkü diğer önemli çıkarları için zaruri olarak kabul edilmiştir. Fransa ise antlaşma sonrası iyice rahatlamış, tüm gücünü Suriye’deki otoritesini güçlendirmeye yoğunlaştırmıştır.¹³⁶

2.7. Ankara Antlaşması’ndan Sonra Suriye’de Türklerin Faaliyetleri

Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması ilk başlarda Suriye’deki Türk ve Arapları endişelendirmişti. Ancak Ankara Hükümeti, Suriyelileri ortada bırakmayı düşünmemiş, durumun gerektirdiği gibi hareket ederek işgalin ve çatışmaların bir an önce bitmesini hedeflemiştir. Suriye’deki Türk taraftarlarının çalışmalarıyla halka Fransızlarla antlaşma yapmanın kötü bir durum olmadığı, ilerisi için önemli bir adım atılmış olduğu anlatılmıştır.¹³⁷ Halep şehri, Türk-Fransız antlaşmasını öteki bütün yerlerden daha çok memnunlukla karşılamıştır. Çünkü bu kargaşalıklarda Halep ticareti bozulmasından dolayı halk zarara uğramıştı. Halep’te Türk nüfuzu, Suriye’deki Türklerin kurduğu Temmuz 1921’de varlığından bahsedilmeye başlanan “İstikbal” adlı gizli cemiyet aracılığıyla yayılmıştır. Cemiyet, genel başkanı Türk olan Ali Rıza Bey’in oğlu Kemal Bey liderliğinde kurulmuştu. Bu cemiyetin Şam’da da bir şubesi olmuştur. Cemiyet üyeleriye genelde daha önceden Türk ordusunda subay olup sonradan Faysal’ın kuvvetlerine katılan

¹³⁵ Bademci, a.g.e., 228; Bilgili, A. (1988). Bayır-Bucak Türkleri. *Türk Yurdu*, 9 (14), 52.

¹³⁶ Yavuz, a.g.e., 254.

¹³⁷ Umar, Türkiye-Suriye..., 187.

kişiler olmuştur. Bu cemiyet halkı örgütlemiş ve Anadolu'daki Milli Mücadele hareketini desteklemiştir.¹³⁸

Bu dönemde Suriye'de işgallere karşı direnişi destekleyen bir başka cemiyet ise İslam Cemiyeti idi. İslam Cemiyeti, Berlin'de çeşitli İslam ülkelerinin ileri gelen şahsiyetleri tarafından kurulmuş olup Mısır, Ankara ve diğer bölgelerde de faaliyet göstermiştir. Antep ve kazalarında da kurulan bu cemiyet, daha sonradan Müdafai Hukuk Cemiyeti adını almıştır. Antep ve Kilis'in yanında özellikle Kuzey Suriye'de işgallere karşı protesto mitingleri düzenleterek halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bu cemiyetin Şam'da da bir şubesi açılmış, Mustafa Kemal taraftarları ile sıkı bir işbirliği içinde çalışmıştır. Cemiyet üyelerinden Ramazan Muhammed el-Hindi, 1921 yılının Aralık başlarında Maraş yoluyla Kemalistlerden¹³⁹ bir mektup almıştır. Bu mektup; gerçekte antlaşmanın Türklere Suriye üzerinde hâkimiyet hakkı verdiğini, manda devleti olarak Fransa'nın rolünün sadece idari ve mali işlerle sınırlı olduğunu ve Kemalistlerin Yunanlılarla olan uğraşları sona erdikten sonra kuvvetlerini Suriye yönüne kaydıracaklarını bildirmiştir. Bu mektuptaki amaç, antlaşmadan sonra zor durumda kalan Suriye'deki Türk taraftarlarının çalışmalarını desteklemek ve gönüllerini ferahlatmaktır.¹⁴⁰

Suriye'de Türklerin ve Türk taraftarı Suriyelilerin kurmuş olduğu Yakın Doğu Kurtuluş Cemiyeti de Ankara Antlaşması'ndan sonra çalışmalarını artırmıştır. Bu cemiyet, TBMM Hükümetinin Suriye'ye murahhas olarak gönderdiği Hasip Bey tarafından Şam'da kurulmuştu. Kısa süre içerisinde Havran, Kerek, Salt, Beyrut, Sayda, Trablusşam, Lazkiye, Baalbek, Halep ve Humus şehirlerinde birer şubesi açılmıştır. Cemiyet üyelerinin çoğunluğunu Osmanlı Devleti'nde subaylık ve idarecilik yapmış kişiler oluşturmuştur. Cemiyet, Türkiye'nin Suriye'ye hâkim olmasını savunmuş, bu yönde propagandalar yapmıştır. Ayrıca Fransa, İngiltere ve Amerika gibi sömürgeci devletlerin özellikle Suriye başta olmak üzere öteki Doğu ülkelerine müdahale etmelerini kınamış ve "Doğu doğulularıdır" sloganı ile Doğulu milletlerle yardımlaşma ve işbirliğini savunmuştur.¹⁴¹

Türkiye-Fransa arasındaki ilişkilerin zaman içerisinde giderek düzelmesi Mustafa Kemal Paşa taraftarlarının Suriye'deki faaliyetlerini de artırmıştır. Kemalistlerin Fransa'ya

¹³⁸ Umar, Milli Mücadele Dönemi..., 37-38; Rafik, a.g.m., 52.

¹³⁹ O dönemde Kemalist olarak bahsedilenler Milli Mücadele taraftarlarıdır.

¹⁴⁰ Rafik, a.g.m., 54.

¹⁴¹ Umar, Türkiye-Suriye..., 41-42; Rafik, a.g.m., 55-56.

yaptıkları baskı sonucu, yetişmesi, eğilimleri ve diliyle Türk olduğu bilinen ve daha sonra da Türk parlamentosunda üye olacak olan Subhi Berekat, 29 Haziran 1922’de Suriye birliğine tayin edilmiştir. Onun Antakya bölgesinde Fransa’ya karşı yürüttüğü isyanın kumandanlığından ayrılması, dostça ilişkiler kurmaya başladığı Fransa’yı da memnun etmiştir.

Türkiye’nin Anadolu’da Yunanlılara karşı başarıları Şam’da büyük bir sevinçle karşılanmış, Halep’te ise gösteri ve şenliklerle kutlanmıştır. Mustafa Kemal’e “Seyfu’l İslam (İslam’ın Kılıcı)” unvanı verilmiştir. Suriyeli vatanseverler Fransızlara karşı mücadelelerindeki rollerini onunla kıyaslıyorlardı. Mustafa Kemal tarafından Şam müftüsüne, Anadolu’da Yunanlılara karşı elde edilen galibiyeti bildiren ve ondan camilerde İslam davasının başarıya ulaşması için mevlit okunmasını, dua edilmesini isteyen bir telgraf gönderildi. 22 Eylül 1922 akşamı Şam’da birkaç camide mevlit merasimi yapılmıştır. Bazı Şam eşrafı, şeyh ve bilginleri tarafından Mustafa Kemal’e tebrik telgrafları çekilmiştir. Beyrut’ta 10 bin altın lira toplanarak Kemalistlere gönderilmiştir.

Mustafa Kemal taraftarları Suriye’de basın yayın alanında da faaliyetlerini artırmışlar, bazı yayınlarla işbirliği yapmışlardır. Bu yayınların önde gelenlerinden bir tanesi “Fet’al-Arab (Genç Arap)” dergisiydi. Bu dergi Kemalizm sempatizanı olarak çalışmış, Türk propagandası yapmıştır. Suriye’deki Türkçe yayınların çoğunluğu Mustafa Kemal’in resimlerine büyük yer ayırmış, Suriyeliler arasında bu resimlere büyük bir rağbet olmuştur. Ekim 1922’ye gelindiğinde Suriye’deki Türk propagandası başarılı olarak vasıflandırılmaktaydı. Bu konuda oldukça para harcanmıştı. Türk propagandasını yayan ve savunanlar genelde Türk asıllı yerli gençler olmuştur. Suriye’de Türklerin bu faaliyetleri toprak ağaları, burjuva ve Türk nüfuzuna karşı çıkan milli aydınlardan oluşan yukarı tabakayı endişelendirirken, Fransa ise Türklerin yaptığı propaganda faaliyetlerine tolerans göstermiştir.¹⁴²

2.8. Türkiye-Fransa Arasında Yaşanan Sınır Problemleri ve Çözümü

1922 yılının sonlarına doğru sınır meselesinden dolayı Türkiye’nin kuvvetlerini güney sınırları boyunca toplaması, Musul, İskenderun ve diğer yerleri işgal etme tehdidi

¹⁴² Rafik, a.g.m., 56-58; Bıyıklı, a.g.e., 203-204; Umar, Türkiye-Suriye..., 188-191.

nedeniyle Türkiye-Fransa ilişkilerinde büyük bir değişiklik meydana geldi. Bu dönemde Türkiye, Suriye sınırının yeniden çizilmesi gerektiğini düşünüyordu. Nitekim Türkiye'deki gazeteler İskenderun ve Antakya bölgesini talep eden bir kampanya başlatmışlardır. Gazeteler, Ankara Antlaşması'nın çizdiği sınırların mantıksız olduğunu zira yarım milyon Türkün Suriye'de bırakıldığını söylemekteydiler. Türkiye'nin Türk nüfuslarından dolayı İskenderun ve Musul'da hak iddia etmesi Fransa ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırdı. Bu tarihten sonra da sınır problemleri arttı. Türkiye tekrar, kendisine sığınan Suriyeli isyancıları Suriye'deki Fransızlara karşı sınır boyunca düzenledikleri hücumlarda desteklemeye başladı.

Türkiye-Fransa ilişkilerindeki bu olumsuzluk üzerine 1923 yılı başlarında Fransa, Suriye'deki Türkler ile Türk taraftarlarını büyük bir takibe tabi tuttu. Şam'da çıkan "Fet'al Arab" dergisi, 6 Şubat 1923 tarihli sayısında, Büyük Lübnan'da genel güvenlik sorumlusu Kolonel Betşun'un genel güvenlik personeline hitaben şu bildirisini yayınlamıştır:

Üçüncü keredir öğrendim ki bazıları Kemalizm propagandası kastıyla kitap ve resimler satıyor, yine bana ulaştığına göre bir satıcı Allenby caddesinde Halep, Antakya ve Hama'nın üzerinde Osmanlı bayrağının görüldüğü bir Suriye haritası satıyor. Bütün bunlara engel olmanın ve bu türden bütün haritalara, resimlere ya da kitaplara el konulmasının zarureti konusunda uyarıyorum.

Fransızlar bunun üzerine Halep'te dükkânların önündeki çok sayıda Mustafa Kemal posterinin satışını durdurmuşlardır. Bu dönemde Fransızlar, Halep'te faaliyet gösteren ve Milli İsyân Partisi adını alan ihtilalci bir Türk cemiyetine karşı faaliyete geçmişlerdir. Çünkü bu parti mensupları, Fransız Yüksek Komiseri General Vian'ın Halep'i ziyaretinden önce Halep'in çeşitli yerlerine bildiri dağıtmışlardır. Bildiride Fransızların kötülükleri anlatılmış, Kemalist ordunun Suriye'ye yürümek için hazır olduğu ve halkın bu orduyu desteklemesi gerektiği anlatılmıştır. Cemiyet mensupları, Fransızlar tarafından yargılanmışlar, 9 Eylül 1923'te hapis ve sürgün gibi cezalara çarptırılmıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen Suriye'deki Türk nüfuzu yok olmamıştır. Nitekim Suriye'deki Batılı gözlemciler bu durumu raporlarında belirtmişlerdir. Batılılar, 12 Şubat ve 13 Mart 1923 tarihlerinde Halep'ten gönderdikleri raporlarında şunları yazmışlardır:

Türkiye taraftarları kendi hesaplarına Türkiye'nin onlara Fransız mandasının verebileceğinden daha fazla muhtariyet vereceğini ümit etmektedirler. Aynı şekilde Halep halkı arasında Türklerin dışında veya Türk asıllılar arasında Türkiye taraftarı kamuoyu, Fransızlara ve onlar döneminde bu şehrin Anadolu'daki geleneksel pazarlarından koparılması, hatta Fransa'nın Halep vilayetini tek bir devlet haline getirmesiyle öteki Suriye şehirlerinden ayrılması nedeniyle düştüğü kötü ekonomik duruma karşı bir reaksiyondur. Öyle ki Fransız yönetiminde, Müslümanlar gibi kötü ekonomik şartlardan zarar gören Hristiyanlar bile, Anadolu'dan Halep'e Hristiyan mültecilerin dolmasından korkmalarına rağmen Türklerin gölgesinde Anadolu ile ekonomik birliğe taraftardır.

Bu raporlardan anlaşıldığı gibi Suriyeliler özellikle Halepliler o dönemde Fransa yerine Türkiye'nin yönetimini tercih etmişlerdir. Bu tercihte şüphesiz siyasi, sosyal ve ekonomik menfaatler ön planda tutulmuştur. TBMM'nin 1 Kasım 1922'de saltanatı, 3 Mart 1924'te de hilafeti kaldırması, Suriye'de Müslüman halk arasında büyük bir tepkiyle karşılanmış, ancak buna rağmen Suriye'de Türkiye'ye olan sempati devam etmiştir. Suriyeliler, Türklerin emperyalizme karşı mücadelelerini örnek almışlar, Suriye'deki Türk asıllıların çalışmalarıyla da Türkiye'ye olan güven ve Fransa işgaline karşı direniş devam etmiştir.

Türkiye, Fransızlara karşı 1925 yılında patlak veren Büyük Suriye isyanını desteklemiş, kendisine sığınan isyancıların faaliyetlerine ses çıkarmamıştır. Bu dönemde Halep'e ulaşan Türkiye gazeteleri operasyon bölgelerine “cephe”, Suriyeli isyancılara ise istiklal ve Türkiye ile birleşmek için çarpışan “vatandaşlar” adını vermiştir. İsyancılar, Türk asıllı olan Şamlı Yahya Hayati Bey aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa ile irtibatlarını sürdürmüşlerdir.¹⁴³ İsyan hareketi Fransız baskısı sonucunda Nisan 1926 tarihinde sona ermiştir. Türkiye ile Fransa arasında 18 Şubat 1926'da Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi imzalanmıştır. Antlaşmayı Türkiye adına Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Fransa adına ise Fransa'nın Ankara büyükelçisi Albert Sarraut imzalamıştır. Bu antlaşmayla Suriye sınırında Türkiye lehinde düzenleme¹⁴⁴ yapılmış ve iki ülke arasındaki gerginlik bir süre durmuştur.¹⁴⁵

¹⁴³ Rafik, a.g.m., 59-72; Umar, Türkiye-Suriye..., 191-196.

¹⁴⁴ Sınır bazı bölgelerde Suriye topraklarının birkaç kilometre içinde çekilmiştir. Sınır Payas Nehri'nin denize döküldüğü yerin 1 km güneyinden başlıyor, aynı şekilde Kilis'te de 7 km kadar güneyden geçiyordu.

Halep'te Türklerin çıkardığı Doğru Yol gazetesi bu antlaşma ile ilgili Türk Dışışleri Bakanı Tevfik Rüşti Bey ve Suriye Fransız murahhası Jouvenel'in beyanatlarını vermiştir. Tevfik Rüşti Bey, bu beyanatında; 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'nın yorumlanmasında ve uygulanmasında beş seneden beri zorluklar yaşandığını, bu yüzden iyi niyet çerçevesinde iki komşu ülke arasındaki sorunların halledilmesini amaçlayan bir antlaşma imzalandığını söylemiş, ayrıca bu itilafnamenin Ankara İtilafnamesinin ek uygulaması ve tamamlayıcısı olduğunu, bu antlaşma ile Fransa ile olan dostça münasebetin gelişeceğini ve komşularımız Suriyelilerle olan siyasi, ekonomik ilişkilerimizin de düzene gireceğini belirtmiştir. Suriye Fransız murahhası Jouvenel'in ise beyanatında; antlaşma gerektiren ihtilafın çok çabuk halledildiğini, bundan sonra hudut meselelerinde hiçbir sorun çıkmayacağını ve antlaşmanın bundan sonra Türkiye ile Fransa arasında kardeşçe münasebet tesis edeceğini belirtmiştir.¹⁴⁶

İki ülke arasındaki gerginlik böylelikle bir süre durmuş, ancak özellikle İskenderun ve Halep gibi Türk nüfusun yoğun olduğu yerlerde Türklerin Türkiye'ye katılmak için faaliyetleri devam etmiştir. Suriye'de kalan Türk soydaşlarımız bir gün yeniden Suriye'de Türk hâkimiyetinin kurulacağı umuduyla yaşamışlar, Türkiye ile olan bağlarını sürdürmüşlerdir.¹⁴⁷ Nitekim bunu ilerleyen yıllarda Hatay'ın Türkiye'ye katılma sürecinde Türkmenlerin yaptıkları çalışmalarda daha iyi göreceğiz.

Böyle bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Soysal, a.g.e.,281-303; Umar, Türkiye-Suriye..., 292-299.

¹⁴⁵ Umar, Türkiye-Suriye..., 292.

¹⁴⁶ Ankara İtilafına Dair. (1 Mart 1926). *Doğru Yol*, 3.

¹⁴⁷ Manda döneminde, Türkmenlerin liderliğini yürüten Bekmişlilerin Hacı Ali aşiretinden Kel Muhammed, Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Hatta şapka devrimini bölgeye taşımak için kendisi bizzat şapka getirip millete giydirmeye öncülük etmiş, ancak bir süre sonra Fransızlar tarafından hapse atılarak burada zehirlenmiştir. Kel Muhammed'den sonra Türkmenlerin lideri Hacı Nasen olmuştur. Dağ, a.g.t., 77.

3. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE HATAY MESELESİ VE SURİYE TÜRKLERİNİN ÇALIŞMALARI

3.1. Hatay Meselesinin Ortaya Çıkmasından Önceki Durum

Hatay, Anadolu'dan, Suriye ve Mısır'a ve buradan da Anadolu'ya gelen yolların geçiş noktasını teşkil etmiştir. Bir liman bölgesi, hayvancılık ve tarıma elverişli topraklara sahip olması tarihin ilk çağlarından itibaren bölgedeki devletlerin daima ilgisini çekmiştir. Onun için ilk çağlardan, günümüze kadar önemini korumuştur. Hatay yöresi; Dört Halife, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de önemini korumayı sürdürmüştür.¹⁴⁸

Sancak bölgesi ya da daha sonraki adıyla Hatay, gerek ticaret yolları gerekse Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından jeostratejik öneme sahip zengin bir bölge olmasından dolayı 18.yy. başlarından itibaren Fransa'nın göz diktiği bir yer olmuş; bölgeye eğitim, sağlık, din ve demiryolu alanlarında yatırım yaparak nüfuzunu yerleştirmeye çalışmıştır. İngiltere ve Fransa I. Dünya Savaşı içinde gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot Antlaşması'na göre; Suriye, Lübnan ve Çukurova dolayısı ile Sancak bölgesi Fransa'nın nüfus bölgesine dâhil edilmiştir.¹⁴⁹

3.1.1. Hatay'daki Türklerin örgütlenmeleri ve direniş faaliyetleri

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Suriye-Filistin cephesinde İtilaf devletleri karşısında yenilgiye uğramış ve bölgeden geri çekilmeye başlamıştı. Mondros Mütarekesi görüşmeleri devam ederken Osmanlının bölgede bıraktığı boşluğu doldurmak isteyen Şam'da kurulmuş olan Faysal hükümetinin taraftarları Antakya'da harekete geçmişler, 27 Ekim 1918 tarihinde Kurşunlu Han'da Arap Hükümetini ilan etmişlerdi. Hükümet konağındaki Türk bayrağını indirerek yerine Arap bayrağı diye bir bayrak çekmişlerdi. İbrahim Edhem Bey'i ise hükümet reisliğine seçmişlerdi.¹⁵⁰ Türkler Arapların bu davranışına tepki göstermişlerdir. Hatay'ın diğer kazalarında olduğu gibi Antakya'dan

¹⁴⁸ Akçora, E. (1995). Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11 (32), 379.

¹⁴⁹ Sarıay, Y. (2000). Atatürk'ün Hatay Politikası-I (1936-1938)., B. Türkoğan (Yay. Haz.). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 355.

¹⁵⁰ Tekin, M. (1993). *Hatay Tarihi*. Hatay: Hatay Kültür, Turizm Ve Sanat Vakfı Yayınları, 90-91; Akçora, a.g.m., 380.

başta Türkmenzade Ahmet Ağa, Miski Zadelers, Sami, Azmi, Rasim Yurtman, Dr. Vedii Münir, Abdülğani Türkmen, Fevzi, Türkmenelli, Çelenkler ve diğer bazı ağalar Arapların bu faaliyetlerine karşı çıkararak mücadele etmeye başlamışlardır.¹⁵¹

I. Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada, Sancak bölgesi, Türk kuvvetlerinin kontrolünde bulunuyordu. Ancak mütareke şartlarını ileri süren İtilaf devletleri, bölgede Yıldırım Orduları Komutanı olarak bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın direnmesine rağmen 9 Kasım 1918'den itibaren başta İskenderun Limanı olmak üzere Hatay, Urfa, Antep, Maraş ve Çukurova bölgesini işgal etmişlerdir. İşgallere paralel olarak gizli anlaşma gereği bölge Fransa'ya bırakılmıştır.¹⁵² Fransa, bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmek amacıyla, 27 Kasım 1918'de merkezi Beyrut'ta bulunan Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud tarafından yayımlanan bir kararname ile Antakya, İskenderun ve Harim'i içine alan ve "*İskenderun Sancağı*" adı verilen bir idari birim oluşturmuştur.¹⁵³

Fransız kuvvetleri İskenderun'dan hareket ederek 7 Aralık 1918'de hiçbir direnişle karşılaşmadan Antakya'yı işgal etmişlerdir. Fransızlar hükümet konağındaki Arap bayrağını indirerek böyle bir hükümet tanımadıklarını ilan etmişler ve yerine kendi bayraklarını çekmişlerdir. Bu durum halkın bir kısmının tepkisine neden olduysa da şehirde asayiş ve düzen yeniden sağlanmıştır. Ancak bir müddet sonra Fransız birliği içindeki Ermenilerin düşmanca davranışları halkı yeniden tedirgin etmiştir. Fransızlar 11 Aralık 1918'de ise İskenderun Sancağı'nı (Hatay) işgal etmişler ve bunu bir beyanname ile halka duyurmuşlardır.¹⁵⁴ Daha sonra Ermenilerden meydana gelmiş bir Fransız piyade taburunun Dörtöl'u işgali ve burada halka zulmetmeleri üzerine halk silahlı direniş geçerek işgalcileri geri püskürtmüşlerdir. 19 Aralık 1918 tarihinde, Dörtöl'da Fransızların işgaline karşı halkın silaha sarılması Milli Mücadele tarihinde önemli bir yere sahiptir. Milli Mücadele'yi başlatan "*ilk kurşunun*" burada atıldığı bilinmektedir.¹⁵⁵

Filistin'den, Halep'e, Halep'ten Antep yolu ile Adana'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, antlaşmanın tersine İskenderun Sancağının işgalini öğrenince Suriye'de bulunan

¹⁵¹ Sökmen, T. (1978). *Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 20.

¹⁵² Sarıay, a.g.m., 356-357; Tekin, a.g.e., 93-94.

¹⁵³ Akçora, a.g.m., 381; Tekin, a.g.e., 97.

¹⁵⁴ Akçora, a.g.m., 381; Melek, A. (1986). *Hatay Nasıl Kurtuldu* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.

¹⁵⁵ Akçora, a.g.m., 381-382; Tekin, a.g.e., 99-100.

müttefik orduları kumandanı Mareşal Allenby'e protesto telgrafı çekmiş, böylelikle Hatay davasına daha o tarihte el koymuştur.¹⁵⁶ Hatay'ın Fransızlar tarafından işgaline ve Fransızlara bağlı Ermeni askerlerin Türklere yaptığı zulüm üzerine halk örgütlenmeye başlamıştır. Nitekim Türk Ocağı mensubu bazı kişiler Ahmet Türkmen idaresinde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlar, Anadolu'daki Kuvayı Milliye teşkilatı ile irtibat sağlanması için karar almışlardır. Bu maksatla gizli görüşmeler sonucu Maraş'tan Bedri Bey komutasında Antakya havalisine bir kuvvetin getirilmesi mümkün olmuştur. Bedri Bey her ne kadar Müdafaa-i Hukukçular ile işbirliğine gitmiş ise de Fransızların giriştikleri askeri hareketler kendisini yıpratmış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Hatay bölgesindeki Milli Mücadele hareketine bundan sonra yine Maraş'tan gelen Özdemir Bey kuvvetleri bölgedeki Türk köylerinin ayaklanmasını sağlamış, fakat Fransız birliklerinin acımasız hareketleri sonucu pek çoğu öldürülmüştür.¹⁵⁷ Eylül 1919'da Yüzbaşı Asım Bey, adamlarıyla birlikte Halep'ten aldıkları cephane ve silah yardımıyla Fransızlara karşı bölgede baskınlar düzenlemişlerdir.¹⁵⁸ Hatay'da Kuvayı Milliye temsilcilerinden biri olan Tayfur Sökmen, 31 Mayıs 1920 tarihinde İskenderun Sancağı ve havalisinin Misak-ı Milli sınırları içerisinde olup olmadığını öğrenmek amacıyla Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekmiştir. Mustafa Kemal, Miralay Recep Bey vasıtasıyla verdiği cevapta, İskenderun Sancağı ve havalisinin Misak-ı Milli hudutları içerisinde olduğunu, Maraş'ta kurulan İkinci Kolordu Kumandanlığı ile temas edilmesini emretmiştir. Tayfur Sökmen bunun üzerine Maraş'a giderek İkinci Kolordu Kumandanı Selahattin Adil Bey ile görüşmüş ve ondan direniş faaliyetleri için kuvvet ve mühimmat yardımı gönderme sözü almıştır.¹⁵⁹

25 Nisan 1920 tarihinde Müttefik Devletler Yüksek Konseyi San Remo toplantısında Suriye ve onun bir parçası sayılan Lübnan'ı "A" türü mandat yönetimi olarak Fransa'ya bırakmıştı. Fransa mandater devlet olarak 1 Eylül 1920'de Halep, Şam, Lübnan ve Alevi bölgesi olmak üzere dört yönetim birimi oluşturmuştur.¹⁶⁰ Fransızlar, İskenderun Sancağını idari özerkliği korunmak şartıyla Halep'e bağlamıştır. 8 Ağustos 1921 tarihinde Fransız Yüksek Komiseri kararnamesiyle Sancak manda bölgesinde özerk bir idareye

¹⁵⁶ Sökmen, a.g.e., 20-21.

¹⁵⁷ Akçora, a.g.m., 383; Melek, a.g.e., 5.

¹⁵⁸ Umar, Türkiye-Suriye..., 209; Tekin, a.g.e. 102.

¹⁵⁹ Sökmen, a.g.e., 32-37; Tekin, a.g.e., 108.

¹⁶⁰ Soysal, İ. (1985). Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939). *Belleten*, 149 (193), 80-81.

sahip olup mutasarrıf tarafından yönetilecekti. Mutasarrıf Halep devlet reisinin yetkilerine sahip olacaktı. Bayır-Bucak Türkmen bölgesi ise Sancak'taki Türk nüfusu azaltmak maksadıyla Ankara Antlaşması'ndan bir ay önce Lazkiye'ye bağlanmıştır.¹⁶¹

3.1.2. Ankara Antlaşması sonrasında Hatay'ın durumu ve Türkiye'nin bölgedeki politikaları

Türkiye ve Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi'nin 8. maddesi ile güney sınırları çizilirken, Sancak bölgesinin milli sınırlar dışında kalması zaruri ve Türkiye'nin menfaatleri bakımından gerekli görülmüştür. Anlaşma ile Sancak bölgesi Suriye tarafında bırakılırken, TBMM Hükümeti, antlaşmaya bölgedeki Türklerin menfaatlerini koruyacak ve bölgeye özerklik verilmesi için gerekli zemini hazırlayacak özel hükümler koydurmayı unutmamıştı. Nitekim itilafnamenin 7. maddesine göre; bölgede özel bir yönetim kurulması Türk halkının kendi kültürlerini geliştirmeleri ve Türkçenin resmi dil olması öngörülmüştür. Bu maddeye Fransızlar tam olarak uymamalarına rağmen, Türklerin benliklerini koruyup Türkiye ile bağlarını güçlendirmelerinde ve ileride Hatay'ın ana vatana tekrar kavuşmasında önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca bu madde ile Türkler için öngörülen “Usulü İdare-i Mahsusa” gelecekte Türkiye'nin elinde önemli bir dayanak noktası teşkil edecektir.¹⁶²

Hatay'ın Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin sınırları dışında kalması bu bölgedeki halkı üzmüştür. Fakat Mustafa Kemal, Hatay'dan vazgeçecek bir lider değildi. Nitekim Ankara Antlaşması'nın hemen ardından İskenderun Sancağından Tayfur Bey (Sökmen) ile 2 Kasım 1921'de, yanında Tunalı Hilmi ve Faruk Cengiz bulunduğu sırada bir görüşme yapan Mustafa Kemal, şunları söylemiştir:

Memleketimizin içinde didiştığı davaları biliyorsunuz, dünyanın bizimle muhasama (düşmanlık) halinde bulunduğu bir durumdayız. Böyle bir zamanda Avrupa'nın büyük devletlerinden birisi olan Fransızlarla bir antlaşma yaptık. İşgal ettikleri Adana, Mersin, Osmaniye, Kilis, Antep'i tahliye edecek ve bize harp malzemesi verecekler. En önemlisi Mersin limanını bize iade edecekler. Bu arada İskenderun sancağı ve havalisinin de

¹⁶¹ Tekin, a.g.e, 115-116.;Umar, Türkiye-Suriye ..., 211; Umar, Suriye Türkleri, 598; Bayır Bucak ve Hazine'nin kısa bir tarihçesi. (18 Nisan 1955). *Atayolu*, 1; Çelenk, S. (29 Haziran 1967). Bayır-Bucak Sorunu. *Atayolu*, 1.

¹⁶² Sarımay, a.g.m., 358; Tekin, a.g.e., 117.

taahhüdü üzerinde büyük gayret sarf ettikse de şimdilik bir şey yapamadık. Ancak orası için özel bir idare uygulayacaklarını taahhüt altına alabildik, inşallah ileride sizleri de kurtaracağız. Şimdi memleketinize giderek çalışırsınız. Bir işiniz olur veya müşkülâtla karşılaşsanız arkadaşlara müracaat edersiniz.¹⁶³

Mustafa Kemal'in bu sözleri Hatay'daki Türk halkını rahatlatmış, aynı zamanda onların ana vatana katılmak için büyük çabalar sarf etmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Hatay'daki Türkler de ana vatana bir an önce katılmak için çalışmalarını artırmışlardır. Bu dönemde barış antlaşması için Türkiye'nin Lozan'a bir heyet göndereceği haberini alan Rasim Yurtman, Sami Azmi (Ezer) ve Tayfur Sökmen'den oluşan delegeler Antakya'dan hareket ederek Ankara'ya gelmişlerdir. Bu delegeler Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü ve Dr. Rıza Nur ile görüşerek dava ve dertlerini anlatmışlardır. Lozan'a gidecek olan heyetin başkanı olan İsmet Paşa, "Müsterih olun, davanız, devamızdır." diyerek Antakya'dan gelen bu delegeleri rahatlatmıştır. 22 Aralık 1922'de Lozan'da görüşmeler başlamış, ancak Hatay davası burada esaslı bir şekilde ele alınmamıştır. Bunun üzerine Tayfur Sökmen, Lozan heyetine bir telgraf çekerek Türk olan İskenderun Sancağının ana vatandan ayrı düşünölemeyeceğini belirtmiş ve bu konuda daha aktif bir politika takip edilmesini istemiştir.

Lozan görüşmelerinin kesildiği bir dönemde 15 Mart 1923 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'ya gelmesini fırsat bilen 200 kişilik bir heyet İskenderun ve havalisini temsilen törende hazır bulunmuşlar, Antakyalı Affan Efendi'nin siyahlar giymiş kızı "Gazi Baba bizi de kurtar" ibaresi yazılı pankartla Mustafa Kemal'i karşılamıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, yüksek ve vakur bir sesle "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalamaz" diyerek Hatay konusundaki düşüncesini açıklamıştır.¹⁶⁴

Fransız işgali döneminde çeşitli baskılara uğrayan ve mevcut yönetimden memnun olmayan bir kısım Sancaklı Türk, başta Adana ve Mersin olmak üzere Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bunlar arasında Adana'ya yerleşenler 1923 yılında "İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"ni kurmuşlar ve bu cemiyetin üyeleri¹⁶⁵ resmi çevrelerden de

¹⁶³ Sökmen, a.g.e., 63.

¹⁶⁴ Sökmen, a.g.e., 68-70; Melek, a.g.m., 9; Tekin, a.g.e., 124-126.

¹⁶⁵ İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri; Cemiyet başkanı Samih Azmi Bey'dir. Üyeler; Tayfur Sökmen, Rasim Yurtman, Nuri Aydın Konuralp, İdris Antaki, Yzb. Attan Şükrü Oğuz, Alp Kaya, Vasfi Polat ve Nusret Bey'dir: Tayfur Sökmen, a.g.e., 66-67; Abdurrahman Melek, a.g.e., 8-9.

yardım görerek faaliyetlerine devam etmişlerdir.¹⁶⁶ Cemiyet sesini duyurmak ve Sancak'ta bulunan Türklerle bağları devam ettirmek amacıyla "Altunöz" adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır.¹⁶⁷

16 Mayıs 1923 tarihinde Antakya İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Murahhaslığının Lozan heyetinde ikinci başkan olan Doktor Rıza Nur'a yazdığı bir mektupta¹⁶⁸ özetle "bölgedeki insanların artık tahammüllerinin kalmadığı, devamlı zulüm ve işkence altında bulundukları, buradaki kardeşlerimiz milliyeti ve dini bahane edilerek sürülmekte, hapsedilmekte ve öldürülmekte" olduğu bildirilmektedir. Mektuba devamla "bu sebeple zamanında tedbirler alınmazsa yüzbinlerce kardeşimiz elim bir vaziyete düşeceklerdir. Bundan ana vatandaki vatandaşların da çok üzülecekleri, ancak Hatay her ne kadar millî hudutlar dışında kalınmış ise de ırkdaşlık itibariyle vekili olduğunuzdan bütün halkın vebalinin boyunlarında olacağı" belirtilmiştir.¹⁶⁹

24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın üçüncü maddesinde Suriye sınırının, 20 Ekim 1921 tarihinde yapılan Fransa-Türkiye İtilafnamesinin sekizinci maddesinde tanımlanmış sınır olduğu belirtilmiştir. Fransa hükümeti aynı gün bir mektupla Lozan Barış Antlaşması'nın 1921 Ankara İtilafnamesine herhangi bir zarar vermediğini teyit etmiştir. Bu şekilde Türkiye-Suriye sınırı ve Sancak'a tanınan özel yönetim onaylanmış oluyordu.¹⁷⁰ Her ne kadar bu durum Sancak'taki Türkleri üzmüşse de ana vatana katılma konusunda çalışmalarına azimle devam etmişlerdir.

Fransa mandater devlet olarak 1923 yılından itibaren Sancak için kabul ettiği özel yönetimi korumuştur. 1924 yılında 12 üyeli bir Sancak Meclisi kurulmuş, 1925 yılında Arapça ve Fransızcanın yanında Türkçe de resmi dil olarak kabul edilmiştir. Fakat aynı yıl daha önce Halep Valiliğine bağlı olan Sancak, doğrudan Suriye hükümetine bağlanmıştır.¹⁷¹ Sonuçta Suriye'nin bölgede nüfuz ve otoritesi giderek artmıştır. Diğer taraftan Fransız yönetimi Türklerin bölgedeki salt çoğunluğunu bozmak için bir takım önlemler almıştır. Öncelikle Sancak güneye doğru genişletilerek Türk nüfus Arap nüfus

¹⁶⁶ Sarıay, a.g.m., 360-361.

¹⁶⁷ Tekin, a.g.e., 126.

¹⁶⁸ Lozan'daki Türk heyetine yazılan mektup için bkz. Sökmen, a.g.e., 70-71.

¹⁶⁹ Akçora, a.g.m., 389.

¹⁷⁰ Demir, İ. (2004). Hatay Sorunu., T.Yılmaz ve M. Şahin (Editörler). *Orta Doğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları, 343; Tekin, a.g.e., 127.

¹⁷¹ Ocak 1925'te Halep ve Şam devletleri birleştirilmiş, özerk bir idareye sahip olan İskenderun Sancağını da içine alan tek bir Suriye devleti oluşturulmuştur. Umar, Osmanlı Yönetimi, 456.

içinde biraz daha eritilmiş, başta Ermeniler olmak üzere bölgeye yabancı unsurlar yerleştirilmiş, Anadolu'dan kaçan anti Kemalistler de Sancak'a kabul edilmiştir. Sosyal yapıda meydana gelen bu değişiklikler bölgedeki dengeleri bozmuş, cemaatler arası siyasi çatışmaları hızlandırmıştır. Fransız mandater makamları bu çatışmaları el altından kışkırtarak bölgede kendi konumunu güçlendirme yoluna gitmiştir.¹⁷²

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'na göre, Hatay ahalisine verilen tabiiyet seçme hakkının 1926'da son bulmasına paralel olarak birçok Türk, Türkiye'ye göç etmeye hazırlanmıştı. Buna izin verildiği takdirde Sancak'ta Türk nüfus azalacak, nüfus dengesi bozulacaktı. İleride Hatay davasına sahip çıkma kararlılığında olan Türkiye, bir taraftan Halep Konsolosluğu vasıtasıyla “terk-i tabiiyet” işlerinde fiili güçlükler çıkarmış, diğer taraftan bölgenin terkedilmemesi gerektiği yolunda propaganda yaparak göçü büyük oranda engellemiştir. Sancak'ta Abdulgani Türkmen, Dr. Abdurrahman Melek, Vedi Karabay, Selim Çelenk, Samih Azmi Ezer ve Abdullah Mürseloğlu gibi Türkler aralarında teşkilatlanarak Türkiye'deki resmi otoritelerle iletişimlerini sürdürmüşlerdir.¹⁷³

1926 yılı içinde yeni Fransız Yüksek Komiseri de Jouvenel, Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu arada “Türkiye-Suriye Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması”nı imzalamıştır (30 Mayıs 1926). Bu antlaşma ile İskenderun Sancağı için öngörülen özel yönetim şekli teyit edilmiştir. Türkiye-Suriye sınırının kesinleşmesi ise ancak 3 Mayıs 1930'da Fransa ile imzalanan “Son Protokol” ile gerçekleşecektir.¹⁷⁴

Fransa'nın Suriye-Lübnan'daki Yüksek Komiseri de Jouvenel'in izlemiş olduğu liberal politika sonucunda, Suriye ve İskenderun Sancağı halkları arasında kendilerine muhtariyet tanınabileceği umutları yeşermişti. Nitekim de Jouvenel çıkarmış olduğu bir kararname ile merkezi İskenderun olmak üzere bağımsız İskenderun Sancağı sınırları içinde doğrudan Beyrut'taki Yüksek komiserliğe bağlı bir hükümet kurulacaktı. Bu yeni hükümetin bir meclisi, anayasası ve bir de hükümeti ile başbakanı olacaktı. Sancak'taki Türklerin hükümet reisliği için adayları bölgedeki önemli temsilcilerinden biri olan Ahmet Türkmen olmuştur. Sancak'ta seçimler sırasında Hatay'ın Türkiye'ye bağlanması için mücadele edenlere de usulen mebus adaylığı teklifi götürülmüş, ancak hemen hemen hepsi bu danışıklı dövüşten sonuç çıkmayacağını bildiğinden adaylığı kabul etmemişlerdir.

¹⁷² Sarıay, a.g.m., 359; Demir, a.g.m., 343-344.

¹⁷³ Sarıay, a.g.e., 361; Melek, a.g.e., 10; Tekin, a.g.e., 130-131.

¹⁷⁴ Yavuz, a.g.e., 266; Soysal, a.g.m., 80-81.

Seçilen milletvekilleri ise Araplık iddiasında bulunan ve Şam yanlısı kişiler arasından çıkmıştı.¹⁷⁵

Eski ve yeni milletvekilleri İskenderun’da toplanmışlar ve bir anayasa yapmışlar, bu suretle Fransız himayesinde “Müstakil İskenderun Hükümeti”nin kurulduğunu ilân etmişlerdir. Hükümet başkanlığına Durieux seçilmiştir. Bunun üzerine Suriye’de fırtınalar kopmuş, gazeteler İskenderun’da hükümet kurulmasını protesto etmişlerdir. Yine Fransız Yüksek Komiserinin ikinci bir kararnamesiyle hükümetin adı değıştirilerek “Kuzey Suriye Hükümeti” ismini almıştır. 4 gün sonra İskenderun Sancağının bağımsızlığı için yemin etmiş olan milletvekilleri, Suriye devlet başkanı Ahmet Nami’nin danışmanları huzurunda tekrar Şam’a iltihak kararı vermişlerdir.¹⁷⁶

Şam’a bağılı kalma devresi içinde Türk menfaatlerinin ileri sürölmesi hususunda daha iyi zemin hazırlanmıştır. Türk kültürü ile ilgili yazılar yazılmaya Türk büyüklerinin resimleri asılmaya başlanmış, gün geçtikçe artan fikir hareketleri ile Türkçe neşriyat yapma hakkı dahi alınmıştı. Nitekim 1928 yılında Antakya’da “Yeni Mecmua” adıyla çıkarılan dergide Şam ve Suriye yönetimini tenkit eden, buna mukabil Sancağın istiklâli lehinde yazılan yazılar, Türk birliğinin sağlanmasında büyük faydalar sağlamıştır.¹⁷⁷ Şükrü Balcı tarafından çıkarılan bu derginin yazarları arasında Vedi Münir Karabay, Nafi Miski, Avukat Firuz Hanzad ve diğerk arkadaşları vardı. Fakat bu dergi Hatay’da yayın ihtiyacını istenen düzeyde tatmin etmedi. Bir süre sonra Yeni Mecmua yerine günlük, siyasi nitelik taşıyan “Yenigün” adlı gazete aynı kimseler tarafından çıkarılmaya başlanmıştır.

Yenigün gazetesi, Türkiye’de uygulanan 1928 harf inkılâbı sonrası daha önce Yeni Mecmua’nın da yaptığı gibi ara sıra birer sayfa yeni Türkçe yazılar yayınlamıştır. Şükrü Balcı, Yenigün’ü daha iyi yürütebilmek için Selim Çelenk’e işbirliği teklif etmiştir. Selim Çelenk, zaman zaman gazetenin imtiyaz sahipliğini, yazı işleri müdürlüğünü yürütmüştür. Yönetim işleri de çoğu zaman Selim Çelenk tarafından sürdürölmüştür.¹⁷⁸ Türk basınının yavaş yavaş siyasi mevzulara girmesi, Adana’da milli emniyet, Halep’te Türk konsolosluğu ile muharebeye başlaması, İskenderun, Reyhanlı ve Kırıkhan ile bazı

¹⁷⁵ Yavuz, a.g.e., 267; Melek, a.g.e., 13-14.

¹⁷⁶ Melek, a.g.e., 14; Tekin, a.g.e., 128.

¹⁷⁷ Akçora, a.g.m., 390; Melek, a.g.e., 15.

¹⁷⁸ Umar, Türkiye-Suriye...,212; Duman, O. Ö. (2013). İşgal’dan İltihak’a Hatay’da Entelektüel Bir Kadro Hareketi, “Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler”. *Tarih Okulu Dergisi*, 6 (16), 400-403.

köylerde de teşkilatlanmalar, halk ile temas halinde olunmasına büyük katkılar sağlamıştır.¹⁷⁹

1928 yılında Şam Meclisi, Suriye anayasasını ve bunun eki olarak da İskenderun Sancağı'nın statüsüne ilişkin esasları hazırlamış ve 1930 yılı içinde de bu anayasa ve eki Milletler Cemiyeti Mandalar Komisyonu tarafından tasvip edilmişti. Böylece İskenderun Sancağı'nın mali ve idari muhtariyeti uluslararası bir belgeye dayandırılmış oluyordu. İskenderun Sancağı'na tanınan bu muhtariyetle birlikte bazı yetkiler de tanınmış oluyordu. Devlet reisinin atadığı mutasarrıf, devlet reisinin vekili sıfatıyla diğer memur ve müdürleri atamak ve kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde yönetim icra edebilecekti. 12 kişilik bir meclis kurulacaktı. Bu yeni statü Türkler tarafından pek beğenilmemişti. Zira Türklerin dışındaki ahali, hem Türkçe hem Arapça bildiklerinden memuriyetleri paylaşmışlardı.¹⁸⁰

Sancak'ta hükümet işlerinde Türkçe müracaatlar reddedilmemekle beraber memurlar Arap dili ile iş görüyorlardı. Yine Türk okullarında Türkçe öğretim yapıldığı halde, Türkiye'den getirilen kitaplarda Türk büyüklerinin resimleri ile Türklüğe ve Milli Mücadele'ye ait kısımlar çıkarılıyordu. Diğer taraftan Şam hükümeti, İskenderun Sancağı'nın özerk bir yönetimi olmasına rağmen Sancak'a memur göndermekten geri kalmıyordu. Sancak'taki manda hükümeti ise; "Sancak Türkleri isteklerinde ileri gitmesinler. İskenderun Sancağı, Suriye toprağıdır. Suriye siyasi vahdetine dâhildir. Ancak sınırlı bir otonominiz var." söylemiyle bölgede Türk isteklerine karşı önlem almaya ve Türkleri sindirmeye çalışmışlardır. Türkler ise Sancak'taki mücadelelerini yılmadan sürdürmeye devam etmişlerdir.¹⁸¹

1930 yılı başlarında Türkiye ve Fransa, ortadaki pürüzlerin birçoğunun çözüme kavuşturmanın rahatlığı ile geleneksel dostluğu yeniden kurmak ve çıkacak uyuşmazlıkların çözüm yollarını saptamak üzere, 3 Şubat 1930 tarihinde Paris'te bir "Dostluk, Uzlaştırım ve Hakemlik Antlaşması" imzalamışlardı. TBMM bu antlaşmayı birkaç ay içinde onaylamış, Fransa ise onaylama tarihini geciktirmiştir. Hatta Türkiye bu durumdan rahatsızlık bile duymuştur. Fransa bu sözleşmeyi 1933 yılında Almanya'da

¹⁷⁹ Akçora, a.g.m., 391.

¹⁸⁰ Yavuz, a.g.e., 268; Akçora, a.g.m., 391.

¹⁸¹ Melek, a.g.e., 16-18.

Hitler iktidara geldikten sonra onaylamıştı. Bunda Fransa'nın Türkiye'yi kendisine yakın tutma isteği rol oynamıştır.¹⁸²

İskenderun Sancağı'nı ana vatana katma mücadelesini sürdürenlerin başında gelen liderlerden Tayfur Bey de, Adana'ya intikal ettikten sonra da İskenderun Sancağı ile ilgili çalışmalarını sürdürmüştür. Adana'dan da 1932 yılında ayrılıp İstanbul'a ulaşan Tayfur Bey, 1933 yılı içinde İskenderun ve Havalisi Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanlığına seçilmişti. Aynı yıl Tayfur Bey'in çabaları ve Atatürk'ün yakın ilgisi sonucu 1933 yılından itibaren İskenderun Sancağı'ndan getirilen 175 Türk çocuğu burslu olarak Türkiye'de okutulmuş ve tekrar bölgeye dönmeleri sağlanmıştır.¹⁸³

İskenderun Sancağı, Türkiye sınırları dışında kalmasına rağmen buranın bir gün Türkiye'ye katılacağı fikri devam etmiştir. Nitekim bu fikrin devamı olarak 1934 yılında böyle bir söylenti ortaya çıkmıştır. Suriye Fevkalade Komiseri Kont dö Martel'in Kuzey Suriye seyahati esnasında gazeteciler bu söylentinin doğru olup olmadığını sormuşlar, Yüksek Komiser de "Fransızlar tahliye etmeden evvel Sancağı Türkler ilhak edecekler." demiştir. Bu haber Kuzey Suriye halkını çok sevindirmiş, Halep halkı da Halep'in Türkiye'ye ilhak edileceği kanaatini beslemeye başlamıştır.¹⁸⁴

1935 seçimlerinde Tayfur Sökmen'in Antalya bağımsız milletvekili seçilerek bu meseleye sahip çıkma yolunda önemli bir adım atılmıştır. Atatürk, Tayfur Sökmen'in Sancak davasında daha yakından çalışabilmesi için bağımsız milletvekili seçilmesine ön ayak olmuştur. Ayrıca yakın çevresinin Tayfur Sökmen'in niçin Adana ve Antep değil de Antalya milletvekili seçildiğini sorduklarında Atatürk, "Günü gelince (L) harfi yerine (K) harfi koyacağız; böylece Antalya, Antakya olacak." demiştir.¹⁸⁵ Bu da Atatürk'ün şartlar olgunlaştığı bir zamanda Hatay'ın Türkiye'ye katılacağına olan inancını göstermektedir.

3.2. Hatay Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Tarafların Tutumu

1930'lu yıllarda, başta Lozan'dan arta kalan problemler olmak üzere iç ve dış sorunlarını büyük oranda halleden Türkiye, 1932 yılında Milletler Cemiyetine girerek aktif

¹⁸² Soysal, a.g.e., 81.

¹⁸³ Sökmen, a.g.e., 88-90; Tekin, a.g.e., 145.

¹⁸⁴ İskenderun ile Antakya bize iade mi ediliyor? (20 Nisan 1934). *Cumhuriyet*, 1, 8.

¹⁸⁵ Demir, a.g.m., 345; Sökmen, a.g.e., 90-92.

bir şekilde uluslararası işbirliğine katılmaya başlamıştır. 1930'lu yıllarda ortaya çıkan İtalyan ve Alman tehlikesinin yarattığı yeni durum karşısında Türkiye ile Batılı ülkeler arasında ilişkiler giderek gelişmiştir. Özellikle Almanya'da 1933'te Hitler'in iktidara gelmesiyle Fransa, Türkiye'yi kendisine yakın tutmak istemiştir. Bu çerçevede Fransa Balkan Paktı'nı desteklemiş, 1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine Türkiye, İngiltere ve Fransa ile birlikte Milletler Cemiyeti'nin yaptırımlarına katılmıştır. Bu gelişmeler karşısında İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Türkiye, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Boğazlarda kesin hâkimiyetini sağlayan Montreux Boğazlar Sözleşmesini ilgili devletlere kabul ettirmiştir ¹⁸⁶

Atatürk, Avrupa'daki siyasi durumu çok iyi değerlendirmiş, Sancak sorununun kesin bir çözüme bağlamak zamanının geldiğine daha Paris'te Fransız-Suriye görüşmeleri yapılırken karar vermişti. Ancak, Montreux'da Boğazlar Konferansı sona ermeden Fransa ile bir gerginlik çıkarılmasından kaçınmıştı. Nitekim 20 Temmuz 1936'da Montreux Sözleşmesi'nin imza günü Türkiye'ye dönen Afet inan Hanım'a “Şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var” demiştir. ¹⁸⁷

Avrupa'da Alman ve İtalyan tehditlerinin artması, Fransa'nın politikalarında değişikliğe gitmesini sağladı. Fransa bu bağlamda kendisine düşmanca duygular besleyen bir Suriye yerine bağımsızlığını verdiği, iyi ilişkiler içerisinde olduğu dost ve müttefik bir Suriye görmeyi tercih etmiştir. Fransa'da 1936 yılında iktidara gelen Halk Cephesi Sosyalist Başkanı Leon Blum ve yönetimi de sömürgelere ve mandalara özgürlük verme taraftarıydı. ¹⁸⁸ Bu amaçla 9 Eylül 1936 tarihinde Paris'te Fransa ile Suriye arasında bir antlaşma imzalanmıştı. 25 yıl geçerli olan bu antlaşmaya göre, Suriye üç yıl sonra bağımsızlığına kavuşacaktı. Antlaşma, Suriye'nin bütünlüğü ilkesine dayandığı için Suriye-Lübnan Fransız Yüksek Komiserliği Alevi ve Dürzi bölgelerinin Suriye'ye bağlandığını ilan etmişlerdir. İskenderun Sancağı ise özel statüsünü koruyacaktı. ¹⁸⁹

Suriye'ye bağımsızlık veren ve Suriye ile Fransa arasında ittifak kuran 1936 anlaşmasında İskenderun Sancağı hakkında açık hiçbir hüküm bulunmuyordu. Yani Fransa Suriye'den çekilirken anlaşmanın 3. maddesi ile Sancak üzerindeki hak ve

¹⁸⁶ Sarıay, a.g.m., 362.

¹⁸⁷ Soysal, a.g.m., 83.

¹⁸⁸ Demir, a.g.m., 345-346.

¹⁸⁹ Soysal, a.g.m., 82; Yavuz, a.g.e., 273.

yükümlülüklerini de yeni Suriye hükümetine devrediyordu. Bunun anlamı Sancak bölgesinin ileride Suriye'ye kalması ve bölge Türklerinin de Suriye içinde azınlık durumuna düşmesi demektir.¹⁹⁰ Nitekim Fransa ile antlaşmayı imzalayan Suriye heyetinin Şam'a dönüş yolunda İstanbul'da basına Sancak Türklerinden bir azınlık olarak söz etmeleri Türk gazetelerinde sert tepkiler uyandırmıştır. Türk basınında, Suriye'ye verilen bağımsızlık hakkı memnuniyetle dile getirilirken, Sancak bölgesinin Anadolu kadar eski bir Türk yurdu olduğu, bu sebeple Sancak Türklerinin bir azınlık olarak Suriye'ye bırakılmayacağı vurgulanmıştır.¹⁹¹

Suriye hükümeti ve Fransa arasında yapılan bu antlaşma ile İskenderun Sancağı'nın ne olacağı konusu muğlak kalmıştı. Hatay Türkleri, bu konuları hem Ankara ile hem de Paris'ten İstanbul'a gelen Suriye heyeti ile görüşmek için Selim Çelenk'i görevlendirmişlerdi. Çelenk, Suriye heyeti ile görüşmüş, ancak heyettekilere İskenderun Sancağı'nın geleceği ile ilgili net cevaplar alamamıştır. Bunun üzerine Selim Çelenk, Tayfur Sökmen, Dr. Abdurrahman Melek ve Rasim Yurtman önce Dışişleri Bakanı Vekili Şükrü Saraçoğlu ile daha sonra da 25 Eylül 1936'da Başbakan İsmet İnönü ile görüşerek Türkiye'ye katılmak istediklerini bildirmişlerdir. İsmet Paşa ise bunun şimdilik mümkün olamayacağını ve ileride aşama aşama sağlanacağını belirtmiştir.¹⁹² Nitekim Hatay bu tarihten sonra Türkiye'nin en önemli davası haline gelecektir.

3.2.1. Türkiye'nin Hatay konusundaki çalışmaları ve Fransa'nın tavrı

Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vererek İskenderun Sancağı üzerindeki yükümlülüklerini Suriye hükümetine devretmesi üzerine harekete geçen Türkiye, aynı bağımsızlık hakkının İskenderun Sancağı'na da verilmesini istemiştir. Türkiye, Suriye'nin bağımsızlığına saygı duymak ve desteklemekle beraber Hatay meselesini ilk etapta Fransa ile çözmeye çalışmıştır.¹⁹³ Türk hükümeti, Paris Büyükelçisi Suat Davaz aracılığıyla, Fransa Dışişleri Bakanı Delbos'a 9 Ekim 1936'da verdiği mektup-notada, Sancak sorununun çözüm önerisini resmen ortaya atmıştı. Notada dostça bir anlatımla Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a tanımaya karar verdiği bağımsızlığın halkın çoğunluğu Türk olan Sancak'a da tanınması istenmiş, bunun 1921 ve 1926 antlaşmalarının doğal bir sonucu

¹⁹⁰ Sarıay, a.g.m., 363; Yavuz, a.g.e., 273; Tekin, a.g.e., 164.

¹⁹¹ Soysal, a.g.m., 83; Sarıay, a.g.m., 363.

¹⁹² Umar, Türkiye-Suriye, 214-215.

¹⁹³ Sarıay, a.g.m., 363.

olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁴ Fransa'nın cevabi notası alınmadan Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada; “Bu sırada memleketimizi gece gündüz meşgul eden büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan Antakya, İskenderun ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katıyetle durmaya mecburuz.” diyerek Türkiye'nin Sancak meselesine verdiği önemi ve kararlılığını ortaya koymuştur.¹⁹⁵

Atatürk, TBMM'de yaptığı konuşmanın ertesi günü Tayfur Sökmen ile yaptığı görüşmede, bugünden itibaren davaya resmen el koyduğunu ve Antakya-İskenderun havalisine “Hatay” adını verdiğini söylemiş,¹⁹⁶ teşkilatlanma konusunda talimat vermiştir. Atatürk'ün talimatı çerçevesinde hem İstanbul'da bulunan “İskenderun-Antakya ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”nin hemde Antakya'daki şubesinin ismi “Hatay Egemenlik Cemiyeti” olarak değiştirilerek Mersin, Dört Yol, Hassa ve Kilis'te şubeleri açılmıştır.¹⁹⁷ Atatürk'ün emri ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, cemiyetin genel başkanı, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ise genel sekreter olmuştur. Ayrıca Hatay bölgesi ile ilişkilerin rahatlıkla kurulabilmesi için Dört Yol şubesi faaliyet merkezi olarak tesbit edilmiş, cemiyetin fahri genel başkanı olarak Tayfur Sökmen de Türkiye ile Hatay arasındaki ilişkileri düzenlemekle görevlendirilmiştir.¹⁹⁸

Fransa'nın 10 Kasım 1936 tarihinde Türkiye'ye verdiği notada, Milletler Cemiyeti tarafından 24 Temmuz 1922'de kabul edilen manda yasasında, mandater devlet olarak Suriye ve Lübnan'ı bağımsızlığa götürmekle görevlendirildiği belirtilmiş, Suriye'nin bölünmesine izin verilmediği, bu yasaya aykırı olarak ve 1921 Ankara Antlaşması'nın çerçevesini aşarak Sancak'a bağımsızlık verilemeyeceği, yalnızca özerkliğinin korunacağı ve geliştirilebileceği bildirilmiştir.¹⁹⁹ Bundan sonra Türkiye ve Fransa arasında karşılıklı notalardan da olumlu bir sonuç alınamamıştır. Fransa, Avrupa'da gerginleşen durum nedeniyle Türkiye'yi karşısına almamak, Suriyelileri tedirgin etmemek düşüncesindeydi. Ayrıca Fransa İskenderun limanını kaybetmek de istemiyordu. Bu nedenlerden dolayı

¹⁹⁴ Soysal, a.g.m., 84; Yavuz, a.g.e., 274.

¹⁹⁵ Melek, a.g.e., 30; Tekin, a.g.e., 166; Sarıay, a.g.m., 364.

¹⁹⁶ Atatürk'ün bölgeye Hatay adını vermesine paralel olarak Türk aydınları, dil ve tarih tezlerinin de etkisi ile yörenin Hitit Türklerinden itibaren ana vatanın parçası olduğunu, Türk Antakya'nın tarihinin 3600 yıl öncesine dayandığını, Hatay isminin de Orta Asya'dan geldiğini ortaya koymaya çalışan yazılar yazmışlardır: Sarıay, a.g.m., 367. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Tunçay, M.(1976, 9 – 11 Nisan). “*Hatay Sorunu ve TBMM*”, *Türk Parlamentoculuğunun İlk 100 Yılı (1876-1976)*. Kanuni Esasi'nin 100. Yılı Sempozyumunda sunuldu, Ankara, 251-253.

¹⁹⁷ Bu cemiyetin şubelerine “Hatay Erginlik Cemiyeti” şubeleri de denilmekteydi. Melek, a.g.e., 36.

¹⁹⁸ Sökmen, a.g.e. 95-96; Tekin, a.g.e; 166-167; Sarıay, a.g.m., 367; Akçora, a.g.m., 393.

¹⁹⁹ Soysal, a.g.m., 84.

Fransa, sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürerek Türkiye ile uzlaşma yolları aramıştır.²⁰⁰ Bunun üzerine Türkiye, Sancak sorununu Fransa ile çözme amacıyla olmasına rağmen, bu sırada bölgede cereyan eden olayları da dikkate alarak Fransa'nın teklifini kabul etmiştir. Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne başvurarak Sancak konusunun 14 Aralık'ta olağanüstü bir toplantıda görüşülmesini talep etmiştir.²⁰¹

Atatürk bir yandan da Sancak hakkında Fransız diplomatlarla da görüş alışverişinde bulunmuştur. 10 Aralık 1936 tarihinde Atatürk, Ankara Palas'ta Fransız Büyükelçi M. Ponsot ile görüşerek şöyle demiştir:

...Ben Sancak meselesinin, her iki tarafın vaziyetini kurtaracak bir şekilde hallini istiyorum, ilhak talep etmiyorum. Sancak Türkiye ve Fransa'nın müşterek kontrolünde olur. Hatta ordusu da bulunmasın. Jandarma ve polis teşkilatı kâfi gelebilir. Bu mesele dostluğumuzu koruyacak ve kuvvetlendirecek şekilde halledilmelidir. Ümit ederim ki Cenevre'de Fransız murahhasları (ne istiyorsunuz, sizin böyle bir hakkınız olduğunu biz tanımıyoruz) gibi sözler söylemezler. Zira bu iyi neticeler veremez ve işin bu takdirde, ne olacağını da bilemem.

Atatürk bu sözleriyle Türkiye'nin kararlılığını göstermiş ve Büyükelçi'den bizzat Paris'e giderek hükümetini aydınlatmasını istemiştir.²⁰²

Atatürk'ün Hatay konusundaki kararlı duruşu, Hatay Türklerini cesaretlendirmiş ve faaliyetlerini artırmalarını sağlamıştır. Türkiye Hatay'daki gelişmeleri büyük bir hassasiyetle takip etmeye devam etmiştir.

3.2.2. Hatay Türklerinin mücadeleleri ve Araplar ile Fransızların tutumu

Fransa mandater devlet sıfatıyla Suriye, Lübnan ve Sancak'ın kontrolünü ele geçirdikten sonra, çeşitli unsurlar arasındaki çekişmeleri kendi menfaatleri için kullanma yoluna giderek hâkimiyetini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Suriye'de Arap milliyetçiliğini savunan Vatani Partisi'ni Türkler aleyhine teşvik etmişlerdir. Vatani Partisi, Sancak bölgesi dâhil bütün Suriye'nin tamamen Araplardan oluştuğunu, Arap

²⁰⁰ Umar, Türkiye-Suriye, 217.

²⁰¹ Sarıay, a.g.m., 365.

²⁰² Yavuz, a.g.e., 217-218; Sarıay, a.g.m., 365.

olmayanların bu ülkede hiçbir haklarının bulunmadığını savunmuştur. Vatani Partisi temsilcileri, Fransız mandater yönetimin de yönlendirmesi ile Suriye'nin kuzeyi ve Sancak'ta yaşayan Türklerin Türkçe konuşmak hakkını tanımadıklarını, İskenderun Sancağı'nın 1921 Antlaşması ile tanınan statüsünü de ilga edeceklerini, bu bölgenin Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmaya ve Türklere baskı yapmaya başlamışlardır.²⁰³

Suriye'de Vatani Partisi'nin bağımsızlık için tavır alması üzerine Fransa bu sefer Vatani Partisi'ne karşı Türklerin yanında yer almıştır. Fransızlar, Antakya'da Yeni Gün gazetesinin çıkmasını desteklemiş, Sancak Türklerinin Türkiye'nin milli bayramlarını dahi kutlamalarına izin vermeye başlamışlardır. Ancak Sancak'taki Türklerin Türkiye'ye olan derin bağlılıkları üzerine Fransa tekrar Türklere baskı yapmaya başlamıştır. Türkiye ise Sancak Türklerinin teşkilatlı bir şekilde mücadele etmelerini teşvik etmiş ve bu konuda her türlü desteği sağlamıştır.²⁰⁴

Halep'te Türklerin çıkarmakta olduğu Vahdet gazetesi, 26 Mart 1936 tarihli sayısında, Suriye'deki Eşşaab gazetesine dayanarak verdiği haberde, Kırıkhan Ermenilerinin Suriye ve hududunu istediklerini belirtmiş, yine diğer Arapça gazetelerin de son günlerde İskenderun ve Antakya'nın Suriye'ye kayıtsız şartsız katılmasını savunduklarını bildirmiştir. Buna göre Eşşaab gazetesi, Kırıkhan Ermenileri ile Reyhaniye, Beylan ve Hacılar'daki Türklerin Suriye ile birleşme arzusunda olduklarını, bu bağlamda İskenderun halkının özellikle de Kırıkhan halkının Sancağın imtiyazlı durumunun kaldırılmasını istediği bilgisini paylaşmıştır. Vahdet gazetesi ise bu habere karşı çıkararak ne Kırıkhan ne de Sancağın diğer bölgelerindeki Ermenilerin Sancağın imtiyazlı durumunun kaldırılmasını istemekte çoğunluğu teşkil etmediklerini, Reyhan, Beylan ve Hacılar'daki Türklerin Suriye ile birleşmek istediği haberinin ise uydurmadan başka bir şey olmadığını savunmuştur.²⁰⁵

Sancak'ta Araplar ve Türkler arasındaki mücadele gittikçe şiddetlenmiştir. Zaman zaman şehir halkı topluca boykota giderek çarşıları baştanbaşa kapatmışlardır. Antakya'da Abdülgani Türkmen başkanlığında kurulan sonradan Heyet-i Temsiliye adını alan Türk örgütü "Halkevi" adını taşımakta olup Abdülgani Türkmen'in evi merkez olmak üzere

²⁰³ Sarıay, a.g.m.,366.

²⁰⁴ Umar, Türkiye-Suriye..., 222; Sarıay, a.g.m., 366-367.

²⁰⁵ Kırıkhan Ermenileri ve Vatani Kitle. (26 Mart 1936). *Vahdet*, 1.

faaliyet göstermiştir. Bu dönemde Fransızlar şehirde sıkıyönetim ilan edip Halkevi'ni basmışlardır. Bunun üzerine tutuklanmaktan çekinen Abdülgani Türkmen, Vedi Münir Karabay, Şükrü Melek, Şükrü Balcı, Sadık Müftü ve Selim Çelenk Dört Yol'a gizlice gitmişlerdir. Ancak Ankara'nın geri dönmelerini istemesi üzerine gizli yollardan tekrar Antakya'ya dönmüşlerdir.²⁰⁶

Türkiye'nin Hatay konusunda kararlılığını sezen Hatay Türkleri, 30 Ekim 1936 tarihinde Atatürk'e ve Başbakan İnönü'ye Antakya-İskenderun ve Havalisi Halkı idare Heyeti adına yaptıkları müracaatta; Hataylıların sonsuz şükranları sunulurken "Hataylıları ana vatana ilhaktan başka her hangi bir şekli idare ne tatmin eder, ne de milli varlığımızı korur." diyerek gerçek amaçlarını ortaya koymuşlardır.²⁰⁷ TBMM'de 27 Kasım 1936 tarihinde Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras'ın Hatay konusunda verdiği izahattan sonra yapılan müzakerelerde Rasih Kaplan (Antalya), Bere Türker (Afyonkarahisar), Aka Gündüz (Ankara), İbrahim Mete (Seyhan) ve Yusuf Kemal Tengirşenk (Sinop) gibi bazı milletvekilleri İskenderun ve havalisinin binlerce yıllık bir Türk yurdu olduğunu esas çözümün ana vatana ilhak olacağını konuşma aralarında açıkça ifade etmişlerdir.²⁰⁸

Türkiye'nin ilgisinin tamamen Hatay üzerine yoğunlaştığı bir dönemde Fransa ile Suriye arasında yapılan bağımsızlık antlaşması gereği 14 Kasım 1936'da Hatay'da yapılan seçimlere Türkiye'den verilen talimat gereği büyük oranda Türkler katılmamışlardır. Silah arama bahanesi ile bu bağlamda birçok ev basılmış ve Türk lider ve vatanperverler hapsedilmiştir. Bununla birlikte Antakya'da çıkan Yenigün gazetesi kapatılmış, Türk ileri gelenleri de sınır dışı edilmiştir.²⁰⁹ Yenigün gazetesi kapatılınca Selim Çelenk ve arkadaşları seslerini duyurabilmek amacıyla Halep'te Türklerin yayın organı olan Vahdet gazetesini çıkarmaya karar vermişlerdir. Ata Derviş ve Selim Çelenk Halep'e giderek Vahdet gazetesi sahibi Nuri Genç ile görüşmüşlerdir. Çalışmalarını Halep Başkonsolosumuz Hikmet Hatipoğlu ile işbirliği içerisinde yapmışlardır. Vahdet gazetesindeki yayınlar Suriye basınına sinirlendirmiş ve Suriye basını gazeteye karşı toplu saldırıya geçmiştir. İskenderun Sancağı ile ilgili görüşmeler sürdüğü sırada Halep'teki

²⁰⁶ Umar, Türkiye-Suriye..., 223.

²⁰⁷ Sarıay, a.g.m.,368; Umar, Türkiye-Suriye..., 224.

²⁰⁸ TBMM'deki konuşmalar için bkz. TBMM Gizli Celse Zabıtları, 27 Kasım 1936, XIII, 70-79.

²⁰⁹ Demir, a.g.m., 347; Sarıay, a.g.m., 368.

Arap halkın faaliyetlerinden çekinen Ata Derviş ve Selim Çelenk Antakya'ya geri dönmüştür.²¹⁰

İskenderun Sancağını Suriye'nin bir parçası olarak görenlerin amacına hizmet eden bu seçimleri ve yapılan baskıları protesto etmek isteyen Türkler seçimler sonucunda 2 Aralık 1936 tarihinde Antakya'da bir gösteri düzenlemişlerdir. Bu gösteri sırasında Fransızlar halka ateş açmışlar, halktan ölenler ve yaralananlar olmuştur. Antakya'da sıkıyönetim ilan edilerek Türklerin bir kısmı hapse atılmıştır. Türkiye'deki inkılâpları takip ederek şapka giyen Türklere de Suriye Vatani Partisi mensupları, baskı ve şiddet uygulamaya başlamışlardır.²¹¹ Yine Sancak köylerinde Türklere yapılan zulüm ve işkenceler tahammül edilmez hale gelmiş, can ve mal güvenliği kalmadığından Türkiye'ye kaçanların sayısı gittikçe artmaya başlamıştır.²¹² Türkiye bu çerçevede olayı yerinde incelemek üzere Beyrut Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'i görevlendirmiştir. Türk büyükelçinin Antakya'da coşkulu bir şekilde karşılanması üzerine Atatürk, "Biz şimdiye kadar Sancak'ta genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan sonra Feridun'un belirttiği gibi özerkliğe değil düpedüz ilhaka gideceğiz." demiştir.

Atatürk, Türkiye'nin Hatay konusundaki kararlılığını göstermek için 1937 Ocak ayının ilk haftasında askeri bir hareketin başlangıcı olarak değerlendirilebilecek bir şekilde Konya'ya ve oradan da Ulukışla'ya kadar bir seyahatte bulunmuştur. Dönüşünde ise Bakanlar Kurulu toplantısında memleketi hiçbir zaman savaşa sürüklemek istemediğini, fakat Hatay meselesinin kendisi için vazgeçilmez bir dava olduğunu, gerekirse bunu kendi başına halletmek için Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliğinden istifa edip Hatay'da savaşılabileceğini vurgulamıştır.²¹³ Atatürk'ün bu şekilde Hatay için savaşı bile göze alması her ne kadar Fransa ile ilişkileri gerginleştirse de ileride atılacak adımlar için Türkiye'nin kararlılığı tüm dünyaya gösterilmiştir.

²¹⁰ Umar, Türkiye-Suriye..., 213.

²¹¹ Sarıay, a.g.m., 368-369; Yavuz, a.g.e., 275.

²¹² Hiç bir Türk can ve malından emin değil. (4 Aralık 1936). *Cumhuriyet*, 1.

²¹³ Demir, a.g.m., 347-348; Sarıay, a.g.m., 369-370.

3.3. Hatay Meselesinin Milletler Cemiyeti'nde Ele Alınması

3.3.1. Milletler Cemiyeti çerçevesinde varılan uzlaşma

Fransa'nın Hatay meselesini Milletler Cemiyeti'ne götürme çabalarını Türkiye de kabul etmişti. Nitekim Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras başkanlığında Hasan Rıza Soyak, Numan Menemencioğlu ve müşavirlerden oluşan bir heyette Abdurrahman Melek de bulunduğu halde Cenevre'ye gitmişlerdi.²¹⁴ Milletler Cemiyeti Konseyi, 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında meseleyi görüşmüştür. 16 Aralık'ta Konsey, uyuşmazlığın çözümü için bir rapor hazırlamak üzere Konsey'deki İsveç temsilcisi Sandler görevlendirilmiştir. Sandler hazırladığı raporunda, Sancak bölgesine üç kişilik bir gözlemci heyet gönderilmesini, tarafların raportörle temas halinde görüşmelere devam etmesini, konunun Milletler Cemiyeti'nin Ocak ayı toplantısında tekrar ele alınmasını tavsiye etmiştir. Bu programın Cemiyet Konseyi tarafından tasdik edilmesi üzerine Hollanda, İsveç ve İsviçreli üç kişilik bir gözlemci heyet oluşturularak 31 Aralık 1936'da Hatay'da göreve başlamıştır.²¹⁵

Milletler Cemiyetinin görevlendirdiği gözlemciler Antakya'ya geldikten sonra Araplar, gözlemcileri etkilemek için gösteriler yapmaya başlamışlardır. Buna karşılık Türkler de 12 Ocak 1937 tarihinde Antakya'da 60 bin kişinin katıldığı muazzam bir miting ve yürüyüş yapmışlardır.²¹⁶ Bu miting sırasında “İstiklalimizi istiyoruz, hakkımızı istiyoruz” diyen silahsız Türklere mahalli hükümet kuvvetleri ateş açmışlar, göstericilerden 1 kişi ölürken 18 kişi de yaralanmıştır.²¹⁷ Bayır-Bucak ve Hazne nahiyeleri halkı ise Hataylı olduklarını, nahiyelerinin Hatay'a bağlanması lazım geldiğini 200'den fazla imzalı ve mühürlü bir mazbata ile Milletler Cemiyeti müşahitlerine bildirmişlerdir.²¹⁸

Türkiye ve Fransa arasında yapılan görüşmelerde İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, tarafları uzlaştırmaya çalışmıştır. İngiltere, bölgedeki gücünü uluslararası alanda kanıtlayan Türkiye'yi kendi yanında görmek istemiş, bu durum Fransa'yı da etkilemişti. Büyüyen Alman tehlikesi karşısında Türkiye'nin artan önemi ve Suriye'de bağımsızlık vermeyi öngören 9 Eylül 1936 Antlaşması'nın Fransa Parlamentosu'ndan onay

²¹⁴ Umar, Türkiye-Suriye..., 218; Melek, a.g.e., 35-36.

²¹⁵ Akçora, a.g.e., 393; Sarıay, a.g.m., 371; Melek, a.g.e., 36.

²¹⁶ Tekin, a.g.e., 175.

²¹⁷ Sancak Türkleri Öldürülüyor. (12 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 1.

²¹⁸ Üç Türk nahiyesi Lazkiye'den ayrılarak Hatay'a bağlanmasını istediler. (16 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 7.

alamayacağını anlaşılmaması üzerine Fransa'nın tutumu ve konumunda bir kısım değişiklikler olmuştur.²¹⁹

27 Ocak 1937'de Türk ve Fransız Hükümetlerinin aralarında vardıkları bir ilke anlaşması sonucu bir metin hazırlanmış ve Milletler Cemiyeti'nin sözcüsü tarafından konseyin onayına sunulmuştur. Metin üzerinde yapılan görüşme ve tartışmalardan sonra İngiltere'nin de arabuluculuğu ile Sancak için bir statü benimsenmiştir.²²⁰ Buna göre; Sancak içişlerinde bağımsız, fakat dışişlerinde bazı şartlarda Suriye'ye bağımlı "ayrı bir varlık" olacaktır. Resmi dil Türkçe olacak, ordusu bulunmayacaktı. Sancak için bir anayasa ve statü hazırlanacak, bunlar Milletler Cemiyeti Konseyi'nin kararı ile yürürlüğe girecek ve uygulamasını Fransız vatandaşı bir delege temin edecekti. Sancak'ın toprak bütünlüğü Türkiye ile Fransa arasında yapılacak bir anlaşma ile teminat altına alınacaktı.²²¹ Bu başarı Atatürk tarafından Başvekil İsmet İnönü'ye çekilen telgraf ile kutlanmıştır. İnönü bu telgrafa cevabi teşekkürünün yanında 29 Ocak 1937 günü TBMM'de vermiş olduğu nutkunda, uzun uzun Sancak halkı hakkında bilgi vermiş, emniyetinin Fransa ve Türkiye tarafından temin edilmesinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca bu durumun sulh için büyük bir zafer olduğunu belirtmiştir.²²²

Sandler Raporu ve bünyesindeki uygulamalar, Suriye'de tepki ile karşılanıp protesto gösterilerine neden olurken, Türkiye açısından ise ara bir dönem için uygulanan geçici bir formüldü. Türkiye kamuoyu bu bağlamda kontrollü bir şekilde yönlendirilirken olayın bütün halka mal olması için de ülke çapında ve Hatay'da çeşitli gösteriler ve mitingler düzenlenmiş, bu mitinglerde Milletler Cemiyeti'nin aldığı karar desteklenmiş, Hatay'ın bağımsızlığı ve Türklüğü vurgulanmıştır. Hatay davasının bu ilk safhasının Milletler Cemiyeti çerçevesinde başarıyla halledilmesi Türk kamuoyunda büyük bir sevinç yaratmıştır.²²³

²¹⁹ Demir, a.g.m., 349; Yavuz, a.g.e., 281.

²²⁰ Akçora, a.g.m., 394.

²²¹ Sarıay, a.g.m., 372; Soysal, a.g.m; 88; Tekin, a.g.e., 176; Yavuz, a.g.e, 281-282.

²²² Akçora, a.g.m., 394; Umar, Türkiye-Suriye..., 219-221.

²²³ Demir, a.g.m., 350.-351; Sarıay, a.g.m., 372-373.

3.3.2. Sancak statüsünün ve anayasasının yürürlüğe girmesi ve 1937 Türk-Fransız Antlaşması

Milletler Cemiyeti Konseyi, 20 Şubat 1937’de Sandler Raporu çerçevesinde yeniden bir araya gelerek Sancak’ın statüsü ve anayasasını oluşturmak üzere 5 kişilik bir uzmanlar komitesi oluşturulmasına karar vermişti. 25 Şubat 1937’de kurulan komite yaptığı çalışmaların sonucunda 15 Mayıs 1937’de Sancak’ın statüsü, anayasası ve sınırlarını içeren raporunu hazırlamıştır. Bu raporun 29 Mayıs 1937’de Konsey’de oybirliği ile kabul edilmesi üzerine Sancak’ın “ayrı varlığı” hukuksal bakımdan tanınmıştır.²²⁴ Uzmanlar komitesi bu çalışmaları yaparken Türkiye ile Fransa arasında da görüşmeler devam etmiş, sonuçta iki ülke arasında aynı gün Sancak’ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırlarını teminat altına alan bir antlaşma imzalanmıştır.

Milletler Cemiyeti Konseyi’nde kabul edilen Sancak’ın sınırları o günkü yönetim çevresine göre tanımlanmıştır. Türk heyeti, Suriye içinde bulunan ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Bayır, Bucak ve Hazine nahiyelerinin de Hatay’a katılması için çaba göstermiş, ancak bu bölgeler dışarıda bırakılmıştır.²²⁵ Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından oybirliği ile kabul edilen Sancak anayasasına göre, 2 dereceli seçim yolu ile oluşturulacak olan Meclisin 40 milletvekilinden oluşması, bu milletvekillerinden en az 8’inin Türk, 6’sının Alevi, 2’sinin Arap, 2’sinin Ermeni, 1’inin de Ortodoks olması öngörülmüştür. Meclis bir cumhurbaşkanı seçecek, o da başbakanı atayacaktı. Kurulacak hükümet 5 üyeden oluşacak, yargı bağımsız olacaktı. Sancak’ın statü ve anayasasının 29 Kasım 1937’de yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.²²⁶

Sancak Devleti, teorik olarak böylece kurulurken yüzölçümü 4.805 km² ve son Fransız istatistiklerine göre, 219 bin olan nüfusunun % 39,7’si Türk, % 28’i Alevi, % 11’i Ermeni, % 10’u Sünni Arap, % 9’u Rum Ortodoks, % 3’ü Kürt, Çerkes, Yahudi, İsmaili ve Arnavut kökenli idi. Bu yüzdelere göre Türk nüfusu 85.242 kişi olarak verilmektedir. 1920’den itibaren bölgenin demografik yapısı Fransız yönetimi tarafından Türkler aleyhine bozulmuştu. Buna rağmen Türklerin oranı göreceli bir çoğunluk teşkil etmiştir.²²⁷

²²⁴ Soysal, a.g.m, 89; Umar, Türkiye-Suriye..., 221; Tekin, a.g.e., 177.

²²⁵ Sarıay, a.g.m., 374; Soysal, a.g.m., 89.

²²⁶ Demir, a.g.m., 351; Sarıay, a.g.m., 374.

²²⁷ Soysal, a.g.m., 90; Sarıay, a.g.m.; 374-375; Demir, a.g.m., 352.

Statüde açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, Fransa'nın Suriye'deki mandater yönetime son verip bağımsızlık tanınması durumunda Sancağın da tam bağımsızlığa kavuşması gerekecekti. Fakat Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kabul edilen Statü ve Anayasa ile Türk-Fransız Anlaşması Sancak meselesini tamamen halledememiştir. Çünkü Sancak'ın Statü ve Anayasası'nın yürürlüğe girmesi seçimlerin yapılmasına bağlıydı.²²⁸ Atatürk, 1 Kasım 1937'de TBMM'nin açılış konuşmasında, “Yeni Hatay rejiminin yürürlüğe girmesine kısa bir zaman kaldı... Yarınki Türk-Fransa ilişkilerinin dilediğimiz yolda gelişmesine, Hatay işinin iyi bir yönde yürütmesi esaslı bir ölçü ve amil olacaktır kanaatindeyim...” diyerek bu konudaki hassasiyetini dile getirmiştir.²²⁹

Bu dönemde Suriye'deki Arapların protesto ve isyan hareketleri, Sancak'taki Fransız idaresinin diğer unsurları Türklere karşı kışkırtan davranışları ve Fransa'nın Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tavırları 1937 yılı boyunca bir takım güçlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmuş, Türk-Fransız ilişkileri tekrar gerginleşmiştir. Bu olumsuz gelişmelere rağmen, 1937 tarihli Türk-Fransız Anlaşması ile Türkiye'nin Hatay'ı ana vatana ilhakı aşamasında önemli bir adım atılmıştır.²³⁰

3.3.3. 1937 antlaşmalarına Suriyelilerin tepkisi

Suriye'de iktidarda bulunan Vatani Partisi, hem kendi konumunu kuvvetlendirmek hem de Suriye bağımsızlık antlaşmasının yürürlüğe girmesinin tehlikeye gireceği endişesiyle politikasını Hatay meselesi ve Türk düşmanlığı üzerine yoğunlaştırmıştır.²³¹ Hatay meselesi, Paris ve Cenevre'de görüşülürken Türkiye aleyhinde propagandalara girişmişlerdir. Bu propagandalarda; Türkiye'nin şapkayı kabul etmiş dinsiz bir ülke olduğu, Halep, Trablusşam ve Cezire bölgelerini de almak için propaganda yaptığı, ilk tehlikenin de Hatay'dan geldiğini yaymışlardır.

Hatay'ın Milletler Cemiyeti çerçevesinde sınırlarının, statü ve anayasasının şekillenmeye başlamasına paralel olarak Suriyeli Araplar, “Sancak Müdafaası” adı altında farklı merkezlerde milis kuvvetleri oluşturmaya başlamışlardır. Ayrıca Kuzey Suriye'de Halep, Cezire ve Kürdağı civarında Türkçülük cereyanına öncülük ettikleri bahanesi ile

²²⁸ Sarıay, a.g.m., 375.

²²⁹ Sökmen, a.g.e., 11; Yavuz, a.g.e., 285.

²³⁰ Sarıay, a.g.m., 375.

²³¹ Umar, Türkiye-Suriye..., 225.

birkaç kişiyi, Trablusşam civarında da Türkmen aşiretlerinden şapka giyenleri tutuklamışlardır. Bu şekilde Türkler üzerindeki baskıları artırmışlardır. Sandler Raporu'nun Milletler Cemiyeti'nde kabul edilisinin ertesi günü, Suriye'de gösteriler başlamış, şapka giyen Türkler saldırıya uğramış Türkiye'nin Şam ve Halep Konsoloslukları muhafaza altına alınmıştır.²³²

3 Haziran 1937'de Suriye Parlamentosu, yayınladığı bir bildiri ile 29 Mayıs 1937'de yapılan antlaşmaları tanımadığını bildirmiş ve bu antlaşmaları protesto etmişlerdir.²³³ Suriye'de yayınlanan Elkabas gazetesinde 10 Haziran 1937'de yayınlanan "İskenderun'da Araplığı Nasıl Muhafaza Ederiz" başlıklı yazıda; Sancak devlet başkanının Arap olması için çalışmak, Sancak'ta Arapça eğitime ağırlık vermek, Sancak'ta Araplığı yayacak cemiyet ve kulüpler açmak gibi tedbirler alınması istenilmiştir. Ayrıca Hatay'ın statü ve anayasasının 29 Kasım 1937'de yürürlüğe gireceği sırada da Suriye Meclisi ve basını, Suriye bayrağının Hatay'dan indirilmesini protesto ederek, Milletler Cemiyeti, Türkiye ve Fransa'yı şiddetle tenkit etmişlerdir. Hatay'ın Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu tekrar vurgulamışlardır. Fransa ise Suriye'deki manda yönetimini bir süre daha uzatmak için Arapların bu faaliyetlerine göz yummuş, hatta kimi yerlerde etnik unsurlar arasındaki düşmanlığı körükleyerek durumunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır.²³⁴

3.4. Hatay'daki seçim hazırlıkları ve Türkiye'nin Hatay'da yürüttüğü faaliyetler

Sancak'ta 15 Nisan 1938 gününe kadar başlaması gereken Meclis seçimlerini düzenlemek ve denetlemek üzere 1937 yazında Milletler Cemiyeti tarafından Antakya'ya gönderilen seçim komisyonu, Türkiye'ye danışmaksızın Fransız manda memurları ile işbirliği içinde bir seçim yönetmeliği hazırlamışlardır.²³⁵ Hatay'daki Türkler aleyhinde hükümler bulunan bu yönetmeliğe karşı çıkan Türkiye, 15 Aralık 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne başvurarak seçim yönetmeliğinin düzeltilmesini istemiştir. Ayrıca Milletler Cemiyeti Konseyi, Hatay'daki yeni rejimin 29 Kasım 1937'de uygulamasına karar vermiş olmasına rağmen, Fransız yönetimi yeni rejimi resmen ilan etmemiştir. Fransa'nın yeni

²³² Sarıay, a.g.m., 375-376; Yavuz, a.g.e., 283.

²³³ Sökmen, a.g.e., 10-11; Soysal, a.g.m., 89.

²³⁴ Sarıay, a.g.m., 376; Umar, Türkiye-Suriye..., 225.

²³⁵ Soysal, a.g.m., 92.

rejimi ilan etmemesi üzerine Atatürk, 1 Aralık 1937’de verdiği demeçte bu durumu protesto etmiş ve Türkiye-Fransa ilişkileri tekrar gerginleşmiştir.²³⁶

Türkiye; 3 ve 24 Aralık 1937 tarihlerinde Fransa’ya verdiği notalarla 1930 tarihli Türk-Fransız Dostluk Anlaşması’nı feshettiğini bildirmiştir.²³⁷ Bu gergin ortamda 14 Aralık 1937’de Atatürk’ün başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, güney sınırlarında alınacak askeri tedbirlerle ilgili bir kararnameyi kabul ederek hazırlıklara başlamıştır. Tam da bu dönemde Suriye Başbakanı Cemil Mardam, Ankara’ya gelmiş ve 21 Aralık 1937’de Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmede Atatürk, Suriyelilerle olan dostluğundan bahsetmiş, tüm İslam âlemi gibi Suriyelilerin de bağımsız olması gerektiğini, ancak Fransa’nın buna niyetli olmadığını belirterek, “...Fransızlar buna mani olurlarsa Fransızlara da söyleyecek sözlerimiz vardır. Onu da tekeffül ediyorum. Suriyelilerin ordusu yoktur. Fakat bizim ordumuz kâfi. Söz veriyorum, icap ederse girerim ve sonra yine çıkarım. Temenni ederim ki buna mecbur olmayalım. Katiyyen bırakmam.” demiştir. Atatürk Hatay konusunda ise; “Bu mesele benim için bir namus meselesidir. Biz orayı muharebe ile kaybetmedik. Bize verin demiyorum, ihtiyacımız yoktur. Bu meseleyi halledeceğiz. Bu namus meselesidir. Bunun için en büyük tehlikeyi bile göze aldım.” diyerek Hatay sorununun çözümü konusundaki kesin kararlılığını ortaya koymuştur.²³⁸

1936 yılından itibaren Türkiye’nin Hatay ile ilgili bütün faaliyetleri Türkiye ve Hatay’da kurulan “Hatay Egemenlik Cemiyeti” vasıtasıyla yürütülmüştür. Hatay’dan alınan bilgi ve raporlar Dörtyol’da Egemenlik Cemiyeti Fahri Başkanı Tayfur Sökmen ve Emniyet Genel Müdürlüğü temsilcisi vasıtasıyla Ankara’ya bildiriliyordu. Ankara’da CHP Genel Merkezi’nde faaliyetlerini yürüten Hatay Egemenlik Cemiyeti’nde durum değerlendirmesi yapıldıktan sonra, Ankara’nın emir ve talimatları yine aynı yolla Hatay’a gönderiliyordu.²³⁹

1937 Ağustos’unda Antakya Konsolosluğunu açan Türkiye resmen Hatay’da Halk Partisi ve Halkevleri de kurmaya başlamıştır. Aslında Hatay Halk Partisi, fiilen 1934 yılında, halka yol göstermek ve onları Türk tezleri etrafında toplanmalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Hatay Halk Partisi Başkanlığını Abdülgani Türkmen, Genel

²³⁶ Sarıay, a.g.m., 378.

²³⁷ Soysal, a.g.m., 92-93.

²³⁸ Sarıay, a.g.m., 378-379; Soysal, a.g.m., 93; Yavuz, a.g.e., 285-286.

²³⁹ Sarıay, a.g.m., 379; Melek, a.g.e., 39.

Sekreterliğini ise Vedii Münir Karabay yürütmüştür. Bundan sonra Hatay Türklerinin Cemaat Reisi sıfatıyla Halk Partisi Başkanı, mandater makam ve Milletler Cemiyeti Komisyon üyeleri nezdinde temsil edilmiştir. Parti bütün resmi görüşmelerde Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslugu ile birlikte hareket ederek Ankara'nın talimatları çerçevesinde kalmaya özen göstermiştir.²⁴⁰

Antakya'da kurulan Halk Partisi ve Halkevleri zamanla diğer kazalarda da şubeler açarak faydalı çalışmalar yapmış, Türklerin birlikte hareket etmelerini sağlamışlardır. Fransızlar, bu sırada Lazkiye'de bulunan Alevileri “Siz ne Türk, ne Arap ve ne de Müslümansınız, sizler Ehlisalip bakayası olduğunuzdan Türkler ve Araplar sizlere fena muamele yapmaktadır” propagandası ile tahrik etmişlerdir. Bunun üzerine Tayfur Sökmen, tarihçi Necip Asım Bey'den Alevilerin Türk asıllı olduğu bilgisini alarak bunu Atatürk'e bildirmiş, Atatürk de Alevilerin Arap olmadığını Eti Türkleri olduğunu söylemiştir. Hatay Egemenlik Cemiyeti de Tayfur Sökmen'in isteği üzerine Alevilerin Eti Türkü olduğunu yaymaya başlamışlardır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda Alevi kesim Türklerle işbirliği yapmaya ve seçimlerde birçok bölgede Türk listelerine yazılmaya başlamışlardır. Bu durum Alevilerin Arap ve Fransızlar tarafından şiddetli baskılara uğramalarına neden olmuş, İskenderun'da birçok Alevi Mayıs 1938'de Halkevi'ne başvurarak himaye talep etmiştir.²⁴¹

Türkiye'de “Milli Hatay Mitingleri” yapılarak iç kamuoyunun Hatay davasına daha iyi sahip çıkmaları sağlanmıştır. Yine Türkiye'de ilk dış radyo yayını 8 Ocak 1937'de Hatay meselesi üzerinde yapılmıştır.²⁴² Türkiye tarafından Hatay konusundaki haklılığını anlatmak amacıyla “Hatay'da Türklere Yapılan Mezalim” adlı bir propaganda broşürü hazırlanarak özellikle Ortadoğu ülkelerine dağıtılma yoluna gidilmiştir.²⁴³ Türkiye, Hatay'da yapılacak seçimlerde çoğunluğu sağlayabilmek ve kurulacak Hatay Devleti'nde görevlendirmek maksadıyla başta memurlar olmak üzere, Türkiye'de yaşayan Hatay doğumlu insanları 1938 yılı başından itibaren Hatay'a göndermiştir. Türkiye'den ne kadar Hatay doğumlu memur ve serbest meslek sahibinin Hatay'a gönderildiği bilinmemekle

²⁴⁰ Sarıay, a.g.m., 380.

²⁴¹ Sökmen, a.g.e., 96-98; Sarıay, a.g.m., 381.

²⁴² Sarıay, a.g.m., 382

²⁴³ Sarıay, a.g.m., 382; Umar, Türkiye-Suriye..., 227; Yavuz, a.g.e., 287.

birlikte, 7 Nisan 1937’de çıkarılan bir kararname ile 252 Hataylı memur ve hizmetlinin 2 yıl kadar izinli sayılmaları kabul edilmiştir.²⁴⁴

Türkiye’nin Hatay konusundaki faaliyetleri, Hatay sınırları dışında kalan Türklerin de Türkiye’yi bir kurtarıcı olarak görmelerine yol açmıştır. Nitekim 8 Haziran 1937’de Trablusşam halkından iki kişi Türkiye’nin Beyrut Başkonsolosluğunu ziyaret ederek bin kadar imzalı bir dilekçe vermişlerdir. Bu dilekçede, Trablusşam halkının Hatay zaferinden dolayı sevinçleri ifade edilmiş ve kendi memleketlerinin de bu güzel gelişmelerden hissedar olmak istediği belirtilmiştir. Bu müracaattan yaklaşık bir yıl sonra Şam ve civarı ileri gelenlerinden kırk kadar mücahit adına geldiklerini beyan eden iki kişi İskenderun Konsolosu Fethi Denli’ye müracaat etmişlerdir. Bu kişiler para ve silah ihtiyaçlarının karşılanması halinde 5000-6000 kişiyi isyana teşvik edebileceklerini ve hareket başlayınca da giderek büyüyeceğini bildirmişlerdir.²⁴⁵

Yunus Nadi, 5 Haziran 1938 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yazdığı bir makalede Hatay’ın Bayır, Bucak ve Hazne nahiyelerini de içerdiğini, Türk olan bu bölgelerin unutulmadığını belirtmiştir.²⁴⁶ 8 Temmuz 1938 tarihinde Bayır, Bucak nahiyelerinden Türk köylüler Antakya konsolosluğumuza müracaat ederek, Suriye hükümetinin baskıları son derece artırdığını, şapka giymeyi, Latin harfleri ile gazete ve kitap okumayı, Türkiye’yi istemediklerine dair Arapça mazbataları kendilerine zorla imzalatırdıklarını, her şeyi göze alarak göç etmek istediklerini belirtmişlerdir. Türkiye, Hatay için yürüttüğü diplomatik faaliyetlerin yanında ülke içinde ve Hatay’da yaptığı çalışmalar ile Hatay’da Türklerin seçimi kazanarak ileride Türkiye’ye ilhak edilmesinin zeminini hazırlamıştır.²⁴⁷

3.5. Hatay’da Seçimlerin Yapılması ve Hatay Devleti’nin Kurulması

3.5.1. Hatay’da seçimlerin başlaması ve tarafların tutumu

1938 yılı başlarında Avrupa’da Almanya ve İtalya’nın barışı tehdit eden tutumları iyice belli olmuştu. Artık Fransız hükümeti, Türkiye’yi Fransa ve İngiltere’nin yanında

²⁴⁴ Umar, Türkiye-Suriye..., 228.

²⁴⁵ Sarıay, a.g.m., 384.

²⁴⁶ Nadi, Y. (5 Haziran 1938). Sancak nedir? Hatay nedir? *Cumhuriyet*, 1.

²⁴⁷ Sarıay, a.g.m., 384.

tutmanın önemini anlamıştı. Fransa, Ortadoğu’da güçlü konumunu bildiği Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek ihtiyacını duymuştur. Bu bağlamda Türk ve Fransız Dışişleri Bakanları arasında 30 Ocak 1938 tarihinde Paris’te yapılan bir görüşme sonucunda feshedilen antlaşma yerine, yeni bir Türk-Fransız antlaşması yapılabileceği konusunda bir eğilim belirmişti. Öte yandan Milletler Cemiyeti de aldığı karar doğrultusunda 7 Mart 1938’de Hatay ile ilgili seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemeleri yapmıştır.²⁴⁸

Hatay’da Nisan 1938’de başlaması gereken seçimler 3 Mayıs 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonunun gözetimi altında başlamıştır. Anayasaya göre iki dereceli olarak yapılacak olan Sancak seçimlerinde 20 yaşını doldurmuş her Hataylı erkek, anayasada belirtilen cemaatlerden birine serbestçe yazılabilecekti.²⁴⁹ Ancak Hatay’daki Fransız yönetimi, Türkler aleyhinde tavır takınıp seçim sonuçlarını etkilemeye çalışmışlardır. Fransızlar, birçok Ermeni ve Arap’ı Hatay’a sokarak Sancak vatandaşı olarak kaydettirmişlerdir. Yine Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu’nun çıkardığı güçlükler yüzünden bazı Türkler seçmen olarak kaydedilmemiştir. Fransız istihbarat dairesi tarafından kendilerine 25 tabanca verilen Suriye Vatani Partisi mensupları Türk köylerini basmışlar, Türkleri bu şekilde sindirmeyi amaçlamışlardır. Yine seçim komisyonları, anayasada bulunmamasına rağmen bazı Türk köylerini Sünni Müslüman olarak kaydederek Türklerin seçmen sayısını az göstermeye çalışmışlardır.²⁵⁰

7 Mayıs 1938’de Antakya’da Yenigün, İskenderun’da Vahdet gazeteleri kapatılmıştır. 8 Mayıs günü Yenigün’ün yerine aynı kadro tarafından Atayolu, 18 Mayıs günü Vahdet’in yerine Hatay gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Türkiye’den gelmiş, üst seviye görevler almış, iyi eğitim görmüş Hataylılar, gazete gibi daha birçok alanlarda görev almak üzere yani bir devleti çekirdekten kurmak için hazır beklemeye başlamışlardır.²⁵¹

Hatay’da yapılan birinci derece seçimlerde meydana gelen olaylar Türkiye’nin tepkisine neden olmuştur. Nitekim Atatürk yurt gezisi çerçevesinde 19 Mayıs günü bayram kutlamasını ve töreni izledikten sonra özel treni ile 20 Mayıs’ta Mersin’e gelmiş, burada

²⁴⁸ Soysal, a.g.m., 94; Yavuz, a.g.e., 286.

²⁴⁹ Umar, Türkiye-Suriye..., 228; Tekin, a.g.e., 187; Sarıınay, Y. (2000). Atatürk’ün Hatay Politikası-II (1938-1939)., B. Türkdogan (Yay. Haz.). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 419-420.

²⁵⁰ Sarıınay, Atatürk’ün Hatay Politikası-II, 420; Melek, a.g.e., 44.

²⁵¹ Tekin, a.g.e., 189.

muhteşem bir geçit resmi düzenlenmiştir. Bundan sonra Atatürk, Hatay meselesi çözümleninceye kadar Mersin’de kalacağını söylemiştir. 24 Mayıs’ta Fransız ve İngiliz elçilerin “Türkiye’nin bütün şartlarının kabul edildiğine” dair mesajlarının kendisine ulaştırılması üzerine Atatürk Adana’ya geçmiş, burada askerlerin geçit resmini izledikten sonra rahatsızlığı arttığı için Ankara’ya dönmek zorunda kalmıştır.²⁵² Bu sırada Türkiye sınıra 30 bin kişilik kuvvet yığmış, Başbakan Celal Bayar, verdiği direktifle sınırdaki askeri birliklerin takviye edilerek Hatay sınırı üzerinde harekete hazır hale getirilmesini istemiştir.²⁵³

Türkiye’nin bu tutumu ve Avrupa’da yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı’nın etkisi ile Fransa, tavrı değiştirmek zorunda kalmıştır. Fransa Hatay’daki seçimleri altı gün süre ile durdurmuş, ardından bölgedeki temsilcisi Garreau’yu azlederek yerine Binbaşı Collet’i seçimler süresince temsilci olarak atamıştır.²⁵⁴ Bu arada Hatay’a intikal etmiş olan Abdurrahman Melek’in Hatay valisi olması gündeme gelmiştir. Hatay Türklerinin ileri gelenleri Fransız yönetimine hizmet edileceği gerekçesiyle buna karşı çıkmışlardır. Buna rağmen Türk Dışişleri Bakanlığı’nın da onayı ile Abdurrahman Melek, 6 Haziran 1938’de Hatay valisi olmuştur.²⁵⁵

Hatay’daki bu değişikliklere rağmen seçimlerde kargaşalıklar devam etmiş, Türk seçmenlerin sayısı az gösterilmeye çalışılmıştır. Türkiye, Hatay’da Türklerden 22 Milletvekili çıkarmayı hedeflemiş ve bunu Fransa’ya da kabul ettirmiştir. Hâlbuki 15 Haziran 1938 tarihi itibarıyla Türk seçmenlerin sayısı, diğer unsurların toplamından aşağı idi. Bunun nedeni dışarıdan getirilerek Hatay nüfusuna kaydedilen Ermeni ve Araplar ile Türk listelerine kaydolmaları engellenen Alevi ve bir kısım Türklerdi.²⁵⁶ Bunun üzerine Türkiye seçimlerin ertelenerek durumun Türkler lehine düzeltilmesi için harekete geçmiştir. Türkiye bu amaçla Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu’nun Hatay’ı terk etmesini ve sorunu Türkiye ile Fransa’nın birlikte çözmesini teklif etmiştir. Fransa’nın da bu öneriyi kabul etmesi üzerine Seçim Komisyonu 29 Haziran 1938’de Hatay’dan ayrılmıştır.²⁵⁷

²⁵² a.g.e., 190-191; Akçora, a.g.m., 396.

²⁵³ Umar, Türkiye-Suriye..., 230; Sarıay, Atatürk’ün Hatay Politikası-II, 421.

²⁵⁴ Yavuz, a.g.e., 289; Melek, a.g.e., 48.

²⁵⁵ Melek, a.g.e., 49; Sökmen, a.g.e., 101-103; Tekin, a.g.e., 192.

²⁵⁶ Sarıay, Atatürk’ün Hatay Politikası-II, 421-422; Yavuz, a.g.e., 289.

²⁵⁷ Soysal, a.g.m., 95; Umar, Türkiye-Suriye..., 234.

17 Haziran 1938 tarihinden itibaren Türk ve Fransız askeri heyetleri arasında görüşmelere başlanmıştır. Bu görüşmeler, Türkiye ile Fransa arasında yapılmış olan 29 Mayıs 1937 Antlaşması'nın 2. ve 3. maddelerine dayanılarak yapılmıştır. Türk tarafından Orgeneral Asım Gündüz başkanlığında bir heyet görüşmelere katılmış, görüşmelerde Fransa'yı ise Yakınoğlu Ordusu Kumandanı General Huntziger temsil etmiştir. Günlerce süren müzakerelerden sonra 3 Temmuz 1938 tarihinde Türk-Fransız Askeri Antlaşması imzalanmıştır.²⁵⁸ Bu antlaşmaya göre; Hatay'ın toprak bütünlüğü, siyasi statüsü ve asayişin temini için 6.000 kişilik bir kuvvetin oluşturulması öngörülmüştü. Bu kuvvetin 1.000 kişilik kısmı Hatay'dan, geri kalanı ise yarı yarıya olmak üzere Türk ve Fransız askerlerinden oluşturulacaktı. Hatay'ın iç ve dış güvenliğinin sağlanması için Türk ve Fransız kuvvetleri işbirliği yapacaklardı.²⁵⁹

Antlaşmanın imzalanmasından sonra 4 Temmuz 1938'de Türk öncü birlikleri, 5 Temmuz 1938'de ise esas birlikler Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasında Payas ve Hassa üzerinden Hatay topraklarına girmişlerdir. Türk ordusunun Hatay'a girişi, Hatay Türkleri tarafından büyük törenler ve sevinç gözyaşlarıyla karşılanmış, Türklerin bozulan moralleri düzelmiştir.²⁶⁰ Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye ve Fransa arasında askeri müzakerelere paralel olarak yapılan görüşmeler sonuçlanmış, 4 Temmuz 1938'de Ankara'da Türk-Fransız Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.²⁶¹ Antlaşmayla taraflar birbirlerine karşı kombinezonlara girmeyeceklerini kabul etmişler, diğer taraftan 29 Mayıs 1937 tarihinde kabul edilen İskenderun Sancağı Statüsü ve Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ve Hatay'da Türklerin üstünlüğü Fransa tarafından kabul edilmiş, ancak meselenin Türkiye için toprak sorunu olmadığı teyit edilmiştir. Fransa bu son hükümle Türk kuvvetlerinin Hatay'a girmesini kabul etmekle beraber Türkiye'nin Hatay'ı kendisine ilhak etmesini önlemeyi amaçlamıştır. Ancak bu antlaşma daha sonra tarafların parlamentolarında onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiş, Türkiye açısından da bağlayıcı olmamıştır.²⁶²

²⁵⁸ Yavuz, a.g.e., 289; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 423; Soysal, a.g.m., 95.

²⁵⁹ Yavuz, a.g.e., 290; Tekin, a.g.e., 198; Demir, a.g.m., 357.

²⁶⁰ Melek, a.g.e., 56-57; Sökmen, a.g.e., 105; Türk ordusu Hatay'a girdi. (5 Temmuz 1938). *Cumhuriyet*, 1.

²⁶¹ Soysal, a.g.m., 96.

²⁶² Demir, a.g.m., 357; Soysal, a.g.m., 96-97; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 424-425.

3.5.2. Seçimlerin tamamlanması ve Hatay Devleti'nin kurulması

Türk-Fransız askeri ve siyasi antlaşmalarının imzalanmasından sonra, iki hükümet Hatay'da seçimlerin Türk-Fransız otoritelerinin ortak denetiminde tamamlanması ve işbirliğine devam edilmesi konularında anlaşmışlardır. Türkiye, seçimleri takip etmesi için Cevat Açıkalın'ı fevkalade murahhas olarak Hatay'a tayin etmiştir. Görüşmelerin sonucunda Türk temsilcisi Cevat Açıkalın, Fransız temsilcisi Collet, Hatay valisi Abdurrahman Melek ve Hatay Halk Partisi Başkanı Abdülgani Türkmen ile diğer cemaat temsilcilerin temsilcilerinin de dâhil olduğu bir seçim komisyonu oluşturulmuştur.²⁶³

Komisyon, baskı ve şiddet uygulanan yerlerde seçmen yazımlarını yenileme, hileli kayıtları inceleme ve Hatay doğumlu olmadıkları halde kaçak olarak getirilen Ermeni ve Arapları kayıttan düşürme kararları almıştır.²⁶⁴ Bu yeni kararlar çerçevesinde 22 Temmuz 1938'de seçim işlemlerine yeniden başlanmış ve 1 Ağustos 1938'de tamamlanan birinci derece seçmen yazımına göre cemaatlerin seçmen sayıları şöyle belirlenmişti: Türk cemaati 35,847, Alevi cemaati 11,319, Ermeni cemaati 5,504, Arap cemaati 1,845, Rum-Ortodoks cemaati 2,098 ve diğer cemaatlere kayıt yaptıranlar da 359 kişiydi. Seçimlerin bu devresinde Türk listelerine 15,080 kişi daha yazılmış, kayıt işleri herhangi bir olay meydana gelmeden tamamlanmıştır. Bunlardan her 100 seçmen bir ikinci derece seçmen sayıldığından 358 Türk, 113 Alevi, 55 Ermeni, 18 Arap, 20 Rum-Ortodoks ikinci derecede seçmen olarak kabul edilmiştir. Bu sonuçlara göre, toplam 40 milletvekilinden her cemaate düşen sayı da 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Ortodoks-Rum olarak tespit edilmiştir.²⁶⁵

Türkiye, Hatay davasında önemli hizmetler vermiş olan Tayfur Sökmen'i milletvekili seçerek Hatay'a göndermek istemesine rağmen kendisi Sancak vatandaşı olmadığı için böyle bir uygulamaya yönelememiştir. Ancak Hatay anayasasının 24. maddesine göre başbakan veya bakanların milletvekili olma şartı bulunmadığı, bu nedenle meclis başkanı olmamak şartıyla başbakan veya bakan olabileceği belirtilmiştir.²⁶⁶ Tayfur Sökmen, Gaziantep doğumlu olduğundan Hatay'da Kırıkhan nüfusuna kaydedilmiştir. Ağustos başlarından itibaren Türkiye'de Hatay'da milletvekili seçilecek ve hükümette

²⁶³ Melek, a.g.e., 58-59; Yavuz, a.g.e., 291.

²⁶⁴ Yavuz, a.g.e. 291.

²⁶⁵ Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 425-426; Melek, a.g.e., 60-61; Soysal, a.g.m., 97.

²⁶⁶ Demir, a.g.m., 359; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 427.

görev alacak kişilerle ilgili çalışmalara başlamıştır. Bu konuda görevlendirilen Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, Cevat Açıkalın, Tayfur Sökmen, Fethi Denli, Abdurrahman Melek, Dörtyol'da bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda Şükrü Sökmensüer, Hatay Devlet Başkanlığı için Atatürk'ün Tayfur Sökmen'i teklif ettiğini belirtmiş, Hatay'da milletvekili seçilecek ve hükümette görev alacak kişiler konusunda görüş alışverişi yapılmıştır.²⁶⁷

Milletvekili listelerinin hazırlanmasından sonra 21 Ağustos'ta listeler ilan edilmiş, 24 Ağustos'ta da milletvekili seçimleri yapılmıştır. Bu seçimlerde Türk adayların toplam sayısı 22 olduğu için seçim yapılmaksızın hepsi seçilmiş sayıldı. Bunun yanında 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Ortodoks-Rum milletvekili seçilmiştir. Böylece toplam 40 milletvekilinin salt çoğunluğu Türklerden oluşmuştur.²⁶⁸ Hatay Millet Meclisi, 2 Eylül 1938'de açılmıştır. Sancak Statüsüne göre resmi dil Türkçe ve Arapça olduğu halde bütün milletvekilleri Türkçe yemin etmişlerdir. Tayfur Sökmen Hatay Cumhurbaşkanlığına, Abdülgani Türkmen ise Meclis Başkanlığına seçilmiştir. Tayfur Sökmen, Abdurrahman Melek'i başbakan olarak görevlendirmiştir.²⁶⁹ 6 Eylül 1938'de Hatay'ın ilk kabinesini, mecliste hükümet programını okuduktan sonra güvenoyu almış, Hatay Anayasası kabul edilmiş, Sancak yerine "Hatay Devleti" adı, yönetim şekli ise "Cumhuriyet" olarak 1. maddede belirtilmiştir. Yine aynı gün daha önce bizzat 1936 yılında Atatürk'ün çizdiği bayrak, al zemin üzerine beyaz ay ve ortası al bir yıldız kabul edilmiştir. Yine Türk İstiklal Marşı da Hatay Milli Marşı olarak kabul edilmiştir.²⁷⁰

Atatürk'ün üstün gayretleri sonucu Hatay Cumhuriyeti olarak adlandırılan bir Türk devleti ortaya çıkmıştı. Bu durum Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sağlamada önemli bir aşama olmuştur. 1938 yılının en üzücü olayı 10 Kasım 1938 tarihinde kırk asırlık Türk yurdunu esaretten kurtaran Atatürk'ün Hatay'ın ana vatana katılışını göremeden vefat etmesi olmuştur. Her ne kadar bu durum Türk halkını üzüntü ve kedere boğmuşsa da Hatay'ın ana vatana bağlanması yolundaki gayreti azaltmamıştır.²⁷¹

²⁶⁷ Sökmen, a.g.e., 106-107; Melek, a.g.e., 61-62.

²⁶⁸ Soysal, a.g.m., 97; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 428.

²⁶⁹ Sökmen, a.g.e., 108; Tekin, a.g.e., 209; Umar, Türkiye-Suriye..., 239; Hatay Meclisi dün büyük tezahürat arasında açıldı. (3 Eylül 1938). *Cumhuriyet*, 1.

²⁷⁰ Akçora, a.g.m., 400; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 429; Tekin, a.g.e., 211-212.

²⁷¹ Akçora, a.g.m., 400-401.

3.6. Hatay'ın Türkiye'ye İlhakı ve Sonuçları

3.6.1. Türkiye'nin Hatay Devleti ile ilişkileri

Hatay Devleti yöneticileri kendilerini Türkiye'nin bir parçası olarak gördükleri için Türkiye'de yürürlükte olan kanunları meclislerinden geçirerek uygulamaya başlamışlardır. Bu şekilde Hatay Devleti'ni Suriye ve Fransa etkisinden kurtaracak düzenlemelere hız verilmiştir. Hatay'da yeni kurulan hükümeti bekleyen birçok zorluklar vardı. Nitekim 20 Ekim 1938'de Hatay hükümetinin Suriye'ye bağlı İskenderun gümrüklerine el koyması üzerine manda idaresi ve Suriyeliler tarafından Hatay'ın Suriye sınırı kapatıldı. Türkiye sınırı da kapalı olduğundan Hatay ortada adeta hapsedilmiş, dünya ile ilgisi kesilmiş, ekonomik hayatın felç olması tehlikesi ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine Tayfur Sökmen'in emriyle ertesi gün de Hatay Devleti Suriye sınırını kapattı. Sökmen'e göre bu durum çok büyük bir fırsat yaratmıştı. Çünkü Fransızlar bu hareketleriyle farkında olmadan Hatay Devleti'ni ve Türk istiklalini tanımış oluyordular.²⁷²

Bu kriz döneminde Türkiye, Hatay Devleti'ni desteklediğini ilan ederek, Türkiye sınırını açmış ve gümrük vergilerini kaldırmıştır. Fransızlar yaptıkları bu hilenin tutmaması üzerine telaşa kapılmışlar, hudut kapısını tekrar açmışlardır. Bu durum Hatay yönetiminin Fransızlara karşı tutum ve davranışlarını kuvvetlendirdiği gibi, Hatay'ın Türkiye ile birleşmesinde önemli bir hamle olmuştur.²⁷³ Yine bu dönemde Suriye'nin çıkardığı güçlükler sebebi ile bir müddet Hatay'ın posta işleri Türkiye'den yürütülmüş, daha sonra Türkiye'de Hatay adına pullar bastırılarak Hatay'a gönderilmiştir. 16 Şubat 1939'da Hatay Millet Meclisi, Ana vatan Kanunlarını, Hatay Kanunu olarak kabul etti. Memurların şubat ayı maaşları ilk defa Türk parası ile ödenmiş, 13 Mart'ta ise Türk parası Hatay'ın resmi parası olarak kabul edilmiştir.²⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın İskenderun'da bir şubesi açılmıştır. Ayrıca Hatay vatandaşlarının Türkiye Konsolosluklarından pasaport alarak seyahat etmeleri de sağlanmıştır. Diğer taraftan asayişini temin edecek emniyet teşkilatı ve eğitim sahasında da gerekli düzenlemeler hızla gerçekleştirilmiştir.²⁷⁵

²⁷² Sökmen, a.g.e., 113-115; Tekin, a.g.e., 217-218; Yavuz, a.g.e., 294.

²⁷³ Sökmen, a.g.e., 115; Akçora, a.g.m., 400.

²⁷⁴ Tekin, a.g.e., 229-230.

²⁷⁵ Sarımay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 431; Umar, Türkiye-Suriye..., 243.

Hatay'ın ana vatana ilhakına zemin hazırlamak amacıyla hem Hatay'da hem de Türkiye'de çalışmalar koordineli bir şekilde yürütülmüştür. Türkiye, Hatay ile ilişkileri daha sağlıklı yürütmeyi amaçlamış, bu doğrultuda Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığında bir Hatay İstişari Heyeti ve bir de Hatay bürosu tesis edilerek çalışmalar hızlandırılmıştır.²⁷⁶ Türkiye-Hatay Devleti ile işbirliği halinde gerekli düzenlemeleri yaparken hiçbir zaman Hatay'ın ana vatana ilhakından resmen söz etmemiştir. Ancak 1939 Mart'ında Tayfur Sökmen'in Antalya'dan, Abdurrahman Melek'in de Gaziantep'ten milletvekili seçilerek TBMM'ye girmeleri, Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmek üzere olduğu kanaatini kuvvetlendirmiştir. Yapılan bu çalışmalar ile Hatay adeta Türkiye'nin bir parçası durumuna gelmiş, Türkiye bu durumu artık resmen Fransa'ya kabul ettirme zamanının geldiğini anlamıştır.²⁷⁷

3.6.2. Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına götüren yol: Haziran 1939 Türk-Fransız Antlaşması

Hatay Devleti'nin yapay ve geçici niteliği ortadaydı. Nitekim Hatay Türkleri de bir an önce Türkiye'ye bağlanmak istiyorlardı. Fransa, Suriye'ye bağımsızlık tanınmasını askıya alarak, 1936 antlaşmasını imzalamadığına göre, Hatay'ın geleceğinin Suriye'ye bağlı tutulması için bir neden de kalmamıştı.²⁷⁸ Bu dönemde Avrupa'daki gelişmelerden dolayı zor durumda kalan Fransa, Ortadoğu'da Türkiye gibi önemli bir devletle dayanışma aramıştı. Nitekim Fransa, 4 Temmuz 1938 antlaşmasının yapılması sırasında bunu hissettirmiş, Eylül 1938'de ise Türkiye'ye resmen antlaşma teklif etmiştir. Ancak Fransa'nın Avrupa'daki zor durumunu gören Türkiye, öncelikle Hatay meselesinin istediği gibi halledilmesini ön şart olarak sunmuştur.²⁷⁹

Hatay Devleti'nin sınırlarının tespit edilmesi maksadıyla 4 Kasım 1938'den itibaren kurulmuş olan Milletler Cemiyeti Sınır Komisyonu da çalışmalara başlamıştır. Suriye, Hatay'daki gelişmeleri dikkate alarak ve bu sınır çalışmalarında da Türkiye'nin inisiyatifi ele aldığını görerek, Hatay'ın Suriye ve Türkiye arasında paylaşılması için girişimde bulunmuştur. Suriye Devleti adına Atatürk'ün cenaze töreninde bulunan Emir Adil Aslan, bu düşüncesini Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na açmıştır. Saraçoğlu ise Suriye'nin

²⁷⁶ Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 431.

²⁷⁷ Sökmen, a.g.e., 80-81; Umar, Türkiye-Suriye..., 244.

²⁷⁸ Soysal, a.g.m., 98.

²⁷⁹ Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 435; Umar, Türkiye-Suriye..., 244.

Hatay sınırları dışında kalan Bayır, Bucak ve Hazne nahiyelerini Türkiye'ye bırakması karşılığında, Hatay sınırında Suriye lehinde bazı değişiklikler yapabileceğini bildirmiştir. Ancak bu teklifi Suriye kabul etmediği içi herhangi bir uzlaşma sağlanamamıştır.²⁸⁰

Avrupa'da Almanya'nın Avusturya'yı işgalinden sonra 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı işgali dengeleri değiştirmişti. Bu yeni durum karşısında dünyanın yeni bir kutuplaşmaya doğru yol almasıyla kurulacak olan bir ittifakın ilk adımı olarak 12 Mayıs 1939'da Türkiye-İngiltere ortak demeci yayınlanmıştır. Türkiye bildirinin aynısının Fransa ile yapılması veya bir üçlü ittifak için Hatay'ın kendisine katılması şartını öne sürüyordu. Bu ittifakta yer almak isteyen Fransa, Türkiye'nin Hatay konusundaki isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁸¹ Bunun üzerine 23 Haziran 1939 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında, Paris'te Türk-İngiliz ortak demecinin aynısı, aynı gün Ankara'da da Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasına ilişkin antlaşma imzalanmıştır. Böylelikle Hatay Türklerinin ana vatana katılmak için 19 yıldır çektiği hasret ve hicran sona ermiştir.²⁸²

Bu antlaşma ile Milletler Cemiyeti sınır komisyonunun 19 Mayıs 1939 tarihinde belirlediği Hatay Devleti sınırları, Türkiye-Suriye sınırı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterecek, içişlerine karışmayacaktı. Fransız askerleri de bir ay içinde Hatay'ı terk edecek, Hatay Devleti vatandaşları, ülke değişikliği sebebiyle uyrukluk seçme hakkına sahip olacaktı.²⁸³ Bu sırada Hatay Meclisi 29 Haziran 1939'da oybirliği ile Türkiye'ye bağlanma kararı almıştır.²⁸⁴ 7 Temmuz 1939 tarihinde çıkarılan "Hatay Vilayeti Kurulmasına Dair Kanun" ile merkezi Antakya olmak üzere Hatay Vilayeti kurulmuştur. 18 Temmuz 1939 tarihinde Hatay'ın ilk valisi olarak Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri ve Emniyet Genel Müdürü olan Şükrü Sökmensüer görevine başlamıştır. Daha sonra da antlaşma gereği Hatay'daki Fransız hak ve malları Türkiye tarafından satın alınmıştır. Hatay davasında mücadele ederek şehit düşenlerin ailelerine maaş bağlanarak onure edilmişlerdir.²⁸⁵

Hatay'ın kurtarılıp ana vatana bağlanmasına rağmen Türkmen soydaşlarımızın yaşadığı Bayır-Bucak bölgesi sınırlarımız dışında kalmış, Suriye içinde kalan Türkler

²⁸⁰ Yavuz, a.g.e., 294; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 435.

²⁸¹ Demir, a.g.m., 361; Yavuz, a.g.e., 294.

²⁸² Soysal, a.g.m., 102; Hatay artık bizimdir. (24 Haziran 1939). *Cumhuriyet*, 1.

²⁸³ Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 436-437; Soysal, a.g.m., 102-103.

²⁸⁴ Soysal, a.g.m., 103; Hatay devleti tarihe karıştı. (30 Haziran 1939). *Cumhuriyet*, 1.

²⁸⁵ Melek, a.g.e., 84; Sökmen, a.g.e., 117; Tekin, a.g.e., 240-245; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 437.

sürekli baskı altında tutulmuşlardır.²⁸⁶ Bunun yanında Hatay'ın ilhakı ile Misak-ı Milli yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bu başarının kazanılmasında hiç şüphesiz Atatürk'ün 1921 Ankara antlaşması ve daha sonra imzalanan diğer antlaşmalarla Hatay Türklerinin haklarını güvence altına alması, Hatay meselesini milli bir dava haline getirmesi ve Avrupa'da meydana gelen siyasi gelişmelerden ustaca yararlanması etkili olmuştur. Türkiye uluslararası hukuka uygun hareket ederek Hatay meselesini barışçı yollarla çözmüş, sonuçta Türkiye'nin ve Hatay Türklerinin istediği olmuştur.

3.6.3. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına Suriye'nin gösterdiği tepki

Hatay'ın ana vatana katılmasına Suriye'nin tepkisi büyük olmuştur. Haziran 1939 Türk-Fransız Anlaşması'ndan hemen sonra Suriye Partileri olan Kitle-i Vataniye, Şehbender, Usbetül Amelül Kavmi ve El Şebibetül Amelül Kavmi ve El Şebibetül Vataniye Partileri gerek yayınladıkları beyannamelerle gerekse, yayın organlarında verdikleri demeç ve Milletler Cemiyeti'ne çektikleri telgraflarla Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını protesto etmişlerdir.²⁸⁷ 10 Temmuz'da Suriye adına Meclis Başkanı Nasuhi Buharı, Fransız Hükümeti'ne bir nota vererek kendisinin haberi ve izni olmadan yapılan bu antlaşmanın, mandanın amacına ve ilgili hakların isteğine ters düştüğünü açıklamıştır.²⁸⁸

Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı üzerine özellikle Ermeniler, Hatay'da kalan Arapları Türkler aleyhine kışkırtmaya çalışmışlar ve Fransa'yı da protesto etmişlerdir.²⁸⁹ Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından dolayı bazı Suriyeliler Türk düşmanlığını yaymaya çalışmışlardır. İkinci ve üçüncü derecedeki subaylar ve sivil memurlar da bu düşmanlığın artmasını sağlamışlardır. Türkiye'nin Suriye üzerine yürüyeceği propagandasını yapmışlar ve şöyle demişlerdir: “Alınan bütün tedbirler ne Almanya ne de İtalya içindir. Türkiye içindir. Türkiye'nin antlaşmaları yırtarak ve bir kolayını bularak Suriye'ye bir yürüyüş yapması her zaman muhtemeldir. Bundan dolayıdır ki El-Cezire ve Halep mntıkları takviye ve tahkim olunmaktadır.” Suriyelilerin Türklerle ve Türk yetkililerle ilişki

²⁸⁶ Tekin, a.g.e., 248.

²⁸⁷ Umar, Türkiye-Suriye..., 247; Sarıınay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II,438.

²⁸⁸ Soysal, a.g.m., 104; Akçora, a.g.m., 402.

²⁸⁹ Sarıınay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 438.

kurmalarını dahi engellemeye çalışmışlardır. Bu dönemde gerek Suriye gerekse Lübnan'daki Türk Konsoloshaneleri devamlı olarak gözetim altında tutulmuştur.²⁹⁰

Suriye, antlaşmaya gösterdiği bu tepkilerden sonra, bağımsızlığını kazandığı sırada Şam'daki yabancı misyona gönderdiği bir notada; Suriye Hükümeti'nin Fransa'nın Suriye adına yaptığı uluslararası ve ikili antlaşmalara saygılı olduğunu bildirmiş, dolaylı olarak 1939 antlaşmasını tanımıştır. Suriye'nin bu politika değişikliğinden dolayı Türkiye, 1946 yılında Suriye'yi tanıyarak Şam'da bir büyükelçilik açmıştır.²⁹¹ Buna karşın Suriye, 1946'da Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin çekilmesi üzerine bütünüyle egemenliğine kavuştuktan bir süre sonra, Suriye Devlet Başkanı Albay Çiçekli (1950-1954) "İskenderun'un Suriye'den zorla alınması" diye daha çok iç politika nedenleriyle, halkın duygularını okşayıcı propagandaya girişmiş, Hatay'ı Suriye sınırları içinde gösteren haritalar bastırmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Suriye hükümeti, Türkiye-Suriye sınırını tanıma anlamına gelebilecek tüm davranışlardan kaçınmıştır.²⁹²

1950 yılından sonra Suriye okullarında okutulan ders kitaplarında "Büyük Suriye" ideali çerçevesinde Suriye'nin kuzey sınırı ülkemizin bazı şehirlerini içerisine almıştır. Bu kitaplarda Türkiye-Suriye sınırı, Dicle-Habur kavşağından başlatılarak Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana ve Mersin illeri Suriye Devleti sınırları içerisinde gösterilmiştir.²⁹³ Suriye idaresi, Hatay konusunu iç kamuoyunda devamlı canlı tutabilmek için "İskenderun'u Kurtarma Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurmuştur. Genel merkezi Şam'ın Hassa bölgesinde olan bu cemiyet, Hafız Esad yönetimi tarafından desteklenmiştir.²⁹⁴

Suriye, Türkiye üzerindeki amaçlarını elde etme amacıyla terörü de araç olarak kullanmıştır. 1970'li yıllarda Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren Ermeni terör örgütü, Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (ASALA)'na her türlü desteği vermiştir. Aynı şekilde 1979 yılından 1990'lı yılların sonuna kadar da bölücü terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'ne her türlü barınma, silahlı eğitim ve lojistik destek vererek Türkiye üzerindeki toprak emelleri ile su konusundaki isteklerini elde etmeye

²⁹⁰ Umar, Türkiye-Suriye..., 249-250.

²⁹¹ Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II, 439; Umar, Türkiye-Suriye..., 250.

²⁹² Soysal, a.g.m., 105; Sarıay, Atatürk'ün Hatay Politikası-II,439.

²⁹³ Umar, Türkiye-Suriye...,250; Akçora, a.g.m., 403.

²⁹⁴ Umar, Türkiye-Suriye..., 251; Tekin, a.g.e., 249.

alışmıştır.²⁹⁵ Bu şekilde Hatay'ın Türkiye'ye katılması, iki ülke arasındaki en büyük sorunlardan birini teşkil etmiştir.

²⁹⁵ Umar, Türkiye-Suriye..., 251; Atatürk'n Hatay Politikası-II, 439.

4. SURIYE’NİN BAĞIMSIZLIĞINDAN ARAP BAHARI’NA KADAR TÜRKMENLERİN DURUMU

4.1. Suriye’nin Bağımsızlığını Kazanması ve Suriye Arap Cumhuriyeti’nin Kurulması

Suriye’de manda yönetimi, 1946 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte Fransızlar, I. Dünya Savaşı’nda yükselen Arap milliyetçiliğine karşı böl ve yönet siyasetini izlemişler, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünni Arapların bağımsızlık ve Büyük Suriye hayallerine son vermek amacıyla ülkedeki etnik ve dini azınlıkları teşvik edip güçlendirmişlerdir. Fransa’nın getirdiği ilk siyasal bölünme, 1920’de Beyrut merkezli Büyük Lübnan’ın yaratılması olmuştur. Daha sonra Fransa Suriye’deki bölünmeyi sürdürerek Halep, Şam, Lazkiye ve Cebel-i Dürzi’de kendi kontrolünde hükümetler kurmuştur. İskenderun Sancağı ise ayrı özerk bir idareye kavuşturulmuştur. Halep ve Şam’da Sünni Müslümanlar, Lazkiye’de Aleviler, Cebel-i Dürzi’de ise Dürziler çoğunluktaydılar. Fransa, 1925 yılında Şam ve Halep’i Suriye devleti olarak birleştirdi.²⁹⁶

1925-1927 yılları arasında Suriye’de Fransa manda yönetimine karşı büyük bir isyan çıkmış, altı binden fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde Suriyeli liderler siyasi yaşamda etkili olacak olan Milli Blok’u kurmuşlardır. Fransız manda yönetimi bu bloku tanımak zorunda kalmışlardır.²⁹⁷ 1936 yılında Suriye’nin Fransa dış ticaretindeki yeri ve stratejik önemi tartışılmaya başlamıştır. Fransa’da Leon Blum’un Liberal Sosyalist hükümetinin yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesi ilgisini Avrupa’da yoğunlaştırmak zorunda kalması, Suriyelilere yıllardır bekledikleri fırsatı vermiştir. 1936 yılında Fransa ve Suriyeli liderler arasında Suriye’ye bağımsızlık öngören bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma ile Alevi ve Dürzi bölgeleri de yeni devlete katılacaktı. Fransa’nın Suriye’deki askeri pozisyonu ve hakları kabul edildi.

²⁹⁶ Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. (Dördüncü Baskı). Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 159-160; Cleveland, a.g.e., 244-245; Akdemir, S. (2000). Suriye’deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 6 (1), 213-215; Yılmaz, T. (1999). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Genel Bir Değerlendirmesi ve Bu İlişkilerde Suriyeli Türklerin Durumu. *Türk Kültürü Dergisi*, 37 (430), 105; Erendor, a.g.e., 124.

²⁹⁷ Arı, a.g.e., 161; Cleveland, a.g.e., 249.

Suriye’de 22 Aralık 1936’da yapılan seçimlerde Haşim el-Atasi Cumhurbaşkanı seçilirken, Cemil Mardam ise Başbakan oldu.²⁹⁸ Ancak Suriye’nin egemenlik beklentileri gerçekleşmemiştir. Blum’un solcu koalisyonu 1938’de bozulmuş, Fransız Meclisi, Fransa-Suriye antlaşmasını onaylamamıştır. Suriye bunun üzerine daha sıkı bir kontrol altına girmiş, Fransız Yüksek Komiser 1939’da Suriye anayasasını askıya alıp Alevi ve Dürzi Devletleri’nin özerkliğini yeniden kabul etmiştir. Fransızlar Suriyelilerin kendi toprakları olarak gördükleri Hatay’ın da Türkiye’ye bağlanmasına göz yumarak Suriye kamuoyunu iyice kızdırmışlardır.²⁹⁹

II. Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından Suriye’nin tam bağımsızlık süreci hızlanmıştır. II. Dünya Savaşı başlarında Suriye, Alman yanlısı olan Vichy hükümetinin denetimine geçmiş, ancak Mayıs 1941’de ortak harekât düzenleyen İngiltere ve Fransa Suriye’yi tekrar ele geçirmiştir. Fransa ve İngiltere arasında 7 Ağustos 1941’de yapılan antlaşma ile Suriye ve Lübnan’ın tam bağımsızlığı konusunda antlaşmaya varılmıştır. Ocak 1942’de Dürzi ve Alevi Devletleri Suriye ile tekrar birleşmiştir. Suriye’de 1943 yılında yapılan seçimlerde milliyetçiler büyük bir zafer kazanmış, Şükrü Kuvvetli, Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir.³⁰⁰ Fransa, Suriye’de sosyal, kültürel ve eğitim hizmetleri alanındaki çıkarlarını korumak ve güvenlik işlerinde kullanılan “Levant Özel Kuvvetleri”nin³⁰¹ sorumluluğunu da devam ettirmek istemiştir.

Fransa’nın muhalefetine rağmen Temmuz 1944’te Sovyetler Birliği, Eylül’de ABD, ertesi yıl da İngiltere Suriye ile Lübnan’ı şartsız bir şekilde bağımsız devletler olarak tanımışlar, Fransa’ya da Suriye’yi boşaltması için baskı yapmaya başlamışlardır. Ancak Fransa, kendisine imtiyazlar tanıyacak bir antlaşma imzalamadan Suriye’den çekilmek istememiştir. Bunun üzerine Suriye’deki milliyetçilerin ayaklanmaları ve İngiltere’nin yoğun baskısı sonucu ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Son yabancı birliğin geri

²⁹⁸ İbas, S. (2004). Türkiye Suriye İlişkilerinin Tarihi. T.Yılmaz ve M. Şahin (Editörler). Orta Doğu Siyasetinde Suriye, Ankara: Platin Yayınları, 46; Şen, S., (2004). Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi. İstanbul: Birey Yayıncılık, 95-96.

²⁹⁹ Cleveland, a.g.e., 250; Şen, a.g.e., 96-98.

³⁰⁰ Maden, a.g.m., 20; Şen, a.g.e., 101.

³⁰¹ Fransızların azınlıklar üzerine inşa ettikleri politikanın sonucu olarak kurdukları bu orduda özellikle subaylar arasında azınlık ve kırsal kökenliler önemli bir yer tutmuştur. Bu birlikler, manda yönetimi sona erdiğinde Suriye ordusunun çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bu durum Suriye rejiminin yapısı üzerinde etkileri günümüze kadar devam eden belirleyici bir rol oynamış, zamanla Baasçılık, ordudaki Alevi, Dürzi ve kırsal kökenli Sünni subayları birleştiren bir ideoloji olarak doğmuştur. Okur, M. A. (2009). Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 151.

çekilmesiyle Suriye 17 Nisan 1946 tarihinde resmen bağımsız bir ülke olmuştur.³⁰² Böylece, Suriye'de 25 yıl boyunca devam etmiş olan Fransız manda yönetimi sona ermiştir.

Fransızların Suriye'den çekilmelerinden sonra, Suriye aslında görünüşte bağımsızlığına kavuşmuştur. Çünkü Suriye üzerindeki egemenlik için Amerika ile İngiltere arasında rekabet başlamış, daha sonra bu rekabete Sovyet Rusya da katılmıştır. Bu devletler darbeler yoluyla kendilerine sadık askeri cuntaları işbaşına getirmeye çalışarak Suriye üzerindeki çıkarlarını korumayı ve sürdürmeyi hedeflemişlerdir.³⁰³

4.2. Bağımsızlıktan Sonra Suriye'deki Siyasi İstikrarsızlık ve Baas Partisi'nin İktidarı

Bağımsızlığın ilanı ve 1947 seçimleri Suriye'ye istikrar getirmemiştir. Özellikle Birinci Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail karşısında başarısızlık, diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de siyasi istikrarsızlık ve darbeler dönemini başlatmıştır. İlk askeri darbe, 1949 Mart ayında Albay Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilerek Şükrü Kuvvetli iktidardan uzaklaştırılmıştır. Zaim'in beş ay süren iktidarı ise Albay Sami Hinnavi'nin düzenlediği bir darbe ile son bulmuştur. Hinnavi ise aynı yılın Aralık ayında Türkmen asıllı Albay Edip Çiçekli'nin darbesi ile iktidarı bırakmak zorunda kalmıştır. Çiçekli, 1954 Şubatına kadar iktidarda kalmayı başarmıştır. Böylelikle ordu ülkede siyaseti belirleyen en önemli aktör durumuna gelmiştir.³⁰⁴

Albay Edip Çiçekli'nin dönemi Suriye'de yeni bir dönem açmış, Alevi ve Dürzilere tanınan muhtariyetin izleri silinmiştir. Çiçekli, 1952'de bütün partileri feshederek Arap Kurtuluş Hareketi (Partisi)'ni kurmuş, 1953 Temmuzunda da kendini Cumhurbaşkanı seçmiştir. Bu durum muhalefetin, öğrenci ve ordunun tepkisine yol açmış ve Edip Çiçekli, 25 Şubat 1954'te bir darbeye iktidardan uzaklaştırılmıştır. Şükrü Kuvvetli'nin devlet başkanlığına seçilmesiyle sivil parlamenter sisteme dönülmüş, ancak ordunun siyaset üzerindeki etkisi devam etmiştir.³⁰⁵

³⁰² Maden, a.g.m., 20; Okur, a.g.m., 151-152.

³⁰³ Öztürk, a.g.m., 1677; Akdemir, a.g.m., 216.

³⁰⁴ Arı, a.g.e., 267; Yılmaz, T. (2011). Suriye'de Baas Yönetimi. *Mülkiye Dergisi*, 35 (272), 106; Kirişcioğlu, a.g.m., 2290; Yavuz, a.g.e., 324.

³⁰⁵ Arı, a.g.e., 267-269; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 106; Şen, a.g.e., 189-191.

Fransa'nın böl ve yönet politikasının bir sonucu olan bölgesel, dinsel ve etnik gruplar arasındaki mücadele, Suriye'de istikrarsızlığın önemli bir nedeni olmuştur. Bu gruplar, gerek orduda gerekse hükümette olsunlar kendi etnik ya da dini kimliklerini ve buna bağlı çıkarlarını genellikle Suriye'nin ulusal çıkarlarının üzerinde görmüşlerdir. Yine istikrarsızlığın diğer önemli bir nedeni ise 1949 yılında Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilen darbenin ardından orduda yaşanan bölünme ve buna bağlı olarak ordunun siyasileşmeye başlamasıdır. Bunların dışında Suriye'de siyasal partilerin ortaya çıkmaya başlaması, özellikle 1950'li yıllardan itibaren bu bölünmüşlüğü biraz daha artırmıştır. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün yanında Suriye Komünist Partisi bu dönemde gelişme ortamı bulmuştur. Bu tarihlerde Suriye siyasi hayatında etkisini gösteren bir diğer siyasi parti ise Baas olmuştur.³⁰⁶

Baas Partisi, 1943 yılında Suriye'de koyu birer Arap milliyetçisi ve Marksist olan Hristiyan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Salah Bitar tarafından kurulmuştur. Kurucuları “bölünmez bir Arap milleti” fikrini savunmuşlar, bunu gerçekleştirmenin yolu olarak da sömürgeciliğin ve emperyalizmin sonucu zayıflamış olan Arap iradesini yeniden canlandırmayı hedeflemişlerdir. Bu bağlamda kurulan partiye de Baas (Diriliş) ismini vermişlerdir. Baas Partisi, ilk kongresini 1947'de gerçekleştirerek bağımsızlık sonrası Suriye siyasi platformundaki yerini almaya başlamıştır. Baas Partisi iç tüzüğünde mezhep, aşiret, bölge bağları reddedilerek Arap milliyetçiliği bağlamında Arap ulusunun kültürel bağları vurgulanmıştır.³⁰⁷

Baas'ın temel sloganı “Birlik, Özgürlük ve Sosyalizm”dir. Bu slogandaki birlik, bütün Arap ulusunun tek bir çatı altında toplanması anlamına gelir. Özgürlük, bütünleşmiş Arap ulusunun yabancı güçlerden bağımsızlığını simgeler. Sosyalizm, ise Arap sosyalizminin bağımsız olduğu ve herhangi bir doktrin takip etmediği, ancak Arap ideolojilerinden yararlandığı şeklinde açıklanmıştır.³⁰⁸ Baas Partisi'ne göre Arap ana vatanı, doğuda Pers körfezi ve Hint Okyanusu'na, batıda Atlantik Okyanusu'na, kuzeyde

³⁰⁶ Arı, a.g.e., 269-270.

³⁰⁷ Şen, a.g.e., 115-119; Dam, N. V. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*. (Çev. S. İdiz ve A. F. Çalkıvık), İstanbul: İletişim Yayınları, 39-40; Arı, a.g.e., 270-271; Cleveland, a.g.e., 361-362; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 107; Akdemir, a.g.m., 221-222.

³⁰⁸ İbas, a.g.m., 36-37; Şen, a.g.e., 160-164.

Toros Dağları ve Akdeniz'e, güneyde ise Orta Afrika'ya kadar uzanır.³⁰⁹ Partinin amacı bu Arap ana vatanını sömürgecilerin elinden kurtararak tek bir Arap Devleti meydana getirmektir.³¹⁰

Baas Partisi'nin sosyalist ve laik söylemleri şehirli Sünni kesimden ziyade dini azınlıkları cezbetmiştir. Yönetimde ve sosyal hayatta dini inançları dikkate almayan laiklik, Sünnileri inançlarından dolayı başlarında sürekli bir baskı unsuru olarak gören dini azınlıklar için bulunmaz bir fırsattı. Sünnilere göre toplumun fakir kesimini oluşturan azınlıklar, zenginliğin adil bir biçimde dağıtılmasını amaçlayan sosyalizm öğretisini de kolayca özümsemişlerdir. Bu durum azınlıkların kısa zamanda Baas Partisi'ni doldurmalarına neden olmuştur. Sünniler, orduda görev alma konusunda pasif davranmışlardı.³¹¹ Aynı şekilde partiye katılım konusunda da pasif kalmışlar, bu durum belli bir zaman sonra ülke yönetiminin azınlıkların eline geçmesine yol açmıştır.³¹²

1954-1960 yılları arasında Suriyeli politikacılar iç meselelerin yanında, Soğuk Savaş'ın getirdiği bölgesel rekabetle de karşı karşıya gelmişlerdir. Ortadoğu'da Irak ve Mısır rekabeti arasında kalan Suriye, Nasır'ın etkisinin giderek arttığı ülke olan Mısır ile ortak hareket etmiştir. 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanan Bağdat Paktı, Suriye yöneticilerinde büyük bir hoşnutsuzluk yaratmıştır.³¹³ Çünkü Baas Partisi, Bağdat Paktını; Arapları, Sovyet aleyhtarı bir koalisyona yöneltmek ve İsrail'i himaye etmek amacına yönelik bir girişim olarak görmekteydi.³¹⁴ Suriye bu pakta karşı Mısır ve Suudi Arabistan ile görünürde İsrail'e karşı, fakat Türkiye'yi de kapsayan bir askeri antlaşma imzalamıştır.³¹⁵

1956 yılından itibaren Baas, Mısır ile birleşme fikrini savunmuştur. 1956 Süveyş Buhranı ve arkasından İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırımları, Baas Partisi ile Mısır'ı

³⁰⁹ Arap Vatanı içinde Türkiye'nin Hatay dâhil, güney topraklarının bir kısmı da yer almaktaydı. Baas, özellikle Hatay tekrar Suriye'ye verilinceye kadar, Arap ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini kesmelerini savunmuştur. Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 107.

³¹⁰ Arı, a.g.e., 271; Şen, a.g.e., 169; İbas, a.g.m., 37.

³¹¹ Fransız mandası döneminde 1920 yılında Suriye'de bir askeri akademi kurulmuştur. İleri gelen Sünni şehirli ailelerin askerlik mesleğini küçümsemeleri ve oğullarını bu askeri akademiye göndermemeleri, dini azınlık gruplarının akademide yer bulmalarını kolaylaştırmıştır. Neticede 1946'daki bağımsızlıkla azınlık dini gruplarından olan bu subaylar, orduyu siyasal hayatın içine çekerek Sünni hâkimiyetine son vermişlerdir. Cleveland, a.g.e., 248.

³¹² Akdemir, a.g.m., 222.

³¹³ İbas, a.g.m., 49.

³¹⁴ Şen, a.g.e., 202.

³¹⁵ Kirişcioğlu, a.g.m., 2290.

birbirine daha da yakınlaştırdığı gibi, Arap dünyasında hem Batı aleyhtarlığını hem de sol akımların tesirini artırmıştır. Bu da Sovyetlerin bölgede ABD'ye karşı etkin bir güç olmasına zemin hazırlamıştır. 1957 yılında Suriye, Sovyetler'den 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım almayı öngören bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmanın açıklanması Suriye buhranını doğurmuştur. Sovyetlerin bölgede artan egemenliği başta Türkiye olmak üzere Irak, Ürdün, İsrail, Lübnan gibi Suriye'ye komşu ülkeleri oldukça kaygılandırmıştır.

Suriye buhranı sırasında Suriye ve Türkiye ilişkileri gerginleşmiş, Türkiye sınırda askeri tedbirler almaya başlamıştır. Bu durum Sovyetlerin Türkiye'ye olan olumsuz tutumunu artırmıştır. Sovyetlerin Suriye üzerinden yaptığı tehditlere karşı ABD, NATO üyesi olan Türkiye'yi desteklemiştir. Ülkeler arasındaki uzlaşmacı tavır ile bu buhran zamanla ortadan kalkmış, ancak Suriye Buhranı, Türkiye'nin başta Suriye olmak üzere diğer Arap devletleriyle olan ilişkisini iyice bozmuştur. Bu tarihten sonra Suriye ve Türkiye birbirlerini daha yakından izlemeye başlamışlar, birbirlerine karşı daha kuşkucu ve güvensiz bir tavır takınmışlardır.³¹⁶

1 Şubat 1958 tarihinde Mısır ve Suriye bölgede güçlü bir Arap cephesi oluşturmak için Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmişlerdir. Bu birleşimde Baas Partisi de aktif bir rol oynamıştır. Ancak kısa bir süre sonra Birleşik Arap Cumhuriyeti Başkanı Nasır ile Baas arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Bunda Nasır'ın tamamen merkeziyetçi bir sistem kurması ve Mısır yöneticilerinin Suriye üzerinde bir tür egemenlik taslaması etkili olmuştur. Nihayetinde 28 Eylül 1961'de gerçekleşen bir darbeye Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmıştır. Yine 8 Mart 1963'te Baasçılar, gerçekleştirdikleri bir darbeye Suriye'de iktidarı ele geçirmişlerdir.³¹⁷

Baasçıların iktidarıyla birlikte özellikle Suriye ordusundaki subaylar arasında azınlık mensuplarının sayısı, Sünniler aleyhinde artmaya başlamıştır. Bunun başlıca nedeni, Baas yanlısı askeri liderlerin, yeni elde ettikleri iktidar konumunu hızlı bir şekilde sağlamlaştırmak için kendileri ile aynı aileden, aşiretten veya bölgeden olan çok sayıda subay ve astsubayı göreve çağırma kararıydı. Bu askerlerin büyük bölümü, başta Nusayri (Arap Alevi), Dürzi ve İsmaili olmak üzere azınlık kökenli kimselerdi. Devlet başkanı

³¹⁶ İbas, a.g.m., 63-66; Şen, a.g.e., 205-211; Yavuz, a.g.e., 340-342.

³¹⁷ Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 108; Arı, a.g.e., 271-272; İbas, a.g.m., 49.

Emin el-Hafız, Sünni bir Müslüman olduğu halde içlerinde Hafız Esad ve Salih Cedit gibi Nusayri kökenli subaylar yönetiminde oldukça etkin konuma gelmişlerdir.³¹⁸

Baas Partisi içinde zamanla görüş ayrılıklarından kaynaklanan iki farklı grup ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu Pan-Arabizmi savunan eski Baasçılar iken, diğeri Suriye milliyetçiliğini savunan, başta Alevi subaylar olmak üzere dini azınlıklardı. Dini azınlığa mensup subaylar için Pan-Arabizm, Sünni egemenliği ve baskısı demektir. O yüzden bu subaylar Suriye milliyetçiliğini ön plana çıkarmışlardır.³¹⁹ Bu iki grup arasındaki çatışmalar iyice artmıştır. Salih Cedit ve Hafız Esad etrafında toplanmış olan çoğunluğu Alevi, bir bölümü de Dürzi olan subaylar, 23 Şubat 1966'da yeni bir askeri darbe yaparak iktidarı ele geçirmişlerdir. Emin el-Hafız ile birlikte Pan-Arabizmi savunan Salah Bitar ve Mişel Eflak'ın da bulunduğu birçok kişi yönetimden ve partiden uzaklaştırılmıştır.³²⁰ Bu darbe sonucunda Sünni kökenli Nureddin Atassi devlet başkanı olurken, Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad, Savunma Bakanlığı'na getirilmiştir.

İsrail'i ortadan kaldırmak ve işgal altındaki Arap topraklarını kurtarmak amacıyla girişilen 1967 Savaşı, Arap Bloğunun yenilgisiyle sonuçlanmış, Suriye'nin en stratejik bölgelerinden biri olan Golan Tepeleri bu savaşta kaybedilmiştir. Bu durum Suriye ve Mısır'daki radikal sosyalist rejimlere duyulan güveni yok etmiştir. Suriye iç politikasında ılımlılar ve sağcıların eline ise önemli bir koz geçmiştir. Suriye'de bütün karar alma mekanizmasını kendi kontrolü altına almak isteyen Genelkurmay Başkanı Hafız Esad, 13 Kasım 1970'te bir darbe gerçekleştirmiştir. Bu darbeye Ahmet Habib devlet başkanlığına getirilirken, Hafız Esad başbakanlık ve parti genel sekreterliği görevini üstlenmiştir. 12 Mart 1971 tarihinde yapılan halk oylamasıyla Hafız Esad, Suriye'nin ilk Nusayri kökenli devlet başkanı olmuştur. Bu durum Suriye iç politikasında da bir dönüm noktası olmuş, nüfusun %10-12'sini oluşturan Nusayri toplum, ülkede iktidarı bırakmamak üzere ele geçirmiştir.³²¹

³¹⁸ Dam, a.g.e., 63-65; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 108.

³¹⁹ Akdemir, a.g.m., 223; Şen, a.g.e., 234.

³²⁰ Şen, a.g.e., 251; Arı, a.g.e., 273.

³²¹ Arı, a.g.e., 273-274; Şen, a.g.e., 256-273; Dam, a.g.e., 119; İbas, a.g.m., 50.

4.3. Hafız Esad Dönemine (1970’li Yıllara) Kadar Suriyeli Türkmenlerin Durumu

4.3.1. Türk basınında Suriye Türkmenlerine yapılan baskılar ve Araplaştırma politikası

1936 yılında Fransa’nın Suriye’ye bağımsızlık vaat ettiği antlaşmadan sonra, Suriye Hükümeti, milli bir kimlik oluşturmak amacıyla “Araplaştırma politikası” takip etmiştir. Suriye’deki Arap hükümetlerinin bu asimilasyon politikasından en çok etkilenen ve zarar gören kesim Suriye Türkmenleri olmuştur.³²²

Mehmet Tekin’in 1936 tarihli Açıksöz gazetesine dayandırdığı bilgiye göre, 1930’lu yıllarda Araplar, Türkiye’ye yakın bir bölgede yaşayan Bayır-Bucak Türklerine her türlü haksızlık ve zulmü yapmışlardır. Türklerin bütün mahsulleri ellerinden alınarak fakirliğe mahkûm edilmişlerdir. Türkmenler haklarını hukuki yönden aramaya kalktığında ise Arapça bilmedikleri için mahkemelerde dinlenmemişlerdir. Türkmenlere; “Gidiniz Arapça öğreniniz de öyle geliniz davanızı dinletiniz, ifadenizi Arapça veriniz.” denilmiştir.³²³

11 Nisan 1938 tarihli Cumhuriyet gazetesi ise Bayır, Bucak nahiyeleri ve Cirablus kazası Türkmenlerinin yaşadığı sıkıntıya yer vermiştir. Gazetenin bildirdiğine göre; Bayır, Bucak nahiyeleri ve Cirablus kazasında 200-300 parça Türkmen köyü vardır ve bu bölgelerde sayıları 60 bini geçen Türk yaşamaktadır. Bu köylerde hükümet tarafından açılmış bir mektep yoktur. Yalnız nahiye merkezlerinde ikişer sınıflı birer mektep kurulmuştur. Bu mekteplerde Türkçe tedrisat yasaktır. Burada çocuklara zorla Arapça öğretilmektedir.

Cirablus kazasının Türkiye hududu üzerinde bazı Türkmen köylerinde çocuklarını Türk okullarına gönderenler Suriye hükümeti tarafından şiddetle cezalandırılmaktadır. Türkçe gazetelerin bu bölgedeki Türkmen halk tarafından okunması yasaktır. Gelen bu gazeteler hükümet merkezinde alıkonulmakta ve aboneler tehdit edilmektedir. Yine mahalli hükümet, Cirablus kazasının Cezire kısmında bir kaza teşkil ederek Fırat’ın batısındaki Türkmen köylerini dağıtıp Türk halkını çoğunluğu Arap olan köylere

³²² Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 108.

³²³ Tekin, M. (1993). Suriye’de Türkmen Bölgesi ve Basında Bayır-Bucak Türkleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, 53, 21; Umar, Suriye Türkleri, 598.

dağıtmayı ve Türkleri Arapların tahakkümü altına sokmayı düşünmüştür.³²⁴ Bu durum Suriye’de yaşayan Türklere yapılan baskıyı ve asimilasyon siyasetini gözler önüne sermektedir.

Hatay’ın Türkiye’ye katılmasından sonra Suriye’de yaşayan Türklerle ilgili olarak Türkiye ve Suriye arasında bir görüşme ve antlaşma yapılmamıştır. Bundan dolayı Suriye’de yaşayan soydaşlarımızın siyasi ve kültürel hakları hukuki bir zemine oturtulamamıştır. Bu konuda Türk hükümet ve dışişleri yetkilileri, Suriye ile ilişkilerin bozulabileceğini veya Suriye Türklerinin daha fazla baskıya maruz kalabileceğini mi düşündüler bu tam bir netlik kazanmamıştır.³²⁵ Bu bağlamda Suriye Türklerinin kendilerini koruyucu veya toplayıcı bir mekanizma yaratılmamıştır. Türk devleti, Suriye’deki Türklerin haklarını korumayı başaramamıştır. Bu durumu, Halep Türkmenleri aksakallısı Ali Sulo Cevizci, manidar bir cümle ile şöyle ifade etmiştir: “Türk Devleti, bin yıl önce ölen Süleyman Şah için bir uluslararası antlaşma yaparken, Suriye üzerinde yaşayan onca Türkmen için bir antlaşma yapmamıştır.”³²⁶ Ancak bilinen bir şey var ki o da Hatay’ın ana vatan ile birleşmesinden sonra Suriye’de Türklere karşı baskı ve asimilasyon siyaseti daha da artmıştır. Bunda Halep’teki Türklerin bağımsızlık süreci sırasında, Hatay’daki direnişe silah ve para göndermeleri, Halep ve civarının Türkiye’ye katılmasını sağlamak için yaptıkları çalışmalar oldukça etkili olmuştur. Hatay’ın 1939 yılında Türkiye’ye bağlanması, Suriye’deki Arapçıların ülkelerindeki Türk kökenlilere karşı olan olumsuz tutumlarını iyice artırmıştır.³²⁷ Nitekim bu dönemde Türkiye’ye gitmek isteyen Türklere pasaport verilmemiş, gizli olarak Türkiye’ye gidenler ise vatandaşlıktan çıkartılarak malları gasp edilmiştir.³²⁸

Türkiye ile Halep’teki Türkmen azınlık arasındaki en ciddi yakınlaşma II. Dünya Savaşı sırasında yaşanmıştır. Türkiye’yi bu savaşta yanlarında görmek isteyen müttefiklerin planlarından biri de Türkiye’nin Halep dâhil tüm Kuzey Suriye’yi işgal etmesi idi. Milli Mücadele döneminde Misak-ı Milli sınırları içerisinde olan Halep’in ana yurda katılma düşüncesi Türkiye için de değerlendirilebilecek bir seçenektir. Nitekim 1941

³²⁴ Cirablus’ta Türk halkının vaziyeti. (11 Nisan 1938). *Cumhuriyet*, 3.

³²⁵ Börklü, M. Y. (2000). Lozan sonrası Suriye Türklerinin durumu ve genel problemleri. *Türk Yurdu*, 20 (150), 42.

³²⁶ Cevizci, T. S. (2014, Eylül). Suriye Türkmenlerinin Siyasallaşma Süreci ve Son Durumu. *Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda* (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, *ORSAM*, 35, 85-86.

³²⁷ Dağ, a.g.t., 81.

³²⁸ Kirişçioğlu, a.g.m., 2291; Öztürk, a.g.m., 1680; Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 109.

yılında Halep'te Türk asıllılar ayaklanarak kaleye Türk bayrağı çekmişler ve Türkiye'ye katılma isteklerini bildirmişlerdir.³²⁹ Bu dönemde Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda müttefiklerin yürüttüğü yoğun temaslar, Ankara hükümetinin tereddütleri sebebiyle sürüncemede kalmıştır. Haziran 1941'de müttefiklerin Suriye'yi işgal etmeleri, Halep'in Türkiye'ye katılmasını öngören bu planı da gündemden düşürmüştür.³³⁰ Halep Kalesi'ne Türk bayrağı asan Türkmenler ise hapsilere atılmış, hapishanede zehirlendikten sonra serbest bırakılmışlar, ancak kısa bir süre sonra zehir yüzünden ölmüşlerdir.³³¹

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren Suriye'de yaşanan karışıklıklardan istifade ile Arapların Türkler üzerindeki baskısı da artmıştır. Bu dönemde Suriye'nin kuzeyinde Bayır-Bucak bölgesindeki bazı köylere Arap çeteleri saldırmışlar, Türklerin bazılarını öldürdükten sonra evlerini yağmalamışlardır. Bu durum Bayır-Bucak halkını dehşete düşürmüş, birçok köyün halkı hicrete hazırlanmıştır. Yine Bayır-Bucak köylülerine Araplardan bazıları; "Yakında idareyi elimize alacağız. O zaman sizlere yapacağımız şeyleri biz biliriz" diyerek tehdit etmişlerdir.³³²

15 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinin verdiği habere göre, Suriye hükümeti aldığı bir kararla Lazkiye, Fırat ve Cezire bölgelerini yasak mıntika ilan etmiştir. Gazeteye göre bu kararın sebebi, o çevredeki Türklere karşı Suriye Araplarının yapmaya başladıkları fena muamelenin dışarıya aksetmesini önlemektir.³³³ 24 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesi ise verdiği haberde Lazkiye'nin Bayır, Bucak ve Hazne nahiyeleri halkının gittikçe artan baskı ve işkencelere maruz bırakıldığının çeşitli kaynaklardan gelen bilgilerle doğrulandığını belirtmiştir. Yine aynı gazeteye göre, silah aramak ve vergi toplamak bahanesiyle bu çevredeki Türk köylülerine yer yer gece baskınları yapılmakta, birçok kimse evlerinden alınıp götürülmektedir. Aileleri ise bunlar hakkında hiçbir bilgi alamamaktadır. Gazetenin güvenilir kaynaklardan aldığı bilgilere göre, sakinlerini tamamen Türklerin teşkil ettiği bu bölgelerdeki halk, bir tahkik heyeti gönderilmesini ve hatta bir plebisit (halk oylaması) yapılmasını Birleşmiş Milletler 'den beklemektedir.³³⁴

³²⁹ Dağ, a.g.t., 81-82; Orhonlu, C. (1988). Suriye Türkleri. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 36, 59; Öztürk, a.g.m., 1680; Umar, Suriye Türkleri, 598.

³³⁰ Dağ, a.g.t., 82.

³³¹ Cevizci, T. S. (2012). Fransa ve Baas Suriye'sinin Türkmenlere Baskıları. *21. Yüzyıl*, 40, 32.

³³² Tekin, a.g.m., 24.

³³³ Suriye'de Türklere karşı tazyik başladı. (15 Ocak 1947). *Cumhuriyet*, 1.

³³⁴ Suriye'de Türk halkına yapılan işkenceler. (24 Ocak 1947). *Cumhuriyet*, 3.

Son Posta gazetesi, 13 Aralık 1948 tarihli sayısında Suriye’de Türkiye lehine yapılan gösterilere yer vermiştir. Gazetenin verdiği habere göre, kalabalık bir grup ellerinde Türk bayraklarıyla caddeleri geçerek Halep Kalesi’ne çıkmış ve Türk bayrağını kaleye astıktan sonra “Türkiye’ye iltihak edilmeliyiz, bizi ancak Türk idaresi rahat yaşatabilir!” diye bağirmiştir. Haberin devamında ise Türkiye lehindeki gösterilerin Suriye’nin her yanında devam ettiği ve Afrin kaymakamının başı ezilerek öldürüldüğü bilgisi yer almıştır.³³⁵ Bu durum bize Kuzey Suriye’deki Türk asıllı halkın Türkiye ile birleşme arzusunu kaybetmediklerini, bunu her fırsatta ortaya koyduklarını göstermektedir.

Ömer Sami Coşar, 21 Kasım 1957 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki bir makalesinde 1947 yılında Kuzey Suriye’de Türklerin yaşadığı yerlerin askeri mıntıka ilan edilerek dış dünyanın haberi olmadan Türklerin mallarına el atıldığını, keyfi istimlaklar yapıldığını, Bayır-Bucak ve Hazne nahiyelerindeki Türkler üzerindeki baskının tahammül edilemeyecek hale geldiğini belirtmiş, bu baskı ve tasfiye hareketinin şiddetlenerek devam ettiğini söylemiştir. Coşar, yazısının devamında Ankara İtilafnamesi’nin Türklerin Suriye’deki ve Suriyelilerin de Türkiye’deki mal ve mülkleri hakkında kararlara sahip olduğunu, Türkiye’nin buna saygı gösterirken Suriye’nin bu karara uymadığını, gerekçe olarak ise itilafnamenin o devirde Suriye’yi idare eden Fransa tarafından imzalanmış olmasını öne sürdüğünü belirtmiştir.

Yazara göre yeni bir antlaşma için Türkiye’nin defalarca yaptığı antlaşma talepleri ise Suriye tarafından cevapsız bırakılmış, bu meselenin çözümü geciktirilmiştir. Yine yazarın belirttiğine göre Şam idarecileri, Fırat Nehri doğusunda yüzde seksen beş oranında Türklere ait olan araziye göz dikmiş, Suriye diktatörü Edip Çiçekli, 3 Aralık 1951 tarihinde çıkardığı bir kararname ile Türk mallarına geniş ölçüde el koymuştur. 1953 yılında Suriye’deki Türklerin elinden yüz milyon liralık mal alındığı belirtilmiştir.³³⁶

Suriye’de özellikle Bayır-Bucak bölgesinde yaşayan Türklerin durumu Hatay’da çıkmakta olan Atayolu gazetesinde geniş olarak yer almıştır. 6 Nisan 1955 tarihli Atayolu gazetesi, 37 yıldan beri esaret ve zulüm altında yaşayan Bayır Bucak’taki 156 Türk köyünün kurtarılması gerektiğini ve Türklerin yaşadığı bu toprakların ana vatan hudutları

³³⁵ Suriyede Türkiye lehine nümayişler. (13 Aralık 1948). *Son Posta*, 1,7.

³³⁶ Coşar, Ö. S. (21 Kasım 1957). Suriye’deki Türkler. *Cumhuriyet*, 3.

içine alınmasının artık kaçınılmaz bir zaruret olduğunu belirtmiştir.³³⁷ 7 Nisan 1955 tarihli Atayolu gazetesi de Bayır Bucak bölgesinde yaşayan Türklere karşı Suriye hükümetinin her gün artan bir şiddetle baskıyı artırdıklarını, hayatın tahammül edilemez hale geldiğini bildirmiş, bu bölgede yaşayan 25 binden fazla ırktaşımızın bütün ümitlerini ana vatana bağlamış olduklarını ve kurtuluş gününü sabırsızlıkla beklediklerini yazmıştır.³³⁸

8 Nisan 1955 tarihli Atayolu gazetesi ise, bir talihsizlik ve politik icapların sonucu ana vatan dışında kalan ve 37 yıldan beri sınırlarımızın dibinde bayrağından, dilinden, kültüründen ve hatta hürriyetinden mahrum yaşayan 25 bin ırktaşımızı kurtarmanın, Atatürk'ün çizdiği Misak-ı Milli sınırlarını gerçekleştirmenin bizim için bir şeref borcu ve milli bir vazife olduğunu belirtmiştir. Yazının devamında komşumuz Suriye'nin bu haklı ve yerinde isteğimizi kabul ederek bizi çok yormayacağının ümit edildiği bildirilmiş, yurttan sulh cihanda sulh ilkesini kendisine düstur edinmiş bir millet olarak milletlerarası ihtilafların masa başında ve barış yoluyla halledilmesi gerektiği belirtilerek bu işte Suriye'nin de anlayış göstereceğine olan inanç vurgulanmıştır.³³⁹

Atayolu gazetesi, 24 Nisan 1955 tarihinde verdiği haberde, Suriye bağımsızlığına kavuştuktan sonra koyu bir Arap milliyetçiliği siyaseti çerçevesinde Bayır-Bucak bölgesindeki Türk çocuklarının Arap okullarında Arapça öğrenmek ve Arapça konuşmak mecburiyetinde tutulduklarını, 156 Türk köyünde tek bir Türkçe ilkokulun bile bulunmadığını belirtmiştir. Gazete bu Araplaştırma politikasının bugün değilse bile yarın meyvelerini vereceğini ve burada yaşayan su katılmamış Türklerin gelecek nesillerinin Araplaşacağını bildirmiştir. Gazete yazının devamında ise hemen yanı başımızda oynanan bu milli faciaya seyirci kalamayacağımızı, kalırsak Atatürk'ün ruhunu incitmiş olacağımızı, bu yüzden Bayır-Bucak meselesinin süratle halledilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁴⁰

1958 yılında Suriye'de yapılan toprak reformu, özellikle büyük topraklara sahip Türkleri zor durumda bırakmıştır. Suriye hükümeti, Türklere ait birçok tarla, bağ ve bahçeyi kamulaştırmıştır. Suriye hükümeti, kamulaştırma bedellerinin kırk yıl içinde ödenmesini ve ödemelerin bono ile sadece Suriye uyruklu kimselere yapılmasını kabul

³³⁷ Hudutlarımızın ötesinde kalan 25 bin Türkün kara alın yazısı silinmelidir. (6 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.

³³⁸ Bayır Bucak Türkleri feryat ediyor ve kurtuluş gününü sabırsızlıkla bekliyorlar. (7 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.

³³⁹ 25000 Türkün kurtuluş gününün yakın olduğuna inanıyoruz. (8 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.

³⁴⁰ Süratle halledilmesi gereken milli dava. (14 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.

ederek Türk vatandaşı olan Türklerin mallarına bir nevi el koymuştur.³⁴¹ Suriye’de Türkmenlerin elindeki büyük araziler devlet tarafından alınarak ekonomik yönden güçleri kırılmaya çalışılmıştır. Yine devlet tarıma verdiği kredi yardımlarında taraflı davranarak Türkmenlere zorluk çıkarmış, onları adeta fakirliğe mahkûm etmiştir.³⁴²

Suriye’de toprak reformu sonucu çoğunluğu arazi sahibi olan ve ziraat ile meşgul olan Türkler, topraklarının birçoğunu ellerinden çıkarmak zorunda kalmışlardır. Suriye’deki baskı ve karışıklıklar yüzünden bazı Türk aileler sınırı geçerek Türkiye’ye göç etmişlerdir. Bu göçler 1946-1967 yılları arasında toplu olarak yapılmıştır. Ayrıca bu tarihler arasında Türkiye’ye ferdi kaçışlar da olmuştur.³⁴³ Sayıları kesin bilinmeyen bu göçmenler, Kırıkhan, İskenderun ve Adana’ya yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Konya, Balıkesir ve Bursa’da da bulunmaktadır. Bunlar 1977’de Kırıkhan ve 1994’te ise İskenderun’da Bayır-Bucak Türkleri Yardımlaşma Derneği’ni kurmuşlardır.³⁴⁴ Yine Ankara’da 1996 yılında Bayır-Bucak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği kurulmuştur.³⁴⁵

4.3.2. Suriye siyasi ve askeri hayatında Türkmenlerin durumu

Suriye’de Türküm demek, Türk söylemlerini savunmak suç sayılmıştır. Türk asıllı birçok yönetici ve askeri kişilik olduğu için bunlar pek rejim dışında tutulmamışlar, ancak Türk kimliklerini gizlemeleri ve silmeleri telkinleriyle devlet yönetimine alınmışlardır.

³⁴¹ Öztürk, Suriye, 42. Suriye’nin tarım reformu kapsamında ülkesindeki Türk vatandaşlara ait taşınmaz mallara el koyarak devletleştirmesi, Türk vatandaşlarına uygulanacak tazminat konusunda Türkiye ve Suriye’yi karşı karşıya getirmiştir. Sorunun çözümü için 22 Aralık 1972 yılında iki ülke arasında bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme 1983’te TBMM’de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Suriye bu sözleşme ile 1958 yılında gerçekleştirdiği tarım reformu nedeniyle ellerinden taşınmaz malları alınan Türk vatandaşlarına tazminat ödemeyi ve tarım reformu dışında kalan taşınmaz malları da Türk vatandaşlarına iade etmeyi kabul etmiştir. Ancak yapılan bu sözleşmeye rağmen iki ülke arasındaki emlak sorunları tam anlamıyla çözülememiştir. Yılmaz, T. (1997). *Türkiye’nin Ortadoğu’daki Sınır Komşuları İle İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 100-101.

³⁴² Kirişcioğlu, a.g.m., 2291.

³⁴³ Bozoğlu, İ. (1993). Suriye’de Bayır-Bucak Türkleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, 53, 30. Suriye’deki Türklerin Türkiye’ye yaptıkları bu göçlerle ilgili olarak Türk basınında çeşitli haberler çıkmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Suriye’den yurdumuza ilticalar fazlalaşıyor. (19 Aralık 1953). *Milliyet*, 3; Suriye’den ilticalar artıyor. (22 Aralık 1953). *Milliyet*, 7; Suriye’den ilticalar. (3 Şubat 1954). *Milliyet*, 1; Suriye’den de ilticalar devam ediyor. (3 Şubat 1954). *Cumhuriyet*, 1, 6; Suriye ve Yunanistan’dan ilticalar. (24 Şubat 1954). *Milliyet*, 7; Suriye’deki Türkler Yurdumuza Sığınyor. (6 Aralık 1956). *Cumhuriyet*, 1; 31 Bayır-Bucaklı Türk makamlarına sığındı. (27 Haziran 1967). *Atayolu*, 1; Bayır-Bucaklılar baskı rejiminden yakındı. (28 Haziran 1967). *Atayolu*, 1; Bayır-Bucaklı 3 Türk daha sığındı. (29 Haziran 1967). *Atayolu*, 1; Mültecilere yer bulundu. (30 Haziran 1967). *Atayolu*, 1; Bayır Bucak mültecilerinin sayısı devamlı artıyor. (13 Temmuz 1967). *Atayolu*, 1; Suriye’den Bayır Bucaklı 5 Türk daha iltica etti. (22 Temmuz 1967). *Atayolu*, 1; Suriye’den ilticaların ardı arkası hala kesilmedi. (21 Ağustos 1967). *Atayolu*, 1; Bayır-Bucak Türklerinin iltica talepleri kabul edilmeyecek. (4 Eylül 1967). *Atayolu*, 1.

³⁴⁴ Börklü, a.g.m., 42; Bozoğlu, a.g.m., 30.

³⁴⁵ Şandır, M. (1998). Suriye Türklüğü. *Türk Yurdu*, 18 (133), 16.

Öyle ki Türkler bile Türklük aleyhine söylemler ve eylemler içerisine girmeye başlamışlardır. Nitekim Türk kökenli olan Suriye Cumhurbaşkanı Edip Çiçekli, Arap Kurtuluş Hareketini başlatmıştır. Bu durum Arapçılığı tetiklemiş, Baas'ın daha da güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Suriye'de Türklüğe sövmek ve Araplığı övmek prim yapmış, siyasette yükselmenin kilit politikası olmuştur. Ancak bu politikayı yanlış bulan ve Türklüğü ile övünenler de olmuştur. Mesela, Suriye ekonomisini çağın ekonomik seviyesine ulaştıran ve güçlendiren Suriye'nin 1960'lardaki ekonomisinin mimarı Halit Azm, o kadar başarısına rağmen "Türküm" dediği için hükümetten tecrit edilmiş ve başbakanlığı engellenmiştir.³⁴⁶ Türkler, siyaset sahasında olduğu gibi ordu da dışlanmışlardır. Savaşçı bir millet olmalarına rağmen askeriye alınmamış ve var olanları da askeriyeden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Suriye Türklerinin kendi kimlikleriyle örgütlenmesinin ve siyasallaşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.³⁴⁷

Bağımsızlık sonrasında Suriye'de sivil ve askeri kademelerde taşra kökenli dini azınlık grupların yükselişleri özellikle de 1960'lı yılların başından itibaren hız kazanmıştır. Ancak geçmişin yöneticileri olan şimdinin etnik bir azınlığı durumundaki Türkmenler, Sünni olmalarından dolayı çoğunluk kitlesi içinde yok sayılmış ve dezavantajlı duruma düşmüşlerdir. Türkmenler, diğer azınlık grupları ile karşılaştırıldığında sadakatleri üzerinde soru işaretleri bulunan küçük bir etnik grup olarak görülmüştür. Suriye'de otoritenin merkezileştirilmesi sürecinde dikkate alınacak gruplardan biri olmadıkları gibi siyasal anlamda da temsilleri pek önemsenmemiştir. Araştırmacı A. Emin Dağ'ın yaptığı mülakatlarda Halep Türkmenleri, siyaseten geri kalmalarında, kendi içe kapanık yapılarına işaretlerle, dil ve kültür olarak merkezi hükümetin oluşturmaya çalıştığı toplumsal yapıdan farklı bir hayat sürmelerinin rolü olduğunu vurgulamışlardır.³⁴⁸

Suriye'deki tüm olumsuz şartlara rağmen genellikle ülkenin kuzeydoğu ve kuzeybatısında yaşayan Türkler, 1961 sayımında, batı kıyılarında yaşayan nüfusun %13'ünü oluşturmuşlar ve aynı yılda yapılan seçimlerde buradan parlamentoya dört temsilci göndermeyi başarmışlardır.³⁴⁹ 1960'lı yılların ortasından itibaren Cumhurbaşkanı Salah Cedit döneminde uygulamaya konulan daha katı sosyalist, milliyetçi ve etnik azınlık politikası Sünni çoğunlukla birlikte, bu topluluğun doğal üyesi durumundaki Türkmen

³⁴⁶ Cevizci, a.g.m., 34.

³⁴⁷ Cevizci, a.g.b., 86.

³⁴⁸ Dağ, a.g.t., 83, 85.

³⁴⁹ Öztürk, N. (1988). Suriye. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*.56, 29.

azınlık arasında da hoşnutsuzluğu artırmıştır. Sonuçta, kendilerini Sünni çoğunlukla birlikte ayrımcılığa uğramış olarak bulan Türk azınlık için Baas yönetimi hiçbir zaman meşru bir varlık olmamıştır.³⁵⁰

4.4. Hafız Esad Dönemi ve Suriye Türkmenlerinin Durumu

4.4.1. Hafız Esad'ın iktidarını sağlamlaştırması

Suriye'de 1971 yılında iktidara gelmiş olan Hafız Esad'ın otoritesi, 1973 yılında yürürlüğe giren daimi anayasa ile iyice artmıştır. Anayasanın devlet başkanına çok geniş yetkiler vermesi Esad'a, ülkenin bütün kurumları üzerinde mutlak bir hâkimiyet kurma imkânı sağlamıştır. Anayasanın en tartışmalı maddesi ise devlet başkanının Müslüman olması şartının kaldırılmış olmasıydı. Bu durum Suriye'deki Sünni çoğunluğun tepkisine ve gösterilerine yol açmış, bunun üzerine Esad, geri adım atarak maddeyi devlet başkanının Müslüman olması şeklinde değiştirmiştir. Aynı zamanda Şii ulemasının önde gelen bir üyesinden Alevilerin Müslüman olduğunu belirten bir fetva almıştır. Böylelikle Esad, devlet başkanlığı konumunu Sünni halk nezdinde meşrulaştırmaya çalışmıştır.³⁵¹

Hafız Esad, bir yandan da kendi iktidarını devam ettirmek için tüm yönetim kademelerine güvendiği kimseleri, yakın çevresini ve akrabalarını yerleştirmiştir. Alevi kökenli subaylar orduda ve güvenlik örgütlerinde en önemli mevkilere getirilmişler, böylece rejimin devamında çıkar sahibi olmuşlardır. Alt yönetim kademelerinde görev alan Sünni Müslümanların ise eski kentli siyasi seçkinlerden olmamasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde rejimin belirgin bir Alevi görüntüsü alması, Sünni çoğunlukta kuşku uyandırmaya başlamıştır.³⁵²

Hafız Esad'ın dış politikasındaki öncelikli konu İsrail olmuştur. Esad, Suriye'nin görevinin ABD destekli İsrail tehdidine direnmek ve Arap birliği davası için çalışmak olduğuna inanmıştır. Esad, 1967 Savaşı'nda İsrail'in işgal ettiği Golan Tepelerini geri almayı hedeflemiştir. Bu amaçla Mısır ile ittifak yaparak İsrail'e savaş açmış, ancak 1973 Arap-İsrail Savaşı, Suriye'nin yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Bu yenilgiye rağmen Golan

³⁵⁰ Dağ, a.g.t., 88.

³⁵¹ Cleveland, a.g.e., 444; Arı, a.g.e., 461; Şen, a.g.e., 274-275.

³⁵² Cleveland, a.g.e., 444; Arı, a.g.e., 462.

Tepeleri için savaşa girilmesi ve yeni Suriye ordusunun öncekilerden daha iyi performans göstermesi Esad'a prestij kazandırmıştır.³⁵³

Hafız Esad'ın başlangıçta bölgesel olarak izlediği politikalar, Suriye içinde çok tutulmuş, ülke içinde kendi durumunu sağlamlaştırmıştır. Arap dünyasında Pan-Arap birliği konusundaki siyasetiyle Nasır'ın halefi olarak görülmüştür. Ancak Esad'ın Lübnan iç savaşına karışması ve Lübnan'da Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı Marunî Hristiyanları desteklemesi hem Suriye'de hem de Arap dünyasında sorgulanmasına yol açmıştır. 1980-88 İran-Irak Savaşı'nda Arap devletlerinin büyük çoğunluğu Irak'ı desteklerken Suriye, Arap olmayan Şii İran'ın yanında yer almıştır. Hafız Esad, İran'daki rejimi ABD-İsrail düzenine bir protesto olarak görmüş, Arapların bu rejimi desteklemeleri gerektiğine inanmıştır. Arap ülkeleri ise kendi ülkelerindeki Şiiler üzerinde etki kurarak siyasi yapılarını tehdit edebilecek İran rejimini tehlikeli olarak görmüşlerdir. Bu durum Suriye'nin Arap dünyasından giderek daha fazla dışlanmasına yol açmıştır.³⁵⁴

Suriye halkının çoğunluğu, Esad'ın Lübnan'da Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı müdahalesine ve Irak ile savaşında İran'ı desteklemesine karşı çıkmıştır. Ülkede Alevi ve laik rejime karşı Sünni muhalefet giderek artmıştır. İslami bir yönetim tarzı kurmayı hedefleyen Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Suriye kolu bu muhalefetin başını çekmiştir. Muhalefet, eski ticari kentler olan ve Türklerin de yaşadığı Halep, Hama ve Humus'ta yoğunlaşmıştır. Şubat 1982'de Hama'da Müslüman Kardeşler'in başlattığı ayaklanma Esad'a bağlı birlikler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış, 10 bin ile 30 bin arasında değişen sayıda insan kendi ülkelerinin askerleri tarafından öldürülmüştür. Hama ile birlikte ülkedeki tüm muhalifler de baskı ve tutuklamalarla sindirilmiş, Esad iktidarını bu şekilde sağlama almaya çalışmıştır.³⁵⁵

Hafız Esad döneminde Sovyetler ile olan ilişkiler iyice gelişmiştir. Nitekim 1980 Ekiminde Sovyet Rusya ile Suriye arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma iki ülke arasındaki siyasi ve askeri ilişkilerin güçlendirilmesini öngörmüştür. Sonuçta Suriye Sovyetler tarafından yoğun bir şekilde silahlandırılmış, birçok Sovyet

³⁵³ Cleveland, a.g.e., 448; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 110.

³⁵⁴ Arı, a.g.e., 464-465; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 110.

³⁵⁵ Cleveland, a.g.e., 450-451; Arı, 465-466; Dam, a.g.e., 183-184; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 111.

uzman ve danışman Suriye’de görev almıştır. Böylelikle Suriye, Sovyetlerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’deki önemli üslerinden biri haline gelmiştir.³⁵⁶

4.4.2. Hafız Esad zamanında Türkmenlere karşı uygulanan baskı ve asimilasyon politikası

Suriye’deki Türkmenleri asimile etme ve Araplaştırma politikası Hafız Esad döneminde de uygulanmaya devam etmiştir. Bu dönemde toprak reformu adı altında Türklere ait topraklar devletleştirilerek buralara Arap nüfus yerleştirilmiştir. Mesela Lazkiye bölgesindeki Kaynarca, Çolturman, Halep bölgesindeki Zeyyatlı, Karun, Mahzenli, Yaşlı, Çatalviran, Kurtviran, Medene, Şeyhyahya, Camusviran, Dedenoğlu, Kurudere ve Kırkmağara gibi köylerde önceden Türkmenler yaşarken bu köylerde artık Araplar oturmaya başlamıştır. Yine Türkçe köy isimleri de değiştirilerek Arapçaya çevrilmeye başlanmıştır.³⁵⁷ Bu şekilde Suriye’deki Türk varlığının izlerinin silinmesi ve Türkmenlerin daha kolay asimile olmaları hedeflenmiştir.

Suriye’deki Esad rejimi kendi sınırları içerisindeki Türkleri, Türkiye’nin casusu olarak görmüş, onlara devamlı potansiyel tehdit gözüyle bakmıştır. Bu yüzden Türkiye sınırına yakın yerlerdeki Türkler geri çekilerek buraya 10 km’lik bir kuşak dâhilinde Arap köylüler yerleştirilmeye çalışılmıştır.³⁵⁸ Şam yönetimi, Türkmenlerin çoğunlukta yaşadığı bölgede “Hatay’ın Kurtuluşu İçin Mücadele Örgütü” kurdurtmuştur. Bu örgüt bölgedeki Türkmenleri örgütlemeye çalışmış, ekonomik durumu kötü olan bazı Türkmenler de bu örgüte katılarak iş bulma imkânı elde etmişlerdir.³⁵⁹ Yine Türkmenler kasıtlı ve bilinçli olarak İsrail ile yapılan savaşlarda cepheye sürülmüşler, böylece zayıf ve verdirilerek nüfuslarının azaltılmasına çalışılmıştır.³⁶⁰ Türkmenlerin büyükelçilik ve konsolosluklarla dahi ilişkileri kesilmeye çalışılmıştır. Suriyeli idarecilerin zulmünden korkan Türkmenler mümkün olduğunca resmi görevlilerle temastan kaçınmak zorunda kalmışlardır. Esad döneminde Suriye’ye özel şahıslara ait Türkçe gazete ve neşriyatın sokulması yasaklanmıştır. Büyükelçilik ve konsolosluklar dışında, hatta Türk vatandaşlarının dahi

³⁵⁶ Arı, a.g.e., 467; Kirişçioğlu, a.g.m., 2290.

³⁵⁷ Kirişçioğlu, a.g.m., 2291; Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 109; Öztürk, Suriye Türkleri..., 1680.

³⁵⁸ Umar, Suriye Türkleri, 599; Kirişçioğlu, 2292; Börklü, a.g.m., 43.

³⁵⁹ Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 109.

³⁶⁰ Kirişçioğlu, a.g.m., 2292; Erendor, a.g.e., 273.

Türkiye’deki yakınları tarafından posta ile gönderilen kitap, mecmua gibi Türkçe neşriyat PTT idaresi tarafından sahiplerine verilmemiş ve imha edilmiştir.³⁶¹

Suriye’de Türk düşmanlığı her alanda olduğu gibi okullardaki eğitime de yansımıştır. Nitekim Tarih derslerinde sözde Osmanlı emperyalizmi anlatılmıştır. Böylelikle Türklerin sömürgeci ve Arapları geri bırakan bir millet olduğu algısı yaratılmıştır.³⁶² Bu dönemde Türk varlığını ve kültürünü silmek için Türkçe tamamen unutturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Suriye’de Türkçe yayın yapmak suç sayılmış, Türkçe şiir, türkü söylemek yasaklanmıştır. Yine hükümet dairelerinde, cezaevlerinde, askeriyede, mahkemelerde Türkçe konuşmak yasaklanmış, Arapça konuşmak zorunlu hale getirilmiştir. Okullarda Türkçe konuşanların isimleri tespit edilmiş ve disiplin cezası verilmiştir. Ayrıca okullarda Arap çocuklar, Türkmen çocuklarla Türkçe konuşuyorlar diye dalga geçerek çocuklarda psikolojik rahatsızlıklar yaratmışlardır.³⁶³

Türkmenlerin hakkını savunacak seslerini duyuracak bir dernek, parti kurulmasına izin verilmemiştir. Türkmenlerin eldeki verilere göre dernekleşmeye yönelik en eski teşebbüsleri 1959’da Mustafa Hamet tarafından yapılmıştır. Ancak dernek veya vakıf kurma iznine o tarihten 2011 olaylarının başlamasına kadar hiçbir olumlu yanıt verilmemiştir. Suriye’de Türkmenlerin siyasi faaliyet göstermesi, Türkmen kimliğini inkâr etmek ve Baas Partisi içerisinde yükselmeme şartıyla kabul edilmiştir.³⁶⁴ Esad döneminde Türkmenlerin siyasi faaliyetlerine izin verilmediği için Suriye Parlamentosu’nda temsil edilememişlerdir. Türkmenler 1970 yılından itibaren seçimlerde aday olmamışlar, ancak 1994 seçimlerinde adaylıklarını koymuşlardır. Seçimlerde Bayırbusak Türkmenlerinden Doktor Adnan Karayusuf, kırk binin üzerinde oy almasına rağmen, parlamento girememiştir. Karayusuf’un seçilmiş olduğuna kesin gözüyle bakılırken, gece yarısından sonra birkaç sandığın sayımının unutulmuş olduğu söylenmiştir. Bunun üzerine unutulduğu iddia edilen sandıkların sayımından sonra Karayusuf’un yerine Cemil Esad’ın yardımcısı seçilmiştir.³⁶⁵ Bu durum her alanda olduğu gibi siyasi alanda da Türkmenlere karşı yapılan hukuksuzluğun ne boyutlara ulaştığını göstermiştir.

³⁶¹ Kirişçioğlu, a.g.m., 2292, Öztürk, Suriye Türkleri...1681; Börklü, a.g.m., 42-43.

³⁶² Kirişçioğlu, a.g.m., 2292.

³⁶³ Cevizci, a.g.m., 34.

³⁶⁴ Cevizci, a.g.m., 36.

³⁶⁵ Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 109.

Suriye Başbakanı Abdurrauf Kassam 3-7 Mart 1986'da Türkiye'ye yaptığı ziyaret arifesinde kendisine Bulgaristan'daki soydaşlarımıza karşı yapılan zulümlerle ilgili gazeteci M. Ali Kışlalı tarafından bir soru yöneltilmiştir. Kassam ise kendisine yöneltilen bu soruyu, "Bulgaristan'daki Müslümanlar her şeyden önce Bulgarlar... Suriye'deki Hristiyanlar da Suriyelidir ve Arap'tır... Bir Suriyeli Arap olarak başka ülkelerdeki Müslümanlara karışmam." şeklinde cevaplandırmıştır. Bu cevap Suriye'nin Türklere karşı uyguladığı asimile politikasında hiçbir şeyin değişmediğini göstermiştir. Suriye hükümeti, ülke nüfusunun %75'ini oluşturan ve Türklerin de içerisinde bulunduğu Sünni Müslümanlara karşı sindirme ve baskı politikasını bu dönemde de sürdürmüştür.

1980-87 yılları arasında Suriye'den Türk vatandaşlığına geçmek isteyen 565 kişi başvuruda bulunmuştur. Bunlardan sadece 14'ü Arap, geri kalan 551'i Türk'tür. Türkler arasında 76 aile vatandaşlık talebinde bulunmuştur. Bunlara Ekim 1987'de Siirt valiliğine başvurarak iltica talebinde bulunan 8 kişilik Varna ailesi de eklenmiştir. Esad döneminde Suriye'deki Türklerin Türk vatandaşlığına geçmek amacıyla yaptıkları başvurulardaki artış, Türklerin Suriye'de huzurlu olmadıklarını, ekonomik, kültürel ve psikolojik yönlerden rahatsız olduklarını göstermiştir.³⁶⁶

Hafız Esad döneminde Türklere karşı uygulanan asimilasyon siyasetinin yanında Türkiye ile olan ilişkilerde de sürekli sıkıntılar yaşanmıştır. Suriye'nin Hatay konusundaki tavrı, su sorunu ve terör meselesi iki ülke arasındaki sorunların temel kaynağını oluşturmuştur. Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını hiçbir Suriye hükümeti kabul etmemiştir. Lübnan, Ürdün ve Filistin topraklarını içine alan "Büyük Suriye İdeali" çerçevesinde Hatay'ın da Suriye'ye ait olduğu iddiaları Esad rejimi döneminde sık sık gündeme getirilmiştir. Nitekim Suriye haritalarında Hatay ile birlikte Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır da Suriye sınırları içerisinde gösterilmiştir. Suriye'nin bu şekilde Türkiye'ye ait topraklara göz dikmesi iki ülke arasındaki ilişkileri çıkmaza sokmuştur.³⁶⁷ Suriye'nin Hatay konusundaki bu tavrına karşılık olarak Suriyeli Türkmenler de Halep-Rakka bölgesine ilişkin bir tez ortaya atmışlardır. Araştırmacı Türel Yılmaz'ın görüştüğü bir kısım Suriyeli Türkmen, Halep-Rakka bölgesinin gerek coğrafi açıdan Anadolu'nun bir uzantısı olması, gerekse orada

³⁶⁶ Öztürk, Suriye, 38; Umar, Suriye Türkleri, 600.

³⁶⁷ Öztürk, Suriye Türkleri..., 1681-1682; İbas, a.g.m., 59-60; Yavuz, a.g.e., 361-362.

yaşayanların büyük çoğunluğunun Türk olmasından dolayı bölgenin Türkiye sınırları içerisinde yer alması gerektiğini iddia etmişlerdir.³⁶⁸

Türkiye'yi zayıflatmak ve istikrarını bozmak isteyen Suriye, 1970'li yıllarda Marksist-Leninist Türk örgütlerine ve Ermeni terör örgütü ASALA'ya destek vermiştir. 1980'li yılların başında ise Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren bölücü terör örgütü PKK'ya her türlü lojistik, silah ve askeri eğitim desteği sağlamıştır.³⁶⁹ Yine 1980'li yıllarda Suriye, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'ne karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. GAP ile kendi ülkesine gelen Fırat sularının %40'ının azalacağını düşünen Suriye yönetimi, bu projenin hayat bulmaması için PKK terör örgütüne olan desteğini artırmıştır.³⁷⁰ 1987'de imzalanan Güvenlik ve İşbirliği Antlaşmasına rağmen Suriye, Türkiye'ye karşı terörizmi kullanmaya devam etmiştir.³⁷¹

Suriye yönetimi, kendi ülkesinde Türkiye'nin uzantısı olarak gördüğü Türkmenlere karşı da PKK ile ortak hareket etmiştir. Nitekim Suriye'de Türk kimliğiyle ön plana çıkan Kadıllardan Ayvaz Hüseyin, Taşlı Hüyük'ten İbrahim Kasım, Kurcu Hüyük'ten Bilal, Saray'dan Münif ve Münir Köşker, İsa Bey'den Ramazan Hacı İbrahim ve Gebere'den Belediye Başkanı olan İzzet Sohta, Hafız Esad'ın kardeşi olan Cemil Esad'ın ve PKK'nın tezgâhı yüzünden yıllarca hapis yatmışlardır. Yine Hamza Acuz ve Metiş gibi Türk kökenliler, bizzat PKK tarafından tutuklanıp Suriye istihbaratına teslim edilmişlerdir.³⁷² Suriye bu şekilde terörü Türkiye'ye ve Türkmenlere karşı bir silah olarak kullanırken bu dönemde Türkiye'nin Suriye Türklerine yönelik herhangi bir politikası olmamıştır.

Hafız Esad, kendisine yönelik bombalama eylemlerini çıkarları doğrultusunda kullanmayı da bilmiştir. Nitekim 12 Haziran 1996 tarihli Cumhuriyet gazetesinin verdiği bilgiye göre, 6 Mayıs'ta Osmanlı İmparatorluğu döneminde idam edilen Arap milliyetçilerini anma toplantısına katılması beklenen Esad'ın geçiş güzergâhında bomba patlamış, ancak Esad bu törene katılmadığı için ölümden kurtulmuştur. Bu olaydan sonra çoğu Türk kökenli 600 kadar kişi tutuklanmıştır. Suriye Türkmen Birliği Başkanı İsmet Bozoğlu, Devlet Başkanı Hafız Esad'ın patlamaları bahane ederek Türkmenlere yönelik baskı ve sindirme siyasetine ağırlık verdiğini belirterek Lazkiye, Hama ve çevresinden 400

³⁶⁸ Yılmaz, a.g.t., 99.

³⁶⁹ Börklü, a.g.m., 44; İbas, a.g.m., 68.

³⁷⁰ İbas, a.g.m., 69; Yavuz, a.g.e., 389-390.

³⁷¹ Börklü, a.g.m., 45; Şen, a.g.e., 307-308; Yavuz, a.g.e., 394.

³⁷² Cevizci, a.g.m., 34.

kadar Türk kökenlinin tutuklu olduğunu bildirmiştir. Ayrıca tutuklananların hemen hemen tamamının Türk kökenli olması, patlamaların arkasında Türkiye'nin bulunduğu dair Şam yönetiminin kuşkularını göstermiştir.³⁷³ Bu olay, Suriye yönetiminin ülkesindeki Türklere Türkiye'nin casusları olarak baktığını bir kez daha kanıtlamıştır.

Türkiye'nin baskısı sonucu Şam'da ikamet etmekte olan PKK lideri Abdullah Öcalan, sınır dışı edilmiş, arkasından 20 Ekim 1998'de Adana Mutabakatı imzalanmış ve teröre karşı Güvenlik İşbirliği Komisyonu kurulmuştur. Böylelikle Suriye ülkesinde PKK'nın hiçbir faaliyetine izin vermeyeceğini kabul etmiştir. Bu antlaşma ile iki ülke arasında askeri bir çatışma son anda önlenmiştir.³⁷⁴ Hafız Esad, öldüğü 10 Haziran 2000 tarihine kadar Suriye'de tek adam olarak iktidarını devam ettirmiştir. Ölümünden sonra Baas Partisi'nin aday gösterdiği oğlu Beşar Esad, 10 Temmuz 2000 yılında yapılan bir referandum sonucunda oyların % 97'sini alarak yedi yıllığına Suriye'nin yeni devlet başkanı olmuştur.³⁷⁵

4.5. Beşar Esad Dönemi ve Suriye Türkmenlerinin Durumu

4.5.1. Esad yönetiminin demokrasi ile sınava

Beşar Esad'ın iktidara gelmesiyle birlikte ülkede siyasal ve ekonomik reformların hayata geçirilmesi yönünde yeni bir umut doğmuştur. 1992-1994 yılları arasında Londra'da göz doktorluğu ihtisası yapan Esad, Suriye halkının karşısına modern yönüyle çıkmıştır. Esad, halka yaptığı konuşmalarda idari ve ekonomik alanda reformlar, yolsuzluklarla mücadele, demokratik değerlerin geliştirilmesi ve birey haklarına saygının önemi üzerinde durmuştur.³⁷⁶ Eylül 2000'de toplumun değişik kesimleri tarafından imzalanan ve temelde dört madde ile ortaya konulmuş reform taleplerine Esad yönetiminin olumsuz bir tepki göstermemesi reformcular tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu reform talepleri, 1963'ten beri yürürlükte olan olağanüstü hal yasalarının kaldırılması; sürgün dâhil tüm siyasi tutuklulara genel af çıkarılması; toplantı, basın ve ifade özgürlüğünün

³⁷³ Esad'a başarısız suikast. (12 Haziran 1996). *Cumhuriyet*, 1, 10.

³⁷⁴ Maden, a.g.m., 21; İbas, a.g.m., 70-76; Şen, a.g.e., 308. Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Yavuz, a.g.e., 436-449.

³⁷⁵ Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 112; Şen, a.g.e., 312-313.

³⁷⁶ Ayhan, V. (2012). *Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları, 364-365.

yasal düzenlemelerle garanti altına alınması; siyasal, ekonomik ve fikri çeşitliliğe saygı duyulması ve siyasi özgürlüklerin tanınması olmuştur.³⁷⁷

Esad yönetimi reform taleplerine cevap olarak Kasım ayında yaklaşık 600 siyasi tutukluyu bırakmış, bir ay sonra da Şam'da siyasi tutukluların bulunduğu Mezzeh hapishanesini kapatmıştır. Ayrıca, Ocak 2001'de Lübnan'da yayınlanan bir gazetede Suriyeli 1000 kişinin imzaladığı bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride siyasal özgürlükler, güçler ayrılığı ilkesi ve çok partili sisteme geçiş prensiplerinin uygulanması istenmiştir. Şubat 2001'den itibaren muhalefetin reform taleplerinin bir bütün olarak sistemi yıkacak gelişmelere sebep olacağını düşünen Baas iktidarı, muhalefete karşı tutuklama kampanyası başlatmıştır. Beşar Esad'ın iktidarıyla birlikte ortaya çıkan ve geniş katılımlı forumlar düzenleyen sivil toplum kuruluşları da kapatılmıştır. Bu durum karşısında Suriye muhalefeti, Esad'ın reformcu olmadığını ve babası Hafız Esad gibi bir yönetim anlayışına sahip olduğunu dile getirmeye başlamıştır.³⁷⁸

11 Eylül 2001'deki terör olayları, ardından 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgali Suriye'deki gelişmeleri derinden etkilemiştir. Özellikle ABD'de etkin olan yeni muhafazakârların Suriye politikasının temelinde, Şam yönetiminin bölgeye yönelik politikalarında gerekirse baskı yoluyla değişiklik yapmak yatıyordu. Ayrıca o dönemde Irak'ın işgalinden sonra sıranın Suriye'de olduğu yönündeki senaryolar sıkça dile getirilmiştir. Buna Suriye'nin teröre destek veren ülkeler listesinde olması da eklenince durum daha büyük önem kazanmıştır.³⁷⁹

Suriye'de, ABD baskısının yanında Avrupa ülkelerinin baskısı da ağır bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu ortam içinde Suriye'deki muhalefetin hükümete yönelik reform çağrısına Beşar Esad yönetimi olumlu bir yaklaşım sergilemek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine muhalif gruplar, “Temel Özgürlükler ve İnsan Haklarını Savunmak İçin Ulusal Koordinasyon Komitesi”ni kurmuşlardır. Sivil Toplumun Uyanışı Komitesi, içinde Müslüman Kardeşlerin de bulunduğu toplumsal gruplarla diyalog kanallarının açılması yönünde bir bildiri yayınlamıştır. Hatta bu dönemde Müslüman Kardeşlerin de içinde yer

³⁷⁷ a.g.e., 366-367; Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 112. Bu dönemde Suriye'de özellikle ekonomik girişimci sınıf ile akademisyen ve sanatçıların başını çektiği entelektüel kesim reform ve demokrasi konularında görüş alışverişinde bulundukları platformlar ve sivil toplum forumları oluşturmuşlardır. Batılılar bu gelişmeleri Prag Baharından esinlenerek “Şam Baharı” olarak isimlendirmişlerdir. Ataman, M. (Nisan 2012). Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum. *SETA*, 6, 24.

³⁷⁸ Ayhan, a.g.e., 367-370; Ataman, a.g.r., 28.

³⁷⁹ Yılmaz, Suriye'de Baas Yönetimi, 112-113.

alacağı bir muhalefet partisinin kurulması bile gündeme gelmiştir. Ancak bu girişimler de yönetimi tehlikeye sokacağı endişesiyle sonlandırılmış ve bir kısım aktivist tutuklanmıştır.³⁸⁰

Reformcular, Suriye yönetiminin tüm baskılara rağmen Ekim 2005'te “Şam Deklerasyonu” adı altında yayınladıkları bir bildiri ile demokrasi taleplerini yinelemişlerdir. Bu taleplere rejimin tepkisi sert olmuş, Mart 2006 tarihinde tutuklamalar yeniden başlamıştır. Reformcular, 2007 yılında “Ulusal Demokratik Değişim İçin Şam Deklarasyonu” adı altında yeniden örgütlense de kısa bir süre sonra Konsey üyesi birçok lider tutuklanmıştır. Böylelikle Suriye içindeki tüm muhalif seslerin bastırılması politikası başarılı bir şekilde sürdürülmüştür. Ancak reformcuların öne sürdükleri fikirler toplumun diğer kesimleri tarafından da benimsenerek 2011 yılında Arap Baharı adı verilen süreç ile tekrar gündeme taşınmıştır.³⁸¹

4.5.2. Türkiye-Suriye ilişkilerinin düzelmesi ve Türkmenlerin Durumu

1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında imzalanan Adana Protokolü ile düzelmeye başlayan Türkiye-Suriye ilişkileri, 2000 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmasıyla daha da iyileşmiştir.³⁸² Özellikle Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye-Suriye ilişkilerinin zirveye ulaştığı bir süreç başlamıştır. AK Parti'nin Müslüman dünyasına yakın karakteri ve İslami eğilimli bir parti oluşu, Türkiye'nin Ortadoğu'daki vizyonuna yeni bir yaklaşım getirmiştir. AK Parti, yeni yaklaşımında; Ortadoğu ve özellikle de Suriye ile ortak bir Osmanlı geçmişinin olduğunu, bu yüzden Türkiye'nin tarihsel ve kültürel sorumluluk ile bölgede daha aktif hale gelmesini savunmuştur.³⁸³

AK Parti hükümeti, “komşularla sıfır sorun politikası” çerçevesinde Suriye ile siyasal ve ekonomik alanlardaki ilişkilerini hızla geliştirmeye başlamıştır. Öncelikle iki ülke arasındaki sorunlar rafa kaldırılmış, sonra da üst düzeyde işbirliği süreci başlatılmıştır. Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri Esad Yönetimine ve AK Parti liderliğindeki Türkiye'ye, sadece ikili ilişkilerin geliştirilmesi değil, aynı zamanda bu ülkelerin diğer bölgesel

³⁸⁰ Ayhan, a.g.e., 370-371.

³⁸¹ a.g.e., 372-373.

³⁸² Yavuz, a.g.e., 452.

³⁸³ Kambur, E. T. (2012). 2002'den Arap Baharına Türkiye-Suriye İlişkileri., B. Adıbelli (Editör). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 158.

aktörlerle ilişkileri konusunda da faydalar sağlamıştır. Türkiye, Şam'ı Ortadoğu bölgesine ve Arap dünyasına yönelik açılım siyasetinin ana üssü olarak görmeye başlamış, Suriye de Türkiye'yi Avrupa ile ilişkilerinin gelişmesinde ve modernleşme sürecinin ilerletilmesindeki destekçisi olarak algılamaya başlamıştır.³⁸⁴

Türkiye ve Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler, 2002 yılından itibaren artmaya başlamış, 2003 yılında PKK'nın faaliyetlerine karşı ortak hareket etme kararı alınmıştır. Böylelikle Suriye de PKK'yı bir terör örgütü olarak görmeye başlamıştır.³⁸⁵ Bu dönemde Beşar Esad, ABD ve bölgesel müttefikleri Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün ve özellikle İsrail'e karşı Türkiye ile bölgesel ortaklık kurmaya hedefleyerek yalnızlıktan kurtulmaya çalışmıştır.³⁸⁶ 2004 yılına gelindiğinde iki ülke arasında yoğun bir diplomasi trafiği yaşanmaya başlamıştır. 6-8 Ocak 2004 tarihleri arasında Türkiye'ye gelen Beşar Esad, Türkiye'yi ziyaret eden ilk Suriye devlet başkanı olmuştur. Bu ziyareti sırasında Esad, Türkiye'nin mevcut sınırlarını, dolayısıyla Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğunu, kabul eden bir anlaşma imzalamış, Gaziantep'te bir konsolosluk açma kararı almış ve bazı sınır şehirlerinde özellikle ticareti geliştirmek amaçlı merkezler kurmaya karar vermiştir.³⁸⁷ Aralık 2004'te Türkiye Başbakanı Erdoğan da Suriye'yi ziyaret etmiş, bu ziyarette iki ülke arasındaki su konusunun sorun olmaktan çıkarıldığı ve 2007'de yürürlüğe girecek bir serbest ticaret anlaşmasının imzalandığı duyurulmuştur.³⁸⁸

Türkiye ve Suriye arasında diplomatik ve ekonomik ilişkilerin yanında eğitim alanında da işbirliği yapılmıştır. Nitekim 2000 yılında Gaziantep ile Halep Üniversiteleri arasında yapılan eğitim işbirliği anlaşması gereği Halep Üniversitesinde Türk Dili Öğretimi Merkezi açılarak eğitime başlanmıştır, yine 2005 yılında Halep Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesinde, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır. İlk olarak Halep Üniversitesinde, daha sonraki yıllarda da diğer şehirlerdeki üniversitelerde Türkçe Öğretim Merkezleri'nin açılması Suriye'deki üniversiteli Türkmen öğrencilere büyük bir moral ve motivasyon sağlamıştır. Türkiye'den gelen akademisyenler aracılığıyla Türkmen öğrenciler, bir taraftan lisansüstü eğitim için Türkiye'ye gidebilme fırsatları yakalarken, bir taraftan da Türk tarihi ve kültürü ile ilgili yayınları kendi imkânlarıyla Arapçaya çevirip

³⁸⁴ Ataman, a.g.r., 47.

³⁸⁵ Yavuz, a.g.e., 455.

³⁸⁶ Salık, N. (Kasım 2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 3 (35), 24.

³⁸⁷ Ataman, a.g.r., 47.

³⁸⁸ Yavuz, a.g.e., 462; Ataman, a.g.r., 47.

yayınlamaya başlamışlardır. Türkiye’den gelen akademisyenler ise Suriye Türklüğünü adeta yeniden keşfedip tarihi, sosyal ve kültürel hayatlarına dair akademik çalışmalar yapmışlardır.³⁸⁹ Bunun yanında 1996 yılında casuslukla suçlanıp tutuklanan bine yakın Türkmen aydını, 2005’te Suriye-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesine bağlı olarak cezaevinden çıkartılıp serbest bırakılmışlardır.³⁹⁰

Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Nisan 2005’te gerçekleştirdiği Şam ziyaretiyle Hariri suikastı suçlamalarından dolayı uluslararası baskının yoğunlaştığı Esad yönetimine olan desteğini göstermiştir.³⁹¹ Türkiye-Suriye ilişkilerinin bu şekilde düzelmesi Suriye’deki Türklere uygulanan baskıyı da azalmıştır. Nitekim Nisan 2007’de Halep’teki 75 bin kişilik yeni Olimpiyat stadının açılışı Fenerbahçe ile Suriye’nin Al İttihad takımı arasındaki maçla yapılmış, bu maç öncesi ve sonrasında Türk takımına gösterilen sevgi gösterisinde özellikle bölgedeki Türk unsuru önemli bir rol oynamıştır.³⁹² Yine 2007 yılında Serbest Ticaret Antlaşması yürürlüğe girmiş ve Türkiye-Suriye arasındaki ticaret hacminde önemli bir artış olmuştur. 2009 yılında Beşar Esad’ın Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” oluşturulmuştur. Aynı yıl Türkiye ve Suriye vizeleri karşılıklı olarak kaldırarak ilişkilerini iyice güçlendirmişlerdir.³⁹³ İki ülke arasında vizelerin kaldırılması ile turistik hareketliliğin artması Suriye’deki Türkmenlerin Türkiye ile ilişkilerini arttırmıştır. Ancak ülke liderleri arasındaki yakın ilişkilerin yaşandığı bir dönem olan bu yıllarda da, Türkiye’nin bilinen bir Türkmen politikası söz konusu olmamıştır.³⁹⁴

2009 yılındaki Davos Krizi ve Mayıs 2010’daki Mavi Marmara Baskını, Türkiye-İsrail ilişkilerini kopma noktasına getirirken Türkiye, Suriye ve diğer Arap ülkeleri olan ilişkilerini geliştirme yolunu seçmiştir.³⁹⁵ Haziran 2010’da İstanbul’da iki ülke arasında Ortak Bakanlar Kurulu Toplantısı düzenlenmiş ve YDSK, Lübnan ve Ürdün’ü de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylelikle malların ve kişilerin serbest dolaşımına yönelik önemli bir adım atılarak bölgesel bir bütünleşmenin temelleri atılmıştır.³⁹⁶

³⁸⁹ Erol, M. (2014, Eylül). Türk Dış Politikasında Suriye Türkmenleri.Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, *ORSAM*, 35, 126-128.

³⁹⁰ Erendor, a.g.e., 273.

³⁹¹ Ataman, a.g.r., 47; Kambur, a.g.m., 162.

³⁹² Yavuz, C. (Ocak-Şubat 2014). Suriye İç Savaşında Sıkışan Suriye Türkmenleri. *Devlet*, 11 (451), 36.

³⁹³ Kambur, a.g.m. 162.

³⁹⁴ Erol, a.g.b., 128.

³⁹⁵ Salık, a.g.m., 24-25.

³⁹⁶ Ataman, a.g.r., 49; Kambur, a.g.m., 162-163.

Başbakan Erdoğan, Şubat 2011’de Asi Nehri üzerine inşa edilmesi planlanan Türkiye-Suriye Dostluk Barajı’nın temel atma töreninde Beşar Esad’a ‘kardeşim’ diye hitap etmiş, aynı zamanda Türkiye-Suriye ilişkilerindeki tarihi gelişmeye vurgu yaparak ‘‘Bizler tarihin bizi birbirimize kardeş kıldığı ve eylediği milletleriz. Tarih boyunca bizim kaderimiz hep ortak oldu, hep birlikte yüreğimiz attı.’’ demiştir.³⁹⁷ Ancak Türkiye ve Suriye arasında kurulan bu dostluk ve dayanışma ruhu, Arap Baharı adı verilen süreçle bozulacak ve günümüze kadar da iki ülke arasındaki ilişkiler düzelmeyecektir.

³⁹⁷ Salık, a.g.m., 25; Kambur, a.g.m. 163.

5. ARAP BAHARI'NDAN GÜNÜMÜZE SURİYE VE TÜRKMENLERİN DURUMU

5.1. Suriye'de Arap Baharı'nın Başlaması

Arap Baharı³⁹⁸ adı verilen süreç, Aralık 2010'da Tunus'ta üniversite eğitimini yarıda bırakarak seyyar satıcılık yapmaya başlayan Muhammed Bouaziz adlı bir gencin seyyar arabasına polis tarafından el konulması üzerine kendisini yakarak hükümeti protesto etmesiyle başlamıştır. Tek kişilik bu eylem bir anda çığ gibi büyüyerek uzun yıllar baskıcı rejimlerle yönetilen Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve ekonomik refah istediği gösterilere dönüşmüştür. Bu gösteriler kimi ülkelerde silahlı isyan hareketine dönüşmüştür. Arap Baharı ile Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de iktidarların değişmesine yol açmıştır. Yönetimin değişmediği Arap ülkelerinde ise halkın taleplerinin ayaklanmaya dönüşmesini engellemek isteyen iktidarlar, siyasi reformlar ve ekonomik destek paketleriyle halkı sakinleştirmeye çalışmışlardır.³⁹⁹

Arap Baharı adı verilen sürecin en sancılı geçtiği ülke hiç şüphesiz Suriye olacaktır.

Esad yönetimi, Arap ülkelerindeki halk hareketlerinin Suriye'yi de etkileyeceğini pek hesap edememiştir. Nitekim Esad, Arap İsyanları başladığında reform gerekliliğinden bahseden ilk Arap lideri olmuştur. Bu çağrıyla ise kendi ülkesi için değil diğer Arap ülkeleri için yapmıştır. Suriye, Filistin konusunda İsrail ve ABD karşıtı en sert söylemi kullanan ülkedir. Bunun yanında ülkedeki güçlü azınlık rejimine karşı çıkacak örgütlü bir muhalefetin olmaması, Suriye'yi isyanların yaşandığı diğer Arap ülkelerinden ayırmıştır.⁴⁰⁰ Esad yönetimi, Batı ile işbirliği yapan rejimlerin halktan uzaklaştığını ileri sürmüş ve kendi iktidarlarının güçlü olduğunu açıklamıştır. Suriye'de baskı ve istihbarata dayanan rejimin ciddi bir muhalefetle karşı karşıya olduğu görülmemiştir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Ortadoğu'da yaşanan bu dönüşüm sürecine, ağırlıklı olarak "Arap Baharı" adı verilmiştir. Ayrıca bu süreç, "Arap Devrimleri", "Arap İsyanları" ve "Arap Uyanışı" olarak da adlandırılmaktadır. Bu genel adlandırmanın yanında, Tunus'ta gerçekleşen halk ayaklanmasına "Yasemin Devrimi", Mısır'dakine ise "Nilüfer Devrimi" gibi isimler verilmektedir. "Arap Baharı" teriminin ortaya atılmasında, 1968'de Çekoslovakya'da ortaya çıkan Sovyetler Birliği karşıtı halk ayaklanmalarına verilen isim olan Prag Baharı'ndan esinlenildiği düşünülmektedir. Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1-2), 18.

³⁹⁹ Ayhan, a.g.e., 47; Sandıklı, A., Semin, A. (Kasım 2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. *BİLGESAM*, 52, 4. Orhan, D. D., a.g.m., 18-25.

⁴⁰⁰ Ataman, a.g.r., 24.

⁴⁰¹ Ayhan, a.g.e., 374.

Suriye’de Arap Baharı sürecinde ilk eylemin 26 Ocak 2011’de Haseke’de, Hasan Ali Akleh’in kendisini yakmasıyla gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Ancak Akleh’in kim olduğu, bu eylemi neden yaptığı konusundaki belirsizlik devam etmektedir. Suriye’de bunun gibi rejime karşı ufak protestolar görülmeye başlamıştır. Facebook kullanan Suriyelilere “Öfke Günü” adı altında 4 Şubat Cuma günü gösteri çağrısı yapılmıştır. Facebook’taki “Suriye Devrimi” sayfası, Şubat başında 25 bin üyeye sahipken iki hafta içinde 40 bin üyeye ulaşmıştır.⁴⁰²

Suriye’de ilk büyük çapta isyan hareketi, 15 Mart’ta ülkenin güneybatı ucunda ve Ürdün sınırında bulunan Dera şehrinde binlerce kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Şehirdeki bir grup öğrencinin okul duvarlarına “halk rejimin değişmesini istiyor” yazılarını yazmaları sebebiyle tutuklanmaları ve işkence görmeleri, olayların başlamasına neden olmuştur. Çocuklarına yapılan işkenceleri protesto eden ailelere şiddetle karşılık verilmesi üzerine şehirde kitlesel gösteriler başlamış, güvenlik güçlerinin buna müdahalesi ise sert olmuştur. Suriye İnsan Hakları Komitesi’nin bildirdiğine göre, Dera’da ilk dört ay içinde yüzlerce kişi güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür.

Suriye’de Şam’ın merkezi ve Halep hariç gösteriler tüm ülkeye yayılmaya başlamıştır. Halk özellikle Cuma namazı çıkışı kitlesel eylemler yapmaya başlamıştır. Her Cuma için “Onur Cuması”, “Zafer Cuması”, “Şehitler Cuması”, “Direniş Cuması”, “Kararlılık Cuması”, “Büyük Cuma”, “Dera ile Dayanışma Cuması” gibi özel nitelendirmelerde bulunmuşlardır. Bu cumalarda ve diğer günlerde yapılan gösteriler ülkedeki yoksulluk, baskı ve ekonomik adaletsizliği hedef alırken daha sonraki günler güvenlik güçlerinin şiddeti arttıkça rejimin ve Beşar Esad’ın kendisini hedef almaya başlamıştır.⁴⁰³

Esad iktidarı, halka reform yanlısı olduğunu göstermek amacıyla bazı reformlar yapmaya başlamıştır. 29 Mart 2011 tarihinde hükümet istifa etmiş, 14 Nisan 2011 tarihinde bir önceki hükümette Tarım Bakanı olan Adil Safer başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Ülkede 48 yıldan beri uygulanan “olağanüstü hal” durumu, yeni hükümet tarafından kaldırılmıştır. Yurttaşlık hakkına sahip olmayan ve büyük çoğunluğu ülkenin

⁴⁰² Karabat, a.g.e., 101-104.

⁴⁰³ Ataman, a.g.r., 25; Karabat, a.g.e., 106-108.

kuzeydoğusunda yaşayan yaklaşık 300 bin Kürt kökenli Suriyeliye kimlik verilmiştir.⁴⁰⁴ Bunun yanında Suriye’de Mart ve Nisan aylarında özellikle Cuma namazı sonrasında büyük kitlesel katılımlarla yapılan gösterilere güvenlik güçlerinin müdahalesi sonrasında yüzlerce kişinin ölmesi ise, ülkedeki reform tartışmalarının önemini kaybetmesine ve Esad iktidarının samimiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur.⁴⁰⁵

5.2. Suriye krizinin Türkiye-Suriye ilişkilerine yansıması

Türkiye, Ortadoğu’da demokratik değerlere sahip olan tek Müslüman ülke olarak halk ayaklanmalarının çıktığı ülkelere karşı ilk önce sessiz kalsa da daha sonra özgürlük ve demokrasi talep eden halkları desteklemeye başlamıştır. Nitekim bu durum Türkiye-Suriye ilişkilerinin de zamanla bozulmasına neden olacaktır. Erdoğan hükümeti, olayların başlamasından itibaren Esad’a sivil göstericilere karşı şiddet kullanılmaması ve reformların bir an önce yapılması çağrısında bulunmuştur. Ancak Esad rejimi, demokratik bir sistemin kendi iktidarını sona erdireceğini bildiğinden ülkedeki gösterileri şiddet kullanarak bastırma yolunu seçmiştir.⁴⁰⁶

6 Haziran 2011’de Türkiye sınırına yakın bir noktada bulunan Cısr eş-Şuğur kasa-basında Suriyeli 120 güvenlik görevlisi öldürülmüş, bunun sonucunda binlerce insanın Hatay’a sığınması, Türkiye’nin endişelerini iyice artırmıştır.⁴⁰⁷ Başbakan Erdoğan, 9 Haziran tarihinde yaptığı konuşmada Suriye’deki olaylar ile ilgili daha sert bir tutum takınarak “Biz Suriye’deki gelişmelere daha fazla sessiz kalamayız. İyi ilişkiler ilelebet süremez.” açıklamasını yapmıştır.⁴⁰⁸ Bu konuşma ile Türkiye’nin Suriye yönetimi ile olan ilişkilerinde kopma sürecinin başladığı görülmüştür.

Suriye hükümeti, ayaklanmaların militan İslamcılar tarafından yönetildiğini ve bunların arkasında da özellikle Müslüman Kardeşler Örgütü’nün olduğunu belirtmiştir. Yine Suriye hükümeti, direnişçilerin yabancı ülkeler tarafından da desteklendiğini öne sürmüştü, bunun için de en büyük gösterilerin olduğu Dera’nın Ürdün sınırına, Hama’nın da Kuzey Lübnan’a çok yakın olduğunu kanıt olarak sunmuştur. Ayrıca ABD’nin özgürlük ve demokrasi adı altında Suriye’de kendine bağlı bir rejim getirerek bölgedeki İran ve

⁴⁰⁴ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 7.

⁴⁰⁵ Ayhan, a.g.e., 375.

⁴⁰⁶ Salık, a.g.m., 26-27; Ataman, a.g.r., 50.

⁴⁰⁷ Salık, a.g.m., 27; Ayhan, a.g.e., 381.

⁴⁰⁸ Salık, a.g.m., 27

Lübnan'daki Hizbullah'ın etkisini kırmayı, böylelikle İsrail'in güvenliğini garanti altına almaya çalıştığı dile getirilmiştir. Nitekim bu amaçla Esad rejimini devirmek için ABD'nin bölgedeki müttefikleri olan Suudi Arabistan, İsrail, Ürdün ve Suriyeli muhaliflerin yoğun bir şekilde çalıştığı, direnişçilerin silahlarının ABD tarafından, finansmanın da yurtdışındaki Suriyeli muhaliflerce karşılandığı iddiaları ön plana çıkmıştır.⁴⁰⁹

9 Ağustos 2011'de Şam'ı ziyaret eden Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Esad ile yaptığı görüşmede ordunun şehirlerden çekilmesini ve reformların bir an önce yapılmasını istemiştir.⁴¹⁰ Buna rağmen Suriye'de rejimin operasyonları devam etmiştir. Şam, Halep, Hama, Humus, İdlib, Kamışlı ve Lazkiye'de halka ateş açılmış, göstericilerden ölenler olmuştur. 13 Ağustos 2011'en itibaren Lazkiye, tankların ve denizden de askeri gemilerin top atışlarına maruz kalmıştır.⁴¹¹ Davutoğlu, Esad ile görüşmesinden 6 gün sonra "sözün bittiği yerdeyiz" açıklamasını yapmış, Suriye'deki gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.⁴¹²

Eylül 2011'de Erdoğan, reformlar konusunda artık Beşar Esad'a inanmadığını dile getirmeye başlamıştır. 21 Eylül'de Birleşmiş Milletlerin 66. Genel Kurul Genel Görüşmelerine katılmak için gittiği New York'ta ABD Başkanı Barak Obama ile görüşen Erdoğan, "Suriye yönetimiyle görüşmelerimizi kesmiş durumdayız. Bu noktaya gelmek istemezdik ama Suriye yönetimi bizi böyle bir karar alma noktasına getirdi. Suriye yönetimine artık güvenimiz kalmamıştır." açıklamasını yapmıştır. Ayrıca Erdoğan, ABD ile birlikte Esad'a yaptırımlar konusunda ortak hareket edeceklerini de belirtmiştir. Nitekim Türkiye, Suriye'ye karşı ilk yaptırım kararını almış ve hava sahasını Suriye'ye malzeme taşıyan her türlü uçağa kapatmıştır.⁴¹³

Türkiye-Suriye ilişkilerini gerginleştiren bir diğer gelişme ise 5-13 Ekim tarihleri arasında Hatay'da Türk ordusunun tatbikat yapacağı haberleri olmuştur. Bu tatbikat, 'Türkiye, Suriye'ye müdahale edecek' yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.⁴¹⁴ 12 Kasım 2011 gecesi, rejim yanlısı bir grup tarafından Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği'ne, Halep Başkonsolosluğu'na ve Lazkiye Fahri Konsolosluğu'na saldırı düzenlenmiş, Türk

⁴⁰⁹ Yavuz, C., Erdurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye -Orta Doğu'da Kırılan Fay Hatları*. Ankara: Berikan Yayınevi, 152- 155.

⁴¹⁰ Ayhan, a.g.e., 379.

⁴¹¹ Yavuz ve Erdurmaz, 168-169.

⁴¹² Yavuz, Suriye İç Savaşında..., 37.

⁴¹³ Salık, a.g.m., 27-28; Kambur, a.g.m., 168.

⁴¹⁴ Yavuz ve Erdurmaz, a.g.e., 247; Salık, a.g.m., 28.

bayrağı yakılmıştır. Bu durum Türkiye'nin çok büyük tepkisine neden olmuş, artık iki ülke arasındaki ilişkiler tamamen kopma noktasına gelmiştir.⁴¹⁵ Türkiye, Suriye'ye karşı yaptırım uygulama kararı almıştır.

Türkiye'nin 30 Kasım 2011 tarihinde 9 madde halinde açıkladığı yaptırımlar kapsamında;

- Suriye'de halkıyla barışık bir yönetim kurulana kadar Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi mekanizmasının askıya alındığını,
- Baas iktidarında halka karşı şiddete başvuran kişilerin Türkiye'ye seyahatlerinin yasaklandığını ve Türkiye'deki mal varlıklarının dondurulacağını, Esad rejiminin kuvvetli destekçisi konumundaki bazı işadamlarına da benzer tedbirlerin getirileceğini,
- Suriye ordusuna her türlü askeri malzemenin satış ve tedarikinin durdurulacağını,
- Türkiye üzerinden Suriye'ye silah ve askeri malzeme transferinin önleneyeceğini,
- Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulacağını
- Suriye hükümetinin Türkiye'deki finansal mal varlıklarının dondurulacağını,
- Suriye hükümeti ile kredi ilişkilerinin durdurulacağını,
- Suriye Ticaret Bankası ile işlemlerin durdurulacağını,
- Suriye'deki altyapı projelerinin finansmanı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alındığını duyurmuştur.⁴¹⁶ Böylelikle Suriye'deki Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler Türkiye-Suriye ilişkilerini büyük bir çıkmaza sokarak yeni yeni dost olmaya başlayan bu iki devleti tekrar düşman yapmıştır.

5.2.1. Türkiye'nin Suriye muhalefetini desteklemesi

Türkiye, Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'deki olayların başlamasından itibaren Suriye muhalefeti ile de ilişki kurmuş ve onların örgütlenme faaliyetlerini desteklemiştir. Türkiye'nin bu desteği sonucu Suriye muhalefeti, 1-2 Haziran 2011 tarihlerinde Antalya'da "Suriye'de Değişim Konferansı" adı altında bir toplantı düzenlemiştir. Konferansa Sünni Arap aşiretlerinden Alevilere, Kürtlerden, Hristiyanlara, sürgünde doğan muhalif gençlere ve kadın aktivistlere kadar oldukça geniş bir katılım gerçekleşmiştir. Toplantı sonunda yayınlanan bildiride Suriyeli muhalifler, artık Beşar Esad yönetiminin reform yapabileceğine olan inancın kalmadığını belirtmiş, meşruiyetini kaybettiğini düşündükleri rejim yerine yeni bir sistem kurulmasını savunmuşlardır.

⁴¹⁵ Kambur, a.g.m., 168; Ataman, a.g.r., 52.

⁴¹⁶ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 43; Kambur, a.g.m., 168-169.

Konferansın sonuç bildirgesinde Suriye halkının heterojen etnik yapısına vurgu yapılarak “Suriye halkının Arap, Kürt, Keldani, Asuri, Süryani, Türkmen, Çeçen, Ermeni ve diğer etnik unsurlardan oluştuğu” teyit edilmiştir. Muhalifler bu grupların parlamenter demokratik, çoğulcu bir yapıda barış içinde bir arada yaşadığı bir siyasal sistem ve yeni bir anayasa yapılmasını öngörmüşlerdir. Aynı zamanda Türkiye’nin bölgedeki çıkarının demokratik bir Suriye olduğuna inanan muhalifler, demokrasi sürecinin ve Suriyeli muhaliflerin desteklenmesini istemişlerdir. Muhalifler, rejimin yıkılması durumunda ise yeni siyasal, hukuksal ve ekonomik yapının kurulması sürecinde Türkiye’nin model alınması gerektiğini savunmuşlardır.⁴¹⁷

16-17 Temmuz tarihlerinde muhalifler, Türkiye’de “Suriye İçin İstanbul Buluşması” isimli toplantıda bir araya gelmişlerdir. Ağustos ayının son haftasında yine İstanbul’da birleşme gündemiyle toplanan muhalifler, 2 Ekim’de ise Suriyeli rejim karşıtlarını tek çatı altında birleştiren Suriye Ulusal Konseyi’ni akademisyen Burhan Gaylun liderliğinde kurmuşlardır.⁴¹⁸ Konsey’deki Suriyeli muhalif gruplar; Arap aşiretler, Kürtler, Müslüman Kardeşler, liberaller, sosyalistler, gençlik örgütleri ve Asurilerden oluşmuştur. Yapılan toplantılarda Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması kararı alınmış, böylece bazı gruplar tarafından dile getirilen azınlıklara (Arap Aleviler, Kürtler gibi) özerk bölgeler verilmesi taleplerinin önü kesilmiştir. “Suriye halkı birdir, bir kalacak” sloganı vurgulanarak “Suriye’nin özgür ve demokratik bir ülke olması” konusunda görüş birliği sağlanmıştır.

Ulusal Konsey, Suriyeli tüm muhalif grupları kapsayamamıştır. Bunun nedeni ise Ulusal Konsey’in 15 muhalif parti ve bağımsız şahısları içerisinde barındıran Ulusal Koordinasyon Kurulu’na davet göndermemesi olmuştur. Bunun yanı sıra Ulusal Konsey, Suriyeli Türkmenlerin temsilcilerini davet etmemiş ve kurullarda temsil hakkı tanımamıştır. Suriye Türkmen Hareketi Sözcüsü Ali Öztürkmen “Konsey’in bu haliyle Suriye halkının tamamını temsil etme hakkına sahip olmadığını” ifade etmiştir.⁴¹⁹ Türkiye ise 18 Ekim’de Suriye Ulusal Konseyi ile ilk resmi temas kuran ülke olmuştur. Böylelikle

⁴¹⁷ Ayhan, V., Orhan, O. (Temmuz-Ağustos 2011). Suriye Muhalefeti’nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye’den Beklentiler. *Ortadoğu Analiz*, 3, (31-32), 9-15.

⁴¹⁸ Salık, a.g.m., 28-29.

⁴¹⁹ Orhan, O. (Ekim 2011). Suriye’de Sonun Başlangıcı: Yaptırım Dönemi ve Suriye Ulusal Konseyi. *Ortadoğu Analiz*, 3 (34), 46-47.

Türkiye, Ulusal Konseyi, Suriye muhalefetine meşru temsilcisi olarak tanıdığını göstermiştir.⁴²⁰

Türkiye, aynı zamanda Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)⁴²¹ adlı silahlı muhalif örgütün liderlerinden Albay Riyad el-Esad'ı, 1 Kasım 2011'de ülkeye kabul etmiştir. Esad yönetimine karşı savaşan bu orduya bağlı yaklaşık 15 bin askerin olduğu ve Suriye'deki çatışmalarda bu askerlerin Türkiye'den koordine edildiği öne sürülmüştür. Yine Albay El-Esad'ın Türk güvenlik kuvvetlerince korunduğu da başka bir iddia arasında yer almıştır.⁴²² Türkiye'nin Şam yönetimine karşı siyasi ve askeri anlamda da Suriye muhalefetine yanında yer aldığını göstermesi, iki ülke ilişkilerinde gerginliği daha da artırmıştır.

5.2.2. Türkiye-Suriye arasındaki krizin derinleşmesi

2012 yılında Suriye yönetiminin Türkiye'ye karşı yaptığı bazı tecavüz hareketleri iki ülke arasındaki kriz ortamını büyötmüştür. Nitekim 9 Nisan'da Kilis sınırında Esad güçlerinin muhaliflere açtığı ateş sonucunda bir Türk vatandaşı yaralanmış, 22 Haziran 2012 tarihinde keşif yapan bir Türk askeri uçağı, Suriye hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürölmüş, iki Türk pilotu şehit olmuştur. Bu olay sonrasında Türkiye angajman kurallarını değiştirerek, Suriye tarafından sınıra yaklaşan her askerî unsurun tehdit olarak algılayacağını açıklamıştır. 2012 Temmuz ayında ise Türkiye ile Suriye arasındaki tüm resmi işlemler kesilmiştir. Mart ayında Türkiye'nin Şam büyükelçiliğı kapatılmış, mayıs ayı içinde Suriyeli diplomatlar sınır dışı edilmiş, aynı yılın temmuz ayı sonlarında da Halep Konsoloslugu kapatılmıştır. 2012 yılının Ekim ayında artık iki ülke arasında savaş çanları çalmaya başlamıştır. 3 Ekim 2012'de Suriye tarafından Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesine düşen top mermileri sonucunda beş kişinin ölmesinin ardından bir gün sonra TBMM, hükümete sınır ötesi operasyon yetkisi vermiştir. Bu kararın sonrasında Türkiye üyesi olduğu NATO'dan Suriye sınırlarını korumak adına füze savunma sistemleri talep etmiş ve 2013'ün ilk aylarında sınıra yakın bölgelere bu sistemler yerleştirilmiştir.⁴²³

⁴²⁰ Salık, a.g.m., 29.

⁴²¹ Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), 29 Temmuz 2011'de Albay Riyad Esad'ın da aralarında bulunduğu bir grup Suriyeli muhalif tarafından Esad rejimine karşı kurulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Dursunoğlu, A., Eren, İ. (2014). *Suriye'de Vekâlet Savaşı*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 876.

⁴²² Yavuz ve Erdurmaz, a.g.e., 251.

⁴²³ Erol, a.g.b., 130; Sandıklı ve Semin, a.g.r., 44.

11 Şubat 2013'te Özgür Suriye Ordusu kontrolündeki Cilvegözü Sınır Kapısı'nda ve 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde bombalı saldırılar düzenlenmiş, Türkiye, çok sayıda vatandaşının öldüğü bu saldırıların arkasında Suriye'nin olduğunu açıklamıştır. Savaş pozisyonuna geçen Türkiye, Suriye'nin bütün tecavüzlerine karşı sınırlarını koruma çabasında olmuştur. Nitekim Türkiye, sınır ihlali yaptıkları gerekçesiyle Suriye'nin 16 Eylül 2013'te bir helikopterini, 23 Mart 2014'te ise bir savaş uçağını düşürmüş ve sınırları içine düşen top mermilerine karşılık vermiştir.⁴²⁴ Böylelikle Türkiye'nin Suriye ile olan 910 km'lik uzun sınırı tamamen tehlike altına girmiş, iki ülke arasındaki savaş senaryoları daha da güçlü dile getirilmeye başlanmıştır.

Araştırmacı Celalettin Yavuz, Türkiye'nin Esad rejimi ile bağlarını tamamen koparmasının yanlış olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Yavuz'a göre, Esad'ın kısa sürede muhalefet, uluslararası yaptırım veya son olarak bir askeri harekâtla uzaklaştırılacağı tahmini yapan Türkiye'nin bu tahmini tutmamıştır. Nitekim bu husus 2013 sonlarına doğru İngiliz Muhafazakar Parti milletvekili Nick De Bois'in moderatörlüğünde yapılan panelde eski Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış tarafından dile getirilmiştir. Yakış, Türkiye'nin Esad rejimi ile bütün gemileri yakarak iletişim kanallarını tamamen kapatmasının yanlış olduğunu, bu yanlış sonucunda oluşan boşluğu ise İran ve Rusya'nın doldurduğunu belirtmiştir.⁴²⁵

5.3. Küresel güçlerin ve diğer bölge ülkelerinin Suriye krizindeki tutumları

5.3.1. Rusya, İran ve Çin'in Suriye Politikaları

Ocak 2010'da başlayan Arap Baharı, Ortadoğu'daki güç dengelerini bir anda değiştirmişti. Arap halklarının demokratik istekleriyle ortaya çıkan bu süreci, ABD ile birlikte Fransa, İngiltere, İtalya gibi Avrupa Birliği'nin önde gelen ülkelerinin yanında Rusya Federasyonu ve Çin gibi büyük küresel güçler yönetmeye çalışmaktadır. Bunun yanında İran, Türkiye gibi ülkeler de bölgesel güç olmak amacıyla süreci etkileme çabasında dırlar.

Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra kendi kabuğuna çekilen Rusya Federasyonu, 2000'li yılların başından itibaren tekrar dünya güç dengesindeki yerini

⁴²⁴ Erol, a.g.b., 130.

⁴²⁵ Yavuz, Suriye İç Savaşında..., 37.

almaya başlamıştır. İlk başlarda Arap Baharı sürecini anlamaya çalışan Rusya, Libya'ya uluslararası müdahaleye karşı çekimser kalmışsa da zamanla yapılan askeri müdahaleye karşı sesini yükseltmeye başlamıştır. Rusya, Suriye'deki Arap Baharı ile ilgili ise tavrını net bir şekilde ortaya koyarak olası bir askeri müdahaleye karşı çıkmıştır.⁴²⁶

Rusya yönetimi, her anlamda Suriye yönetiminin arkasında durarak BM Güvenlik Konseyi'nde şimdiye kadar Suriye aleyhine önerilmiş dört karar tasarısını veto etmiştir. 4 Ekim 2011 tarihinde Esad rejiminin muhaliflere baskılarını devam ettirmesi halinde Suriye'ye yaptırım uygulanmasını belirten tasarı BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olan Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. 4 Şubat 2012 ve 19 Temmuz 2012 tarihlerinde de Esad rejimine karşı olan tasarı da aynı şekilde Rusya tarafından veto edilmiştir. 22 Mayıs 2014'de Esad rejiminin işlemiş olduğu suçların Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasını öngören tasarının kabul edilmesi yine Rusya tarafından engellenmiştir. Ağustos 2013'te Suriye'de sivillere yönelik kimyasal silah kullanılması üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye karşı askeri müdahaleyi öngören tasarı da Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. Bu şekilde Rusya ve Çin BM'deki ağırlıklarını kullanarak Batılı ve bazı Arap ülkelerin Suriye'ye askeri müdahale etmelerine engel olmayı başarmışlardır.⁴²⁷

Rusya, Suriye'nin yanında olduğunu göstermek amacıyla uzman istihbarat birimlerinin görev yaptığı, tam donanımlı üç savaş gemisini Suriye'ye yollamıştır. Yine Somalili korsanlara karşı Akdeniz'de bulunan Rus gemileri, Suriye'nin Tartus limanı açıklarına demirlemişlerdir. ABD'nin Rusya'nın bu hamlesine karşılık George Bush uçak gemisini Suriye açıklarına yollaması üzerine Rusya da tek uçak gemisi olan Amiral Kuznetsov'u Suriye'ye göndermiştir. Rus yönetimi bu şekilde ABD ve NATO'ya gözdağı vererek dünya siyasetindeki gücünü halen koruduğu mesajını vermiştir. Rusya'nın bu desteği Esad yönetiminin muhalifler ve Batılı ülkeler karşısında konumunu güçlendirmiştir. Rusya, Suriye'deki olayların arkasında Batılı ülkelerin ve bazı komşu

⁴²⁶ Doster, B. (2012). Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası. B. Adıbelli (Editör). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 47-49.

⁴²⁷ İsmayilov, E. (Ekim 2015). Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu'da Değişen Güç Dengeleri. *BİLGESAM*, 1255, 2.

devletlerin olduğunu öne sürmüş, hem Şam yönetimine hem de muhaliflere şiddeti durdurma ve müzakereleri başlatma çağrısı yapmıştır.⁴²⁸

Rusya'nın Esad yönetimine sahip çıkmasındaki sebeplere bakmakta fayda var. Öncelikle Rusya ve Suriye arasında tarihi bağlar bulunmaktadır. Suriye'nin 1946 yılında bağımsızlık kazanmasından sonra Sovyet Rusya ile ilişkileri başlamıştır. 1954 yılından itibaren Suriye siyasi hayatında etkin olmaya başlayan Baas Partisi'nin görüş olarak Pan-Arabizmin yanında sosyalizme dayanması ve antiemperyalist görüşleri, Sovyet Rusya ve Suriye'yi ideolojik anlamda birbirine yakınlaştırmıştır. Sovyet Rusya, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin kendisini çevreleme politikasının etkisini kırmak ve ABD'nin Ortadoğu'da tek egemen güç olmasını engellemek amacıyla kendisine bölgede en büyük müttefik olarak Suriye ve yine Baas Partisi'nin iktidarı elinde bulundurduğu bir başka Arap ülkesi olan Mısır'ı seçmiştir.

Sovyet Rusya, Suriye ile askeri işbirliği antlaşmaları imzalayarak bu ülkeye ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca Sovyetler, ABD'nin bölgedeki müttefiki İsrail'e karşı da siyasi ve askeri anlamda Suriye'nin yanında olmuştur. Hafız Esad döneminde Rusya-Suriye ilişkileri artarak sürmüştür. 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır'ın Sovyetlerle ilişkilerini kesmesi ve Batı Bloğu ile yakınlaşması Suriye'yi Moskova yönetimi açısından Ortadoğu'daki en önemli müttefik haline getirmiştir. 6 Mart 1979 tarihli Camp David Antlaşması'ndan hemen sonra 8 Ekim 1980'de SSCB ve Suriye arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre barış ve güvenliğin tehdit edilmesi halinde taraflar birbirleriyle işbirliği içinde hareket ederek yardımlaşacaklardı. Ayrıca Sovyetler, yine bu antlaşmayla olası bir İsrail saldırısına karşı Suriye'ye tüm gücüyle yardım etme garantisi de vermiştir.⁴²⁹

1991'de Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra Suriye ve Rusya arasında ilişkiler durgunluk dönemine girmiştir. 1993'de Rus dış politikası “yakın çevre” doktriniyle eski Sovyet coğrafyasında daha aktif bir politika izlemeye başlamış, Ortadoğu ile eskisi gibi ilgilenememiştir. 1999'da Putin'in başa gelmesiyle birlikte Rusya, dünya siyasetinde eskisi

⁴²⁸ Doster, a.g.m., 49-51.

⁴²⁹ Yazıcı, A. (Haziran 2012). Rusya'nın Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 40-42; Asker, A. (2011). Rusya'nın Suriye Politikası. 2023, 122, 25.

gibi aktif bir politikaya yönelmiştir.⁴³⁰ Rusya, Putin döneminde Ortadoğu'da sadık bir müttefiki olan Suriye ile ilişkilerini güçlü bir şekilde devam ettirmiştir. 2005 yılında Beşar Esad, Moskova'yı ziyaret etmiş, 2010'da da Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Şam'a iade-i ziyarette bulunmuştur. Rusya, bu anlamda Ortadoğu siyasetinde eskisi gibi yer alacağını dünyaya ilan etmiştir. Arap Baharı, Rusya için Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da görülen Soros destekli renkli devrimleri çağrıştırmaktadır. Rusya'nın Suriye konusunda oldukça hassas davranmasının nedenlerinden biri de budur. Rusya açısından Suriye'yi önemli kılan bir başka etken bu ülkede nüfusun % 15'ini bulan Hristiyan nüfus ki içinde önemli miktarda Ortodoks Hristiyan da bulunmaktadır. Rusya, Ortodoks dünyasına yönelik liderlik iddialarında bulunmaktadır ve bu açıdan Suriye önem taşımaktadır.

Suriye'nin Rus ekonomisi için de önemi büyüktür. Rusya ile Suriye arasında ticaret hacmi 2010 yılında 1,1 milyar dolar civarında olmuş, Suriye'deki Rus yatırımları ise 2009 yılı itibarıyla 20 milyar dolara ulaşmıştır. Yine Sovyet döneminden beri Rusya, Suriye'nin silah ihtiyacının neredeyse tamamını karşılamıştır. Rusya'nın en fazla silah ihraç ettiği ülke Suriye olmuştur. Ekonomik veriler göz önüne alındığında Rusya, Suriye'nin 5. büyük ortağıdır. Suriye'ye sağlanan Rus askeri yatırımlarının miktarı 26 milyar doları geçmiştir. Günümüz Suriye ordusu, % 90 civarında Sovyet/Rus yapımı silahlarla donatılmış haldedir. Suriye ordusunun envanterinde Rus yapımı 5 bin tank, 500 den fazla uçak, 41 gemi ve çeşitli menzillere sahip çok sayıda füze yer almaktadır.⁴³¹ Bugüne kadar on binlerce Suriyeli subay, Sovyetler Birliği'nin ve Rusya'nın askeri akademilerinde eğitim almışlardır. 2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Suriye ordusunda yaklaşık iki bin Rus askeri danışmanı bulunmakta ve Rus subaylar, Suriye'nin askeri akademilerinde eğitim vermekteydiler.⁴³²

Rusya için Suriye'yi vazgeçilmez kılan en önemli etkenlerden biri de stratejik konumu olmuştur. Suriye'nin Akdeniz'e sahildar olması, Rusya'nın Akdeniz'deki etkinliğini artırması için kilit bir öneme sahiptir. Rusya'nın Suriye'nin Tartus limanında bir üssü bulunmaktadır. 1971'de SSCB ile Suriye arasında imzalanan antlaşma ile Akdeniz'deki Sovyet donanmasına verilen bu askeri üs, Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu sınırları dışındaki tek askeri üssüdür. Ayrıca Rusya'nın Akdeniz'de gemilerini konuşlandığı tek noktadır. Rusya bu askeri üstün Soğuk Savaş döneminin bitiminden

⁴³⁰ Yazıcı, a.g.m., 42.

⁴³¹ Doster, a.g.m., 57-61.

⁴³² Asker, a.g.m., 26-27

sonra da vazgeçmemiştir. Bu anlamda Tartus limanındaki deniz üssü, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığı ve Ortadoğu siyasetindeki konumu açısından yaşamsal bir öneme sahiptir.⁴³³

Rusya, Suriye'de Esad rejiminin gitmesi durumunda iktidara gelmesi beklenen İslamcı rejimlerin Suriye üzerindeki çıkarlarını tehlikeye atacağını düşünmektedir. Yine bu İslamcı rejimlerin Rusya yerine ABD'yi her alanda müttefik olarak kabul edebileceği Rusya'yı endişelendirmektedir. Bunun yanında Rusya, "Arap Baharı"nın Kafkaslar başta olmak üzere kendi topraklarındaki Müslüman ağırlıklı bölgelere sıçrayabileceği korkusunu taşımaktadır. Bu nedenle Rus yönetimi, Beşar Esad iktidarının gitmesine karşı durmakta ve Suriye'de Esad'sız bir çözüme yanaşmamaktadır.⁴³⁴ Rusya bu anlamda tek kutuplu dünya düzenine meydan okuyarak ABD ve Avrupalı ülkelere kendisinin de küresel bir güç olarak tekrar meydana çıktığını göstermekte, planlarını buna göre yapmaları uyarısında bulunmaktadır.

Arap Baharı'nı ilk başlarda "İslami uyanış" söylemiyle karşılayan İran, Suriye'de olaylar başladığında hemen politika değiştirerek Suriye yönetimini destekleyici bir tavır takınmıştır.⁴³⁵ Rusya'nın yanında Esad rejimine sağlanan dış desteğin önemli kısmı İran'dan gelmiştir. Tahran, uluslararası arenada Suriye'ye dış müdahaleye karşı çıkmış, Suriye krizinin Güvenlik Konseyi'ne taşınmasına itiraz etmiştir. Esad iktidarına gösterilerin bastırılmasına yönelik profesyonel danışmanlık ve istihbarat desteği veren İran, Suriye'de çatışmalar başlayınca Esad yönetimine askeri teçhizat ve mühimmat sağlamaya başlamış, Devrim Muhafızları'nı ve Kudüs Tugaylarını göndererek Suriye iç savaşına doğrudan müdahale etmiştir.

İran'ın Bağdat-Şam-Hizbullah hattındaki Şii jeopolitiği stratejisi doğrultusunda krize Esad rejimi yanında müdahil olması Sünni mezhebinde olan Körfez ülkelerini rahatsız etmiştir. Esad rejiminin ayakta kalması için bütün imkânlarını seferber eden İran, Irak'taki Maliki iktidarını ve Hizbullah'ı aynı doğrultuda yönlendirmektedir. Tahran, Suriye'deki silahlı isyan hareketini Esad yönetimi ile birlikte terörizm olarak nitelemekte ve muhalif unsurlara destek sağlayan devletleri tehdit etmektedir. Bu anlamda İran

⁴³³ Doster, a.g.m., 61; Asker, a.g.m., 26.

⁴³⁴ Arslan, E. (2012). Libyalaştırılan Suriye ve Unutturulmaya Çalışılan Soydaşlarımız: Türkmenler. 2023, 130, 37.

⁴³⁵ Sinkaya, B., (Eylül 2011). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı. *Ortadoğu Analiz*, 3 (33), 39.

Türkiye'ye karşı PKK terör örgütünü tekrar desteklemeye, üst düzey sivil ve askeri görevlilerin verdiği demeçlerle Türkiye'yi tehdit etmeye, Bağdat yönetimini Ankara aleyhinde yönlendirmeye başlamıştır. Bunun yanında İran yönetimi, Suudi Arabistan ve Bahreyn'deki Şii nüfusu da ayaklanmaları için tahrik etmeye çalışmaktadır.

İran, bölgede kurmaya çabaladığı Şii jeopolitiği hattında Nusayri azınlığın denetimindeki Suriye'nin çok önemli bir aktör olduğunu düşünmekte, Şam'da Sünni ağırlıklı bir hükûmetin iktidara gelmesi durumunda Şii hilali projesinin başarısız olacağını öngörmektedir. Yine Suriye'deki rejim değişikliğinden sonra sıranın kendisine geleceği kaygısını taşımaktadır.⁴³⁶

İran'ın Suriye'deki Esad rejimine bütün imkânlarını kullanarak verdiği desteğin altında birçok neden yatmaktadır. Öncelikle İran ile Suriye arasında geçmiş 1979 İran devrimine dayanan oldukça iyi ilişkiler vardır. 1979 yılında İran'da devrim olduğunda Mısır'ın İsrail ile barış antlaşması yapması ve Irak ile gergin ilişkiler nedeniyle Suriye yönetimi, İsrail karşısında kendini yalnız hissetmişti. Bu dönemde İran'da ABD ve İsrail ile iyi ilişkileri olan Şah rejiminin devrilmesi Suriye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Devrim sonrası İran'da kurulan rejimin antiemperyalist bir çizgisinin olması, siyonizm/İsrail karşıtlığı ve Filistin davasının yanında yer alması, Suriye'ye Ortadoğu'da oldukça yakın bir müttefik kazandırmıştır. Bu anlamda Suriye, yeni İran rejimini Arap dünyasında tanıyan ve desteklediğini bildiren ilk ülke olmuştur.

1980'de Irak-İran Savaşı'nda Suriye yönetimi her alanda İran yönetimini desteklemiştir. Bunda Saddam'ın olası bir zaferin ardından Suriye'ye saldıracağından duyulan korku ve Irak'ın da Arap liderliğinde söz sahibi olmasından duyulan endişe etkili olmuştur. Suriye yönetimi, yaklaşık sekiz yıl sürecek savaşta resmi olarak İran'ı destekleyen tek Arap ülkesi olmuştur. 1982'de İsrail'in Lübnan'ın güneyini işgal etmesi ve bu dönemde Lübnan'da İran destekli Hizbullah'ın kurularak ABD ve İsrail hedeflerine saldırması, Suriye-İran ilişkilerini iyice sağlamlaştırmıştır.⁴³⁷ 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali, İran ve Suriye'nin sıranın kendilerinde olduğu düşüncesine sevk etmiş ve iki ülkenin

⁴³⁶ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 12, 26.

⁴³⁷ Sinkaya, a.g.m., 39-40; Köroğlu, U. (Haziran 2012). İran'ın Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 44-45.

yakınlaşmasını artırmıştır.⁴³⁸ Nitekim iki ülke 2004'teki stratejik işbirliği anlaşmasının ardından 2006'da ortak savunma esasına dayalı ikili bir ittifak antlaşması imzalamıştır.⁴³⁹

Saddam'ın devrilmesinden sonra Irak üzerinde nüfuz sahibi olan İran yönetimi, Bağdat-Şam-Hizbullah eksenindeki Şii unsurlardan bir stratejik hat meydana getirmeye çalışmaktadır. İran'ın oluşturduğu bu hatta Suriye vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Suriye, İran'ın Lübnan'daki Hizbullah ile bağlantısında koridor işlevi görmektedir. Bu yüzden İran yönetimi, Esad rejiminin devrilmesi ile Bağdat-Şam-Hizbullah hattındaki Şii hilali projesinin başarısızlığa uğrayacağını öngörmektedir. Yine Suriye'nin Filistin ve İsrail'e coğrafi yakınlığı İran için Suriye'nin değerini artırmaktadır. İran, İsrail'e karşı desteklediği Hizbullah'a askeri malzemeleri Suriye üzerinden ulaştırmaktadır. İran yönetimi, İsrail'e karşı mücadele eden Filistinli oluşumlarla Suriye topraklarında iletişim kurabilmekte ve ABD-İsrail cephesine karşı “direniş cephesi”ne önderlik etmeye çalışmaktadır.⁴⁴⁰ Tahran, ABD ve İsrail karşıtlığı ile dış politikadaki itibarını korumaya çalışmaktadır. Esad rejiminin devrilmesi ile İran, İsrail karşısındaki ve Filistin meselesindeki konumunun zayıflayacağını düşünmektedir. Bunun yanında İran, Suriye kullanılarak kendi gücünün bitirilmeye çalışıldığını ve asıl hedefin kendisi olduğunu iddia etmektedir. Esad rejiminin ayakta kalması, bu anlamda İran'daki rejimin geleceğini koruması demektir.⁴⁴¹ Bu durum da İran'ın Suriye meselesinde İran'ın müdahalesinin artarak devam edeceği ve Esad rejiminin ayakta kalması için her yolu deneyeceği anlamına gelmektedir.

Suriye'deki Esad yönetiminin yanında Rusya ve İran ile birlikte yer alan bir diğer ülke ise Çin'dir. Çin, Rusya ile birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak Suriye yönetimine karşı olan karar tasarılarını defalarca veto etmiştir. Çin, Rusya'ya karşı yeniden oluşmaya başlayan Batı blokunun karşısında Rusya'nın yanında yer almaktadır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi yapılanmalarda yer alarak küresel anlamda gücünü giderek artırmaktadır. Çin'in dış politikası, ekonomik çıkarlar ve ticari ilişkiler üzerine kurulmuştur. Arap Baharı sonrası Ortadoğu'da çıkan ayaklanma ve iç karışıklar günümüzde ABD'nin ardından en çok petrol ithalatçısı olan Çin'i de tedirgin etmektedir. Çin'deki komünist yönetim,

⁴³⁸ Köroğlu, a.g.m., 46.

⁴³⁹ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 26

⁴⁴⁰ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 26; Sinkaya, a.g.m., 42; Yavuz ve Erdurmaz, a.g.e., 211.

⁴⁴¹ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 26.

kurulduğu ilk zamandan beri Ortadoğu’da yaşanan olaylara karşı herhangi bir askeri ve politik yaptırım içinde olmamıştır.

Çin, BM Güvenlik Konseyi’nde Rusya ile birlikte Esad rejimi aleyhindeki karar tasarılarını iki kez veto ederek Esad rejiminin varlığını sürdürmesine destek olmuştur. Çin’in Suriye’ye müdahaleye imkân tanıyabilecek karar tasarılarını veto etmesinin altında çeşitli nedenler vardır. Pekin yönetiminin Suriye krizinde Rusya ile birlikte hareket ederek Batının karşısında yer almasında ABD’nin Asya-Pasifik stratejisine duyduğu tepki önemli bir yer tutmaktadır. Obama yönetiminin, 2012 yılının Ocak ayında açıkladığı diplomatik, stratejik ve ekonomik yatırımlarda ABD’nin Asya-Pasifik bölgesine ağırlık verme hedefi, Pekin’i kaygılandırmaktadır. Bunun yanında ABD’nin Tayvan’a silah satması ve Tibet ile ilgilenmesi Çin’i oldukça rahatsız etmiştir. Çin, Rusya ile birlikte ABD’nin Ortadoğu’daki gücünü kırmaya dönük politikalar takip etmekte, İran’dan aldığı enerjinin kesintiye uğramasını istememektedir.⁴⁴²

5.3.2. ABD, Avrupa Birliği ve İsrail’in Suriye Politikası

Soğuk Savaş döneminden itibaren Ortadoğu’daki güç mücadelesinde oyun kurucu devlet olarak rol oynayan ABD, Arap Baharı sürecinde beklenilenin aksine diplomatik söylemler dışında büyük ölçüde çekimser ve ihtiyatlı kalmayı tercih etmiştir. Amerika, bu anlamda Tunus ve Mısır’da demokratik değişimden yana tavır almış, ancak Libya’ya askeri müdahale gündeme geldiğinde ise liderliği Fransa’ya bırakmıştır. Suriye konusunda ise Türkiye ve Arap Birliği’nin geliştirdiği stratejileri desteklemiştir. ABD, Ortadoğu bölgesindeki değişim ve demokratikleşmeyi siyaseten desteklerken askeri müdahalelere girmekten kaçınmaktadır. Obama yönetimi, ABD’nin küresel liderliğini sürdürebilmesi için Asya-Pasifik bölgesini dış politikasının odak noktası olarak belirlemiştir. ABD yönetimi, Ortadoğu’nun değişim sürecinde ise Avrupa Birliği ve Türkiye’yi aktif rol almaya teşvik etmektedir.⁴⁴³

Dış politikada Obama doktrini olarak kullanılmaya başlayan Amerikan yaklaşımı, dünyanın farklı bölgelerindeki insan hakları ihlalleri karşısında duyarlı olmayı, ancak

⁴⁴² Sandıklı ve Semin, a.g.r., 38.

⁴⁴³ Akgün B. (Haziran 2012). ABD’nin Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 10-11; Pirinççi F., Orhan, O., Duman, B. (Eylül 2014). ABD’nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye’ye Olası Yansımaları. *ORSAM*, 191, 9.

doğrudan askeri güç kullanımı konusunda ise aşırı ihtiyatlı olmayı içermektedir. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasında Bush dönemindeki Neo-Con olarak adlandırılan siyasi elitin dış meseleleri tek yönlü askeri güç kullanarak çözüme konusundaki aşırı arzusunun ABD'nin küresel imajını ve güvenilirliğini sarsması etkili olmuştur. ABD'nin bu yeni yaklaşımı özellikle Arap Baharı sürecinde açıkça görülmeye başlanmıştır. Nitekim Başkan Obama, Libya'ya müdahale sırasında ancak BM Güvenlik Konseyi'nden karar çıktıktan sonra Amerikan askerlerine silah kullanma izni vermiştir. Obama, ABD'nin özgürleştirici misyonunun Vietnam'dan Irak'a kadar ABD'ye olan maliyetini iyi bildiği için askeri müdahale konularında oldukça hassas davranmakta ve bu konuda uluslararası işbirliği içinde hareket etmeye çalışmaktadır.⁴⁴⁴

ABD'nin Arap Baharının yaşandığı ülkelerden biri olan Suriye konusundaki politikaları önemli bir yer tutmaktadır. ABD'nin Suriye ile tarihi ilişkilerine baktığımızda özellikle son yarım asırda ilişkilerin çoğu zaman gergin olduğunu söyleyebiliriz. Arap-İsrail çatışmalarında ABD'nin İsrail'i desteklemesi ve Şam yönetiminin ise dış politikasının temelini İsrail karşıtlığına dayandırması, Suriye ve ABD arasında düşmanlığa neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Suriye, Sovyetlerin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden biri olmuştur. İran devrimi sonrasında ise Suriye yönetimi, İran'ın en yakın Arap müttefiki olmuştur. Suriye, uzun süre Lübnan'ı da kendi denetiminde bulundurmıştır. Bu durum ABD ve Suriye ilişkilerini uzun yıllar olumsuz etkilemiştir.

Irak'ın 2003 yılındaki işgaline karşı çıkan Suriye'yi zamanın ABD Başkanı Bush, “şer eksenli” ülkelerden biri olarak tanımlamış ve askeri müdahale tehdidinde bulunmuştur. 2005 yılında Lübnan Başbakanı Hariri'nin öldürülmesinden Şam yönetimi sorumlu tutulduğu için ABD-Suriye diplomatik ilişkileri kesilmiştir. Türkiye'nin girişimleri ve arabuluculuk çalışmaları ile Suriye ve ABD arasında gerginlik azalmış, Suriye ile ilişkilerini düzeltmek isteyen Obama yönetimi 2009 yılında Şam'a yeniden büyükelçi atamıştır. Ancak iki ülke arasındaki güven bunalımı devam etmiştir. 2011 yılında Suriye'de halk ayaklanmasının başlaması üzerine ABD, Esad yönetiminden şiddet kullanmamasını ve muhaliflerle siyasi diyalog başlatmasını önermiştir. Suriye'deki şiddetin artması üzerine ABD, konuyu BM gündemine taşımış, bir yandan da Türkiye ve Arap Birliği ülkeleriyle temaslarını artırmıştır. Yeni ABD dış politikasına göre davranan Obama yönetimi, uluslararası ve bölgesel işbirliği ile diplomatik ilişkilere öncelik

⁴⁴⁴ Akgün, a.g.m., 11-12.

vermiştir. 2011 Ağustos ayına gelindiğinde ise Başkan Obama, Esad yönetiminin gitmesi konusunda çağrıda bulunmuştur. Amerikan yönetimi 6 Şubat 2012 tarihi itibarıyla da diplomatlarını geri çekmiş, ancak Suriye’deki muhalefet ile iletişimin devam edeceğini ve Suriye halkının istediği barışçıl siyasi dönüşüm için çabaların sürdürüleceğini vurgulamıştır.⁴⁴⁵

ABD yönetimi, Suriye’nin demokratik hale getirilmesi ile bölgede Suriye ile ittifak yapan İran’ın Lübnan’a kadar uzanan gücünü kırmayı amaçlamaktadır. Bu konuda ise en büyük engeli BM Güvenlik Konseyi’ndeki Rusya ve Çin çıkararak Suriye yönetiminin aleyhindeki karar tasarılarını veto etmişlerdir. ABD yönetimi bunun üzerine Avrupa Birliği ve Arap Birliği ile ortak platformlar geliştirmeye başlamıştır. Bu anlamda Suriye’deki olaylar karşısında benzer düşünceleri taşıyan ülkeleri bir araya getiren “Suriye’nin Dostları Grubu” kurulmuş ve ilk toplantı Tunus’ta yapılmıştır. Suriyeli muhalifleri birleştirmek amacıyla Suriye Ulusal Konseyi kurulmuştur. Böylelikle Suriye’de çatışan muhaliflere destek sağlamak ve Esad rejimi üzerindeki baskıyı artırmak amaçlanmıştır. Suriye Ulusal Konseyi, Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır. ABD’nin de desteklediği İstanbul kararlarında, Suriye Ulusal Konseyi Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır. Bunun yanında Suriyeli muhaliflere silah dışında her türlü insani ve teknik yardımın yapılması kararı alınmıştır.⁴⁴⁶

ABD, İngiltere ve Fransa’nın Ürdün’de Suriyeli muhaliflere askeri eğitim verdiği, Mart 2013’ten sonra birçok Batılı kaynak tarafından gündeme getirilmiştir. Amerika’da yayınlanan The Wall Street Journal gazetesinin ABD’li yetkililere dayandırdığı haberde, Suriyeli muhalifleri önemli istihbari bilgilerle destekleyen CIA (Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı), Suriyeli muhaliflere modern silahların kullanımı ve sokak savaşları üzerine askeri eğitim verdi. Yine CIA’in birçok ajanı, Körfez ülkelerinden gönderilen silahların Türkiye üzerinden Suriye’ye sevki için Türkiye’ye gönderildi. CIA’in Suriye yönetimine karşı ılımlı muhalefeti desteklemesinin amaçlarından birinin de radikal İslami örgütlerin Suriye’de yükselişini engellemek olduğu belirtilmiştir.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Akgün, a.g.m., 12-13; Altınkaş, E. (2012). Suriye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri. B. Adıbelli (Editör). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 137-149.

⁴⁴⁶ Akgün, a.g.m., 13-14.

⁴⁴⁷ Dursunoğlu ve Eren, a.g.e., 1015-1016.

ABD yönetimi, Suriye krizinde Esad rejiminin gitmesi halinde krizin daha da büyüyeceğini, ülkenin bölünerek iç çatışmaların artacağını düşünmekte ve bu durumda bir müdahalenin ise insani ve mali kaybının büyük olacağı yönünde kaygılar taşımaktadır. Bunun yanında Suriye muhalefetine birlik olmayı başaramaması ve Esad sonrası Suriye'deki sürecin belirsiz olması ABD'nin krize müdahale etme konusundaki kararsızlığını artırmaktadır. Nitekim Afganistan ve Irak'tan dersler çıkaran ABD, Suriye krizine doğrudan bulaşmak istememektedir.⁴⁴⁸ ABD, BM ve Arap Birliği'nin Suriye temsilcisi olarak atanan eski BM genel sekreteri Annan'ın hazırladığı barış planını desteklemekte ve Suriye'de çatışmaların sona ermesi için çalışmaktadır.⁴⁴⁹ Suriye Ulusal Konseyi'nin muhalefetteki yerini bir süre sonra sorgulamaya başlayan ABD yönetimi, Doha Kongresi'nde kurulan Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu'nun Suriye'nin tek temsilcisi olduğunu kabul etmiştir.⁴⁵⁰

Obama yönetimi Şam yönetimine yönelik doğrudan askeri müdahale için kimyasal silah kullanımını, kırmızı çizgi olarak ilan etmişti. Esad rejiminin 23 Ağustos 2013'te gerçekleştirdiği Guta saldırısında kimyasal silah kullanması, bu çizginin aşıldığının en büyük kanıtı olmuş, uluslararası toplum tarafından ABD müdahalesi kaçınılmaz olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak Suriye'nin Kimyasal Silah Sözleşmesi'ne katılması ve elindeki kimyasal silahları teslim etmesi karşılığında Obama yönetimi müdahaleden vazgeçmişti. Bu dönemde BM verilerine göre Suriye'de ölü sayısının 100 binin üzerine çıktığı ifade edilmekteydi.⁴⁵¹ ABD, bu politikası ile Suriye'deki krize doğrudan bulaşmak istememekte, bölge ülkeleri ve diğer küresel güçlerle birlikte krizi çözmeye çalışmaktadır.

Suriye'deki Arap Baharı sürecinde küresel bir aktör olarak yer alan yapılardan biri de Avrupa Birliği olmuştur. Ortadoğu'da Arap Baharı'nın başlaması ve bölge ülkelerinde yayılması başta Fransa olmak üzere AB'nin politikalarını da etkilemiştir. Nitekim Libya krizinde Fransa, İngiltere ve İtalya muhalefeti örgütlemiş, ardından da BM'den çıkan askeri müdahalenin öncüleri olarak rol oynamışlardır. Suriye'deki kriz sürecinde ise AB, Libya örneğinde olduğu gibi askeri müdahaleden kaçınmış, bu konuda ABD ile paralel bir

⁴⁴⁸ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 35-36.

⁴⁴⁹ Akgün, a.g.m., 15.

⁴⁵⁰ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 36.

⁴⁵¹ Pirinççi, Orhan ve Duman a.g.r., 10.

politika takip etmiştir. Esad rejimini eleştiren bir tutum içinde olmuşlardır.⁴⁵² Suriye ve AB'nin tarihsel ilişkilerine baktığımızda, Soğuk Savaş yıllarında Sovyetlerle çok yakın ilişkileri olan Suriye, 1977 yılında AB ile bir ortaklık antlaşması imzalamıştır. Ortaklık antlaşması sonrasında AB, Suriye ticaretinin en önemli aktörlerinden biri olmuştur.⁴⁵³ ABD, 2004 yılında Suriye'yi karşı yaptırım kararları almış ve bu konuda AB'ye baskı yapmaya başlamıştır. 2005 yılındaki Hariri suikastı ile AB-Suriye ilişkileri adeta askıya alınmıştır.⁴⁵⁴

Suriye'de 2011 olaylarının başlamasıyla beraber Avrupa Birliği, Esad rejiminin kendi halkına karşı benimsediği tutumdan rahatsızlığını açıkça dile getirmiştir. Buna karşın AB, Esad rejimini askeri müdahale ile devirme önerilerine mesafeli durmuş ve Suriyeli muhaliflere sınırlı da olsa destek sağlamıştır. AB, krizin bitmesi için diplomatik yolların kullanıldığı bir çözüm sürecinin önemini her zaman savunmuştur.⁴⁵⁵ Bu anlamda AB, BM ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan'ın çalışmalarını desteklemekte ve Suriye'de taraflar arasındaki çatışmaların sona ermesini istemektedir.⁴⁵⁶ AB, halka karşı şiddet olaylarının artmasıyla birlikte Suriye'ye silah satışını durdurulması kararını almıştır. Aynı şekilde bu ülkeye ticaret yasağı da getirmiştir. Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarını genişleten AB, Suriye Merkez Bankası'nın Avrupa Birliği'ndeki tüm banka hesaplarını dondurdu ve banka ile tüm finansal işlemlere son verildi. Bunu bir dizi seyahat ve ticaret ile ilgili yaptırım kararı takip etmiştir.⁴⁵⁷

Suriye muhalefetine tutarlı ve birleşik bir yapıda olmaması, AB'nin de diğer dış aktörler gibi muhalif güçleri desteklemesini zorlaştırmıştır. Aralık 2012'de Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu, AB tarafından Suriye halkının yasal temsilcisi olarak tanınmıştır. Bunun yanında AB, Suriye'deki muhalif güçlere karşı destek vermede mesafeli davranmıştır. Bunda Esad sonrası yönetime geçecek gruplara karşı

⁴⁵² Erdoğan, M. M., (Haziran 2012). Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 17.

⁴⁵³ Erdoğan, S. (Ocak-Şubat 2015). Bir Dış Politika Aktörü Olarak Avrupa Birliği ve Suriye Krizi. *Ortadoğu Analiz*, 7 (66), 16.

⁴⁵⁴ Öztürk, B. (Aralık 2012). Avrupa Birliği'nin İran ve Suriye Politikasının Türkiye'ye Etkisi. *Ortadoğu Analiz*, 4 (48), 44-45.

⁴⁵⁵ Erdoğan, S., a.g.m., 16.

⁴⁵⁶ Erdoğan, M. M., a.g.m., 18; Öztürk, B., a.g.m., 45-46.

⁴⁵⁷ Erdoğan, M. M., a.g.m., 19; Ayhan, a.g.e., 410-412.

belirsizlik etkili olmuştur. Çünkü AB, Suriye’de radikal İslamcıların ya da AB çıkarlarına karşı çıkacak güçlerin yönetimi ele geçirmesinden endişelenmektedir.⁴⁵⁸

Suriye konusunda aktif bir çaba harcayan Fransa, 2012 başından itibaren Suriye’de insani hava koridoru açılmasını savunmaktadır. Fransa, Akdeniz veya doğrudan Suriye’ye komşu olan ülkeler üzerinden Suriye’nin içine doğru güvenli bölgelerin oluşturulmasını ve bu güvenli bölgelerin de askeri unsurlarla desteklenmesini savunmuştur. İngiltere ise Fransa’nın aksine Suriye’ye askeri bir müdahaleye sıcak bakmamakta, sorunun diplomatik yollarla çözümünü savunmaktadır. Bu bağlamda AB ülkeleri Suriye’ye doğrudan bir askeri müdahale konusunda ortak bir tutuma sahip değiller, ancak Esad rejiminin gitmesi konusunda hemfikirdirler.⁴⁵⁹

Suriye Krizi de AB tarafından hem güvenlik, hem de insani boyutu olan bir kriz olarak görülmektedir. AB, Suriye krizini kendi iç güvenliği açısından potansiyel tehdit olarak görmektedir. Bunda AB vatandaşı bazı kişilerin muhaliflerin safında savaşmak için Suriye’ye gitmeleri etkili olmuştur. Bu kişilerin savaşıp geri döndüklerinde AB üyesi ülkelerde güvenlik yönünden sıkıntı yaratacakları düşüncesi etkili olmuştur. Ayrıca AB, Suriye’den kaçarak yasadışı yollarla AB ülkelerine gelen Suriyelilerin iç güvenlik ve huzuru tehdit etmelerine engel olmaya çalışmaktadır.⁴⁶⁰ Suriye krizinin uzaması, bölge ülkelerini olduğu kadar AB’yi de etkilemektedir. Bu anlamda AB yöneticileri, ülkelerinin Suriye krizinden en az zararla çıkması için olası çözüm planlarını görüşmekte ve desteklemektedirler.

Suriye krizinde İsrail’in de tutumu önemli bir yer tutmaktadır. Suriye’deki krizin başından itibaren hem rejim hem de muhalefet birbirlerini İsrail’in çıkarlarına hizmet etmekle suçlamışlardır. İsrail yönetimi ise çok güçlü olmayan bir şekilde sivillere yönelik saldırıları kınamış ve Esad’ın gitmesi yönünde çağrı yapmıştır. Ancak İsrail, Suriye krizinde stratejik olarak susmayı tercih ederek Suriye rejimi veya muhalefetten yana görünmek istememiştir. İsrail açısından Suriye rejiminin yıkılması, İran’a zarar vereceğinden olumlu görünse de Esad, İsrail’in bildiği şeytandır. Esad’ın yerine kimin hangi şartlarda geleceği ise İsrail’in bütün Suriye, hatta Ortadoğu politikasını

⁴⁵⁸ Erdoğan, S., a.g.m., 16.

⁴⁵⁹ Ayhan, a.g.e., 413-414.

⁴⁶⁰ Erdoğan, S., a.g.m., 17.

değiştirebilecek nitelikte görünmektedir. O yüzden İsrail yönetimi, Esad'ın gitmesi konusunda net bir görüşe sahip değildir.

İsrail, Suriye'de demokratik, kendisiyle barış yapmaya hazır, Golan Tepeleri üzerine İsrail'e göre makul pazarlıklar yapabilecek bir yönetimi tercih eder. Fakat İsrail bu olasılığın gittikçe azaldığını görmektedir. İsrail, Suriye silahlı muhalefетinin içinde gittikçe güç kazanan Selefi unsurlardan çekinmektedir. Suriye rejiminin elindeki balistik füzelerin ya da olduğu iddia edilen kimyasal silahların İsrail'e düşman Suriyeli grupların eline geçmesi, İsrail'in kâbusu olmaya devam etmektedir. Yine Suriye rejiminin kaybetmeye başladığı anda elindeki silahları Hizbullah'a devretme ihtimali İsrail'i ürkütmektedir. Suriye'de krizin uzaması ve tarafların birbirlerine üstünlük sağlayamaması İsrail'in işine de gelmektedir. Çünkü bu kriz devam ettikçe, İran kaynaklarını Suriye'ye akıtmaya devam edecek, Hizbullah da Suriye olaylarına müdahil olduğu için İsrail ile uğraşamayacak. İsrail'in, Filistin konusundaki konumunu kuvvetlendirecektir. Ayrıca Suriye'de olası rejim değişikliğinden sonra ülkenin toparlanması vakit alacak ve Golan Tepelerinin iadesi konusunda Suriye'nin eli uzun süre zayıf kalacak.⁴⁶¹

İsrail, kendini çevreleyen Arap denizini düşman kamplara bölmeyi ve tehdit olmaktan çıkarmayı amaçlamaktadır. Nitekim İsrail'in böl-yönet görüşünü gazeteci ve eski İsraili bir diplomat olan Oded Yinon, Dünya Siyonist Örgütü'nün yayın organı olan Kivunim (Yönlер) dergisinin Şubat 1982'de yayınlanan 14.sayısında açıkça ifade etmiştir. Yinon, İsrail'in kalıcı güvenliğini Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yabancı güçler tarafından sınırları “geçici karttan evler” olarak çizilen Müslüman Arap dünyasının sınırlarının yeniden çizilmesinde görmektedir. Yinon, Suriye'nin bugünkü sınırları içinde altı yeni devletin kurulmasının İsrail'in güvenliğini sağlayacağını iddia etmiştir. Yinon, Suriye'nin etnik ve dini yapısına uygun olarak bugün Lübnan'da olduğu gibi çeşitli devletlere ayrışacağını, kıyıda bir Şii Alevi devleti, Halep bölgesinde Sünni devleti, Şam'da buna düşman başka bir Sünni devleti, Havran-Kuzey Ürdün-Golan bölgesinde ise bir Dürzi devletinin kurulabileceğini söylemiştir. Yinon, yazısının devamında ise bu yapının İsrail'in barış ve güvenliğinin garantisi olacağını ve bu hedefin erişebilecek kadar yakın olduğunu belirtmiştir.⁴⁶² Nitekim Suriye iç savaşının seyrine baktığımızda bu

⁴⁶¹ Karabat, a.g.e., 310-311.

⁴⁶² Özdağ, Ü. (2012). Suriye ve Ortadoğu'da Bölgesel İç Savaş. 2023, 136, 8; Akgün ve Sarı, a.g.r., 14-15.

düşünceye uygun şekilde Suriye'nin parçalanması ve yeni devletlerin kurulması senaryoları gündeme getirilmektedir.

5.3.3. Arap Birliği ve Körfez Ülkelerinin Suriye Politikası

Suriye'nin diğer Arap ülkeleriyle ilişkileri genel anlamda iki yönlü olarak gelişmiştir. Birinci boyutunda Arap dünyası liderliği için rekabet etmiş ve çatışmalara girmiştir. İkinci boyutunda ise İsrail karşıtlığı temelinde Arap ülkeleri ile işbirliği içinde olmuştur. Ekonomik ihtiyaçlarından dolayı petrol zengini Arap ülkeleriyle ekonomik işbirliği yapmak zorunda kalan Suriye, Batılı ülkelerle yakın ilişkiler içinde bulunan Körfez ülkeleriyle zaman zaman sorunlar da yaşamıştır.⁴⁶³

Soğuk Savaş yıllarında Suriye, Sovyetlerin öncülüğündeki Doğu Blokunda yer alırken Suudi Arabistan, ABD öncülüğündeki Batı Blokunda yer almıştır. İki ülke ilişkileri 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra ısınmaya başlamıştır. Ancak 1982 Hama ayaklanması ve Şam'ın Tahranla yakınlaşması ilişkilerin tekrar soğumasına neden olmuştur. İran-Irak Savaşı'nda Suriye İran'ı, Suudi Arabistan ise Irak'ı destekledi. Soğuk Savaş ve bölge güçlerinin kozlarını paylaştığı Lübnan iç savaşı bittikten sonra Şam-Riyad ilişkileri yeniden gelişmiştir. Fakat Suudi ailesine yakınlığıyla bilinen Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin 2005'te muhtemelen Şam'ın emriyle öldürülmesinden sonra ilişkiler yeniden gerginleşmiştir. Türkiye, arabuluculuk rolü oynayarak iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar düzelmesi için çalıştı.⁴⁶⁴

Suriye krizinde Körfez ülkeleri iki aşamalı bir tutum benimsemişlerdir. Ortak bir tutumun geliştirilemediği ilk aşamada Körfez ülkeleri Esad rejimine reform çağrılarını yapmışlardır. 2011 yılının Mayıs ayı içinde Suudi Arabistan Kralı, Kuveyt Emiri ve Bahreyn Emiri, Esad'ı bizzat arayarak ülkedeki krizi çözmek için destek olacaklarını bildirmişlerdir. Suriye'de halkın talep ve beklentilerini dünya kamuoyuna duyurulmasında El-Cezire ve El-Arabiye gibi Körfez merkezli televizyonlar ön planda olmuşlardır.

Esad rejiminin demokratik reformlar yerine kitlesel gösterileri silahlı kuvvetle bastırması, Körfez ülkelerinin tutumunu değiştirmelerine yol açmıştır. İran ve Hizbullah'ın krize Esad rejimi lehinde müdahale etmesi, Suriye krizinin Körfez ülkeleri tarafından

⁴⁶³ Ataman, a.g.r., 18-19.

⁴⁶⁴ Karabat, a.g.e., 306.

mezhepsel bir mücadele olarak algılanmasına neden olmuştur. 31 Temmuz 2011 tarihinde Suriye ordusunun Hama saldırısında 139 kişinin ölmesi sonucu, Körfez ülkeleri Esad'ın tavrından duydukları rahatsızlıkları dile getirmeye başladılar.⁴⁶⁵ 2011 yılının Ağustos ayından itibaren Körfez ülkeleri, Suriye krizine yaklaşımlarında ikinci aşamaya girerek ortak bir tutum geliştirmişlerdir. Suriye krizinin bir Arap Gücü müdahalesiyle çözülebileceği ve muhalefetin desteklenmesi gerektiğini savunmaya başlamışlardır. Katar, Suriye'de yardımların gerekli yerlere ulaştırılması, güvenli bölge oluşturulması ve taraflar arasında ateşkesin takip edilebilmesi için Arap devletlerinin teşkil edeceği askeri bir gücün Suriye'ye gönderilmesini teklif etmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'deki insan hakları ihlallerini kınayan ve şiddetin sona erdirilmesi çağrısında bulunan ilk karar tasarısının Rusya ve Çin tarafından veto edilmesinden sonra da Katar, uluslararası topluma Suriye muhalefetine silah desteği vermesi için çağrıda bulunmuştur.⁴⁶⁶

Körfez ülkeleri, Esad rejiminin sona ermesi gerektiği yönündeki düşüncelerini Körfez İşbirliği Konseyi aracılığıyla Arap Birliğine taşıyarak diğer Arap ülkeleriyle ortak hareket etmeyi hedeflemişlerdir. Bu girişim neticesinde Arap Birliği Esad rejimine karşı ortak bir tavır geliştirmiş, Suriye krizini çözüme kavuşturabilecek bir plan hazırlamıştır. Beş maddeden oluşan çözüm planı; taraflar arasında derhal ateşkes ilan edilmesini ve Suriye ordusunun kentlerden çekilmesini, tutukluların serbest bırakılmasını, anayasa düzenlemelerini de kapsayan siyasi reformların yapılmasını, Esad rejimi ile muhalifler arasında ulusal diyalog görüşmelerinin başlatılmasını ve Arap Birliği'nin çözüm planı sürecini incelemek üzere Şam'da temsilci bulundurmasını kapsamıştır.

Esad rejiminin bu plana taahhüt ettiği halde uymaması ve sivil halka karşı silahlı kuvvetleri kullanmayı devam etmesi üzerine Arap Birliği, 12 Kasım 2011 tarihinde Suriye'nin üyeliğini askıya almıştır. Arap Birliği, 27 Kasım'da çözüm planına söz verdiği halde riayet etmeyen ve işbirliğine yanaşmayan Esad rejimine karşı siyasi ve ekonomik yaptırım kararı almıştır. Yine Suriye ile yapılan antlaşma ile bu ülkeye gönderilen Arap gözlemcilerin Esad rejiminin müsaade ettiği bölgelere gidebilmesi ve dünya kamuoyuna rejim yanlısı mesajlar vermesi, Arap Birliği'nin daha sert tedbirler almasına neden

⁴⁶⁵ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 28-29; Yavuz ve Erdurmaz, a.g.e., 203-204.

⁴⁶⁶ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 29.

olmuştur. Birlik, açıkça Suriye muhalefeti ile görüşmeye başlamış ve krizin Esad'ın iktidardan çekilmesiyle aşılabileceğini savunmuştur.⁴⁶⁷

Arap Birliği'nin Suriye krizine çözüm getirme arayışları, krizin bölgesel düzeyden küresel düzeye taşınmasına neden olmuştur. Suriye krizi, böylece Arapların iç meselesi olmaktan çıkmış, Birleşmiş Milletlere taşınmıştır. Kriz, 2012 yılında İslam İşbirliği Teşkilatı'nın gündemine de gelmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın 15-16 Ağustos 2012 tarihlerinde Mekke'de düzenlenen 4. olağanüstü zirvesinde Suriye'nin üyeliği askıya alınmıştır.⁴⁶⁸ Arap Birliği'nin ısrarlı siyaseti sonucunda Rusya dâhil olmak üzere küresel ve bölgesel bazı güçler Suriye'nin şiddete son vermesi gerektiği konusunda anlaşmaya varmışlardır.⁴⁶⁹ Ancak alınan tüm kararlara rağmen Suriye'de şiddet olayları tüm hızıyla devam etmektedir.

Suriye muhalefetini desteklemede en önde yer alan Körfez ülkeleri Suudi Arabistan ve Katar olmuştur. Demokratik ve ekonomik sebeplerle ortaya çıkan Arap Baharı, monarşi ile yönetilen Suudi Arabistan'ı oldukça endişelendirmiştir. Nitekim Suudi Arabistan, Tunus ve Mısır'da devrimlerin başarıya ulaşmasını ve Müslüman Kardeşler'in bu ülkelerde iktidara gelmesini kendi rejim güvenliği açısından tehdit olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında İran, Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden kurulan Şii eksenini de kendi ulusal güvenliğine karşı hayati bir tehlike olarak görmüştür. Suudi Arabistan'da rejimin meşruiyetini sorgulayan hem Şii azınlık hem de Müslüman Kardeşler bağlantılı Sünni gruplar bulunmaktadır. Bu durum da Suudi yönetimini aktif tedbirler almaya itmektir. Suudi yönetimi, Suriye'deki krizde kendine yakın İslami grupları destekleyerek bu ülkede kendine yakın bir yönetim oluşturmaya çalışmaktadır.

Suudi Arabistan'ın dış politikası, Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurma, daha geniş ölçekte ise Ortadoğu'da nüfuzunu artırma politikasına dayanmaktadır. Bundan dolayı Suudi Arabistan, aynı bölge üzerinde benzer dış politika hedef ve önceliklerine sahip olan İran ile Basra Körfezi'nde ve Ortadoğu'da nüfuz mücadelesi içerisine girmektedir. Bu durum bölgede Suudi Arabistan ve İran'ı en büyük iki rakip haline getirmektedir. Her ne kadar Arap Baharı, Suudi yönetimi için rejime yönelik tehditler içerse de bölgedeki etkinliğini ve gücünü artırmaya yönelik fırsatlar da içermektedir.

⁴⁶⁷ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 29-30; Yavuz ve Erdurmaz, a.g.e., 205-208; Ayhan, a.g.e., 414-419.

⁴⁶⁸ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 31.

⁴⁶⁹ Ataman, a.g.r., 37.

1979 İran Devrimi'nden bu yana Ortadoğu'da İran'ı dengelemeye çalışan Suudi Arabistan, İran'ın Arap devletleri arasındaki tek müttefiki olan Suriye'deki Baas rejimini yıkmaya çalışmaktadır. Bunu da destek verdiği muhalifler yoluyla yapmayı ve İran'ın bölgede oluşturmaya çalıştığı Şii hilalini parçalamayı amaçlamaktadır. Böylelikle Suudi yönetimi, kendi ulusal güvenliğini garantiye almayı başaracağını düşünmektedir.⁴⁷⁰ Suudi Arabistan ve Katar'ın Suriye muhalefetine finansman ve askeri destek sağladığı basında karşımıza çıkmaktadır. Suudi Arabistan ve Katar, Suriye'deki değişim sürecinde etkili olmaya ve ülkedeki Selefi unsurları güçlendirmeye çalışmaktadır. Riyad yönetimi, Esad sonrası Suriye'de İran'ın etkisini kırarak kendi denetiminde Sünni ağırlıklı bir iktidarın ortaya çıkmasını hedeflemektedir.⁴⁷¹

Suriye muhalefetine silahlandırmaktan yana olan Katar'ın da Suriye ile ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Katar'ın Suriye ile ilişkileri Arap Baharı'na kadar olan süreçte Suudi Arabistan gibi düşmanca bir seyir takip etmemiştir. Katar, Türkiye ile birlikte Arap Baharı'na kadar olan süreçte Ortadoğu'nun çatışmadan uzak ve istikrarlı bir seyir izlemesi için çaba harcıyıp arabuluculuk görevi yapmıştır. Katar ve Türkiye, Suriye'nin İran'la ilişkilerine açıkça karşı çıkmamış, Şam'ı kendi yanlarına çekmeye çalışmışlar ve bu konuda Suudi Arabistan'ın desteğini almışlardır. Ocak 2011'de Lübnan'daki Hariri hükümetinin Suriye baskısı altındaki Hizbullah tarafından yıkılmasında Katar, Türkiye ile beraber arabuluculuk yapmıştır. Lübnan'da Hizbullah destekli bir hükümetin kurulması, Irak'ta da Şam-Tahran destekli Maliki hükümetinin kurulması, Katar'ın Suriye'ye cephe almasına neden olmuştur. Suriye rejimi, Katar'ın sahip olduğu El Cezire'nin kendisine karşı bir medya savaşı yürüttüğünü iddia etmiştir.

Suriye'de Suudi Arabistan ağırlıklı olarak selefi örgütleri desteklerken, yüzölçüm olarak küçük, ama Ortadoğu'da etkili olmaya çalışan Katar ise Suriye Ulusal Koalisyonu, Özgür Suriye Ordusu ve özellikle Müslüman Kardeşlere her türlü yardımı yapmaktadır.⁴⁷² Bu durum Suriye'yi Ortadoğu ülkelerinin çıkarlarının çatıştığı bir oyun sahası haline getirmiştir. Suriye krizi, Esad rejiminin devamı ve son bulması şeklinde bölge ülkelerinin iki farklı yaklaşım benimsemelerine neden olmuştur. Türkiye, Körfez ülkeleri ve diğer Arap devletleri Suriyeli muhalifleri desteklerken, İran, Hizbullah ve Irak'taki Maliki

⁴⁷⁰ İsmail, A. (Ocak-Şubat 2015). Suudi Arabistan'ın Suriye Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 7 (66), 23-25.

⁴⁷¹ Sandıklı ve Semir, a.g.r., 31-32; Karabat, a.g.e., 306-307.

⁴⁷² Karabat, a.g.e., 307-308.

iktidarı, Esad rejiminin yanında yer almıştır. Bu da bölgede Sünni ve Şii bloklar arasında bir mücadele yaşandığı görüntüsü vermektedir.⁴⁷³

5.4. Suriye krizinde Türkmenlerinin durumu ve siyasal alanda örgütlenmeleri

Suriye Türkmenlerine, Esad yönetimi altında hiçbir örgütlenme hakkı verilmediğinden Türkmenler, siyasal muhalefet geleneğine sahip bir hareketten, kendilerini organize edecek örgüt ve lider kadrosundan yoksun kalmışlardır.⁴⁷⁴ Suriye’de 2011 yılındaki ayaklanma başlarda barışçıl protestolarla başlamıştı. Bu gösteriler, rejimin yaptıklarına karşı halkın ayaklanmasıydı ve ortada mezhepsel, etnik bir hareket yoktu. Türkmenler, bu gösterilerde en ön saflarda yer almışlardır. Çünkü Türkmenler hem Suriye vatandaşı olarak hem de Türkmen kimliklerinden dolayı rejimden çok baskı ve zulüm görmüşlerdi. Rejimin bu barışçıl protestoların başlamasından altı ay sonra baskı ve silahlı şiddet kullanmasıyla birlikte, Suriye halkı kendini korumak adına silahlandı. Türkmenler de aynı şeyi yaptı. Her ne kadar dünya kamuoyuna adı geçmese de Esad rejimine karşı duruşun kanlı bir şekilde bastırılması sürecinde en büyük, en ağır darbeyi hep Türkmenler almıştır. Çünkü rejim, protestolara karşı şiddet kullanırken, söz konusu Türkmenler olunca bir de “Türk” kavramını ve içindeki Türk düşmanlığını ön plana çıkarıyordu. Rejim, Türkmenleri Türkiye’nin uzantısı olarak görüyordu ve böylece baskı ve şiddet oranı Türkmenlere karşı çok daha ağır oldu. Rejimin giriştiği katliamların çoğu Türkmenler üzerinde oldu. Ancak bunu uluslararası kamuoyu, uluslararası medya ve Arap medyası dâhil kimse dile getirmedi. Baştan beri sanki “Nusayri-Sünni” çatışması işlenmeye çalışıldı. Oysaki asıl hedeflerden biri de Türkmen varlığıydı.⁴⁷⁵

Türkmenler, Suriye’deki krizin başından beri Esad karşıtı muhalif hareketleri desteklemiştir. Mesela, Humus Türkmenleri muhalif hareketlerde büyük rol oynamıştır. Suriye’deki olayların başlangıcında Humus’ta 15’ten fazla Türkmen rejim güçlerince öldürülmüştür. Yine yüzlerce kayıp ve tutuklu Türkmen’in olduğu belirtilmiştir. Lübnan sınırındaki iki Türkmen köyü ayaklandıkları için bombalanmıştır.⁴⁷⁶ 2011 yılından 2014 yılına kadar geçen 3 yıl içerisinde Suriye’de rejim güçleri ve muhalifler arasında yaşanan iç savaşın en büyük mağduru Türkmenler olmuştur. Özellikle Humus ve Lazkiye

⁴⁷³ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 32.

⁴⁷⁴ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2309.

⁴⁷⁵ Erendor, a.g.e., 282.

⁴⁷⁶ İnternet: Orhan, O. (Temmuz-Ağustos 2011). Suriye Türkmen Hareketi Sözcüsü Ali Öztürkmen ile Röportaj. *Ortadoğu Analiz*, 3, (31-32), 26.

bölgelerindeki Türkmen köyleri boşaltılmış ve yaklaşık 1 milyon Türkmen yuvasını terk etmek zorunda kalmıştır. Bu iç savaşta 20 bine yakın Türkmen hayatını kaybetmiştir. Suriye'nin çeşitli şehirlerinde, Türkiye ve çevre ülkelerde ise 500 bine yakın Türkmen mülteci durumundadır.⁴⁷⁷ Esad rejimi, Suriye halkına ve Türkiye'nin bölgedeki uzantısı olarak gördüğü Türkmenlere karşı katliamlarını devam ettirmektedir.⁴⁷⁸ Türkmenler tüm bunlara rağmen Esad rejimine karşı durarak, demokratik ve özgürlükçü tavırlarını ortaya koymuşlardır.

Suriye Türkmenleri, halk ayaklanmasıyla beraber örgütlenme fırsatını yakalamışlardır. Suriye Türkmenleri adına ilk siyasal örgütlenme çabasını, 2011 yılında Suriye'de ayaklanmanın başlamasının ardından ülkeyi terk ederek Türkiye'ye yerleşen Avukat Ali Öztürkmen (Silo) başlatmış ve "Suriye Türkmen Hareketi"ni kurmuştur. Sosyal paylaşım siteleri üzerinden örgütlenen bu hareket, Suriye'deki Türkmenlerin "Türkmen" adı ile sokağa çıkması yönünde çaba sarf etmiştir. Bunun yanında Suriye Türkmen Hareketi, Suriyeli muhaliflerin ilk toplantısı olan ve 1 Haziran 2011 tarihinde Antalya'da yapılan "Suriye İçin Değişim Konferansı"na katılım sağlamış, yine İstanbul'da gerçekleşen tüm Suriye muhalefeti toplantılarına katılarak "Türkmen" adının sonuç belgelerinde geçmesi için mücadele vermiştir.⁴⁷⁹ 16 Temmuz 2011 tarihinde 400 Suriyeli muhalifin katılımıyla İstanbul'da toplanan muhalefet, Suriye İnkaz (Kurtuluş) Cephesini kurmuştur. Bu heyet 25 kişiden oluşmuştur. Yusuf Molla ve Ali Öztürkmen, Türkmenler adına bu toplantıya katılmış ve Türkmenler her iki listede de yer almışlardır. Seçimler sonucu Mahmut Duğeyim başkanlığındaki Ali Öztürkmen'in yer aldığı liste seçimleri kazanmıştır.⁴⁸⁰

Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulması ve Türkmenlere yer verilmemesi üzerine, Suriye Türkmen Hareketi ile beraber Türkiye'de yaşayan veya Suriye'de ayaklanma başladıktan sonra Türkiye'ye göç eden Türkmenler, Konsey'de yer almaya ve kendi etnik haklarını savunmaya karar vermişlerdir. Ancak Türkmenlerin örgütlü olmamaları ve daha

⁴⁷⁷ İç savaş nedeniyle Suriye'de 7 milyon kişi ülke içinde yer değiştirmek zorunda kaldı. 3 milyondan fazla Suriyeli mülteci, komşu ülkelere sığındı. Kasım 2014 itibarıyla, Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci sayısı, 1.065.902'dir. Kap, D. (Aralık 2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 30, 31.

⁴⁷⁸ Mustafa, A. (2014, Eylül). Suriye Türkmenlerinin Genel Durumu. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, *ORSAM*, 35, 79-80.

⁴⁷⁹ Orhan, O. (Mart 2013). Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma. *ORSAM*, 150-22, 8; Erendor, a.g.e., 300.

⁴⁸⁰ Cevizci, a.g.b., 88-89; Erendor, a.g.e., 287.

çok kişisel boyutta mücadele etmelerinden dolayı ilk başlarda Konsey’de temsil edilememişlerdir.⁴⁸¹ Bunun üzerine Türkiye’de bulunan 180 Suriyeli Türkmen bir araya gelerek örgütlenme ve Türkmenlerin haklarını savunma konusunda anlaşmışlar ve “Suriye Türkmenler Birliği” adıyla bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin başkanlığını uzun zamandır Türkiye’de yaşayan Suriye Türkmen’i Bekir Atacan üstlenmiştir. Daha sonra bu dernek 2011 yılının Kasım ayında Ali Öztürkmen’in Suriye Türkmen Hareketi ile birleşip siyasi bir harekete dönüşerek “Suriye Türkmen Kitleleri” adını almıştır. Bu siyasal yapılanmanın ilk Genel Başkanı Bekir Atacan ve Genel Başkan Yardımcısı da Ali Öztürkmen olmuştur. Ocak 2012 tarihinde Atacan ve Öztürkmen Suriye Türkmen Kitleleri’nden ayrılmışlardır. Kitleden ayrılanlar ve diğer bazı Suriye Türkmenleri, “Suriye Demokratik Türkmen Hareketi”ni kurmuşlardır. Bu partinin kurulmasında Bekir Atacan öncülük etmiştir.⁴⁸²

2012 Mart ayı itibarıyla Suriye Türkmenleri adına faaliyet gösteren “Suriye Türkmen Kitleleri” ve “Suriye Demokratik Türkmen Hareketi” adı altında iki siyasal hareket ortaya çıkmıştır. Bu iki hareket, etkili oldukları bölgeler, ideoloji ve ilişki içinde oldukları Türkmen askeri birlikler gibi unsurlar açısından birbirlerinden farklılık göstermişlerdir. Yine Türkiye’de kurulan Suriye Türkmenleri Platformu isimli oluşum da Suriye Türkmenleri hareketinin liderliğini üstlenmek adına partiler üstü bir girişim olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu platformun faaliyetleri, uzun yıllardır Türkiye’de yaşayan, Türkiye’de iş veya siyaset dünyasında belirli bir konuma gelmiş Suriyeli Türkmenler tarafından yürütülmektedir.⁴⁸³

Suriye Türkmenlerini temsil ederek onların haklarını Türkiye’de ve uluslararası platformlarda savunmaya çalışan parti ve çatı örgütleri tanımakta fayda var.

5.4.1. Suriye Türkmen Kitleleri

Suriye Türkmen Kitleleri, Suriye’de 2011 yılında ayaklanmalar başladıktan sonra Türkmenlerin örgütlenme ve seslerini duyurma çabası sonrasında ortaya çıkmıştır. Nitekim 2011 yılının Ağustos ayında başlayan bu çalışmalar sonucunda 15 Şubat 2012’de Suriye

⁴⁸¹ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2309; Erendor, a.g.e., 301.

⁴⁸² Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2309; Orhan, a.g.r., 29-30; Erendor, a.g.e., 301.

⁴⁸³ Orhan, a.g.r., 9; Erendor, a.g.e., 301.

Türkmen Kitleleri kurulmuştur. Bu hareketin liderliğini ise Türkiye’de yaşayan Suriye Türkmen’i Yusuf Molla üstlenmiştir.⁴⁸⁴

Kitle genel olarak Lazkiye ve Bayır-Bucak merkezli bir harekettir. Yönetiminin önemli bir kısmını Bayır-Bucaklılar oluşturmuş ve bu bölgedeki Türkmen askeri birliklerle güçlü bir ilişkiye sahip olmuştur. Kitle, Suriye içinde etkili olmak amacıyla ilk olarak sınır bölgelerinde irtibat büroları açmıştır. Önce Yayladağı, ardından Akçakale ve sonrasında Gaziantep ofisleri açılmıştır. Bu ofisler vasıtasıyla Suriye Türkmen bölgeleri ile yakın irtibat sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim Yayladağı Ofisi Lazkiye Türkmenlerine, Gaziantep Ofisi Halep Türkmenlerine ve Akçakale Ofisi ise Rakka Türkmenlerine yönelik faaliyet göstermeye başlamıştır.

Kitleye göre, Suriye Türkmenlerinin en büyük sorunu tek bir bölgede toplanmamış olmamalarıdır. Bundan dolayı Kitle, Esad sonrasında Suriye’de federasyonun mümkün olmadığını savunarak “Suriye birdir!” sloganını benimsemiştir. Kitle, yeni Suriye’de Türkmenlerin siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel haklarını kazanmasını ve ayrımcılığa maruz kalmadan eşit Suriye vatandaşları olarak yaşamasını istemektedir. Bu anlamda Kitle, merkezi otoritenin korunmasının yanında yerel yönetimlerin daha da güçlendirildiği medeni, demokratik bir devlet talep etmektedir.⁴⁸⁵

Suriye Türkmen Kitleleri, Suriye’nin Bayır-Bucak bölgesindeki Türkmen askeri birliklerle yakın ilişki içindedir. Lazkiye’de faaliyet gösteren “Türkmen Dağı Bölüğü” Kitle’ye yakın duran bir tugaydır. Kitle’nin Halep’te askeri bir etkinliği bulunmamaktadır. Halep’e sadece insani yardım gönderebilmektedir. Suriye Türkmen Kitleleri, 15 Aralık 2012 tarihinde İstanbul’da düzenlenen Suriye Türkmen Platformu 1. Toplantısı sonrasında Demokratik Hareket’ten istifa edenler ile birlikte yeni bir oluşuma gidilmesi konusunda anlaşmıştır. Ancak Kitle bu durumu Demokratik Hareket’in kendisine katılımı olarak görmüştür. Sadece partinin isminde değişikliğine giderek ve istifa eden isimlere parti yönetiminde görev vererek Kitle’nin ismen olmasa da pratikte devamı yönünde bir görüş geliştirmiştir.⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2310; Orhan, a.g.r., 35; Erendor, a.g.e., 302.

⁴⁸⁵ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2310; Orhan, a.g.r., 35-36; Erendor, a.g.e., 302.

⁴⁸⁶ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2310; Erendor, a.g.e., 303.

5.4.2. Suriye Demokratik Türkmen Hareketi

Suriye Demokratik Türkmen Hareketi de Suriye Türkmenlerini örgütleme ve temsil etme amacıyla kurulmuştur. Türkiye'deki Türkmenlerin çabaları sonucu ilk olarak Tarık Silo Cevizci başkanlığında Suriye Türkleri Derneği kurulmuş, ardından Suriye Türkmenlerini siyasallaştırma kararı çerçevesinde 21 Mart 2012 tarihinde İstanbul'da Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Hareket, Suriye Türkmen Kitleleri'nden ayrılan bazı isimler ve Türkiye'de yaşayan genç Suriye Türkmenlerinden oluşan bir ekip tarafından kurulmuştur. Hareket yönetiminde her Türkmen bölgesinden temsilciler yer almıştır. Hareket'in genel başkanlığını 1 yıla yakın bir süre Abdülkerim Ağa yapmıştır.⁴⁸⁷

15 Aralık 2012 tarihinde gerçekleşen Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı sırasında Suriye Türkmenlerini tek çatı altında toplama düşüncesi doğrultusunda Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'nin önde gelen isimleri ile Suriye Türkmen Kitleleri birleşme kararı aldıklarını açıklamıştır. Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'nin önde gelen isimlerinin büyük çoğunluğu partiden istifa ederek yeni ortak parti altında hareket edeceğini açıklamış, ancak Suriye Demokratik Türkmen Hareketi, partide kalan isimlerle birlikte siyasi faaliyetlerine devam edeceğini açıklamıştır. Parti yönetiminde yer alan Ziyad Hasan, Genel Başkanlık ve Tarık Sülo Cevizci de Genel Başkan Yardımcısı olmuştur. Hareket, Aralık 2012 sonunda gerçekleştirilen kurultay ile farklı Türkmen bölgelerinden temsilcilerin yer aldığı yeni bir yönetim oluşturmuştur.⁴⁸⁸

Suriye Demokratik Türkmen Hareketi, çalışmalarını büyük ölçüde Halep'te yoğunlaştırmıştır. Hareket, Suriye muhalefesinde Türkmenlerin hakkını aramak için büyük gayret sarf etmiştir. Nitekim Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'nin çalışmaları sonucunda Suriye Ulusal Konseyinde 16 ve Suriye Ulusal Koalisyonu içinde 3 Türkmen temsilci görev almıştır. Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'nin yeni stratejisindeki hedefler ise; muhalefetteki mücadeleye devam etmek, Suriye için yeni kurulacak hükümette bakanlık elde etmek, sivil örgütlenmelere ağırlık vermek, Halep ve kurtarılmış bölgelerde yerel yönetimlere girmek ve bu sayede yeni Suriye'de Türkmenlerin söz sahibi olmasını sağlamaktır.

⁴⁸⁷ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2311; Orhan, a.g.r., 41; Erendor, a.g.e., 303-304.

⁴⁸⁸ Orhan, a.g.r., 10; Erendor, a.g.e., 304.

Hareket, Suriye Türkmenlerinin farklı şehirlerde yaşıyor olmalarından ve coğrafi bütünlüklerinin olmamasından dolayı Suriye’de yaşanacak bir bölünmenin Türkmenlere büyük zarar vereceğini düşünmektedir. Dolayısıyla Hareket’in ilk hedefi Suriye’nin birlik ve bütünlüğünü korumak ve hiçbir tarafa, hiçbir mezhebe, etnik gruba dayanmayan tamamen vatandaşlık esasına dayanan yeni bir devlettir. Ayrıca uluslararası kamuoyunun denetiminde bir seçimin yapılması, dünya şartlarına uygun bir anayasanın yazılması ve Suriye topluluğunu oluşturan gruplara hem kültürel, hem siyasi hem de vatandaşlık haklarının verilmesi Hareket’in diğer bir hedefi olmuştur.⁴⁸⁹

Demokratik Türkmen Hareketi örgütlenmesi bünyesinde yer alan teşkilatlar ve Suriye içinde Hareket’e bağlı sivil örgütler şunlardır: Gençlik Kolları, İşçi Örgütü, Suriye Türkmenleri Yardımlaşma Derneği, Şehit Aileleri, Gazileri ve Tutsakları Koruma Derneği, İnsani Yardım Merkezleri, Türkmen Öğretmenler Sendikası Mumbuç Türkmenleri Derneği. Bunun yanında Türkmen Haber Ajansı, Türkmen’in Sesi Radyosu (Türkmen FM 100.6), Türkmen’in Sesi gazetesi gibi yayın organları kurulmuştur. Yine Demokratik Hareket’in çalışmaları sonucunda Halep’e bağlı Çobanbey ve Bab-ı Limon’da Türkçe eğitim veren iki okul hizmete geçmiştir.⁴⁹⁰

Suriye Demokratik Türkmen Hareketi, 3 Mart 2014 tarihinde “Suriye Türkmen Milli Hareket Partisi”ne dönüşmüştür. Partinin Genel Başkanı ise Dr. Muhammed Vecih Cuma olmuştur. Böylelikle Türkmenlerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermek, kültür ve kimliklerini korumak amaçlanmıştır.⁴⁹¹

5.4.3. Suriye Türkmenleri Platformu

Suriye Türkmen Platformu fikri, 2012 yılı içinde ortaya çıkmış, ilk toplantısını 42 katılımcı ile gerçekleştirerek 5 kişilik komite oluşturulmuştur. İlk hedef ise Suriye Türkmenleri konusunda Türkiye ve dünya kamuoyunda seslerini duyurmak olmuştur. Türkmen Platformu girişimi içinde yıllardır Türkiye’de yaşayan, iş ve ticaret hayatında iyi yerlere gelmiş Suriyeli Türkmenler yer almıştır. Bu girişimin hedefi, Suriye içinden seçilecek delegeler yoluyla bir meclisin oluşturulması ve bu meclisin seçeceği komitenin Suriye Türkmenleri adına temsil görevi üstlenmesi olmuştur. Böylece partiler üstü bir

⁴⁸⁹ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2311-2312; Orhan, a.g.r., 41-42; Erendor, a.g.e., 304-305.

⁴⁹⁰ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2312. Erol, a.g.b., 133; Erendor, a.g.e., 305.

⁴⁹¹ Cevizci, a.g.b., 92.

yapılanma amaçlanarak Türkmenlerin daha güçlü bir şekilde hareket etmeleri istenmiştir.⁴⁹²

Suriye Türkmenleri 1. Toplantısı, 15 Aralık 2012 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nın ev sahipliği ve Başbakanlığın katkıları ile İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı ile Suriye Türkmen toplumunu her bölge ve alanda temsil eden tüm Suriyeli Türkmenler tek çatı altında toplanmıştır. Toplantıya Meclis Başkanı Cemil Çiçek ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun da katılarak açılış konuşmaları yapmaları, Türkiye'nin Suriyeli Türkmenlere en üst düzeyde verdiği desteği göstermesi açısından önemli olmuştur. Böylelikle Suriye'deki olayların başında Türkiye'nin dikkatini çekmeyen Türkmenlerin önemi kısa bir süre sonra Türk hükümeti tarafından anlaşılmıştır.

Toplantıya Cumhurbaşkanı Abdullah Gül bizzat katılamamış olmakla birlikte Cumhurbaşkanı Ortadoğu Başdanışmanı Erşat Hürmüzlü toplantıda Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün mesajını okumuştur. Ayrıca Başbakan Erdoğan da aynı gün içinde Suriye Türkmenleri arasından seçilen bir heyeti İstanbul'daki ofisinde kabul etmiştir. Bu durum örgütlenme ve haklarını arama mücadelesi veren Suriyeli Türkmenler için büyük bir motivasyon kaynağı olmuştur.⁴⁹³ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül toplantıya gönderdiği mesajında; Suriye Türkmenleri ile et ve tırnak gibi olunduğunu, sınırlar nedeniyle ayrı düşülse de gönüllerin sürekli birlikte olduğunu, Suriye Türkmenlerinin tüm Suriye halkı ile aralarında önemli bir köprü işlevi gördüğünü ve görmeye devam edeceğini belirtmiştir. Gül, mesajının devamında ise, “Haçlı seferleri sırasında İslam âlemini yok olmaktan kurtarmak için yüzyıllarca mücadele veren Suriye Türkmenleri bilahare hac yolunun bekçiliğini yapan ve yaşadıkları toprakların savunmasında aşılmayan bir set vazifesi gören fedakâr bir topluluktur. Bu nedenle Suriye Türkmenleri, Türk milletinin olduğu kadar Suriye halkının ve İslam âleminin de gurur duyması gereken kahraman bir topluluğudur” ifadelerine yer vermiştir. Suriye Türkmenlerinin Sultan Alpaslan'ın, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın emaneti olduğunu belirten Gül, Suriyeli Türkmenlerin de

⁴⁹² Orhan, a.g.r., 13; Erendor, a.g.e., 305.

⁴⁹³ Karabat, a.g.e., 277-278; Yavuz, Suriye İç Savaşında..., 38; Orhan, O. (17 Aralık 2012). Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı'ndan İzlenimler. ORSAM, Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4104> adresinden 15 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini koruyan yeni demokratik Suriye’de hak ettikleri yeri almaları için her türlü çabayı göstereceklerini belirtmiştir.⁴⁹⁴

Cumhurbaşkanı Gül’ün mesajının ardından Suriye Türkmenleri Onursal Başkanı Mersin Milletvekili Mehmet Şandır yaptığı konuşmada, Suriye Türkmenlerinin Türkiye siyasetinin ortak paydası olduğu vurgusunu yaparak yaklaşık 4 milyon nüfusa sahip olduğunu ifade ettiği Suriye Türkmenlerinin Suriye topraklarını vatan bildiğini ve o coğrafyanın asli unsurları olduğunu söylemiştir. Ayrıca Şandır, şu anda Suriye Türkmenlerinin büyük sıkıntılar çektiğini, 40 bin civarında Türkmen’in sığınmacı olarak yaşadığını ve en büyük sorunlarının ise örgütlerinin olmaması ve organize olamama olduğunu dile getirmiştir.

Şandır’ın konuşmasının ardından Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu yaptığı konuşmada, Suriye Türkmenleri ile buluşmayı 1000 yıllık bir hasretin bitmesi olarak tanımlamıştır. Davutoğlu, Suriye halkının bütünü ve Suriye Türkmenlerinin yanında olduğunu ve sonuna kadar da bu desteğin devam edeceğini vurgulamıştır. Davutoğlu konuşmasının devamında ise, demokratik bir Suriye’de Suriye Türkmenlerinin hak ettiği yeri alacağını dile getirmiştir. Eskiden Suriyeli Türkmenlerin sokakta dahi Türkçe konuşurken çekindiklerini belirten Davutoğlu, bu demokratik Suriye perspektifi içinde Türkmenlerin Suriye’nin asli unsuru olduğunu ve öyle kalmaya devam edeceklerini söylemiştir. Suriye Türkmenlerinin yeni kurulan Suriye Ulusal Koalisyonu içinde de hak ettiği yeri aldığını dile getiren Davutoğlu, konuşmasının son bölümünde ise Suriye Türkmenlerine birlik olmaları, aralarındaki ufak sorunlarla uğraşmak yerine büyük hedeflere beraber koşmaları çağrısında bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti adına da birlik olduğu sürece Suriye Türkmenlerinin yanlarında olunacağı sözünü vermiştir.⁴⁹⁵

Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı’nın ardından 9 maddelik sonuç bildirisi yayımlanmıştır (Ek-26). Bu bildiride özetle, Türkmenlerin, Suriye’nin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine bağlı oldukları vurgulanarak etnik kimlik ve din ayrımı gözetmeksizin herkesin Suriyeli kimliği altında ortaklaşa yaşayabileceği bir gelecek

⁴⁹⁴ Orhan, Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı’ndan İzlenimler; İnternet: Cumhurbaşkanı Gül’den Suriye Türkmenleri Platformu’na Mesaj: “Suriye Türkmenleri, Büyük Milletimizin Ayrılmaz Bir Parçasıdır” (17 Aralık 2012). *Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi*, Web: <http://www.tccb.gov.tr/haberler-abdullah-g2201/1726/10688/cumhurbaskani-gulden-suriye-turkmenleri-platformuna-mesaj-suriye-turkmenleri-buyuk-milletimizin-ayrilmaz-bir-parcasidir.html> adresinden 15 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

⁴⁹⁵ Karabat, a.g.e., 278; Orhan, Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı’ndan İzlenimler.

hedeflendiği belirtilmiştir. Bunun için de “Yeni Suriye’nin kuruluş mücadelesinde ön safta yer alan Türkmenlerin kimliklerinin ve haklarının yeni anayasa ve devlet düzeninde tanınması, korunması ve temsili, Türkmenlerin kurucu unsur niteliğinin ve çoğulcu demokratik sistemin bir gereğidir.” açıklamasına yer verilmiştir. Bildirinin devamında Suriye’deki değişim sürecinin aynı zamanda bir onur ve özgürlük mücadelesi olduğu belirtilerek, bu mücadelede ancak mevcut birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunun güçlendirilmesiyle başarı elde edileceği dile getirilmiştir. Bildirinin son maddesinde ise, Türkiye’nin insani, siyasi ve diplomatik alanlarda Suriye halkına ve bu çerçevede Suriye Türkmenlerine yönelik desteğinin şükranla karşılandığı vurgusu yapılmıştır.⁴⁹⁶

Türkiye, Suriye’nin demokratik anlamda yeniden inşasında, Suriye’nin bütünlük ve güvenliğinin sağlanmasında Türkmenlerin önemini çok iyi anlamıştır. Türkiye, bu anlayış çerçevesinde kendisiyle aynı ırk, tarih, dil ve kültür bağlarına sahip Suriye Türkmenlerinin kilit bir önem taşıdığını görerek onların örgütlenmelerini ve Suriye muhalefetine tam anlamıyla temsil edilmelerini sağlamaya çalışmıştır. Türkiye, ılımlı muhalefetin yanında Türkmenler üzerinden de Suriye politikasını yeniden şekillendirmeye başlamış, Suriye’nin güvenlik ve istikrarını sağlayarak kendi güvenlik ve istikrarını da garanti almayı amaçlamıştır.

5.4.4. Suriye Türkmen Meclisi’nin kurulması ve faaliyetleri

Suriye Türkmen Platformu, Suriye Türkmenlerinin meşru temsilcisi olması ve her türlü müzakereyi yürütmesi amacıyla Suriye’den seçilecek delegeler yoluyla “Suriye Türkmen Meclisi”nin kurulmasını hedeflemişti. Bu hedef doğrultusunda Suriye Türkmen Meclisi, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun katıldığı Ankara Toplantısı ile 29 Mart 2013 tarihinde kurulmuştur. Bu yüksek düzeyli katılım, Suriye Türkmenlerine Türkiye’nin verdiği tam desteği göstermiştir. Aynı zamanda toplantıya muhalefet partilerinin yüksek düzeyde katılımı, Suriye muhalefetine de tam kadro katılması ve yabancı ülke temsilcilerinin ilgi göstermesi Suriye Türkmenlerinin seslerini dünyaya duyurmaları için tarihi bir dönüm noktası olmuştur.

⁴⁹⁶ Karabat, a.g.e., 278-279; İnternet: Orhan, O. (17 Aralık 2012). Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı’ndan İzlenimler. ORSAM, Web: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121217_sonucbildirge.pdf adresinden 15 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

Suriye Türkmen Meclisi'nin kuruluş toplantısına Türkiye'nin en üst düzeyde katılımı iki anlam taşımaktadır. Birincisi, Türkiye'nin Suriye Türkmenlerine her türlü desteği verecek olmasıdır. İkincisi, Suriye Türkmen Meclisi'nin Türkiye tarafından Türkmenlerin meşru temsilcisi olarak kabul edileceğidir. Bundan sonraki tüm çabalar, Meclis üzerinden yürütülmüş, zayıf ve dağınık siyasi partiler varlığını korumakla birlikte Meclis bünyesinde toplanmaya çalışılmıştır. Toplantıya çoğunluğu Suriye içerisinden gelen 400 Türkmen delege ve misafirler katılmıştır. Bu toplantıda Türkmenler ilk defa kendi hür iradelerini, önlerine kurulan seçim sandıklarında kullanarak, kendi meclislerinin üyelerini seçmişlerdir. Suriye Türkmen Meclisi kuruluş toplantısında düzenli program akışı, uzlaşmacı tartışma kültürü, başkasının fikirlerine saygı gösterme anlayışı, sadece Suriye Türkmenlerine değil, Ortadoğu'daki diğer Türkmenlere de birlikte hareket etmenin gücünü ve sonucunu göstermiştir. Suriye'de "Onur ve Özgürlük Mücadelesi"ni yürütmek amacıyla, bütün Suriye Türkmen temsilcilerinin oylarıyla kurulan Suriye Türkmen Meclisi, Suriye Muhalefeti içerisinde yer alan ve demokratik seçimle oluşturulan ilk önemli oluşum olma özelliğini taşımaktadır.

Suriye Türkmen Meclisinin kuruluşunu ilan ettiği toplantının ardından İkinci Genel Kurulunu 9-10 Mayıs 2014 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirmiştir. İkinci Genel Kurul Toplantısı'na dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Cumhurbaşkanı Danışmanı Erşat Hürmüzlü, Suriye Türkmenleri Onursal Başkanı ve Mersin Milletvekili Mehmet Şandır, AFAD Başkanı Fuat Oktay, Suriye Geçici Hükümet Başbakanı Ahmet Tuma, Suriye Ulusal Konseyi Başkanı George Sabra katılmıştır. II. Genel Kurul'a, Türkiye'de yaşayan Suriye Türkmenlerinin önde gelen isimlerinin yanı sıra Halep, Lazkiye, Humus, Hama, Golan, Şam, Rakka ve Tartus vilayetlerinden temsilcilerin oluşturduğu yaklaşık 350 delegenin yanında Türkiye'de bulunan Lübnan Türkmenleri de katılmıştır. II. Genel Kurul'da ilk olarak, Meclis tüzüğü oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Toplantıya katılan dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu yaptığı konuşmada, "...Değil siyasi hayatım, biyolojik hayatımız da söz konusu olsa, yani ömrümüzü, hayatımızı riske etmek gerekse de Suriye halkını ve Suriye Türkmenlerini yalnız bırakmayacağız" diyerek Türkiye'nin hem muhaliflere hem de Türkmenlere bedeli ne olursa olsun, destek vermeye devam edeceğini vurgulamıştır. Davutoğlu konuşmasında Arap, Kürt, Sünni, Hristiyan, Nusayri tüm toplumsal grupları dile getirerek Türkiye'nin desteğinin bir grupla sınırlı olmadığını göstermiştir. Konuşmada öne çıkan bir diğer unsur da uluslararası camianın tavrından duyulan hayal kırıklığının ifadesi olmuştur. Batı'nın Suriyeli muhaliflerden

Cenevre-II Konferansı'na katılmaları ve birlik olmalarını istediğini, muhaliflerin bunu başardığını, ancak Batılı ülkelerin verdikleri sözleri tutmamaya devam ettiklerini dile getirmiştir.

Genel Kurul Toplantısı'nın ikinci gününde Meclis, Yürütme Kurulu, Başkan Yardımcısı ve Başkan seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçimler sonucunda Suriye Türkmen Meclisi'nin yeni yapısı şu şekilde belirlenmiştir: 360 delege Türkmenlerin yaşadığı vilayetlere (Halep, Lazkiye, Humus-Hama-Tartus, Golan-Şam, Rakka) ve nüfus ağırlığına göre belirlenmiştir. Yapılan seçimler sonucunda 360 delege arasından 42 kişilik Meclis oluşturulmuştur. Meclis'te yine vilayetlere göre dağılım yapılmış ve nüfus oranlarına bağlı olarak Halep'e 10, Lazkiye'ye 7, Humus-Hama-Tartus'a 6, Golan-Şam'a 3, Rakka'ya 2 kontenjan ayrılmıştır. Bunun yanı sıra iki siyasal partiye kota çerçevesinde 14 kişilik sandalye verilmiştir. Suriye Türkmen Kitleleri ve Türkmen Milli Hareket Partisi tek liste sunmuş ve 14 kişilik kota 7-7 şeklinde paylaşılmıştır. 42 kişilik Meclis içinden de 13 kişilik Yürütme Kurulu seçilmiştir. Meclis'in yürütme organını hükümet şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bir önceki dönemde Başkan yardımcılığı görevini yürüten Halepli Abdurrahman Mustafa, Suriye Türkmen Meclisi'nin yeni başkanı seçilmiştir. Başkan Yardımcılığı'na ise Zeki Türkmen ve Tarık Sulo Cevizci getirilmiştir. Abdurrahman Mustafa ve Zeki Türkmen bağımsız, Cevizci ise Türkmen Milli Hareket Partisi'ndendir. Tarık Sulo Cevizci aynı zamanda Meclis Sözcüsü görevini de üstlenmiştir. Meclis'in Genel Sekreterliği görevi ise Emin Bozoğlan'a verilmiştir. Bir önceki Meclis Başkanı Faiz Amro ve Abdülkerim Ağa ise Başkan Danışmanlığını görevine getirilmiştir. Bu isimlerin de yer aldığı Yürütme Kurulu toplam 13 kişiden oluşturulmuştur. Ayrıca 42 kişilik Meclis üyelerinin katılımı ile sağlık, eğitim, kamplar ve mülteciler gibi konular ile ilgilenmek üzere beşer kişilik komisyonlar oluşturulmuştur. Askeri konular ise konunun hassas olması nedeni ile doğrudan Meclis Başkanı'na bağlanmıştır.

Suriye Türkmen Meclisi II. Genel Kurul Toplantısı ile Türkmenler arasında örgütlenme ve ortak hareket etme kabiliyetini iyice güçlendirmiştir. Bu durum uluslararası toplum ve Suriye muhalefeti ile yürütülen müzakerelerde Türkmenlerin daha güçlü temsiline imkân tanıyacaktır.⁴⁹⁷

⁴⁹⁷ Erendor, a.g.e., 307-310.

Suriye Türkmenleri, söz konusu parti ve çatı örgütlerinin yanında bazı ufak çaplı siyasal ve sivil oluşumlara da girişmişlerdir. Nitekim Islahiye'deki kampta yaşayan Türkmenler "Suriye Türkmen Partisi" isimli bir hareket kurmuşlardır. Bu oluşum Suriye Türkmen Platformu Toplantısı sırasında açıklanan yeni ortak cephe içinde yer alacağını açıklamıştır. Bunun yanı sıra yine Islahiye'deki kampta "İslam Birliği Partisi" adı altında küçük bir oluşum daha ortaya çıkmıştır. Suriye'nin Lazkiye Vilayeti'nde "Lazkiye Türkmenler Birliği" adı altında bir oluşum da siyasal partiye dönüşme çalışmaları yürütmektedir.

Siyasal oluşumların yanı sıra protestolar düzenlenme, sivil yardımların dağıtımı, askeri birliklere adam sağlama gibi işlevler gören Türkmen gençlik örgütleri de bulunmaktadır. Bu gruplar şu şekildedir:

- Türkmen Gençlik Hareketi: Yayladağı'nda faaliyet göstermektedir. Hem sivil hem de si- yasi alanda faaliyetler yürütmektedir.
- Yerel İdareler Gençliği Hareketi: Suriye içinde Lazkiye Vilayet'inde faaliyet gösteren bir gençlik hareketidir.
- Suriye Türkmen Gençlik Birliği: Şam'da muhaliflerin kontrol ettiği şehrin güney bölgelerinde faaliyet göstermektedir. Golan Türkmenlerinin oluşturduğu bir yapılanmadır.
- Suriye Türkmen Gençleri: Lazkiye'de Suriye Türkmen Kitleleri'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir.
- Özgür Türkmen Gençleri: Halep'te faaliyet göstermektedir ve Ali Öztürkmen (Silo)'e ya- kın bir gençlik grubudur.⁴⁹⁸

Türkmenlerin 2011 olayları öncesinde ve sonrasında örgütlenme faaliyetleri aşağıdaki gibi olmuştur:

2011 Olayları Öncesi:

Türkmen Dernek ve Örgütlerinin Kuruluş Tarihleri ve Liderleri:

- 1- Suriye Türkmenleri adına dernek kurma talebi, Mustafa Hamed, Halep 1978, reddedilmiştir.
- 2- Bayır-Bucak Türkleri Derneği-İskenderun, İhsan Bozoğlan.
- 3- Bayır-Bucak Türkleri Derneği-Ankara 1992, Başkanı: Mehmet Şandır.

⁴⁹⁸ Orhan, a.g.r., 13-14.

2011 Olayları Sonrası:

- 4- Suriye Türkmen Topluluğu-İstanbul 27 Nisan 2011, Tarık Sulo Cevizci.
- 5- Suriye Türkmen Hareketi-İstanbul 1 Haziran 2011, Kurucusu ve Sözcüsü: Ali Öztürkmen.
- 6- Suriye Türkleri Derneği-İstanbul 21 Haziran 2011, Başkanı: Tarık Sulo Cevizci.
- 7- Suriye Türkmenleri Derneği- İstanbul 27 Temmuz 2011, Başkanı: Ali Öztürkmen.
- 8- Suriye Türkleri Platformu-İstanbul 10 Eylül 2011, Sözcüleri: Yusuf Molla ve Ziyad Hasan.
- 9- Suriye Türkmenleri Birliği-İstanbul 2 Eylül 2011, Başkanı: Bekir Atacan.
- 10- Suriye Türkleri Eğitim ve Yardımlaşma Derneği-İstanbul 2012, Başkanı Ahmet Şirin.
- 11- Suriye Ulusal Türkmen Kitleleri-İstanbul 15 Şubat 2012, Başkanı: Yusuf Molla. İki kola ayrıldı, birinin başına Adnan Aşkar, diğerinin başına Turgay Molla Musa geçmiştir.
- 12- Suriye Demokratik Türkmen Hareketi- 21 Mart 2012 Kurucu Başkanı: Abdulkerim Ağa. Bu Hareket 3 Mart 2014 tarihinde Suriye Türkmen Milli Hareket Partisi'ne dönüşmüş, başkanlığına Dr. Muhammet Vecihi Cumaa seçilmiştir.
- 13- Suriye Türkmen Platformu-19 Temmuz 2012, Kurucusu: Esat Erber. Şimdiki Koordinatörü: Muhammet Ali Bardakçı.
- 14- Suriye Türkmenleri Meclisi-Ankara 31 Mart 2013, Kurucu Başkanı: Semir Hafız. İkinci Dönem Başkanı: Gen. Fayiz Amro. Şimdiki Başkanı: Abdurrahman Mustafa.
- 15- Suriye Oğuz Boyları Derneği-Gaziantep 2013, Kurucu Başkanı: Ali Öztürkmen. Şimdiki Başkanı: Samir Alov.
- 16- Suriye Türkmen Kadın Hareketi-Gaziantep Ekim 2013, Hedle Şahin.
- 17- Ulusal Türkmen Akımı-Ankara Aralık 2013, Nurettin Amro.
- 18- Türkmen Nahda (Kalkınma) Partisi-Osmaniye Kampı Eylül 2013, Başkanı: Muvaffak Şemeli.
- 19- Bahçelievler Bayır Bucak Türkleri Derneği-İstanbul 2013, Mustafa Bozoğlan.
- 20- Münbiç Türkmenleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Münbiç, Halep 2013, Hasan Vayis.⁴⁹⁹

⁴⁹⁹ Cevizci, a.g.b., 92-93; Erendor, a.g.e., 290-291.

5.4.5. Suriye muhalefesinde Türkmenlerin konumu

Suriye Türkmenleri, örgütlenme ve tüm Türkmenleri kapsayacak liderlik konusunda sıkıntı yaşamış olmalarına rağmen kısa zamanda önemli başarılar da kazanmışlardır. Nitekim Suriye Ulusal Konseyi Meclisi'nde 16, Suriye Ulusal Konseyi Genel Sekreterliği'nde 2 temsilci bulundurmayı başarmışlardır. Katar'da oluşturulan yeni muhalif yapılanma Suriye Ulusal Koalisyonu'nda ise Türkmen temsilci olarak 3 kişi yer almıştır. Bu temsilciler, Türkmen kökenli Suriye Ulusal Konseyi Türkiye Temsilcisi Halit Hoca, Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'ni temsilen Halep'ten Ziyad Hasan ve Suriye Türkmen Kitleleri'ni temsilen Rakka'dan Hüseyin Abdullah'tır. Suriye Muhalif Devrimci Güçler Koalisyonu, zamanla 121 üyeye ulaşmış ama Türkmen grubunun sayısı 3 kişi olarak kalmaya devam etmiştir. Tarık Sülo Cevizci'ye göre; Suriye'de Türk oranı yaklaşık %15 iken muhalefetteki oran %2,5'da kalmıştır. Suriye Türkmenlerinin bu yapı içerisinde daha güçlü temsil edilmeleri demek, uluslararası alanda Türkmen davasının daha iyi savunulması demektir.

Türkmenlerin siyasi durumu ve muhalefetteki temsilcileri:

Suriye İnkaz (Kurtuluş) Cephesi (Çalışmaları Yok):

1-Ali Öztürkmen (Halep) Suriye Türkmen Hareketi,

Suriye Ulusal Konseyi (SUK) (Pasif):

1- Abdülkerim Ağa (Şam), Suriye Demokratik Türkmen Hareketi,

2- Hüseyin Abdullah (Rakka), Suriye Türkmen Kitleleri,

Suriye Muhalifler ve Devrimci Güçleri Koalisyon (SMDK) (Aktif):

1- Ziyad Hasan (Halep), Suriye Demokratik Türkmen Hareketi,

2- Hüseyin Abdullah (Rakka), Suriye Türkmen Kitleleri,

3- Halit Hocaoglu (Halep), Bağımsız Türkmen Şahsiyeti,

Suriye Geçici Hükümeti:

1- Başbakan Yardımcılığı: Zeki Mustafa Türkmen (Halep), Suriye

Türkmen Meclisi,

2- Sağlık Bakanı: Adnan Hazzuri (Humus), Bağımsız Türkmen

Şahsiyeti.⁵⁰⁰

Bu durum Suriye muhalefesinde giderek etkisini artıran Türkiye'nin ve Suriyeli Türkmenlerin siyasi bir başarısı olmuştur. Suriye Ulusal Koalisyonu içinde Türkmenlerin güçlü bir şekilde temsil edilmeleri, Suriye'nin yeniden yapılandırması sürecinde Türkmenlerin ve dolayısıyla Türkiye'nin daha fazla söz sahibi olmasını sağlayacaktır. 22 Ocak 2014'te "Suriye'nin Dostları", Cenevre-II adı altında ve sürekli ertelenen bir toplantıda bir araya gelecekler. Aralık 2013 sonu yaklaşırken Suriyeli Türkmenler Hareketi Başkanı Abdülkerim Ağa, Ulusal Koalisyon ve muhaliflerin kurduğu Suriye Ulusal Meclisi'nde yapılan toplantılarda defalarca Cenevre-II'ye katılmak istediklerini belirtmiş ve "Meclise girene kadar canımız çıktı. Koalisyon'a çok zor şartlar altında girdik. Biz yalnızca (Beşar) Esad'a karşı değil Suriyeli muhaliflere karşı da mücadele ediyoruz. Bağırıyoruz, sesimizi duyurmaya çalışıyoruz ama muhalifler bizi muhatap bile almıyor!" diyerek, durumlarını özetlemiştir. Ağa konuşmasının devamında muhaliflerin oluşturduğu anayasa taslağına değinerek, "Türkmenler, Araplardan sonra Suriye'de ikinci unsur. Anayasaya diğer grupların haklarını yazdılar. Kürtlere 17 sandalye verdiler, bakan aldılar. Biz bakan önerdik ama seçmediler!" şeklinde haklı şikâyetini de bildirmiştir.⁵⁰¹ Bu anlamda Türkiye, Suriye muhalefesinde ve uluslararası platformlarda Türkmenlerin haklarını daha etkili şekilde savunmalı ve Türkmen davasının Türkiye'nin bölgedeki en büyük milli meselelerinden biri olduğu bilinciyle hareket etmelidir.

5.5. Suriye Türkmenleri askeri yapılanması

Suriye Türkmen Ordusu, Suriye'de rejimin saldırılarına karşı varlıklarını korumak amacıyla Türkmenler tarafından kurulmuştur. Esad rejiminin orduda saf değiştiren askerlerin Türkiye'ye geçiş yolu üzerindeki Türkmen köylerine saldırmasıyla Suriyeli Türkmenler de silahlı muhalefete 2012 yaz aylarından itibaren katılmaya başlamışlardır.

⁵⁰⁰ Cevizci, a.g.b., 90-91; Erendor, a.g.e., 288-290.

⁵⁰¹ Yavuz, Suriye İç Savaşında..., 41.

Nitekim 7 Ağustos 2012’de Suriye Türkmen ordusunun kuruluşu, Türkiye vatandaşlarının da katılımıyla ilan edilmiştir.⁵⁰²

Zahir Baybars, Sultan Murad Tugayı, Fatih Sultan Mehmed Tugayı, Nureddin Zengi Tugayı ve Selim Tugayı gibi gruplardan oluşan Türkmen Tugayları, Suriye Türkmen Meclisi çatısı altında faaliyet yürütmektedirler. Türkmen Meclisi’ne bağlı olarak faaliyet gösteren Türkmen Tugayları liderliğine ilk olarak ÖSO’nun da askeri komutanlarından olan Muhammed Avvad ve sonra Faiz Amro getirilmiştir. Ardından Ebû Fadl (Ahmet Arnavut) Türkmen Tugayları komutanı olmuştur.⁵⁰³ ÖSO çatısı altında Esad rejimine karşı silahlı mücadeleye girişen Türkmen birlikleri, Suriye’de Türkmenlerin yaşadığı vilayetlerde faaliyet göstermektedirler.

5.5.1. Lazkiye vilayeti (Bayır – Bucak bölgesi) Türkmen askeri birlikleri

Hatay sınırından Lazkiye şehir merkezine kadar yer alan kıyı hattı Esad rejiminin, Lazkiye Vilayeti’nin Bayır-Bucak bölgesinin büyük bölümü ise Türkmen birliklerinin kontrolü altındadır. Nusayri köyleri ve Sünni Arap köyleri ile Kapaklı ve Gımam Türkmen köylerinin oluşturduğu sınır hattında karşılıklı olarak nöbet tutulmakta ve çatışmalar yaşanmaktadır. Türkmen köylerin çoğunda muhaliflerin kontrolü söz konusudur. Sadece bu sınır hattının güneyinde Buruç ve Şulayip isimli Türkmen köyleri rejimin kontrolü altındadır. Bu köyler Nusayri yerleşimleri ile çevrili olduğu ve muhaliflerin kontrolündeki bölge ile coğrafi irtibatı olmadığı için güvensiz bir bölgede yer almaktadırlar.⁵⁰⁴

Lazkiye Vilayeti’nde Türkmen askeri yapılanması 12 birlik ve bu birliklerin üst yapılanması olan “Türkmen Dağı Bölüğü”nden oluşmaktadır. Lazkiye Vilayeti Türkmen askeri birliklerinin üst örgütlenmesi olan Türkmen Dağı Bölüğü’nün komutanlığını Albay Muhammed Avad üstlenmiştir. Muhammed Avad, Antalya’da gerçekleşen toplantı neticesinde Suriyeli askeri muhaliflerin oluşturduğu Yüksek Askeri Konsey’de de 30 kişilik yönetim kademesinde yer almıştır. Türkmen Dağı Bölüğü’ne bağlı 12 adet birlik yer almaktadır. Bunun dışında Hizbullah al Galibu adında Türkmen Dağı Bölüğü’ne bağlı olmayan bir Türkmen birlik daha mevcuttur.

⁵⁰² Karabat, a.g.e., 276-277.

⁵⁰³ Şen, A. (Ekim 2015). Suriye Askeri Muhalefeti. *ORSAM*, 202, 35.

⁵⁰⁴ Erendor, a.g.e., 313.

Türkmen Dağı Bölüğü'nü oluşturan birlikler (Mart 2013 yılı için) şu şekildedir:

- Nurettin Zengi: Saray köyü ve çevresinde faaliyet göstermektedir. Lideri Ferit Masri olup Lazkiye'deki en büyük ve güçlü üç birlikten biridir.
- Zahir Baybars: Avanlı Bölgesi'nde faaliyet göstermektedir. Lideri Ali Şehirli'dir. Lazki- ye'deki en büyük ve güçlü 3 birlikten biridir.
- El Huva Billa: Kastav ve Beyt Mılık arasında kalan bölgede faaliyet göstermektedir. Lideri Heysem Topalca'dır. Lazkiye'deki en büyük ve güçlü 3 birlikten biridir.
- Yavuz Sultan Selim: Şeren Bölgesi'nde faaliyet göstermektedir. Lideri Tarık Sohta'dır. Halep ve Ras el Ayn'da Özgür Suriye Ordusu ile beraber çatışmalarda yer almaktadır. Tarık Sohta'nın dedesi Nevres Sohta, 1939 yılında Bayır'a girmeye çalışan Alevilerle ve Ermenilere karşı büyük mücadeleler yürütmüştür. Bu sebeple Nevres Sohta, Türkiye'de bilinen bir şahıstır.
- Fatih Sultan Mehmet: Gımam merkezi ve çevre bölgesinde faaliyet göstermektedir.
- Memduh Colha: Beyt Fariz Bölgesi'nde faaliyet göstermektedir. Bayır Bölgesinde oluşan ilk silahlı gruptur. 1 Ağustos 2011'de kurulmuştur. Birliğin ilk lideri olan Mustafa Emin ilk Türkmen şehittir. Mustafa Emin'in vefatından sonra Birliğin liderliğini Usame Kadı ve onun liderliği bırakmasının ardından Emin İbrahim üstlenmiştir.
- Bin Tamime: Gımam merkezinde faaliyet göstermektedir. Bu birlik Nusayri köyleri ile tam sınırda yer almakta dolayısıyla çok kritik bir bölgede görev yapmaktadır.
- Katib El Mustafa: Çömeren Bölgesi'nde faaliyet göstermekte olup lideri Muhammed Abdullah'tır.
- Fırsan Tevhid (Birleşik Süvariler): İsapınar bölgesinde faaliyet göstermektedir. Lideri Ahmet Reşit'tir.
- Sukur ul Turkmen (Türkmen Şahinleri): Asker sayısı büyük gruplar kadar fazla olmasa da en iyi yapılanmaya sahip askeri birliktir. En önemli ve tehlikeli çatışma bölgelerinden biri olan Nisibin'de güvenliği sağlamaktadır. Liderleri İbrahim Karabacak'tır.⁵⁰⁵

5.5.2. Halep vilayeti Türkmen askeri birlikleri

Halep Vilayeti'ndeki Türkmen askeri birliklerin büyük çoğunluğu Halepli Suriye Türkmeni Ali Beşir'e bağlı olarak hareket etmiştir. Bu birlikler yaklaşık 350 kilometrelik bir bölgeyi kontrol ettiğini belirtmektedir. Halep şehir merkezinde de 6 Türkmen

⁵⁰⁵ Orhan, a.g.r., 14-15; Dursunoğlu ve Eren, a.g.e., 902-903; Erendor, a.g.e., 313-314; Korkmaz, C. B., İltar, L. (2016). Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 5 (13), 94-95.

mahallesinin korunması bu birlikler tarafından sağlanmaktadır. Halep Türkmen askeri birlikleri (Mart 2013 yılı için) şu şekildedir:

- Fatih Sultan Mehmet: Birliğin liderliğini Sultan Abdülhamit Tugayı'nın hayatını kaybeden komutanı Muhammed Süleyman'ın kardeşi Mahmut Süleyman yapmaktadır. Halep şehir merkezinde 6 Türkmen mahallesinin kontrolü bu birliğin elindedir. Halep'te en güçlü Türkmen birliklerinden biridir.
- Zahir Baybars Tugayı: Cerablus'ta faaliyet göstermektedir. Lideri Muahmmmed Genç'tir.
- Şehit Ali Yılmaz Birliği: Bab-ı Limon'da faaliyet göstermektedir.
- Buhari Birliği: Halep'e bağlı Münbiç ilçesinde faaliyet göstermektedir.
- İmadettin Zengi Birliği: Halep'e bağlı Münbiç ilçesinde faaliyet göstermektedir. Buhari ve İmadettin Zengi Birlikleri'nin Süleyman Şah adı altında ile birleştirilmesi planlanmaktadır.
- Alparslan Birliği: Azaz ve Cerablus arasında kalan bölgedeki Türkmen köylerin kontrolü bu birliğin elindedir.

Halep'te Ali Beşir' bağlı gruplardan bağımsız hareket eden üç Türkmen askeri birlik daha bulunmaktadır:

- Fatih'in Torunları (Ahfad ul Fatih): Fatih'in Torunları Tugayı doğrudan herhangi bir Türkmen siyasi hareket ya da diğer Türkmen Tugaylar ile doğrudan bağlantılı değildir. Tugayın komuta merkezi Bab-ı Limon köyüdür. Birlik Halep'e bağlı Kerpiçli ve Başlıhöyük isimli yerleşim yerlerinde de faaliyet göstermektedir. Esas olarak Halep merkezde rejime karşı mücadele vermektedir. Meydan ve Bostanpaşa isimli iki semti kontrol etmektedir. Bu semtleri tutarak arkada kalan 8 civarındaki Türkmen mahallelerini korumaktadırlar. Bu birliğin komutanlığını İbrahim Ahmet yürütmektedir.
- Yıldırım Beyazıt Tugayı: Tugayın komutanlığını Halit Göktürkmen yapmaktadır.
- Sultan Abdülhamit: Halep merkezde Suriye ordusuna karşı başarı ile mücadele eden Sultan Abdülhamit Birliği de Ali Beşir'e bağlı gruplardan biriydi. Komutanı Muhammed Süleyman tüm Türkmenler tarafından kabul görmüş bir askeri liderken çatışma sırasında hayatını kaybetmiştir. Birlik, komutanları Süleyman'ın ölümünden sonra Halep merkezden kırsala çekilmiş ve Ali Beşir'e bağlı gruplardan ayrılmıştır.⁵⁰⁶

⁵⁰⁶ Orhan, a.g.r.,15-16; Dursunoğlu ve Eren, a.g.e., 903-905; Erendor, a.g.e., 311-312.

5.5.3. Humus vilayeti Türkmen askeri birlikleri

Humus Vilayetinde 43 Türkmen köyü bulunmaktadır. Humus'taki muhalif Türkmen askeri birlikleri kırsalda faaliyet göstermektedir. Humus'te Türkmen askeri birliklerinin merkezi Zara'dır. Humus merkezde çok sayıda Türkmen bulunmakla beraber Türkmenler Araplarla birlikte rejime karşı savaşmaktadır. Merkezde sadece Türkmenlere özel bir birlik yoktur, ancak Humus merkezde Babı Amr, Bab el Siba, Bab el Turkmen, El Var, El Karabis, El Haldi gibi mahallelerde Türkmenler yerleşiktir ve bu semtlerde mücadele veren birlikler içinde çok sayıda Türkmen, Sünni Araplarla birlikte rejime karşı savaşmaktadır.

Humus'taki Türkmen askeri birlikler (Mart 2013 yılı için) şu şekildedir:

- Humus Kalkanı (Ketibe Dıra Humus): Humus Askeri Meclisi'ne bağlı olup maddi desteğini bu meclisten almaktadır.
- Rahman Şehitleri (Şuheda er Rahman): Suudi Arabistan'dan destek almaktadır.
- Hak Şehitleri (Şuheda el Hak): Katar ve Suudi Arabistan'da yaşayan Telkalaf'lı işadamları tarafından desteklenmektedir.
- Fatih Sultan Mehmet: Suriye'nin en büyük muhalif askeri birliklerinden El Faruk Tugayı'na bağlıdır.
- Zara'nın Özgür Askerleri: Liderliğini Albay Usame Kenan'ın yaptığı birlik Nusayri yerleşimleri ile çevrili Zara'da faaliyet göstermektedir.
- Alparslan: Tulluf, Kale, Semalil ve Kızıl köylerinde faaliyet göstermektedir. Tugayın lideri Suriye ordusundan ayrılmış astsubay Abdulmuti Kahiye'dir.⁵⁰⁷

Bu birlikler dışında Humus kırsalında Kusayr, Nizariye, Causia, Burç Kai, Tısnin, Hulaya, As Sabunun, Jibab el Zeyd gibi Türkmenlerin yaşadığı yerlerdeki askeri birlikler içinde çok sayıda Türkmen asker yer almaktadır.⁵⁰⁸

5.5.4. Rakka vilayeti Türkmen askeri birlikleri

Rakka Vilayeti'ne bağlı Tel Abyad ilçesi merkezinde ve ona bağlı köylerde Türkmen nüfusu yer almaktadır. Burada Türkmenlerin oluşturduğu bir tane askeri birlik

⁵⁰⁷ Orhan, a.g.r., 16-17; Dursunoğlu ve Eren, a.g.e., 905-906; Erendor, a.g.e., 314-315.

⁵⁰⁸ Erendor, a.g.e.,315.

bulunmaktadır. Hakkın Nuru Birliği (Enver ul Hak) isimli birlik, Urfa iline bağlı Ak-çakale karşısında yer alan Tel Abyad ilçesi ve ona bağlı Türkmen köylerinde faaliyet göstermektedir. Askeri birliğin lideri Şeyh Abdullah Dede'dir.⁵⁰⁹

5.5.5. Şam vilayeti Türkmen askeri birlikleri

Başkent Şam'daki Türkmen askeri birlik örgütlenmelerini Golan Türkmenleri oluşturmaktadır. Bu birliklerin en önde geleni İmam Zahabi Birliğidir. Birliğin lideri Halit Bereket'tir. Şam'da aynı zamanda İmam Zahabi'ye bağlı olarak Türkmenlerden oluşan 12 kişilik özel harekât birliği bulunmaktadır. Bu birliğin başında da yine Golan Türkmeni Ebu Faruk yer almaktadır. Şam'da İmam Zahabi dışında birinin adı Amr Şubat olan 3 Türkmen birliği daha bulunmaktadır.⁵¹⁰

5.5.6. İdlib vilayeti Türkmen askeri birlikleri

İdlib'te Türkmenlerin askeri ve sivil örgütlenmeleri bulunmaktadır. Sivil kanadın liderliğini Fadıl Talip yürütürken askeri birlikler sivil kanat ile yakın ilişki içindedir. İdlib Vilayeti Türkmen askeri birlikleri ise şu şekildedir:

- Rıcaül Allahul Ahrar (Allah'ın Özgür Adamları): Birliğin askeri lideri Munzır Abdullah'tır. Halep'te mücadele veren Fatih'in Torunları Tugayı ile birlikte hareket etmektedirler. Birlik'in İdlib'e bağlı Hafsar Köyü ve civarında, Halep'te Selahattin bölgesinde güçleri bulunmaktadır.
- Hananu Kalkanı: Araplar'ın Halit bin Velit Tugayı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Türkmenlerden teşkil olmuş bir askeri birliktir. Yaklaşık 80 kişiden oluşmaktadır. Cısr es Şukur'da etkilidir.
- Özgür Türkmenler: İdlib kökenli Türkmenler'den oluşan bu birlik Halep'te Selahattin bölgesinde Arap tugaylarla beraber rejime karşı mücadele vermektedir.⁵¹¹

⁵⁰⁹ Orhan, a.g.r., 17; Erendor, a.g.e., 315.

⁵¹⁰ Orhan, a.g.r., 17; Erendor, a.g.e., 316.

⁵¹¹ Dursunoğlu ve Eren, a.g.e., 907; Erendor, a.g.e., 316.

5.5.7. Hama vilayeti Türkmen askeri birlikleri

Hama'da tamamını Türkmenlerin oluşturduğu askeri birlik yer almamaktadır. Arapların oluşturduğu askeri birlikler içinde çok sayıda Türkmen asker yer almaktadır.⁵¹²

5.5.8. Tartus vilayeti Türkmen askeri birlikleri

Tartus'ta Türkmenlerin yaşadığı 6 köy bulunmaktadır. Bunlar içinde El Mitras halkı rejime karşı ayaklanmıştır. Humus'taki Türkmen yerleşim birimi Zara'dan destek alan El Mitras kendi bölgelerini korumak üzere bir askeri birlik kurmuştur.⁵¹³

5.6. Suriye muhalefетinin parçalanması ve Esad rejiminin güçlenmeye başlaması

Uluslararası toplum, 2011 yılından beri devam eden Suriye'deki krizi çözmek için gerekli adımlar atamamış, atılmak istenen adımlar da Rusya ve Çin'in vetoları nedeniyle Birleşmiş Milletler sistemi içinde uygulamaya dönüştürülememiştir. Bunun yanında Suriyeli muhaliflere yardım eden ülkelerin (Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar) farklı grupları öne çıkarmaya çalışmaları, muhaliflerin siyasi ve askeri bölünmüşlüğünü artırmıştır. Bu durum ise Suriye muhalefетinin Esad rejimi karşısındaki etkinliğini iyice azaltmıştır. Bunun yanında İran, Rusya ve Çin, Esad rejimine verdikleri desteği sürdürmüş, İran kendisinin ve Lübnan Hizbullah'ının askeri imkânlarını seferber ederek Suriye krizine müdahale etmiştir. Batılı ülkeler ise ÖSO'ya başlangıçtaki siyasi destek sağlamışlarsa da sahada rejime karşı netice alınmasını sağlayacak silah ve teçhizatın temininde ise çekimser kalmışlardır. Türkiye ise Suriye muhalefetine verdiği desteği devam ettirmiş, Ağustos 2011'den beri Beşar Esad'ın iktidardan ayrılması yönündeki politikasını ısrarlı biçimde sürdürmüş, iç savaştan kaçan sığınmacılara sınır kapılarını açık tutmuştur.⁵¹⁴ Suriye'deki savaştan en çok etkilenen, bölgedeki güvenliği açıkça tehdit altına giren ülke Türkiye olmuştur. Buna bir de sığınmacıların getirdiği ekonomik ve sosyal sıkıntılar da eklenince Türkiye'nin başı oldukça ağrımıştır.

⁵¹² Orhan, a.g.r., 17; Erendor, a.g.e., 315.

⁵¹³ Orhan, a.g.r., 17; Erendor, a.g.e., 316.

⁵¹⁴ Sandıklı, A., Semin, A., Ünal, B. (Nisan 2015). Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri. *BİLGESAM*, 65, 16; Erendor, a.g.e., 350-351.

Ekim 2011’de İstanbul’da teşkil edilen Suriye Ulusal Konseyi (SUK), etnik, mezhepsel ve ideolojik olarak bir bütünlük sağlayamamasından dolayı tek çatı altında hareket edememiş, uluslararası toplum tarafından ilk başta yeterince desteklenmemiştir. Bu nedenle Suriye muhalefeti siyasi yapısını genişleterek Kasım 2012’de Katar’ın başkenti Doha’da Suriye Muhalif ve Devrimci Ulusal Koalisyonu (SMDK) adı altında daha kapsamlı bir yapı kurmuştur. Mart 2013’te Esad rejimine karşı SMDK çatısı altında Suriye Geçici Hükümeti’ni kurmuştur. İstanbul’da kurulan Suriye Geçici Hükümeti’nin Başbakanı olarak Gassan Hito seçilmiş, 21-27 Mart tarihlerinde Doha’da düzenlenen Arap Birliği Zirvesi’nde ise Suriye’nin koltuğu muhaliflere verilmiş, Suriye Geçici Hükümeti, 27 Mart 2013’de Doha’da ilk elçiliğini açmıştır. Aynı yılın Temmuz ayında SMDK Geçici Hükümeti Başbakanı Gassan Hito’nun istifasıyla yerine Ahmet Toma Geçici Suriye Hükümeti’nin Başbakanı seçilmiştir. 2013’de SMDK içinde belirginleşen bölünmüşlük ve güç mücadelesi muhalefetin askeri yapısına da yansımış, ÖSO’da etnik, mezhepsel ve ideolojik ayrışmalar meydana gelmiştir. Muhalefet içindeki güç mücadelesi ve bölünmüşlük muhaliflerin dünya kamuoyundaki itibarlarını iyice sarsmış ve onlara verilen desteği azaltmıştır.⁵¹⁵

ABD ve İngiltere’de istihbarat birimlerinin bilgileriyle hazırlanan bilgilere göre Suriye’deki 100 bini bulan Suriyeli silahlı muhalifler, 1.000-1.200 gruba bölünmüştür. El-Kaide bağlantılı 10 bin silahlı gücün olduğu, 30-35 bin İslamcı savaşçının cihat fikrinden ziyade Suriye Savaşı’na odaklandığı ve 30 bin civarında “ılımlı İslamcı” olduğu bildirilmektedir. Suriye’de en etkili silahlı grup, General Selim İdris yönetimindeki ÖSO olup 10 bin savaşçıya sahipti. Türkiye sınırında etkin “Kuzey Fırtınası” gibi gruplar da ÖSO bünyesindeydi. “Cihatçı” diye bilinen el-Kaide bağlantılı el-Nusra’nın yaklaşık 6 bin silahlı mensubu vardı. 2013 yılına gelindiğinde, El-Nusra ile el-Kaide’nin Irak uzantısı Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) arasındaki bağ son zamanlarda oldukça artmış, hatta aynı çatı altında oldukları iddia edilmiştir. Nitekim el-Nusra son günlerde “Irak ve Şam İslam Devleti” adını da kullanmaya başlamıştır.

12 Selefi grubu içeren, 10 bin ila 25 bin arasında silahlı mevcudu olduğu tahmin edilen ve el-Nusra gibi İslami yasaları kurmak isteyen bir diğer grup Suriye İslam Cephesi adlı oluşumdur. Bunun yanında 20 farklı silahlı gruptan oluşan “Suriye İslamcı Özgürlük

⁵¹⁵ Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 16-17; Erendor, a.g.e., 351.

Cephesi” adlı İslamcı bir örgüt bulunmaktadır. 14 bin kişilik Faruk Kıtası ile 11 bin silahlı kişinin bulunduğu “Tevhid Tugayı” önemli gruplardır. Türkiye sınırına yakın Faruk Kıtası’nın kanadı Faruk El Şamal’a Türkiye’nin destek verdiği, Tevhid Tugayı’nın Halep’te ÖSO’yu desteklediği dile getirilmiştir. Bunlara ilaveten 10 bin silahlıdan oluşan “Suriye Şehitleri Tugayı”, “İslamcı Ahrar El Şam Hareketi” gibi 100 gruptan oluşan, şeriat isteklisi en büyük selefi grup teşkilat, 64 farklı kıtadan oluşan Şam’daki en İslam Tugayı gibi gruplar da büyük muhalifler arasında olmuşlardır. PKK destekli Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve ona bağlı Halk Savunma Birlikleri (YPG) de diğer silahlı ve farklı Kürt gruplarıdır.

Suriye iç savaşında el-Kaide uzantıları ile PYD-PKK ve Esad rejimi güçlenirken, ÖSO ve Türkmen tugayları kan kaybetmeye başlamıştır. Türkmen tugayları, elektrik, su ve telefonları kesik olmasına rağmen sivil halkı korumak için kısıtlı imkânlarla mücadele etmekte, ancak başta ağır silah olmak üzere gıda ve ilaç sıkıntısı çekmektedirler. Buna karşılık Esad güçleri ise Türkmen bölgelerini sürekli ağır silahlarla bombalamaya devam etmektedir. Eylül 2013’te Türkmen Dağı Tugayı Muhafız Bölüğü Komutanı Emir Kali durumu şöyle anlatmaktadır: “Bize yardım eden ülkelere ve başta Türkiye’ye teşekkür ediyoruz. Ancak yardımlar yeterli değil. Birçok devlet yardım sözü verdi. Özellikle ağır silahlar vereceklerini söylüyorlar ama vermediler. Verilen hiçbir söz tutulmadı. Uluslararası toplum bizi öksüz bıraktı. Artık yeter, bir an önce yardım etsinler!”⁵¹⁶ Bu açıklama iç savaşta Türkmenlerin çektiği sıkıntıları açıkça ortaya koymakta, ÖSO içinde mücadele eden Türkmen tugaylarının acilen desteklenmesinin gerektiğini bir kez daha göstermektedir.

Suriye’deki iç savaşın başlarında en kalabalık ve en etkili grup olan Özgür Suriye Ordusuna bağlı olarak faaliyet gösteren Türkmen birlikler, ÖSO’nun bir türlü organize olamayışından dolayı daha önce ÖSO içinde yer alan grupların kurduğu İslami Cephe ile ittifak kurmuşlardır. Genel olarak bakıldığında Türkmenlerin oluşturduğu askeri birlikler başlangıçta bulundukları bölgeleri savunmada ve diğer gruplarla işbirliğinde rejim güçlerine karşı önemli başarılar elde etmişlerdir.⁵¹⁷ Ancak Suriye muhalefетinin siyasi ve askeri olarak bölünmüş olması, başta Esad rejimi başta olmak üzere el-Kaide ve PKK’ya bağlı uzantıların Suriye’de güçlerini artırıp hâkimiyet sahalarını genişletmelerinin yolunu

⁵¹⁶ Yavuz, Suriye İç Savaşında..., 38-39.

⁵¹⁷ Erol, a.g.b., 135.

açmıştır. Bu durum ise Türkiye ve Türkmenlerin güvenliği açısından ciddi bir sorun teşkil etmeye başlamıştır.

5.7. Suriye'nin kuzeyinde PYD'nin güçlenmesi ve Kürtlerin özerklik ilanı

Suriye'de kesin olmamakla birlikte genel nüfusun % 8-10 arası yani 1,8-2,5 milyon civarında Kürt olduğu kabul edilmektedir. Suriye Kürtleri, ülkenin kuzeyinde Türkiye sınırı boyunca yaşamaktadırlar. Kuzeydoğuda ülkenin petrol kaynaklarının olduğu Haseke ilinin en büyük şehri Kamışlı'da, Amuda, Derek, Ras el Ayn (Serekaniye) ve Dirbesiye'de, kuzeybatıdaysa Ayn el Arab (Kobani) ve Afrin'de yaşamaktadırlar. Kuzeydoğudaki Kürt bölgeleri ile Kuzeybatıdaki Kürt bölgeleri arasında bir Arap kuşağı yer almaktadır. Bu Arapların bir kısmı, Kürtlerin toprak bütünlüğünü bozmak isteyen Baas rejimi tarafından yerleştirilmiştir. Ayrıca Halep, Şam, Lazkiye, Hama ve Humus'ta da Kürt nüfus bulunmaktadır.

Esad döneminde pek hoş görülmeeyen ve kimlikleri tanınmayan Kürtler, ilk isyan girişimine 2004 yılında Kamışlı'da girişmişlerdir. Ağırlıklı olarak Kürt nüfusun yaşadığı Kamışlı'da 12 Mart 2004 yılında Arap ve Kürt takımları arasında yapılacak olan maçta taraftarlar arasında çıkan olaylar isyanı ateşlemiştir. İddiaya göre taraftarlar arasındaki Araplar, Irak'ın işgalinde işgal güçleriyle işbirliği yapan Kürtlerden rahatsız olduklarını göstermek amacıyla Saddam Hüseyin posterleri açmış, bunun üzerine de Kürt taraftarlar ABD bayraklarını sallayarak karşılık vermişlerdir. Daha sonra ise taraftarların birbirlerine taş ve bıçakla saldırmasıyla olaylar büyümüştür. Kamışlı'da ayaklanan Kürtler, okullara ve devlet binalarına saldırıp zarar vermişlerdir. İlerleyen zamanda Kürtler, Suriye'nin diğer bölgelerinde de ayaklanıp güvenlik güçleriyle çatışmışlardır. Beşar Esad, bu ayaklanmada ABD, İsrail, Irak Kürtleri ve Lübnan'ı suçladıysa da Kürtlere bazı hak ve tavizler vererek olayların yatışmasını sağlamıştır.

2011 olaylarında en örgütlü muhalefet Kürtlerde olmuştur. Ancak diğer muhalif güçlerle birleşmek yerine kendi kaderlerini kendileri belirlemeye çalışmışlardır.⁵¹⁸ Suriye krizinde Türkiye'nin Esad karşıtı hareketleri desteklemesi, Suriye'nin yeniden Türkiye'ye karşı PKK'yı ve onun Suriye'deki uzantılarını kullanmasına neden olmuştur. Nitekim

⁵¹⁸ Karabat, a.g.e., 251-252; Acun, B., Keskin, B. (Şubat 2016). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG. *SETA*, 9-10; Bademci, a.g.e., 176-179.

Esad, Nisan 2011’de PKK’nın Suriye kolu olan Demokratik Birlik Partisi (PYD)⁵¹⁹ lideri Salih Müslim’in Suriye’ye dönüşüne ve ülkenin resmi muhalefet hareketinin başkan yardımcısı olmasına izin vermiştir. Esad’ın baskıyı azaltmasından cesaret alan PYD, vatandaşlar komitesi oluşturmak amacıyla yaptığı seçimlerde Batı Kürdistan Konseyi’ni seçmiştir.⁵²⁰ Ayrıca Suriyeli Kürtlerin çoğu, 26-27 Ekim 2011 tarihlerinde kurulan Kürt Ulusal Konseyi (KUK) çatısı altında birleşerek Suriye muhalefetindeki yerlerini almışlardır. Temmuz 2012’de PYD ve KUK aralarında anlaşarak Suriye’nin kuzeyinde kurulması planlanan Kürt bölgesinin temellerini atmışlardır.⁵²¹

Kuzey Irak Kürt Yönetimi Başkanı Barzani, Suriye Kürtlerini himayesine alabilmek amacıyla 11 Temmuz 2012 tarihinde PYD ve KUK arasında Erbil Antlaşması’nın yapılmasını sağlamıştır. Bu antlaşma uyarınca KUK ve PYD Kürtlerin yaşadığı yerlerde ortak otorite kuracak, muhalefet ve uluslararası toplumla iletişim için ortak bir komisyon oluşturulacaktı. Sonrasında PYD güçleri, Suriye’de Haseke ve Halep’te yoğunlaşan Kürt bölgelerinin bir kısmını kontrol altına almıştır. Yine PYD, Suriye rejiminin Temmuz ortalarında boşalttığı Ayn el-Arap (Kobani), Afrin, Amude, Derik ve Suriye’nin en büyük Kürt şehri olan Kamışlı’nın bazı kısımlarını ele geçirmeyi başarmıştır. Böylelikle Suriye yönetimi, Kürtlerin yaşadığı bölgeleri herhangi bir çatışma olmaksızın PYD kontrolüne bırakarak Türkiye’ye karşı PYD’yi güçlendirmeyi ve bölgedeki PKK tehdidini artırmayı amaçlamıştır.⁵²² PYD ise bu süreçte kendisi için tehdit olarak gördüğü Kürt siyasileri, aşiret liderlerini ve aktivistleri suikastlarla ortadan kaldırmış, Esad rejimi aleyhinde gösteri düzenleyen Kürtleri şiddet kullanarak susturmaya çalışmıştır.⁵²³

Suriye yönetimi, PYD’nin Suriye’nin kuzeyinde güçlenmesine göz yumarak muhaliflere verdiği destekten dolayı Türkiye’yi cezalandırmayı ve aynı zamanda Suriye muhalefetinin de gücünü kırmayı düşünmüştür. ÖSO liderleri, PYD’yi Suriye rejimi ile birlikte hareket etmekle suçlarken, PYD ise ÖSO’yu Türkiye ve İslamcılar tarafından

⁵¹⁹ PKK ile aynı ideolojiye sahip olan PYD, 2003’te kurulmuştur. PYD, Kürdistan Topluluklar Birliği’nin (KCK) üyesidir ve bu birliğin içinde PKK da bulunmaktadır. PKK’nın en üstteki üç yöneticisi olan Abdullah Öcalan, Murat Karayılan ve Cemil Bayık aynı zamanda KCK’nın da ilk üç yöneticisidir. PYD’nin silahlı gücü olan Halk Savunma Birlikleri (YPG) de PKK’nın Irak’ın Kandil dağındaki kamplarında eğitilmektedir. PYD de tıpkı PKK ve KCK gibi “demokratik özerklik” modelini savunmaktadır. Karabat, a.g.e., 256.

⁵²⁰ Yavuz ve Erdurmaz, a.g.e., 286; Karabat, a.g.e., 256-257; Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 25-26.

⁵²¹ Karabat, a.g.e., 261; Erkmen, S. (Ağustos 2012). Suriye’de Kürt Hareketleri. *ORSAM*, 127, 27-29.

⁵²² Wilgenburg, W., Tanır İ., Hossino, O. (Aralık 2012). Birlik mi, PYD’nin Güç Gösterisi mi? Erbil Antlaşmasından Sonra Suriye Kürt Dinamikleri. *ORSAM*, 138, 8-10; Acun ve Keskin, a.g.r., 11; Karabat, a.g.e., 263-265.

⁵²³ Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 27; Karabat, a.g.e., 264-265.

kontrol edildiği suçlamasıyla itham etmiştir.⁵²⁴ Nitekim iki taraf arasında Halep'in Şeyh Maksut bölgesinde çatışmalar yaşanmış, 5 Kasım 2012'de iki taraf arasında bir ateşkes imzalanmıştır. Ateşkes, Kürtlerin ve ÖSO'nun rejime karşı işbirliği yapmasını öngörmüştür. Ancak Ocak 2013 yılına gelindiğinde ÖSO ve PYD arasındaki çatışmalar sürmüş, zaman zaman bu çatışmalara el Nusra da katılmış, PYD ve PKK'yı faaliyetleri konusunda uyarmıştır. Bunun yanında Esad yönetimi, PYD'yi muhalif güçlere karşı açıktan desteklemeye devam etmiştir.⁵²⁵

PYD yönetimi tarafından 30 Ocak 2014 tarihinde Kuzey Suriye'nin bazı kısımlarında özerklik ilan edilmiştir. Coğrafi olarak Cezire, Ayn el-Arap ve Afrin bölgeleri kanton olarak kabul edilmiştir. PYD'nin kontrol ettiği kantonlar bir çeşit anayasa hüviyetinde olan "toplumsal sözleşme" ile yönetilmektedir. İlan edilen kantonların yönetiminde şeklen Arap ve Süryaniler olsa da, etkili unsurlar PYD'li isimlerdir. Bu durumu belirleyen temel faktör ise demografik yapıdan ziyade PYD'nin silahlı gücü olan Halk Savunma Birliği (YPG)'nin varlığı olmuştur. Kantonlardaki yönetim şekli "demokratik öz yönetim sistemi" olarak adlandırılmakta ve kantonlar, Demokratik Toplum Hareketi (Tevgera Civaka Demokratîk-TEV-DEM) tarafından yönetilmektedir. Muhalif Kürtler, Suriye Kürdistan Demokratik Partisi (PDK-S) ve bir çatı örgütlenmesi olan Kürt Ulusal Konseyi (KUK) tarafından temsil edilmektedirler. Mesud Barzani ile fikri ve yapısal yakınlığı bulunan Suriyeli Kürtlerin kurmuş olduğu PDK-S, PYD'nin tüm baskılarına rağmen bütün kantonlarda faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Ancak PDK-S ve KUK taraftarı Kürtlerin büyük çoğunluğu YPG tarafından sindirilerek Türkiye'ye ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY)'ne göç etmek zorunda kalmışlardır.

YPG, PKK örgütünün silahlı Halk Savunma Güçleri, (Hêzên Parastina Gel-HPG) kanadına benzer bir şekilde yapılanmıştır. YPG, aynı zamanda (PKK'nın YJA-Star-Yekîneyên Jinên Azad ên Star birlikleri gibi) sadece kadınlardan oluşan Yekîneyên Parastina Jin- Kadın Koruma Birlikleri (YPJ) yapılanmasına da sahiptir. Farklı kaynaklara göre YPG/YPJ'nin toplamda 30 bin civarında militanı (10 bini YPJ'li) bulunmaktadır. Örgüt, Kuzey Suriye'de ilan edilen "Rojava öz yönetimindeki" kantonların güvenliğinden ve toprak savunmasından sorumludur.⁵²⁶ Suriye'nin kuzeyindeki PKK yanlısı bu oluşum,

⁵²⁴ Wilgenburg, Tanır ve Hossino, a.g.r., 14.

⁵²⁵ Karabat, a.g.e., 267-268.

⁵²⁶ Acun ve Keskin, a.g.r., 16-20.

hem Türkiye hem de bölgede yaşayan Türkmenler için önemli bir tehdit unsuru olarak yer almaktadır.

5.8. IŞİD'in ortaya çıkışı ve Suriye'deki gelişimi

2013'ün sonlarına kadar Suriye iç savaşında Türkmenlerin lehine devam eden durum, Türkiye sınır bölgelerinde, özellikle Halep ve civarında IŞİD (Irak-Şam İslâm Devleti) adındaki, içinden çıktığı el-Kaide'nin bile kabul etmediği bir örgütün ortaya çıkışıyla son bulmuştur.⁵²⁷

Irak ve Şam İslam Devleti olarak isimlendirilen yapının tarihçesi, Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesine karşı verilen İslami cihat anlayışına dayanmaktadır. Afganlara yardım etmek amacıyla farklı ülkelerden çok sayıda Müslüman gönüllü bu ülkeye gelmiştir. El-Kaide denilen İslami yapılanma bu dönemde oluşmaya başlamış ve daha sonra ABD'nin önce Afganistan'ı, arkasından Irak'ı işgal etmesiyle hızla gelişmiştir. 2000 yılında Ebu Musab el-Zerkavi tarafından Afganistan'da kurulan "Tevhid ve Cihad Örgütü (TCÖ)", ABD'nin Afganistan'ı işgalinin ardından önce İran'a daha sonra Irak'a geçmiştir. ABD'nin Irak'ı da işgal etmesi üzerine, örgüt koalisyon güçlerine karşı eylemlerini artırmış ve 2004'de "Irak el-Kaidesi" adını almıştır. Irak el-Kaidesi, Irak'ta etkinliğini iyice artıran ve ABD ordusu ile birlikte Sünnilere karşı operasyonlara katılan Şiileri de hedefi haline getirmiştir. 2006 yılında Zerkavi'nin öldürülmesinden sonra örgütün başına Ebu Eyub el-Mısri geçmiş ve örgüt adını "Irak İslam Devleti (İİD)" olarak değiştirmiştir. Irak İslam Devleti, bir kabine oluşturmuş ve devlet teşkilatı oluşturmaya başlamıştır. Irak'ın Sünni ağırlıklı bölgelerinde ve Irak Kürt bölgesinde İslam devletinin kuruluşuyla ilgili duyuru yapılmıştır. İİD, 2007'de patlayıcı yüklü araçlar ve canlı bombalarla Irak'ta terör faaliyetlerini artırmıştır. El-Mısri'nin ABD destekli Irak güvenlik güçleri tarafından 18 Nisan 2010'da öldürülmesiyle örgütün başına Ebu Bekir el-Bağdadi geçmiştir. Ebu Bekir el-Bağdadi, 2011 yılında Usame bin Ladin'in ABD güçlerince öldürülmesinden sonra yeni seçilen Eymen ez-Zevahiri'ye bağlılığını yenileyerek el-Kaide'nin bir parçası olmaya devam etmiştir.

2011'de ABD'nin Irak'tan askerlerini çekmesi ve Irak Başbakanı Maliki'nin Sünni karşıtı politikaları ve ülkedeki Şii hâkimiyetini artırması nedeniyle bölgede İİD'nin

⁵²⁷ Erol, a.g.b., 135.

etkinliği tekrar artmıştır. Nisan 2013 ile birlikte IŞİD, Suriye'nin kuzeyinde hızlı bir şekilde askerî güç kazanmaya başlamış ve bu bölgedeki en güçlü örgütlerden biri olmuştur. Örgüt, Nisan 2013'te şu anki ismi olan "Irak ve Şam İslam Devleti" adını almıştır. IŞİD 2014 yılının ilk aylarından itibaren saldırılarını artırarak Irak'ta Felluce ve Ramadi'nin bir kısmını kontrolü altında almıştır. IŞİD, denetim sağladığı yerlerde "şeriat düzeni" kurduğunu ilan etmiş, Irak askerlerinin savaştan boşalttıkları Musul'u 10 Haziran 2014'te ele geçirmiştir. IŞİD, 11 Haziran'da, Musul Türk Konsoloslukuna girmiş ve 49 Türk vatandaşını rehin almıştır. Bağdat istikametinde direniş artınca IŞİD kuzeye dönmüş ve Peşmerge ile Kerkük kırsalında çatışmaya başlamış, Irak Türkmenlerinin çoğunlukta olduğu Telafer'i ve Yezidilerin yaşadığı Sincar'ı ele geçirmiştir.

IŞİD'in Erbil'e yaklaşması üzerine ABD devlet başkanı Barack Obama, 8 Ağustos'ta ABD ordusuna müdahale yetkisi vermiş ve IŞİD'e karşı hava harekâtı başlamıştır. IŞİD tarafından rehin alınmış olan 49 Musul konsolosluk personeli 20 Eylül'de serbest bırakıldıktan sonra, 2 Ekim'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Irak ve Suriye topraklarına girebilme yetkisi veren tezkereyi kabul etmiştir. Bu tarihten sonra ABD liderliğindeki koalisyon güçleri hem Suriye'de hem de Irak'ta IŞİD'e ait çok sayıda hedefi havadan bombalamıştır. Bu bombalamalar özellikle Kuzey Irak, Kobani, Rakka ve Anbar'da yoğunlaşmıştır. Koalisyon kuvvetlerinin hava saldırıları, Irak ordusunun toparlanması sonucunda IŞİD, Irak'ta taarruz gücünü kaybetmiştir. IŞİD, 1. Dünya savaşı sonrası Ortadoğu İslam coğrafyasında parçalanmalara neden olan Sykes-Picot anlaşmasını tanınamakta, sınırların bağımsız bir İslâm Devleti kurularak yeniden çizilmesi gerektiğini savunmaktadır. IŞİD ideolojisi, dini fanatizm, Selefi İslam anlayışı, Batı karşıtlığı ve terörizmden oluşmaktadır.⁵²⁸

Suriye'deki iç savaş ve otorite boşluğundan yararlanan Irak İslam Devleti militanları bu ülkeye geçerek örgütlenme çabasına girmişlerdir. Suriye'de önce el-Kaide'ye bağlı el-Nusra Cephesi oluşturulmuştur. El-Nusra, bir müddet sonra muhalefetin en güçlü gruplarından birisi haline gelmiş, çok sayıda yabancı savaşçı kazanmış ve güçlü finansman desteği elde etmiştir. Çatışmalarda Esad rejiminin bıraktığı çok sayıda silah ve

⁵²⁸ Geniş bilgi için bkz. Sandıklı, A. (Haziran 2015). Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği. *BİLGESAM*, 17, 13-31.; Şen, a.g.r., 83-92; Acun, C. (Haziran 2014). Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD). *SETA*, 53, 1-6; Gürler, R. T., Özdemir, B. Ö. (2014). El Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm: IŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 115-134; Erdoğan, Ş., Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (IŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 6-13.

cephane ile daha da güçlenmiş hem Suriye’de hem de dünyada adını duyurmayı başarmıştır. IİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi ise kısa bir süre sonra el-Nusra’nın kendisini feshederek IİD’ye katılmasını istemiş, ancak el-Nusra bu teklifi reddetmiştir. El Bağdadi, Nusra’nın kontrolünü ele geçirmek için çalışmaya başlamıştır. Ebu Bekr El-Bağdadi, Suriye’ye gelmiş ve Irak Şam İslam Devleti’nin 9 Nisan 2013’de yapılan kuruluşuna katılmıştır. Örgütün yabancı militanlarının çoğunluğu Bağdadi’ye biat ederken Suriye kökenli militanlar, el-Nusra ile yola devam etme kararı almışlardır. El-Bağdadi ise Suriye bölgesini de içine alarak Irak Şam İslam Devleti’nin etki alanını genişletme çalışmalarına başlamıştır.⁵²⁹

Suriye’de en güçlü silahlı muhalif gruplardan İslami Cephe, Halep şehir merkezi ile Türkiye sınırı arasında kalan kırsal bölgede son dönemde Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD)’ne karşı üstünlük sağlamıştı. Kuzey Halep bölgesinden büyük ölçüde çekilmek durumunda kalan IŞİD, Rakka’ya yoğunlaşarak bu vilayetin neredeyse tamamını kontrol altına almıştı. IŞİD, Rakka’da toparlandıktan sonra çekilmek durumunda kaldığı Kuzey Halep bölgesine 27 Ocak 2014 tarihinden itibaren yoğun bir saldırı başlatmış, Cerablus ve Münbiç gibi yerleşim yerlerinin kontrolünü İslami Cephe’den geri almıştır.

Kuzey Halep bölgesinde ve Türkiye-Suriye sınır hattında Azaz-Cerablus arasında kalan bölgede yoğun olarak Türkmenler yaşamaktadır. Türkmenlerin yaşadığı köylerde kontrol Özgür Ordu’ya bağlı Türkmen birliklerde olmakla birlikte bölgenin genelinde güvenliği başta Tevhid Tugayı olmak üzere İslami Cephe’ye bağlı gruplar sağlamaktaydı. IŞİD’in başlattığı son saldırılar neticesinde İslami Cephe ve Türkmen birlikler, büyük yerleşim yerlerini terk etmişler ve Kilis’e bağlı Elbeyli ilçesinin karşısında yer alan Türkmen kasabası Çobanbey’e çekilmek durumunda kalmışlardır.⁵³⁰

5.8.1. Esad Rejimi, IŞİD ve PYD Tehdidi Altında Kalan Suriyeli Türkmenlerin Durumu

Ocak 2014 başlarında İslami Cephe karşısında Halep’te ağır kayıplar veren IŞİD, kendisine yeni hedef olarak Halep’in kuzeyindeki Türkmen birliklerinin üssü konumundaki Çobanbey kasabasını seçmiş, 27 Ocak tarihinden itibaren Çobanbey’de IŞİD

⁵²⁹ Sandıklı, a.g.r., 23-25; Gürler ve Özdemir, a.g.m., 136.

⁵³⁰ İnternet: Orhan, O. (29 Ocak 2014). Halep’te Türkmenlerin Çobanbey Direnişi. *ORSAM*, Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4932> adresinden 25 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

ile Türkmenler arasında yoğun çatışmalar sürmüştür. Taraflar arasındaki çatışmalar Türkiye'ye de sıçramıştır. Hudut hattında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin iki aracına ateş açılması üzerine TSK, bir IŞİD konvoyunu vurmuştur. Bu müdahale Türkmenleri korumak adına yapılmış olarak yorumlansa da bunun devamı gelmemiştir. Sonuçta, bu olayda 30 kadar Türkmen ölmüş, beş bin civarında sivil Türkmen, hatta silahlı gruplar içinde olanların bir kısmı, bir gecede sıfır noktasındaki Kilis'in Elbeyli ilçesine kaçmak zorunda kalmıştır.⁵³¹ 15 bin nüfuslu Çobanbey kasabası, çatışmalardan dolayı tamamen boşaltılmıştır. Şubat ayı başında Çobanbey, IŞİD'in kontrolüne geçmiştir. Rakka ve Azez arasındaki alanı ele geçirmek isteyen IŞİD, bu geniş bölgede yer alan 170 civarında Türkmen köyünü de kendi kontrol alanına dâhil etme çabasına girmiştir. Türkiye sınır hattında 270 kilometrelik bir alanı kapsayan bu hat, Öncüpınar ve Akçakale kapılarını da içine alan bir bölge anlamına gelmektedir. Böylelikle Türkiye sınırına dayanan IŞİD terörü, hem bölgedeki Türkmenler hem de Türkiye için önemli bir tehdit unsuru olmuştur.⁵³²

Türkiye sınırında Türkmenlere yönelik bu gelişmeler yaşanırken, Ocak 2014 başlarında Hatay'da durdurulan Tır ile ilgili olarak Türkiye, en yetkili ağızlardan "Türkmenler için gönderilen yardım" ifadesini kullanmıştır. Daha sonra ise Dışişleri Bakanı Davutoğlu, 8 Ocak 2014 tarihinde Suriye Türkmen Meclisi Başkanı Fayez Amro ile yaptığı görüşmede "Her ne suretle olursa olsun Suriye'deki Türkmen kardeşlerimize gereken her desteği verme konusunda en ufak tereddüt göstermeyeceğiz." açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamalardan iki hafta sonra IŞİD'in, Kuzey Suriye'de Azez ve çevresindeki birliklerini toparlayarak, Türkmen silahlı birliklerinin üssü konumundaki Çobanbey'e saldırması ve Mart ayı başlarında ise bu örgütün Türkiye'nin Suriye dışındaki tek toprağı olan Süleyman Şah Türbesi'ni kuşatması zamanlama olarak oldukça önemlidir. Araştırmacı Mehmet Erol bu durum ile ilgili: "Bu gelişmelere bakıldığında acaba Türkiye'nin sahada Türkmen kartını devreye sokma ihtimalinden dolayı mı bunlar yaşanmıştır? Yahut bu tip olayların artmasıyla bölgede kendini sahipsiz hissedecek Türkmenlerin, Türkiye'nin dışında yerel bir oluşumun çekim alanına girmesi mi hesaplanmaktadır?" diyerek Suriye'deki Türkmenler ve dolayısıyla Türkiye üzerinde oynanan oyuna dikkat çekmiştir. Yine 1 Mayıs'ta Halep'te Türkmenlerin yaşadığı Höllük

⁵³¹ Erol, a.g.b., 135-136; Orhan, Halep'te Türkmenlerin Çobanbey Direnişi.

⁵³² İnternet: Türkmenler Türkiye'ye kaçıyor. (6 Şubat 2014). *Aljazeera Turk*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkmenler-turkiyeye-kaciyor> adresinden 25 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

mahallesinin rejim askerlerince varil bombalarıyla vurulması ve 100'e yakın Türkmen'in öldüğü olayın aynı eksenli olduğu değerlendirilmektedir.⁵³³ Suriye'deki Türkmenler, Esad rejimi ve IŞİD tarafından her türlü baskı ve zulme uğratılırken Türkiye de bu şekilde Suriye'deki bataklığa çekilmek mi isteniyor sorusu akıllara gelmektedir.

Suriye Türkmenleri askeri cephe kurucularından Beşir şu açıklamaları yapmıştır:

Suriye'de yaklaşık 3,5 milyon Türkmen nüfusu var. Bunların tamamına yakını vatanlarını, köy ve kasabalarını terk etmedi. Şu ana kadar mecburiyetten dolayı yaklaşık 20 bin civarında Türkmen Türkiye'ye sığındı. IŞİD'in işgal ettiği köy ve kasabalardan Türkmenlerin çekilmelerine izin verilmemesi halinde büyük katliamlar yaşanabilir. Bu durumda 1 milyonun üzerinde Türkmen'in acilen Türkiye'ye sığınabileceği ihtimalinin göz önünde tutulmaması gerekiyor.

Suriye Demokratik Türkmen Hareketi Başkan Yardımcısı Tarık Sulo Cevizci, Türkiye-Suriye sınır hattından başlayarak 30 kilometre derinlik ve 122 kilometre uzunluğundaki bölgede yer alan 5 kasaba ve 243 köyün kontrolünün IŞİD'in eline geçtiğini belirtmiştir. Cevizci, Halep'in kuzeyinde yer alan Cerablus, Çobanbey, Azez ve Münbiç ile bunlara bağlı köylerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkmenlerden oluştuğunu söylemiştir. Türkmenlerin yaşadığı yerleşim birimleriyle Türkiye'nin bağlantısının fiziken kesildiğini vurgulayan Cevizci, "Söz konusu bölgelerde yaklaşık 750-800 bin arasında Türkmen yaşıyor. Bölgenin IŞİD'in eline geçmesinin ardından, kasaba ve köyleri kuşatan militanlar, Türkmenlere karşı yoğun bir baskı ve işkence uygulamaktadır" görüşüne yer vermiştir.⁵³⁴

Suriye Türkmenleri ülke geneline yayılmış olmakla birlikte Halep ve Lazkiye Vilayetlerinin Türkiye sınırına yakın bölgelerinde nüfus yoğunluğuna sahiptirler. Bayır-Bucak olarak bilinen Lazkiye Türkmen bölgeleri, rejimin saldırıları nedeniyle neredeyse tamamen boşalmıştır. Köylerin büyük bölümü Türkmen birliklerin kontrolü altında olsa da Esad rejimin hava saldırıları devam ettiği için halk, Türkiye'ye göç etmiştir. Halep Türkmen bölgesi ise son çatışmalara kadar böyle bir sorun ile karşı karşıya değildi. Azaz

⁵³³ Erol, a.g.b., 136-137.

⁵³⁴ İnternet: IŞİD, Suriye Türkmenlerini Tehdit Ediyor. (27 Şubat 2014). Web: <http://www.turkomania.org/tr/isid-suriye-turkmenlerini-tehdit-ediyor.html> adresinden 25 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

ve Cerablus arasında kalan Türkmen bölgeleri muhaliflerin kontrolü altındaydı ve halkın neredeyse tamamı köy ve kasabalarında yaşamaya devam ediyordu. Yaşanan çatışmalar neticesinde Halep Türkmen bölgelerinden Türkiye'ye doğru yoğun göç dalgası başlamıştır. Bu durumda Suriye'deki en önemli iki Türkmen bölgesinde büyük ölçüde nüfus kalmamış olacaktır. Bayır-Bucak bölgesinde IŞİD'in üstünlüğü olmasa da varlığı söz konusudur.⁵³⁵

ÖSO'nun zayıflaması, Selefilerin güçlenmesiyle birlikte, Hatay'ın Yayladağı İlçesi'nin bitişiğindeki yerleşik Bayır-Bucak Türkmenlerine terör estirmeye başlanmıştır. Buradaki köylere sızan El Kaide militanları, Türkmenlere “Dininiz zayıf, katliniz vacip, karılarınız da hediye” diyerek baskı kurmaya çalışmışlardır. Türkmenler, bir yandan Esad güçlerinin diğer taraftan ise Selefi grupların arasında kalmıştır. Bölgedeki bir grup Türkmen savaşı, tüm çaresizliklerine rağmen hep bir ağızdan şunları söylemiştir: “Biz Osmanlı'nın çocuğuyuz sonuna kadar direneceğiz.” Ömer El Muhtar tugayında savaşan Ömer Abdullah isimli bir Türkmen bölgelerindeki durumu bir gazeteciye Kasım 2013 sonlarında şöyle anlatmıştır:

Irak Şam İslam Devleti (IŞİD), son birkaç aydır köylerimize sızmaya başladı. Evvela camilerde imamlığı ellerine geçirdiler. ‘Sufisiniz size gerçek dini öğreteceğiz, şeriat getireceğiz,’ dediler. Elllerinde müthiş silahlar vardı. Çoğu yabancı. Sudanlı, Mısırlı, Yemenli, Dağıstanlı, Faslı. Biz Özgür Suriye Ordusuna (ÖSO) bağlıyız. Onlara yardım ediyoruz diye bizleri öldürmeye başladılar. Önce füze yapan arkadaşı vurdular ‘sen kafirsin’ diyerek. Ardından silah tamircisini de öldürdüler. Yine Arap olan Hamza Haddad'ın evine gelip ‘İki kızını hazırla alacağız’ dediler. Hamza kızlarını alıp kaçtı. Kaç kişiyi öldürdüler, alınlarına kurşun sıkıp. Sonra da burunlarını, kulaklarını kesiyorlar. Köylerimizde insan kalmadı. IŞİD hepsine yerleşti. Lazkiye'ye doğru 40 kilometre, Şam'a doğru 60 kilometre genişliğinde bir alanı ele geçirmiştik, kanımızı döke döke. Şimdi birliklerimizi ormanlara kadar ittiler. Artık ormanda barınıyoruz. Kış geliyor. Çadırımız, parkamız yok, botumuz yok. Ne doğru düzgün silahımız ne de mermimiz var. Beşar ile mücadeleyi bıraktık şimdi bunlarla baş etmeye çalışıyoruz.

⁵³⁵ Orhan, Halep'te Türkmenlerin Çobanbey Direnişi.

Zaher Bibers adlı bir tugayda savaşan Yusuf Baldır ise şunları eklemiştir:

IŞİD Halep'te de Türkmenleri vuruyor. Daha geçenlerde 13 kardeşimizi öldürdüler. Membiç Köyü'nde bir kadınıımızı sekiz adam aralarında paylaştılar. Kadın kendini asıp öldürdü. Biz Türkiye'den daha fazla yardım bekliyoruz. Silah istiyoruz ama yok. Türk ordusu bize sahip çıksın 5 günde Beşar'ı bitiriz... Selefiler ve Beşar el ele Türkmenleri yok etmeye çalışıyor.

Türkmenlerin arkasında onları tam anlamıyla destekleyecek bir gücün olmaması, dağınık olmaları ve liderleri arasındaki kavgalar iyice zayıflamalarına yol açmıştır. Bayır Türkmenleri, kuzeyden Akdeniz'e geçişi sağlayacak kritik bir coğrafyada olduklarından Selefilerin hedefi olmuşlardır. Esad'ın iktidarda kalması durumunda ise en büyük faturanın Türkmenlere kesileceği tahmin edilmektedir. Çünkü Suriye'de 2011 yılında olaylar başlamadan önce bile Türkmenler, Esad'ın gözünde Türk ajanıydılar ve devamlı baskı görüyorlardı. Türkiye'ye yönelik mülteci akını, Bayır Türkmenleri üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Türkiye'ye sığınmış olan Suriyeli Türkmenlerden biri olan kanaat önderi İzzet Sohta durumu şöyle özetlemiştir: "Arap mülteciler, bizim köylerimiz üzerinden Hatay'a geçiyordu. Rejim, bizim Türkiye ile birlikte bu işi tezgâhladığımızı iddia ederek evlerimizi basmaya başladı, genç, yaşlı herkesi alıp götürüyordu."

Türkmenler, Türkiye'nin desteklediği ÖSO saflarında savaşarak kendilerini korumaya çalışmışlarsa da bekledikleri desteği alamamışlardır. Abdullah isimli Türkmen savaşçı, "Savaşa pompalı tüfekle başladık. ... Bize 100 tane NATO silahı geldi. Ama beraberinde verilen mermilerin hiçbiri işlemedi!" diyerek acı bir durumu anlatmıştır. Yusuf Baldır'a göre, Suriye muhalefetine en büyük sorunu "İhvan el Müslümin (Müslüman Kardeşler)"dir. "Katar'dan gelen silahları ve paraları hep kendilerine ayırıyorlar. Bizlere en ufak bir şey vermiyorlar," diyen Baldır konuşmasının devamında şunları eklemektedir: "Rejime karşı savaşan direnişçilerin arasına esas fitneyi sokan İhvan. Suriye'nin yarısı gitse, Türkmenlerin hepsi ölse umurlarında değil, yeter ki onlar başta olsunlar. Silahlar hep onlara yakın olan Ahrar Aş Şam'a gidiyor. Dört aydan beri bize bir tek mermi verilmedi." ÖSO güçlerinin başındaki komutan Selim İdris ile de temas kurduğunu söyleyen Baldır, "gittim kendisiyle (Kilis sınırındaki) karargâhında görüştim. 'İki uçaksavar, 120'lik havan verin dedim' o 'bende de bir şey yok' dedi. Geri yolladı bizi. Türkmenlerin güçlenmesini

istemiyorlar” açıklamasında bulunmuştur.⁵³⁶ IŞİD ve Esad güçleri arasında kalan Türkmenler Türkiye’den acil yardım beklemektedirler. Türkmenlerin bulunduğu Kuzey Suriye, Türkiye açısından stratejik bir öneme sahip olup Türkiye’nin güvenliği açısından da hayati bir konumdadır.

PYD Eş Başkanı Salih Müslim “Türkmenleri korumaya, kendileriyle El Kaide’ye karşı ittifak kurmaya hazırız” teklifinde bulunmuştur. Al-Monitor’a açıklamalarda bulunan Müslim, Suriyeli Türkmenlere yönelik IŞİD saldırılarından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Müslim, “Suriye’deki tüm halklar bizim kardeşimiz. Türkmenlere kapılarımız sonuna kadar açık bizimle temasa geçmelerini bekliyoruz.” açıklamasını yapmıştır. Kürt yönetiminin bu şekilde kucaklayıcı davranışlarında hiç şüphesiz başka amaçlar yatmaktadır. Suriye’nin kuzeyinde peş peşe üç ayrı “kanton” kurmak suretiyle “geçici otonomi” ilan eden Kürtler meşruiyetlerini pekiştirmek için Suriye’deki farklı etnik ve mezhepsel grupları yerel yönetimlere katmaya çalışmaktadırlar. Bunların arasında özellikle Kürtlerin laiklik vurgusunu önemseyen Süryaniler, Ermeniler, Yezidiler ve Aleviler var. PYD önderliğindeki Kürtler, Türkmenleri de bu şekilde yanlarına çekmeyi düşünmektedirler. Kantonlarını bölen Arap yerleşimlerin denetimini ele geçirmeyi hedefleyen Suriyeli Kürtler için Türkmenlerin yaşadığı Bayır bölgesi Akdeniz’e ulaşma hayalleri açısından stratejik bir öneme sahip bulunmaktadır.⁵³⁷

Kuzey Suriye’deki Türkmen bölgeleri Esad rejimi, PYD ve IŞİD saldırılarıyla boşaltılmaktadır. Esad’ın “Nusayri Devleti” kurma projesi var. Batı Kürdistan’ına en büyük engelin Halep Türkmenleri olduğu düşünülüyor. Lazkiye-Bayır-Bucak Türkmenleri de Nusayri Devleti’ne engel olarak görülüyorlar. Suriye topraklarının 3-4 parçaya bölüneceği ve bu parçalarda Türkmenlere yer verilmeyeceği gündeme gelmektedir.⁵³⁸ O yüzden Türkmenlerin bölgeyi boşaltması için her türlü baskı ve şiddet yapılmaktadır.

Suriye rejimi, IŞİD ve muhalifler arasındaki bu çatışmaları kışkırtmış, IŞİD’e yönelik ciddi bir saldırıda bulunmamıştır. IŞİD de Suriye rejiminden daha çok muhaliflere saldırmıştır. IŞİD bu süreçte kontrol ettiği alanları genişletmeye başlamış, Rakka, Haseke

⁵³⁶ Zaman, A. (25 Kasım 2013). Katliniz vacip karılarınız hediye. *Taraf*, 1, 13.

⁵³⁷ İnternet: Zaman, A. (6 Şubat 2014). Suriyeli Kürtlerin Türkmenlerle Flörtü. *Al-Monitor*, Web: <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/02/kurds-turkmen-alliance-syria-security-al-qaeda.html#ixzz3q3u2v400> adresinden 25 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵³⁸ İnternet: Yüksel, P. (20 Nisan 2012). Gündem Suriye-Suriye Türkmenleri. *Yeni Makale*, Web: <http://www.yenimakale.com/gundem-suriye-suriye-turkmenleri.html#ixzz38QAxxhYz> adresinden 25 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

ve Deyrizor bölgelerini ele geçirmiş, Suriye-Irak sınır bölgelerine ve petrol kaynaklarının bulunduğu bölgelere hâkim olmuştur.⁵³⁹ IŞİD, Rakka, Haseke ve Deyrizor bölgelerinde hâkimiyetini pekiştirdikten sonra kuzeybatıya doğru ilerleyerek 14 Eylül 2014'te Kobani'yi kuşatmıştır.

IŞİD'in Kobani kuşatması sonrası bölgeden kaçan 200 bin mülteci Türkiye'ye sığınmıştır. Kobani'de YPG'li militanlarla çatışan IŞİD, 2 bin kişiyle 6 Ekim 2014'de doğudan Kobani'ye girmiştir. YPG ile IŞİD arasında sokak savaşları yaşanmıştır. IŞİD'in Kobani kuşatması Türkiye'yi de derinden etkilemiştir.⁵⁴⁰ ABD'nin yoğun hava harekâtı ile IŞİD mevzilerinin vurulması, Peşmerge güçlerinin ve ağır silahların Türkiye üzerinden Kobani'ye geçmesi ve çatışmalara destek vermesi sonucunda, IŞİD bir ayı aşkın süredir ele geçirmeye çalıştığı Kobani'den çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece IŞİD Suriye'de de taarruz gücünü büyük oranda yitirmiştir. El-Kaide'nin Suriye kolu el-Nusra güçlenmeye başlamıştır.⁵⁴¹

IŞİD, oluşturduğu devlet teşkilatı ile Irak ve Suriye'de yaklaşık 90-100 bin km karelik geniş bir alanı kontrol etmekte, bu topraklar üzerinde yaşayan yaklaşık 8-10 milyon civarındaki halkı yönetmektedir. Suriye'deki İnsan Hakları Gözleme Örgütü, Ağustos 2014'te IŞİD'in Suriye'deki savaşçı sayısının 50.000, Irak'ta ise 30.000 olduğunu bildirilmiştir. CIA ise Eylül 2014'te örgütün Suriye ve Irak'ta toplam 20.000 ile 31.500 arasında savaşçıya sahip olduğunu açıklamıştır. 2013 yılında örgütün 5 bin civarında yabancı terörist savaşçısı olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ancak çeşitli kaynaklarda 2014 yılında örgüte 15 bin katılım olduğu belirtilmektedir. Türk istihbarat birimlerinin son

⁵³⁹ IŞİD, Suriye ve Irak'ta öncelikli olarak stratejik önemi olan bölgelere yönelmiş, enerji açısından zengin ve barajların bulunduğu sahaları ele geçirmeye çalışmıştır. IŞİD, Irak ve Suriye'de toplamda günlük 350 bin varil petrol üretilen yataklara sahiptir. Örgüt sadece Musul bölgesinde 12 petrol sahasını kontrol etmektedir. Suriye'de ise ülke petrolünün yaklaşık yüzde 60'ının çıkarıldığı Deyrizor, Temmuz 2014'ten beri örgütün hâkimiyeti altındadır. IŞİD ayrıca Suriye petrolünün yüzde 40'ının üretildiği Haseke bölgesindeki petrol sahalarının bir bölümünü elinde tutmaktadır. IŞİD, Irak ve Suriye'de hâkim olduğu kuyulardaki petrolü varili 10-25 dolar karşılığında enerji kaçakçılarına satmaktadır. Ekim 2014 verilerine göre IŞİD'in Suriye ve Irak'ta kontrol ettiği kuyularda günlük 50-60 bin varil petrol üretilmektedir. Örgüt, sadece petrolden günde yaklaşık 2 milyon dolarlık bir gelir sağlamakta, bu miktar yıllık 800 milyon dolara tekabül etmektedir. Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 37.

⁵⁴⁰ IŞİD'in Kobani kuşatmasının kritik bir noktaya ulaşması, Türkiye'de 6-7 Ekim olaylarına neden olmuştur. KCK ve HDP (Halkların Demokratik Partisi)'nin "süresiz eylem çağrısı" ile birlikte insanlar sokaklara döküldü, 40'a yakın ilde 30'u aşkın vatandaşın ölümü ile sonuçlanan şiddet olayları neticesinde birçok ilde sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yüzlerce insanın da yaralandığı çatışmalarda, terör örgütü PKK yandaşları tarafından şehir merkezlerinde bulunan birçok iş yeri, kamu binası, parti merkezleri ve belediye binaları ateşe verildi. Bingöl Emniyet Müdürlüğüne yönelik saldırıda iki polisin şehit olması ve Tunceli'de bir karakola saldırı düzenlenmesi Türkiye'de çözüm sürecinin geleceğinin sorgulanmasına yol açtı. Akbaba, Y. (23 Ekim 2014). "6-7 Ekim Olayları" ve Çözüm Süreci. SETA, 78, 1.

⁵⁴¹ Sandıklı, a.g.r., 25-26.

raporlarına göre IŞİD saflarında 600-700 civarında Türkiye vatandaşı olan savaşçı olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁴² Bu durum ise gerek Türkiye gerekse Suriye'nin kuzeyindeki Türkmen halk için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

İç savaşın uzaması ve ılımlı muhalefetin büyük ilerlemeler kaydedememesi, Suriye'de El Kaide'nin devamı olan IŞİD'in güçlenmesine neden olmuştur. ABD, Esad yerine Irak ve Suriye'de etkinliğini artıran IŞİD tehdidini ortadan kaldırmaya yoğunlaştı. ABD, Suriye'de IŞİD hedeflerine karşı hava saldırılarının yanında karadan da eski güçlerini kaybetmiş olsalar da ÖSO'ya bağlı askeri birliklerle mücadele etmeyi planlamaktadır.⁵⁴³ Ancak gerçek olan şudur ki Suriye iç savaşına IŞİD gibi yeni bir gücün daha katılmış olması Suriye'deki kördüğümü artırmış, muhalefetin elini zayıflatmış ve Şam rejiminin ise elini güçlendirmiştir. Bu durumdan ise en çok acı çeken taraf Türkmenler olmuş, varlıklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.

5.8.2. IŞİD saldırılarının Irak Türkmenlerine etkisi

Suriye'deki Türkmenler gibi Irak Türkmenleri de IŞİD'in saldırılarından olumsuz etkilenmişlerdir. Irak'taki Türkmen bölgelerini adeta istila eden örgüt, bu bölgelerdeki nüfus yapısının değişmesine yol açmıştır. IŞİD, 10 Haziran 2014'ten itibaren Musul'un Telafer ilçesi ve civar köyleri, Selahattin iline bağlı Tuzhurmatu, Süleyman Beg, Yengice, Emirli, Bastamlı, Kerkük'e bağlı Tazehurmatu ilçesi, Tirkalan, Yayçı ve Beşir köyü, Diyale'ye bağlı Karatepe, Hanekin, Sadiye gibi Türkmenlerin yoğunlukta olduğu bölgelere saldırmış, Türkmenleri hedef almıştır.⁵⁴⁴ Örgüt, saldırdığı bu yerleşim birimlerinde Türkmenlere karşı katliamlar gerçekleştirmiş, kaçmayı başaran Türkmenler ise kırsal bölgelerde kendi kaderine terk edilmişlerdir. IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinin ardından yaklaşık 300 bin Türkmen ülke içerisinde yerlerinden olmuş, 5 binden fazla Türkmen ailesi ülkeyi terk ederek Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte yaklaşık 500 Türkmen ise IŞİD tarafından katledilmiş veya kaldıkları mülteci kamplarının olumsuz şartlarından dolayı hayatını kaybetmiştir. Sadece Temmuz ve Ağustos aylarında sıcaklığın

⁵⁴² Sandıklı, a.g.r., 26-30; Erdoğan ve Deligöz a.g.m., 14.

⁵⁴³ Pirinççi, Orhan ve Duman a.g.r., 10, 15-19.

⁵⁴⁴ IŞİD'in operasyon yaptığı Irak'ın kuzeyindeki bu coğrafyada yaşayan Şii nüfusun büyük bölümünü Türkmenler oluşturmaktadır. Irak'ın kuzeyinde Sünnilerin ağırlık olması ve Şii nüfusu da Türkmenlerin oluşturması, Türkmenleri, IŞİD açısından doğrudan bir hedef haline getirmiştir. Duman, B. (Temmuz 2014). IŞİD Operasyonlarının Türkmenler üzerindeki Etkisi. *ORSAM*, 7, 4.

50 derecenin üzerinde olduğu günlerde neredeyse her gün 5-10 çocuk yaşamını yitirmiştir.⁵⁴⁵

İŞİD, Türkmenlerin yaşadığı bölgelerin neredeyse tamamını kontrolünde tutmaktadır. Türkmenlerin mevcut sorunlarından birisi Şiiler, Sünni Araplar ve Kürtler gibi

nizami bir savunma gücünün olmamasıdır. İkinci sorun, Türkmenlerin coğrafi olarak dağınık olması ve kendilerine has bir güvenli bölgelerinin bulunmamasıdır. Bir diğer sorun ise Türkmenlerin siyasi ve ekonomik anlamda güçsüz olması sebebiyle yerel, bölgesel ve uluslararası aktörlerin dikkatini çekememiş olmalarıdır.⁵⁴⁶

İŞİD, Musul'a girdikten sonra Telafer'i ele geçirerek orada özellikle Şii bölgelerine çok fazla operasyon yapmış ve neredeyse Telafer'in güney kesiminde yaşayan Şii Türkmenlerin tamamı kaçmak zorunda kalmıştır. İŞİD, Telafer'deki Sünni Türkmenler üzerinde de baskı kurmuş durumdadır. Bu nedenle ilçe merkezi olarak 230 bin nüfusa sahip olan Telafer'deki Türkmenlerin neredeyse tamamı göç etmek zorunda kalmıştır. Sadece yaşlılar, hastalar ya da yürüyemeyenler ilçeyi terk etmemiştir. Diğer taraftan Musul'un içinde Şii Türkmenler de doğrudan İŞİD'in baskısı altındadır. Özellikle Musul merkeze bağlı Türkmenlerin yaşadığı Şerihan, Karakoyun ve Kubbük köyleri İŞİD tarafından tehdit edilmektedir. Diğer taraftan Irak Ordusu, İŞİD'e karşı operasyon düzenlerken de Türkmenler zarar görmüştür. Irak Ordusu'nun uçaklarla İŞİD'e karşı Telafer'de düzenlediği operasyonlarda sivil Türkmenler de hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Dolayısıyla Türkmenler Irak'taki gelişmelerden en fazla zararı gören taraf olmuştur.⁵⁴⁷

Tuzhurmatu'nun kontrolü IKBY'nin askeri gücü olan Peşmergelerin elindedir. Ancak İŞİD tehdidine açıktır. Nitekim Tuzhurmatu'nun dışındaki Yengice, Biravcılı, Çardaklı, Karanaz, Köküz, Bastamlı gibi Türkmen köyleri İŞİD'in kontrolü altına girmiştir. Ayrıca Tuzhurmatu'ya bağlı Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Emirli nahiyesi de İŞİD'in ablukası altında kalmıştır.⁵⁴⁸ 20 bin civarında Türkmen nüfusunun yaşadığı Emirli nahiyesi, İŞİD'in kuşatmasına karşı 84 gün direnmiş, ancak Şii milis gücü Bedir

⁵⁴⁵ Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 35.

⁵⁴⁶ Semin, A. (Haziran 2015). Irak'ta Türkmenlerin Geleceği ve Kerkük'ün Özerklik İhtimali. *BİLGESAM*, 1225, 1-2.

⁵⁴⁷ Duman, a.g.r., 5-6.

⁵⁴⁸ Duman, a.g.r., 6-7.

Tugayları ve İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü'nün desteğiyle kurtarılmıştır.⁵⁴⁹

Peşmergeler, Türkmenlere yönelik olumsuz bir davranışta bulunmamış olsa da hem Kerkük'ün hem de civarının Peşmergelerin kontrolünde olması, Türkmenler üzerindeki Kürt baskısını arttırmaktadır. Aynı zamanda Irak merkezi hükümetinin IŞİD'e karşı yaptığı operasyonlarda Türkmen bölgelerinin rastgele hedef alınması sivil halka zarar verirken, olası bir IŞİD-IKBY çatışması ya da IKBY-Irak merkezi hükümeti çatışması durumunda arada kalan Türkmenler olacaktır. Bunun yanında tarihi bir Türkmen şehri olan Kerkük'ün kaderi de Türkmenlerin geleceği bakımından önemlidir. 2003'ten bu yana Kerkük sürekli olarak Kürt ve Peşmerge tehdidi altında kalmış, Kerkük'ün demografik ve siyasi yapısı bir dönüşüm yaşamıştır. 2003'te 830 bin olan Kerkük nüfusu, 2014 seçimlerinde 1.169.171 olarak açıklansa da fiili durumda kayıtlı olmayan nüfusla birlikte 1,5 milyonu geçtiği söylenmektedir. Kerkük'teki nüfus artışının neredeyse tamamının Kürtlerin lehine olması Kerkük'teki sosyal, siyasi ve ekonomik dengeyi bozmuştur. Nitekim bu durumdan dolayı Türkmenler ve Kerküklü yerli Araplar rahatsız ve tedirgin olmuşlardır. Barzani'nin son dönemde "Kerkük, Kürt toprağıdır. Kürdistan'a katılacaktır" şeklindeki söylemleri ve Kerkük'te referandum yapılacağına ilişkin açıklamaları da Türkmenlerdeki rahatsızlığı arttırmaktadır.⁵⁵⁰

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi ve Irak anayasasının 140. maddesi çerçevesinde tartışma konusu olan Kerkük'ün statüsü ve geleceğiyle ilgili pek çok senaryo söz konusudur. Bu senaryoları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a. Kerkük'ün Bağdat'a bağlı kalması veya özel statüye sahip olması senaryosu: Bu senaryo Türkmenlerin lehine olan en makul çözümdür. Çünkü Kerkük'ün her ne şekilde olursa olsun Bağdat'tan koparılması Türkmenler açısından kötü sonuçlar doğurabilir.
- b. Kerkük'ün Kuzey Irak Kürt yönetimine bağlanması senaryosu: Bu senaryonun Kerkük'te Türkmen, Kürt ve Araplar arasında bir uzlaşma sağlanmadan hayata geçirilmesi, kentte iç savaşa yol açabilecek niteliktedir.
- c. Kerkük'ün tek başına özerk bir bölge olması senaryosu: Bu proje uygulandığı takdirde Kerkük'ün Irak'tan kopmasına sebep olabilir. Bu senaryonun Kerküklü tüm taraflar arasında uzlaşıyla kabul edilse bile kısa vadeli olma olasılığı yüksektir.

⁵⁴⁹ Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 35.

⁵⁵⁰ Duman, a.g.r., 7.

Kürtler bu senaryoyu ilk etapta uygulamak isteyebilir. Bu şekilde Kerkük'ün Kuzey Irak'a bağlanması kolaylaşacaktır. Kürt yönetimi, Kuzey Irak'a bağlı bir özerk Kerkük bölgesine olumlu bakabilir.⁵⁵¹ Bu anlamda Kerkük'ün Bağdat'a bağlı kalması, Türkmenlerin varlıklarını korumaları bakımından en iyi çözüm olacaktır.

BM ve diğer uluslararası teşkilatlar, IŞİD'in denetimindeki Türkmen bölgelerinde yaşanan insani dram karşısında sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Kobani konusunda gösterdikleri hassasiyeti ve askeri müdahaleyi Türkmenler için göstermemişlerdir. ABD ve Avrupa Birliği, IŞİD Sincar'a girdikten sonra Yezidi göçmenlere insani yardım göndermeye ve Peşmerge güçlerine silah desteği sağlamaya başlamıştır. Türkmenlere ise IŞİD'e karşı mücadele etmek için silah desteği sağlanmadığı gibi insani yardım da gönderilmemiştir. Irak'taki Türkmenlerin göçüyle birlikte, Türkmen nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki baskın kimliğin değişmesi ve gelecekte Türkmenlerin asimilasyonu ihtimali ortaya çıkmıştır. Bölgelerini terk etmek zorunda kalan Türkmenler coğrafi olarak Arap ve Kürt bölgeleri arasında sıkışmış durumdadır. Irak'taki Türkmen kimliğinin yok olma tehlikesinin yanında Türkmenler arasındaki mezhep farklılıkları, bölünmeyi artırmıştır. IŞİD Telafer'i ele geçirdikten sonra kentten göç eden Türkmenlerin Erbil'e girişleri Kürt Yönetimi tarafından engellenmiş, Şii Türkmenler Bağdat, Necef, Kerbela ve güneydeki diğer vilayetlere göç etmek zorunda kalmıştır. Şii Arap nüfusun yoğun olduğu bu vilayetlere göç eden Türkmenler ise zamanla Suriye Türkmenlerinin bir bölümü gibi asimile olma tehlikesi yaşamaktadırlar. Şii Türkmenlerin İran'ın nüfuzu altına girmesi ve Sünni Türkmenlerin ise Türkiye'nin etkisi altında kalması, Irak'taki Türkmen varlığı için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır.⁵⁵² Bu çerçevede IŞİD'in faaliyetlerine bakıldığında Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'deki Türkmen varlığının yok edilip Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini kırmanın amaçlandığı söylenebilir.

5.9. Suriye muhalefetini yok etmede IŞİD ve Esad rejiminin işbirliği

Suriye'de rejime karşı mücadele eden ılımlı muhalefet ve ÖSO'ya karşı IŞİD ve Esad rejiminin işbirliği içinde olduğuna dair Türkmen liderlerden açıklamalar gelmektedir. Suriye Ulusal Koalisyonu Türkmen Temsilcisi Ziyad Hasan, IŞİD ile ilgili yaptığı açıklamada, "IŞİD karanlık bir örgüt ve rejimle bağlantıları olduğu yüksek ihtimalle düşünüyoruz ve rejimin lehine çalıştığını da görüyoruz." ifadelerine yer vermiştir. Hasan, Esad rejiminin IŞİD'i Suriye içindeki halkı vurmak, mücadelesini baltalamak ve Suriye

⁵⁵¹ Semin, a.g.r., 7.

⁵⁵² Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 35-37.

halkının asli mücadelesinde yanında yer alan Suriye dostlarını ve bunların başında Türkiye'yi de vurmakla kullandığını belirtmiştir. Hasan, konuşmasının devamında şunları da eklemiştir:

Türkiye'yi Suriye'de terörist grupları desteklemekle suçluyorlar ve böyle bir algı oluşturmak istiyor bazı mahfiler, hâlbuki IŞİD gibi bu terörist gruplar Türkiye'ye tehditler savuruyor, bu da farklı bir ironik durumdur. IŞİD her açıdan rejime hizmet eden bir grup. Suriye halkına ve Özgür Suriye Ordusu'na saldırıda bulunuyor. Geçen Humus bölgesinde mültecileri zorla yanlarına alıp ÖSO'ya karşı saldırı girişiminde bulundular. Türkiye'nin Anadolu Ajansı gibi kurumuna, giden yardım kuruluşlarına saldırıda bulunuyorlar. Bu örgüt kesinlikle Suriye halkının zararına çalışıyor.

Suriye Türkmen Kitleleri eski Başkanı Yusuf Molla ise, IŞİD'in Türkiye'ye saldırı yapma ihtimalinin olduğunu söyleyerek, “Biz başından beri IŞİD'in rejimin ve İran'ın ürünü olduğunu biliyorduk ama kimseyi buna inandıramadık.” demiştir. Ayrıca Molla, IŞİD'in rejimle hiç savaştığını görmediklerini, Suriye'de ekonomik değeri olan yerleri ve ÖSO ile mücahitlerin rejimden kopardığı yerleri ele geçirmeye çalıştığını ve bunları gelecekte rejime iade edeceğini belirtmiştir.⁵⁵³

Suriye'deki 1. Fatih Tümeni Komutanı Tuğgeneral Muntısır Çavuş, IŞİD'in şimdiye kadar hiçbir yerde Esad rejimiyle çatışıp cephe açmadığını ifade etmiştir. IŞİD'in kurtarılmış bölgeleri muhaliflerin elinden aldığını belirten Çavuş şunları söylemiştir:

IŞİD, bölgenin ticaret ve yardım yollarını ele geçirmeyi hedefliyor. Bunun yanında Türkiye ile Suriye arasındaki sınır kapılarını ele geçirmek ve Özgür Suriye Ordusu'nu iki ateş arasında bırakmak istiyor. IŞİD, eylemleriyle Esad rejimine çok büyük yardım yaptı. IŞİD rejimin ta kendisidir. Çünkü IŞİD bugüne kadar hiçbir yerde rejimle çatışmadı ve cephe açmadı. Bunların işi kurtarılmış bölgeleri ele geçirmek ve ÖSO ile savaşmak. IŞİD'in son eylemleriyle anlaşıldı ki Suriye ile Türkiye arasındaki tüm stratejik hedefleri ve yardım yollarını ele geçirmek istiyor. IŞİD, Suriye tarafındaki gümrük kapılarının denetimini de elinde bulundurmayı hedefliyor.

⁵⁵³ İnternet: IŞİD rejimle bağlantılı bir örgüt. (22 Ocak 2014). *Anadolu Ajansı*, Web: <http://aa.com.tr/tr/dunya/isid-rejimle-baglantili-bir-orgut/188590>adresinden 26 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

Çavuş, IŞİD'in bir şerit halinde Suriye'nin Türkiye sınırındaki tüm toprakları ele geçirdikten sonra Esad rejimine bırakacağını ileri sürmüştür. Konuşmasının devamında ise şu ifadelerle yer vermiştir:

Bu örgütün son zamanlarda yaptığı eylemleriyle İran istihbaratıyla bağlı olduğuna inanıyorum. IŞİD, Beşşar Esad, Hizbullah ve Iraklı Abul Fadıl Abbas grubu, bunların hepsi İran'ın askeridir ve ajanıdır. Hiçbir Müslümanın yapmayacağı işleri yapıyorlar. Ben IŞİD'in Çobanbey saldırısının ardından bu bağlantılara yüzde yüz ve adım gibi inandım.⁵⁵⁴

Türkmen liderlerinin görüşlerinden de anlaşılacağı üzere IŞİD'in Suriye'deki faaliyetleri sadece Esad rejiminin işine yaramakta, Suriye devrimi ve Türkmen davası, dolayısıyla Türkiye'nin güvenliği ciddi bir tehlike altına girmektedir.

Esad yönetimi, Suriye'de ÖSO'ya karşı Rusya, İran ve Hizbullah'ın desteğiyle üç aşamadan oluşan bir strateji takip etmektedir. Birinci aşamada radikal İslamcı unsurların ÖSO içindeki silahlı gruplara dâhil edilerek Suriye muhalefetine dünya kamuoyundaki itibarını lekelemek amaçlanmıştır. Esad rejimi bu amaçla hapishanelerdeki el-Kaide bağlantılı tutukluları serbest bırakmış, Rusya ve İran da Suriye'de çatışan radikal unsurlarla ilgili uluslararası medyada çok sayıda yayın yapılmasını sağlayarak propaganda gücünü kullanmışlardır. İkinci aşamada, Esad rejimi kuzey bölgeleri PYD'ye; Rakka, Halep kırsalı ve İdlip bölgelerini de IŞİD'e bırakarak iç savaşta ÖSO dışında silahlı grupların ortaya çıkmasını sağlamış ve bu grupların kendi rejimi yerine birbirleriyle mücadele etmelerini sağlamıştır. Üçüncü aşamada ise Esad rejimi, IŞİD ve el-Nusra Cephesi'nin güçlenmesine ve ÖSO'ya karşı savaşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 2013'de IŞİD, el-Nusra Cephesi gibi radikal güçlerin Esad birlikleri yerine ÖSO ile çatışmalara girdikleri görülmüştür. Yine dünya kamuoyunda Suriye rejimine karşı savaşan muhalif güçlerin büyük ölçüde radikal gruplardan oluştuğu yönünde bir algı oluşmuştur. Bu durum Batılı ülkelerin Esad sonrası Suriye ile ilgili kaygılarının artmasına yol açmış, muhaliflere gerekli askeri ve mali destek vermelerini engellemiştir.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ İnternet: Türkmen Komutan: IŞİD rejimin ta kendisidir. (5 Şubat 2014). *Dünya Bülteni*, Web:<http://www.dunyabulteni.net/haber/288740/turkmen-komutan-isid-rejimin-ta-kendisidir>adresinden 26 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵⁵ Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 18-20; Erendor, a.g.e., 353.

5.10. Suriye'nin kuzeyinde tampon bölge kurma planı ve Türkmenlerin durumu

Uluslararası alanda 2011 yılından beri tartışma konusu olan “tampon bölge” Suriye’de 5 milyon sivil yakından ilgilendirmektedir.⁵⁵⁶ Suriye’nin kuzeyinde kurulması planlanan 30 kilometrelik bu güvenli hat içerisinde 2 bini aşkın yerleşim yeri bulunuyor. Kuzey Suriye, 22 milyon nüfuslu ülkede en yoğun nüfusa sahip olan bölgedir. Suriye’nin en verimli tarım arazileri, su kaynakları ve petrol kuyuları Türkiye sınırına yakın bölgeler de bulunmaktadır. Kamışlı, Afrin, Telabyad, Carablus, Azez, Çobanbey, Cisri Şuğur ve Resulayn gibi büyük kentlerinde içinde bulunduğu 2 binin üzerinde yerleşim yeri olası bir tampon bölgenin içinde kalıyor. Bu tampon bölge içerisinde kalan yerleşim bölgelerinde, 2 milyon Sünni Arap, 1,5 milyon Türkmen ve 1 milyon 250 Kürt olmak üzere yaklaşık 5 milyon sivil yaşamaktadır.

Suriye Türkmen Meclisi Başkan Yardımcısı Tarık Sulo Cevizci, Türkmenlerin Uluslararası Barış Gücü yanında kendilerini ve bölgelerini korumak ve asayişini sağlamak üzere donanımlı Türkmen güvenlik güçlerinin kurulmasını istediklerini belirtmiştir. Cevizci, Türkiye sınırından 30 kilometrelik hat içerisinde 1,5 milyon Türkmen’in yaşadığını belirterek “Türkmenlerin Suriye’deki varlıklarını korumak ve devam ettirmek, Türkmenlerin can, mal ve her türlü haklarını korumak, Türkiye’ye göçü engellemek ve Türkmenler yoğun olarak yaşadıkları Türkiye sınırına paralel Türkmen bölgelerinde orta Suriye’den gelecek başta Türkmen ve Suriyeli göçmenler için güvenli bölge oluşturulması ve bu bölgenin uluslararası barış gücü tarafından korunması ve uçuşa yasak bölge ilan edilmesini istiyoruz.” demiştir.⁵⁵⁷

Suriye Türkmen Meclisi Başkanı Abdurrahman Mustafa, Türkmenler için güvenli bölgenin şart olduğunu belirtip “Suriyeli Türkmenleri en acil kurtaracak olan güvenli bölgedir.” ifadesine yer vermiştir. Abdurrahman Mustafa, Ankara’da düzenlenen basın toplantısında, Suriye’de yaşayan yaklaşık 3,5 milyon Türkmen’in Suriye iç savaşının şüphesiz en büyük mağdurları olduğunu söyledi. Suriye’deki iç savaşın mezhepsel ve etnik

⁵⁵⁶ Türkiye, 2012 yılından itibaren Suriye’deki krizin iç savaş halini almasıyla büyüyen sığınmacılar sorununa karşı Suriye’nin kuzeyinde bir tampon bölge kurulabileceği yönündeki kanaatini NATO’nun ve BM’nin gündemine taşımış, Batılı müttefiklerinden bu konuda destek talep etmiştir. Tampon bölge önerisi, Fransa tarafından desteklenirken, ABD öneriye temkinli yaklaşmış, Rusya ise böyle bir uygulamaya karşı çıkmıştır. Sandıklı ve Semin, a.g.r., 44.

⁵⁵⁷ İnternet: Sınıra tampon bölge geliyor. (17 Eylül 2014).

Web: <http://www.gercekgundem.com/dunya/70909/sinira-tampon-bolge-geliyoradresinden> 30 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

savaşa dönmesi veya bölünme sürecine girmesinin an meselesi olduğunu belirten Mustafa, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Türkmen bölgeleri her daim olduğu gibi namlunun ucundadır. Köylerimize yönelik Esed rejiminin saldırıları, varil bombaları durmak bilmezken, Halep'te Kürtler ile Sünni Araplar arasında, Hama ve Hums'ta Nusayriler ile Sünni Araplar arasında, Şam'da Sünni Araplar ile Durziler arasında kalmamız işten bile değildir.

Suriye Türkmen Meclisi Mustafa, bugün Türkiye'deki 1,6 milyonu aşkın Suriyeli sığınmacının yaklaşık 120 bininin Suriye Türkmen'i olduğunu, bu rakamın da Türkiye'deki toplam Suriyeli sayısının yalnızca %7'sini oluşturduğunu ifade etmiştir. Mustafa, Gaziantep, Hatay, Osmaniye ve Malatya'daki kamplarda yaşayan Suriye Türkmenlerinin kamplardaki koşullarının iyileştirilmesini de talep etmiştir.

Abdurrahman Mustafa, Türkiye'nin Suriyeli muhaliflere yönelik eğit-donat projesinden⁵⁵⁸ nefsi müdafaa açısından en fazla Türkmenlerin yararlanmasını talep ettiklerini belirterek, “Çünkü kendi köylerimizi korumak mecburiyetindeyiz. Türkmenler orada bin yıldır yaşıyor, yaşamaya devam etmeleri gerekiyor.” diye konuşmuştur. Suriye Türkmenlerinin bir diğer talebini vurgulayan Mustafa şu değerlendirmede bulunmuştur:

Biz Türkmenler olarak toprağımızı, vatanımızı terk etmek istemiyoruz. Vatanımızın malum senaryolara mekân olmasını görmek istemiyoruz. Bizler kendi evlerimizde ve toprağımızda kalmalıyız ki Suriye'nin toprak birliği sağlansın. Bizler kendi toprağımızda güvende olmalıyız ki Türkiye'nin geleceğine ipotek koyan emeller, projeler, senaryolar ölü doğsun.

Suriye Türkmen Meclisi Başkanı Mustafa, IŞİD'in Halep kırsalı ile Bayırbucak bölgesindeki hâkimiyeti ve rejimin Halep'teki kuşatması altında bulunan 2 milyona yakın

⁵⁵⁸ ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Eylül 2014 sonunda IŞİD ile mücadele için Suriye ve Irak'taki yerel askeri güçlerin “eğitilmesi ve donatılması” stratejisini gündeme getirmiştir. Obama yönetimi 5,000 yerel personelin eğitimi için ABD Kongresi'nden ilk etapta 500 milyon dolar istemiştir. Suriye için Türkiye'deki Suriyeli mültecilerden seçilen ÖSO personelinin eğitilerek, ilk aşamada 2,000'e yakın mevcuda ulaşan bir güç oluşturulması amaçlanmaktadır. Basında çıkan haberlere göre Türkiye ve ABD eğitilen bu Suriyeli güçler vasıtasıyla ilerleyen zamanda Suriye içinde IŞİD ve Esad rejimine karşı “güvenli bölgeler” oluşturmayı planlamaktadır. İnternet: Gurcan, M. (4 Aralık 2014). İslam Devleti'ne karşı eğit-donat stratejisinin noksanlıkları. *Al Monitor*, Web: <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/12/turkey-syria-united-states-train-and-equip-rebels.html#adresinden> 30 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

Türkmen'in muhtemel bir katliama karşı korunması için gereken tedbirlerin bir an önce alınması gerektiğini belirten Mustafa, şunları eklemiştir:

Türkiye iki yıl önce güvenli bölge talep ettiğinde bu gerçekleşmiş olsaydı belki de şu anda Suriye rejiminden bahsetmiyorduk. Muhalefetin sığınacağı veya kendini savunacağı bir yeri olacaktı. Bizi, güvenli bölgenin Türkmen bölgelerini kapsayacak şekilde olması ilgilendiriyor. Türkmenleri en acil kurtaracak olan şey güvenli bölgedir. Çünkü Bayırbucak Türkmenleri tamamen Hatay'ın güneyindedir. Halep Türkmenleri de Azazla Kobani arasındaki kırsaldadır. Amaç Türkmenleri korumaksa nerede Türkmen varsa sınırda, güvenli bölge oraya kadar olması gerekiyor. Türkmenleri koruyacak herhangi bir oluşumu biz Suriye Türkmenleri olarak destekliyoruz.⁵⁵⁹

Suriye'nin iç meselesinin Türkiye'nin milli güvenlik sorununa dönüştüğünü belirten Abdurrahman Mustafa, şunları kaydetmiştir:

Bayır-Bucak'ın güvenliği Hatay'ın güvenliği demektir. Halep bölgesindeki Türkmen varlığı korunamazsa PKK'nın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki etnik bölücü hareketi güçlenecektir. Rakka ve Hammam Türkmen bölgesindeki Türkmen varlığı korunamazsa PYD'nin Ayn-el Arap ve Kürtdağı Kantonları ile birleşmesi engellenemeyecektir. Böylece ülkemizin bin kilometrelik güney sınırında Türkiye'nin milli güvenliğine tehdit olacak bir askeri ve siyasi unsur yerleşmiş olacaktır. Başka bir ifadeyle Halep'in güvenliği Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'nin güvenliği demektir. Humus bölgesindeki Türkmen varlığı korunamazsa Suriye'nin idari ve siyasi bütünlüğü korunamayacaktır. Parçalanmış ve bölünmüş bir Suriye ise Türkiye'ye yönelik düşmanca emelleri olan devlet ve devlet dışı aktörlerin taşeronluğunu yapan terör örgütlerinin merkez üssü haline gelecektir. Böylece 2023 vizyonu ile 'yeni ve güçlü Türkiye' hedefine doğru ilerleyen Türkiye'nin önü kesilmek istenecektir. Türkiye yine yeniden bir güvenlik sorunu girdabına düşürülecek ve Türkiye'nin genel olarak demokratikleşme süreci özellikle de 'çözüm süreci' hedef alınacaktır. Böylece Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmesi engellenmeye çalışılacaktır.

⁵⁵⁹ İnternet: Suriye Türkmenleri Güvenli Bölge İstiyor. (17 Kasım 2014). Web: <http://turk.haberler.us/suriye-turkmenleri-guvenli-bolge-istiyor-374973-haberi/adresinden> 30 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

Türkmenlerin Suriye'nin çimentosu olduğunu vurgulayan Mustafa şu görüşe yer vermiştir:

Türkmenlerin yaşadıkları bölgeler mutlaka 'güvenli bölge' olarak ilan edilmelidir. Biz, Suriye Türkmenleri olarak Suriye'nin toprak ve siyasi birliğini savunuyoruz, ayrılıkçı ya da birtakım projelerde taşeron olma gibi bir niyetimiz de politikamız da yok. Suriye Türkmenlerinin tek gayesi tarihi haklarına yeniden kavuşmak. Başka bir ifade ile 'yeni Suriye'de kurucu unsur olarak Anayasal güvenceye ve uluslararası güvenceye kavuşmak. Bu çerçevede dayanağımız 1921 Ankara Antlaşması'dır. Türkmenlerin varlığı ve haklarının güvence altına alınması için 1921 Ankara Anlaşması tozlu raflardan alınmalı ve derhal uygulamaya konulmalıdır. IŞİD'in Halep kırsalında ve Bayır-Bucak bölgesindeki hâkimiyeti ve rejimin Halep şehrindeki kuşatması altında bulunan 2 milyona yakın Türkmen'in muhtemel bir katliama karşı korunması için gereken tedbirler ivedilikle alınmalıdır.

Halep ve Bayır Bucak bölgelerinin Türkmen bölgesi olduğunu belirten Mustafa, dünya kamuoyuna şu çağrılarda bulunmuştur:

Türkmenler olarak, yurdumuzu ne PYD'ye ne IŞİD'e ne de rejime bırakmayacağız. Türkmenler, sahibi kim olursa olsun, bu projelere direnecektir. Suriye'de Türkmen bölgelerinin kaybedilmesi, Suriye politikasının kaybedilmesi demektir. Suriye politikasının kaybedilmesi demek Türkiye'nin Arap Yarımadası'na ve bütün Arap dünyasına olan kapısının kaybedilmesi sonucunu doğuracaktır. Türkiye, Türkmenleri dikkate alarak Suriye stratejisini yeniden gözden geçirmeli, bölge stratejisini, Ortadoğu Türkmenleri ile sigortalamalıdır. Bu Türkmenlerden daha çok Türkiye için bir gerekliliktir. Suriye Türkmenleri olarak böyle bir stratejinin gereğini yapmaya hazırız.⁵⁶⁰

Başbakan Davutoğlu, Al Jazeera'ye güvenli bölge ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur:

Biz bunun belli yoğunluklu nüfusların olduğu yerlerde, mesela Halep'in kuzeyinde olması lazım. Çünkü Halep'te hem rejim saldırıları var, hem IŞİD saldırıları var. Halep'le

⁵⁶⁰ İnternet: Suriye Türkmenlerinden Dünyaya Mücadele Çağrısı. (17 Kasım 2014). *İhlas Haber Ajansı*, Web: <http://www.ihb.com.tr/ankara-haberleri/suriye-turkmenlerinden-dunyaya-mucadele-cagrisi-ankara-916013/adresinden> 30 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

Türkiye sınırları arasında olması lazım. İdlib'in Türkiye sınırına yakın yerlerinde, aynı şekilde Lazkiye'nin kuzeyinde, yine Haseke'de belli bölgelerde, şu anki Cerablus bölgesinde, Aynul Arap'da... Birleşmiş Milletler'in belirlemesi en doğru olanıdır. Uluslararası meşruiyeti güçlü olur. Ama Birleşmiş Milletler bu konuda karar alamıyorsa ki biz üç buçuk yıldır Birleşmiş Milletler'in karar almasını bekliyoruz. Hiçbir karar alamıyor Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, belli vetolar sebebiyle. O zaman Suriye'ye müdahale konusunda oluşan uluslararası koalisyon ve gönüllüler koalisyonu bu konuda belli kararlar alıp havadan koruma sağlayabilir. Bunun örneği de Irak'ta doksanlı yıllarda yaşandı. Irak'ta 90'lı yıllarda Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra uzun bir süre belli bir paralelin kuzeyi ve güneyi emin bölge ilan edildi ve Saddam'ın saldırılarına karşı korundu. Türkiye böyle bir koruma alanı oluştuğunda her türlü katkıyı vermeye hazır. Ancak böyle bir koruma alanı yokken tek başına Türkiye'nin müdahalesini istemek bütün bu riski tek başına Türkiye'nin üstlenmesini istemektir. Bizim burada vurguladığımız husus hangi strateji uygulanacaksa uygulansın bu strateji bütün Suriye'yi kapsamamalı, geçici olmamalı, tek boyutlu olmamalı, tek bir bölgeye veya şehre inhisar etmemeli. Nasıl Kürtlerin ki kardeşlerimizdir, korunma hakları var, aynı şekilde Aynul Arap'taki Kürtlerin, aynı şekilde Tel Abyad'daki Arapların, Çobanbey ya da Bayır bucak'taki Türkmenlerin, İdlib'deki Arapların, Afrin'deki Kürtlerin de, yine Kürtlerin de korunmaya ihtiyacı var. Ama biz sadece bir noktaya teksif olursak, ve sadece IŞİD'den gelen tehdide teksif olursak, bu meseleye sadece palyatif bir çözüm, bu tabiri caizse geçici, palyatif bir çözüm olur. Biz artık Suriye'de kalıcı bir çözümün zamanının geldiğini ve geçmekte olduğunu düşünüyoruz.⁵⁶¹

Suriye'nin kuzeyinde tampon bir bölgenin kurulması, sivil halk ve Türkiye'nin güvenliği için acil bir meseledir. Kuzey Suriye'de tampon bir bölge kurulmadığı takdirde IŞİD ve PYD güçlenip hâkimiyet alanlarını genişletirken, bölgedeki Türkmen ve Arap halk yerlerinden edilecek, Türkiye yeni bir mülteci dalgası ve sınır güvenliği sorunuyla uğraşmak zorunda kalacaktır. Suriye krizi ve mülteci sorunu, zamanla Avrupa'yı da etkileyeceğinden bir an önce BM ve NATO'nun da müdahalesiyle Suriye'de güvenli bir bölge oluşturulmalı ve insani yardım koridorları açılmalıdır. Aynı zamanda güvenli bölge içerisindeki ÖSO ve Türkmen birliklerine her türlü destek verilerek Suriye rejimi, IŞİD ve

⁵⁶¹ İnternet: Türkiye nerelerde güvenli bölge istiyor? (15 Ekim 2014). *Aljazeera Turk*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-nerelerde-guvenli-bolge-istiyor> adresinden 30 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

PYD'nin tehditlerine karşı bölgedeki halkın ve Türkiye'nin ulusal güvenliği bir an önce sağlanmalıdır.

5.11. Esad rejimi ile muhaliflerin uzlaşma çabaları ve Suriye krizinin seyri

Birleşmiş Milletler, Kofi Annan'ı Suriye krizini çözmek için görevlendirmiş, ancak bir ilerleme kaydedilmemiştir. Kofi Annan, Suriye üzerinde dünya güçlerinin yıkıcı yarışını vurgularken, uluslararası bir birliğin kurulamamasının sorunun çözümünü zorlaştırdığını belirtmiştir. 30 Haziran 2012'de Cenevre'de Suriye Eylem Grubu tarafından gerçekleştirilen ve daha ziyade Annan tarafından ortaya konan altı maddelik barış planının görüşüldüğü konferansa BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri İngiltere, ABD, Rusya, Çin ve Fransa'nın yanı sıra Türkiye, Irak, Kuveyt, Katar dışişleri bakanları ve ABD Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ile BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon katılmıştır. Konferans sonucunda kabul edilen I. Cenevre Bildirisi'nin hedefi Suriye krizini çözmek olmuştur. Konferansta Suriye'de bir geçiş hükümeti kurulması üzerinde bir antlaşma sağlanmış, fakat geçiş sürecinde Beşşar Esad'ın rolünün devam edip etmeyeceğine yönelik husus belirsiz kalmıştır. Suriyeli muhalifler, öncelikle Esad'ın iktidarı terk etmesi görüşünü savunmuşlardır.

Suriye rejiminin 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam'ın Doğu Guta bölgesinde kimyasal silah kullanması, ABD ve diğer Batılı ülkelerin tepkisini pek çekmemiştir. BM Güvenlik Konseyi, 27 Eylül 2013 tarihinde Suriye'nin kimyasal silahlarının imha edilmesini öngören karar tasarısını oybirliğiyle kabul etmekle yetinmiştir. Bunun yanında II. Cenevre toplantısından bir gün önce, Esad rejiminin on binin üzerinde insanı işkenceyle öldürdüğünü ortaya koyan resimler dünya kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ancak, bu durum kamuoyunda beklenen etkiyi yapamamıştır. Ayrıca görülenler, sadece işkence ile öldürülenlerdi, ama Suriye rejiminin havadan ve karadan ağır silahlarla öldürdüğü sivillerin sayısı ise bunun en az on katıydı.⁵⁶²

I. Cenevre Konferansı'ndan yaklaşık iki yıl sonra Ocak 2014'te İsviçre'nin Montrö kentinde içlerinde Türkiye'nin de olduğu yaklaşık 40 ülkenin dışişleri bakanı ve temsilcilerinin yanı sıra BM, AB, Arap Birliği ve İslam Birliği Örgütü'nün de katılımıyla II. Cenevre Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta Esad yönetimi ve Suriye Ulusal

⁵⁶² Erendor, a.g.e., 356-357.

Koalisyonu'nun yaklaşımlarının taban tabana zıt olması, görüşmelerden bir sonuç alınmasını engellemiştir. İkinci konferansta, kimyasal silahlarının imha edilmesini kabul eden Esad rejimi ile Suriye muhalefeti arasında görüşmelerin yapılması ve bu görüşmeler sonucunda ise bir geçiş hükümeti kurulması planlanmıştır. Suriye rejiminin temsilcilerinin sorunu terörle mücadele meselesi haline getirmeye çalışması dolayısıyla Cenevre I'nin sonuç bildirisinde yer alan ve görüşmelerin temel parametresini oluşturan tam yetkili bir geçiş hükümetinin kurulması bile mümkün olmamıştır. Sadece Humus'ta kuşatma altındaki sivillerin tahliyesi ile Şam'ın güneyindeki Yermük Filistin mülteci kampına gıda sevkiyatı için Suriye rejiminin izin vermesi üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Ancak Esad rejiminin tutumu yüzünden Humus'tan güvenli çıkış uygulamaya geçememiştir. Nitekim 22 Ocak'ta Montrö'de açılış konuşmaları ile başlayıp ilk turu 23-31 Ocak'ta; ikinci turu 10-15 Şubat arasında yapılan Cenevre-II'nin esas meseleyi görüşmeden sona ermiş olması ve üçüncü tur görüşmelerin yapılıp yapılmayacağının belli olmaması, Arap Birliği Suriye Temsilcisi İbrahimi'nin Suriye halkından özür dileyen konuşmayı yapmasına yol açmıştır.⁵⁶³

II. Cenevre Konferansı, Esad rejimi için üç açıdan dönüm noktası olmuştur. İlk Suriye rejiminin iç savaşta yaptığı katliamlara karşın Cenevre Konferansı'nda muhalefetle aynı masayı paylaşması, rejimin askeri anlamda sahadaki üstünlüğünü göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İkincisi, konferansın amacının Esad'lı veya Esad'sız bir geçiş hükümetinin kurulması olarak belirlenmesi, gerek muhalefetin gerekse uluslararası toplumun ülkeyi yaklaşık 40 yıldır yöneten Baas rejimiyle herhangi bir probleminin olmadığı yönünde bir izlenime yol açmış, krizin rejimle ilgisinin olmadığı algısı oluşturmuştur. Yine rejimin konferansta ülkedeki iç savaşı terörle mücadele olarak göstermeye çalışması ve Esad'sız bir geçiş hükümetinin mümkün olmayacağını ifade etmesi, krizin sürüncemede kalmaya devam edeceğini göstermiştir. Üçüncüsü, Esad rejimi II. Cenevre Konferansı'nda Suriye iç savaşını uluslararası bir platformda terörizmle mücadele olarak sunma imkânı elde ederek muhalefetin gücünü ve taleplerini zayıflatmaya çalışmıştır.

II. Cenevre Konferansı'ndan sonra Suriye'de hala bir geçiş hükümeti kurulamamasına rağmen 3 Haziran 2014 tarihinde Esad rejimi kontrolündeki bölgelerde

⁵⁶³ Erendor, a.g.e., 357-358; Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 21-22; Dursunoğlu ve Eren, a.g.e., 532-533.

cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Seçimde katılım oranı yüzde 73,4 olarak belirtilmiş, Beşar Esad toplam oyların yüzde 88,7'sini alarak seçimi kazandığını duyurmuştur. Bu durum Esad'ın II. Cenevre Konferansı'ndan sonra seçimle meşruiyet arayışına girdiği yorumlarına neden olmuştur. Ancak Suriye'nin 23 milyonluk nüfusunun 10,5 milyonunun yurtiçinde veya dışında mülteci olarak yaşamaktadır. Bundan dolayı seçimlerin ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 45'inin olmadığı bir ortamda yapılmış olması sonuçları tartışılır hale getirmiştir.⁵⁶⁴

II. Cenevre Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması ve Esad'ın cumhurbaşkanlığı seçimi yapmasının ardından BM ve Arap Birliği Suriye Temsilcisi Cezayir asıllı El-Ahdar El-İbrahimi görevinden ayrılmıştır. El-İbrahimi'nin görevi bırakmasının ardından Temmuz 2014'te BM Suriye Temsilciliği'ne Staffan de Mistura, sadece BM temsilcisi olarak atanmıştır. Mistura, 30 Ekim 2014'te BM Güvenlik Konseyi'ne ilk sunumunu yapmış ve eylem planını açıklamıştır. De Mistura, planında çatışmalı bölgelerdeki çatışmaların dondurulmasını önermiş ve bu planın ilk önce Halep'te uygulanmasını talep etmiştir. De Mistura, ayrıca söz konusu planını 9 Kasım 2014 günü Şam'ı ziyaret ederek Esad rejimi ile paylaşmış ve Esad rejimi ile çatışmalı bölgelerde çatışmaların dondurulması planında uzlaştıklarını açıklamıştır. Fakat Suriyeli muhalefet koalisyonu, De Mistura'nın sunduğu plana karşı çıkarak, çatışmaların sadece dondurulduğu bölgeler öngören bu planın Esad rejiminin ömrünü uzatmaktan başka bir işe yaramayacağını açıklamıştır. Neticede Esad rejimi, Suriye envanterinde olduğu beyan edilen kimyasal silahların imhası dışında bir yaptırıma maruz kalmamış, başta Doğu Guta saldırısı olmak üzere işlediği ağır insan hakkı ihlallerine rağmen yeniden II. Cenevre Konferansı'nda muhatap kabul edilmiştir. Bu durum Suriye muhalefetine artık Suriye'nin geleceği ile ilgili söz hakkının bitmeye başladığının en büyük göstergesi olmuştur. Suriye rejimi ise İran, Çin ve Rusya'nın desteğiyle gücünü uluslararası topluma kanıtlamıştır.⁵⁶⁵

Esad Yönetimi, 2014 yılı itibarıyla ülkenin 14 vilayetinden beşine hâkimdir. En güçlü olduğu üç bölge, batıda ülke nüfusunun en yoğun olduğu; Şam (Başkent ve çevresi), Lazkiye ve Tartus'un bulunduğu kıyı kesimleri ile Humus ve Suveyda'dır. Muhalifler, ise güneyde Kuneitra ve Deraa, kuzeyde İdlib ve Halep, doğuda Rakka ve Diyrizor olmak üzere 6 vilayete hâkimdirler. Taraflardan hiçbiri Halep'te tam hâkimiyet sağlayamamıştır.

⁵⁶⁴ Sandıklı, Semin ve Ünal, a.g.r., 21-22; Erendor, a.g.e., 358-360.

⁵⁶⁵ Erendor, a.g.e., 360-361.

Rejim, kuzeydeki Haseke Vilayetini kısmen de olsa Kürtlere bırakmıştır. IŞİD, Rakka, Deyrizor ve Haseke vilayetlerinde kuvvetlidir. İslami cephe, 10 vilayette aktif olmakla beraber, Şam ve Halep vilayetlerinde nispeten daha güçlüdür. İlmli muhalif gruplar, ise en fazla Halep, İdlip ve Deraa vilayetlerinde etkin konumdadırlar.

Suriye’de iç savaşın başlangıcından önce, Suriye kara kuvvetleri 220.000 civarında askere sahipken firariler, karşı tarafa geçenler ve yönetimin güven sorunu yaşadığı birlikler nedeniyle sayı 65.000-75.000 kişiye kadar düşmüştür. Bunlar Esad yönetimine bağlı birliklerdir. Esad kuvvetleri, sahip oldukları hava gücüyle de iç savaşta büyük ölçüde avantajlı konumdadırlar. Her ne kadar Suriye yönetiminin elinde 473 savaş uçağı varsa da bunların çoğu eski Sovyet yapımı uçaklardır ve bu uçakların çok azı işlevini yerine getirmektedir. Yine rejimin elinde yaklaşık 170 savaş helikopteri bulunmaktadır.

Esad Yönetiminin yarı askerî kuvvetini oluşturan Halk Ordusu (Ceş el Şa’bi)’nun asker sayısını 60.000’e çıkarmıştır. Yine Şabiha adı verilen organize suç şebekeleri ile halk üzerinde terör faaliyetlerini yürüten Suriye rejimi, Yerel Halk Komiteleri adıyla mahalli birlikler teşkil ederek iç savaştaki dengeleri kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır. Suriye yönetimi ayrıca, Lübnan Hizbullah’ından, İran Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı Kudüs Kolordusuna bağlı birliklerden ve Iraklı Şii savaşçılardan destek almaktadır. Hizbullah’ın Suriye’de 4.000-5.000 civarında savaşçısı mevcuttur. Yine Suriye’de 2.000-5.000 civarında Iraklı milis olduğu ve İran Devrim Muhafızlarına bağlı Kudüs Gücünün de 1.000-3.000 civarında kuvvetle iç savaşa katıldığı tahmin edilmektedir.⁵⁶⁶

Suriye krizinde ilerleyen dönemde dört muhtemel senaryonun gerçekleşebileceği uzmanlarca dile getirilmektedir. Birinci senaryoda Suriye’de kurulabilecek bir geçiş hükümeti ile krizin aşılması, ikinci senaryoda Esad rejiminin ağır silah sistemleriyle desteklenerek Özgür Suriye Ordusu veya uluslararası bir müdahale ile devrilmesi, üçüncü senaryoda Suriye krizinin sürüncemede kalmaya devam etmesi ve ülkenin parçalanma sürecine girmesi, dördüncüde ise iç çatışmaların devam etmesine rağmen Baas rejiminin iktidarını devam ettirmesi değerlendirilmesi yapılmaktadır.⁵⁶⁷

⁵⁶⁶ Bingöl, O., Varlık, A. B. (Aralık 2014). Suriye İç Savaşı’nda Askerî Durum. *Merkez Strateji Enstitüsü*, 006, 1-20.

⁵⁶⁷ Sandıklı ve Semin, a.g.r., 3.

Suriye krizi ile ilgili yabancı basında, Irak ve Suriye başta olmak üzere bazı Ortadoğu ülkelerinin parçalanması ve yeni devletçiklerin ortaya çıkmasıyla ilgili öngörüler paylaşılmaktadır. Nitekim New York Times gazetesi, 29 Eylül 2013 tarihindeki sayısında Ortadoğu haritasının yeniden çizilebileceğini ve 5 devletten 14 yeni devlet çıkabileceğini öngören bir analize yer vermiştir. Bu analizde Libya, Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen'deki etnik ve mezhepsel gerginliklerden bahsedilmiştir. Gazeteci Robin Wright, Suriye iç savaşının Ortadoğu'nun kaderini değiştirecek çözülmenin başlangıç noktası olduğu görüşünü savunarak, Suriye ve Irak'ın parçalanmasıyla en az dört devlet çıkabileceğini iddia etmiştir. Wright'e göre; Akdeniz sahili boyunca Lazkiye merkezli bir Alevi Devleti oluşurken, Kuzey Irak'taki Kürdistan Özerk Bölgesi ile Suriye'nin kuzeyindeki Kürt bölgelerinin birleşimininden, Türkiye'nin Hatay dışında bütün güney sınırı boyunca uzanan Erbil merkezli yeni bir Kürdistan kurulacak. Irak'ın güneyinde Basra merkezli yeni bir Şii devleti doğarken, Suriye ve Irak'ın Bağdat ve Şam'ı da içeren sünni vilayetlerinde yeni bir Sünni Arap devleti doğacak.⁵⁶⁸

Wright'in öngörüsünün gerçekleşmesi, Türkiye'nin güney sınırlarının yanında Irak ve Suriye Türkmenlerinin de güvenliğinin ciddi anlamda tehlikeye düşeceği anlamına gelmektedir. Etnik ve dinsel temelli bu bölünmenin Ortadoğu'yu yeni kargaşalara, savaşlara sürüklemesi ise kaçınılmaz olacaktır. Bu durumdan ise olumsuz anlamda yine en fazla etkilenecek olanlar Türkmenler ve Türkiye olacaktır.

⁵⁶⁸ Wright, R. (2013, September 29). Imagining a Remapped Middle East. *New York Times*, 7.

6. SURIYE TÜRKMENLERİ NÜFUS, YERLEŞME VE SOSYAL EKONOMİK DURUM

6.1. Suriye’de Türkmen Nüfus ve Etnik Yapı

Suriye Arap Cumhuriyeti’nin nüfusu, 2014 yılı verilerine göre 22 milyonun biraz üzerindedir.⁵⁶⁹ Suriye çeşitli etnik ve mezhepsel yapılardan meydana gelen bir ülkedir. Bu anlamda Suriye’deki en önemli etnik gruplardan birisi de bu coğrafyada bin seneden bu yana yaşamakta olan Türkmenlerdir. Türkmenlerin Suriye’deki nüfus oranları ve yerleşimleri ile ilgili bilgi veren çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. 1906 yılında yayınlanmış olan Halep Vilayeti salnamesi, günümüz Suriye coğrafyasında ne kadar Türkün yaşadığına dair bilgiler vermektedir. Salnamede, Halep’te yer alan Türk mahallelerinin adları sayılmaktadır. Halep dışında 350 Türk köyünün varlığı belgede yer almaktadır. Buna göre Halep şehri ve çevresinde 200 bin, Lazkiye bölgesinde 150 bin, Telkere civarında 50 bin, Kuneytra (Golan) bölgesinde 100 bin ve diğer bölgelerde 300 bine yakın Türk yaşamaktadır. Böylece belgeden 20. yüzyılın başlarında Suriye’de 1 milyona yakın Türk’ün yaşadığı anlaşılmaktadır.⁵⁷⁰

Osmanlı sonrası manda yönetimi altındaki Suriye’de ilk nüfus sayımı 1921 yılında yapılmıştır. 1922 yılında ilan edilen rakamlara göre bölgedeki nüfus, Osmanlı dönemindeki rakamlara göre yüzde 30’a yakın bir düşüş göstermiştir. Fransız işgali altındaki tüm Suriye’nin 1922 yılı itibarıyla nüfusu 1,5 milyon idi. Etnik unsurların da belirlendiği 1925 sayımlarına göre Suriye bölgesinde tüm Sünnilerin oranı %56,7 çıkmıştır. Bunlar içinde %38,2 ile Araplar en büyük kısmı oluştururken, kalan 18,5’lik kısmı Türk, Kürt ve Çerkez azınlıklar oluşturmuştur. Türkmenlerin oranı ise %1,9 olarak belirlenmiştir.⁵⁷¹ 1947 yılında Suriye nüfusu 3.043.310 kişi olarak hesaplanmıştır. Sünnilerin nüfusu 2.040.908 kişi iken, Aleviler 447.993, Dürziler 96.641, Maruniler 14.133, Ortodoks Rumlar 49.543, Yahudiler 30.873, Nasturiler 9.630, Katolik Ermeniler 17.493, Katolik Araplar 17.613 ve diğer azınlıklar da yaklaşık 100.000 kişi civarındaydı. 1965 tarihinde ABD tarafından Suriye nüfusu hakkında yayımlanan bir çalışmada ise

⁵⁶⁹ Suriye nüfusu Dünya Bankası verilerine göre 22.160.000’dir. İnternet: Syrian Arab Republic. *World Bank*, Web: <http://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic> adresinden 4 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁷⁰ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 8; Yavuz, a.g.m., 85; Şamil, A. (2003). Golan Türkmenlerinin Kaderi., Ü. Özdağ, Y. Kalafat, M. S. Erol. (Editörler). *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği*. Ankara. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 187.

⁵⁷¹ Dağ, a.g.t., 78.

Suriye’de Sünnilerin nüfus oranı % 72, Aleviler % 11 ve İsmaililer % 1, Hristiyanlar ise % 12 olarak verilmiştir.⁵⁷²

1983 yılında Şam’daki Türk Büyükelçiliği’nin hazırladığı bir raporda Suriye’deki Türklerin toplam nüfusun %1’ini oluşturduğu belirtilmiştir.⁵⁷³ Bleaney de Suriye’deki Türklerin, ülke nüfusunun %1,2 ile %3 arasında olduğuna dair tahminde bulunmuştur.⁵⁷⁴ Suriye’deki Türkler üzerine Türkiye’de ilk çalışmayı kaleme alan Mustafa Kafalı, Fransız hâkimiyeti zamanında bölgedeki Türklerin sayısının 500.000’den fazla olduğunu, 1973 yılında ise Türkçe konuşan 300.000 Türk olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁵ Kirişçioğlu, 1995 yılında Suriye’nin nüfusunun 14.171.000 civarında olduğunu ve Suriye’de Türkçe konuşan Türklerin sayısının ise yaklaşık 1 milyon olduğunu bildirmiştir. Bu oranın da Suriye nüfusunun % 6,5’ini oluşturduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁶ Şandır ise 1998 yılında yayımladığı makalesinde Suriye’deki Türk nüfusunun 1,5 milyon olduğunu iddia etmiştir.⁵⁷⁷

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin yaptığı saha çalışmalarına göre 2011 yılı itibarıyla Suriye’de 1,5 milyon Türkçe konuşan, 2 milyon da asimile olmuş toplam 3,5 milyon Türkmen olduğu tahmin edilmektedir. Türkmenler ağırlıklı olarak Halep, Lazkiye, Hama, Humus ve Şam bölgelerinde yaşamaktadırlar.⁵⁷⁸ Türklerin nüfusunun kesin olarak bilinmemesinin nedeni, Suriye’de bağımsızlık sonrası iş başına gelen Arap hükümetlerinin, Türkmenleri Arap olarak görmesi ve onları etnik bir varlık olarak kabul etmemesidir. 2011’de Suriye’nin nüfusu 20.820.000 olmuştur. Kirişçioğlu, 2011’de Suriye’deki Türkçe konuşan Türk nüfusun en az 1.470.000’e yükseldiğini, Suriye’de nüfusun % 73’ünü Arapların, % 9’unu Kürtlerin, % 7,5’ünü Türklerin, % 1,5’ini Ermenilerin, % 4,5’ini diğer Hristiyan unsurların, % 4’ünü Dürzilerin, % 0,5’ini ise Çerkezlerin oluşturduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁹ Dini yapıya bakıldığında Suriye Türkmenlerinin % 99’u Sünni, Halep’te bulunan az bir bölümü ise Alevidir.⁵⁸⁰ CIA verilerine göre; Temmuz 2014 itibarıyla Suriye’nin nüfusu 17 milyon olarak verilmiştir. Bu nüfusun % 90,3’ü Arap, % 9,7’si ise Kürt ve Ermeni gibi diğer etnik unsurlardan meydana

⁵⁷² Ayhan, a.g.e., 347

⁵⁷³ Öztürk, Suriye Türkleri..., 1679; Kirişçioğlu, a.g.m., 2286.

⁵⁷⁴ Bleaney, C.H. (1995). Suriye’nin Türk Halkları., M. Bainbridge (Editör). (Çev.M. Harmanacı). *Dünyada Türkler*. İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 1995’de yayımlandı), 201.

⁵⁷⁵ Kafalı, a.g.m.,32; Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri II. *Töre Dergisi*, 23, 29; Kirişçioğlu, a.g.m., 2286.

⁵⁷⁶ Kirişçioğlu, a.g.m., 2290.

⁵⁷⁷ Şandır, a.g.m.,7.

⁵⁷⁸ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 6.

⁵⁷⁹ Kirişçioğlu, a.g.m., 2286.

⁵⁸⁰ Suriye Türkmen Hareketi Sözcüsü Ali Öztürkmen ile Röportaj, 25; Erendor, a.g.e., 200.

gelmektedir. Dini yapıya bakıldığında ise Suriye nüfusunun % 87'si Müslüman (% 74 Sünni Müslüman, % 13 Alevi ve Şii), %10'u Hristiyan (Ortodoks, Katolik, Nasturi), %3'ü Dürzi'dir. Şam ve Halep'te ise bir miktar Yahudi yaşamaktadır.⁵⁸¹

Suriye Türkmen Milli Hareket Partisi Kurucusu ve Başkan Yardımcısı olan Tarık Sülo Cevizci, 23 milyon nüfusa sahip Suriye'de Türkmenlerin sayısını 3,5 milyon olduğunu ve bu oranın toplam nüfus içinde %15'e tekabül ettiğini belirtmiştir. Cevizci, Suriye'de vilayetler arasındaki oranlarda tahmini Türkmen dağılımını ise şöyle açıklamıştır: Halep'te %35, Hama Humus'ta %20, Lazkiye Bayır Bucak'da %20, Golan Şam'da %15, Rakka'da %3 ve Tartus, Deraa ve diğer vilayetlerde %7.⁵⁸²

Suriye Türkmenlerinin konuştukları diller Arapça ve Türkçedir. Türkiye Türkçesine çok yakın bir Türkçe konuşulmaktadır.⁵⁸³ Şam bölgesinde yaşayanlara Şam Türkmeni denirken, Halep ve Rakka bölgesindekilere Halep veya Culap Türkmeni, Lazkiye Türkmenlerine Bayır-Bucak Türkmeni denmektedir. Suriye'de Beydilli (Kadirli, Araplı, Begmişli, Ulaşlı, Karaşılı, Güneçbayraktar, Gazlı), Elbeyli (Gavurıllı, Şahveli, Tırıklı, Tavli, Ferizli, Kara Taşlı, Doğanlı), Barak (Tabur, Kasımlı, Torun, İsallı, Tiryaki, Gökbakan, Mahmutlu), Bayat, Bayındırlı, Budak, Karkin, Karamanlı, Sallur, İsabeğli, Karakeçili, Musabeğli, Avşar, Bayındır, Berilli, Torun, Yörük, İse Beyli, Karamanlı, Şark Evli, Gızıklı, Bozgeyikli Dede, Karakoyunlu, Sincar gibi Türkmen boyları yaşamaktadır. Bu Türkmen boyları ile Anadolu'daki uzantıları olan Türk boyları arasında inanç, gelenek ve folklor bakımından çok önemli benzerlikler bulunmaktadır.⁵⁸⁴

6.2. Suriye'de Türkmen Yerleşim Merkezleri (2011 yılı itibarıyla)

Suriye'deki iç savaştan dolayı burada verilen yerleşim merkezlerinin bazıları yok edilip haritadan silinmiştir. Türkmen nüfus ülke içinde ve dışında göç etmek zorunda kalmıştır.

⁵⁸¹ İnternet: Syria. *Central Intelligence Agency*, Web: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sy.html> adresinden 5 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁸² Cevizci, a.g.b., 84-85.

⁵⁸³ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 8; Erendor, a.g.e., 200.

⁵⁸⁴ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 8.

6.2.1. Şam Türkmenleri

Şam, Humus'un batısında, Süveyde'nin kuzeyinde yer alan 18.193 km² yüzölçümünde ve 2010 yılı resmi verilerine göre 4.042.780 nüfusa sahip, toplam 9 mıntıkası olan bir ildir.⁵⁸⁵ Suriye'nin başkenti olan Şam'da farklı geçmişe sahip dört ayrı Türkmen topluluğu bulunmaktadır. Birincisi Osmanlı dönemi ve öncesinden kalmış Türkmen ailelerdir. İkincisi Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından işgal edilmesinin ardından bölgeden göç etmek zorunda kalarak Şam'a yerleşen Türkmenlerdir. Üçüncü grup ise cumhuriyet devrimleri sırasında Türkiye'den Suriye'ye göç eden Türkmenlerdir. Son olarak da yaklaşık 800 kişilik Karaçay Balkar Türkü, Şam'a yerleşmiştir.⁵⁸⁶

Türkiye'de tek parti dönemindeki devrim ve uygulamaları kabul etmeyen bazı Türkler, Anadolu'dan Şam şehrine göç etmiştir. Hatay'ın eski milletvekillerinden Dr. Mehmet Sılay, o dönemde sadece Hatay'dan gidenlerin sayısını 6-7 bin olarak tespit etmiştir. Hatay'dan ayrılan Türkler, Şam'da Dağ Mahallesi (Muhacirin Mahallesi) olarak bilinen bölgeye yerleşmiştir. Manisa, Konya gibi yurdun iç kesimlerinden gelen ve Cumhuriyet devrimlerini kabul etmeyenler de aynı mahalleye yerleşmiştir. Muhyiddin Arabi'nin türbesinin etrafında yoğunlaşan bu yerleşim birimi Suriye'de "Türk Mahallesi" olarak bilinmektedir.⁵⁸⁷ Suriye'ye göç eden bu Türkler, Türkiye'ye bir gün geri dönecekleri umuduyla Suriye vatandaşlığını kabul etmemişlerdir. Bunun yanında Türkiye, Suriye'ye gidenleri kara listeye almış, vergi borcu ve askerlikten dolayı yapılan araştırma sonucunda Suriye'de oldukları tespit edilenler, vatandaşlıktan çıkarılmışlar ve mallarına el konulmuştur. Her iki ülke de bunların vatandaşlıklarını kabul etmediğinden vatansız kalmışlardır. Kısa bir süreliğine de olsa Suriye'ye gidip Türkiye'ye geri dönenler de devrim kanunlarına muhalefetten vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. Türkiye'de vatansız kalan bu Türkler, yıllardır vatandaşlık almak için mücadele vermekte, Ankara'nın kendilerini vatandaşlığa almasını beklemektedirler.⁵⁸⁸

Şam'ın Mesekin Berze, Muhayyem, Hacer Esved, Kadem, İşıl Verver ve Cobar Hırmallı mahallelerinde de Türkmenler yaşamaktadırlar. Az sayıda Türkmen Şam'ın

⁵⁸⁵ Erendor, a.g.e., 210.

⁵⁸⁶ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 9; Karadirek, M. (2014). Bir Öğrenci Gözüyle Suriye Türkmenleri. *Türk Yurdu*, 103 (317), 41.

⁵⁸⁷ Karadirek, a.g.m., 41; Bademci, a.g.e., 195-196; Durukan, M. Y. (2004). Sakıncalı Türkler: Ankara'ya söyleyin bizi vatandaş yapınlar. *Aksiyon*, 480, 42-43.

⁵⁸⁸ Durukan, a.g.m., 43-44.

kırsalında yaşamaktadır. Şehir merkezinde yaşayan Türkmen asıllı aileler ise Araplaşmıştır. Bunun yanında Osmanlı döneminden kalan toprak sahipleri ve zengin tüccar Türk aileler bulunmaktadır. Bu topluluk Türklüklerini unutmamış olmasına rağmen Türkçeyi unutmuş ve devletle yakın ilişkiler geliştirmiştir. Şam ili şehir merkezinde Araplaşmış Türkmen asıllı ailelerden bazıları şu şekildedir: Ağrıbuz, Akbıyık, Aclıkın, İlçi, İbiş, Bereket, Bizim, Boğa (El-Hüseyini), Begdaş, Beyazid, Beytar, Terzi, Şeybani, Tillü, Temirağa, Türkmeni Tarakçı, Demir, Kaleci, Keçeci, Cebeci, Çuhadar, Çolak, Hani, Hoca, Hurdacı, Dalati, Dardari, Dergil, Duhman, Deveci, Rahavancı, Zirkli, Zeki, Zengi, Serdest, Sakati, Sultan, Trabzonlu, İzmirli, Antepli, Urfalı, Mardinli, Tokatlı, Erzurumlu, İstanbullu, Moralı, Şerbeci, Şerbetci, Şemdinağa, Sarıcalı, Karabatak, Gençosman, Gencyusufpaşa, Sabbağ, Susu, Tavlu, Abid, Abacı, Arabikatibi, Attar, Itri, Azim, Azme, Kabbani (Akbıyık dalı), Katlan, Kaşlan, Kassab, Kaltacı, Kuvvetli, Kapıkolu (Kolu), Mahmalcı, Merdembeg, Malas, Malatyalı, Nakişbendi, Uzun, Keleş, Buhari, Buharalı, Dağıstani, Dokmak, İmadi, Muradi, Biyk, Silo, Kem almaz, Kerkütlü, Basmacı, Kerküklü.⁵⁸⁹

Çizelge 6.1. Şam’a Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl: Şam			
Eski Türkçe İsmi	Yeni Araplaştırılmış İsmi	Eski Türkçe İsmi	Yeni Araplaştırılmış İsmi
Hatit Türkmen	Hatit Türkmen	Kaldun	Marah
Rihayba	Rihaybeh	Bily (Kara Çay	Bily

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 10.

6.2.2. Halep Türkmenleri

Halep bölgesi, Türkiye’nin güney sınırları ile Fırat üzerindeki Rakka ve civarını da içine alan kuzey bölgesidir. Osmanlı Devleti zamanında Antep, Urfa, Hatay gibi nüfus bakımından yoğun olarak Türklerin yaşadığı bölgelerin vilayet merkezi Halep olmuştur. Bugün de Halep, Türkmenlerin çoğunlukta olduğu Kurtdağı, Azaz, Bab, Münbiç ve

⁵⁸⁹ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 9; Karadirek, a.g.m., 41; Erendor, a.g.e., 211-212.

Carablus gibi bölgelerin idare merkezidir. Halep, birçok Türk mimari ve sanat eserinin bulunduğu ve sokaklarında halen Türkçenin konuşulduğu bir şehir görünümündedir.⁵⁹⁰

Türkmen boylarının Halep kenti ve çevresine yerleşmesi üç ana dönemde gerçekleşmiştir. Bunlar:

- 1- Türk komutanların Kuzey Suriye'ye girişinden Selçuklu Sultanı Melikşah'ın saltanatının ikinci yarısına kadarki dönem.
- 2- XIII. asırda Moğol istilası nedeniyle Türkistan, Horasan ve Anadolu'dan göç ederek gelen yerleşimcilerin bölgeye iskân edildikleri dönem.
- 3- Bölgenin XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin denetimine geçmesinin ardından bölgede iskân edilen boyların yerleştikleri dönem.⁵⁹¹

Tuğrul Bey liderliğindeki Selçuklular, 1040 yılından sonra batıya ilerlemeye başladıklarında, birçok Türkmen boyu da Suriye'nin kuzey kısımlarına yerleşmiştir. Hanoğlu Emir Harun ile birlikte bir kısım Türkmen kuvvetlerinin bölgeye yerleştiği kaynaklarda geçmektedir. Harun, Afşin ve Sunduk gibi Türk beylerin öncülüğünde akınlar sürmüştür. Türkmenlerin bir kısmı akınlardan sonra bölgeyi terk ederken bir kısmı da Halep ve Filistin bölgesine yerleşmiştir.⁵⁹² Bu nüfus, Halep Türkmenlerinin de temel siyasi gücünü oluşturacak olan Suriye Selçuklu devletinin ilk nüvelerinden birini oluşturmuştur.

Halep kenti Selçuklular döneminde genişlemiş, şehirde Türkmen etkinliği oldukça artmıştır. Şehrin geneline bakıldığında önemli bölümü Türkmenlerden oluşan 73 yerleşim yeri kaynaklarda geçmektedir. Kılâb ve Tay kabilesi mensupları ağırlıkta olmak üzere Arap kabileler, Navekiyye ve Yarukiyye Türkmenleri, Rum asıllı Hıristiyanlar, İran kökenli bir grup ve Yahudiler kentin belirgin etnik ve dini unsurlarıydı. Selçuklular dönemi ile birlikte kentte Türkmenlerin gücüne bağlı olarak Sünni inancı da kuvvet kazanmıştır.⁵⁹³

Anadolu Selçuklularının 1243'te Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesiyle oluşan Moğol baskısı sonucu birçok Türkmen boyu, Halep başta olmak üzere Suriye'nin

⁵⁹⁰ Kirişçiöğlu, a.g.m., 2292; Çetin, a.g.m., 36; Orhonlu, a.g.m., 57; İnternet: El-Muhammedi, H. T. (30 Haziran 2015). Suriye Türkmenleri-2. Web: <http://haberiniz.com.tr/haber/dunya/161143/suriye-turkmenleri-2.html> adresinden 6 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁹¹ Dağ, a.g.t., 14; Erol M. (2012). *Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması*, Ankara: Grafiker Yay., 25-26.

⁵⁹² Erol, a.g.e., 26.

⁵⁹³ Dağ, a.g.t., 20-24.

kuzey bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçlerde 1 milyona yakın göçebe Türkmen batıya doğru yönelmiştir. Memlük Sultanı Baybars, 1260'da Moğol ordusunu yendikten sonra 40 bin çadırlık büyük bir Türkmen topluluğunu Halep başta olmak üzere farklı bölgelere stratejik olarak yerleştirmiştir.⁵⁹⁴ Bunlar Türkmen İli'nin tarihi yapısına uygun şekilde Bozok ve Üçok teşkilâtını da muhafaza etmişlerdir. Bozoklar, Amik Ovası'ndan itibaren doğuya doğru Halep bölgesinde ve buradan da Asi Irmağı vadisi boyunca Şam bölgesine kadar yaygındılar. Bozoklu Türkmenler içinde en mühimleri Bayat, Afşar, Beğdili ve Döğer boyuna mensup olan oymaklardı. Üçoklar ise Amik Ovası'ndan güneye doğru, Lazkiye ve Trablusşam istikametinde Ensariye Dağlarının batısında yerleştiler. Bunların en meşhurları Yüreğir, Yiva, Kınık, Bayındır, Salur ve Eymür boylarına bağlı oymaklardı. Kaynaklarda Suriye'nin kuzeyinde oturan Türkmenlere "Haleb'li Türkmenleri", güneyinde oturanlarına ise "Şamlı Türkmenleri" denilmektedir.⁵⁹⁵

1516 Mercidabık Savaşı ile Suriye bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti, bir bölümü bölgede bulunan bir kısmı da sonradan yerleştirilen Türkmenleri "Halep Türkmenleri" adıyla siyasi bir teşekkül olarak yapılandırmıştır. Bölgede Şam, Halep ve Trablus adıyla üçlü bir eyalet sistemi kurulmuştur. 1526 yılındaki rakamlara bakıldığında Halep kenti Osmanlı Devletinin denetimine girdiğinde Türkmenlerin nüfusu 63 binden fazlaydı. Aynı tarihte Halep kenti genel nüfusunun 80 bin civarında olduğu göz önünde alınırsa, Osmanlı Devletinin denetimine girdiği tarihlerde Halep bölgesinin büyük bölümünün Türkmenlerden oluştuğu görülür. Halep Türkmenleri üzerine araştırma yapan İlhan Şahin, 1570 yılında Halep'te Türkmenlerinin sayısının 60 bine yaklaştığını, o dönemde İstanbul'dan sonra Osmanlı'nın en büyük şehri olan ve 55 bin civarında nüfusa sahip Bursa ile karşılaştırıldığında Halep Türkmen nüfusunun küçümsenemeyecek bir rakam olduğunu belirtmiştir.⁵⁹⁶

Halep kent nüfusu 1683 tarihli kayıtlarda yaklaşık olarak 113 bindir. Bu nüfus içinde Türkmenlerin sayısı ise yaklaşık 42.000'dir. Türkmen nüfusun bölgede bu kadar azalmasında 1603-1607 yılları arasında Antep ile Halep arasında patlak veren Canpolatoğlu Ali Paşa ayaklanması ve güneyden gelen Arap saldırıları sonucunda

⁵⁹⁴ Erol, a.g.e., 31-32.

⁵⁹⁵ Kafalı, a.g.m., 33; Şandır, a.g.m., 11.

⁵⁹⁶ Şahin, İ. (1981). XVI. Asırda Halep Türkmenleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, 712.

Türkmenlerin farklı yerlere iskânı etkili olmuştur.⁵⁹⁷ XVIII. Yüzyıldan itibaren iskân çalışmaları sonucunda Halep bölgesi ve çevresindeki nüfus yapısında değişimler olmuştur. Bu tarihlerde Halep kent nüfusu yaklaşık 120 bin kişi olarak tahmin edilmektedir. Bunlar içinde 95 bin Müslümandan en az dörtte birini Türkmenler oluşturuyordu. 1867 yılında Halep vilayetinin nüfusu 576.885 kişidir. 1881 yılındaki nüfus sayımında 787.714 olan Halep eyalet nüfusunun 684.599'u Müslümanlardan oluşmaktadır. Türkmen nüfus, 71.453 (%8) kişi ile Araplardan sonra ikinci büyük etnik grubu oluşturmuştur.⁵⁹⁸

1906 yılında yayınlanmış olan Halep Vilayeti Salnamesi'nde şehrin nüfusunun 116.248 olduğu ve bu nüfusun da 80.113'ünün Müslüman olduğu tespit edilmiştir. Bu Müslüman nüfusun ise en azından dörtte birinin Türkmenlerden oluştuğu söylenebilir. Bu salnamede geçen Türkçe mahalle isimleri de Halep'te Türk varlığını gösteren bir başka kanıttır. Bu mahalle isimleri; Hamidiye, Aziziye, Selimiye, Akyol, Altunboğaz, Oğulbey, Badıncık, Balıbulgur, Tatarlar, Karaman, Çukurcut, Çukurestal, Hamzabey, Hansebil, Haraphan, Şakırağa, Şahinbey, Saçlıhan, Farfara, Kazasker, Kilise, Küçükkilise, Mahmutbey, Müstadembey ve Harundede'dir.⁵⁹⁹ 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı tarihte Halep vilayetinin toplam 790.000 olan nüfusu içinde Türkler, yaklaşık 110.000 kişi ile ikinci kalabalık grubu oluşturuyordu. Fransız manda idaresine giren Suriye'deki 1925 sayımlarına göre Halep'te Türkmen nüfusun 20 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1960 yılında 933.000 olan Halep nüfusu içinde Türkmenlerin sayısı yaklaşık 60 bindi. Bu rakam günümüze kadar Suriye'deki yıllık nüfus artış oranı dikkate alındığında 360 bin olarak tahmin edilmektedir.⁶⁰⁰

Bugün Halep kenti, Suriye'nin kuzey ucunda, 18 bin 500 km²'lik bir alana sahip, 8 ilçesi bulunan ve yaklaşık 4.064.13 nüfuslu bir kenttir.⁶⁰¹ Günümüzde Halep şehrinde çok sayıda Türkmen yaşamaktadır. Bölge nüfus, kültür yapısı itibariyle Güneydoğu Anadolu bölgesinin devamı niteliğindedir. Şehir merkezinde Hüllük, Kadı Asker, Hayderiyye ve Eşrefiyye önemli Türkmen mahalleleridir. Şehir merkezinde bulunan mahallelere ek olarak; Kurdağı, Azez, Bab, Münbiç, Carablus kazalarında olmak üzere Halep Bölgesinde toplam 145 Türkmen köyü mevcuttur.⁶⁰² Halep şehir merkezinde bulunan ve boy yapısını

⁵⁹⁷ Erol, a.g.e., 32-34; Dağ, a.g.t., 35-39.

⁵⁹⁸ Dağ, a.g.t., 40-43.

⁵⁹⁹ Kirişçioğlu, a.g.m., 2293; Orhonlu, a.g.m., 57; Bademci, a.g.e., 182-183.

⁶⁰⁰ Dağ, a.g.t., 48, 78, 92.

⁶⁰¹ Erendor, a.g.e., 205.

⁶⁰² Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 10; Karadirek, a.g.m., 41; Bademci, a.g.e., 183; Erendor, a.g.e., 207.

kaybetmiş Türkmen kökenli ailelerden bazıları şunlardır: Şahbender, Ataşoğlu, Muderrıs, Basmacı, Kethuda, Kahya, Ağa, Paşa, Sallur, Çelebi, Zıkırt, Sılo, Garkinavi, Türkmeni, Utri, Delati, Kerküklü, Hıbbu, Bazarbaşı, Dellalbaşı, İzmirli, Kerzun (Kara Uzun), Bekir, El beli, Kevakibi, Mahli, Barak, Gillo, Deymuk, Reşit, Aebo, Esvad, Şekşuk, Mılla, Yeğen, Ataşoğlu, Kihya, Basmacı, El Türk, Sayıslı, Kör, Sarı, Sarı güzel, Bölükbaşı, Eşki, Nesimi, Haydar, Biriçikli, Mamo, Dışşo, Beydilli, Tokuz, Mertdilli, Maraşlı, Sasile, Hoca, Goca, Hazuri, Kemalmaz, Altıncı, Katırcı, Kilisli, Derde, Dudık, Mardini, Yüzbaşı, El Bebi, El Güzzi, El Kvakubi, Neyyel, Beyraktar, Bölükbaşı, Maraşlı, Çavuş, Aşçı, Şekşuk, Mılla, Çavuş, El Esvat, Yoz Katlı, Kayyali.⁶⁰³

⁶⁰³ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 10; Erendor, a.g.e., 206.

Çizelge 6.2. Halep’e Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl: Halep		İlçe: El Bab ⁶⁰⁴	
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Çobanbey	El Rai	Kocalı	El Misene
Kalkım	El Nahda	Memilli	Um El Sedeye
Ufuk	El Vakıf	Zılf	El Zuluf
Doyuran	El Toyran	Kersenli	El kersenli
Edebet	Hadabat	Ayyaşa	El Ayyaşa
Alıcı	Tel Atıyya	Halil Oğlu	El Haliliye
Mazıcı	El Amiriye	Haji Veli	Haj Vali
Sekizler	El Musemmene	Çörtlen Hüyük	Tel Mizab
Paltacık	El Zahra	Taş Kapı	Bab El Hacı
Hava Hüyük	Tel Hava	Hasla	Halisa
Haji Köse	Haj Köse	Arapçordik	El Eyubiye
Öktüz Öldüren	El Verde	Askerin Harabesi	Hirbit Asker
Aşnenin Harabası	Mazrat Haj Vali	Sınsile	El Sınsile
Başköy	Kıbbesin	Mulla Yakup	Şih Yakup
Buzluca	Selce	Boğaz	Boğaz
Tililiş	Tililiş	Bizeaa	Bizeaa
İl: Halep		İlçe: Carabulus ⁶⁰⁵	
Cerabulus merkez	Cerabulus Merkez (Belli bir sayıda Türkmen)	Um Rosetahtani	Um Rosetahtani
Balabay	Balabay	Amarine	Amarine
Balban	Balban	Taş Atan	Taş Atan
Çamil	Çamil	Tel Şeir	Tel Şeir
Zügara	Zügara	Düğünük	Düğünük
Kantara	Kantara	Taşlı Hüyük	Tel Hacı
Belva	Selva	Beliz	Bilis
Yağmacı	El Mugira	Sipahiler	El Vursen
Arap Aziz	Arap Ezze	Yıldız	El Nicme
Gındıra	Gındıra	Gındırya	El Gındırya
Boz Hüyük	Tel Ağbar	Zirbe	Zirbe
Zugara	Tel Cimel	Kullu	El Kuliya
Gubba	Gubut Türkmen	Nabgah	Nabgah
Haydar Başa	Haydar Başa	Dendel Oğlu	Dendel Oğlu
Eyn Dedet	Eyn Dedet	Yusuf Bey	Yusuf Bey
Debis	Debis	Doğu Avşar Ocağı	El Avşariye El Şakiyye
Kanlı kuyu	Cubul Dem	Kara Göz – batı	Eyn El Sıvde
Kadılar	El Kadi	Taflı	Taffi
Mirze	Mirza Şehit	Kerpiçli	Tel Ali
Kurucu Hüyük	Tel Kebir	Gavur Elli	Gendure
İl: Halep		İlçe: Münbiç ⁶⁰⁶	
Batı Avşar Ocağı	El Avşariye El Garbiyye	Şefir	Şefir
Beş Çınn	Beş Çınn	Camus Veren	El Camusiyye
Ağ Taş	Hacı El Abyad	Bözgeykli	Bözgeykli

⁶⁰⁴ El-Bab: Bap kazası, Halep’in kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Bu bölgedeki Türkmen köyleri, Gaziantep hududumuzdaki Elbeyli kazasından başlayarak Bab kazasına kadar devam eder. Kirişçiöğlu, a.g.m., 2293.

⁶⁰⁵ Carabulus: Halep il merkezine 118 km uzaklıktaki bu ilçe, Bab’dan kuzeydoğuda ve Türkiye sınırına daha yakındır. Gaziantep’in Barak Ovası olarak adlandırılan Nizip’in güneyinde sınır hattı boyunca Urfa’nın Mürşitpınarı’na kadar uzanan bölgededir. Erol, a.g.e., 45.

⁶⁰⁶ Münbiç kazası: Bab’ın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Bu bölgedeki Türkmen köyleri, Gaziantep hududumuzdaki Akçakoylu kazasından başlayarak Münbiç’e kadar devam eder. Kirişçiöğlu, a.g.m., 2293.

Bir Hillo	Bir Hillo	Cubbul Kader	Cubbul Kader
Cute	Cute	Hammem Sagir	Hammem Sagir
Hayye Sagir	Hayye Sagir	Hayye Kabir	Hayye Kabir
Hirfen	Hirfen	Tauval	Tauval
Gazzeviyye	Gazzeviyye	Kabir İmo	Kabir İmo
Mugiret	Mugiret	Mızale	Mızale
İl: Halep		İlçe: Azaz⁶⁰⁷	
Kefer Neye	Kefer Neye	Telelin	Telelin
Kefer Şuş	Kefer Şuş	Kara Mezer	Kara Mezer
Barak Atlı	Baragite	Şemmerin	Şemmerin
Elbil	Elbil	Sucu	El Selama
Kara Köprü	Kara Köprü	Muanast El Hatib	Muanast El Hatib
Tel Ar	Tel Ar	Dudiyen	Dudiyen
Çekkeh	Çekkeh	Yeni Yapan	Yeni Yapan
Harcele	Harcele	Delha	Delea
İreal	Raeil	Türkmen Barch	Türkmen Barch
Muarin	Muarin	Uveylin	Uveylin
Saman Dere	Sandara	Havar	Havar Kılıs
İğde	Zeyzefun	Gidriş	Gidriş
Şiferin	Şiferin	Cars	Cars
Tel Şeir	Tel Şeir	Migidin	Migidin
Kefer Kan	Kefer Kan	Bahvarta	Bahvarta
Cine	Cine Etenb	Meryemin	Meryemin
Meant El Artig	Meant El Artig	Toybuk	Duveybık
Hatmillet	İhtimillet	-	-
İl: Halep		İlçe: Afrin	
Çeleme	Çeleme	Muanata	Muanata
İki dam	İki dam		
İl: Halep		İlçe: Ayin Arab	
Göbek Heyyele	Heyyele	Görük	Görük
İl: Halep Şehir Merkezindeki Türkmen Mahalleleri			
Hüllük	El Hollok	Haydariye	El Haydariye
Kadı Asker	Kadı Asker	Beavidin	Beyidin

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 10-13.

6.2.3. Humus Türkmenleri

Humus, Hama ve Rakka'nın güneyinde, Şam'ın doğusunda yer alan 42.223 km² yüzölçümünde ve 2010 yılı resmi verilerine göre 1.762.500 nüfusa sahip toplam 6 mıntıkası olan bir ildir.⁶⁰⁸ Humus'ta bir atasözü vardır: "Humus'ta kim derse ben Türkmen değilim o aslında Humuslu değildir." Eski Arap tarihçisi Bin El Esir'e göre, 11. yüzyılda Humus'u büyük bir deprem yıkmış, tamamını harabeye çevirmiştir, daha sonra ise Humus'u yeniden tamir eden Türkmenler olmuştur (Zengiler ve Selçuklular). Nureddin Mahmut bin Zengi tarafından imar edilen Humus'un merkezinde eski semtlerinden birinin adı Haratul-Türkmen (Türkmenler Mahallesi) ve eski şehir kapılarından birisi babu-

⁶⁰⁷ Azaz: Halep'e 40 km uzaklıkta Kilis'in karşısında yer almaktadır. Erol, a.g.e., 46.

⁶⁰⁸ Erendor, a.g.e., 212.

Türkmen (Türkmen kapısı)'dir, ama günümüzde bu semtlerde yaşayan Türkmenlerin çoğu Araplaşmıştır.⁶⁰⁹

Osmanlı İmparatorluğu devrinde Humus ve Hama'ya yerleştirilen oymaklar şunlardır: Kara Avşar, İnallu, Döğer Oğlanı, Hama Değeri Mustafa Kethüda, Hama Düğeri Tabi-i Derviş Kethüda, Şam Beğmişlüsü, Hüccetlü, Kapuuşak, Eymir-i Dümdvarlu, Çozlu Çerkezoğulları, İdris Kethüdaya tabi Abalu, Tokuz han Harbendelüsü, Kara Tohtemürlü, Köse Kethüdaya bağlı Şerefli, Uşak obası, Beşiroğulları obası, Eymir-i Sincarlu, Bozlu, Ebu Derda'ya bağlı olan Bozlu, Tohtemürlüsü, Salur (Sellüriyye) Türkmenleri, Dindaşoğlu İsmail Bozulus'a bağlı olan Genceli Avşarı, Kızıl Ali, Danişmendlü'ye tabi Kara Halil.

Humus şehir merkezinde yaşayan Türkmen asıllı aileler ise şunlardır: Atası, Hüseyini, Vafai, El Reyis, Türkmeni, Şişekli, Küvetli, Osman, Eşekli, Bayırlı, Şehirli, El Sufi, Atai, Tuzuklu, Delati, El Şimali, Kiriai, Assaf, Kundakçı, El Satlı, El Türk, El Şerefli, Şemsi Paşa, El Amin, Bali, Kahya, Kihya, Nekdeli, Mamiş, Mahli, Haznadar, Kyşi, El Terzi, Ramdun, Hamiş, Bazarbaşı, Dendeşi, Şehirli, Belhus, Dükkancı, Abulleben, Sallur, Kassap, Barak, Acioğlan, Nebo, Abduldeyim, Hoca, Küvetli, Amran, Kehi, Deli Osman, Sevadiye, Küçük, Huvçük, El Umar, Sufi, Bekir, Hazzüri, Eço, Mihı, Uyun El Sud, Torun, Garut, Mahmut, Kaddi, Torun, El Bakrasi, El Emin, Balli Sufi, Hamiş, Çuhadar, Cansız, Çelebi, Hüsemi, Atmaz, Sivaslı, Ahras, El Hulu, Sıriea, Milla, Taş, Satli. Ayrıca Humus şehir merkezinde Türkmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı semtler Babı Amr, Bab Türkmen ve Vuar'dır.⁶¹⁰

Humus şehrinin %60'ı Türkmen'dir. Nisan 2011 Devrimi'nin ilk kıvılcım ateşini atan Türkmen bölgesi burasıdır. Binlerce Türkmen genci rejim tarafından gözaltına alınmıştır, binlerce Türkmen şehidi verilmiştir. Türkmen kadınlar, tecavüze uğramışlardır. Özellikle 2011'in sonlarında Esad rejimi, her türlü ağır silahlarla bir ay boyunca şehri bombalamış, hatta kimyasal silah kullanmıştır. Bu saldırılar sonucunda 250 bine yakın Türkmen hayatını kaybetmiştir. Türkmenlerin birçoğu da Hama ve Humus Türkmen köylerine, kırsal alanlara kaçmıştır. 2012 Şubat ayında Türkmen bölgeleri tamamen Esad hâkimiyetine geçmiş, buralarda hiç bir Türkmen bırakılmayarak demografik yapısı

⁶⁰⁹ Çetin, a.g.m., 36-37; Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 14; Erendor, a.g.e., 212.

⁶¹⁰ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 14; Erendor, a.g.e., 212-213.

değiştirilmiştir. Türkmenlerin mal ve mülkiyetine el konulmuş ve tapu daireleri tamamen kullanılmaz hale getirilip yıkılmıştır.⁶¹¹

Çizelge 6.3. Humus’a Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl: Humus			
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Tensin	Tensin	El kırad Dasniye	El kırad Dasniye
El Kacer	El Gırnata	Kinyit El Asi	Kinyit El Asi
Kisin	Kisin	Meşrue Gıneye	Meşrue Gıneye
Hazur	Hazur	Umulkasab	Umulkasab
Arcun	Arcun	Dar El kebir	Dar El kebir
Kala	Burç kayı	Sinisil	Sinisil
Hırbit Sude	Hırbit Sude	Gızhıl	Gızhıl
Telbise	Telbise	Semekiyet	Semmekiyet
Rebia	Rebia	Semalil	Semalil
Kefer Nen	Kefer Nen	Cubeb El Zeyit	Cubeb El Zeyit
El Hüseyniye	El Hüseyniye	Nizariye	Nizariye
Cuseye	Cuseye	Fırıklus	Fırıklus
Huliye	Huliye	Sabuniye	Sabuniye
Hırbit El Tine	Hırbit El Tine	Bıdede	Bıdede
Teldu	Teldu	Sayid	Sayid
Hubub El Rih	Hubub El Rih	Meşrue Geneye	Meşrue Geneye
Düğerli	El Dukeryye	Baruha	Baruha
Ganto	Ganto	Resım Bağıl	Resım Bağıl
Umulkasab	Umulkasab	Tel Keleh	Tel Keleh
Zare	El Zare	Haret	Haret
Hasırcıye	Hasırcıye	Baruha	Baruha
Muhtariye	Muhtariye	Tirmali	Tirmali
Şabeniye	Şabeniye	Zimemir	Zimemir
Zafereni	Zafereni	Cusi	Cusi
Tel Kalah	Tel Kalah	Gacer garbi	Mercıl Kıt
Harıt Türkmen	Harıt Türkmen	Tel Kalah	Tel Kalah
Haldiye Mahallesi	Haldiye Mahallesi	Babı Amr Senti	Babı Amr Senti
Bayada İlçesi	Bayada İlçesi	-	-

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 14-15.

6.2.4. Bayır-Bucak (Lazkiye) Türkmenleri

Lazkiye ili, Tartus’un kuzeyinde, İdlip’in güneybatısında, Hama’nın kuzeybatısında yer alan 2.297 km²’lik yüzölçümüne sahip, 2010 yılı resmi verilerine göre nüfusu 1.287.486 olan bir sahil ve liman şehridir.⁶¹² Bayır – Bucak, Hatay sınırlarından başlayıp Lazkiye sınırlarına kadar uzanan 60 km kadar derinlikte coğrafi yapısı itibari ile Amanos Dağları’nın devamı olan bölgenin adıdır. Hatay’ın Yayladağı ilçesi dâhil olmak üzere

⁶¹¹ İnternet: El-Muhammedi, H. T. (30 Haziran 2015). Suriye Türkmenleri-3. Web: <http://haberiniz.com.tr/haber/gundem/161520/suriye-turkmenleri-3.html> adresinden 6 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

⁶¹² Erendor, a.g.e., 214.

Lazkiye'ye kadar uzanan bölgede tamamıyla Bayır-Bucak Türkmenleri yaşamaktadır. Bayır-Bucak Türkmenleri, Karamanoğlu Türkmenlerinden olup Osmanlı döneminde İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinden getirilip yerleştirilmişlerdir.⁶¹³ Bunlar, sınırın Türkiye tarafında kalan Ordu ve Kuseyr Türkmenlerinin her bakımdan devamı sayılmaktadırlar. Ankara Antlaşması ile çizilen hudut, uzun süren anlaşmazlıklara neden olmuş ve stratejik öneme sahip olan Bayır-Bucak elimizden çıkmıştır. Fransızlar döneminde Lazkiye'ye kadar olan Akdeniz sahili, yani Bayır Bucak bölgesi, Antakya'nın ilçesi olan Ordu'ya, bugünkü adı ile Yayladağı'na bağlı bir nahiye idi. Türkiye'den göç eden Ermenilerin Fransızlar tarafından hemen Yayladağı'na bitişik olan Keseb'e yerleştirilmeleri sebebiyle Bayır Bucak Türkmen bölgesi, Suriye toprağı sayılmıştır. Böylelikle Türkiye ile Bayır bucak Türkmenleri arasında suni bir sınır çizilmiş, ancak iki taraf arasındaki bağ hiçbir zaman bozulmamıştır.⁶¹⁴

Suriye'nin en büyük limanı olan Lazkiye şehri, bugün Nusayrilerin en önemli merkezi olarak bilinmektedir. Bunun yanında Lazkiye bölgesinde Bayır-Bucak Türkmenleri de yaşamaktadır. Türkmenler, Lazkiye'nin giriş kapılarında, kuzey taraflarında ve diğer bölgelere yerleşerek bugün Türkmen Harası, Türkmen mahalleri denilen yerleşim merkezlerini meydana getirmişlerdir.⁶¹⁵ Türkmenler bölgede 54 köy, iki nahiye ve Lazkiye'de iki mahallede yaşamaktadırlar. Bu köylerin arasında Arap köyü bulunmamaktadır. Ayrıca Türkiye ile de aralarında Arap köyü yoktur. Bu bölge, Suriye yönetimini elinde tutan Nusayriler için büyük önem taşımaktadır. Şia inancından olan Nusayriler, Banyas-Tartus'tan Tarsus'a kadar Akdeniz sahilindeki dar bir şeritte yaşamaktadırlar. 1920'den 1942 yılına kadar Fransız mandaterliği altında Lazkiye Alevi Devleti'ni kurmuşlardır. Tarih boyunca Türkler, Franklar, İsmaililer, Dürziler ve diğer Arapların arasında kapalı bir cemaat olarak yaşamışlardır. Osmanlı döneminde bulundukları yerlerde huzursuzluk çıkaran Türk oymakları bu bölgeye özel olarak yerleştirilmişler, Ordu (Yayladağı) adıyla bir kaza kurulmuştur. Böylece Nusayrilerin yaşadığı bölge ikiye bölünmüştür. Bayır-Bucak bölgesi, Ordu kazasının Suriye'de kalan kısmıdır. Lazkiye'nin 10 km kuzeyinden hududa kadar kesintisiz devam etmektedir. Hafız

⁶¹³ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 15; Çetin, a.g.m., 37.

⁶¹⁴ Bademci, a.g.e., 201-202; Erendor, a.g.e., 218.

⁶¹⁵ Kirişçioğlu, a.g.m., 2294; Karadirek, a.g.m, 41; İnternet: El-Muhammedi, H. T. (30 Haziran 2015).Suriye Türkmenleri -1. Web: <http://haberiniz.com.tr/haber/dunya/160903/suriye-turkmenleri-1.html> adresinden 6 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

Esad'ın Süveydiya'da (Samandağı) doğduğu iddia edilmektedir.⁶¹⁶ Bayır-Bucak Türkmenleri çoğunlukla çiftçilik ve tarımla uğraşmaktadır.⁶¹⁷

Lazkiye ili şehir merkezinde Araplaşmış Türkmen asıllı ailelerden bazıları şu şekildedir: Türkmeni, Matarcı (Trabzon asıllı), Şahin, Genç, Sıbahı, Seraj, Usta, Sayı, Huvalı, Ciare, Aslan, Eraslan, Arkaevi, Sılıyıt, Sari, Sılo, Salur, Avşari, Cemel, Cuni, Mulla, Ağa, Kaleci, Mısri, Hattap, Bektaş, Dennura, Harun, Şiritih, Reyis, Şirigi, Paşa, Kubulavi, Sabuni, Korkmaz, Zade, Tıpsi, Seyid, Yüzbaşı.

Lazkiye'deki Türkmen yerleşim yerleri; Bayır, Bucak, Burç İslam ve Sulayıp Türkmen beldelerinin yanı sıra aşağıdaki köylerden oluşmaktadır.

⁶¹⁶ Şandır, a.g.m., 11-12.

⁶¹⁷ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 15.

Çizelge 6.4. Lazkiye’ye Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl: Lazkiye		Bayır Bölgesi	
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Gebelli	Rabiea	Çanlı	Gamame
Şeren	Hılva	Gök Dağ	El Hadrae
Gülcük	El Dura	Sarraf	Sarraf
Salur	Salur	Akça Bayır	El Beydae
Cüb	Cüb	Cüb Torus	Cüb Torus
Yukarı Karamanlı	El Hayat El Fokaniye	Aşağı Karamanlı	El Hayat El Tahtaniye
Murutly	Iteyra	Nısibin	El Rihamiyye
Çemeren	Şahrura	Kabaklı	Sukkeriye
Dervişen	Dervişhan	Çükürçak	El Vadi
Kara Bacak	Sude	Aplaklı	Beit Aplak
Kepir	El Kabir	Kelez	Nuvara
Yamadi	El Yamama	Çardaklı	Beit Çardak
Kazak	Kazak	Yümücak	El Rusume
Gantara	Gantara	Gebere	Ravda
Günyeli	Günyeli	Kıbkaya	Kıbkaya
Hamikli	Beyit Hamik	Aşağı Baldırlı	Sude Tahtani
Saldıran	Saldıran	Karaca Ağaç	Karaca Ağaç
Kapkaya	Kapkaya	-	-
İl: Lazkiye		Bucak Bölgesi	
Sılayip Türkmen	Sılayip Türkmen	Burç İslam	Burç İslam
Katsal Maaf	Katsal Maaf	Türkmenli	El Temime
Turunç	Umul Tuyur	Zinzif	Zinzif
Avanlı	Beit Avan	Milıklı	Beit Milik
Yukarı Almalı	Tıfahiye Foganiye	Aşağı Almalı	Tıfahiye Tahtaniye
Mılla Mahmutlu	El Mahmudiye	Bedruse	Bedrusiye
Fakıh Hasan	Şih Hasan	Saray	Saray
Dağdağan	Dağdağan	Keşiş	El Gasseniyye
Ferizli	Beit Feres	Çamırlı	El Riham
Kıymaz	Kıymaz	Şirit Ali	Şekiriye
Kesecik	El Halidiye	Fakılı	Beit Vali
Keren Gül	El Berki	Meydançık	El Meydan
Çukaran	El Zahiye	Çalkamalı	El Bereke
Ümmetli	Umme	Galabah	Galaba
Ayuşlu	Ayuşiye	Filik	Felek
Kunbelli	Beyit Kunbel	Araplı	Araplı
İsa Pinar	İsevuyye	İsa Beyli	İsaviyye

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 16-17; Korkmaz ve İltar, a.g.m., 91-93.

Suriye’de zaman zaman Türklere uygulanan baskı ve sınırların açılması ile 1952-1967 arasında birçok Türkmen Türkiye’ye göç etmiştir. Türkiye’de bugün Yayladağı başta olmak üzere Antakya, İskenderun ve özellikle Kırıkhan’da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan binlerce Bayır Bucak Türkü yaşamaktadır.⁶¹⁸

⁶¹⁸ Bademci, a.g.e., 230-231.

6.2.5. Hama Türkmenleri

Hama ili, Humus'un kuzeyinde, İdlip ve Halep'in güneyinde Rakka'nın batısında yer alır. Yüzölçümü 8.883 km² olup 2010 yılı verilerine göre nüfusu 2.152.856'dır.⁶¹⁹ Suriye'nin Hama şehri ve köylerinde çok sayıda Türkmen bulunmaktadır ve bunlar Humus Türkmenlerinin uzantısıdır. Genellikle Hama şehir merkezindeki yaşayan Türkmenlerin çoğu Araplaşmıştır, köylerinde ise çoğunlukta Türkmence konuşulmaktadır. Hama ili şehir merkezinde Türkmen asıllı aileler: El Ezam, El Asam, El Şarabi, El Sadi, Çiçekli, Gizi, Masarci, Saraç, Uzun, Koçen, Kavut, Gıbış, Koçek, Goca, Hurşid, Erşid, Kundakçı, El Bek, Kocak, Torun, Kasım, Muhammet, Osman, Recep, Paşa, Deli, Akballıya, Ağa, Tınış, Türkmeni.⁶²⁰

Hama, Humus illerinde Türkmenler tamamen yok olmuştur ve varlıklarını kaybetmişlerdir. Bütün mal, mülk ve topraklarına rejim tarafından el konulmuştur. Demografik yapı değişimi gerçekleştirilmiştir. Humus ve Hama Türkmenlerinin büyük bir kısmı Lübnan ve Ürdün'de mülteci durumuna düşmüştür. Geri kalanı da Suriye genelinde farklı illerde ve ilçelerde ve bir kısmı da Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Türkiye'deki sayıları 55 bin-60 bin civarındadır.⁶²¹

Çizelge 6.5. Hama'ya bağlı Türkmen köy ve kasabaları

İl: Hama			
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Tirimis	Tirimis	Tıllıf	Tıllıf
Hırbinefsih	Hırbinefsih	Hilleh	Hilleh
Caciyeh	Caciyeh	Dir Firdis	Dir Firdis
Circisi	Circisi	Aşık Ali	Aşık Ali
Mesel Hule	Mesel Hule	Kara Halil	Akrab
İl: Hama		İlçe: Selemiyeh	
Muharam Tatani	Muharam Tatani	Tel Hasan Paşa	Tel Hasan Paşa
Osmaniye	Osmaniye	Kuputulhat	Kuputulhat
Uveir	Uveir	Ayin El Nısır	Ayin El Nısır
Tel Sinan	Tel Sinan	-	-
İl: Hama		İlçe: Misryaf	
Gertman	Gertman	El Beydae	El Beydae
Huveir Türkmen	Huveir Türkmen	Beit Nater	Beit Nater
Ayin Debiş	Ayin Debiş	Beit Aslan	Beit Aslan
Hırmıl	Hırmıl	-	-

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 18.

⁶¹⁹ Erendor, a.g.e., 219.

⁶²⁰ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 17; Çetin, a.g.m., 37; 1 Erendor, a.g.e., 219-220. 1982'de Hama'da Esad'a bağlı rejim askerleri tarafından Türkmeni, Taygur gibi Türk soyundan gelen yüzlerce aile bütün fertleriyle birlikte katledilmiştir. Öztürk, Suriye, 32.

⁶²¹ El-Muhammedi, Suriye Türkmenleri-3.

6.2.6. Golan (Kuneytra) Türkmenleri

Kuneytra; Suriye'nin İsrail sınırında, 1.861 km² yüzölçümü, 2010 yılı verilerine göre 81.000 nüfusu ile Şam'ın güneyinde Dera'nın batısında bulunmaktadır.⁶²² Bu bölgede 11. yüzyılda Atsız zamanında gelip yerleştirilen ve bugün Kuneytra, Safad ve Taberiye Gölü arasındaki bölgede yerleşik olan 40 bin civarında Colan (Golan) Türkmenleri de bulunmaktadır. Konuştukları ağız Antep ağzına benzemektedir. Ayrıca 93 Harbi (1877-1878) esnasında Kafkasya'nın Dağıstan ve Karaçay bölgelerinden getirilen Türkler de bu bölgeye yerleştirilmiştir.⁶²³

Golan Tepeleri, şu an İsrail işgali altında bulunmaktadır. Golan'ın etnik yapısına bakıldığında bölge nüfusunu Türkmenlerin yanı sıra Arap ve Çerkezlerin oluşturduğu görülmektedir. 1999 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre bölgenin nüfusu 400 bin kişidir.

Bu tarihte Türkmenlerin sayısı 100 bin civarındaydı. Yani Türkmenler Golan nüfusunun %25'ini oluşturmaktaydı. Golan'da toplam 20 Türkmen köyü bulunmaktaydı. 1967 Altı Gün Savaşı sonrasında İsrail işgaline giren bölgedeki Türkmenler diğer topluluklar ile beraber göçe zorlanmıştır. Halen Suriye'de Golan'dan çıkarılmış 40 bin civarında Türkmen yaşamaktadır.⁶²⁴

Çizelge 6.6. Kuneytra'ya Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl: Kuneytra (İşgal altındaki Golan Tepelerinde yaşayan Türkmenlerin büyük çoğunluğu Şam şehrine göç etmiştir)			
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Eyn Ayşe	Eyn Ayşe	El Kadiriye	El Kadiriye
El Rizeniye	El Rizeniye	El Sindiyene	El Sindiyene
Sindiyene El-Cedide	Sindiyene El Cedide	Eyn El Kara	Eyn El Kara
Eyn El Sumsum	Eyn El Sumsum	El Elike	El Elike
Eyn El Alak	Eyn El Alak	El Ahmediye	El Ahmediye
Kefer Nefah	Kefer Nefah	El Mugir	El Mugir
Hafar	Hafar	El Hüseyniye	El Hüseyniye
El Dababiyye	El Dababiyye	Cuveize	Cuveize
El Hışniyye	El Hışniyye	Mumsiye	El Gasseniyye
Eyn Zivan	Eyn Zivan	Medinit El Bas	Medinit El Bas

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 19.

⁶²² Erendor, a.g.e., 220.

⁶²³ Kirişçioğlu, a.g.m., 2295; Öztürk, Suriye Türkleri, 1678; Erendor, a.g.e., 220.

⁶²⁴ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 18-19; Şamil, a.g.m., 183-187; Erendor, a.g.e., 220-221.

6.2.7. Tartus Türkmenleri

Tartus, 1.892 km² yüzölçümüne ve 2010 yılı verilerine göre; 80.000 nüfusa sahip 4 mıntıkası olan (Safite, Duraykiş, Baniyas ve Eş Şaykbedir) bir ildir. Hama ve Humus'un batısında, Lazkiye'nin güneyinde yer alan Akdeniz kıyısında bir liman kentidir. Osmanlı döneminde Suriye'nin Akdeniz kıyılarında Osmanlı döneminde Türkmenlerin yerleştirildiği bir bölgedir.⁶²⁵

Çizelge 6.7. Tartus'a Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl : Tartus		İlçe: Safite	
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Zok Türkmen	Mitras	Beit Ahmet Fenus	Beit Ahmet Fenus
Bisitın	Bisitın	Hamidiye	El Hamidiye

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 20.

6.2.8. Rakka Türkmenleri

Rakka; 19.616 km²'lik yüzölçümü ve 2010 yılı verilerine göre 919.000 kişiden oluşan nüfusu ile Hama ve Halep'in doğusunda, Humus'un kuzeyinde, Haseki'nin batısında ve Deyrizor'un kuzeyinde yer alır. Tel Abiyad ve El Tavrah önemli mıntıkalarıdır.⁶²⁶ Osmanlı döneminde; Rakka veya Budak adı ile bilinen bölgeye ve Halep ile Rakka arasında yer alan Gulap isimli yerleşim yerine çok sayıda Türkmen boyu yerleştirilmiştir. Özellikle 1679 yılında İskân Beyi Feriz Bey komutasında Sivas, Yozgat ve Kahramanmaraş bölgelerinden çok sayıda Türkmen boyları yerleştirilmiştir, ancak birçoğu iskânı kabullenmeyip Anadolu'ya ve İran'a geri dönmüşlerdir. Daha sonra ise Osmanlı ile iskân savaşı yaşanmıştır ve çok sayıda Türkmen yok olmuştur. Bugün Rakka il sınırı içerisinde il merkezinden Türkiye sınırına kadar olan bölgede Türkmen yerleşimi bulunmaktadır. Bu Türkmenler Dulkadiroğulları Devletini kuran Türkmen Beylerinin torunlarıdır.⁶²⁷

⁶²⁵ Çetin, a.g.m., 37; Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 19; Erendor, a.g.e., 224.

⁶²⁶ Erendor, a.g.e., 222.

⁶²⁷ Çetin, a.g.m., 37; Erendor, a.g.e., 222.

Çizelge 6.8. Rakka'ya Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl : El Rakka		İlçe:	
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Tel Hamam	Tel Hamam	Hamam Türkmen Şarki	Hamam Türkmen Şarki
Hamam Türkmen Garbi	Hamam Türkmen Garbi	Zeybagiye	Zeybagiye
Menara	Menara	Demeşliye	Demeşliye
Cubul Arus	Cubul Arus	Belva	Belva
Rucim El Cahaş	Rucim El Cahaş	El Azize	El Azize
Doğaniye	Doğaniye	Biratvan	Biratvan
Tel Mendo	Tel Mendo	Sırt	Sırt
Kantara	Kantara	Tel Fendir	Tel Fendir
Yargoy	Yargoy	Suluk	Suluk
El Vasita	El Vasita	Hırbit Ziryeh	Hırbit Ziryeh
Cubul Arus	Cubul Arus	-	-
Tellebyat şehir merkezinde çok sayıda Türkmen ailesi bulunmaktadır.			

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 20.

6.2.9. İdlib Türkmenleri

Yüzölçümü 6.097 km² olan ilin nüfusu, 2010 yılı verilerine göre 2.100.749'dur. İdlib, Hama'nın kuzeyinde, Halep'in batısında ve Lazkiye'nin doğusunda yer alır. Harem, Cısrı Şugur, Eriha ve Marrat El Numan başlıca mıntıkalarıdır.⁶²⁸ İdlib'in Cisir-Şugur ilçesinde, şehir merkezinde Türkmen adındaki semtte ve vilayetin kırsalında Türkmenler yaşamaktadır. Bunlar Reyhanlı Türkmenlerinin bir uzantısıdır.⁶²⁹ Türkiye ile Suriye arasındaki en büyük sınır kapısı olan Cilvegözü (Arapçası Bab al-Hava) Hatay kentini İdlib'e bağlar.⁶³⁰

Çizelge 6.9. İdlib'e Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl : İdlib		İlçe: Cisir Şugur	
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
Vericine	Adneniye	Selhap	Selhap
Kesir İde	Sukkeriye	Mended	Mended
Heyte	Heyte	-	-

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 21.

⁶²⁸ Erendor, a.g.e., 223.

⁶²⁹ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 21; Karadirek, a.g.m., 41; Erendor, a.g.e., 223.

⁶³⁰ Erendor, a.g.e., 223.

6.2.10. Dera Türkmenleri

Eski adı Havran olan Dera; 3.730 km²'lik yüzölçümü ve 2010 yılı verilerine göre 992.000 kişiden oluşan nüfusu ile Kuneytra'nın doğusunda, Şam ve Süveyda'nın batısında, Deyrizor'un kuzeyinde yer alır. El Sanameyn ve Ezra önemli mntıkalarıdır.⁶³¹ Türkmenler Dera'ya Osmanlı döneminde Hac yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla yerleştirilmiştir. Bu Türkmenlerin uzantıları Ürdün'ün içlerine kadar gitmektedir. Ürdün'de de Dera Türkmenlerinin devamı olan yerleşik Türkmen köyleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Dera şehir merkezinde Türkmenler bulunmaktadır. Dera Türkmenlerinin büyük çoğunluğu zamanla Araplaşmıştır.⁶³²

Çizelge 6.10. Dera'ya Bağlı Türkmen Köy ve Kasabaları

İl: Dera (Dera'da sadece Türkmenlerin yaşadığı yerleşim birimi bulunmamaktadır. Diğer topluluklarla beraber yaşamaktadırlar)			
Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi	Eski Türkçe ismi	Yeni Araplaştırılmış ismi
El Hara	El Hara	Barak	Barak
Neva	Neva	El Hirak	El Hirak
Şih Miskin	Şih Miskin	El Gariye	El Gariye
El Sahva	El Sahva	Inhıl	Inhıl
El Cize	El Cize	Maraba	Maraba
Bursa	Bursa	-	-

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 21.

Sayılan vilayetlerde yaşayan Türkmenlerin yanı sıra bazı yerleşim yerlerinde küçük gruplar halinde yaşayan Türkmen aileler mevcuttur. Haseke Vilayeti'ne bağlı Kamışlı ilinin Ras el Ayn ve Yarubiye (Tel Köçek) ilçelerinde Türkmen aileleri yaşamaktadır.⁶³³

Suriye'deki Türk yerleşimi; şuurlu olarak stratejik bölgelere yapılmıştır. Bu bölgeler şunlardır:

- Bayır-Bucak bölgesi, Nusayrilerin coğrafi bütünlüğünü bozan bölge.
- Lübnan'daki Hristiyan, Dürzi ve İsmaililer ile Şam arası; Bekea vadisi.
- Asi ırmağı vadisine - Suriye Koridoru - Kuzey - Güney yoluna; Hama- Humus bölgesi.
- Filistin-Şam arasına; Golan Tepeleri ve Kuneytra bölgesi.

⁶³¹ Erendor, a.g.e., 223.

⁶³² Karadirek, a.g.m.,41; Çetin, a.g.m., 37; Erendor, a.g.e., 223-224.

⁶³³ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 21.

- Halep-Rakka-El Cezire bölgesi, zaten Güneydoğu Anadolu'nun devamıdır ve Türk toprağıdır.⁶³⁴ Bu durum Suriye'nin bütünlüğünün korunmasında ve Türkiye'nin güney sınırlarında istikrarın sağlanmasında Türkmenlerin oynayacağı rolü bir kez daha gözler önüne sermektedir.

6.2.11. Lübnan Türkmenleri

Osmanlı Devleti döneminde Suriye'nin bir parçası olan Lübnan, Akdeniz'in doğusunda yer almaktadır. Doğusunda Suriye, güneyinde İsrail ile komşu olup 10.452 km² yüzölçümüne sahiptir. Nüfusu son yıllarda yüksek bir oranda artış göstererek 6 milyona ulaşmıştır. 2012 yılından 2013 yılı mayıs ayına kadar iç savaştan dolayı Suriye'den 1.750.000 kişilik göç almıştır. Lübnan, aynı zamanda Türk asıllıların da yaşadığı bir Ortadoğu ülkesidir. Tarihin en eski dönemlerinden beri farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan bu bölge, İslamiyetin öncü yayılma alanlarından biri olmuştur. Emeviler'den itibaren ordu kademelerinde görev alan Türkler, Abbasiler döneminde nüfuzlarını artırmışlardır. Ancak Türklerin Abbasiler devrinde Lübnan bölgesine yerleştiklerine dair bir kayıt bulunamamıştır. Selçuklu fetihleriyle Türk nüfus, bölgede yoğunluk kazanmış ve Sünni hâkimiyeti pekiştirmiştir.⁶³⁵ Ayrıca Türkmen boylarının bu bölgeye Memlükler tarafından 12.yüzyılda yerleştirilmeye başlandığını öne süren araştırmalar da vardır. Bu Türkmen boyları, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi ve Mercidabık Savaşı'nda önemli roller oynamış, Osmanlı Devleti'nin desteği ile etkinliklerini artırmışlardır. Uzun bir zaman günümüz Baalbek Türkmenlerinin yaşadığı bölgenin yakınındaki Kisrivan'ı ve Akkar Türkmenlerinin yakınındaki Trablus'u yönetmişlerdir.⁶³⁶

I. Dünya Savaşı'ndan (1914-1918) sonra bölgeden Osmanlı Devleti'nin çekilmesinden sonra Lübnan'da Marunî Hristiyanların destek verdiği Fransız manda rejimi başlamıştır. Osmanlı dönemindeki yönetim ilkesinden farklı olarak Şii ve Sünni topluluklar ayrı alt yönetimlere tabi tutulmuşlardır. 1947 yılında ise Lübnan bağımsızlığına kavuşmuştur.⁶³⁷ Lübnan Türkleri, uzun bir zaman geçmesine rağmen Arap toplumu içinde kimliklerini ve Türkiye olan bağlarını koruma mücadelesi veren önemli bir etnik unsur olmuştur.

⁶³⁴ Şandır, a.g.m., 12.

⁶³⁵ Aydemir, K. A. (2013). Ortadoğu'daki Metruk ve Kayıp Türkler: Lübnan Türkleri. Türk Dünyası Özel Sayısı-II, 9 (54) , 2319-2320.

⁶³⁶ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2314; Orhan, O. (Eylül 2009). Saha Çalışmasına Dayalı Bir Araştırma: Lübnan Türkmenleri, *Ortadoğu Analiz*, 3 (34), 33-34.

⁶³⁷ Aydemir, a.g.m., 2320-2321.

Türkiye, Lübnan Türkmenlerinden ilk kez 1989 yılında haberdar olmuştur. Lübnan ordusunda askerlik yapmakta olan Kavaşra köyünden Halit Esad, görevi sırasında Türkçe konuşurken subayı tarafından fark edilmiş, bu subayın Halit Esad'ı Türkiye Büyükelçiliği'ne götürmesi ile de ilk ilişki kurulmuştur. Bu ilk tanışmadan sonra Beyrut'a atanan yeni Türk büyükelçisinin Akkar bölgesindeki iki Türkmen köyünü ziyaret etmesi gelenek haline gelmiştir. 2007 yılına gelindiğinde ise varlıkları geç fark edilen Baalbek şehri yakınındaki Türkmenlerle de ilişki kurulmuştur.⁶³⁸

- 1- Günümüz Lübnan Türkmenlerini 5 ayrı başlık altında incelenmektedir:
- 2- Akkar Türkmenleri: Akkar bölgesi, Lübnan'ın kuzey vilayeti sınırları içinde yer almaktadır.⁶³⁹ Burada Türkmenlerin yaşadığı iki belde ile üç köy bulunmaktadır. Türkmen beldelerinin adları Aydamun ve Kuvaşra'dır. Köylerin adları ise; El Devsi, El Dıbbebiye ve Meşta Hasan'dır. Bu bölgedeki Türkmenlerin nüfusu 8.800 civarındadır.⁶⁴⁰
- 3- Baalbek Türkmenleri: Doğu Lübnan'da Bekaa Vadisi içerisinde bulunan Baalbek bölgesinde Duris Beldesi, Nanaiyye, Addus, Hadidiye, Şihemiyye ve Al Kaa adlı yerleşim birimlerinde toplam 6.500 Türkmen yaşamaktadır. Bölge, Suriye'deki çatışmalardan dolayı yoğun bir Türkmen göçü almaktadır.⁶⁴¹
- 4- Girit Türkleri: II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'ne ait olan Girit adasının Yunan hâkimiyetine geçmesiyle burada yaşayan Türklerin bir kısmı Lübnan'a yerleştirilmişlerdir. Lübnan'da 9.000 civarında Girit muhaciri Türk yaşamaktadır. Bu nüfusun yaklaşık % 95'i, Lübnan'ın kuzeybatısında, ülkenin ikinci büyük şehri olan Trablus'ta yaşamaktadır.⁶⁴²
- 5- Beyrut'ta yaşayan Türk vatandaşları ve Türkmenler: 1940'lı yıllarda ekonomik nedenlerle Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinden özellikle Mardin'den göç eden Türk vatandaşları, ağırlıklı olarak başkent Beyrut'a yerleşmişlerdir. Bunların sayısının 30 bin civarındadır. Beyrut'ta Suriye'den göç eden az sayıda Türkmen de bulunmaktadır.⁶⁴³ Ayrıca Lübnan'daki tarihi Türkmen nüfusunun yaklaşık 300'ü başkent Beyrut'ta yaşamaktadır.
- 6- Trablus Bölgesi Türkmenleri: Trablus'ta Girit Türkleri haricinde yaklaşık 2.300 kişilik Türkmen topluluğu yaşamaktadır.

Lübnan, Ortadoğu Türklerinin en eski yurtlarından. Lübnan'da 50 binin üzerinde Türk asıllı bulunmaktadır. Buradaki Türkler, Türkiye'ye yönelik bağlılık ve sevgi

⁶³⁸ Orhan, Saha Çalışmasına Dayalı..., 34-35.

⁶³⁹ Orhan, Saha Çalışmasına Dayalı..., 35.

⁶⁴⁰ Aydemir, a.g.m., 2323-2324.

⁶⁴¹ Aydemir, a.g.m., 2324-2325; Orhan, Saha Çalışmasına Dayalı..., 36-37.

⁶⁴² Aydemir, a.g.m., 2321.

⁶⁴³ Orhan, Suriye ve Lübnan Türkmenleri, 2315; Aydemir, a.g.m., 2328.

duymakta, dillerini ve kültürlerini korumaya çalışmaktadırlar.⁶⁴⁴ Bu anlamda Türkiye, buradaki soydaşı olan Türkmenler için Türkçe eğitim veren kurumlar inşa edip onların dil ve kültürlerini korumalarını sağlamalı, sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmalı ve onların unutulmamaları adına Türkmen varlığının Lübnan’da hukuken güvence altına alınmasını sağlamalıdır. Bu durum aynı zamanda Türkiye’nin bölge ile olan siyasi, ticari ve ekonomik ilişkilerinin artmasında önemli bir rol oynayacak, Türkiye’nin etkinlik alanını genişletecektir.

6.2.12. Filistin Türkmenleri

Filistin bölgesine Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerinde birçok Türkmen boyu yerleştirilmiştir. Filistin Türkmenleri, günümüzde varlıklarını koruma mücadelesi vermekte, İsrail tarafından işgal edilen topraklarına dönmeyi sabırsızlıkla beklemektedirler. Araştırmacı Alyaa El-Hatip’e göre, Filistin Türkmenleri bugün büyük topluluklar halinde Filistin ve Ürdün Krallığı sınırları içinde yaşamaktadırlar. Türkmenler özellikle Ürdün’deki Cenin kampında yoğun olarak bulunmaktadır. Türkmenler bu bölgelerde genellikle Vadi Berkin, El-Almaniye semtleri ile Bir El-Paşa şehrinde yaşamaktadırlar. Bu topluluktaki Türkmen gençlerinin Filistin Kurtuluş Örgütü içinde silahlı teşkilatları bulunmaktadır. Türkmenlerin ayrıca kadrosu ve liderliği kendilerinde olan Aksa Şehitleri isimli bir askeri örgütleri de vardır. Filistin Türkmenleri ekonomik, kültürel, siyasi ve askeri bakımdan oldukça güçlüdür. Filistin Devleti, kuruluşundan beri aşiret yapısını anayasal olarak tanımıştır. Türkmenlerin Ulusal Meclis, Yürütme Kurulu, Merkezi Komisyon ve Hükümet organlarında temsil edilmeleri için tüm kapılar açıktır. Hükümet içinde “Fahri El-Turkmani” ve diğerleri gibi Türkmen kökenli bakanlar da vardır. Başkan Mahmut Abbas tarafından direnişe katıldıkları için hapse atılan Filistinli Türkmen gençlerini kurtarmak üzere Türkmenler bir heyet oluşturarak Mahmut Abbas’la görüşmüş ve bunun sonucunda bu gençler serbest bırakılmıştır. Ürdün’deki Filistinli Türkmenler ile Batı Şeria’daki Filistinliler arasında görüşmeler ve iletişim her münasebette devam etmektedir. Batı Şeria Türkmenleri, 35-40 bin civarında nüfusa sahiptirler.

İkinci Türkmen topluluğu ise Ürdün Krallığı’nın doğu bölgelerinde yaşamaktadır. Türkmenler Ürdün’ün istisnasız tüm vilayetlerinde ve Filistin mülteci kamplarında bulunmaktadır. Ürdün’ün bir şehri olan İrbid’de iki Türkmen Mahallesi bulunmaktadır.

⁶⁴⁴ Aydemir, a.g.m., 2328-2329.

İrbid şehrindeki toplam Türkmen nüfus 55 bin civarındadır. Bu şehrin yakınlarındaki Filistin müftüsü Şehit Azmi kampında 4.000 Türkmen yaşamaktadır. İrbid şehrinin yakınlarındaki El-Reyyan isimli bir Türkmen şehri vardır ve bu şehrin nüfusu 3 bini bulmaktadır. El-Bakaa kampında da 2.500 Türkmen yaşamaktadır. El-Zerkaa şehrinde, 1.500 civarında Türkmen nüfus, El-Zerkaa şehrinin yakınlarında bulunan El-Sahne kampında 5.000 Türkmen, Amman şehrinin yakınlarında Şilter adlı bir Filistin mülteci kampında da 5.000 Türkmen yaşamaktadır. Yine Amman şehrinin yakınlarında bulunan Sahab şehrinin batı bölgesinde “Türkmen Mahallesi” isminde bir mahalle vardır. Bu mahallede bin ila bin beş yüz arasında Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Filistin Türkmenleri, Müslüman olup Hanefi mezhebine mensupturlar.

Türkmenlerin bir bölümü eski çağlardan beri yerleşik hayat sürdürürken, diğer bir bölümü de göçebe yaşamı seçmiştir. Yedi kabileden oluşan Filistin Türkmenleri, aynı kökten gelmektedirler. Araştırmacı Alyaa El-Hatip, Türkmenlerin kesintisiz olarak Hicri yedinci asırdan beri Filistin topraklarını kendilerine yurt olarak seçtiklerini ve varlıklarını sürdürdüklerini iddia etmiştir. Türkmenlerin başlangıçta yerleştikleri bölgeler Türkmen olma sıfatını kaybetmişse de, oralarda geçerli olan Türkmen isimleri hala kendini korumaktadır. Filistin’in Nablus şehrinde Türkmenler, Sifalılar adını alarak hala yoğunlukta yaşamaktadırlar. Bunlar Osmanlı ordusu komutanı Şahsivar’ın torunlarıdır. Filistin’in Tulkerim şehrinde Türkmenler, Türkmen olmayan ad ve lakaplarla varlıklarını sürdürmektedirler. Bunlar da Osmanlı ordusu komutanı Şah Mesut’un torunlarıdır. Safad şehrinde yoğunlukta yaşayan Türkmenler Filistinli Saidanoğulları kabilesindendir. Türkmenler Murc Beni Amir, Kerkur ve Gazze’de yoğun olarak bulunmaktadır. Türkmenler, en başından beri Siyonist Yahudilerin Filistin’e göç etmelerine karşı çıkmışlardır. 1948’de başlayan Arap- İsrail Savaşı’nda ve sonrasındaki süreçte İsrail işgaline karşı tüm güçleriyle direnmeye çalışmışlar, bir kısmı Filistinli Araplarla birlikte Ürdün krallığına göç etmek zorunda kalmıştır. Filistin’de kalan Türkmenler, İsrail işgaline karşı direnişlerini devam ettirmektedirler. Göç eden ve çoğu kamplarda yaşayan Türkmenler ise vatan hasreti içinde olmalarına rağmen zor şartlar altında umutla yaşamayı öğrenmişlerdir.⁶⁴⁵ Türkiye, Filistin ve Ürdün topraklarındaki Türkmenlere sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda sahip çıkmalı, bağımsız bir Filistin Devleti çatısı altında Türkmenlerin hak ettikleri yeri almasını sağlamalıdır.

⁶⁴⁵ El Hatip, A. (2014, Eylül). Filistin Türkmenlerinin Genel Durumu. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, ORSAM, 35, 95-106.

6.3. Suriye Türkmenlerinin Aşiret, Mezhep ve Nüfus Yapıları

Osmanlı kaynaklarına göre 16. yüzyılda Antakya ve çevresindeki Türklerin aşiret yapıları ve isimleri şu şekildedir:

- Beğdilli (Kadirli, Araplı, Bekmişli, Ulaşlı, Karaşılı, Güneçbayraktar, Gazlı)
- Uluyörük İlbeyli (Gavurıllı, Şahveli, Tırıklı, Tavli, Ferizli, Kara Taşlı, Doğanlı)
- Barak (Tabur, Kasımlı, Torun, İsalı, Tiryaki, Gökbakan, Mahmutlu)
- Harbendelu
- Bayat
- İnallu
- Köpekli Avşarı
- Gündüzlü Avşarı gibi büyük aşiretler ve Karkın, Kızık, Uç, Boz Geyikli Dedeler, Torun, Yörük, İsabeğli, Sallur Beyli, Şark Evli, Gızıklı, Musabeğli, Karamanlı, Sincar, Kara- keçili, Budak, Bayındırlı, Berelli, Acurlu, Kaçılı, Peçenek, Döğər, Kınık, Eymür, Bahadır- lu, Karakoyunlu gibi oymaklar bölgede iskân edilmiştir.⁶⁴⁶

ORSAM'ın saha çalışmasında elde ettiği verilere göre daha önce de değindiğimiz gibi Suriye Türkmenlerinin toplam nüfusu 3,5 milyon civarındadır. Ancak bu rakamın önemli bir bölümü tamamen Araplaşmıştır. Bunlar Arapça konuşmakta ve Türkmen olduğunun bilincinde değildir. Diğer bir kısım Türkmen Türkçe bilmemekte ancak Türkmen olduğunun bilincindedir. Geriye kalan 1,5 milyon civarında Türkmen ise hem Türkçe konuşmakta hem de Türklüğünün farkındadır.⁶⁴⁷

Suriye'de kırsal kesimde yaşayan Türkmenlerin geneli kimliğini, kültürünü korumayı başarmıştır. Ancak Fransız mandası döneminde başlayan ve milliyetçi Arap rejimlerinde, Baas rejiminde süren ağır baskılar sonucu kent merkezlerinde yaşayan Türkmenler Türk dünyasından kopmuş ve dillerini bile unutabilecek kadar Araplaşmışlardır.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 22.

⁶⁴⁷ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 22.

⁶⁴⁸ Arslan, a.g.m., 38.

Çizelge 6.11. Günümüzde Suriye Türkmenlerinin Vilayetlere Göre Nüfus Dağılımı

(Bu rakamlara tamamen Araplaşmış ve Türkçeyi unutmuş ama Türkmen kimliğinin bilincinde olan Türkmenler de dâhil edilmiştir.)

Şam	460.000
Halep	975.000
Hama	350.000
Humus	835.000
Lazkiye	385.000
Tartus	50.000
Rakka	120.000
İdlib	25.000
Dera	75.000
Kuneytra	50.000
Diğer Bölgeler	175.000
TOPLAM	3.500.000

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 22; Erendor, a.g.e., 239.

Suriye Türklerinin dezavantajı dağınık bir coğrafyada yaşamalarıdır. Irak Türkmenleri gibi belirli bir bölgede toplanmamışlardır. EK-19’da bölgelere göre Suriye Türkmenlerinin coğrafi dağılımı gösterilmektedir.

6.4. Suriye Türkmenlerinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durumu

6.4.1. Sosyal ve ekonomik hayat

Suriye Türkleri, Mondros Mütarekesi’nden bu yana sürekli olarak gerek Suriye’deki rejimlerin gerekse de diğer etnik grupların baskısı altında yaşayan bir halk olmuştur. Rejimler değişse de Türkler üzerindeki sistemli ve sürekli baskı değişmemiştir. Türklerle yönelik baskının iki nedeni vardır. Birincisi Türkmenlere sırf Türk olmaları nedeniyle Türkiye’nin potansiyel ajanı gözüyle bakılmıştır. İkinci neden ise, Türklerin eski egemen ve yönetici sınıfı oluşturmalarının intikamının alınmak istenmesidir. Bu baskıların neticesinde Suriye’deki Türkler, genel itibarıyla ekonomik bakımdan fakir ve kültür seviyeleri düşük tutulmak istenmiştir.⁶⁴⁹

⁶⁴⁹ Erendor, a.g.e., 240.

Suriye Türkmenleri, ekonomik ve sosyal olarak bakıldığında genelde alt-orta sınıfta yer almaktadır. Kırsal kesimdeki Türkmenler çoğunlukla çiftçilikle geçimini sağlarken özellikle Halep çevresinde şehirleşmiş, işçi olarak çalışan Türkmenler bulunmaktadır. Ayakkabı sektörünün tamamına yakını Türkmenlerin elindedir ve Türkmen gençleri bu atölyelerde çalışmaktadır.⁶⁵⁰ ORSAM'ın atölyelerde çalışan Türkmen gençlerle yaptığı görüşmelerde Türkçeyi bildikleri ve Halep şehrini sahiplendikleri gözlenmiştir. Türkiye'den gelenlere karşı yakınlık duygusu hissetmektedirler. Birçok Türkmen'in Türkiye'de yaşayan akrabaları mevcuttur ve Türkiye'ye gelebilmek bu insanlar son derece önemlidir. Türkiye televizyonları ve özellikle Türkmeneli TV, Suriye Türkmenleri için bir gurur vesilesi olmuştur. Türkmenler Türkiye televizyon yayınlarını yakından takip etmektedirler. Bu ülkede yaşayan Türkmenler kendilerini Türkiye ile o kadar bütünleştirmişlerdir ki Türk futbol takımlarını tutmaktadırlar.⁶⁵¹

Suriye Türkmenlerinin genel olarak ekonomik faaliyetlerine bakıldığında, Halep Türkmenleri, genellikle tarım ve ayakkabı sanayisi ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Lazkiye ve Tartus Türkmenleri narenciye ve ormancılıkla meşgul olurken Hama ve Humus Türkmenleri hayvancılık ve tarımla uğraşmaktadırlar. Şam'da yaşayan Türkmenler memurluk ve serbest meslek ile geçimlerini sağlamaktayken Rakka ve Dera'da ise tarım başlıca gelir kaynağı olmuştur.⁶⁵² Suriye'de yetkililerin müdahalesiyle Türkmenlerin ekonomik yapıları zamanla bozulmuştur. Mesela, Bayır-Bucak Türkleri orman köylüsü olmalarına rağmen kışın yakacak odun bile sağlayamaz duruma gelmişlerdir.⁶⁵³ Bölgedeki Türklerin başarılı olduğu tütüncülük de devletin destek vermemesi, ürünü ucuza alma, üreticinin kimliğine göre fiyat verme ve ekim sahasını kısıtlama yöntemleri ile Türklerin gelir kapısı olmaktan çıkarılmıştır. Tütünden gelir elde edemeyen Türkler, elma üreticiliğine başlamışlarsa da hükümetin bu ürünü çok ucuza almasından dolayı bundan da bir gelir sağlayamamışlardır.⁶⁵⁴

Suriye yönetimi, Bayır-Bucak bölgesinde burası ormanlık alan, burası mücavir saha, burası turistik veya sayfiye yeri diyerek toprakların kullanım alanını iyice daraltmıştır. Türkmenlerin zaten kısıtlı olan topraklarının bu şekilde devlet eliyle adeta

⁶⁵⁰ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 23; Dağ, a.g.t., 104.

⁶⁵¹ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 23.

⁶⁵² Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 23; Erendor, a.g.e., 241.

⁶⁵³ Kirişçioğlu, a.g.m., 2291.

⁶⁵⁴ Över, K. G. (1997). Hicaz'daki Soru İşareti: Suriye Türkleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 16, 1687; Börklü, a.g.m., 43.

işgal edilmesi ve ekonomik baskılar burada oturan bazı Türklerin Türkiye'ye bazılarının da geçim sıkıntısı içinde büyük şehirlere göç etmesine neden olmuştur. Türklerin çoğu Lazkiye, Cisir Şuğur gibi yerlerde işçilik ve küçük esnafılık yaparak hayatlarını devam ettirmeye başlamışlardır.⁶⁵⁵ Bayır-Bucak Bölgesi, dağlık ve ormanlık olduğundan çok az miktarda buğday ve arpa yetiştirilmekte, hayvancılık ise küçük kümes ve ahırlarda yapılabilmektedir.

Halep'te yaşayan Türkler, diğer yörelerde yaşayanlara göre daha iyi durumda olmakla birlikte uygulanan toprak reformu sonucu ellerinde büyük araziler kalmamıştır. Devlet, tarıma verdiği kredi kullanımında da Türklere zorluklar çıkartmıştır.⁶⁵⁶ Türklerin topraklarının alınıp Araplara dağıtılmasının yanında hayvancılık yapan Türklere de zorluklar çıkarılmıştır. Mesela, Çoban Bey kasabasına bağlı Kap Viran köyünde hayvancılıkla uğraşan Türklere, hayvanlarını otlatma yasağı getirilerek Türklerin hayvancılık yapmaları engellenmiştir. Yine Halep şehir merkezinde ayakkabı imalatıyla uğraşan Türkler için de Suriye yönetimi harekete geçmiştir. Ayakkabıcılık sektörünün bitirilmesi ya da Türklerin elinden alınması gerektiği Baas ilçe toplantılarında dile getirilmiştir. Nitekim Çin'den ucuz malların getirilmesi teşvik edilerek Türkmenlerin ekonomik güçlerine darbe vurulmuştur. Bir zamanlar Türkmenler iş sahibi iken Arapların yanında işçi olarak çalışmaya başlamışlardır.⁶⁵⁷

Türk ileri gelenlerinin ise gelir düzeyleri yüksektir. Bu gelir düzeyi Türkiye'yle kurdukları eğitim, kültür ve ekonomi bağları sayesinde gerçekleşmiştir. İç savaş öncesi, Suriye'nin dış ticaretinde Türkiye'nin oynadığı merkezi rol göz önüne alındığında dil ve kültürü bir fırsat olarak kullanan kişiler üst sınıfa atlayabilmiştir. ORSAM'ın saha çalışması sırasında görüştüğü Türkmen iş adamları, yılın belirli dönemlerinde Türkiye'ye giderek farklı alanlardan mal satın aldıklarını ve bu ürünleri Suriye'de sattıklarını ifade etmiştir. Türk ileri gelenlerinin hemen hepsi feodal köklere sahiptir. Suriye'de verimli toprakları vardır ve hafta sonlarını çiftliklerinde geçirmektedirler. Türkmenler arasında az sayıda da olsa ekonomik açıdan orta-üst sınıfa mensup kişiler de bulunmaktadır. Bu aileler sürekli olarak Türkiye'yi ziyaret etmektedir. Türkiye'de akrabaları, arkadaşları hatta iş

⁶⁵⁵ Bozoğlan, a.g.m., 30.

⁶⁵⁶ Kirişcioğlu, a.g.m., 2291; Börklü, a.g.m., 43-44.

⁶⁵⁷ Cevizci, a.g.m., 35.

ilişkileri bulunmaktadır. Genelde ticaret ve inşaat işleriyle uğraşmaktadırlar. Bunun yanı sıra Halep'in kuzey kesimlerinde zeytinliklere ve bahçelere de sahiptirler.⁶⁵⁸

1960'tan sonra Türkiye üniversitelerinde, Suriye üniversitelerinde ve diğer komşu devlet üniversitelerinde tıp, mühendislik gibi alanlarda öğrenim görenlerin sayısı artmıştır. Öğrenimlerini tamamlayıp geri dönenlerin sayısı az olmasına rağmen doktorluk, mühendislik vs. gibi meslekleri icra etmektedirler.⁶⁵⁹

Kimi dönemlerde bazı çıkışlar olsa da genel olarak Türkmenler arasında siyasi bir milliyetçilik gelişmemiştir. Türkmenler arasında tepkisel ve kültürel bir milliyetçilik vardır. Fransa işgali ve sonraki dönemlerde Türkiye'nin uzantısı olarak görülmüşlerdir. Suriye sisteminin sert yapısı, Türk hareketinin siyasallaşmasını önlemiştir. Ancak özellikle Suriye'deki son halk ayaklanması ile beraber uyanışa geçen bir Türkmen milliyetçiliği de görülmektedir. Kendi haklarını aramak, Suriye toplumu içinde kendi benliklerini bulmak ve varlıklarını ispat etme çabası içindedirler. Suriye'deki Türkmenler Irak'taki gelişmelerden de etkilenmiştir. Irak Türkmenlerinin durumu, yaşadıkları yerler, nüfusları, sosyal ve siyasi durumları Suriye Türkmenleri tarafından yakından takip edilmekte, Kerkük'e, Telafer'e, Musul'a, Halep'e, Lazkiye'ye bir Türkmen devletinin vilayetleriymiş gibi bakılmaktadır. ORSAM'ın saha çalışması sırasında Türkçe bilmeyen fakat aslen Türkmen olan bir mühendis, son zamanlardaki milliyetçi hareketlenmelerden etkilendiğini, Türkçe öğrenmeye başladığını ve iş yerindeki Arap kızlardan biriyle değil Türkmen kızıyla evleneceğini ifade etmiştir. Bu anlayışın daha geniş kitlelere sirayet etmiş olması mümkündür. Türkmenlerin milli kimliklerini korumaları için kendi aralarında gerçekleştirdikleri evlilikler ellerindeki en önemli araçtır. Ancak buna rağmen bu yol yeterince kullanılmamaktadır. Ayrıca Türkmenler arasında bir başka sorun şehirleşen ve sınıf atlayan Türkmenlerin Araplaşması ve Türkmenliği "köylülük" olarak görmeleridir.

Suriye Türkmenlerinin, ülke içindeki gruplarla ilişkileri Irak Türkmenleriyle benzerlik göstermektedir. Tek fark, Suriye Türkmenlerinin çok büyük çoğunluğu Sünnidir ve ülkedeki Şii gruplarla pek fazla ilişkileri yoktur. Araplarla aralarında ciddi bir husumet bulunmamasına rağmen çoğunluk Sünni Arap kesimin, Sünni Türkmen nüfusu kendi içinde değerlendiriyor olması sorun yaratabilmektedir. Türkmenler arasında Suriyeli Kürt

⁶⁵⁸ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 24.

⁶⁵⁹ Orhonlu, a.g.m., 59.

gruplara karşı ise geçmişte yaşananlardan kaynaklanan güvensizlik ve bir mesafe söz konusudur.⁶⁶⁰

6.4.2. Dil, eğitim ve medya

Suriye'nin Araplaştırma politikası, ülkedeki dini azınlıkların çoğunun Arap olmasından dolayı büyük başarılar kazanmıştır. Kürtler, Çerkezler ve Türkmenlerin Sünni olmalarından dolayı başlıca dini toplum üyeleri olmaktan çıkarları bulunması da Araplaşmayı hızlandırmıştır. 20. Yüzyılın ortalarında büyük sayıda Türkmen Araplaşmıştır.⁶⁶¹ Asimile olmayanlar, yani milli vasıflarını korumayı başaranlar ise ekonomik bakımdan fakir ve kültür seviyeleri düşüktür.⁶⁶²

Osmanlılar zamanından beri Suriye'de azınlık olan Ermenilerin şehirlerde belirli semtlerde, şehir dışında ise birbirlerine yakın köylerde oturmaları, belleklerini Türklere nazaran daha kuvvetli korumalarına neden olmuştur. Günümüzde dahi genç, ihtiyar her yaşta Ermeni, Türkçeyi bilmekte, hatta kendi aralarında olan konuşmalarında Ermeniceyi tercih etmektedir. Türklerin bir kısmı ise adetlerini, ananelerini, hatta asıllarını unutmuş haldedirler. Şehirlere yerleşen Türklerin ise bir nesil sonra Türkçeyi unutup öğrenmeye de gayret etmedikleri görülmüştür. Suriye'deki Türklerin bir kısmı Rakka bölgesinde Kullar obası adı verilen bir Barak obası, tamamen Araplaşmıştır. Budaklar ise Arapça öğrenerek Türk dilini unutma derecesine gelmişlerse de Türk adet ve geleneklerini uygulamaya devam etmişlerdir.⁶⁶³ Suriye'de bu şekilde birçok Türkmen aşireti, ailesi Araplaşmıştır.

Türkmenleri Araplaşmaya zorlayan birçok sebep vardır. Bunlar, Birinci Dünya Savaşı sırasında parçalanan Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarını hâkimiyet altına alan İngiliz ve Fransızlar tarafından Araplara aşıl原因an Türk düşmanlığı sebebiyle, Türklerin Arap çoğunluğu içerisinde yaşamlarını sürdürebilmek için asıllarını gizleyerek Araplaşma mecburiyetinde kalmaları; Suriye hükümetlerinin zaman zaman planlı olarak Türkler üzerinde iktisadi, kültürel ve idari baskılar uygulamaları; günlük konuşma dilinin Arapça oluşu; Türkçe eğitim veren okulların olmaması ve ülkeye Türkçe gazete, mecmua ve kitapların sokulmaması; Türk radyolarının uzun seneler Suriye'den dinlenmemesi veya

⁶⁶⁰ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 24-25; Erendor, a.g.e., 243-244.

⁶⁶¹ Bleaney, a.g.e., 203; Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 108.

⁶⁶² Yılmaz, Türkiye-Suriye ilişkilerinin..., 108.

⁶⁶³ Kirişcioğlu, a.g.m., 2290; Erendor, a.g.e., 240.

çok güç dinlenmesi; Türk filmlerinin çeşitli bahanelerle gösterilmemesi; Türkler arasında spor ve kültürel faaliyetlerin olmamasıdır.⁶⁶⁴ Türklerin bu şekilde asimile edilmelerinde Arapların çoğu gibi Sünni mezhebinde olmaları, ülkede dağınık bir şekilde yaşamaları, teşkilatlı hareket edememeleri ve Türkiye’den herhangi bir destek alamamaları da etkili olmuştur.

Türkler, Suriye’deki Arap hükümetleri tarafından Araplardan ayrı bir topluluk olarak kabul edilmediği için Türkçe öğrenim veren okulları olmamıştır. Suriye yönetimi Ermeniler ve Süryaniler gibi gruplara azınlık gözü ile bakıp onlara dilleriyle eğitim imkânı verdiği halde Türklere böyle bir hak verilmemiştir.⁶⁶⁵ Suriye’de okullardaki Arap öğretmenler, Türkmen öğrencilere hakaret edip aşağılayıcı davranışlarda bulunmuşlardır. Mesela bu öğretmenlerin, Türkmen öğrencilere; “Siz okusanız da okumasanız da hiçbir yere varamayacaksınız, siz Suriye’de okumakla hiçbir makama gelemesiniz.” sözlerini söyleyerek ırkçı yaklaşımlarla hareket etmelerinden dolayı birçok Türkmen öğrenci, ilkokulda okulu bırakmış, eğitimden uzaklaşmış ve eğitim dışındaki meslek guruplarını seçmiştir. Böylelikle Türkmenlerin önemli kademelere gelmeleri, güç oluşturmaları engellenmek istenmiştir.⁶⁶⁶

Suriye’de 6 yıllık ilkokulun ardından ortaokula gitmek için sınav mecburiyeti vardır. Arapça ağırlıklı soruların sorulduğu bu sınavda Türkmen öğrenciler, Arapçayı çok iyi bilmedikleri için genellikle başarısız olmuşlar ve eğitim hayatları sona ermiştir. Bu durum özellikle kırsal bölgelerde yaşayan Türkmenler arasında okumaya karşı bir ilgisizlik doğurmuştur. Bazı Türk aileler bu nedenle çocuklarını okutmak amacıyla Lazkiye ve Halep şehirlerine gelip yerleşmiştir. Böylelikle liseyi bitirip üniversite öğrenimi gören Türk gençlerinin sayısında artış olmuştur.⁶⁶⁷

Bayır-Bucak Türkmenlerinden liseyi bitirenler üniversitelere gitmek için Türkiye dışında başka devletlere gidebilirdi. Türkiye’de bulunan üniversitelerde okuma yasağı vardı. Buna rağmen liseyi bitiren zeki çocuklar, tüm zorluklarla Türkiye’ye kaçak olarak gelmişler, geçici ikamet alarak Türkiye’nin yabancı uyruklular kontenjan sınavına katılmışlardır. Bu sınavlarda tıp ve mühendislik okullarını kazandıkları zaman ve bu

⁶⁶⁴ Kirişcioğlu, a.g.m., 2290-2291; Börklü, a.g.m., 43; Erendor, a.g.e., 240-241.

⁶⁶⁵ Umar, Suriye Türkleri, 599; Yavuz, C., a.g.m., 65.

⁶⁶⁶ Komurcu, R., (2014). Bir Öğrenci Gözüyle Suriye Türkmenlerinin Eğitim Durumu *Türk Yurdu*, (103) 317, 42.

⁶⁶⁷ Orhonlu, a.g.m., 59; Umar, Suriye Türkleri, 599.

okullardan “kazandı, okuyor” belgesi aldıkları zaman Türkiye hükümeti, bu çocuklara Türkiye’de okumaları için gerekli bursun verilmesine izin vermiştir. Türkiye’de okuyan bu çocukların peşine takılan Suriye ajanları bu çocukları fişlemiş, onların tekrar ülkelerine geri döndüklerinde çalışmalarına, iş kurmalarına engel olunmuştur.⁶⁶⁸

Suriye Devleti, Türkleri kimliklerinden ve tarihlerinden uzak tutmak onları Araplaştırmak için politikalar geliştirmiştir. “Türkler sömürgeci, işgalci ve barbardır. Arapların kadim medeniyetlerinin ve birikimlerinin üzerine konarak Arapların yükselmelerinin önüne geçmiştir.” demek zorunlu kılınmıştır. Suriye rejimi, Türk tarihini ve özellikle de Osmanlı Devleti dönemini her türlü yalanla karalamış, şanlı Türk tarihi lekelenmek istenmiş, Türk düşmanı bir nesil yetiştirmek amaçlanmıştır. Emeviler, Fatımiler ve ilk dönem Abbasileri yüceltilirken Türk dönemleri, Arapların “kara çağı” olarak adlandırılmıştır. Bu bölgede kurulan Tolunoğulları, Akşitler, Artuklular, Kara ve Akkoyunlular, Zengiler, Memlükler, Selçuklular, Safeviler ve Eyyubiler Türk olarak gösterilmemiş, bu devletlerin Türklüğü gizlenmeye çalışılmıştır.⁶⁶⁹

Suriye yönetimi, Türkmenlerin kültür yapılarını bozmak ve onları asimile etmek için birçok tedbir almıştır. Türkçe yayınlar ve programlar yayından kaldırılmış ve yasaklanmıştır. Nitekim bir Türk filminin Türkler arasında uyandırdığı büyük ilgiden ürken Suriye hükümeti, Kuzey Suriye’de Türkçe film oynatılmasını da yasaklamıştır.⁶⁷⁰ Türk varlığının ve kültürünün simgeleri olan yapıt ve eserler ortadan kaldırılarak yerine binalar dikilmiş ve devlet yetkililerine peşkeş çekilmiştir. Örneğin, şehir merkezine kurulmuş ve yüzyıllardır sağlık hizmeti vermiş olan Halep’in Meyselun ilçesindeki Ramazanoğulları döneminden kalan askeri hastane yıkılarak yerine binalar dikilmiştir. Türklere ait eserler kaderine terk edilirken Emevi ve Abbasi dönemlerine ait eserler, Suriye’nin simgesi haline getirilmiştir. Şam’a tarihinde hiç görmediği refah ve huzuru getiren Nurettin Zengi’nin türbesinin ve medresesinin harabe olmasına göz yumulurken Ulu Cami, Emevi Camisi Suriye’nin simgesi haline getirilmiştir.

Türk varlığına işaret eden yer adları ya çarpıtılmış ya da Araplaştırılmıştır. Mesela Halep’te Kazasker ilçesi Kadiasker’e, Ak Yolu Ağyor’a çevrilerek Arapça manalar yüklenmiştir. Ayrıca Türk köylerinden Çoban Bey’in adı Elrai’ye, Kanlı Kuyu Cübbül

⁶⁶⁸ Bozoğlan, a.g.m., 31.

⁶⁶⁹ Cevizci, a.g.m., 33-34.

⁶⁷⁰ Orhonlu, a.g.m., 59.

Dem'e, Hava Hüyük Tel Hava'ya, Turunç Ummu Tuyur'a çevrilmiş, böylelikle Türk kimliğinin izleri silinmeye çalışılmıştır. Suriye yönetimi zamanla Türkler üzerindeki baskıyı iyice artırmıştır. Mesela, Halep'in Gavur Eli kasabasında Türkçe yapılan düğünler yasaklanmıştır. Burç İslam ve Sulayıp Türkmen köylerinde düğünlerde Türk bayraklarının asılması suç sayılmıştır. Köy minibüslerinde Türkçe türkü dinlemek yasaklanmıştır. Yine Türklerin soyadları değiştirilerek Türk benliği tamamen unutturulmaya çalışılmıştır. Böylece birçok aile Araplaşmış ve Türklüğünü unutmuştur. At Ağası soyadı, Etesi; Çiçekli, Şişekli; Kayalı, Keyeli; Sarı, Sari olarak Arapça kelimeleri çağrıştırır şekilde değiştirilmiştir. Diğer binlerce Türk soyadı ise tamamen değiştirilerek Arap soyadları verilmiştir.⁶⁷¹

Suriye'de Türkçe basın yayın faaliyetleri bu bölgede matbaaların kurulmasıyla gelişmiştir. İlk matbaa Halep'te 1830 yılında kurulmuş olan Maruni matbaasıydı. Şam ve Halep matbaaları 1867'de kurulmuştu. Daha sonra Şam'da 1891-92'de Türkçe-Arapça hurufatlı Ravzatü's Şam, 1898'de Hamidiye matbaaları kurulmuştur. Şam'da "Suriye", Halep'te ise "Fırat" adlı Türkçe-Arapça resmi gazeteler yayınlanmıştır. Bu gazeteler haftalıktı. Yine Halep'te resmi olmayan Gadrü'l Fırat adlı gazete de yayınlanmıştır. Halep'teki bu gazeteleri kuran Halep mektupçuluğunda bulunmuş olan Halit Bey (1839-1878) idi. 1878 yılında Şam'da Dımışık adlı bir Türkçe-Arapça gazete çıkarılmıştır. Yine Şam'da Suriye Vilayet Gazetesi adıyla haftalık Arapça-Türkçe bir gazete çıkarılmıştır. 1909'da Halep'te Sada-i Şehba adlı günlük bir gazete çıkarılmıştır. Süreli yayınlar arasında salnameler de önemli bir yer tutmaktadır. Mesela yayınlanmaya 1867'de başlamış olan Halep Salnamesi'nin 1908'de 35'incisi basılmıştır. Şam'da yayınlanan Suriye Salnamesi ise 1900 yılına kadar 32 defa yayınlanmıştır. Halep'te çıkan bir diğer Türkçe gazete ise Vakit adlı gazetedir. Bu gazete Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkarılmaya başlanmış ve 1918'de kapanmıştır.⁶⁷²

Suriye'de Fransız mandası döneminde Halep'te 1922'de "Doğru Yol" adlı Türkçe bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Bu gazetenin yayını 1926 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra yine Halep'te "Vahdet gazetesi" ve haftalık "Yeni Mecmua" yayınlanmış ve bu dergi "Yeni Gün" adını alarak 1936'ya kadar yayın hayatına devam etmiştir.⁶⁷³ Doğru Yol ve Vahdet gazetelerinde tanınmış yazarlarımızdan Refik Halid Karay'ın da yazıları

⁶⁷¹ Cevizci, a.g.m.,34-35.

⁶⁷² Orhonlu, a.g.m., 59-60.

⁶⁷³ Orhonlu, a.g.m., 60; Börklü, a.g.m., 42; Öztürk, Suriye Türkleri..., 1680.

yayınlanmıştır. Refik Halid'in yazıları, İstanbul basını tarafından da yayınlanmıştır. Vahdet gazetesi ve başyazarı Refik Halid, Hatay davasına büyük hizmetlerde bulunmuştur. 1936 yılından itibaren milli kimlik oluşturma politikası gereği Suriye'de her türlü Türkçe yayın yasaklanmıştır. Suriye'de 1937'de iktidarda olan Vatani Partisi, koyu bir Arap milliyetçiliği politikası takip ederek Suriye'de çıkan Türk gazetelerini takip etmiş, yazarlarını tutuklamaya başlamıştır. Suriye'deki Türk basın hayatı Hatay'ın ana vatana katılmasından sonra Halep'te devam etmiştir.⁶⁷⁴

Suriye'de zengin bir Türk halk edebiyatı yaşamaktadır. Halk arasında tıpkı Türkiye'deki gibi Köroğlu, Zaloğlu Rüstem, Âşık Garip hikâyeleri okunmakta ve söylenmektedir.⁶⁷⁵ Halep Türk edebiyatına ve fikir âlemine birçok tanınmış kişi kazandırmıştır. 1918'den sonra tanınmış isimlerden biri olan Türkmen halk şairi Mehmed İbrahim, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı hakkında büyük bir manzum destan yazmıştır. Yüz elliliklerden biri olan Refik Halid Karay, Türkiye'ye yakın olmak için Halep'e yerleşmiş, edebi faaliyetleriyle Halep ismini duyurmuştur. Refik Halid, bazı eserlerini burada meydana getirmiş ve bastırmıştır. Ayrıca o zamanlar harap bir durumda olan Caber'deki Süleyman Şah'ın mezarı hakkındaki yazısı, 18 Mart 1929'da yayımlandıktan sonra Türk kamuoyunun ilgisini çekmiş ve Türk hükümetinin bu türbeyi tamir ettirmesine vesile olmuştur. Refik Halid'in 1938'de Halep'ten ayrılmasından sonra Halep Türk basını güçlü bir kalemden mahrum kalmış ve sesini eskisi kadar dışarıya, Türkiye'ye duyuramamıştır.⁶⁷⁶

Suriye Türkmenleri, şive ve edebiyatları bakımından adeta Türkiye'nin bir uzantısı gibidir. Suriye'de konuşulan ağız, Hatay, Kilis ve Gaziantep bölgesinde konuşulan Oğuz-Türkmen ağızlarının bir devamı niteliğindedir. Hama ve Humus Türkmenlerinin şivesi, eski Osmanlı diline son derece yakındır.⁶⁷⁷ Ortadoğu'daki Türkler arasında Türkiye Türkçesine en yakın olanı Suriye Türkmenlerinde görülmektedir. Bir örnek vermek gerekirse "Kerkük'te, Kerküklülerle konuştuğunuzda çok daha rahat anlaşılabilirsiniz ama Telafer'e gittiğinizde veya Diyala'ya gittiğinizde çok daha zor anlaşılabildiğinizi!" anlarsınız. Irak Türkmenleriyle kıyaslandığında, Suriye Türkmenlerinin Türkçesi, Kerkük

⁶⁷⁴ Orhonlu, a.g.m., 60

⁶⁷⁵ Orhonlu, a.g.m., 60; Tan, T. (4 Aralık 1936). Suriye Türkleri. *Cumhuriyet*, 3.

⁶⁷⁶ Orhonlu, a.g.m., 60.

⁶⁷⁷ Erendor, a.g.e., 201.

Türkçesinden daha rahat anlaşılabilir bir düzeydedir.⁶⁷⁸ Özellikle Suriye Türkleri arasında dil ve kültürlerini en iyi şekilde korumayı başarmış olan Bayır Bucak Türkmenleri, bugün tam Türkiye Türkçesi ile Arap aksanına kapılmadan, sınırlarımız dışında, belki de arı duru Türkçeyi konuşan tek dış Türk cemaatidir.⁶⁷⁹ Suriye Türklerinin dilleri Anadolu ağızlarından çok ufak ayrıntılarla ayrılır. Cerablus çevresinde oturan Türkler, Türkmen lehçesi konuşurlar, K'ları H gibi telaffuz ederler. Lazkiye Türklerinin dili, şive özellikleri Anadolu Türkçesinin bir koludur. Buralarda söylenen halk türküleri, Anadolu halk türkülerinin aynısıdır. Suriye'de şehirlerde oturan Türkmenlerin Türkçesi Arapça tesiri altında kaldığı için bazı kelimelerin telaffuzunda farklar vardır.⁶⁸⁰ Suriye Türkmenlerinin dili, kültürü ve tarihi Anadolu Türklüğü ile bütünlük göstermektedir. Nitekim Suriye'deki Türk varlığı ikinci vatanları, hatta asıl vatanları olarak hep Türkiye'yi görmüşlerdir.

⁶⁷⁸ Yavuz, Suriye İç Savaşında..., 36.

⁶⁷⁹ Bademci, a.g.e., 233.

⁶⁸⁰ Orhonlu, a.g.m. 60.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortadoğu’da sahip olduğu stratejik öneminden dolayı tarih içinde birçok kavim ve devletin istilasına uğrayan Suriye coğrafyası, 11.yüzyıldan itibaren Oğuzların kitleler halinde bu bölgeye gelmesiyle yüzlerce yıl Türk idaresi altında kalmıştır. Halep şehri, Selçuklular döneminde adeta bir Türkmen şehri haline gelmiştir. Yavuz Sultan Selim, 1516 Mercidabık Savaşıyla Suriye bölgesini Osmanlı topraklarına katmış, buralarda Türklerin oynadığı rol iyice artmıştır. Suriye, Osmanlı egemenliğinde Halep, Şam, Trablusşam ve Sayda eyaletlerine ayrılarak yönetilmiştir. Ortadoğu’daki Osmanlı toprakları, I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz ve Fransızlar tarafından imzalanan 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması ile paylaşılmıştır. Ortadoğu toprakları, Osmanlının elinden çıktıktan sonra bir daha huzur yüzü görmemiş, etkileri günümüze kadar süren iç karışıklıklar ve savaşlara sahne olmuştur.

I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti’nin Suriye’den çekilmesiyle burada kalan yüzbinlerce Türk asıllı insan, varlığını koruma mücadelesi vermiştir. Anadolu’da Mustafa Kemal’in işgalcilere karşı başlattığı Milli Mücadele hareketi çerçevesinde kurulan Kuvayı Milliye teşkilatı aynı şekilde Suriye’de de kurulmuştur. Misak-ı Milli sınırlarına dâhil edilmesi düşünülen Halep’teki Kuvayı Milliye teşkilatına mensup Suriyeli Türkler, Özdemir Bey’in liderliğinde Türkiye’nin de yardımıyla Faysal yönetimi ve Arap güçleri ile ittifak kurarak Fransız işgaline karşı direnmişlerdir. Böylelikle hem Anadolu’da hem de Suriye’de direnişle karşılaşan ve oldukça zor durumda kalan Fransızlar, TBMM Hükümeti ile anlaşarak Anadolu’daki işgallerine son vermişlerdir.

TBMM Hükümeti ve Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile güney sınırimız çizilmiştir. Dönemin savaş şartlarından dolayı Halep, İskenderun Sancağı gibi Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerler Fransız mandasındaki Suriye’ye bırakılmak zorunda kalmıştır. Ankara Anlaşması’nın 7. maddesi, İskenderun bölgesinde özel bir yönetim kurulmasını, bu bölgedeki Türklerin kültürlerinin korunmasını ve Türkçenin resmi dil olmasını içermektedir. Dolayısıyla Ankara Anlaşması, Suriye Türkmenleri konusunda Türkiye’ye bir anlamda garantörlük vermiştir. Ankara Antlaşması, Türkiye ile birleşmeyi hedefleyen Suriye Türkmenleri ve Arapların çoğunda büyük bir hayal kırıklığı oluştursa da kurdukları çeşitli cemiyetlerle Türk taraftarı bir politika

izlemeye devam etmişlerdir. Türk Kurtuluş Savaşı'nı desteklemişler, Fransız yönetimi yerine Türkiye'nin yönetimini tercih ettiklerini ilan etmişlerdir.

Türkiye, Hatay davasına özel bir önem vermiş, Mustafa Kemal Paşa, "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz." diyerek bu konudaki düşüncelerini paylaşmıştır. Nitekim Türkiye'nin kararlı tutumu, Hatay Türklerinin çalışmaları ve Avrupa'daki gelişmelerin etkisiyle 1939 yılında Hatay, Türkiye'ye katılmıştır. Suriye Arap hükümetleri, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabullenememişler ve coğrafi haritalarda Hatay'ı kendi sınırları içerisinde göstermişlerdir. Hatta Suriye'deki Hafız Esad yönetimi, Türkiye'ye karşı başta ASALA ve PKK olmak üzere çeşitli terör örgütlerine destek olmuş, Türkiye'yi zor durumda bırakmaya çalışmıştır.

Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra Suriye'nin diğer bölgelerinde yaşayan Türkmenlerin haklarını korumak adına herhangi bir antlaşma imzalanmamıştır. Türkmenler adeta kaderlerine terk edilmiş, bir anlamda ata ocağı olarak gördükleri Türkiye tarafından Suriye coğrafyasında yetim bırakılmışlardır. Hatay'ın Türkiye ile birleşmesine tepki gösteren Suriye'deki Arap milliyetçileri, Türkmenlere yönelik nefret ve baskıyı artırmışlardır. Her şeye rağmen Türkmenler, bir gün Türkiye ile birleşecekleri umuduyla yaşamaya devam etmişlerdir. Nitekim II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1941 yılında Türkmenler Halep Kalesi'ne Türk bayrağı çekerek Türkiye ile birleşme arzularını tüm güçleriyle göstermişlerdir.

Suriye Türkmenlerine yönelik Araplaştırma siyaseti, 1936 yılında başlamış ve Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından itibaren artarak devam etmiştir. Suriye'de Türkiye'nin casusları olarak görülmeye başlanan Türkmenlerin mallarına 1958 toprak reformu ile el konulmaya başlanmıştır. Baas Partisi'nin 1963'te askeri darbeyle Suriye'de iktidarı ele geçirmesi, Türkmenlerin daha çok baskıya uğramalarına ve dışlanmalarına neden olmuştur. Bu dönemde Suriye Türkmenlerine baskının artmasında Türkiye ve Suriye'nin Soğuk Savaş döneminde farklı bloklarda yer almaları da rol oynamıştır. 1946 ve 1967 tarihleri arasında özellikle Bayır Bucak bölgesindeki bazı Türk aileler, Suriye'de kendilerine reva görülen zulme daha fazla dayanamayarak toplu halde Türkiye'ye iltica etmişlerdir. Türkiye'ye giden Türkmenler vatandaşlıktan çıkarılarak malları gasp edilmeye başlanmıştır.

1963 darbesi ile Suriye’de iktidarı ele geçiren askerlerin büyük bölümü, başta Nusayri (Arap Alevi), Dürzi ve İsmaili olmak üzere azınlık kökenli kimselerdendi. Nusayri olan Genelkurmay Başkanı Hafız Esad, 1971’de gerçekleştirdiği askeri darbe sonrası Suriye’nin devlet başkanı olmuştur. Böylelikle Suriye’de nüfusun %10-12’sini oluşturan Nusayri azınlık, ülke üzerinde kesin hâkimiyet kurmayı başarmıştır. Devlet ve ordu kademelerinin çoğuna Nusayri kökenliler yerleştirilmiş, Suriye bu gelişmelerden sonra 40 yılı aşkın bir süre Esad ailesinin demir yumruğuyla yönetilmeye başlanmıştır. Bu durumdan olumsuz anlamda en fazla etkilenenler ise yine Türkmenler olmuştur.

20. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve günümüze kadar yaklaşık yüz yıl süren asimilasyonla Suriye Türkmenleri, hızla Araplaşmaya başlamıştır. Türkmenlerin Suriye coğrafyasında dağınık bir şekilde yerleşmiş olmaları, Araplar gibi tamamına yakınının Sünni olması ve baskılardan dolayı teşkilatlı hareket edememeleri asimile olmalarında en büyük etkenler olmuştur. Suriye’de Türküm demek suç sayılmış, Türkmenlere azınlık gözüyle bakılmayıp Sünni Müslüman olarak kaydedilmişlerdir. Suriye Türkmenleri, siyasi hayatta da adeta yok sayılmışlar ve dışlanmışlardır. Türk kimliğiyle öne çıkan politikacıların önü kesilmiş, faaliyetlerine izin verilmemiştir. Bunda Türkmenlerin kendi içe kapanık yapıları ve örgütlenememiş olmaları da rol oynamıştır. Sünni çoğunluk içinde yer alan Türkmenler, laik ve sosyalist milliyetçi söylemleriyle ön plana çıkan Baas Partisi dışında kalmaya özen göstermişlerdir. Esad döneminde asimilasyon devletin resmi politikası haline gelmiştir. Hafız Esad döneminde toprak reformu adı altında Türkmenlere ait topraklar kamulaştırılarak buralara Arap nüfusu yerleştirilmiştir. Asimilasyon politikaları gereği Türkçe köy isimleri Arapçaya çevrilmiş, Türkiye sınırına yakın bölgelerdeki Türkmenler geri çekilerek bu bölgelere Arap köylüler yerleştirilerek bir Arap kuşağı oluşturulmaya çalışılmış, böylelikle Türkmenlerin Türkiye ile olan bağları zayıflatılmaya çalışılmıştır.

Suriye’de azınlık olarak görülmeyen Türklerin kendi dillerinde eğitim veren okullar açmalarına izin verilmemiş, Türk varlığını ve kültürünü silmek için Türkçe tamamen unutturulmaya çalışılmıştır. Türkçe yayın yapmak ve bu yayınları ülkeye sokmak suç sayılmıştır. Okullarda Arapça eğitim görmek zorunda bırakılan Türkmen öğrencilere Osmanlı ve Türk düşmanlığı aşılarmaya çalışılmıştır. Böylelikle Türkmenlerin kendi dilleri, tarihleri, kültürleri ve en önemlisi Türkiye ile olan tarihi ve kültürel bağları

kopartılmaya çalışılmıştır. Türkmenlerin genelinde, özellikle kırsal kesimde yaşayanların eğitim seviyesi düşük kalmıştır.

Esad döneminde örgütlenmek isteyen Türkmen aydınları ve liderleri tutuklanmış, çeşitli işkence ve baskıya maruz bırakılmışlardır. Türkmen ileri gelenlerine Türkiye'nin casusları olarak bakıldığı için siyasi hayata girmeleri de engellenmiştir. Bu durum Türkmenler arasında siyasal bir milliyetçilik oluşmasını da engellemiştir. Hafız Esad döneminde Türkiye ile olan ilişkilerde de büyük sorunlar yaşanmıştır. Suriye'nin Hatay'ı kendi topraklarına katmak istemesi, Türkiye'ye karşı terörü desteklemesi, su sorunu iki ülke arasındaki ilişkileri uzun yıllar sıkıntıya sokmuştur.

2000 tarihinde Hafız Esad'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Beşar Esad ile birlikte ülkede demokratik reformlar konusunda umutlar doğmuştur. Beşar Esad döneminde Türkiye-Suriye ilişkileri oldukça gelişmiştir. Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelmiş olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkması, komşularla sıfır sorun politikasını savunması ve en önemlisi “Yeni Osmanlı” rolünü benimsemesi Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına yön vermiştir. Türkiye ve Suriye arasında siyasi, ekonomik antlaşmalar yapılmış, iki ülke arasında “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi”nin kurulması ve vizelerin kaldırılması yeni bir dönem başlatmıştır. Suriye Türkmenleri de bu gelişmelere paralel olarak az da olsa rahatlama imkânı bulmuşlardır.

2010 yılında Tunus'ta başlayıp diğer Arap ülkelerine yayılan, demokrasi ve hak arayışlarını ön plana çıkaran Arap Baharı, Mart 2011'de Suriye'yi de etkilemiştir. Esad yönetimi, halkın reform taleplerini yerine getirme görüntüsü verse de meydanlarda demokratik haklar isteyen insanlara karşı askeri güç kullanmaktan çekinmemiştir. Türkiye'nin Esad yönetiminden demokratik reformların bir an önce yapılması ve sivil halka karşı şiddete başvurulmaması konusundaki çağrılarını cevapsız kalmıştır. Suriye'nin göstericilere karşı askeri operasyonları devam ettirmesi Türkiye'nin büyük tepkisini çekmiştir. Yine Türkiye'nin Suriye muhalefetini desteklemesi ve Esad rejimine karşı muhalif grupların toplantılarına ev sahipliği yapması Suriye ile diplomatik ilişkileri koparmıştır. Muhalifler tarafından kurulan Özgür Suriye Ordusu'na da Türkiye tarafından mali ve askeri destek sağlanması, Türkiye ve Suriye'nin birbirine cephe almasına neden olmuştur. Bunun yanında yüzbinlerce Suriyeli mültecinin Türkiye'ye gelmesi, Türkiye'yi sosyal ve ekonomik anlamda yeni sıkıntılara sokmuştur. Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar

ile birlikte Esad rejiminin gitmesi gerektiğini uluslararası alanda savunmaya başlamıştır. Türkiye ve Suriye arasında kurulan dostluğun yerini düşmanlık almıştır. İki ülkenin birbirinin savaş uçaklarını düşürmesi ve Türkiye'nin sınır bölgelerindeki patlamalar sıcak bir savaşın başlangıcı sayılmıştır.

Suriye'deki Arap Baharı süreci, dünya ve hatta Türkiye kamuoyunun fazla bilgi sahibi olmadığı Suriye Türkmenlerini ön plana çıkarmıştır. Mart 2011'deki halk ayaklanması ile beraber Türkmen milliyetçiliği de uyanışa geçmeye başlamıştır. Türkmenler, Esad rejimine karşı gösterilerde yer alarak demokratik ve özgürlükçü tavırlarını ortaya koymuşlardır. Yıllarca her türlü baskı ve zorbalığa boyun eğmek zorunda bırakılan, kimlikleri yok sayılan Türkmenler, Suriye devriminde “biz de varız” diyerek harekete geçmişler, önlerine çıkan bu fırsatı değerlendirme çabasına girmişlerdir. Suriye Türkmenleri konusunda saha araştırması da yapan ORSAM'ın raporlarına göre Suriye'de 1,5 milyon Türkçe konuşan, 2 milyon da asimile olmuş toplam 3,5 milyon Türkmen vardır. Dolayısıyla Türkmenler, Suriye'de Araplardan sonra ikinci büyük etnik grubu oluşturmaktadırlar. Suriye Türkmenleri özellikle Şam, Lazkiye, Hama, Humus, Halep ve Rakka kentlerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar. 2011 yılından 2014 yılına kadar geçen sürede Esad'a ait birliklerin saldırıları sonucunda binlerce Türkmen hayatını kaybetmiş, tutuklanmış, kaybolmuş ve on binlerce Türkmen ise Türkiye ve Suriye'nin diğer komşu ülkelerinde mülteci durumuna düşmüştür.

Türkiye, Suriye Türkmenlerinin varlığını geç fark etmişse de kendisiyle aynı soy, kültür ve tarih birliğine sahip olduğu Türkmenlerin demokratik ve üniter bir Suriye için oldukça kritik bir öneme sahip olduğunu anlamıştır. 2011 tarihinden itibaren Türkmenler, Türkiye'nin de desteğiyle siyasi olarak örgütlenme ve muhalif organizasyonlarda seslerini duyurma çabasına girmişlerdir. Suriye Türkmen Kitleleri, Suriye Demokratik Türkmen Hareketi (Mart 2014'te Suriye Türkmen Milli Hareket Partisi'ne dönüşmüştür.) gibi siyasi oluşumlar içine giren Türkmenler, demokratik taleplerini sunmaya başlamışlardır. 2012 yılında Suriye Türkmenleri Platformu kurularak partiler üstü işbirliğine gidilmiş, böylelikle Suriye Türkmenleri konusunda kamuoyunu bilgilendirmek ve demokratik bir Suriye inşasında söz sahibi olmak amaçlanmıştır. Kendi topraklarında adeta yok sayılan ve her türlü ayrımcılığa uğrayan Türkmenler, Suriye'deki onur ve özgürlük mücadelesinde en önde yürüdüklerini belirtmişlerdir. Bağımsız, ulusal birliğe ve bütünlüğe sahip bir

Suriye’den yana tavır koyan Türkmenler, asli unsur olarak yeni anayasada kimlik ve haklarının tanınmasını, demokratik olarak temsil edilmelerini talep etmektedirler.

Suriye Türkmenleri, toplantılarını Türk hükümetinin desteğiyle yürüterek Suriye muhalefetine yer almaya çalışmışlardır. Türkmenler, Türkiye’nin de çabalarıyla Suriye Ulusal Konseyi’nde ve daha sonra Katar’da oluşturulan Suriye Ulusal Koalisyonu’nda temsilci bulundurmayı başarmışlardır. Geçici Suriye hükümetinde ise iki bakanlık Türkmenlere verilmiştir. Türkmenler, Suriye’deki nüfuslarıyla orantılı olarak muhalefette temsil edilememiş olsalar da Suriye’nin asli unsuru olarak demokratik Suriye’nin inşasında diğer dini ve etnik gruplarla beraber eşit bir rol oynamak istediklerini tüm dünyaya duyurmuşlardır. Türkiye’nin üst düzey desteğiyle Mart 2013 yılında Suriye Türkmen Meclisi kurulmuştur. Suriye Türkmen temsilcilerinin oylarıyla kurulan bu demokratik meclis, Türkmenlerin haklarını uluslararası ortamda savunmayı ve Türkmenler arasında dayanışmayı hedeflemiştir. Esad rejiminin saldırılarına karşı Suriye’de silahlı muhalefete katılan Türkmenler, Ağustos 2012’de Lazkiye’de kendi ordularını kurmayı başarmışlardır. Türkiye’den de silah ve para yardımı alan Türkmen ordusu, Özgür Suriye Ordusu çatısı altında Esad rejimine karşı savaşılmaya başlamıştır. Lazkiye (Bayır – Bucak bölgesi), Halep, Humus, Rakka, Şam, İdlib, Hama ve Tartus Türkmen askeri birlikleri şeklinde örgütlenen Türkmen ordusunun savaşçı sayısı 10 bine yaklaşmıştır. Ancak özellikle Halep ve Lazkiye Türkmenleri arasındaki kopukluk Türkmen birliklerinin de tam anlamıyla birleşip organize olmalarını engellemiştir.

Türkiye’nin Esad karşıtı politikaları, Suriye yönetiminin Türkiye’ye karşı PKK’nın Suriye uzantısı PYD’yi desteklemesine yol açmıştır. Suriye’nin kuzeyindeki Kürt bölgelerinde Esad tarafından güçlenmesine göz yumulan PYD, Türkiye için önemli bir tehdit haline gelmiştir. Suriye’nin kuzeyindeki Kürt bölgelerinde Cizre, Kobani ve Afrin kanton olarak üçe ayrılmış ve özerk bir yönetim ilan edilmiştir. Suriye’nin bütünlüğünü bozacak olan bu durum hem Türkiye’yi hem de bölgede yaşayan Türkmenleri tedirgin etmiştir. PYD, bölgedeki kantonlarını birleştirmeyi ve Bayır-Bucak bölgesini ele geçirerek Akdeniz’e ulaşmayı amaçlamakta, bunun içinde kantonların arasındaki Arap ve Türkmen yerleşimlerini boşaltıp ele geçirmeye çalışmaktadır.

İran, Rusya ve Çin Ortadoğu’daki çıkarları açısından önemli gördükleri Esad iktidarının devam etmesini istemekte ve bunun için de her türlü desteği vermektedirler.

Nitekim Rusya ve İran Suriye iç savaşına askeri güçleri ile müdahil olmuşlardır. Yine Rusya ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde Esad karşıtı tasarıları veto etmeleri, Suriye rejimine yönelik uluslararası müdahale ihtimalini iyice zayıflatmıştır. Afganistan ve Irak'ta olduğu gibi bir batağa saplanmak istemeyen ABD'nin ve Batılı ülkelerin verdiği desteğin sınırlı kalması, Türkiye'nin ve Arap ülkelerinin Suriye iç savaşında farklı gruplara destek vermesi, ÖSO'nun dışında birçok silahlı gücün bulunması, etnik ve ideolojik bölünmüşlük Suriye muhalefetini oldukça zayıflatmıştır. Suriye'deki El-Nusra gibi el-Kaide uzantıları ile PYD-PKK ve Esad rejimi güç kazanırken ÖSO ve Türkmen güçleri zayıflamaya başlamıştır. Suriye'de Esad rejiminin göz yumması hatta işbirliği yapması sonucu El Nusra ve IŞİD gibi radikal unsurlar güçlerini giderek artırmışlar ve ÖSO ile mücadele etmişlerdir.

Rusya, İran ve Suriye'nin medyayı da yönlendirmesiyle muhalif güçlerin aşırı radikal unsurlardan oluştuğu ve bölgeyi cehenneme çevirecekleri şeklinde bir hava oluşturulmuş, bu durum dünya kamuoyunda Suriye muhalefetinin imajını oldukça zedelemiştir. Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar Esad'ın devrilmesine yönelik politikalarını devam ettirirken ABD başta olmak üzere Batılı devletler, artık Esad'ın gitmesinden ziyade enerjilerini IŞİD ile mücadeleye harcamaya başlamışlardır. Bu durum ise İran, Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin desteklediği Esad iktidarının yerini sağlamlaştırmıştır. Esad yönetimi ve muhalefet arasındaki Cenevre görüşmelerinden yapıcı bir sonucun çıkmaması, Suriye'deki kriz ve kargaşanın gün geçtikçe artmasına neden olmuştur. Suriye krizinde en fazla zarar gören bölge ülkesi ise Türkiye olmuştur. Suriye'de Esad rejimi, IŞİD ve PYD tehdidinin yanında İran, Irak ve Rusya ile de ilişkilerimiz her anlamda olumsuz etkilenmiştir. Türkiye'nin etrafı bir anlamda düşman deniziyle çevrilmiştir. Batılı müttefiklerinin adeta yalnız bıraktığı Türkiye'nin payına sayıları sürekli artan mülteciler ve onların getirdiği sosyal ve ekonomik yük düşmüştür. Aynı şekilde Türkmenler de büyük sıkıntılar yaşamışlar ve hala yaşamaktadırlar. Türkiye'nin Suriye'deki uzantıları olarak görüldükleri için en fazla yıkıma, vahşete ve sürgüne uğrayan yerler hiç şüphesiz Türkmen bölgeleri olmuştur.

Kuzey Suriye'deki Türkmen bölgeleri Esad rejimi, PYD ve IŞİD saldırıları sonucu boşalmakta, Türkmen varlığının yok olduğu bir Suriye oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu durum Suriye ile 910 km'lik bir sınırı paylaşan Türkiye için sınır güvenliği sorunu yaratmakta, terör ve kaçakçılık faaliyetlerinin önünü açmaktadır. Esad rejiminin hala devrilememiş olması ve muhalefetin birlikten yoksun oluşu da Türkiye için önemli bir

sorun teşkil etmektedir. Bunun yanında Suriye'nin etnik ve dini temelli küçük devletlere bölüneceği ve kargaşaya sürükleneceği yönündeki teoriler, Türkiye'yi kaygılandırmaktadır. Suriye'deki iç savaş, halen belirsizliğini korumakta ve sonrasında neler olacağı bölgeyi diken üstünde tutmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Kuzey Suriye'de güvenli bir tampon bölge kurarak hem Türkiye'nin sınır güvenliğini hem de bu tampon bölge içerisinde yaşayan yaklaşık 5 milyon sivilin can güvenliğini sağlamayı ve mülteci akınının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Ayrıca kurulması düşünülen güvenli bölge içinde yaşayan 1,5 milyon Türkmen'in güvenliğinin sağlanması demek Türkiye'nin güven ve istikrarının sağlanması anlamına gelmektedir.

Suriye'de Esad sonrası oluşturulması planlanan demokratik ve üniter yönetim yapısında Türkmenler, Türkiye için kilit konumundadır. Çünkü Suriye'nin bütünlüğü ve istikrarı, Türkiye'nin güvenliği ve istikrarı demektir. Bu anlamda Türkiye, PYD, IŞİD ve rejim güçlerinin kısılacında kalan Türkmenlere ve ılımlı Arap muhaliflere her türlü siyasi, askeri desteği sağlamalı ve uluslararası barış gücünün yardımıyla acilen Suriye'nin kuzeyindeki tampon bölgeyi oluşturmalıdır. Türkiye, bu tampon bölge içerisinden kendisine sığınan Türkmenlerin ve Arapların evlerine dönmelerini teşvik edici önlemler almalıdır. Bunun yanında Özgür Suriye Ordusu ile ona bağlı Türkmen ordusu eğit-donat programı çerçevesinde güçlendirilerek PYD-PKK ittifakı ve IŞİD'in Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi engellenmelidir. Ayrıca ÖSO ve özellikle Türkmen ordusunun Suriye'deki etkinliği artırılarak IŞİD'in Suriye'deki varlığı zayıflatılmalı ve IŞİD unsurları bölgeden temizlenmelidir. Suriye'de IŞİD ve PKK/PYD gibi terör örgütlerinin faaliyetlerinin engellenmesinde ve demokratik bir Suriye'nin inşasında Türkiye, Kuzey Irak ve Suriye'deki Türkmenlerin her alanda yanında olmalı, onlara uluslararası desteği sağlamalıdır. Bu durum, Türkiye ve Batılı ülkeler için mülteci akınının ve terör örgütlerinin etkinliğinin oldukça azalması demektir. Yine Türkiye, tek taraflı bir politika izlemeyi bırakmalı, Suriye krizindeki olası senaryoları da göz önüne alarak Suriye rejimi, İran, Irak ve Rusya ile antlaşma zemini aramalıdır. Bu aynı zamanda Türkiye'nin ve Türkmenlerin de çıkarına olacak, bölgesel uluslararası alanda Türkiye'nin elinin güçlenmesine zemin hazırlayacaktır.

Ankara Antlaşması'nın 7. maddesi Suriye Türkmenlerinin kültürel ve sosyal haklarının korunması konusunda Türkiye'ye garantörlük hakkı tanımaktadır. Dolayısıyla Türkmenlerin hakları, hukuki ve siyasi anlamda Türkiye'nin sorumluluğu altındadır.

Türkiye, Esad sonrası Suriye siyasetinde ve anayasasında ülkenin ikinci büyük etnik unsuru olan Türkmen varlığının resmen temsili için çalışmalı, Suriye’de Türk kültürünün gelişmesini ve Türkçenin resmi dillerden biri olarak tanınmasını sağlamalıdır. Türkmenlerin yoğun yaşadığı yerlerde eğitim ve kültür kurumları inşa edilerek Türk insanının her zaman soydaşlarının yanında olduğu vurgulanmalıdır. Suriye’nin bin yıllık Türk yurdu olduğu çeşitli bilimsel yayınlarla dünyaya duyurulmalı, bu konudaki araştırmaların önü açılmalıdır. Türkiye, kendisine sığınan Türkmen mültecilerin yaşam standartlarını düzeltmeli, uzun yıllar ihmal ettiği bu soydaş topluluğa her alanda ayrıcalıklar tanımalıdır. Bunun yanında Türkiye, gerek oluşturulması planlanan tampon bölgede gerekse Suriye’de başta Türkmenler olmak üzere halkın can, mal güvenliği ve sosyal ihtiyaçları için yerli ve uluslararası kuruluşları devreye sokmalı, Suriye’deki Türkmenlerin haklarını BM, Suriye’nin Dostları ve Cenevre toplantılarında gündeme getirmelidir. Bu bağlamda Suriye Türkmen Meclisi’nin Türkmenlerin tek siyasi temsilcisi olarak bu konferanslarda güçlü bir şekilde yer alması ve söz sahibi olması için tüm diplomatik gücünü seferber etmelidir. Türk dünyasında ve uluslararası alanda Türkmenlerin geleceği için kamuoyu oluşturulmalıdır.

Türkiye, Ortadoğu’da elini güçlendiren en önemli unsur olan Türkmenler konusunda kararlı ve planlı bir politika takip etmeli, Türkmen kartını bölge dinamiklerini gözetenek doğru şekilde kullanmalıdır. Türkiye, Suriye’nin yanında Irak, Mısır, Lübnan, Ürdün, Filistin, Yemen gibi Ortadoğu ülkelerinde de milyonlarca Türk asıllının yaşadığını unutmamalı, Ortadoğu politikalarını bu soydaşlarımızı göz önünde bulundurarak inşa etmelidir. Türkiye, bu soydaşlarımızın kimliklerini korumalarına yardımcı olmalı, onların her türlü sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayıp Ortadoğu’daki Türk mirasının yaşatılmasını sağlamalıdır. Türkiye’nin bir baba rolünü üstlenerek Ortadoğu Türklerinin beraber hareket etmesini sağlaması ve onları örgütlemesi, Türkiye’nin ve Ortadoğu Türklerinin geleceğinin teminat altına alınması demektir. Aynı zamanda Türkiye’nin Ortadoğu’daki siyasi, ekonomik ve kültürel gücünün artması, bölgenin huzura kavuşması demektir.

Suriye Türkmenlerinin önde gelenleri de üzerlerine düşen tarihi görevleri yerine getirmelidirler. Bu anlamda Türkmen davasında ortak bir tutum içinde hareket etmeli, birlik ve beraberlik noktasında asla taviz vermemelidirler. Geçmişteki hatalardan dersler çıkarılarak Arap Baharı süreci, aynı zamanda Türkmen Baharı sürecine çevrilmelidir.

Osmanlı'nın çekilmesinden sonra adeta üzeri küllerle örtülen Türkmen varlığı, zümrüdü anka kuşu misali küllerinden tüm varlığıyla yeniden doğma fırsatını iyi değerlendirmelidir. Bunun için Türkmenlere ve Türkiye'ye büyük görevler düşmektedir. Türkmen davası, asla şahıslara ve coğrafi ayrılıklara kurban edilmemelidir. Özellikle Lazkiye ve Halep Türkmenleri arasındaki ayrılıklar kalkmalı, tüm Türkmen bölgelerini kucaklayan ortak bir lider ve askeri güç şemsiyesi altında birleşmelidir. Bu konuda Kuzey Irak'taki Türkmenlerin bölünmüşlüğü ve yaşadıkları göz önüne alınmalı, Kürtlerin Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'de nasıl etkin bir siyasi ve askeri güç oldukları iyi analiz edilmelidir. Suriye'deki barışın, istikrarın ve dolayısıyla Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanmasında Türkmenler, Türkiye'nin değerlendirmesi gereken altın bir fırsat olarak durmaktadır. Türkiye, bu tarihi fırsatı iyi kullanmalı, Türkmen odaklı bir Ortadoğu politikası geliştirerek bölge dinamiklerini kendi lehine çevirmelidir. Unutulmamalıdır ki, Türkmenler de demokratik ve üniter bir Suriye'de, siyasi ve kültürel hakları garanti altına alınmış hür vatandaşlar olarak yaşamak ve arkalarında Türkiye gibi bir gücün olduğunu bilmenin huzuruyla geleceğe sağlam adımlarla yürümek istemektedirler.

Suriye, tarih boyunca Ortadoğu coğrafyasının adeta kalbinin attığı bir ülke olmuştur. O yüzden buradaki gelişmeler, tüm bölgeyi etkilemekte ve dinamikleri değiştirmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, 40 yıl önce "Mısır'sız savaş, Suriye'siz barış olmaz." diyerek bu ülkenin Ortadoğu politikasındaki yerini çok iyi ifade etmiştir. Suriye krizinin devam etmesi, başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu ülkelerindeki krizin devam etmesi demektir. Kanlı bir mezhep savaşı tehlikesinin de hızla büyüdüğü bu coğrafya, barış ve huzur istiyorsa bunu önce Suriye'de sağlamalıdır. Çünkü Ortadoğu'nun fay hattı olan bu ülkedeki sarsıntılar bütün coğrafyanın kaderini etkileyecek güçtedir. O yüzden Türkiye, bu coğrafyada yüzyıllardır yaşamakta olan Türk varlığının bölgedeki barış ve istikrarı sağlamadaki rollerini iyi değerlendirmelidir.

KAYNAKLAR

- 25000 Türkün kurtuluş gününün yakın olduğuna inanıyoruz. (8 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.
- 31 Bayır-Bucaklı Türk makamlarına sığındı. (27 Haziran 1967). *Atayolu*, 1.
- Acun, B., Keskin, B. (Şubat 2016). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG. *SETA*, 9-20.
- Acun, C. (Haziran 2014). Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD). *SETA*, 53, 1-6.
- Akbaba, Y. (23 Ekim 2014). "6-7 Ekim Olayları" ve Çözüm Süreci. *SETA*, 78, 1.
- Akçora, E. (1995). Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11 (32), 379-403.
- Akdemir, S. (2000). Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 6 (1), 213-223.
- Akgün B. (Haziran 2012). ABD'nin Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 10-15.
- Akgün, B., Sarı, B. (Haziran 2016). Sykes-Picot'un 100. Yılında Orta Doğu'nun Siyasi Geleceğine İlişkin Yeni Harita Tartışmaları. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 5-15.
- Altınkaş, E. (2012). Suriye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri. B. Adıbelli (Editör). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 137-149.
- Ankara İtilafına Dair. (1 Mart 1926). *Doğru Yol*, 3.
- Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. (Dördüncü Baskı). Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 159-467.
- Arslan, E. (2012). Libyalaştırılan Suriye ve Unutturulmaya Çalışılan Soydaşlarımız: Türkmenler. *2023*, 130, 37-38.
- Asker, A. (2011). Rusya'nın Suriye Politikası. *2023*, 122, 25-27.
- Ataman, M. (Nisan 2012). Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum. *SETA*, 6, 18-52.
- Atatürk, M. K. (2012). Nutuk (1919-1927). (30. Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 421-424.
- Aydemir, K. A. (2013). Ortadoğu'daki Metruk ve Kayıp Türkler: Lübnan Türkleri. *Türk Dünyası Özel Sayısı-II*, 9 (54), 2319-2329.
- Ayhan, V. (2012). *Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim*. Bursa: MKM Yayıncılık, 47, 364-419.

- Ayhan, V., Orhan, O. (Temmuz-Ağustos 2011). Suriye Muhalefeti'nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler. *Ortadoğu Analiz*, 3, (31-32), 9-15.
- Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (12 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.
- Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (13 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.
- Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (14 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.
- Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (16 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 5.
- Bademci, A. (2014). *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 17-233.
- Bayır Bucak mültecilerinin sayısı devamlı artıyor. (13 Temmuz 1967). *Atayolu*, 1.
- Bayır Bucak Türkleri feryat ediyor ve kurtuluş gününü sabırsızlıkla bekliyorlar. (7 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.
- Bayır Bucak Türklerinin (düşman elinden) kurtarılması bizim için bir izzetinefs ve şeref meselesi olmuştur. (12 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.
- Bayır Bucak ve Hazine'nin kısa bir tarihçesi. (18 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.
- Bayır-Bucak Türklerinin iltica talepleri kabul edilmeyecek. (4 Eylül 1967). *Atayolu*, 1.
- Bayır-Bucaklı 3 Türk daha sığındı. (29 Haziran 1967). *Atayolu*, 1.
- Bayır-Bucaklılar baskı rejiminden yakındı. (28 Haziran 1967). *Atayolu*, 1.
- Bıyıklı, M. (2006). *Batı İşgalleri Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları- Atatürk Dönemi*- İstanbul: Gökkuşbu Yay., 198-204.
- Bilgili, A. (1988). Bayır-Bucak Türkleri. *Türk Yurdu*, 9 (14), 52.
- Bingöl, O., Varlık, A. B. (Aralık 2014). Suriye İç Savaşı'nda Askerî Durum. *Merkez Strateji Enstitüsü*, 006, 1-20.
- Bleaney, C.H. (1995). Suriye'nin Türk Halkları., M. Bainbridge (Editör). (Çev.M. Harmancı). *Dünyada Türkler*. İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 1995'de yayımlandı), 201-203.
- Bozoğlu, İ. (1993). Suriye'de Bayır-Bucak Türkleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, 53, 30-31.
- Börklü, M. Y. (2000). Lozan sonrası Suriye Türklerinin durumu ve genel problemleri. *Türk Yurdu*, 20 (150), 42-45.
- Cevizci, T. S. (2012). Fransa ve Baas Suriye'sinin Türkmenlere Baskıları. *21. Yüzyıl*, 40, 32-35.

- Cevizci, T. S. (2014, Eylül). Suriye Türkmenlerinin Siyasallaşma Süreci ve Son Durumu. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, ORSAM, 35, 84-93.
- Cirablus'ta Türk halkının vaziyeti. (11 Nisan 1938). *Cumhuriyet*, 3.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev: M. Harmancı) İstanbul: Agora Kitaplığı, 158-451.
- Coşar, Ö. S. (21 Kasım 1957). Suriye'deki Türkler. *Cumhuriyet*, 3.
- Çelenk, S. (29 Haziran 1967). Bayır-Bucak Sorunu. *Atayolu*, 1.
- Çetin, T. (2014). Suriye Türkmenleri, *Türk Yurdu*, 103 (317), 35-37.
- Çolakoğlu, Ş. (1991). *Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası 1918-1921-1930*. Ankara: Onur Yayıncılık, 32-245.
- Dağ, A. E. (2010). *Halep Türkmenleri (1918-2008)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 66-104.
- Dam, N. V. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*. (Çev. S. İdiz ve A. F. Çalkıvık), İstanbul: İletişim Yayınları, 39-184.
- Demir, İ. (2004). Hatay Sorunu., T.Yılmaz ve M. Şahin (Editörler). *Orta Doğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları, 343-361.
- Doster, B. (2012). Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası. B. Adıbelli (Editör). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 47-61.
- Duman, B. (Temmuz 2014). IŞİD Operasyonlarının Türkmenler üzerindeki Etkisi. *ORSAM*, 7, 4-7.
- Duman, O. Ö. (2013). İşgal'den İltihak'a Hatay'da Entelektüel Bir Kadro Hareketi, "Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler". *Tarih Okulu Dergisi*, 6 (16), 400-403.
- Dursunoğlu, A., Eren, İ. (2014). *Suriye'de Vekâlet Savaşı*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 876-1016.
- Durukan, M. Y. (2004). Sakıncalı Türkler: Ankara'ya söyleyin bizi vatandaş yapsınlar. *Aksiyon*, 480, 42-44.
- El Hatip, A. (2014, Eylül). Filistin Türkmenlerinin Genel Durumu. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, ORSAM, 35, 95-106.
- Erciyes, E. (2004). *Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 59-60.
- Erdoğan, M. M., (Haziran 2012). Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 17-19.

- Erdoğan, S. (Ocak-Şubat 2015). Bir Dış Politika Aktörü Olarak Avrupa Birliği ve Suriye Krizi. *Ortadoğu Analiz*,7 (66), 16-17.
- Erdoğan, Ş., Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 6-13.
- Erendor, M. (2016). *Suriye ve Türkmenler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay., 39-361.
- Erkmen, S. (Ağustos 2012). Suriye’de Kürt Hareketleri. *ORSAM*,127, 27-29.
- Erol, M. (2014, Eylül). Türk Dış Politikasında Suriye Türkmenleri. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, *ORSAM*, 35, 126-137.
- Esad’a başarısız suikast. (12 Haziran 1996). *Cumhuriyet*, 1, 10.
- Fromkin, D. (2013). *Barişa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*. (Çev: M. Harmancı). İstanbul: Epsilon Yayınevi. (Eserin orijinali 1989’da yayımlandı), 86-437.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1966). *Türk İstiklal Harbinde Güney Cephesi(15 Mayıs 1919-20 Ekim 1921)*, IV. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Resmi Yay. 21-252.
- Gürler, R. T., Özdemir, B. Ö. (2014). El Kaide’den Post-Kaide’ye Dönüşüm: İŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 115-136.
- Hatay artık bizimdir. (24 Haziran 1939). *Cumhuriyet*, 1.
- Hatay devleti tarihe karıştı. (30 Haziran 1939). *Cumhuriyet*, 1.
- Hatay Meclisi açıldı. Devlet Reisliğine Tayfur Sökmen ittifakla seçildi. (3 Eylül 1938). *Son Posta*, 1.
- Hatay Meclisi dün büyük tezahürat arasında açıldı. (3 Eylül 1938). *Cumhuriyet*, 1.
- Hatay, şanlı bayrağımız altında! (24 Haziran 1939). *Son Posta*, 1.
- Hiç bir Türk can ve malından emin değil. (4 Aralık 1936). *Cumhuriyet*, 1.
- Hudutlarımızın ötesinde kalan 25 bin Türkün kara alın yazısı silinmelidir. (6 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.
- İbas, S. (2004). Türkiye Suriye İlişkilerinin Tarihi. T.Yılmaz ve M. Şahin (Editörler). *Orta Doğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları, 46-76.
- İnternet: Cumhurbaşkanı Gül’den Suriye Türkmenleri Platformu’na Mesaj: “Suriye Türkmenleri, Büyük Milletimizin Ayrılmaz Bir Parçasıdır” (17 Aralık 2012). *Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi*, Web: <http://www.tccb.gov.tr/haberler-abdullah-g2201/1726/10688/cumhurbaskani-gulden-suriye-turkmenleri-platformuna-mesaj-suriye-turkmenleri-buyuk-milletimizin-ayrilmaz-bir-parcasidir.html>, Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2015.

- İnternet: Çiçek, N. (13 Şubat 2013). Suriye'de savaşıyan gruplar: Kim nasıl ve ne için savaşıyor. *Time Turk*, Web: <http://www.timeturk.com/tr/2013/02/13/suriye-de-savas-an-gruplarda-kim-kimdir.html>, Son Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.
- İnternet: El-Muhammedi, H. T. (30 Haziran 2015). Suriye Türkmenleri-1. Web: <http://haberiniz.com.tr/haber/dunya/160903/suriye-turkmenleri-1.html>, Son Erişim Tarihi: 6 Ekim 2015.
- İnternet: El-Muhammedi, H. T. (30 Haziran 2015). Suriye Türkmenleri-2. Web: <http://haberiniz.com.tr/haber/dunya/161143/suriye-turkmenleri-2.html>, Son Erişim Tarihi: 6 Ekim 2015.
- İnternet: El-Muhammedi, H. T. (30 Haziran 2015). Suriye Türkmenleri-3. Web: <http://haberiniz.com.tr/haber/gundem/161520/suriye-turkmenleri-3.html>, Son Erişim Tarihi: 6 Ekim 2015.
- İnternet: Gurcan, M. (4 Aralık 2014). İslam Devleti'ne karşı eğit-donat stratejisinin noksanlıkları. *Al Monitor*, Web: <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/12/turkey-syria-united-states-train-and-equip-rebels.html#>, Son Erişim Tarihi: 12 Eylül 2015.
- İnternet: IŞİD rejimle bağlantılı bir örgüt. (22 Ocak 2014). *Anadolu Ajansı*, Web: <http://aa.com.tr/tr/dunya/isisd-rejimle-baglantili-bir-orgut/188590>, Son Erişim Tarihi: 26 Eylül 2015.
- İnternet: IŞİD, Suriye Türkmenlerini Tehdit Ediyor. (27 Şubat 2014). Web: <http://www.turkomania.org/tr/isisd-suriye-turkmenlerini-tehdit-ediyor.html>, Son Erişim Tarihi: 25 Eylül 2015.
- İnternet: Muhaliflerin yol haritası hazır. (30 Aralık 2014). *Al Jazeera*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/muhaliflerin-yol-haritasi-hazir>, Son Erişim Tarihi: 30 Eylül 2015.
- İnternet: Orhan, O. (17 Aralık 2012). Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı'ndan İzlenimler. *ORSAM*, Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4104>, Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2015.
- İnternet: Orhan, O. (17 Aralık 2012). Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı'ndan İzlenimler. *ORSAM*, Web: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121217_sonucbildirge.pdf, Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2015.
- İnternet: Orhan, O. (29 Ocak 2014). Halep'te Türkmenlerin Çobanbey Direnişi. *ORSAM*, Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4932>, Son Erişim Tarihi: 25 Eylül 2015.
- İnternet: Sınıra tampon bölge geliyor. (17 Eylül 2014). Web: <http://www.gercekgundem.com/dunya/70909/sinira-tampon-bolge-gelior>, Son Erişim Tarihi: 30 Eylül 2015.

İnternet: Suriye Türkmenleri Güvenli Bölge İstiyor. (17 Kasım 2014). Web: <http://turk.haberler.us/suriye-turkmenleri-guvenli-bolge-istiyor-374973-haberi/>, Son Erişim Tarihi: 30 Eylül 2015.

İnternet: Suriye Türkmenlerinden Dünyaya Mücadele Çağrısı. (17 Kasım 2014). *İhlas Haber Ajansı*, Web: <http://www.ihb.com.tr/ankara-haberleri/suriye-turkmenlerinden-dunyaya-mucadele-cagrisi-ankara-916013/>, Son Erişim Tarihi: 30 Eylül 2015.

İnternet: Syria. *Central Intelligence Agency*, Web: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sy.html>, Son Erişim Tarihi: 5 Ekim 2015.

İnternet: Syrian Arab Republic. *World Bank*, Web: <http://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic>, Son Erişim Tarihi: 4 Ekim 2015.

İnternet: Türkiye nerelerde güvenli bölge istiyor? (15 Ekim 2014). *Aljazeera Turk*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-nerelerde-guvenli-bolge-istiyor>, Son Erişim Tarihi: 30 Eylül 2015.

İnternet: Türkmen Komutan: IŞİD rejimin ta kendisidir. (5 Şubat 2014). *Dünya Bülteni*, Web: <http://www.dunyabulteni.net/haber/288740/turkmen-komutan-isd-rejimin-ta-kendisidir>, Son Erişim Tarihi: 26 Eylül 2015.

İnternet: Türkmenler Türkiye'ye kaçıyor. (6 Şubat 2014). *Aljazeera Turk*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkmenler-turkiyeye-kaciyor>, Son Erişim Tarihi: 25 Eylül 2015.

İnternet: Yüksel, P. (20 Nisan 2012). Gündem Suriye - Suriye Türkmenleri. *Yeni Makale*, Web: <http://www.yenimakale.com/gundem-suriye-suriye-turkmenleri.html#ixzz38QAxhhYz>, Son Erişim Tarihi: 25 Eylül 2015.

İnternet: Zaman, A. (6 Şubat 2014). Suriyeli Kürtlerin Türkmenlerle Flörtü. *Al-Monitor*, Web: <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/02/kurds-turkmen-alliance-syria-security-al-qaeda.html#ixzz3q3u2v400>, Son Erişim Tarihi: 25 Eylül 2015.

İskenderun ile Antakya bize iade mi ediliyor? (20 Nisan 1934). *Cumhuriyet*, 1, 8.

İsmail, A. (Ocak-Şubat 2015). Suudi Arabistan'ın Suriye Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 7 (66), 23-25.

İsmayilov, E. (Ekim 2015). Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu'da Değişen Güç Dengeleri. *BİLGESAM*, 1255, 2.

Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri II. *Töre Dergisi*, 23, 29.

Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri-I. *Töre Dergisi*, 21, 33-34.

- Kambur, E. T. (2012). 2002'den Arap Baharına Türkiye-Suriye İlişkileri., B. Adıbelli (Editör). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 158-168.
- Kap, D. (Aralık 2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 30, 31.
- Karabat, A. (2013). *Suriye Savaşları*. İstanbul: Timaş Yay, 104-311.
- Karadirek, M. (2014). Bir Öğrenci Gözüyle Suriye Türkmenleri. *Türk Yurdu*, 103 (317), 41.
- Kılınçkaya, M. D. (2008). *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*. (İkinci baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 69-178.
- Kırkhan Ermenileri ve Vatani Kitleleri. (26 Mart 1936). *Vahdet*, 1.
- Kirişcioğlu, F. (2013). Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkmenleri. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 1, 13.
- Kirişcioğlu, M. F. (2013). Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri. *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı-II, 9 (54) , 2286-2295.
- Komurcu, R., (2014). Bir Öğrenci Gözüyle Suriye Türkmenlerinin Eğitim Durumu *Türk Yurdu*, 103 (317), 42.
- Korkmaz, C. B., İltar, L. (2016). Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 5 (13), 91-95.
- Köroğlu, U. (Haziran 2012). İran'ın Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 44-46.
- Maden, F. (2014). Suriye'nin Türkiye Geçmişi. *Türk Yurdu*, 103 (317), 17-21.
- Melek, A. (1986). *Hatay Nasıl Kurtuldu* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2-84.
- Mustafa, A. (2014, Eylül). Suriye Türkmenlerinin Genel Durumu. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumunda (2014, 6-7 Mayıs) sunuldu, Ankara, ORSAM, 35, 79-80.
- Mültecilere yer bulundu. (30 Haziran 1967). *Atayolu*, 1.
- Nadi, Y. (5 Haziran 1938). Sancak nedir? Hatay nedir? *Cumhuriyet*, 1.
- Okur, M. A. (2009). Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 151-152.
- Ordumuzun Antakyaya girişi çok güzel ve çok heyecanlı oldu. (8 Temmuz 1938). *Son Posta*, 1.

- Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1-2), 18-25.
- Orhan, O. (2013). Suriye ve Lübnan Türkmenleri. *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı-II, 9 (54), 2305-2315.
- Orhan, O. (Ekim 2011). Suriye'de Sonun Başlangıcı: Yaptırım Dönemi ve Suriye Ulusal Konseyi. *Ortadoğu Analiz*, 3 (34), 46-47.
- Orhan, O. (Eylül 2009). Saha Çalışmasına Dayalı Bir Araştırma: Lübnan Türkmenleri, *Ortadoğu Analiz*, 3 (34), 33-37.
- Orhan, O. (Mart 2013). Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma. *ORSAM*, 150-22, 8-42.
- Orhan, O. (Temmuz-Ağustos 2011). Suriye Türkmen Hareketi Sözcüsü Ali Öztürkmen ile Röportaj. *Ortadoğu Analiz*, 3, (31-32), 25-26.
- Orhonlu, C. (1988). Suriye Türkleri. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 36, 57-60.
- Över, K. G. (1997). Hicaz'daki Soru İşareti: Suriye Türkleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 16, 1687.
- Özdağ, Ü. (2012). Suriye ve Ortadoğu'da Bölgesel İç Savaş. *2023*, 136, 8.
- Öztürk, B. (Aralık 2012). Avrupa Birliği'nin İran ve Suriye Politikasının Türkiye'ye Etkisi. *Ortadoğu Analiz*, 4 (48), 44-46.
- Öztürk, N. (1988). Suriye. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*.56, 29-38.
- Öztürk, N. (1997). Suriye Türkleri ve Türkiye-Suriye İlişkileri. *Yeni Türkiye Dergisi- Türk Dünyası Özel Sayısı II*, 3 (16), 1675-1682.
- Öztürkmen, A., Duman, B., Orhan, O. (Kasım 2011). Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri. *ORSAM*, 83 (14), 6-25.
- Pirinççi F., Orhan, O., Duman, B. (Eylül 2014). ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları. *ORSAM*, 191, 9-19.
- Rafık, A. (1994). Türkiye-Suriye İlişkileri 1918-1926 (çev: S. Samur). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 88. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1985), 33-72.
- Salık, N. (Kasım 2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 3 (35), 24-29.
- Sancak Türkleri Öldürülüyor. (12 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 1.
- Sandıklı, A. (Haziran 2015). Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği. *BİLGESAM*, 17, 13-31.
- Sandıklı, A., Semin, A., Ünal, B. (Nisan 2015). Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri. *BİLGESAM*, 65, 16-37.

- Sandıklı, A., Semin, A. (Kasım 2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi Ve Türkiye. *BİLGESAM*, 52, 3-44.
- Sarınay, Y. (2000). Atatürk'ün Hatay Politikası-I (1936-1938)., B. Türkdoğan (Yay. Haz.). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 355-384.
- Sarınay, Y. (2000). Atatürk'ün Hatay Politikası-II (1938-1939)., B. Türkdoğan (Yay. Haz.). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara. Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 419-439.
- Semin, A. (Haziran 2015). Irak'ta Türkmenlerin Geleceği ve Kerkük'ün Özerklik İhtimali. *BİLGESAM*, 1225, 1-7.
- Sevim, A. (1979). Kuzey Suriye'de Görünen İlk Türk Emiri Han-Oğlu Harun. *Belleten*, 43 (170), 365-380.
- Sevim, A. (2002). Suriye Selçuklu Melikliği., H.C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). *Türkler*, 4. Ankara: Yeni Türkiye Yay., 764-768.
- Sinkaya, B., (Eylül 2011). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı. *Ortadoğu Analiz*, 3 (33), 39-42.
- Sonyel, S. R. (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 192-194.
- Soy, B. (2004). Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 181-186.
- Soysal, İ. (1983). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 50-303.
- Soysal, İ. (1985). Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939). *Belleten*, 149 (193), 80-105.
- Sökmen, T. (1978). *Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 20-117.
- Suriye Türk mallarına el koymaya çalışıyor. (12 Haziran 1961). *Milliyet*, 1.
- Suriye ve Yunanistan'dan ilticalar. (24 Şubat 1954). *Milliyet*, 7.
- Suriye'de Türk halkına yapılan işkenceler. (24 Ocak 1947). *Cumhuriyet*, 3.
- Suriye'de Türklere karşı tazyik başladı. (15 Ocak 1947). *Cumhuriyet*, 1.
- Suriye'deki Türkler Yurdumuza Sığınmıyor. (6 Aralık 1956). *Cumhuriyet*, 1.
- Suriye'deki Türklerin topraklarına el konuyor. (11 Ocak 1964). *Milliyet*, 7.
- Suriye'den Bayır Bucaklı 5 Türk daha iltica etti. (22 Temmuz 1967). *Atayolu*, 1.
- Suriye'den de ilticalar devam ediyor. (3 Şubat 1954). *Cumhuriyet*, 1, 6.

Suriye'den göç ettiler. (13 Ocak 1964). *Milliyet*, 3.

Suriye'den ilticalar artıyor. (22 Aralık 1953). *Milliyet*, 7.

Suriye'den ilticalar. (3 Şubat 1954). *Milliyet*, 1.

Suriye'den ilticaların ardı arkası hala kesilmedi. (21 Ağustos 1967). *Atayolu*, 1.

Suriye'den yurdumuza ilticalar fazlalaşıyor. (19 Aralık 1953). *Milliyet*, 3.

Suriyede Türkiye lehine nümayişler. (13 Aralık 1948). *Son Posta*, 1,7.

Süratle halledilmesi gereken milli dava. (14 Nisan 1955). *Atayolu*, 1.

Şahin, İ. (1981). XVI. Asırda Halep Türkmenleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, 712.

Şamil, A. (2003). Golan Türkmenlerinin Kaderi., Ü. Özdağ, Y. Kalafat, M. S. Erol. (Editörler). *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği*. Ankara. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 183-187.

Şandır, M. (1998). Suriye Türklüğü. *Türk Yurdu*, 18 (133), 7-16.

Şen, A. (Ekim 2015). Suriye Askeri Muhalefeti. *ORSAM*, 202, 35-92.

Şen, S., (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*. İstanbul: Birey Yayıncılık, 95-313.

Şeşen, R. (1990). Selçuklular'dan Önce Şam (Suriye Ve Filistin) Diyarında Türklerin Rolü. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 65, 141-145.

Tan, T. (3 Aralık 1936). Suriye Türkleri. *Cumhuriyet*, 3.

Tan, T. (4 Aralık 1936). Suriye Türkleri. *Cumhuriyet*, 3.

Taneri, A. (1992). Ca'ber Kalesi., *TDVİA*, 6. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 525-527.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 13 Ekim 1921, II, 300-315.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 18 Ekim 1921, II, 360-372.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 27 Haziran 1921, II, 90-93.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 12 Ekim 1921, II, 290-296.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 12 Mayıs 1921, II, 72-78.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 13 Ekim 1921, II, 303.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 14 Şubat 1921, I, 426-427.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 15 Ekim 1921, II, 318-331.

- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 15 Ekim 1921, II, 328.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 16 Ekim 1921, II, 334-358.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 16 Ekim 1921, II, 339-355.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 17 Mart 1921, II, 5-7.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 18 Ekim 1921, II, 366-367.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 27 Kasım 1936, XIII, 70-79.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 30 Temmuz 1921, II, 128-130.
- TBMM. (1980). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, I, 24.04.1920. Ankara: TBMM Basımevi, 3.
- Tekin, M. (1993). *Hatay Tarihi*. Hatay: Hatay Kültür, Turizm Ve Sanat Vakfı Yayınları, 90-249.
- Tekin, M. (1993). Suriye'de Türkmen Bölgesi ve Basında Bayır-Bucak Türkleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, 53, 21-24.
- Tunçay, M.(1976, 9 – 11 Nisan). “*Hatay Sorunu ve TBMM*”, *Türk Parlamentoculuğunun İlk 100 Yılı (1876-1976)*. Kanuni Esasi'nin 100. Yılı Sempozyumunda sunuldu, Ankara, 251-253.
- Türk ordusu Hatay’a girdi. (5 Temmuz 1938). *Cumhuriyet*, 1.
- Türkmen, Z. (2003). *Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922 - 1925)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 85-90.
- Umar, Ö. O. (1996). Milli Mücadele Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1923). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 101, 25-38.
- Umar, Ö. O. (1999). Suriye’de Kurulan Kuvay-ı Milliye Teşkilatı ve Üyeleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 121, 2.
- Umar, Ö. O. (2002). Suriye Türkleri., H.C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). *Türkler*, 20. Ankara: Yeni Türkiye Yay., 594-600.
- Umar, Ö. O. (2003). *Türkiye-Suriye ilişkileri (1918-1940)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay., 1-299.
- Umar, Ö. O. (2004). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 170-456.
- Üç Türk nahiyesi Lazkiye’den ayrılarak Hatay’a bağlanmasını istediler. (16 Ocak 1937). *Cumhuriyet*, 7.
- Wilgenburg, W., Tanır İ., Hossino, O. (Aralık 2012). Birlik mi, PYD’nin Güç Gösterisi mi? Erbil Anlaşmasından Sonra Suriye Kürt Dinamikleri. *ORSAM*, 138, 8-10.
- Wright, R. (2013, September 29). Imagining a Remapped Middle East. *New York Times*, 7.

- Yavuz, B. (2000). 1921 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması'nın Hazırlık Aşaması., B. Türkdoğan (Yay. Haz.). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 222-224.
- Yavuz, C. (2007). Suriye'de Türkler. 2023, 76, 59-65.
- Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yay., 185-462.
- Yavuz, C. (Ocak-Şubat 2014). Suriye İç Savaşında Sıkışan Suriye Türkmenleri. *Devlet*, 11 (451), 36-41.
- Yavuz, C., Erdurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye-Orta Doğu'da Kırılan Fay Hatları*. Ankara: Berikan Yayınevi, 152-257.
- Yazıcı, A. (Haziran 2012). Rusya'nın Suriye Politikası. B. Akgün (Editör). Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 40-42.
- Yılmaz, T. (1997). *Türkiye'nin Ortadoğu'daki Sınır Komşuları İle İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 99-101.
- Yılmaz, T. (1999). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Genel Bir Değerlendirmesi ve Bu İlişkilerde Suriyeli Türklerin Durumu. *Türk Kültürü Dergisi*, 37 (430), 105-109.
- Yılmaz, T. (2011). Suriye'de Baas Yönetimi. *Mülkiye Dergisi*, 35 (272), 106-113.
- Zaman, A. (25 Kasım 2013). Katliniz vacip karılarınız hediye. *Taraf*, 1, 13.

EKLER

EK-1. Sykes-Picot Antlaşması'na (16 Mayıs 1916) göre Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarının paylaşılması

Akgün ve Sarı, a.g.r., 6.

EK-2. Ali Şefik Özdemir Bey'in Hatıraları

Ayıntab müdafilerinden Özdemir'in hatıraları Fransa, vaktile Suriye millî hareketini nasıl bastırmıştı?

**Türk - Arab Muhadenet Cemiyeti, Suriyenin
istiklâlî için mücadele ediyordu; fakat...**

— 1 —

Gazi Ayıntabın meşhur ve kahraman müdafilerinden biri olan Özdemir, bazı hususî işlerini görmek üzere Gazi Ayıntaba gelmiş ve Gazi şehrin kurtuluş bayramında hazır bulunmuştur. Gazi Ayıntab hususî muhabirimiz, bu esnada Özdemirle görüşmüş ve kendisinden, Ayıntab müdafaasında çalışmadan evvel, iştirak ettiği Suriye istiklâl hareketi hakkında bir hayli kıymetli notlar almıştır.

Bu notlar, Suriyenin istiklâlî için Türklerin nasıl çalıştıklarını ve Fransızların da aksine olarak bu istiklâl mücadelesini boğmak için nasıl uğraştıklarını göstermesi itibarile cidden ibret alınacak "bilhassa Suriyeliler için" bir mahiyettedir. Birkaç gün sürecek olan bu yazıları, Türkler kadar, dünü unutmuş görünen Suriyelilerin de okumalarını tavsiye ederiz.

Sözü Gazi Ayıntab hususî muhabirimize bırakıyoruz.

Özdemir, Gazi Ayıntab müdafaasından evvel Suriyenin istiklâl mücadelesine de iştirak etmiş bir kumandandır. Gazi Ayıntaba gelişini büyük bir fırsat sayarak Suriye hareketi hakkında, bana notlar vermesini rica ettim. İsminin gazetelerde mevzuu bahsedilmesini bile istemeyecek kadar mütevazı ve mahviyetkâr olan Özdemir, rica ve ısrarlarıma dayanmayarak nihayet arzumu yerine getirmek nezaketini gösterdi. Özdemir'in anlattıklarını aynen okuyucularıma takdim ediyorum.

Suriyedeki millî mücadele, Türk - Arab Muhadenet Cemiyeti

Türk ordusu Suriyeyi terkettiği zaman ben Halebde kalmıştım. Halebin sukutunu müteakıb vaktile Türkler sayesinde saadet ve refaha erişmiş bazı nankörlerin Türkler aleyhine besledikleri husumetleri ve pek adi ihanetlerine şahid olmuş, ruhumda bu hainlere karşı derin bir nefret hissi uyanmıştı. Bu adilikleri memleketin diğer saf ve temiz simalarına anlatmak ve Türklüğe karşı irtikâb edilen cinayetlerin mahiyetini meydana çıkarmak için birşey yapmak arzusu ile kıvranıyordum.

Nihayet kararımı verdim ve kararıma iştirak edecek arkadaşlar da buldum. 2 şubat 1334 tarihinde (Türk - Arab Muhadenet Cemiyeti) nin temelini kurdum. Talih bize çok yardım etti. Az zamanda eli silâhlı birçok kimselerin cemiyete intisabları temin olundu.

Ne yazık ki, 28 şubat 1334 te zuhur eden bir hâdise, cemiyetin faaliyet ve inkişafına mâni oldu. Bilmem hangi bir tahrik neticesi, Halebde, İngiliz ordusunun gözleri önünde bir iğtişâş çıkmıştı. İngiliz askerî hâkimi cemiyetimizin, bu hareketle alâkadar olduğunu ileri sürerek bizi dağıttı. Arkadaşlarımızın bazıları menkûb oldu. Ben, Halebden salimen çıkmaya muvaffak oldum.

Meydanı Ekbez ve İslahiye mıntakasına iltica etmiştim. Bu havali sekenesi arasında teşkilât yaparak güzergâhtaki düşman kollarını vurmak istedim. Türk ve Kürdlerden mürekkebe olan ahali buna muvafakat etti. Fakat, ancak harman sonu bu kararıma iştirak edebileceklerini

Özdemir'in Gazi Ayıntab müdafaası sırasında alınmış bir resmi

söylediler. O sırada Yunanlılar İzmir'i işgal etmiş ve teessürüm bir kat daha artmıştı. Harman sonunu beklemek benim için gayrimümkün birşeydi. Attığım adımda ölmek olsa da dönmek yoktu. Şairin şu beyti rehberimdi:

«Öyle bir şiddetli tasâm ile çıktım ki yola
Karşıma çıksa eğer senki mezarım dönmem»

Halebde dağıtılan arkadaşları görmeğe ve cemiyetimizi yeniden ihyaya çalışmağa, nihayet talihimi bir de şarkî Suriyede denemeğe karar verdim ve Halebe gittim. Orada bulduğum arkadaşlarla uzunboyu konuştuk. Neticede, Deyrizor taraflarında bir hareket vücude getirmek için Şammar aşiretile anlaşmağı tesbit ettik.

Kararımızı müteakıb ben bir kervan arasında Şammar'a kadar gidebildim. Aşair reislerinden büyük bir hüsnü kabul görmüştüm. İzah ettiğim maksad ve gayeyi muvafık gördüler. Bunlar, Türklere karşı nankör davranmamışlar ve davranmıyorlardı.

O zaman Şamda vaziyet nasıldı?

Deyrizor'u üssühareke yapıp Halebe karşı akın etmek teklifimi bir şartla kabul ettiler. O da: bu aşairin şeyhülmeşayihî olup Şamda Faysal'ın nezdinde bulunan Şeyh Abdülâziz Cerbe'nin gelip başlarına geçmesi idi. Reisleri bu arzudan vazgeçirtmek imkânı yoktu. Çünkü, kendileri arasındaki geçimsizliğin izalesi şeyhülmeşayihînin vücudile kaımdı. Esasen onu getirmedikçe bir muvaffakiyet istihsalı de müşküldü. Şama gitmek zaruretinin kat'î olarak hissettim.

Şammar'dan Şama deve satmağa giden bir kafileye katıldım ve o cehennemî sıcakta Badiyetüşşam'ı ancak on yedi günde katetmek suretile 3 ağustos 1335 tarihinde Şama vâsıl oldum.

O sıralarda Şam bir hercümerce manzarası arz ediyordu. Sebebi; Suriye halkının kendilerine mandater olarak kabul edecekleri devleti seçmek için Amerika devletlerinden müntahab bir heyetin umumî reye müracaat etmek üzere Şamda bulunması idi. İngiliz ve Fransız mümes-sillikleri ekseriyeti kazanmak için halkı altın yağmuruna boğuyordu.

(Arkası var)

Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (12 Ocak 1937). Cumhuriyet, 5.

EK-2. (devam) Ali Şefik Özdemir Bey'in Hatıraları

Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları

Suriyenin millî mücadelesine Türklerin yardımı

Türk - Arab Muhadenet Cemiyetinin emrindeki 17,000 kişi Fransızlarla harb etmişti

Halkın ruhî halâtı ve vatani hisleri üzerinde esaslı tetkikler yaptım. Gayemin tahakkuku için burada zemin ve zaman çok müsaiddi. Bir kısım halk Amerikan, İngiliz ve Fransız mandaları lehinde tezahürat yaparken diğer taraftan da bir zatın peşine düşmüş olan binlerce müsellâh zat Merce meydanında «Tam istiklâl isteriz!» sesleriyle etrafı cınlıyordu. Bu ateşli kütlenin mandalar aleyhindeki nümayişine hayran olmuştum. Kendilerine zahir arayan bu vatani halk kütlesile teşriki mesai edebileceğimi anladım.

Şeyh Abdülâziz Cerbe'yi buldum. Fakat, bu cahil liderle cölde hiçbir iş yapamayacağımı anlamıştım. Şimdiki halde orayı ileriye bırakmak ve burada faaliyette geçmek en muvafık bir hareket olacaktı ve öyle yaptım. Halebde dağıtılan cemiyetimizi burada açmak için çalışmaya başladım.

Mehmed Fevzi Paşa

Şamda teccüs etmiş olan Faysal hükümeti nezdinde, büyük nüfuz ve kudrete sahip olan eski Osmanlı meb'uslarından Mehmed Fevzi Paşa ile baba dostu idik. Kendisini gördüm. Fikirlerimi söyledim ve Türk - Arab Muhadenet cemiyetinin yeniden teşkiline yardımını ve bu cemiyetin riyasetini kabul etmesini rica ettim. Birkaç gün tereddüd ettiyse de sonradan kabul ile Türklüğe karşı beslediği vefakârlığı ispat etti.

Mehmed Fevzi Paşa, hakikaten değerli bir zattı. Az zamanda Şamın temiz ve vatanperver simalarını cemiyete almaya muvaffak olmuştu. Nüfuzumuz gittikçe artıyordu.

Amerikan heyetine yirmi dört maddelelik kuvvetli delilleri muhtevi bir takrir verdik. Bunda hulâsaten şöyle demistik: «Türkiye istiklâlini muhafaza ederse Suriyeyi de mukadderatını tayinde serbest bırakınız!»

Takrire muttali olan İngiliz ve Fransız mümessilleri, hatta Faysal küplere binmişti. Aleyhimizde takibata geçtiler. Fakat takririn başında Mehmed Fevzi Paşanın imzasını gören Faysal, takibatı ıcrasından çekinmiş, meseleyi örtbas ve Mehmed Fevzi Paşayı gaye aleyhinde elde etmeği daha muvafık bulmuştu.

Ne yazık ki, talihsizlik burada da yüz gösterdi. Aradan bir hafta geçmemiştik ki, Mehmed Fevzi Paşa füc'eten öldü. Paşanın anı vefatı bizleri derin bir endişeye ve cemiyetin devamını da tehlikeye sokmuştu.

Vakit nakiddi. Türk - Arab Muhadenet cemiyetinin başına merhum avarında birisini getirmek lâzımdı. Temas ve tetkiklere giriştik. Gizliden gizliye yaptığım tetkikat sonunda bize iki kişinin reislik edebileceğine kanaat getirdim. Bunlar - dan biri (tam istiklâl isteriz) diye bağıran müsellâh halk kütlesinin başındaki Şeyh Kâmil Efendi Elkassab, diğeri de, Halebli siyasi bir fırka lideri İbrahim Hanano idi.

ni tavsiye ederken Türkiye haricinde bulunan eski bir vatandaş sifatile Türkiye'de ve komşu memleketlerde bulunan Ermenilere de kalbimin bütün samimiyetle şu tavsiyede bulunmak isterim:

«Söz değil, ıcrat beklemek hakkını haiz olabilmek için evvelâ bize düşen vazifeleri yapalım, hizmet etmesini öğrenelim. «Dost» larımızı çok tecrübe ettik, biraz da «düşman» larımızı tecrübe edelim!..»

İbrahim Hanano'nun hatası

İbrahim Hanano müfrit bir Arab milliyetperveri idi. Türklerle elele vermek taraftarı değildi. (Bu hatasını bilâhare, memleketi düşman çizmeleri altında çig-nenirken anlamış ve müteessiren Maraşa iltica etmiştir). Seyh Kâmil ise büyük bir alim ve müdekkik, uzağı gören siyasi bir şahsiyetti. Anlaşmakta güçlük çekmedim. Cemiyetimizin siyasi liderliğine mu-maileyhi ve askerî müşavirliğine de hahts bir Türk olan erkânıharb miralay Yahya Hayatiyi getirmek gibi mühim bir muvaffakiyet elde edildi. Bizimle gizli çalışan Yahya Hayati Faysal hükümetinin ordu müfettişi idi.

Artık cemiyetimiz yeniden hayata kavuşmuş, gittikçe kuvvetlenmeğe başlamıştı. Bunu anlatabilmek için cemiyet emrinde Şam halkından on yedi bin müsellâh adam bulunduğunu söylemek kâfi - dir, sanırım. Müsellâh kuvvetlerimiz bol cepane ve hatta birçok makineli tüfek ve bombaya da malikti. Türk, Kürd, Suriye ve Iraklı olmak üzere 300 kadar da yer-minli zabıt iltihak etti. Bu millî kuvvetler siyasi gayemizin müdafaasında çok müessir ve amil olmuştur. Cemiyet gittikçe taazzuv ediyordu. Memleketin bütün temiz ve vatanperver simaları çatımız altında toplanmıştı.

Buradaki vaziyet te Anadoludaki vaziyetin ayni idi. Orada nasıl bir İstanbul hükümeti ve karşısında Anadoludaki millî Kemalist teşekkül varsa burada da Arablık kisvesine bürünmüş bir Faysal hükümeti ve karşısında Türklerle elele vermek isteyen millî bir Suriye birliği vardı. Mücadele her iki tarafta da aynı idi. Türkiye'de, Kemalistler bir taraftan harici ve müstevli düşmanla uğraşırken, diğer taraftan da nasıl Halife ordusu ve ona muzahir olan dahildeki kara kuvvetlerle uğraşmak mecburiyetinde kalmışsa Suriyedeki millî teşekküller de bir taraftan müstevli Fransız kuvvetlerle çatışıyor, diğer taraftan Faysal hükümetince ihdas edilen maniaları yenmeğe çalışıyor.

Bir Fransız bendesi ve ve Türk düşmanı

Faysal hükümetinin başında bulunan Ferik Ali Rıza Rikâbi müfrit bir Türk düşmanı idi. Bu Fransız bendesi memleketini ecnebi bir devletin mandasına satmıştı. Vatanperver halkın ruhundan doğmuş olan mücadelenin inkişafına sed çekmek için her çareye başvuruyordu. Suriyelilerle Türklerin elele vermek istediklerini anladığı gün, bir Fransızdan ziyade Fransız olmuş, şarkî Suriyenin, yani Faysal hükümetinin idaresi altındaki halvalinin işgali için yürümeleri ve bu takdirde Arab hükümetinin kendilerine zahir olacağı yolunda Beyruttaki Fransız işgal kuvvetleri kumandanına mükerrer ren müracaatte bulunmuştu.

Fransızlar vaziyetten istifade için sabırsızlanıyor ve İngilizleri şarkî Suriyede kendilerini serbest bırakmaları hakkında tazyik ediyorlardı. Bunda muvaffak ta oldular. İngilizler muvakkaten çekildiklerini ilân ederek Şam, Humus, Hama ve Halebdeki kuvvetlerini aldılar. Şarkî Suriye 1335 sonbaharında İngiliz işgalinden kurtuldu. Bunu müteakib bu manatığı işgal için Fransız kuvvetleri harekete geçti.

[Arkası var]

Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (13 Ocak 1937). Cumhuriyet, 5.

EK-2. (devam) Ali Şefik Özdemir Bey'in Hatıraları

Ayıntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları Suriye hareketi Büyük Şeften direktif alıyordu

Atatürkün o zamanki direktifleri, bugün Suriye-
lilerin görmek istediklerinden başka birşey değildir

— 3 —

Fakat, Fransız kuvvetleri İngilizlerin tahliye ettiği mintakayı kolayca işgal etmenin mümkün olmadığını gördü. Çünkü, Sayda ile Sur arasındaki Cebeli Amil, şimalde Kuneytara'nın garbinde ve Lübnanın şarkında Hasbiya ve Raşya, daha şimalde Humus ve Trablusşam demiryolu güzergâhındaki Telkeleh, gene şimalde Aleviler mintakası olan Cebeli Nusayri ve daha şimalde Türklerle meskün bulunan Kuseyr ve Antakya havâlisindeki Cesrişşür, Edleb ve Cesri Hadid noktalarında ve yani cenubdan şimalde kadar uzanan bir hattı müstakim üzerinde müdafaa tertibatı almış millî kuvvetlerle karşılaştı. Ve neye uğradığını şaşırıldı.

İngiliz ordusunun çekilmesile Fransız ordusunun işgal harekâtına geçmesi arasında iki aylık bir zaman vardır. Bu müddet zarfında şarkî Suriyedeki millî birlikler fırsattan istifade ile Şam'daki teşkilâtını bütün Suriyeye, hatta şimali Filistin'e kadar teşmile muvaffak olmuş, en mühim sevkulceş noktaları tutmuş, namus ve vatanperverliğine inandığı birçok sivil ve zabiti yerli ve aşiret kuvvetlerinin başına çekmiş, işgal kuvvetlerinin hareketine çekinden bir sed çekmişti. Bu kuvvetlerin başına geçen ve çok büyük muvaffakiyetler temin eden Suriye millî kuvvetleri rüesasından bazılarını hürmetle yad etmek isterim. Bunlar arasında bilhassa, Cebeli Amilde Elhuş ve Dey - rilamre'yi Fransızlardan harben istirdad edip onları büyük zayıata uğratan ve külliyyetli mühimmatı harbiye ile birkaç top ve mitralyöz iğtinam eyleyen Merciyun havâlisindeki aşiret reisi Seyh Emir Mahmud Elfauri ve Sur eşrafından çete reisi Kâmil Bey Elesad, Kuneytara cephesinde binbaşı Ali Hulki, Hasbiya ve Raşya cephesinde Metula aşireti reisi Milmim Kasım ve biraderleri, Telkerh cephesinde Dindiş aşireti reisi Seyh Abdullah Bey Elgenc ve akrabaları, Cebeli Nusayriye cephesinde Alevilerin reisi büyük mücahid ve kahraman Esseyh Salih Elâlevî, erkânıharb binbaşı Galib Sulan ve şeyhin yeğeni Seyh Enis ve Türk manatığı cephesinde çete reislerinden milis binbaşı Necib Uveyd ve rüfekaşı yüksek varlıklar göstermiş değerli kahramanlardır.

Fransız işgal kuvvetleri bu millî kuvvetler karşısında bunca gayretine rağmen bir karış toprak işgal edememiş ve hatta evvelce tahtı işgalinde bulunan ve Sur - Sayda cephesinde mühim bir sevkulceş noktası olan Elhoş ve Dirülümre'yi millî kuvvetlere terke mecbur kalmıştır.

Fransızların bir mağlûbiyeti

General Gouraud'nun (Guro) ikinci plânı şuydu: Cenubdan şimalde kadar uzanan millî cephenin amudufikarisini kırmak için Humus şehrini işgal etmek. Bu maksadla sevkettiği büyük bir kuvvet, Telkelh noktasında müdafaa tertibatı almış olan Dindiş aşireti tarafından karşılanmış ve azim zayıat vererek ricate mecbur kalmıştır. Binlerce kişinin ölümü, külliyyetli miktarda mühimmatı harbiye ve birkaç topun müdafiler eline geçmesiyle neticelenen bu mağlûbiyet General Gouraud'nun maneviyatı üzerinde derin

tesir bırakmış ve onu ümitsizliğe düşür - müştür.

Hatırimda kaldığına göre 1335 senesinin nihayetlerine doğru cereyan eden bu vak'ayı müteakib General Gouraud işi yumuşaklığa ve siyasete döktü. Bir taraftan muhasamatı terk ile anlaşmak ve bu anlaşmayı millî kuvvetlere de kabul ettirmek için Faysal hükûmeti nezdinde teşebbüste bulunuyor, diğer taraftan da şarkî Suriyedeki muvaffakiyetlerini teşhil için Filistin İngiliz kuvvetleri kumanda - nını tazyika devam ediyordu. Buna da muvaffak oldu. Muhasamatın terki için Arab hükûmetini İngilizler de tazyika başlamışlardı.

Atatürkün direktifleri

Buna takaddüm eden muhtelif tarihlerde, Büyük Şef Atatürke Suriyedeki mücadelemizin mahiyetini arz ederek yüksek bilgilerinden ilham, askerî harekât ve siyasî vaziyet hakkında direktif ve talimat almak üzere birçok teşebbüslerde bulunulmuş ve ezcümle avukat Said Haydarı İstanbul'a ve diğer bir arkadaşı da Mardindeki beşinci fırkaya göndermiştik. Said Haydar, o zaman Harbiye Nazırı olan Mersinli Cemal Paşa ile de görüş - müş, Suriyedeki vaziyetin içyüzünü Büyük Lider'e bildirmesi ricasını ayrılmıştı. Mardine gönderdiğimiz maruzata beşinci fırka komutanı merhum General Kenan vasıtasıyla cevap almak şerefine nail olmuştuk ki, bu, Fransızların Telkeleh'teki büyük mağlûbiyetleri zamanına tesadüf eder. Büyük Liderin maruzatımızı hüsnü kabul etmesi, zafer nesesi içindeki mücahidinin ruhunda tarifi mümkün olmayan derin bir azim ve iman husule getirmişti. Büyük Mustafa Kemal'in Suriye hakkındaki askerî ve siyasî direktifleri yalnız birlik dahilindekiler değil, onlar haricindeki aklı selim ve mantık sahibi Suriyeliler tarafından bile büyük meserret ve hüsnüniyetle telâkki edildi. Esasen, o tarihte, Suriye millî birliğine vermiş oldukları direktif ve veche bugün Suriyeliler için görmek arzusunda bulundukları şeyden başka birşey değildir.

Rıza Rikâbî'nin ihaneti

İngiliz ve Fransız sefirlerinin Faysal hükûmetini muhasamatı bilâ müddet terketme hakkındaki tazyiklerinden istifade eden kabine reisi Rıza Rikâbî Riyak ve Balebek'te bulunan muntazam Arab kuvvetlerini anı olarak geriye çekmiş ve bu iki şehrin Fransızlar tarafından işgali için bir zemin hazırlamıştı. Bu vaziyet hükûmetle millî teşekküller arasında şiddetli bir münakaşanın başlamasına sebep oldu. Neticede, millî teşekküllerin Faysal karşısında gösterdikleri tecellüd semeresini verdi. Rikâbî kabinesi istifaya mecbur kaldı. Rikâbî'nin sukutundan bilistifade yeni kabinenin teşkili millî meclis ve teşekküller heyeti faalesinden olup elyevm Suriye devleti Reisicumhuru bulunan Türk muhibbi ve millî vatanperver Haşim Alatas tarafından temin olundu. Kabineye Türk taraftarları ve millî teşkilâta mensub zevat alındı. Faysal hükûmeti kelimenin hakikî manasile bizimdi. Rikâbî tarafından tahliye edilen iki şehir tekrar işgal ettirildi.

(Sonu yarın)

Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (14 Ocak 1937). Cumhuriyet, 5.

EK-2. (devam) Ali Şefik Özdemir Bey'in Hatıraları

Ayıntab müdafilerinden Özdemir'in hatıraları

Fransız kuvvetleri Suriyeyi işgal etmişti

Fakat Antakya havalisindeki mücahidlerin cidalini bastıramamış ve bu mücadele Ankara itilafı imzalanıncıya kadar devam etmişti

Melik Faysal bu hadiset üzerine pek mefluc bir vaziyete düşmüş, akıbetini beklemekten başka çare görmemişti. En büyük ve hâkim ses memleketin öz sahib ve evlâklarından yükseliyordu.

Fırsattan istifade ettim. Faysalın siyasi kanaatlerini anlamak zamanı gelmişti. Baştesrifatçısı İhsan Cabiri vasıtasile kendisini gördüm ve büyük Mustafa Kemalden alacağımı dilekâti bir dirdim. Faysal hissiyatile kanaati arasında mücadeleye başlamıştı. Şüphesiz ki, Faysal çok zekîdi. Fakat, ne çare ki bir kere tahhüd altına girmişti. Attığı adımı geri çekmesi artık için hemen he - men gayrimümkündü. Diğer taraftan karışında bütün arzu ve taahhüdlerine rağmen kendisine ram olmyacak milli bir teşekkül vardı. Memleketin hakiki sahipleri onlar, hakki kelim onlarıdır.

General Gouraud (Guru) ve İngiliz sefirinin terki muhasamatı hakkındaki telefî teşkilâtımıza dahil âsabi zayıf kim - selere de cazib gelmeye başladı. Esasen Faysal, bu fikri umumileştirmek için maddî, manevî çalışıyor, müdafaa taraflarına güleriyü gösterdiği gibi hoş bulanları da elatından para kuvvetle kö - rükliyordu.

Muhasamati terketmek isteyenler; aylardanberi çok nakis silâh ve teçhizatla çarşıdan milli kuvvetlerin ekseriyetini a - şiret efradı teşkil etmekte ve yıpranan bu efradın mücadele kabiliyetini azal - maktâ bulundugundan bunların bir müddet için istirahat etmeleri ve noksan ka - lan teçhizat ve mühimmatın da bu esna - da tamamlanması lâzım geldiğini ileri sürüyorlar, muhasamati terkinin gindlik kabul edelim, noksanlarımızın ikmaline girmiş verdim, bilâhare tahaddüs edecek vaziyete göre hareket edelim, diyorlardı. Bu nazariyeleri zahiren biraz mantıklı olmakla beraber büyük fedakârlarla bir disiplin altına toplanan bu cöl kuv - vetlerinin istenildiği zaman, istenilen yer - lerde istihdamını gayrimümkün buluyor ve bu sebeble muhasamati terketmek a - leyhinde var kuvvetimizle çalışyorduk. Maalesef bu hakikati askerî simalardan başka kimselere anlatmak kabil olmadı. Halkın ruhundaki her kabiliyetinin bu müddet zarfında söneceğinden korkuyor - duk.

Büyük Şefen yeni talimat isteniliyor

Teşekküller arasında husule gelen mü - nakşalara nihayet vermek için Ulu Ö - rdenler tekrar siyasi ve askerî yeni bir direktif almak mecburiyeti vardı. Ha - şî mületası kabinelerinden Hariciye Veziri büyük vatanperver doktor Abdurrahman Şehbender, Harbiye Veziri ve Suriyeli - lerin en zeki gebidi erkânıharb kayma - kamı Yusuf Hülâsm ve Faysal hükû - meti ordu müfettişi Yahya Hayatî, Ma - rif Veziri eski Darülfünun müderrisler - inden Mehmed Sadi Elhusri ve teşek - kül reislerinin iştirak ettiği bir içtima ak - dolunarak, daha evvelce Kemalist hü - kûmetile tedafü ve tevacüzü bir muahede akdine memur, birlikler tarafından mün - tehab ve benimle beraber Antakyaya gi - derek olan heyeti murahhasanın, İngiliz sefirinin Arab hükûmetine çektiği şiddet - li protestolar dolayısıyla şimdilik hareket -

mek için her fırsattan istifade eden ve cür'ette atılan kimselerin yanında o bü - bütün beceriksiz, şaşkın bir vaziyet alır - lafa karışmak göyle dursun, hatta sözün kendisine düşmesine mâni olmak için önceden tedbir almışa çalışırdı. Azmi bilâkisi, kadunlarla üfetine bazan fazla yurtk denemek kadar girgin olduğu gibi, bu nevi meclislerde kibâr ve galan görün - mek için kâfi derecede alıkanlığı da var - dı. Yakışıklı değilse de, çok itinalı ve bilhassa tavırları zarif ve empozandı. O böyle bir mecliste, hele tanıkları ara - sında kendine rakib olacak kimse tasav - vur etmediği için muhavereyi daha emni - yetle, itidalle idare ediyordu. Nitekim ilk zamanlarda hersey onun tahmin ettiği gibi cereyan etmişti. Bu sırada Demir da - ima biraz geride, gölgede ve sessiz dur - madaydı. Feriha Fikret, ya onun çay ba - sında safiyet derecesine varan acemice tavırlarla alakadar olduğu için, yahut da yazıların tandığı için bir aralık bir - denbere ona hitab etti:

— Cür'etime başlaşayın. Fakat öğren - mek istedik: Bu kadar aykırı fikirleriniz varken nasıl olup aramızda bulunuyor - sunuz?

Demir, kulaklarına kadar kızardığını

lerinin tehiri ve fakat, benim Büyük Şefen yeni talimat telâkî etmek üzere hemen yola çıkmaklığım takarrür etti.

İngiliz sefiri Faysal hükûmetine çek - tiği protestoda; milli teşekkülün Türk - lerle birleşmek hususundaki arzusu - na mâni olunmazsa Şamin İngiliz kuvvetle - ri tarafından tekrar işgal edileceğini kat'i surette bildirmişti. Vaziyet çok ne - zâret peydâ etmişti.

Suriyeyi 1 haziran 1336 da terke mecbur oldum; çünkü, o gün Arab hü - kûmetile Fransızlar arasında muhasama - nı terketmek için bazı esaslar hazırlan - mış bulunuyordu. Milli teşekküller de kararsızlık içinde kalmıştı.

6 haziran 1336 da Ayıntaba geldim. Buraya muvasalatım Hükûmeti Milli - mizde Fransız hükûmeti arasında akdedil - miş yirmi günlük bir müterake devresine tesadüf ediyordu. Ankara ile maksad etrafında uzunboyulu muhavere etmekli - ğim lâzımdı. Fakat, talih bu hususta ba - na yâr olmadı. Bütün telgra muhaberatı münhasıran Ankara ile Kara merkezleri arasında cereyan ediyor, başka yerlerle temasa gelmek imkânı bulunmuyordu.

Fransızların büyük taarruzu
Buna rağmen Büyük Önder Suriye - deki vaziyetimiz hakkında dört gfre çekmeğe muvaffak oldum. Fakat, ancak bir buçuk ay sonra cevap alabildim. Bu müddet zarfında General Gouraud, Faysal ve Faysalın müdafileri ile milli birlik arasındaki fikri teşeddüd ve mü - cadedelen bilistifade herçibadabad kat'i kararını vermiş, Suriyeye yeni getirdiği büyük kuvvetlerle Sam, Humus, Hama ve Halebi işgale muvaffak olmuşa da Alevî mintakasındaki Şeyh Salih ve An - takya havalisindeki mücahidinin cidalini bastıramamış, bilâkisi bu cidal Ayıntab harbinde Fransızlara daha çok müessir olarak Ankara itilafnamesinin akdine kadar devam etmiştir.

Yüce Önderden aldığım cevabda: Suriye mesealini yeni tahaddüs etmiş o - lan vaziyete göre müzakere ve icabının icrası için mümkün olanı yapmak üzere Adana cephesi ve Ayıntab havalisi ko - mutanı sıfatile miralay Salâhaddin Adil - lin yola çıkarıldığı ve muvasalatına ka - dar Ayıntabi terketmemekliğim emir bu - rurulmuştu. Miralay Salâhaddin Adil - tarihten ancak on yedi gün sonra Ayın - tab civarına gelebildi. Derhal buluşuk ve uzunboyulu konuşuk. Fakat artık iş - isten gecmişti. Çünkü, bütün şarkî Suri - ye işgal edilmiş ve teşkilâtımız dâhil kıymetli zevattan bazıları imha, bazı - larını tevki, bazıları da, Filistin gibi menatik haricine kaçmışa mecbur etmiş - lerd.

Yalnız, Halebe kalabilen bazı arka - daşlarla Bab kazası merkezine kadar ge - lip onlarla temas ve onlar vasıtasile tek - rar Hama, Humus, Antakya ve havalis - inde felce uğrayan teşkilâtımızı müm - kin meriteba yeniden sahai fiyata getiri - meğe muvaffakiyet hasıl olmuştu.

Suriyedeki mücadeleye yerine

Ayıntabi müdafaa

Fransızlarla olan yirmi günlük müta - reke çoktan bitmiş, Ayıntab şehri ve ci - varında tekrar harab başlamış. Ben her - nüz Gazi Ayıntabda misafireten bulun -

hissetti. Meclisteki alelle muhavere sı - rasında bile söze karışmaya cesaret ede - medeği halde, genc kadının bu tarzda mütehzir bir hücumuna uğradığı zaman ne söyleyeceğini şaşıracağı muhakkaktı. Etraftakiler, hele saf ve beceriksiz gö - rünüşünü istihfaf ederek fikirlerine kar - a düşmanlıklarını tatmin eden büyük ga - rib bir fırlamaya meydan verdi. Elat - ta onu bu müşkül vaziyetten kurtarmak ve belki de yeni bir fırsat ele geçirmek için Azminin ortaya bir nükte atmağa hazı - rlandığı bile hissediliyordu. Fakat tam ba - rında Demir, bir vızıl halini alan kala - balık ortasında biraz önceki mahcup ta - virlerle kıyas edilemeyecek bir cür'ette patladı:

— Yanılmıyorsam milliyetçilikten bah - setmek istiyordunuz. Bu kelimeye ver - diğiniz manada - hakikaten - milliyetçi de - ğilim. Ben bir frenk entelektüeli, bir bur - juva kopyası gibi uzaktan memleketi bakıp edebiyatını yapmağa kalkanlardan nefret edim.

(Arkası var)

Köşe Penceresinden

Kar

Biraz sepeledi, biraz tepemizde doladı ya, bayan öğreten fir - satı kaçırmanın, bizim çocuğa ekare mevzuunu yükletmiş. Yavrucağ karı bulsa bayram yapacak, top ata - caktı. Fakat soba başında kar düşünmek çocuğa o kadar soğuk geliyor ki ben bile müteessir olmağa başladım.

Bununla beraber ağırbaşlı duruyorum, yüz vermiyorum. Çocuğun vazifesini cidi - yetle yapmasını su halle kolaylaştırma - ğa çalışıyorum. Öğlüm, sobadaki kömür cızırtısını dinliye dinliye ve gözlerini kırmızı kolları dide dide yakıyor. Bir ara - lık yazdıklarını yüksek sesle okumağa ko - yuldu.

«Kar, su buharının sıfır dereceden a - ğı bulunduğu zaman teşekkül eder. Za - ten o, küçük billürcüklerden ibarettir, bir kısım kar taneleri bulgurumsu olur amma çoğu müseddesdir.»

Müseddes kelimesi içime gıcık mî verdi ne oldu, bilmem, öksürüverdim. Öğ - lum, anlayışlı davrandı ve hemen küçük lûgat kitabına el attı, sahifeleri cevirdi ve vazifesi üzerinde küçük bir düzeltme yap - tıktan sonra aynı ibareyi tekrar okudu: «Bulgurumsu olan kar taneleri azdır, ço - ğu altı yüzlü veya altı köşeli olur.»

Bu sefer, hoşlandığımı gösteren bir öksürük savurdum. O da yanıma geldi:

— Baba, dedi, vazifemin iyi olmasını ister misin?

Elbetti!

— Kar hakkında bir şiir söyle de bir tarafa sokuşturuvereyim.

Hatırma, tabiatile, Cenabın meşhur şiiri geldi, mısırlar da dudaklarımda be - lirdi.

Bir beyaz terse, bir dâmanlı uçuş
Eşini gâib eyleyen bir kış
Gecen eyyamı nebahân arar
Ey kütâbın sürûdî şeydan
Ey kebûterlerin neşâdeleri
O bahârın bu kışa ferdâsı

karları

Fakat «müseddes» kelimesine dayana - mıyan çocuğun bu nefis şiire dudak bü - kekçini sezdim, işi gıkaya cevirdim:

— Bak, öğlüm, dedim. Bir eski şair karların dökülüşünü nasıl tarif ediyors: «Değil zemine düşen berf, hancî cerhun - beyâz, sürûti divân pâre pâre dîğir.» Bir se anlamadın, değil mi? Hakken var. Bu tarifler, sıcak odalarda, kürkler için - de oturulurken yapılmıştır. Onun için ne mâna ifade eder, ne beyecan verir. Sa sefirin ne olduğunu anlamadan yazılarına şiir karıştırma soğukluk yap - mış olursun. Onun için şiiri, yani hayali bırak, hakikate bak.

— Hangi hakikate bakayım baba.

Ekmekte kömür fiatlarının omuz - bası beraber yükselmesine öğlüm!

M. TURHAN TAN

Fransanın yeni Vaşington elçisi

Vaşington 15 (A.A.) — Amerika hükûmeti M. Georges Bonnet'in Fran - sıya sefiri olarak Vaşington'a tayin husu - sundaki istisnâca muvaffak olmasını ver - miştir.

yordum. Halebin işgalini müteakib boş kalan büyük Fransız kuvvetlerinin A - yıntabda ninnmahur bulunan garnizon kuvvetlerini kurtarmak ve Sèvres mu - hedesi mucibince mandaterliğine verilen menatıkın fili işgalini tamamlamak mak - sadile miralay Abadi ve miralay An - derya komandalarında ve ağır toprakla mücehhez olarak 6 ağustos 1336 tarih - inde Akçakoyunlu istasyonundan Ayıntab üzerine gelmekte olduğu haber alındı. O zamanlar çok kıymetli hizmetler ifa etmiş bulunan Ali Kılıcdan münhal Kuveyt Millîye komutanlığı muvakk - aten ifa eden kalem reisi erkânıharb kay - makamı İrfan şehîr dahilindeki milli ve nizami bütün kuvvetleri alarak Ayıntaba yaklaşıyor olan düşman kuvvetlerini kar - şılamak mecburiyetinde kaldı. Fakat, düşman gerek adeden, gerek topçu kuv - vetleri itibarile çok fakitti. Çarpışma yal - nız bir iki saate münhasır kaldı. Fiyade kuvvetlerimiz şehre dönmekten düşman süvarileri Ayıntabi ihtataya muvaffak ol - du.

Vaziyet çok fecidi. Şehir sekensei hem kıymetli kumandan ve zabitanın - dan, hem de efradından mürum bir va - ziyette kalmış. Tehlike büyüktü. İşte ben şehîr müdafilerinin bagına böyle teh - likeli ve ümitsizliğin hâkim olduğu bir günde gecemek şerefine nail oldum ve Gazi Ayıntabi müdafaaaya başladım.»

Özdemir, bundan sonra, Gazi Ayın - tabi şiddetle müdafaa etmiştir ve kahr - man şehrin kahramanlık mucizesinin ge - reffi amillerinden biri olmuştur.

— SON —

Ayntap müdafilerinden Özdemir'in hatıraları. (16 Ocak 1937). Cumhuriyet, 5.

EK-3. Suriye Türklerinin çıkardığı Doğru Yol gazetesi, Halep - 1 Mart 1926

دردنجی سه - نوسرو : ۲۶۰

حلب ۱ مارت ۱۹۲۶
بازار ارتسی ۱۷ شعبان ۱۳۴۴

اداره خاھی : حلب ده شهبندر باغیچی اتصالده
تلفراف آدرهسی : حلب - دوغروبول

هر خصوص ایچون اداره خانه به مراجعت ایدیلیر.

هر برده فیانی (۱۰۰) پاچهدر

داخله ستلکی (۱۰) عیبه
آلتی آلتی (۶) عیبه
خارجده ستلکی (۱۳) عیبه
آلتی آلتی (۹) عیبه

اوراق وارده اعاده اولونماز
اعلانات اداره مدبریه قرارلاشدیریلر
کوی کیش لسیکلر (۵) غروبدر

DOĞRU YOL

تصحیح حدود

فوق العاده قومیسر موسیو دوژووهناک
آقرهده ایئتیش اولدیغی اشرف حقه تورک
مطبوعاتی و یاخاسه حدودده بولان کلیس
غزیهسی رجوق اساسی خبرلر نشر ایلکده در.
واقعا تورک ایله پایلان اشلاسه هراکی
ملکیتک منافی نقطه نظرندن تحت وجوده
ایدیهده بولک شکلی و قرعانی حقه هنوز
رسی بر خبر نشر ایدیلدن حدودک شو
ویا بو صورته تعدیل حقه افکاری هتیه
و خاق اصلاح ایده چک نشر یاده بولمدهده
هیچ بریب کوره یورز. بناء علیه بولایق
سوده بالقی اولامق قییلدن حدود کویلیله
علاقه در نظام کیمه ترک بولک شایهانی
چقارمادی کون کیمه آکلاندهده در.
بزم یادیغیز تحقیقات و حق تورک محافندن
ایدینکیز معلومات چقاریلن حوادثک
کایا عکسیدر. بزم یادیغیز میداند
اشراقامه واردر. بو اشراقامه هر ایک
حکومتک منفعت کوزمیلرک بایلمشدر.
اشراقامه یاخاسه فاجایه ترک می، اعاده
عجرمین سکون و آسایشک قرری، جته
جیلکک منی و کومرک سبیلانی حقه در.
بونلرک ایله طرفیک منافی ایجاباندن اولدیغه
هیچ کیمه شک سیمسی بو قدر. بناء علیه
حدود منازعه لری و بعضی خلفیه
مسائل میداند قالدیرارق هر ایک طرفه
اساسی بر دورسکون و حضور دتیرم چک
اولان مذکور اشراقامه فوق العاده قومیسرک
بیاناتندن ده مستبان اوله جی وجهه،
ملکیتک انکشاف اقتصادی و تجاریسی
ایچون بر قال خبر اولدیغی کبی بونون
مناسبهده سوریه لیرک لهده در. ذاتا موسیو
دوژووهناک کبی بصریکار، مدر، عالم
سیاسیاده هر یله بلاغش بر داندن بولک
عکسی بکلمهده غرضی دکدر. شوراستهده
قاعت کتیرمی بکجه جیمت اقوام طرفندن
فرانسولرک بد اداره و کیمسته تودیع
ایدیلن سوریه ولایتک حقوقی مانداتر حکومت
طرفندن هر نه هاسنه اولور ایسه اولسون
محفوظ اولدیغی و هر ذر خاکی فرانسوزلرک
اسلا قرلی اولدیغی بش سته لک تجریه ایل
کافی درجهده اثبات ایدیلشدر. بناء علیه خلغم ترک
آتیرن آمین و مستترخ اولری و دولت
منتدیه بولک اهمیت قلع لری بر آن یله
اوتویه جی بلمککمز، ایجاب ایلر.

حسن صادق

تکذیب

کچن نسخه مزید. آقره اشراقی،
سرلوحهسی آتده تورکدن آدیغیز خبرلر
استناد اعزاز و قرق خان قضا لریه نایع بعضی
کویلیله تورکده وریلیله یازلش
ایسه یادیغیز تحقیقات عمیق نتیجه سینه
اشوب شاه لک رسی براسه بقی اولیله در
صرف تورکده مطبوعاندن مرقش اولدیغی
و خلاف حقیقت بولدیغی آکلانمشدر.
بناء علیه اهلانک بولک سوادتیز اهمیت
و بر مامیت لری ایلرک مذکور جوادنی کال
اهمیتله تکذیب و تصحیح ایلر.

بولیس مدبریتک اصالتی
بولیس مدبری توفیق غریب بک
نیده به قدار بولیس مدبری و کاکه اداره
ایتمکده ایدی. کچن کون قومیسر مالی رخص
معارفی موسیو دوژووهناک طرفندن موسیو الیه
اصالتی سیدرکشد. توفیق غریب بک
بولیس دائره سی تنظیم و اصلاحه و هر کون
بر دلو تراب ایدن سسی و غیره مکافات
اولرک تصدیق ایدیلن اصالتی برینه معلوف
بر قدر شاشلقد. موسیو الیه توفیق غریب
بک سمیتله تبریک ایلر.

شام احوالی

تکیه استقامت حرکت ایدن برچرکس
مفرزه سی شکله چتیه مصلحه ایئتیش
و عاصیلر ضایعات سینه و بریدمشدر.
راشیا منطقه سینه
سلطان یعقوب، قریه سینه داخل
اولان بر مفرزه اهالی در حال سلاحلری
تسلیم ایشلر دیکر بر مفرزه کفر قویله، بی
اشغال ایشلدر.
راشیا منطقه سی معامله اشغال اولوقش
یاغور و قار، جته لک فراری تسلیل ایشلدر.
کفر شک، ده هیچ بر چته قلامشدر.
باشا و جیلوا، قریه لری اشغال
ایدیلدیگي اتاده آلتی شق مقتول دوشمش
و آلتی سکر کشی توفیق ایدیلشدر.

وهایلر و سوریه

قومیسر سالیملکک نمجد قومیسری
موسیو ابراهیمک اشارت نظر ایلان السمود
سوریه ایله نمجد آراستدکی مقاله لری امضا
ایشدر.

شرق الک بولکک دهاسی و الک انجه ذکاسی

فیلسوف رضا توفیق بک افندی

حمیتلی بر شهر

رجال حکومتی فخری همشهری یادی ...

آقره - قره سی شهری بو دفعهده آفون میونی علی بک فخری همشهریک
مضبوطه سی کوندرمشدر. بو صورته قره سنک فخری همشهریسی اولان ذوالک عددی
اون ایکه بالغ اولمشدر. مضبوطه، مراسم مخصوصه ایله علی بک و برلشدر.

درگاه مولانا

موزه حاله افراغ ایدیلچک

استانبول - کچنلرده آقره بکدن آثار عتیقه موزه لری مدبری حدی بک بر
هیئت مخصوصه ایله آقره دن قونیه کیمشدر. خلیل بک قونیه ده مشهوره درگاه
مولانا بک بر موزه حاله افراغه دلالت ایده چک و او جوادده کی قیبتی اشیار
بوراده جمع و تصنیف ایدیلچکدر. اساسا بو درگاه حاوی اولدیغی قبیل اشیا سیه
بر موزه حالهده در.

استقلال محکمه سنک پلانچوسی

استانبول - العزیز استقلال محکمه سی مدعی عمومی نریا بک بیامانه کوره
کانون یانی ایستاسندن شایطک اون پشه قادار بر یچی آی طرفنده (۵۷) کیشی اعدام
ایلتش (۶۸۰) کیشی مختلف صورتهده جبهه حکوم اولش (۴۷) کیشی براتنا ایلشدر.

۱۹۲۶ ۵۵ ۱۹۹

خارجی خبرلر

آنقره ائتلافنه دائر ایتالیاده نهلر اولیور

ایتالیا عربستان ائتلاف

پارس - ایتالیانک عربستانیء کوچوک ائتلاف زمزمه مندن آیرمق خصوصه مندن مساعیسی محافل - ایتالیاده قیلمه بیست و بریور - لوندردن کلن معلومه کوره ایتالیا حکومتیء عرب - ایتالیا ائتلافند دایرلرک توسیعه طرفدار اولوب اولادیلدی بلر ایدن صومعه - عینی معلومه کوره ایتالیاء منصور آلمانیا - آوستریا اتحادیه مندن اولان ایلچون عربستانه تشریک مساعی ایتک ایستور .

ایتالیا یاقه منک آلتون تجارتی

لوندردن - انگلتره یاقه منی هولادیه یکریمی یک ویلان آلمسته اولن یک آلتون انگلیز لیراسی سوق و اخراج ایتشد .

معاهداتی تصدیق ایتدی

لوندردن - عوام قار - ۱۹۹۹ عتالاب رأیه قارشی ۲۶۰ رأیه یکی انگلیز - عراق معاهد نامه منی تصویب وقبول ایتشد .

فرانسز - له دوستلی

پارس - فرانسز - له دوستلری جمعی فرانسه نلک یکی لهستان سفیری موسیو لاروشک شرقیه - اولکه خیانت کتیده ایتشد . قوتل دیشلارسی ایل بر جوق فرانسز وله رجالی خیانتده حاضر بولر - صفور - موسیو تولن ایلده شلاروسکی فرانسه - لهستان اتحادی شرقی اداره اقداح ایلشاردور .

اوراق تقدیه تزیید ایدلمه چک

پارس - موسیو دومو مجلس امیان مالیه المحمی حضورده فرانسه یی فرانق فیانسک تزلدن متوک تطله کلی وضعیت مالیه من قورتارمق واوراق تقدیه تک یکیدن تزییدنه میدان ویرمه منک خصوصه منکی عنم وقراری بیان ایتشدور .

ملتر جمعیته کوسی

برن - قایه اعضاسی ملتر جمعیته منک تویجه منته منی حقه آلمانیا منظر منک منق حکومتلرک واقع اولان صوک سکا - ملترک منایچدن فوق الماده منون اولدقاری بیان ایلشاردور .

مصوره ساخته کارلق

بوداپسته - قوتل تله کی بو کون بالاختار پولیس اداره منه منایچه ساخته اوراق تقدیه منته منی حقه عتالایجاب ضابطه منک امریه منایبولندیلدی سوله منشدور . موسیو الیک ورمش اولدیلدی اقدامک عتوه منی مجهول ایسه - قوتل تله کی منته منده هیچ بر وجهه منخسار اولدیلدی کیت ایتک منکندور .

تورکیه خارجیه وکیلک بیتانی

آنقره منی مناقب توفیق رشیدی ک آتیده من بیتانده بولومشدور .

آنقرهء دوستلق ائتلاف منی

بر قسمنک تفسیر و عمل دایره احتیاج کوستره مندن دولای پش منته من بری تطبیقات مناحه منته مشکلات کورولورده . بو قسمنک وقومشوله منقرع مختلف مسائلک مقابل بر حسن بیت منایسته فایز منی طرزد خلق ایتداده ایدن منقوله منایه وقرعانی منضالا منشدور . بولک منقوله منقره ائتلاف منک بر ذیل تطبیقی منته منی دد . شیه یوقدرکه بو اثر فرانسه ایل موجود منایات دوستانه منک ایتداده یول انیایق وقومشولر من سوزیه لیرک اولان منایات منجورای و اقتصاد من تنظیم ایتدیکدور . کندی حجاب بولتیجه من منون بولوندم کی موسیو دوزوه منکده من قدر منون اولدق عودت ایتدیک کی قیاس ایدیورم . موسیو سارونکده بو خصوصه ایلردن بری دوام ایتد کلن قیستل ولس ویتکار مساعی من منایته منجساره یاد ایتدی وظیفه بیلیم .

سوزیه فرانسز من خصمنک مطالعه منی

منافق موسیو (دوزوه من) ده شو بیتانده بولومشدور .

بر عتاد من معاهد منی عتدنه

تروم کوسترن ائتلاف کورولورسکدرکه یک منایق حل ایتلدور . بده بر طرفدن موسیو آیرسارونکء دیگر طرفدن تودک آتالیر منک ایتی یک منایق حاضر لاهه طریه فایز اولدی . تودک منامورری منون قلیر من چلیشمنر نتیجه بولایده سرعت و اولدی .

بو خصوصه تورکارک خدمت شایان

تقدیردور . بونن سوکره حدود منایکنده هیچ بر مشکلات کورولیه چکدر . پش منته تطبیق منساز منیه بر حال آلتون منته لیرک منی حل ایتدی . اوراق منک مشکلات بولتیجه تأثیر ایدیورء تورکیه و فرانسه دولتری آولان منک منایق زمان زمان کر کیتد بریورده . شمدی منون بو احوال زائل اولمدهدر . بونن سوکره تورکیه ایل فرانسه آراسته قارداش منایات تأسس ایتدیکدور ویک هیچ بر مشکلات بیتدایچدور .

روسیه حاضر لایور

لوندردن - روسیه دن آلتون بر خبره کوره منویته من بری بدیشر یوز طون حجم منایچ منده اوتوز تحت البحر ایتداده ایتک ایلچون منقعی آلات وادوات منایزه منی آلمانیا - پارس ایتدور .

قریقخان ارمنیلری و وطنی کتلهسی

الشعب غزته سی، قریقخان ارمنیلرینک سوریه وحدتی ایسته دیگارینی یازیور

عربجه غزته لر، صوک کونلرده اسکندرون سانجاغئک وضیعی ایله صیق صیق مشغول اولیورلر، بو غزته لرک همان هبسی، اسکندرون و آنطاکیه نك بلاقید و شرط سوریه وحدتنه ادخال ایدیلمی فکرنده درلر. بوکا مثال اولقی اوزره شامده منتشر (الشعب) غزته سنک قریقخانده آلدیغی یازدیغی بر مکتوبک بعضی قسملرینی قتل ایدیوروز: « قریقخانلیرده بو کون کتله وطنیه ایله برلشمک خصوصنده قوتلی و شعورلی بر فکر موجوددر. حریت واستقلاللری اوغرنده جالبشدرلری ایچون تورکلرک ظلمندن قاچان و بوقضاده اکثریت قاهره یی تشکیل ایدن بو ارمنیلر، سوریه نك استقلالی ایچون حرب قارداشلرندن داها آز بر وطنپرورلک و حماسه متحسسه کلددرلر. قریقخان ارمنیلرینک هبسی وریحانیه ناحیه سنده کی تورکمن عشیرتلرینک بویوک بر قسمی ویلان، حاجیلرده کی تورکلر سوریه نك آمال ملیه سی مطلق بر صورتده تأیید ایتیمکده درلر. بو اعتبارله تورکیه غزته لرینک، سوریه - فرانسه آراسنده عقد ایدیلجک معاهده ده اسکندرون سانجاغنه تاند امتیازلرک محافظه ایدیلجکی یولنده کی نثریاتی بوزا خلقی اندیشه دوشورمشدر. بونلرک قناعتنه کوره بو امتیازلرک محافظه سی، بولونلک تکرار تورکیه الحاقی حاضر لامق دیمکدر. »

مکتوبده، بوکا بکزره داها بعضی شیلردن بحث ایدیلدکن؛ صو کرا شو سطرلر یازلمکده در:

« اسکندرون خلقی بالعموم، قریقخان خلقی بالخاصه بو حساس نقطه نك سوریه هیئت طرفندن پارسده نظر دفته آلمسی و سانجاغک آمال ملیه سنه مخالف اولان بو امتیازاتک لغوی ایچون تدبیرلر آلمسی ایسته مکده در. »

وحدت - مملکتک استقلال، طبعی حق و حریتک استحصالی اوغرنده جالیشان وطنی کتله سنک موقیفینی ایسته میه جک واونی بو تشبیلرند تأیید ایتیمه جک بر سوریه لی تصور ایدمه یز. ارمنیلرکده بوزایه برلشمس سوریه وطندانی حق قازانمش اولمالری اعتباریه بو ملی غایه یه اویمالری طبعی بر شیدر. شو قاردار که معاهده لرله طانمش و فرانسه حکومتی ممثلری طرفندن هر وسیله ایله تأیید ایدیلش اولان اسکندرون سانجاغنه تاند امتیازاتک لغوی ایسته مکده نه قریقخان ونده دیگر منطقه لرده کی ارمنی وطنداشلریمزک بر اکثریت تشکیل ایتیمه دیگترینی واساساً بویله عبت بر طلبه نوک آباق اولقی بصیرتزلکنده بولونیه جقترینی بیلوروز. ریحانیه، ویلان و حاجیلر تورکلرینک بو طلبه اشتراک خبرینکده اوچورولان بر بالون اولدیغی کون کی آشکاردر. »

EK-5. M. Turhan Tan'ın 3 Aralık 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türkleri ile ilgili yazısı

SURİYE TÜRKLERİ

Millî hududlar dışında yetim kalan on binlerce Türkün bugünkü hayatı

Beyrut ve Lâzkiye Türkleri üçer muhtelif kabile halinde yaşamaktadırlar

Yazan: M. Turhan Tan

Türk Antakya halkı son günlerde cehennemî bir hayat geçiriyor. Orada söz şimdi jandarma düpcüğüdür ve her Türk evinin kapısı menfalara açılıyor gibidir. Günün battığını evinde görenlerin çoğu yeni günün doğumunu sürgüne giderken seyretmek durumunda. Hükümet kuvveti ellerinde tutanlar, kanunları dolaba koymuşlar, vicdanlarını susturmuşlar ve Türkün sesini boğmak için kamçıya, silâha, zincire sarılmışlardır. Gazetelere gelen her telgraf, dövülenlerin, sövülenlerin iniltisiyle dolu. Buna rağmen Türk Antakya, başını göke kaldırarak aya bakıyor, mutlaka elde edeceği istiklâlini selâmlıyor.

Bu durumda Suriyedeki öbür Türkleri hatırlamamak mümkün mü?.. Baş - tanbaşa Türk olan Antakyada ve İskenderunda bu kadar mezalim yapılırken Suriye sınırları içinde yetim bir hayat geçiren on binlerce Türk acaba ne yapıyor?.. Ne yazık ki bunu anlamak bizim için -hiç olmazsa şimdi- kabil değil. Fakat onları yad etmek olsun elimizden gelirdi ya. İşte ben bu vazifeyi yapıyorum.

İlkin şunu söyleyeyim ki matbuat âlemleri yakından ilgili dostlarımız arasında Suriyeyi özünü kadar bilen bir şair var: Mehmed Behçet Yazar. O, yirmi beş yıl evvel Beyrutun mükemmel bir tarihini yazmış ve bu münasebetle Suriye Türkleri hakkında pek derin incelemeler yapmış. Dün kendisini gördüm, bu mevzu üzerine uzun uzun görüştüm. Ötedenberi bildiklerimle ondan duyduklarımı mezc ederek şu musahabeyi yazıyorum:

Suriye Türkleri iki büyük kısma ayrılmaktadır:

- 1 — Bayır, Bucak, Hazne, Ordu Türkmenleri.
- 2 — Hama, Huzur, Hisn'ekrad, Akâr, Havran Türkmenleri.

Birinci muntakadakilere Erzurum ve Erzincan halkına benzer. İkinciler ise bizim Afşarların tipindedir. Her iki muntaka Türkleri, Suriyenin Osmanlılar tarafından zaptı sırasında Horasandan oraya geldiklerini söylerler ve ilk gelişlerinde «90» bin çadır halkı olduklarını, sayılarının altı yüz bini bulduğunu hikâye ederler. Mısırdaki hükümet sürüp Suriyeyi de ellerinde tutan Kılavunların, Baybarsların, Melek Eşreflerin, Kayı - bayların o koca ülkeyi Türksüz bırakmalarına imkân olmadılarından Suriye Türklerinin Osmanlılardan daha önce oralara yerleştiklerine şüphe yoktur. Kendilerinin başka türlü düşünceleri yakın tarihi daha toplu kavramış ve Türkiye'deki iri taşlarla kanbirliği zevkini fasılasız tatmış olmalarından ileri gelse gerektir.

Suriye Türkleri uzunca boylu, sağlam gövdeli insanlardır. Bugüne kadar bütün Suriyenin en cesur halkı olmak şöhretini muhafaza etmişlerdir. Erkekleri uzunca bir gömlek üzerine gene uzunca bir cübbe giyerler, bellerine sıkı bir kuşak sararlar. Deve veya at derisinden yapılmış çizme, yahud çarık kullanırlar. Başlarında nakış mahrut şeklinde kuzu derisinden kalpak vardır.

Kadınlarda yüz örtme âdeti yoktur. Fakat başlarında bir örtü bulundurlar. Ziyet eşyasını pek severler. Türkmen diye anılgaen Suriye Türkleri henüz çadırlarını terketmemişlerdir. Kullandıkları çadırlar -kolayca sökülecek bir biçimde yapılmış olup- yuvarlaktır, üstü keçe örtülüdür. Çadırların yanında daima bir koyun veya bir keçi bağlı bulunur. Bütün bu Türkler, cesaretleri kadar karakteristik bir meziyet olarak kanaatle temeyyiz etmişlerdir. Bir parça ekmekle biraz tirit, günlük gıdalarını teşkil eder.

Suriye Türklerinde kadın ve erkek, içtimai hayatın zaruretlerini paylaşmışlardır. Erkekler toprak işleriyle meşgul olurlar, tarlaları sürüp ekerler, ekinleri biçip harman ederler, hayvanlara bakarlardı. Elle ip büküp eğirmek; eğer, takke, kalpak ve çarık yapmak ta erkeklerin işleridir. Boş vakitlerinde bu erkekler, ip oyunlarıyla, şarkı ırlamakla eğlenirler. Bol tütün ve çay içerler.

Kadınlar el değirmenlerinde buğday öğütürler, pamuk ve yün bükürler, keçe ve seccade dokurlar, su taşırlar, ıssızlıktan adeta tiksiniyorlar, kendilerine mutlaka bir iş bulmak isterler. Gebe veya emzikli de olsalar çalışmaktan geri kalmazlar. Birbirlerini ziyarete giderken, toplanıp konuşurken elleri boş durmaz, birşeyi eğirir. Onların biricik şikâyetleri elle çevrilen taş değirmenler yüzündendir. Onu tadız ve biraz da ağır bulduklarını söylerler.

Suriye Türkleri arasında kadının yeri büyüktür. Onlar hürriyetlerine tamamille sahiptir, diledikleri yere serbestçe giderler, gelirler. Erkeklerden daima saygı görürler. Kadın olsun, erkek olsun Suriyeli bir Türk, küfür bilmez, sayıp sövmekten hoşlanmaz ve herkese yardım etmeği insanlık borcu tanır. Bununla beraber Suriye Türkleri, gazve yapmaktan geri kalmazlar. Gazve onlar için bir çöl âdeti değil, eski Türk akıncılığından kalma milli bir itiyattır. Gazvelerini mazur göstermek için «Türke şehir içi zindan gelir» meselini ileri sürerler. Ata, kısraka, yaya, oka, kılıca meftundurlar.

Konukseverlik onların mümeyyiz vasıflarından biridir. Çadırdan çadıra ziyarete eksik olmaz. Misafire ikram için bilhassa kadınlar yarası girirler ve yemekleri elleriyle getirip konuklarını memnun etmeye, çalışırlar. Kadınlar, kendilerine bir erkeğin selâm vermesinden veya konuşmasından sıkılmazlar. Lâkin iffet meselesinde titizdirler, küçük bir lâubaliliğe tahammül etmezler.

Dostum Mehmed Behçet Yazar, kendi gözüle gördüğü ve âdetlerini tetkik ettiği Beyrut Türklerini şöyle tasnif ediyor:

- 1 — Akâr Türkleri. Bunlar kazanın şarkı şimali cihetlerinde ve sarp dağlar üzerinde oturmakta olup Küvaşre, İdmon, Cedide, Duse köylerini ısgal etmektedirler.
- 2 — Hisn'ekrad Türkleri. Kazanın garb tarafında ve Zare, Hakkıye, Hacırcıyye köylerinde oturaktadırlar.
- 3 — Huzur Türkleri. Nahiyyenin muhtelif muntakalarına yayılmışlardır. Başlıca köyleri Besatin, Beytiarslan, Metras ve Aynidubistir.

Lâzkiye Türkleri, üç kısımdır:

- 1 — Hazneliler. Bürcüslâm ve Salib muntakalarını ısgal etmiş bulunuyorlar.
- 2 — Bayırılar, Kebre, Şeren, Çukurçak, Kolçuk, Keyir, Karacağz, Akçabayır, Erenlik, Kapaklıye, Kızıl gibi köylerde oturaktadırlar. Bayır nahiyesinde ekseriyet Türklerdedir ve onların yirmi köyüne karşı Arabların bu muntakada beş köyleri vardır.
- 3 — Bucaklılar. Basita nahiyesinin merkezi olan Keşiş ve Bedriyye, Fakihasan, İsabeyle, Torunca, Bozoğlan, Zeytincik, Saray, Zağrin, Elmaliye, Meran köylerinde oturuyorlar. Bu nahiyyede de ekseriyet Türklerindir.

Akâr Türkleri Şam havasından geldiklerini, Huzur Türkleri ise Adanadan geldiklerini söylemektedirler. Fakat hepsi, Horasandan göçettiklerini ve yer değiştire değiştire simdiki köylerde karar kıldıklarını söylemekte müteffiktirler.

Suriye gazeteleri bu hakikatlere bil - mem ne buyururlar?..

M. TURHAN TAN

Tan, T. (3 Aralık 1936). Suriye Türkleri. *Cumhuriyet*, 3.

EK-6. M. Turhan Tan'ın 4 Aralık 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türkleri ile ilgili yazısı

SURİYE TÜRKLERİ

Fena bir vaziyet içinde cefa çekiyorlar

Fransız idaresi onların köy mekteblerini dahi kapadığı için artık içtimai vaziyetlerinde salâh ummak boşuna bir emel olur

Yazan: M. Turhan Tan

— 2 —

Şair Mehmed Behçet Yazar, Lâzkiye Türkmen köylerinden birine ziyaretini şöyle anlatıyor: Harman yeri, yığın yığın başaklar. Bir, iki Türkmen kızı, dirsekleri dizlerine, avuçları yanaklarına dayalı olduğu halde oturuyorlar, sevimli ineklerinin geviş getirişini seyrediyorlar. Harmanın berisinde dallıbudaklı ve çok yaşlı bir palamut ağacı var. Önünde rengi belirsiz büyücek bir Türkmen hasırı serili.

Etrafımızın dışili erkekli küçük bir kalabalık tarafından çevrilmesi gecikmedi, palamut ağacının gölgesi altında şen bir muhavereye giriştik. Mevzudan mevzua geçerek konuşurken kelime başına samimiyetimiz artıyordu, fikirlerimiz kaynaşıyordu. Bir aralık söz, düşünlere intikal etti. Biz, oralarda nasıl evlenildiğini sorduk, şu teklüfsüz cevabı aldık:

— Kızı muhtar ister. Sonra parası keşşilir. Arkasından nikâh kıyılır. Nikâhta köyün bütün avratları bulunur. Debha (kurban) boğazlanır, eti aş edilir. Düğün yapılır. Fanuslar ısıtılır. Bir yandan da gelin fantaziye olunur (süslenir). Çalınır, oynanır. Bu işler bitince sıra dahleyle (gerdeğe) gelir.

Lâzkiye Türkmenlerinin içtimai vaziyetleri hiç te iyi değildir. Çadırdan eve intikal etmiş olanlar çok kötü evlerde otururlar. Zaten işgal ettikleri mıntaka ekseriyetle dağlık ve kayalıktır. Tabiatın buhlünü, hissetini yenerek o kayaları verimli bir şekilde sokmak için Türklerin çektiği zahmet, göz yaşartacak kadar ağırdır. Birer taş yığınından başka birşey olmayan evlerde ilk göze çarpan, yerlere serili kilimlerdir. Bunlara «palas» diyorlar. Gene bu evlerde dikkat uyandıran, buğday saplarından örülme tabaklardır. Bakırdan sahanlar, taslar arasında bu tabaklar, göze pek hoş görünür. Lâzkiye Türkmenlerinin en büyük zevki işte bu taslarla dumanı üzerinde bir çorba içmek ve bulgur üstüne yoğurt dökülmek suretiyle yapılan sıcak serasıreye kaşık atmaktır. Fakat onlar, bu nefis yemekleri konuklarına ikram etmekten daha büyük zevk alırlar.

Lâzkiye ve bütün Suriye Türkleri halis türkçe kullanırlar. Yalnız bir kısmının lehçesi eski osmanlıcaya yaklaşmıştır. Onların aralarında terennüm olunan şarkılar ise Adana, Konya, Ankara, Erzinçan, Kemah taraflarındaki halk türkülerinin hemen hemen aynıdır. İşte onlardan bir kaç örnek:

— 1 —

Lâzkiye hapsindayım
Demir yapısındayım
Bana kızma sevdiğim
Elin kapısındayım

— 2 —

Ağ yokus yordu beni
Yaralı koydu beni
Kör olası gariblik
Aradı buldu beni

— 3 —

Çarşıdan aldım keten
Gülleri diken, diken
Hiçbir kaygum yok amma
Sevda boynumu büken

— 4 —

Zıbın diktim kutlu yar
Konuşması tatlı yar
Geldin, geçtin selâmsız
Selâmı kıymetli yar

— 5 —

Karşıdan kaz geliyor
Yolunmuş az geliyor
Ha sana işte haber
Nişanlın vaz geliyor

— 6 —

Gel benim gülüm gülüm
Yüreğim bölüm bölüm
Ben gelmeden vaz gelmem
Etseler dilim dilim

— 7 —

Bu dere saz bağladı
Dibi nerkis bağladı
Beni bir gelin vurdu
Yaramı kız bağladı

— 8 —

Reyhan ekim bir evlek
Dadandı kara leylek
Leylek gözün kör olsun
Reyhan yârime gerek

Suriye Türkleri arasında Koroğlu, Zaloğlu Rüstem, Aşık Garib gibi hikâyeler okunagelmektedir. Eski ve yeni şairlerden, eski ve yeni hikâyelerden hiç biri onlar arasında tanılmamıştır. Buna mukabil arabca halk şiirleri yavaş yavaş Türkmen ağızlarında yer almaktadır. Osmanlılar devrinde adı var, kendi yok kabilinden olarak bir kısım Türkmen köylerinde açılmış olan mektebler, Suriye hükûmeti tarafından büsbütün kaldırıldığı ve Türklerin okumaması, okutulmaması emel edildiği için bu on binlerce insanın içtimai vaziyetlerinde salâh ve hele refah husule gelmesi şimdilik umulamaz.

* * *

Yazıma son verirken Suriyedeki tarihi kitabelere de kısaca temas etmeği gerekli buldum. Tarihe hizmet ve tarihi tenvir etmeleri bakımından değer taşıyan bu kitabelerin en bellibaşlıları şunlardır:

I — Sultan Halil, Emir Kartas, Sultan Salih, Emir Özdemir, Sultan Eşref Barsibay, Sultan Kaytbay, Emir Dan-yal, Sultan Şaban, Ergun Hatun, Mubarek Şahoğlu Mehmed, Sultan Hoş-kadem, Seyfettin Balaban, Kanuni Sultan Süleyman kitabeleri.

Her biri bir eserin sahibini tesbit eden bu kitabelerle benzerleri, Suriyede kimlerin eser bıraktığını apaçık göstermektedir. Bunlar, bütün bu isimler Türktür ve koca Suriyede Türkten başkasının bıraktığı eser, devde kulak dahi sayılamıyacak kadar azdır.

M. TURHAN TAN

EK-7. 11 Nisan 1938 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye'nin Cirablus kazasındaki Türklerin durumu

Cirablusta Türk halkının vaziyeti

Mahallî idare, halka zorla arabca okutturuyor

Haleb (Hususi) — Türkiye - Suriye dostluk ve iyi komşuluk anlaşmasına aid konuşmaların cereyan ettiği şu sırada Suriye dahilinde kalan ve nüfus miktarları 60 bini geçen Bayır, Bucak nahiyeleri ve Crablus kazası Türkmenlerinin vaziyetini izah etmek çok faydalı olacaktır.

Bayır ve Bucak nahiyeleriyle Crablus kazasında 200 - 300 parça Türkmen köyü vardır. Bu köylerde hükûmet tarafından açılmış bir mekteb yoktur. Yalnız nahiye merkezlerinde ikişer sınıflı birer mekteb kurulmuştur. Bu mekteblerde türkçe tedrisat yasaktır. Arabca bir kelime dahi söylemeyen, söylemesini bilmiyen çocuklara zorla arabca öğretilmektedir. Crablus kazasının Türkiye hududu üzerinde bulunan bazı Türkmen köylerinde çocuklarını Türk mekteblerine gönderenler varsa da bunlar Suriye hükûmeti tarafından şiddetle cezalandırılıyorlar. Son zamanlarda mahallî hükûmet, Bayır ve Bucak nahiyelerinde birkaç köy mektebi açmayı ve burada zorla arabca tedrisat yapmayı düşünmektedir. Bu mıntakaların Türkmen ahalisi, defaatla hükûmete köylerinde mekteb açılması, türkçe tedrisat yapılması için müracaatte bulunmuşlarsa da bir cevap alamamışlardır.

Halk, arabca bilmediği için Hatayda ve Beyrutta çıkan türkçe gazeteleri okumak istiyor. Fakat, son hâdiseler üzerine, buraya gelen gazeteler, hükûmet merkezinde alıkonulmakta ve aboneler tehdit edilmektedir. Türkçe gazetelerin okunması yasak edilmiştir. Bütün bunlar 50 - 60 bin Türkü korkutarak susturmak içindir.

Mahallî hükûmet, Crablus kazasının Cezire kısmında bir kaza teşkil ederek Fıratın garbındaki Türkmen köylerini dağıtıp Türk halkını, ekseriyeti Arab olan köylere dağıtmağa ve Türkleri Arab anasının tahakkümü altına sokmağa düşünmeğe başlamıştır.

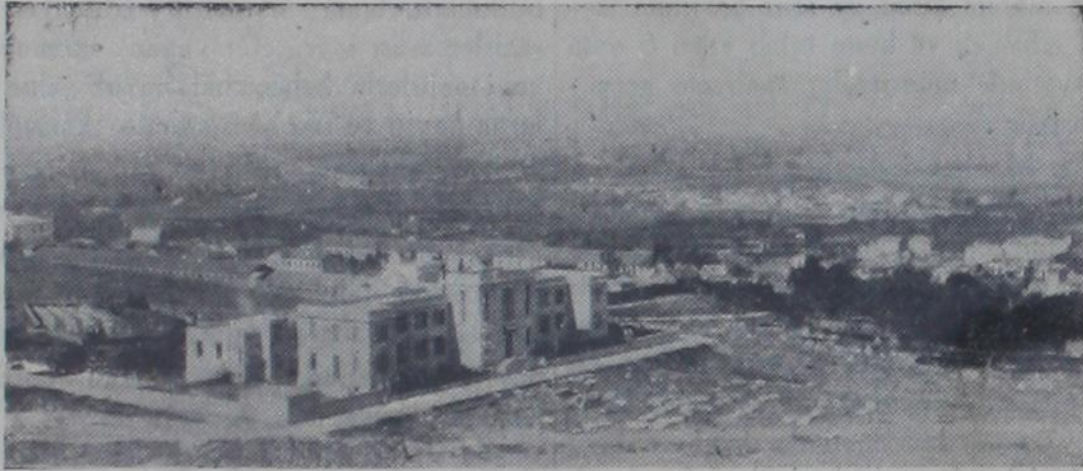
Dostluk konuşmaları esnasında hudud da tadilât yapılarak Crablus mıntakasının ana vatana ilhakı, Bayır ve Bucak nahiyelerinin de Hataya bağlanması zâruuridir. Bundan başka, bu mıntaka Türklerinin hukukunu tamamiye kat'i ve sarih olarak tahtı temine almak da lâzımdır.

Cirablus'ta Türk halkının vaziyeti. (11 Nisan 1938). *Cumhuriyet*, 3.

EK-8. 4 Aralık 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Sancak Türklerine yapılan zulüm

Hiç bir Türk can ve malından emin değil

Sancak köylerinde Türklere yapılan zulüm ve işkence tahammül edilmez bir hal aldı

İskenderunda askerî harekâtın idare edildiği kışla

Kilis 3 (A.A.) — Sancaktan kaçıp buraya gelenlerin miktarı artmaktadır. Sancakta tazyik azalmamış, artırılmıştır. Hiç kimse malından, canından emin değildir.

Sancak köylerinden yapılan zulüm

Kilis 3 (A.A.) — Sancak nahiyelerinden bazılarında dolaşmış olan bir zat Ordu nahiyesinin Bayırbucağı mıntakasında gördüğü manzarayı şöyle anlatmıştır:

«— Evler kısmen harab bir hale girmiştir. Bu harab evlerden birinin tahta - boşunda ekmek pişiren bir kadından şoförüm ekmek istedi. Kadın önündeki ekmeği verdi, parasını kabul etmedi. Şoför katık olacak birşey de istedi. Kadın yok dedi. Şoför çökelek te yok mu diye sorunca kadın ağlıyarak cevap verdi. İşte elimizdeki şu arpa ekmeğinden başka bir şey yok. Dün meb'us seçimi için köyü bastılar evlerde, ambalarda ne varsa hepsini alıp götürdüler.

[Arkası Sa. 7 sütun 4 te]

EK-9. 16 Ocak 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Lazkiye'den ayrılıp Hatay'a bağlanmak isteyen Türk nahiyeleri

Üç Türk nahiyesi

Lâzkiyeden ayrılarak Hataya bağlanmalarını istediler. Çerkes köyleri de tazyik olunuyor

Hama 15 (Hususî) — Fransızlar Halebdeki Ermenileri de gizlice silâhlandırmaktadırlar. Kayışlıda bulunan askerî müfrezelerden bir kısmı Resülâyne sevk olunmuşlardır.

Kargaşalıktan istifade edeceklermiş
Şam 15 (Hususî) — Arab ve Fransızların Sancağa çöl Arabları göndermeğe karar verdikleri haber alınmıştır. Esasen Suriyenin muhtelif mıntakalarında da gizli gizli gönüllü çete teşkilâtı yapılmakta olduğu malûmdur. Çöl Arablarının Sancağa sevkinden maksad her hangi bir kargaşalıktan Türkler aleyhine istifade etmektir.

Nümayiş memnu ama Arablara değil!
Haleb 15 (Hususî) — Antakyada Türkler tarafından yapılan tezahürat

Kırıkhan sokaklarında hâdiseleri takib edenler
üzerine mahallî hükûmet Arablar ve Türklerle bundan sonra nümayiş yapmalarını bildirmiştir. Buna rağmen İs -
[Arkası Sa. 7 sütun 3 te]

Üç Türk nahiyesi Lâzkiyeden ayrılarak Hataya bağlanmasını istediler

[Baştarafı 1 inci sahifede]

kenderunda Arabların Arab halkı nümayişe davet eden matbu beyannameler dağıtmasına göz yummuşlardır.

Çerkesler de tazyikte
Humus 15 (Hususî) — Reyhaniyede Türklerle beraber hareketlerinden dolayı Çerkesler de tazyika başlandı. Çerkes köyleri silâh aranmak bahanesile hükûmet kuvvetleri tarafından sarılmaktadır.

Üç Türk nahiyesinin müracaati
Lâzkiye 15 (Hususî) — Bayır, Bucak, Hazin nahiyeleri halkı Hataylı olduklarını, nahiyelerinin Hataya bağlanması lâzım geldiğini 200 den fazla imzalı ve mühürlü bir mazbata ile müşahidlere bildirmişlerdir.

EK-10. Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinin manşetlerinde Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili haberler

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Sene 8 — No. 2851
Yazı işleri telefonu: 20203
CUMA — 8 TEMMUZ 1938
İdare işleri telefonu: 20203
Fiyat: 8 kuruş

Antakya'da dün 80,000 Türkün sevinç avazeleri saatlerce ufukları kapladı: "Var ol Atatürk!,, Ordumuzun Antakya'ya girişi çok güzel ve çok heyecanlı oldu

Kahraman askerlerimizin İskenderuna girişleri

Şam siyasileri gaflet yetişir!

Hatay bayrağını haile alâmeti, Türk bayrağını düşman işareti tanımaktan vazgeçmek Suriyenin selâmet ve istikbali bakımından şarttır

Türk, Suriyenin düşmanı değil, en halis dostudur. Bir gün gelecek, bu hakikati anlayan Suriyeliler, içlerindeki Türk düşmanlarını kendi ellerile kapı dışarı edeceklerdir.

Yazan: Muhiittin Birgen
(Yazısı ikinci sayfamızdadır)

Şanghayda vahim hâdiseler oldu, bin kişi tevkif edildi

Japon İmparatoru millete hitaben bir mesaj neşretti

Londra 7 (Husus) — Çin - Japon muhasebatının yıldönümü münasebetiyle Şanghayda bazı vahim karışıklıklar vukubulmuştur. Tedhiçiler bomba ve tabanca kullanmak suretiyle yedi aukaad tertib etmişlerdir.

(Devamı 11 inci sayfa)

Türk bayrağından gökyüzü görünmüyor!

Antakya'da şoförler arabalarını orduya tahsis etmişlerdi, buna lüzum olmadığı söylenince teessürlerinden ağladılar

Siyahlar giyerek orduyu istikbale gelen genç kızlar askerlerimiz geçerken bu elbiseleri çıkararak kırmızı - beyaz renklere büründüler

18 yıl süren hâsretten sonra; Mehmedükilerin ayaklarını öpmek üzere anılan Hataylı kadın

Antakya 7 (Husus) — Kahraman saatler yaşamıştır. Bilhassa askerleri -tuna atılanlar pek çoktu. Her tarafta Mehmedükileri başına basan Hatay mizin Antakya'ya girişi çok heyecanlı olmuştur. Askeriye camii aydınlandı

(Devamı 11 inci sayfa)

Kırıkhan ve Reyhaniye de çılgın bir sevinç içinde

Türk askeri İskenderuna girenken Şükür Allahım, varol Atatürk! Kırıkhan 8 — Anadolu ajansının haberi muahhiri bildiriyor: Hassadan gelecek geçeyi Aktepede ge-

(Devamı 11 inci sayfa)

Tüylar ürpertici iki aile faciası

Bir ihtiyar karısını 5, bir sebzeçi de metresini 6 yerinden yaraladı

Dün saat on beşte Karagümrükte Sarıgök caddesinde 17 numaralı evde oturan Ahmed, karısı 30 yaşında Bameyi buğakla vücudunun beş muhtelif yerinden ağır ve tehlikeli surette yaralamıştır. Cinayetin kakışık yâ - zünden işlendiği yapılan tahkikatta an

(Devamı 11 inci sayfa)

Kahraman ordumuzun Hataya girişine aid diğer resimler 9 uncu sayfamızdadır.

EK-10. (devam) Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinin manşetlerinde Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili haberler

Hatay Meclisi açıldı Devlet Reisliğine Tayfur Sökmen ittifakla seçildi

*Hatay Meclisi Devletin resmî adını
HATAY olarak kabul etti*

Yeni Devlet Reisi Tayfur Sökmen bugün Meclise gelerek and içecek ve bir nutuk söyleyecektir

Atatürke sonsuz şükran

Türkmenin nutkundan;

Hatay diye anılan bu havali Büyük Türk milletinin ve onun şerefli tarihini ayırlık bilmeyen ve dünya bir araya gelse ayırlımayacak olan kutsal bir yurdudur

Antakyanın umumî görünüşü [Medalyon içinde yeni devlet reisi Tayfur Sökmen ve doktor Abdurrahman Melek]

Antakya, 2 (Husulî) — Müstakil Hatayın ilk meclisinin açılması münasebetile bugün Antakya ve İskenderunda genlikler yapılmış, halk bu büyük günü sevinçle kutlulamıştır. Unsurlar arasında tam bir ahenk vardır. Halk sükun ve asayişe kavuşmanın verdiği derin huzur içinde birbirlerini tebrik etmektedir.

Meclis açılırken

Antakya 2 — Anadolu ajansının husulî muhabiri bildiriyor: Hatay Millet Meclisi bu sabah saat 10 da coşkun ve sevinçli tezahürat içinde yaşlı reis Mehmed Adalının nutku ile açılmıştır. Kapının ö-

(Devamı 11 inci sayfada)

Hatayın Devlet Reisi ve Vekilleri kimlerdir

Antakya 2 (Husulî) — Hatay devlet reisi seçilen Tayfur Sökmenin hayatı ile meclis reisi, başvekil ve diğer vekillerin hayatlarına dair topladığım malûmatı bildiriyorum: Cumburreisi Tayfur Sökmen'in hayatı Bay Sökmen 45 yaşlarındadır. A - mîkte meşhur ve zengin Türkmen beylerinden Mustafa paşa Moraa'nın oğludur. (Devamı 11 inci sayfada)

İki Türk generali Almanya'ya gidiyorlar

Orgeneral
İzzeddin Çalışlar

Korgeneral
Ali Fuad

Elâzığ 1 — Orgeneral İzzeddin Çalışlar ve Harb Akademisi kumandanı Korgeneral Ali Fuad Alman ordusu - nun Königsberg'te yapılacak olan manevralarında bulunmak üzere yarın Elâzığ'dan hareket edeceklerdir. (Ulus)

Elektrik fabrikası, bu kış ihtiyacı karşılayamıyacak mı?

**Elektrik idaresi çıkan
şayiaları tekzip ediyor**

Şehrimizde birkaç zamandır şayanı dikkat bir rivayet doluşup durmakta - dır; Elektrik işleri idaresi bugünkü e -

(Devamı 11 inci sayfada)

Vekiller Hey'eti Toplandı

EK-10. (devam) Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinin manşetlerinde Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili haberler

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAK
HALKIN DİŞİ

Sene 9 — No. 3197

Son Posta

CUMARTESİ 24 — HAZİRAN 1939

İdare işleri telefonu: 30203

Flab 5 Kuruş

Hatay, şanlı bayrağımız altında!

Türkiye ile Fransa dün ilhak kararını Ankarada imzaladılar

Bütün yurd sevinç içinde bayram yapıyor

Türk - Fransız yardım anlaşması da Pariste imzalandı

Akdenizde kopacak fırtınalar artık Türkiye ile İngiltere olduğu gibi, İngilterenin müttefikleri olan Türkiye ile Fransıya da bir cephede yanyana bulacaktır

Başvekilimizin beyanâtı
(Yazmamız 11 inel sayfamızda bulacaksınız)

**Fransız askeri
bir ay içinde
Hatayı terkedecek**

**Mecliste heyecanlı tezahürat oldu,
Millî Şef hükûmeti tebrik etti**

İtalyan ajansının garib neşriyatı
Ankara 23 (A.A.) — Tebliğ:
Türkiye ile Suriye arasında arazi mesealinin kat'î surette hallini ve bînetice Hatay arazisinin Türkiye'ye ilhakını tasarruf eden anlaşmalar bugün Hariciye Vekâletinde Hânciye Vekili Sarıoğlu ve Fransa büyük elçisi M. Mas-sigli tarafından imzalandı. Bu anlaşma ile imz edilmiş ve iki devlet arasındaki bu mesele bînetice dostane mütakarratla son bulmuştur.
(Devamı 3 üncü sayıfada)

**Fakat ah, Atam da
sağ olmalı idi!**
Yazan : Ercümed Ekrem Talu

O ve O'man idealini tahakkuk ettiren Millî Şef
(Yazmamız 7 nci sayıfada bulacaksınız)

**Sabık Denizbank
erkânı dün
tevkif edildiler**

Haberlerinde dava açılan, sabık Denizbank erkânından Yusuf Ziya Öng, Tohir Köpke, Hamdi Emin ve İsmail İsa Denizbankta görülen yolculuk bir hâdisa sırasında Maliye ve Hariciye Vekâletleri müfettişleri tarafından tespit edilmiş olan tevkifat neticesinde, hâdisa adil tahakkuk mahûl görüldüğün- den, tahakkuk doğuran adliyeye sevk edilmiştir.
Hâdisenin tahakkuku ile bizzat müddei umumiye makamı

Hatay vilâyeti ile Türkiye'nin cənub hududunun aldığı şəkil

Zafer büyüktür!

Hatayın ilhaki ile Türk nüfusu arttı, Türk ordusu daha çok kuvvetlendi ve Türkiye'nin cənub hududlarının askeri müdafaası sağlanmış oldu

YAZAN
Emekli General
H. Emir Erkilet
(Yazmamız 11 inel sayıfada)

EK-10. (devam) Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinin manşetlerinde Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili haberler

24 Haziran 1939 Cumhuriyet

30 Haziran 1939 Cumhuriyet

EK-11. 15 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türklerine yapılan baskılar

Suriyede Türklere karşı tazyik başladı!

Lâzkiye, Fırat ve Cezire bölgelerini memnu muntaka ilân ettiler

Bu kararın sebebinin Türklere karşı yapılan fena muamelelerin harice aksetmesini önlemek olduğu anlaşılıyor

Ankara 14 (Telefonla) — Cenub husudularımızdan gelen haberlerden, son günlerde Suriye hükümetinin aldığı bir kararla Lâzkiye, Fırat ve Cezire bölgelerini memnu muntaka ilân etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buralara yabancıların girmesi men'edilmiştir. Bu bölgelerden gelen yolcuların anlattıklarına göre, memnuiyetin sebebi sırf o çevredeki Türklere karşı Suriye Arablarının yapmaya başladıkları ve gittikçe arttırdıkları fena muamelenin dışarıya aksetmesini önlemektir. Suriyeliler bilhassa Lâzkiyeye bağlı Bayır, Bucak ve Hazine nahiyyelerindeki Türklere karşı son zamanlarda çok ağır muamelelere başlamışlardır. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere bu çevre halkını ezici bir çoğunlukla Türkler teşkil etmektedir.

15 Ocak 1947 Cumhuriyet, 1.

EK-12. 24 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suriye Türklerine yapılan baskılar

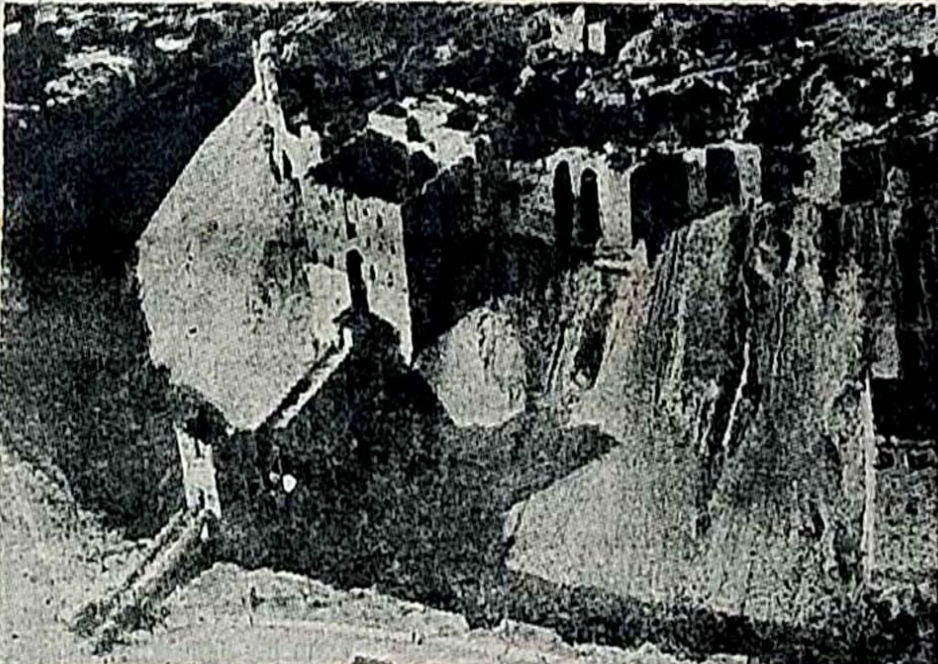
24 Ocak 1947 Cumhuriyet, 3.

EK-13. 13 Aralık 1948 tarihli Son Posta gazetesinde Halep Kalesi'ne Türk bayrağı çekilmesi haberi

Suriyede Türkiye lehine nümayişler

Halep kalesine Türk bayrağı çekildi

Nümayiş yapanlar: Türkiye'ye ilhak edilmeliyiz bizi ancak Türk idaresi rahat yaşatırl diye bağırdılar

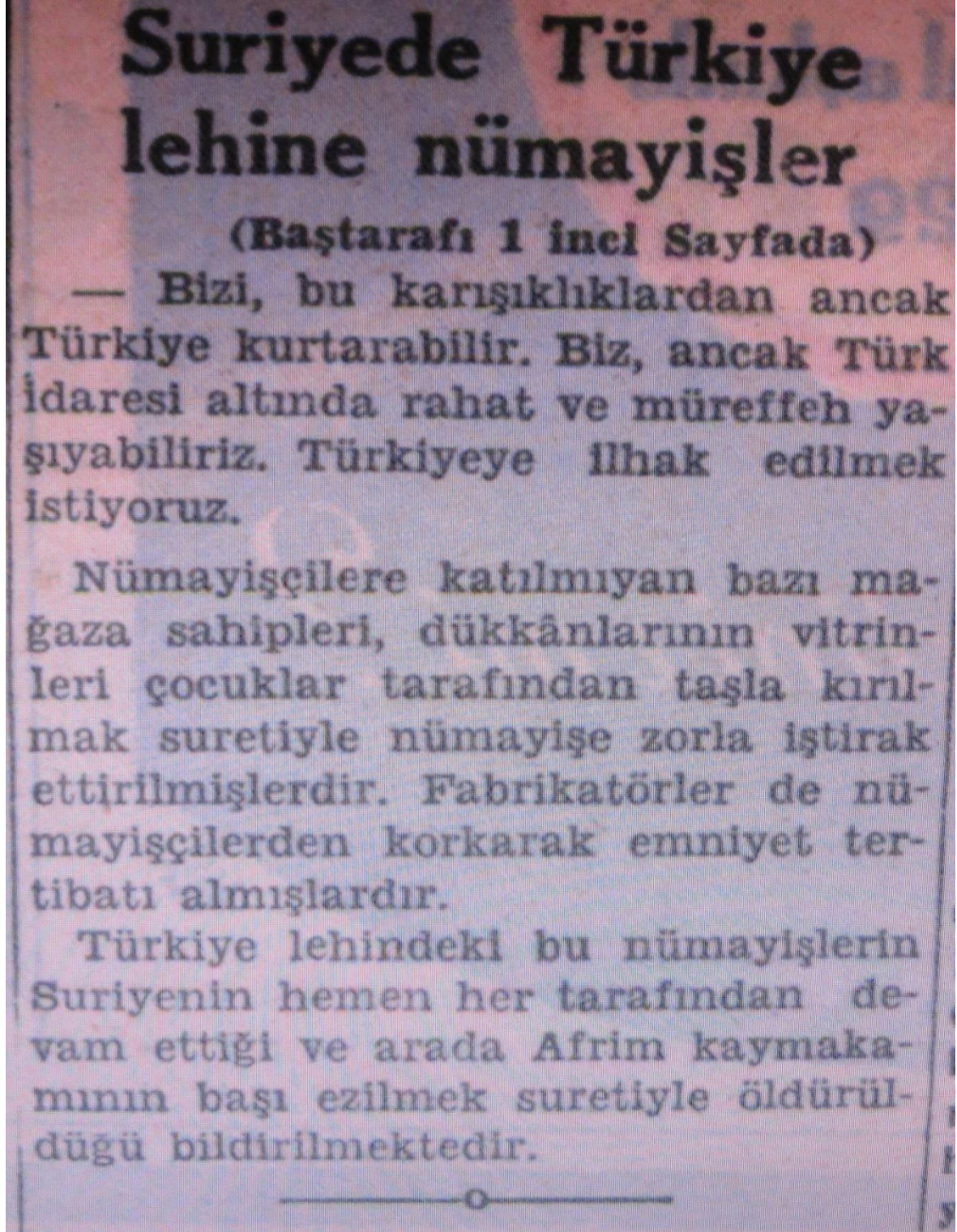

Halep kalesinin kuş bakışı görünüşü

Antakya, 12 — Suriyeden aldığımız son haberlere göre, kalabalık bir nümayişçi grubu, ellerinde Türk bayrakları olduğu halde caddelerden geçerek Halep kalesine çıkmışlar ve bayrağımızı kaleye asarak şöyle bağırmişlardır:

(Devamı sayfa 7 Sü. 5 de)

EK-13. (devam) 13 Aralık 1948 tarihli Son Posta gazetesinde Halep Kalesi'ne Türk bayrağı çekilmesi haberi

EK-14. Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Suriye Türklerinin Türkiye'ye iltica haberleri

Suriyeden yurdumuza ilticalar fazlalaşıyor

Mülteci akınına Edip Çiçeklinin Türk- lere zulüm yapması sebep oluyor

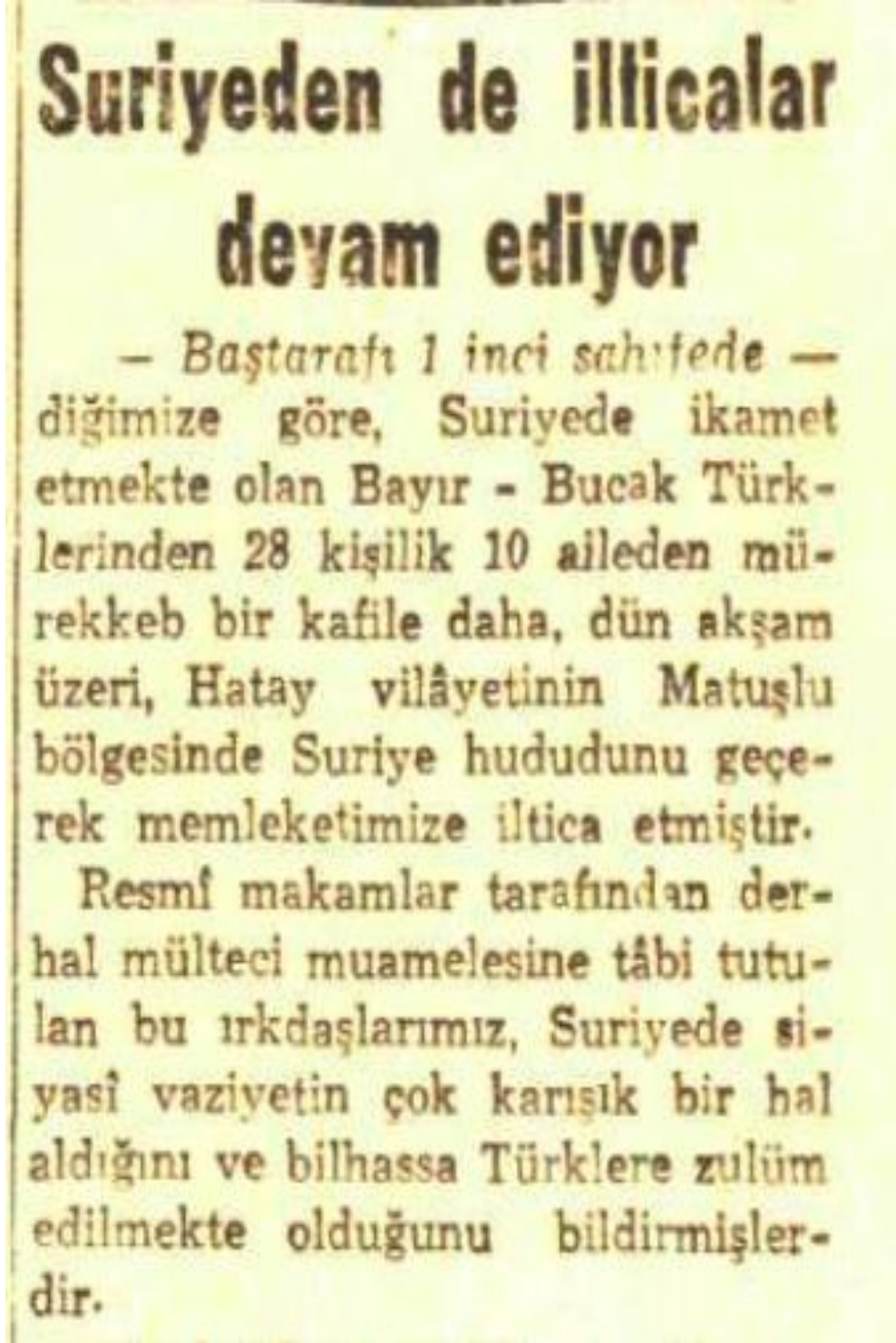
Ankara, 18 (T.H.A.) — Son günlerde komşu memleketlerde bulunan ırkdaşlarımız arasında da yurdumuza ilticaların çoğaldığı görülmektedir.

Batı Trakya Türklerine yapılan fena muameleler yüzünden ırkdaşlarımızın Türkiye'ye ilticaları günden güne artmakta olduğu gibi, şimdi de Suriye'deki Türklerin toplu bir şekilde Cennup hudutlarımızdan memleketimize sığınmağa başladıkları haberi alınmıştır.

Bu cümleden olarak, Suriye'den kaçan 12 Türk ailesi daha, Hatay vilâyetinin Matuslu bölgesindeki hudut makamlarımıza iltica etmiştir.

Bayır-Bucak Türklerinden olan bu ırkdaşlarımız, Suriye'de Edip Çiçeklinin iktidara geçtiği gündenberi Türk azınlığına zulüm yapılmakta olduğunu ve bu fena muamelelerin son zamanlarda artması üzerine mal ve mülklerini bırakarak Anayurda iltica zorunda kaldıklarını beyan etmişlerdir.

EK-14. (devam) Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Suriye Türklerinin Türkiye'ye iltica haberleri

EK-14. (devam) Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Suriye Türklerinin Türkiye'ye iltica haberleri

EK-14. (devam) Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Suriye Türklerinin Türkiye'ye iltica haberleri

EK-14. (devam) Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Suriye Türklerinin Türkiye'ye iltica haberleri

6 Aralık 1956 Cumhuriyet, 5.

EK-15. Suriye yönetiminin Toprak Reformu sonucu Türk mallarına el koymasına ile ilgili gazete haberleri

Suriye Türk mallarına el koymağa çalışıyor

22 Haziran'a kadar beyannâme vermeyen Türklerin malları fakir Araplara dağıtılacak

KILIS, SERACEDDİN ZIDDIOĞLU bildiriyor:

SURİYE'deki arazilerini ekmiş olan Türklere geçiş müsaadesi verilmemek te ve B. A. C. makamları Türk mal ve arazilerinin müsadere edileceği tehdidini savurmaktadırlar.

Milyoner bir Amerikalı bir Türk kadını ile evlenecek

Aslen Harputlu olan Aslan Serimyan'ın şartı, kadının 1.72 boyunda, ince belli ve güzel olması

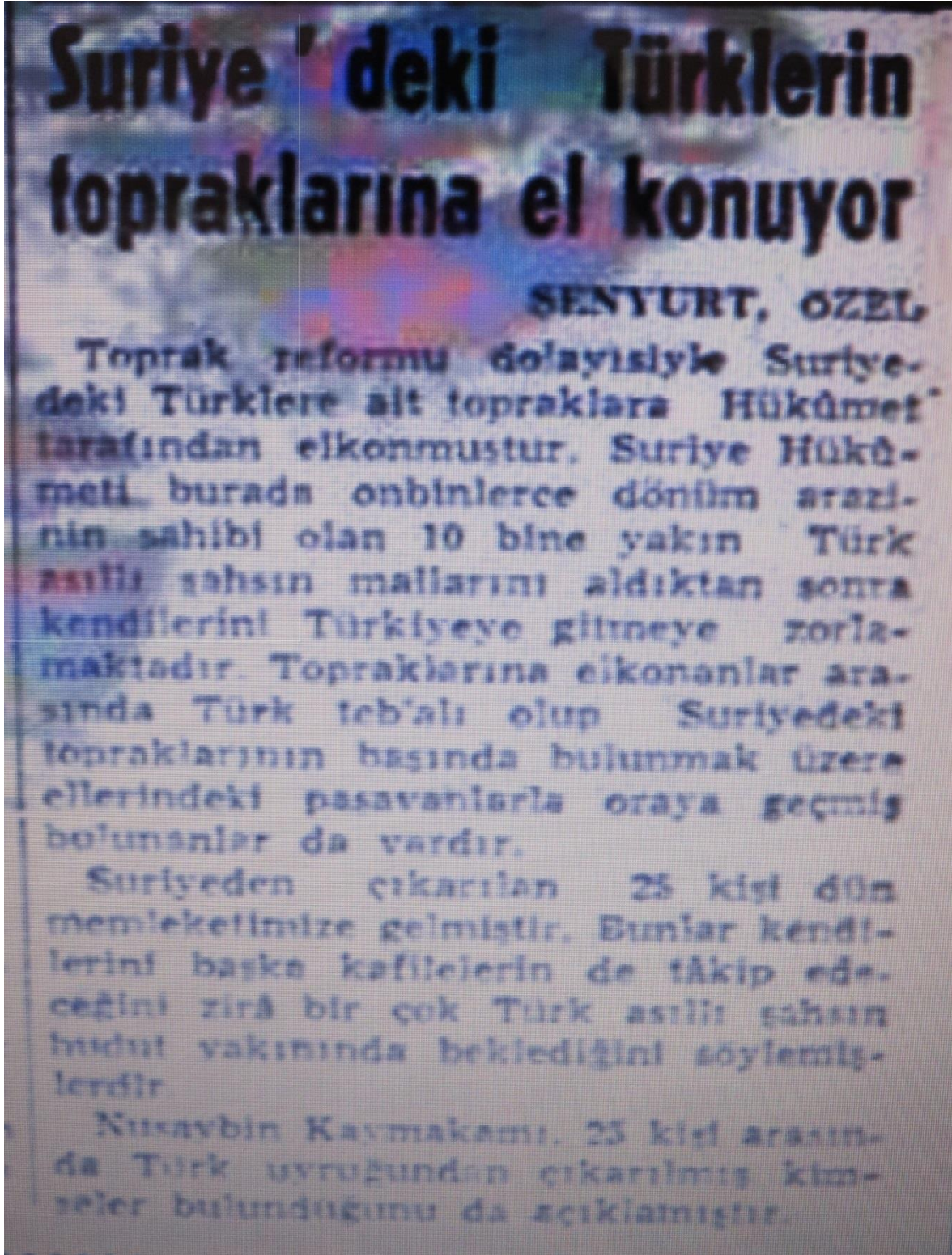
[METİN DOĞANALP]

AMERİKALI milyoner üzüm taciri, 55 yaşında Harputlu Aslan Serimyan, 35 yaşında bir Türk kadını ile evlenmek için memleketimize gelmiştir. Türkiyeli olan milyoner, evleneceği kadının 1.72 boyunda, ince belli ve çok gü-

Dört ay kadar önce, Türk çiftçilerinin Suriye'deki mallarına dair senetleri ellerinden alınmış ve yeni pasavan (geçiş müsaadesi) verilmemiştir. Bu yüzden, hasat zamanı yaklaşan ekinler işe yaramaz hale gelmektedir.

Suriye'de toprak reformu yapmakta olan B.A.C. makamları, Türk çiftçilerinden 22 Haziran tarihine kadar şekilli beyannamesi istemektedirler. Bu tarihe kadar beyanname vermeyenlerin malları ellerinden alınacak ve fakir Arap çiftçilerine tevzi edilecektir. Ancak, bu durum resmen bildirilmeyecektir. Devamı Sa. 5, Ss. 3 de

EK-15. (devam) Suriye yönetiminin Toprak Reformu sonucu Türk mallarına el koyması ile ilgili gazete haberleri

11 Ocak 1964 Milliyet, 7.

EK-15. (devam) Suriye yönetiminin Toprak Reformu sonucu Türk mallarına el koyması ile ilgili gazete haberleri

(MUNİR KILIMCI)

Suriye'deki Toprak Reformu dolayısıyla topraklarına ve mallarına elkonduktan sonra Suriye'den kovulan Türk asıllı 27 kişilik kafile, önceki gece bir askeri vasıta ile Mardin'e getirilmiştir. Geceyi kilisede geçiren 5 aileden kurulu kafilenin durumu ilgililer tarafından incelenmektedir. Türk tab'ali olmayanlar ve memleketimize iltica hakkı istemeyenler, tekrar Suriye'ye iade olunaçklardır. Türk ve Suriye hudut makamları arasında dün hazırlanan bir protokolü göre, topraklarına ve mallarına elkonduktan sonra Türk asıllı oldukları gerekçesiyle hudut dışı edilmek istenen şahısların listesi, önceden Türk makamlarına verilecek, bunlar arasında Türk tab'ali olmadıkları tesbit edilenler Türkiye'ye sokulmayacaktır. Resimde, göç edenler görülüyor. Aileler doğum yeri olan Savur'a gönderilmiştir.

Suriye'den göç ettiler. (13 Ocak 1964). *Milliyet*, 3.

EK-16. Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

ATAYOLU

Sahibi: MEHMET BURÇ
Tesis Tarihi: 1938

Çarşamba
6 NİSAN
1955
YIL: 17
SAYI: 3459

Adımız yolumuzdur Devlet Nüshası

Yeri: İnönü Caddesi
85 Antakya -- HATAY

Günlük Cumhuriyetçi Siyasî Halk Gazetesi

Telefon: 1117 P. K. 24
Telgraf: ATAYOLU

Hudutlarımızın ötesinde kalan 25 bin Türkün kara alın yazısı silinmelidir
37 yıldanberi esaret altında işleyen Bayır
Bucaktaki 156 Türk köyünün kurtarılması
zamanı artık gelmiştir

Hatayın kurtuluşundan sonra meşum bir tesadüf eseri olarak milli hudutlar dışında kalan Bayır Bucak Türklerinin kara alın yazısının artık silinmesi zamanı gelmiş ve hatta geçmiştir.

156 Türk köyünü ihtiva eden ve su katılmamış Türklerle meskûn bulunan bu özbeöz Türk topraklarının Anavatan hudutları içine alınması artık kaçınılmaz bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Çünkü Suriye hükümeti bizimle olan münasebetlerinin azı ık gölgelenmesini fırsat bilerek bu topraklardaki Türklere karşı tatbik ettiği zulüm ve tazyik politikasını son haddine vordirmiştir.

Hemen her gün bu bölgeden gelen haberler yeni bir zulüm işkence hikâyesile doludur.

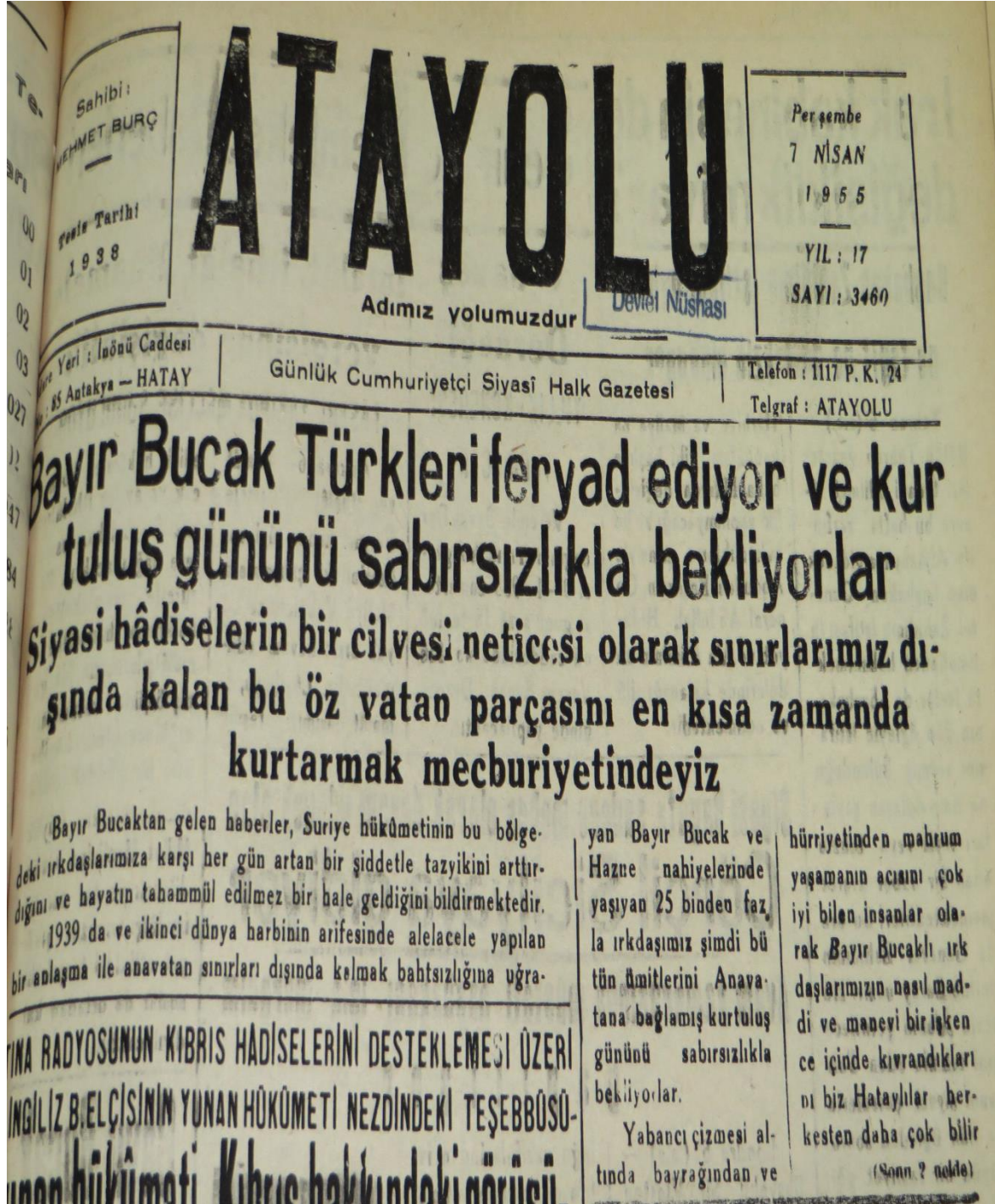
Hükümetimizin bu işle yakından ilgilenmesini bekliyoruz.

İNGİLTERENİN İRAK-TÜRK PAKTINA KATILMASI MÜNASEBETİYLE

Irak gazeteleri neşriyata başladı

Yazısı 3 de

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Sahibi:
MEHMET BURÇ

Teslis Tarihi:
1938

Yayın Yeri: İnönü Caddesi
No: 85 Antakya — HATAY

ATAYOLU

Adımız yolumuzdur

Devlet Nüshası

Cuma
8 NİSAN
1955

Yıl: 17
Sayı: 3461

Telefon: III P. K. N
Telgraf: ATAYOLU

Günlük Cumhuriyetçi Siyasal Halk Gazetesi

25000 Türkün kurtuluş gününün
yakın olduğuna inanıyoruz
Atatürkün çizdiği (Misak-ı Milli) hudutlarını gerçekleştirmek
bizim için bir şeref borcudur

Telefon: III P. K. N
Telgraf: ATAYOLU

Bu sene hac için döviz yok

Cenup bölgemizden kaçan hacı kafi
esinin geçmemesi için tedbir alınıyor

Ankara 7 (D.H.A.)
haber verildiğine göre
ikamet bu sene hac
için döviz vermeyecek-
tir. Bu suretle esasen
çok az olan dövizleri-
miz le tasarruf yapmak
imkânı sağlanacaktır.

Cenup bölgelerimizden
kaçak hacı kafileleri-
nin geçmemesi için ay-
rıca tedbirler alınacak-
tır

Transfer gecikmelerinden dola- yı borçlarımız birikmiş halde 6 batılı devletle yapılan anlaşma sonunda bize yeniden yatırım kre- dileri açıldı

Ankara 7 — Veri-
len malûmata nazaran
E.P.U. memleketlerine
transfer gecikmelerin-
den dolayı tahaddüs e-
den müterakim borçla-
rımız bu memleketler-
den, Almanya, İngilte-
re, Fransa, İsveç, İtal-

Diyarbakır DP. lileri arasında zipçilik son haddini buldu

Diyarbakır DP. li-
leri arasında zipçilik
son haddini bulmuş-

ya ve Ayvusturya ile
yapılan karşılıklı anla-
şmalar neticesinde hal
yoluna girmiş bulunmak
tadır.

Bu itibarla ticari mü-
nasebetlerimiz de nor-
mal seyrini takip et-
mektedir. Transfer borç-
larının tasfiyesi ile al-
kalı olarak yapılan an-
laşmalar gereğince mez-
kûr memleketlerden,
Türkiye'ye yeniden yatı-
rım kredileri açılmıştır.
Öğrendiğimize göre;
bu kredilerin yekûnu
600 milyon liraya ba-
lî olmaktadır. Açılan
krediler mal ihracı su-
retiyle ödenecektir.

Olayların ışığında: (Misak-ı Milli)

Türkiye Cumhuriyetinin kurtarıcı ve kuru-
cusu, Büyük Atatürk, birinci dünya harbini ta-
kip eden müteakkebin en karanlık ve korkunç
günlerinde Türk Vatanının hudutlarını çizmiş
ve buna (Misak-ı Milli) adını vermiştir. Atatürk
(Misak-ı Milli) nin büyük kısmını hayatında
tahakkuk ettirerek Hatayı kurtarıp Anayurda
katmış ve üst tarafını Türk İstiklâl ve Cum-
huriyetile beraber Türk Gençliğine emanet
etmiştir.

Hiç kimsenin toprağında gözümüz yoktur.
Bütün milletlerin istiklâl ve toprak bütünlü-
ğüne en kıskanç bir şekilde hürmet ederiz.
Preşibimiz yine, Büyük Atanın koyduğu
(Yurdda sulh, cihanda sulh) esasına dayanmak
tadır. Fakat her milletin kendi toprağında ve
bayrağında ve bayrağı altında hür müstakil
yaşamaya da en samimi dileğimizdir.

Ancak bir talihsizlik ve politik icapların
neticesi anavatan dışında kalan ve 37 yıldan
beri sınırlarımızın dibinde bayrağından, dilin-
den, kültüründen ve hatta hürriyetinden mah-
rum yaşayan 25000 ırkdaşımızı kurtarmak,
Atatürkün çizdiği (Misak-ı Milli) sınırını ger-
çekleştirmek bizim için bir şeref borcudur,
milli bir vazifedir.

Bu vazifenin bugüne kadar gecikmesinin
sebebi, ikinci dünya harbi, bu harpten sonra
dünyanın karışık durumu ve milletlerarası me-
selelerin takip ettiği seyirdir. İkinci dünya
harbini takip eden olağan üstü haller artık
ortadan kalkmış, normal durum avdet etmiş
ve bu itibarla Bayır Bucak, Hazne işinin de
halledilmesi zamanı gelmiş bulunmaktadır.

Komşu Suriyenin bu baklı ve yerinde iste-
ğimizi kabul ederek bizi çok yormıyacağını
ümit ediyoruz. (Yurdda sulh, cihanda sulh)
preşibini kendisine düstur yapmış bir millet
olarak milletlerarası ihtilâfların maşa başında
ve barış yolile halledilmesi lüzumuna inaniyo-
ruz. Bu işte komşu Suriyenin de anlayış gös-
tereceğine de inanmak istiyoruz.

SERÇE

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Sahibi:
MEHMET BURÇ

Teşis Tarihi:
1938

Yayın Yeri: İnönü Caddesi
No: 85 Antakya — HATAY

ATAYOLU

Adımız volumuzdur

SALI
12 NİSAN
1965
YIL: 17
SAYI: 3464

Günlük Cumhuriyetçi Siyasî Halk Gazetesi

Devlet Nüshası

Telefon: 1117 P. K. 24
Telgraf: ATAYOLU

Bayır Bucak Türklerinin (düşman elinden) kurtarılması bizim için bir izzetneps ve şeref meselesi olmuştur

KADIM GÜLEKİN DEMECİ

Partiler arası iyi münasebet- teki rol iktidara düşmektedir

Ankara 11 — C.H.
Çankaya ve Yeni
Şahhülle ilçe kongrele-
dün yapılmıştır. Çan-
kaya İlçe Kongresinin
ahçelievlerdeki top-
lantısında hazır bulu-
an Genel Sekreter
asım Gülek kısa bir
konuşma yapmış ve iki
glik seyahatinden dö-
nüşte memlekette "Par-
ter arası iyi münase-
etler bahsini ele al-
ış ve bu durumun
ndisi için bir sevinç
luğunu beyan ettik-
sonra, bu bahiste
idarın ortaya ba-
rılar koymuş olması
umuna işaret etmiş

Gülek, konuşmasın-
kendisine her git-
yerde Türkiyede-
mahkûm gazeteci-
len bahsedildiğini
lemiş; Kanada da
a dair bir liste ile
ılaştığını beyan et-
tir. Gülek, bu men-
esirlerin giderilebi-
ğini söylemiştir.

Genel Sekreter ko-
nasının devamında,
P. malları mevzuu
hâlâ dedikodusu
ldığını beyan etmiş
çare bulunmasını
niş; partinin bir ga-
(Sonu 2 nelde)

50 yaşında bir kadının ölümüyle neticelenen Dünkü feci moto- siklet kazası

Kazanın süratten mey- dana geldiği anlaşıldı

Dün saat 11 sula-
rında şehrimizde, bir
kadının ölümü, bir ki-
şinin de ağır surette ya-
ralanması ile neticele-
nen feci bir motosiklet
kazası olmuştur. Hâdi-
se hakkında aldığımız
malûmat şudur:

Saat 11 doğru ar-
kadaşı Yüksel Kara-
manla gezmek maksadıyla İnönü caddesin-
de motosikletçi Vecihi
Tennioglundan (Antak-
ya 37) plakalı bir mo-
tosiklet kiralayan İna-
(Sonu 2 nelde)

19 Mayıs ve Şeker Bayramının biri biri peşi sıra gelmesi üzerine Mekteplerde bu yılki ders ke- simi meselesi ortaya çıktı

Bu yıl, Şeker bay-
ramının araya girmesi,
Orta Öğretim Okulla-
rında ders kesiminin
kesin olarak hangi ta-
ribte başlayacağı mese-
lesini ortaya çıkarmış-
tır.

Bilindiği gibi, 19-
(Sonu 3 üncü le)

Bu, bugünkü iktidarın en parlak bir zaferi olacak ve Türk tarihinde bir şeref halesi gibi ebediyyen parlıyacaktır

Olayların ışığında:

Hep Bekliyoruz

Bayır Bucak ve Hazne Türklerinin durumu
bizim için millî bir izzetneps ve şeref mese-
lesidir.

25 binden fazla Türk evlâdının 37 yıldan
beri (Düşman elinde) bir nevi esir vaziyetinde
inlemesini millî vicdan aslâ kabul etmez.

20'inci medeniyet asrında milletlerin istik-
lâl ve hürriyetlerini zor ve baskı altında tu-
tacak kuvvet artık yoktur. Suriyenin bu ırk-
daşlarımız üzerinde tatbik ettiği baskı ve hat-
ta inba politikasını yıllardanberi sınırlarımı-
zın bitişiginden elimiz bağlı, yüreklerimiz
dağlı, gözlerimiz yaşlı, içimiz burkularak sey
rediyoruz.

Bayır, Bucak ve Hazne nahiyelerinin mu-
kadderatını tayin etme zamanının çoktan gel-
diğini hepimiz biliyoruz. Bu işin şimdiye ka-
dar sürüncümede kalması, ortaya atılmaması-
nın türlü sebepleri vardı. Bu sebepler artık
ortadan kalkmış ve Suriye ile masa başında
hesap görme günü gelip çatmıştır.

Hükümetimizden rica ediyoruz: hesaplaşma
gününu uzatmasın ve bütün millî varlıklardan
mahrum edilmiş olan boynu bükük 25 bin
Türk çocuğunu daha fazla inletmeden düş-
man elinden) kurtarsın.

Bayır Bucak ve Hazne'nin kurtarılması bu
günkü iktidarın en parlak millî zaferi olacak
ve bu zafer Türk tarihinde ebedî bir şeref
halesi halinde bir yıldız gibi parlıyacaktır.

SERÇE

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Sahibi:
MEHMET BURÇ

Teşis Tarihi:
1938

Yayın Yeri: İnönü Caddesi
No: 85 Antakya — HATAY

ATAYOLU

Adımız yolumuzdur

Cuma
14 NİSAN
1955
YIL : 17
SAYI : 3466

Günlük Cumhuriyetçi Siyasî Halk Gazetesi

Devlet Nöshası

Telefon : 1117 P. K. 24
Telgraf : ATAYOLU

Süratle halledilmesi gereken millî dava

Devlet Personel kanun tasarısı

Son şeklini alıyor

Ankara 13 — İki yıldan fazla bir zaman önce üzerinde çalışmakta olan Devlet Personel Kanun tasarısı son şeklini almıştır. La-yiha devlet dairelerinde, özel idarede, belediye ve bunlara bağlı her türlü teşekküllerde ve İktisadî Devlet Teşekküllerinde çalışan bütün personeli içine almaktadır.

Memurlar ve hizmetliler için ayrı tablolarla ihtiva eden tasarıda memur bakiyesi 14 den 17 ye çıkarılmaktadır. Yeni maaş esaslarına göre şimdi 150 maaş derecesi olan 14 üncü kademeye 250 lira ödenecek ve herhangi bir kadro bahis mevzuu olmaksızın bu miktar 370 liraya çıkarılacaktır. Halen 1000 lira alan birinci dercedeki memurların maaşı 2000 lira olarak kabul edilmiştir. Buna paralel olarak halen azami 625 lira olan devlet hizmetli bakiyesi 100 liradan başlatılmakta ve 1200 liraya kadar yükseltilecektir.

Keza tasarıda, mesai saati dışında çalışanlara, emsalleri üstünde iş yapanlara, müesseselerinin iktisadî bakımından daha verimli olmasını temin edenlere, müessese içinde mübim makam ve memu-

riyet işgal edenlere, para veya kıymetli eşya (Sonu 2 nede)

otomobil lastiği piyasadandan çekiliyor

Bir lastik buhranının başlamasından Korkuluyor

İstanbul 13 — Motorlu vasıtalar yedek parçalarından sonra şimdi de lastik sıkıntısı başlamıştır. Biihassa Avrupa otomobil fabrikalarının imal ettiği vasıtaların (Sonu 3 üncü de)

Hâlâ İsrar ediyoruz

156 parça köyden ve 25 bini aşan nüfustan mürekkep olan Bayır Bucak ve Hazne nahi-yelerinde yaşayan ırkdaşlarımız halen içinde bulundukları durum hakkında bildiklerimizi ve öğrendiklerimizi halk efkârına bildirmek vazifesile kendimizi görevli sanıyoruz.

Bu köylerin adı hemen tamamen öz Türkçedir ve bölge sakinlerinin hepsi yine öz Türkçe konuşan ırkdaşlarımızdır.

Fransız işgali esnasında bu bölgedeki Türkler bugünküne nisbetle biraz daha yumuşak şartlar altında yaşamakta ve hiç olmazsa ana dillerine tecavüz edilmemekte idi. Halbuki Suriye istiklâline kavuştuktan sonra Bayır Bucaklı araplaştırmak için koyu ve mutasassıp bir Arap milliyetperverliği hareket ederek Türk çocuklarına zorla Arapça öğretmek ve Arap kültürünü aşılamak yolunu tutmuştur.

Asıl acıklı olan taraf, 156 Türk köyünde tek bir Türkçe ilkokulun bile bulunmaması ve Türk çocuklarının arap okullarında arapça öğrenmek ve arapça konuşmak mecburiyetine tabi tutulmasıdır.

Bu araplaştırma politikasının bugün değilse yarın meyvelerini vereceğine ve burada yaşayan su katılmamış Türklerin gelecek nesillerini araplaştıracasına hiç şüphe yoktur.

Burnumuzun dibinde göz göre göre oynayan bu millî faciaya biz sonuna kadar lakayd ve seyirci durumda kalamayız. Kalırsak vazifemizi yapmamış ve Büyük Kurtarıcı Atatürk'ün mübarek ruhunu incitmiş oluruz.

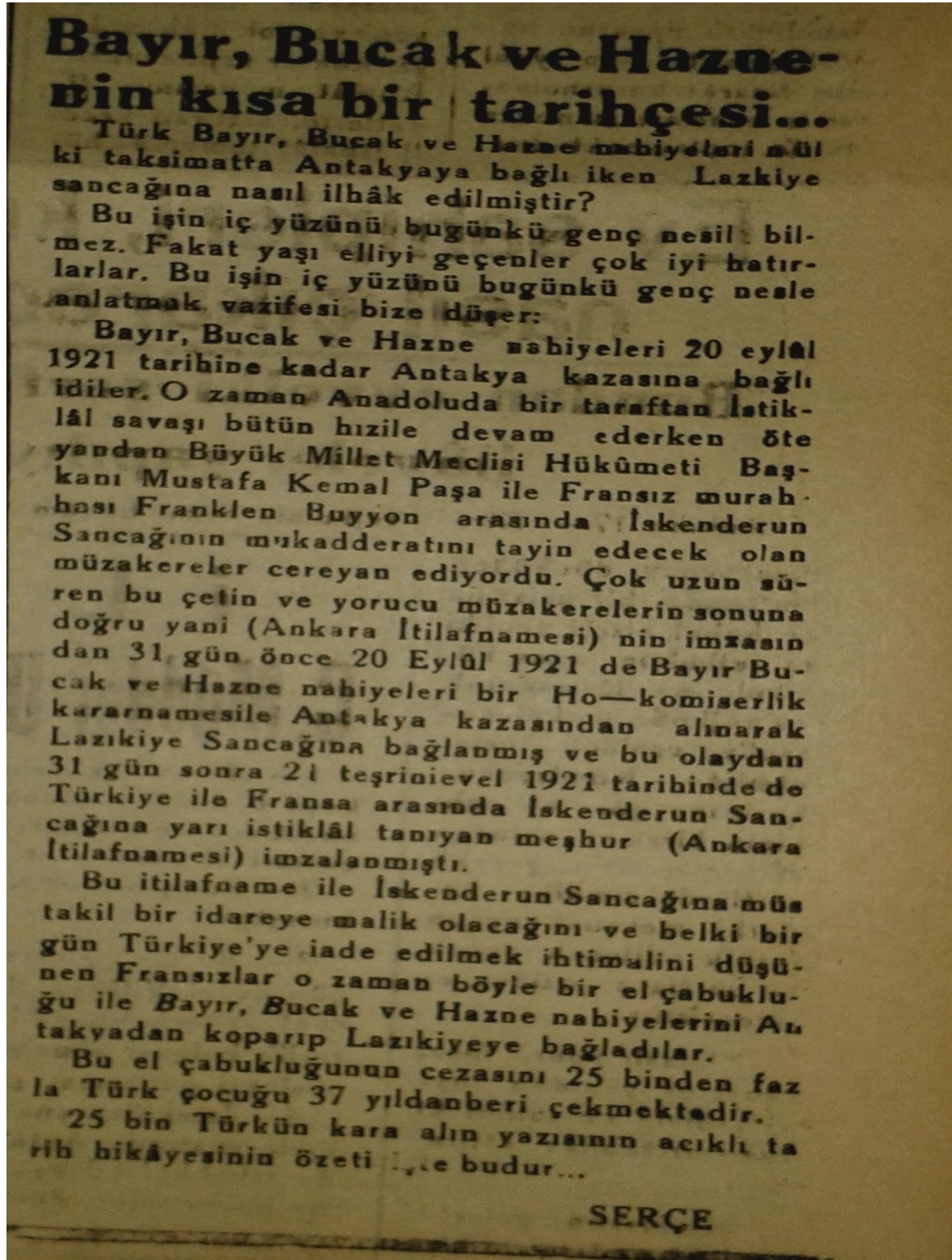
Bayır Bucak meselesi süratle halledilmelidir, bunun üzerinde ısrarla duruyoruz.

SERÇE

Geçen hafta içerisinde Nevada Çölünde yapılan 4 nü Atom infilâki

14 Nisan 1955 Atayolu, 1.

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

14.8 Eylül 1967

Devlet Nöbeti

Atayolu
A D İ M İ Z Y O L U M U Z D U R

Kırk Asırlık Türk Yurdu

Yönetici: KURCUSU MEHMET BURÇ
Baskı: SELİM ÇELİK
Sahibi: GÜNAY ÇELİK
Yazı İşleri Müdürü: MÜLLÜŞİ ATAHAH
İdare Müdürü: KEMAL KARAOĞROĞLU

SALI
27
HAZİRAN
1967
FİYATI 25 KURUŞ

Yıl : 30
Sayı : 8058

İdare yeri: Hürriyet Gaddesi No. 17—C Antakya-Hatay * GÜNLÜK CUMHURİYETÇİ SİYASİ GAZETE * Telefon III 7 * Tesis tarihi : 8/Mayıs/1938

31 Bayır- Bucaklı Türk makamlarına sığındı

Vali ile görüştüler

Göreve başladı

Suriye makamları giriş çıkışa nihayet izin verildi

Kardeşine hakaretten şanlı

Hududu kaçak yolla geçen ırkdaşlarımızın iltica talepleri ilgili makamlar tarafından inceleniyor

Bayır-Bucak Türklerinden 28 kişilik bir grup, önceki gece Suriye hududuna kaçarak yollarla geçerek Dağardı Jandarma karakoluna iltica etmiştir. Durumdan haberdar edilen vilayet ilgilileri, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 28 Bayır - Bucaklıyı geyrimizle getirtmiş ve Emniyet Müdürü ile karakollarda mülakat etmiştir.

İlticacılarla ilgili olarak kendisiyle görüşmüş valî Ferit Kubat olayı doğrulamış ve mültecileri iltica taleplerinin tetkik edilmekte olduğunu açıklamıştır.

Bu arada geyrimizdeki otellerden birine yerleştirilecek olan ırkdaşlarımızın kanuni mercilere Türk vatandaşlığına geçmek için müracaatta bulunacakları sanılmaktadır.

Öğrendiğimize göre kısa süre önce kaçak yollarla hudutlarımızı geçen 3 Bayır - Bucaklı ile mülteci sayısı bölgelekle 31'e yükselmiş olmaktadır.

Türkiye Suriye hudut ilişkileri, cumartesi gününden itibaren yeniden normal dönmüştür. Hatırlanacağı üzere, ortadoğu tansiyonundan sonra Suriye makamları, hududu tek

Vali ile görüştüler

İskenderun'daki İngiliz İstasyon, Norveç ve Yunan Fahri Konsolosları, dün sabah valî Ferit Kubat'ın makamında bir nezaket ziyareti yapmışlardır.

İl Jandarma Tesisat Müaviniğine binbaşı Mehmet F. suz getirilme görevine bağlanmıştır.

Sonay* Bugün Frans'a hareket edecek

Vietnam'da savaş bütün hızıyla devam etmektedir. Resimde Vietkong petecilerinin elinden kurtarılan Vietnamlı bir aile görülmektedir.

27 Haziran 1967 Atayolu, 1.

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Bayır - Bucaklılar baskı REJİMİNDEN YAKINDI

iltica edenlerin sayısı 40 a yaklaşıyor. Bir ırkdaşımız, hayat her gün daha çekilmez bir hâl alıyordu, dedi

Bayır — Bucak'taki ırkdaşlarımız, kaçak yollarla hududu aşarak top raklarımızı ilticaa devam etmektedir. Yetkili makamlardan öğrendiğimize göre iltica eden ve Türk vatandaşlığına geçmek için resmen müracaatta bulunan Bayır — Bucak'lı ırkdaşlarımızın sayısı 37 ye yükselmiştir. Dün de belirttiğimiz gibi resmi makamlara duyurulan ırkdaşlarımızın bu talepleri tetkik edilmekte ve bir an önce karakol kışkırtılmasından kurtarılma- maları için temaslara ya- nılmaktadır.

Öte yandan, mülteciler ırkdaşlarımız, Suriye'de her geçen gün giddetini arttıran baskı rejiminden yakınmakta ve bu durum devam ettiği sürece ilticaların ardının kesilmeyeceğini belirtmektedirler.

Kendiyle görüştüğümüz ırkdaşlarımızdan Bucak nahiyesinin Kulcuk köyünden 31 yaşında 3 çocuk babası, Hüseyin Bal, Suriye makamlarının Türklere devamı şeklide zorluk çıkardığını ve hayatlarının her gün biraz daha çekilmez bir hâl aldığını Türkiye'ye ilticadan başka çare bulamadıklarını söylemiştir. Köyünde i- mamlık yapan ve 3 çocuğu ile karısını Suriye'de bırakarak topraklarına iltica eden Hüseyin ilticalar devam edecektir: Suriye'liler Türklere hor görüyor ve baskı rejimi ile bizleri yıldırma ya çalışıyor» demektedir.

Yeni ilticaları göz önünde bulunduran vılayet liğlilleri, bu konuda gerekli bütün hazırlıkları tamamlamış bulunmak tadır.

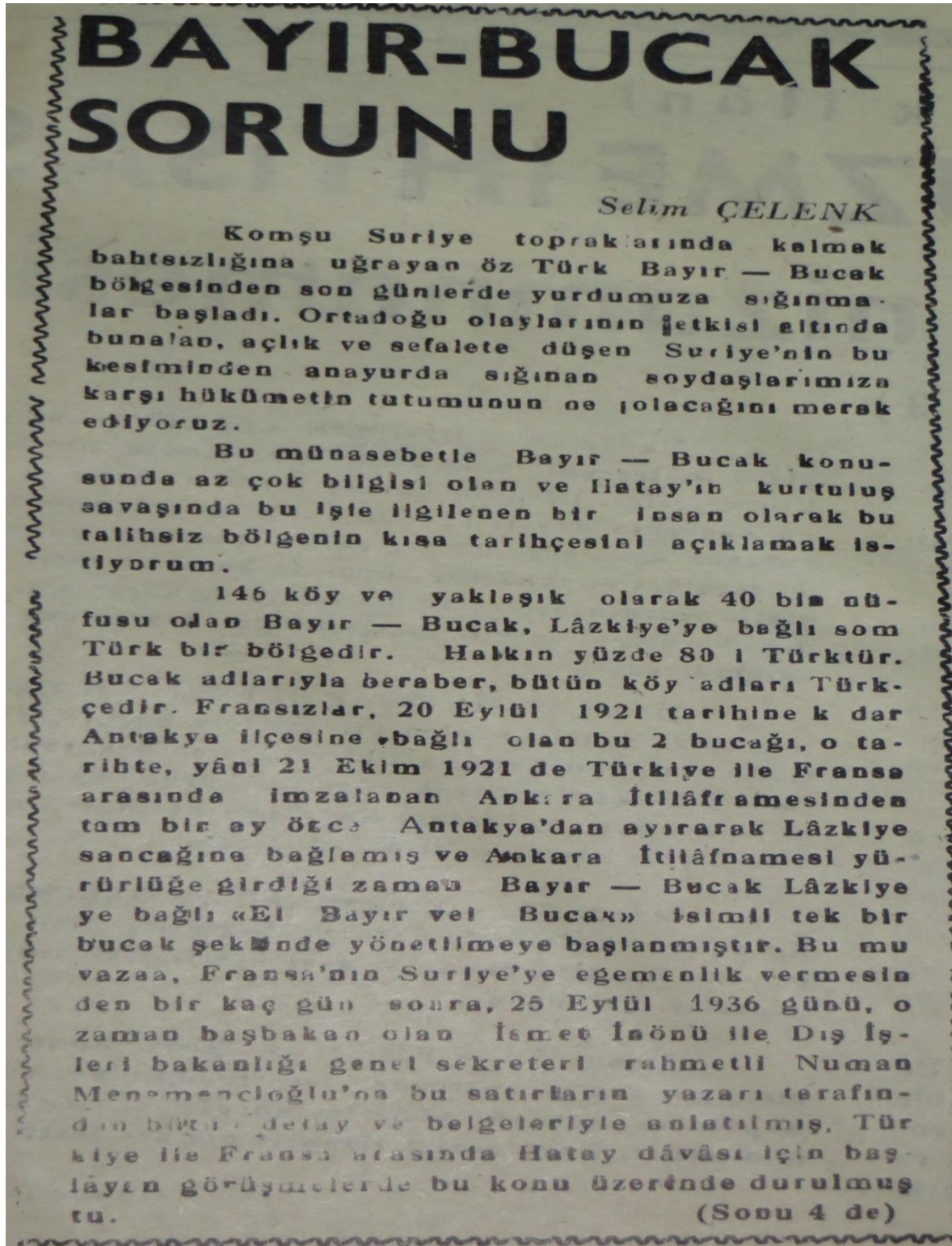
Vali Kubat halka çağrıda bulundu “Mutavassıta lüzum yok Kapım halka açıktır,,

Halka bir lunan Hatay Kubat devle- de çeşitli ka- işleri için a- tavassıt so- istemştir.

Vali Ku- da bir arka- pım her za- tandışa aç- görölmesi- mutavassıt- lüzumsuzlu- rom, 24 sa- min hizmi-

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Bayır—Bucak Sorunu

(Baş 1 de)

Fakat, siyasi durum ve Hatay'ın anayurda katılması arifesine 2. Dünya Savaşı'nın tehlikesi karşısındaki politik icaplar yüzünden bu dâvâdan vazgeçilmiş,

hatta o zamana kadar Hatay'a bağlı bir bucak olan Kesep'i dâhi, Suriye'ye terketmek zorunluğunda kalmıştık.

36 yıl önce köy köy dolaştığım ve ezeli bir

Türk çoğunluğunu bağrın da taşıyan bu bölgede o zaman bile Türkçe öğretim yapan tek bir okul dâhi yoktu. Özellikle, Hatay'ın anayurda katılmasından sonra Halkı Araplaştırmak için Suriye hükümeti her çareye başvurmuş, köylerde Arapça öğretim yapan okullar açılmıştır.

Oleyis Sendikası'ndan

Şehrimizde kurulu Atahan Otel ve restoran iş yeri sahibi Bekir Atahan ile Sendikamız arasında 275 sayılı kanunun 9. maddesi uyarınca bir Toplu iş sözleşmesi yapılacaktır.

Sendikamızın hazırladığı sözleşme tasarısının görüşülüp incelenmesi için 1/7/1967 günü Saat 13 de sendika merkezinde toplanılacaktır.

İlgililere duyurulur

İcra kurulu

Baskı, açlık ve sefaletten kaçarak şimdi anayurda sığınan bu zavallı soydaşlarımıza karşı hükümetin gerekli şefkat ve ilgiyi göstereceğini umuyor ve bekliyoruz.

29 Haziran 1967 Atayolu, 1.

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Bayır—Bucaklı 3 Türk daha sığındı Hassa sınırını aşan Türkler iltica hakkı istedi

Son iki gün içerisinde de Bayır — Bucak'taki soydaşlarımızdan üçü daha kaçak yollardan bu-
dudu aşarak Türk makam-
larına sığınmıştır.

Her ikisi de 15 ya-
şı da olan Mustafa ve
Yusuf Karamuhammet
adlı ırkdaşlarımız Hassa
dolaylarından Türkiye'ye
iltica etmiştir.

34 yaşındaki Bayır
— Bucaklı Muhammet
Aslan ise Yayladağı ya-
kınlarından topraklarını
za giriş yapmıştır.

Türk uyruğuna gir-
mek için resmî makam-
lara maracaatta bulunan
Suriye uyruklu bu 3 soy-
daşımızın da talepleri,

vilayetçe ilgililere duyur-
ulmuştur. İlticaların bir
süre daha devam edece-
ği anılmaktadır.

Kosel'in*Castro ile

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

Bayır Bucak mültecilerinin sayısı devamlı artıyor

Kızılay, sayıları 70'e yaklaşan mültecilere 25 bin lira gönderdi ırkdaşlarımıza iş bulmak için temaslar yapıyor

Bayır Bucak Türklerinden 4 ırkdaşımız daha Türk makamlarına sığınmış bölgele ilgili edenlerin sayısı 70'e yaklaşmıştır. İlgililerden verilen bilgiye göre Mevdan oteli, Çankaya oteli ve Hataydaki akrabaları nın yanına yerleştirilmiş olan mülteci ırkdaşlarımız için Kızılay Genel merkezince 25 bin lira-lık bir yardım yapılmıştır. Vilayet ilgilileri, mülteci Bayır-Bucaklıların Türk uyruğuna girme hususunda yaptığı müracaat en kısa zamanda değerlendirilerek ilgili mercilere intikal ettirmektedir. Vilayetçe hâlen, Bakanlar Kurulunca mülteciler için lakân belgesi tesbiti ve Türk uyruğuna alımları işlemlerinin tamamlanması beklenmektedir.

Öte yandan Suriye'deki baskı rejiminden kaçarken varını-yoğunu orada bırakmak zorunda

olan ırkdaşlarımızın maddi sıkıntı çekmeye başlamaları üzerine vilayet makamınca teşebbüs edilmiş, dairelerin, ilgili kadrosundaki ihtiyaçları nı, öncelikle Bayır-Bucaklılar arasından sağlanması için temaslara bağlanmıştır.

Mac Nemara*Vietnam'daki son durum hakkında Başkan Johnson'a bilgi verdi

Hırsızlık suçundan yargılanan bir genç Mahkeme penceresinden ATLAYIP KAÇIVERDİ

Hırsız genci sokakta halk yakaladı

Bir bileklet hırsızlığı suçundan dolayı Mahkemede yargılanan olan Mengüllü köyü 17 yaşlarındaki Genç Mengüllü adında genç, beklenmedik bir hareket yapmış, yargı diler görevli ve diler

13 Temmuz 1967 Atayolu, 1.

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

devam ediyor

Mülteci sayısı 500 e yaklaştı

Suriye'den ilticaların ardı arkası hâlâ kesilmedi

Son defa 46 Bayır—Bucaklı iltica etti

Suriye'de, Bayır - Bucak mevkiindeki ırkdaşlarımızın ilticaları ara-ırksız devam etmektedir. İrkdaşlarımız, hergün şiddetli arttıran baskı rejimi yüzünden selametsiz, guruplar halinde ana yurt topraklarına geçmekte bulunmaktadır. Kısa süre önce mülteci sayısı 234 iken bugün bu rakam 500 e yaklaşmış bulunmaktadır. 2 ay içinde 500 e yakın insanın sınır boyundan adeta ellerini - kollarını sallaya sallaya, büyük rahatlık içinde geçmesi, Suriye makamlarının iltica olaylarına göz yumduğu ve tedbir almak lüzumu olmadığını da iddia etmektedir. Son defa cumartesi günü 46 Bayır Bucak'lı sınırları aşarak Türk makamlarına sığınmıştır.

Öte yandan mülteci ırkdaşlarımızın işe ve imkânlar bulma konusunda vilayet için bir problem olmaya devam etmektedir. Bir süre önce mülteciler için vilayet emrine gönderilmiş olan 25 bin lira dışında yeni bir ödenek gönderilmemiş olması, yetkilileri endişeye sevk etmiş bulunmaktadır.

SPOP*Dün Tarsus'ta oynanan özel karşılaşmada Hatay Spor kuvveti rakibi Mersin İdman Yurdu'na 5-2 mağlup olmuştur.

21 Ağustos 1967 Atayolu, 1.

EK-16. (devam) Atayolu gazetesinde Bayır Bucak Türklerinin durumu (1955-1968 arası)

**Bayır—Bucak Türklerinin
İLTİCATALEPLERİ
kabul edilmeyecek**

**Karar 30
ağustosta
uygulanmaya
başladı**

İç İşleri Bakanlığı tarafından alınan bir karar gereğince 30 Ağustos tarihinden itibaren Bayır — Bucak Türklerinin iltica talepleri kabul edilmeyecek ve bu tarihten sonra topraklarımızımıza sığınan ırkdaşlarımız Suriye makamlarına iade olunacaktır.

Çeşitli hususları göz önünde bulunduran bakanlık, böylelikle mülteci sayısını dondurmuş olmaktadır. Diğer taraftan 30 Ağustos tarihine kadar Suriye makamlarının baskı rejimine dayanamayarak topraklarımızımıza iltica eden Bayır-Bucaklı ırkdaşlarımızın sayısı 750 ye yaklaşmaktadır. Öğrendiğimize göre, iltica talepleri kabul edilmiş olan 700 ü aşkın Bayır — Bucaklıların Türk vatandaşlığına geçmek için yaptığı müracaat, terkammül ettirilmektedir.

Bu arada ırkdaşlarımızın yemek ve yatak ihtiyaçları için gerekli yeni bir ödenğin önümüzdeki günlerde vilayet emrine gönderileceği bildirilmektedir.

**Ehliyetsizler için
Trafik bürosu bir
bildiri yayınladı**

**“Direkson talimi için
aday belgesi alınız,,**

Son günlerde ehliyet — kimselerin mağdur olma

Motosikletli içi trafik polisi*Ehliyetin süsümlene
devamlı kontrolle fırsat vermiyorsa

4 Eylül 1967 Atayolu, 1.

EK-17. 12 Haziran 1996 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Hafız Esad'a yönelik suikast girişimi ve bunun Türkmenlere etkisi

SAYFA 10 CUMHURİYET

DIŞ HABERLER

Esad'a başarısız suikast

Suriye'deki patlamalardan birinin doğrudan Devlet Başkanı'nı hedeflediği öne sürülüyor

► Financial Times gazetesi, Hafız Esad'ın Osmanlı Devleti'nin idam ettiği Arap milliyetçileri anma toplantısına gitmekten vazgeçmesi sayesinde ölmekten kurtulduğunu yazdı.

Dış Haberler Servisi - Suriye'de son haftalarda meydana gelen patlamalardan birinin doğrudan Suriye Devlet Başkanı **Hafız Esad**'ı hedef aldığı öne sürüldü. İngiltere'de yayımlanan Financial Times gazetesi, geçen mayıs ayında Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'a karşı bir suikast girişiminde bulunduğunu iddia etti. Gazete, adını açıklamadığı Arap kaynaklarına dayanarak yaptığı haberde, mayıs ayının 6'sında Osmanlı İmparatorluğu döneminde idam edilen Arap milliyetçilerini anmak için düzenlenen törene katılması beklenen Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın güzergâhı üzerinde bir bombanın patladığını belirterek törene katılmayan başkanın suikast girişiminden böylelikle kurtulduğunu kaydetti. Financial Times gazetesi, geçen hafta ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından son birkaç ay içerisinde Suriye'de birçok patlama olayının meydana geldiği yolundaki açıklamalarını kaynak göstererek aldığı bilgiler ışığında patlamalar sonrasında çoğu Türk kökenli 600 kişinin tutuklandığını da öne sürdü. Financial Times, tutuklananların hemen hemen tamamının Türk kökenli olmasını, Şam yönetiminin, Türkiye'nin ülkedeki istikrarı bozmak istediği yolundaki kuşkuvarını gösterdiği yorumunu yaptı. Reuters ajansının gördüğü Suriye Türkmen Birliği Başkanı İsmet Bozoglu, Suriye'de yaşayan Türk kökenlilerin son zamanlarda konuşmak istemediklerini belirterek **"Korkuyorlar. Hafız Esad, patla-**

maları bahane ederek Türkler üzerindeki baskılara ve asimilasyon politikalarına ağırlık verdi" dedi. İsmet Bozoglu, Lazkiye, Hama ve çevresinden 400 kadar Türk kökenlinin halen tutuklu olduğunu bildirdi.

Suriye yalanladı

Suriye Büyükelçisi Abdülaziz El Rifai, adına Suriye Büyükelçiliği'nden verilen yanıtta, Suriye'de patlamalar olduğu yolundaki haberlerin ve ülkede Türkmen asılların tutuklandığı yolundaki iddiaların aslının bulunmadığı savunuldu. Suriye Büyükelçiliği, bu tür söylentilerin, Suriye yönetimine baskı yapmak amacıyla ABD yönetimi tarafından çıkarıldığını da iddia etti.

AKDENİZKURDU TATBİKATI

Akdeniz'de Suriye'ye gözdağı

SUF ÖZKAN

ANKARA - Bugüne kadar 2 hafta olarak tanınmasına karşın bu yıl 3 haftaya çıkarılan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın gelecekte planlı tatbikatlarından **Denizkurdu** nun, Doğu Akdeniz'in uluslararası sularda gerçekleştirilecek bölümünün manevrasının da genişletildiği öğrenildi. Türkiye, Suriye ile arasında ihtilaf olduğu biliniyor ve bugüne kadar her iki ülkenin de

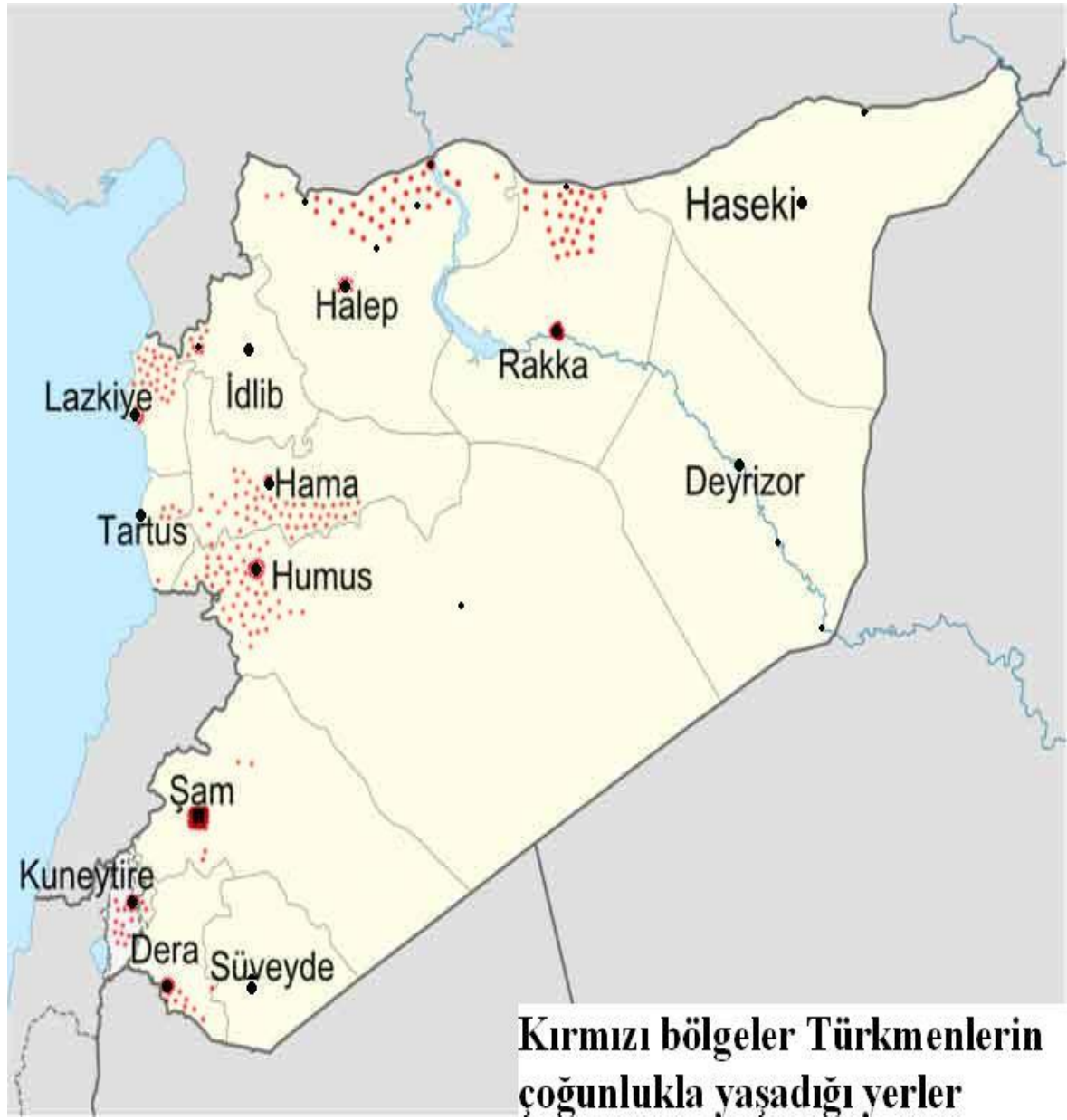

EK-18. Suriye Arap Cumhuriyeti Haritası

Sandıklı ve Semin, a.g.r., 7.

EK-19. Suriye'deki Türkmenlerin Yoğun Olarak Yaşadığı Yerler

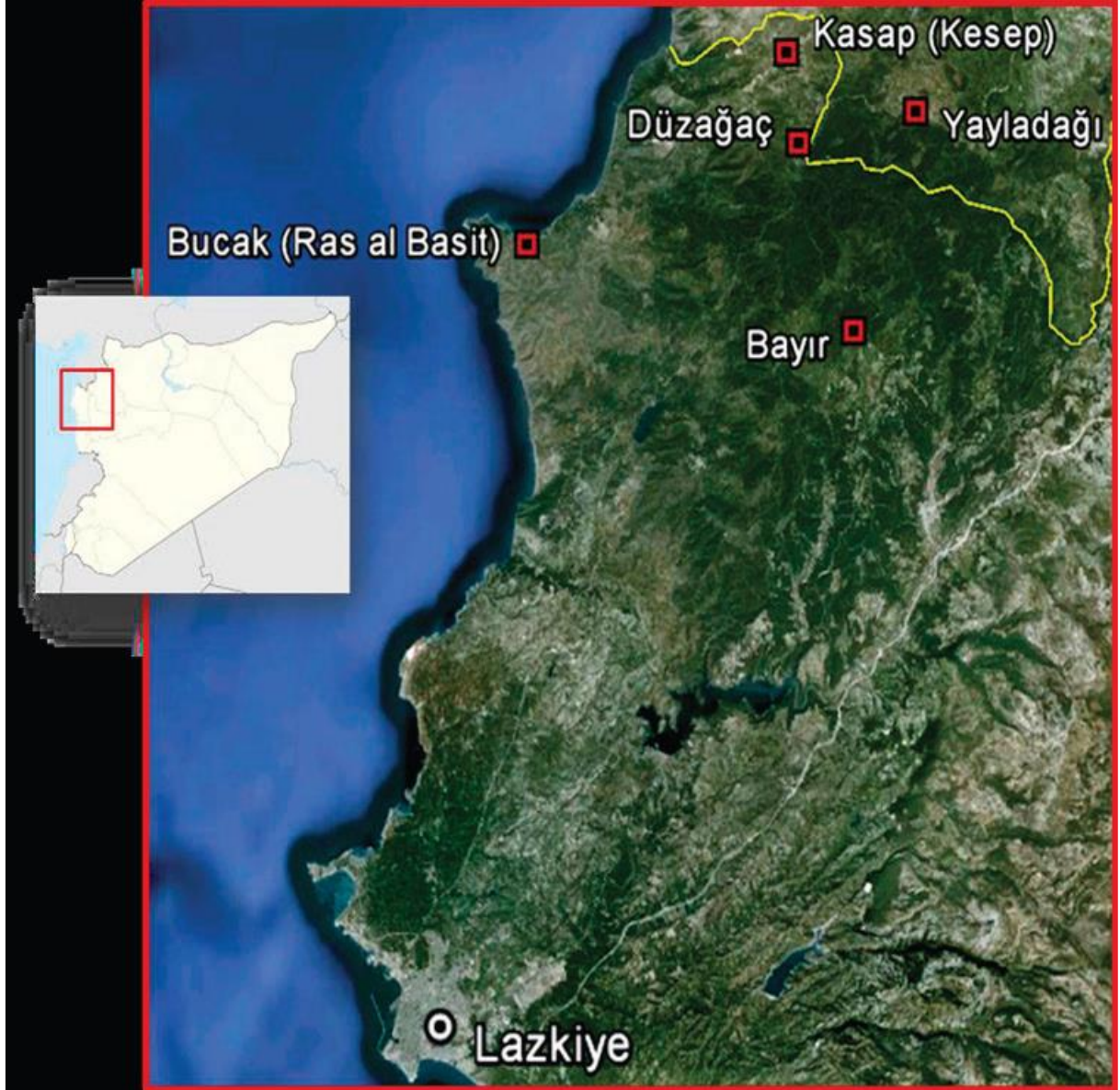

Kaynak: Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.r., 22.

EK-20. Halep Bölgesi Türkmen yerleşim birimleri

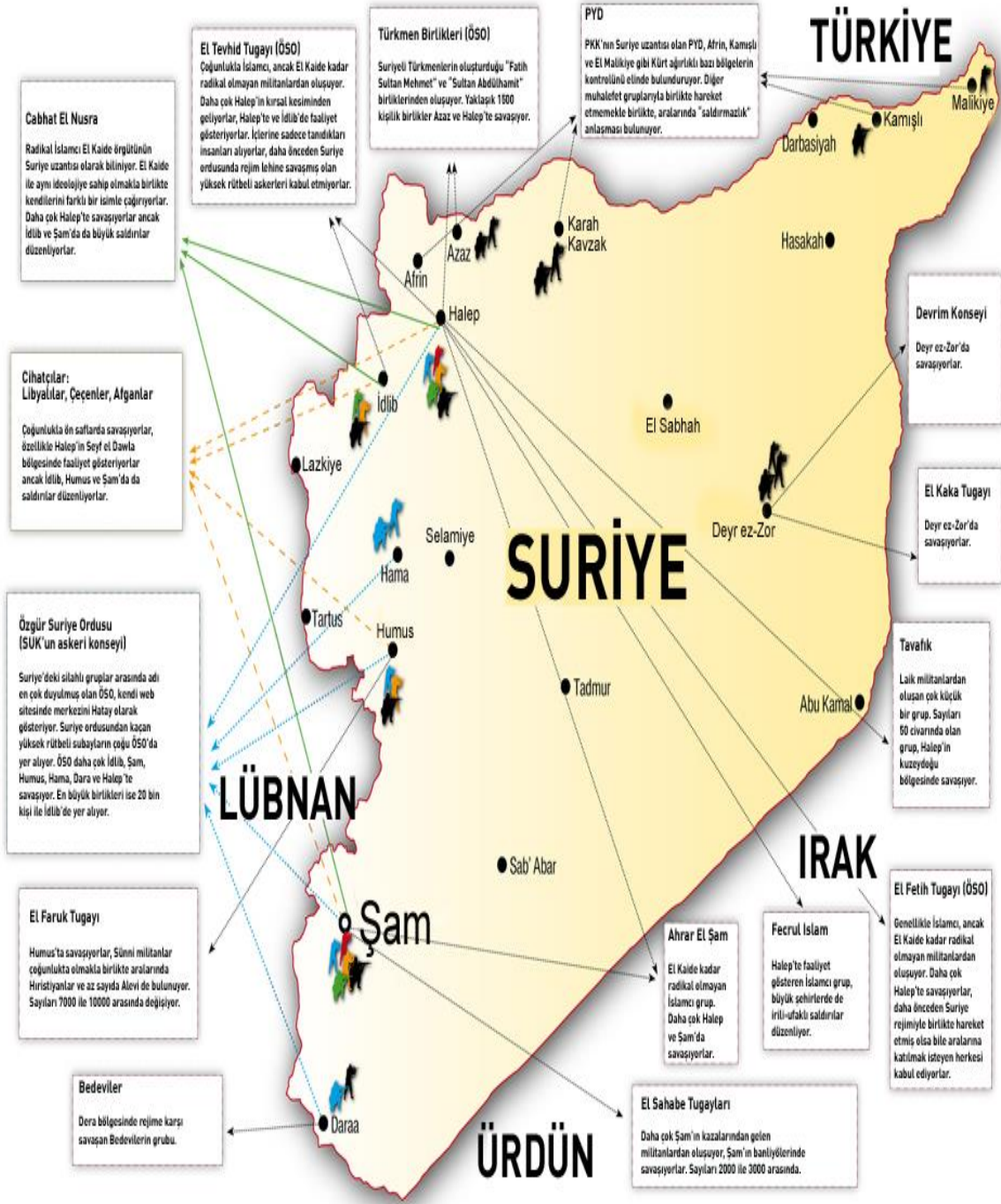

Kirişcioğlu, F. (2013). Suriye’de İç Savaş Sürerken Suriye Türkmenleri. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 1, 13.

EK-21. Bayır Bucak Bölgesi Türkmen yerleşim birimleri

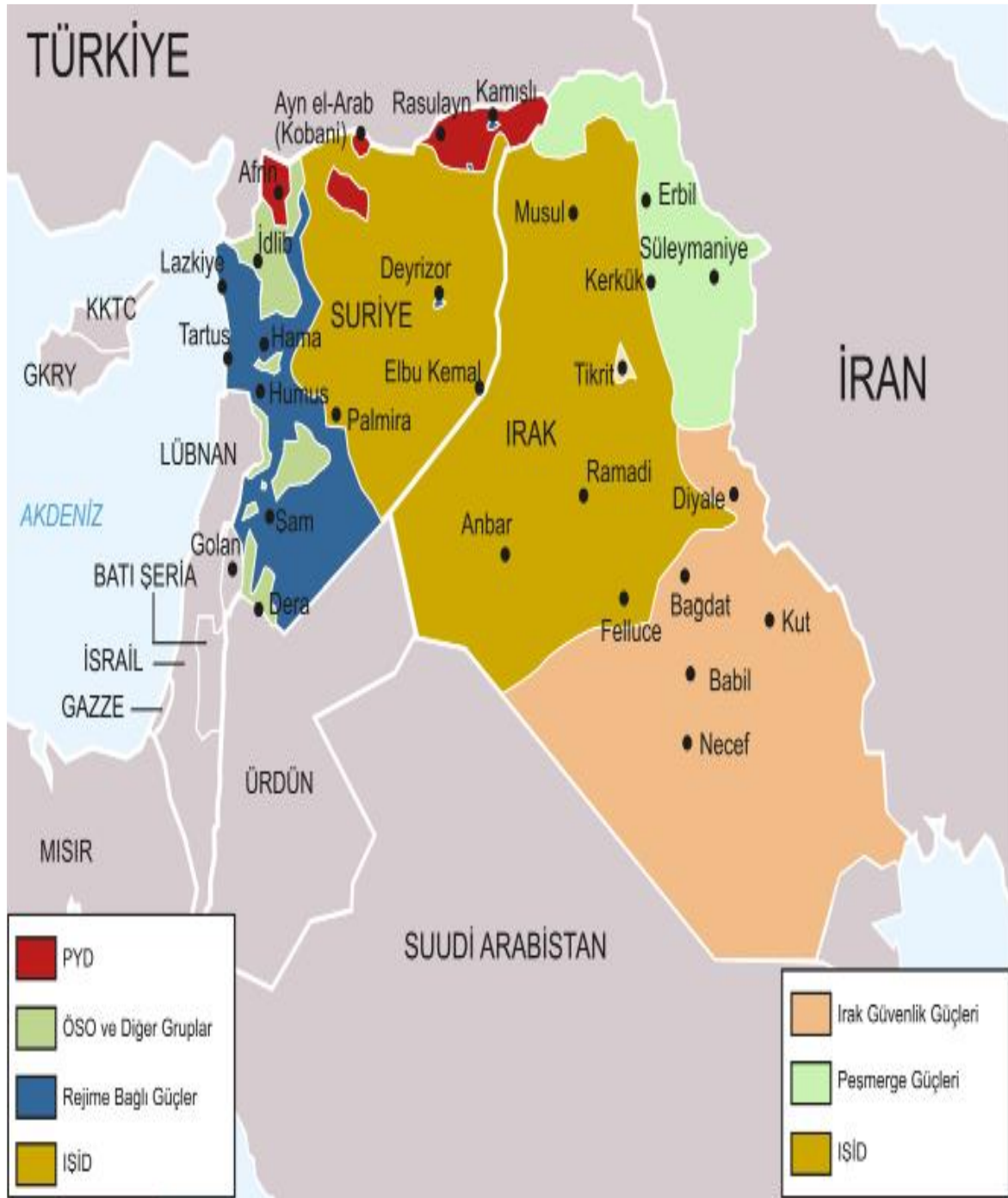
Korkmaz ve İltar, a.g.m., 90; Kirişcioğlu, a.g.r., 15.

EK-22. 2013 yılında Suriye’de savaşıyan gruplar

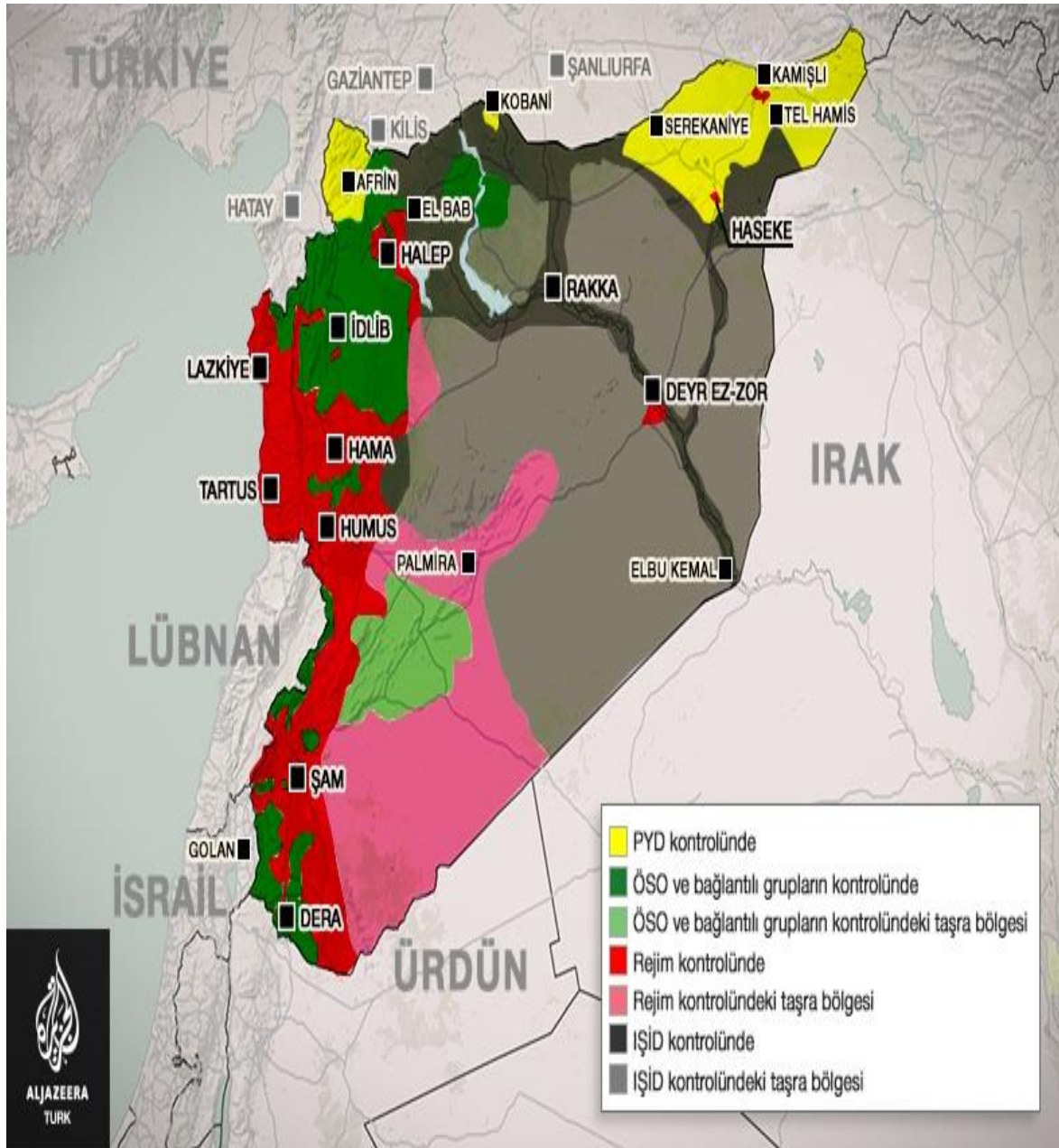
İnternet: Çiçek, N. (13 Şubat 2013). Suriye'de savaşıyan gruplar: Kim nasıl ve ne için savaşıyor. *Time Turk*, Web: <http://www.timeturk.com/tr/2013/02/13/suriye-de-savasan-gruplarda-kim-kimdir.html> adresinden 20 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

EK-23. IŞİD'in Irak ve Suriye'de Etkili Olduğu Bölgeler

İnternet: IŞİD'in haritası. (23 Haziran 2014). *Aljazeera Turk*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isidin-haritasi> adresinden 25 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

EK-24. Suriye’de tarafların son durumu

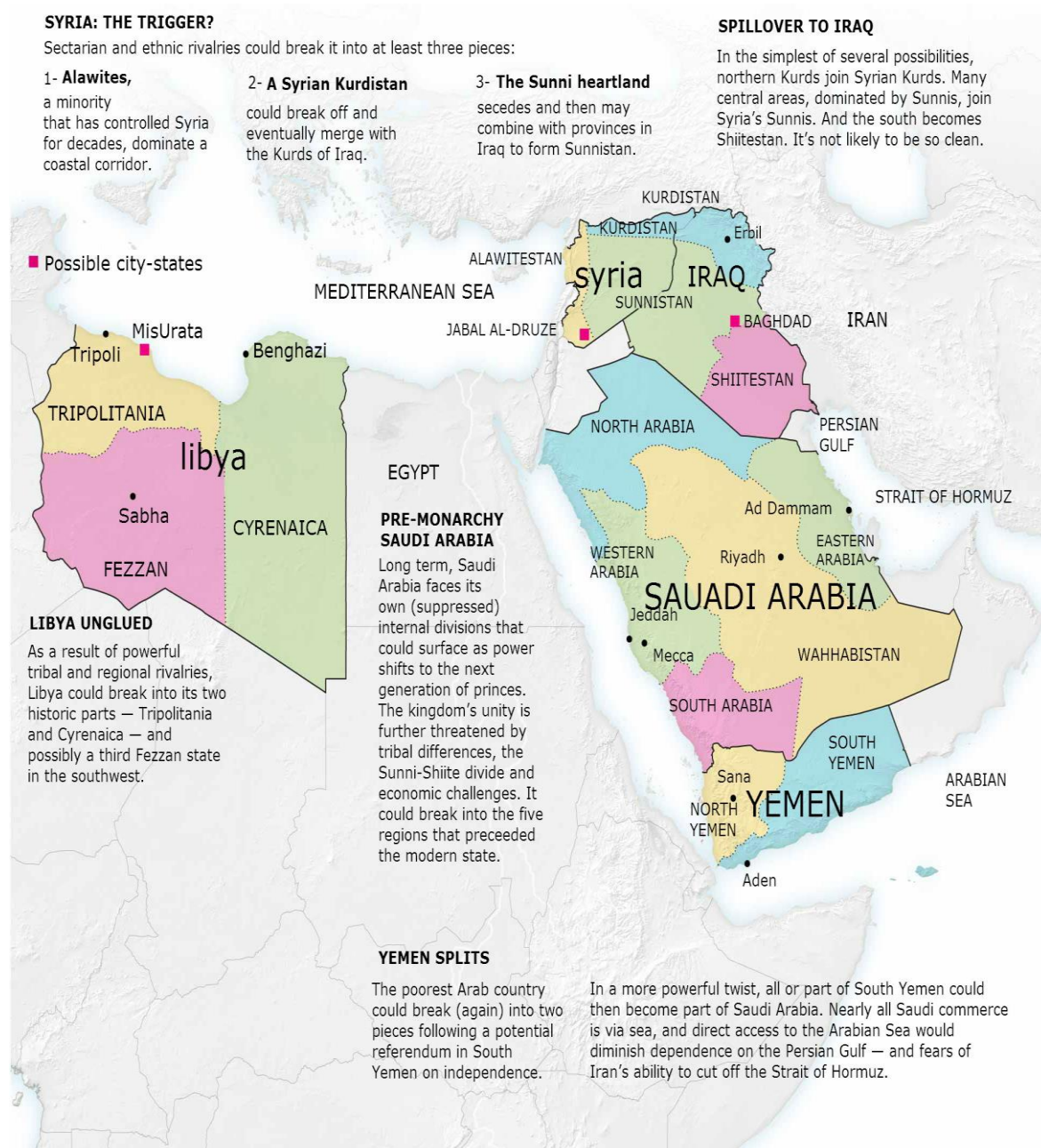

İnternet: Muhaliflerin yol haritası hazır. (30 Aralık 2014). *Al Jazeera*, Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/muhaliflerin-yol-haritasi-hazir> adresinden 30 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

EK-25. 28 Eylül 2013 tarihli New York Times gazetesinde 5 Ortadoğu ülkesinin parçalanmasını gösteren harita

How 5 Countries Could Become 14

Slowly, the map of the Middle East could be redrawn.

Wright, R. (2013, September 29). Imagining a Remapped Middle East. *New York Times*, 7.

EK-26. Suriye Türkmen Platformu I. Toplantısı Onur ve Özgürlük Mücadelesi Sonuç Bildirisi

Bismillairrahmanirrahim

1- Suriye’de 20 ayı aşkın bir süredir devam eden kriz ortamı, ülkedeki diğer topluluklar gibi Türkmenlerin de mağduriyetine yol açmıştır. Suriye’nin içinden geçmekte olduğu tarihsel dönüşüm sürecinin sancılarını derinden yaşayan Suriyeli Türkmenler, aralarındaki birlik ve dayanışmayı güçlendirmek, cephede devam eden ONUR ve ÖZGÜRLÜK Mücadelelerine katkı sağlamak ve Baas rejiminin devrilmesiyle asıl olan savaşa hazırlıklı olma yolunda önemli bir kilometre taşı noktası oluşturmak amacıyla 15 Aralık 2012 tarihinde İstanbul’da bir araya gelmişlerdir.

Toplantıya Laskiye, Halep, Rakka, Hama, Hums, Şam, Golan ve Tartus’ta gelen yaklaşık 1000 delege katılmıştır.

Suriye Türkmenleri, yüzyıllar boyunca iki vatan Türkiye ile Suriye arasında dostluk ve kardeşlik köprüsü vazifesini yerine getirmenin haklı gururunu yaşamıştır.

2-Suriye’deki sorunlar nedeniyle Türkiye’ye zorunlu olarak göç eden Türkmenler, Ana vatan Türkiye’de sığınmacı değil, misafirlerdir. Türkiye’de yaşayan her Türk vatandaşına ve sivil toplum kuruluşuna bu kapsamda büyük sorumluluklar düştüğünü, herkesin kendi görev ve hizmet alanına uygun olarak katkılarda bulunması beklenmektedir.

3- Suriye Türkmenlerine yönelik baskıların tarihi Baas Partisinin askeri darbeye iktidara geldiği 1963 yılına kadar uzanmaktadır. Bu tarihten itibaren Türkmenler sistematik olarak ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Söz konusu ayrımcılık, Türkmenlerin kendi dil ve kültürlerini yaşatma ve koruma başta olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesiyle sonuçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Türkmenler kendi topraklarında adeta yok sayılmışlardır.

4- Suriye Rejiminin halkın meşru beklentilerini hiçe sayarak uygulamakta olduğu kanlı şiddet politikasının Suriye halkının her kesimini olduğu gibi Türkmenlere yönelik etkileri giderek ağırlaşmaktadır.

Bu ortamda Suriye Türkmenleri, Suriye halkının Esad Rejiminin zulmüne karşı gösterdiği haklı direnişte en önde yürümekte; baskıya karşı adalet, demokrasi ve özgürlük bayrağını taşımaktadır.

5- Türkmenler, Suriye’nin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine bağlıdırlar. Esenliği, barışı ve huzuru için yıllarca emek verilen ülkenin geleceğinde, etnik kimlik ve din ayrımı gözetmeksizin herkesin Suriyeli kimliği altında ortaklaşa yaşayabileceği bir gelecek hedeflenmektedir.

Suriye’deki geçiş sürecinin barışçıl bir şekilde sonuçlandırılması, farklı etnik ve mezhep gruplarının hak ve özgürlüklerinin garanti alındığı, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına dayalı yeni bir Suriye inşası Türkmenlerin de ortak hedefini oluşturmaktadır.

Türkmenler, bu amaç doğrultusunda Suriye halkının yürüttüğü özgürlük savaşında, hiçbir fedakarlıktan kaçınmamış, yüzlerce şehit vermiştir. Yeni Suriye'nin kuruluş mücadelesinde ön safta yer alan Türkmenlerin kimliklerinin ve haklarının yeni anayasa ve devlet düzeninde tanınması, korunması ve temsili, Türkmenlerin kurucu unsur niteliğinin ve çoğulcu demokratik sistemin bir gereğidir.

Suriye Türkmenleri, mülkiyet hakları ile tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda uluslararası hukuktan kaynaklanan tüm haklarının takipçisi olacaktır.

6- Suriye'deki değişim süreci aynı zamanda bir onur ve özgürlük mücadelesidir. Bu mücadelede ancak mevcut birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunun güçlendirilmesiyle başarı elde edilebilir.

7- Suriye'de yaşanmakta olan gelişmeler, birçok risk ve tehdidi de beraberinde getirmektedir. Bunların doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve hazırlıklı olunması önem taşımaktadır. Esad Yönetiminin, meşruiyetini çoktan kaybetmiş olsa da, krizin suhuletle ve siyasi yöntemlerle çözümü için görevini bırakacak olgunluğu göstermeyeceği aşikârdır. Dolayısıyla içinde bulunulan sürecin etkileri ve izdüşümleri çok boyutlu ve sağlıklı biçimde değerlendirilmelidir.

8- Bazı terörist ve radikal grupların mevcut çatışma ortamını kendi emelleri doğrultusunda istismar etme girişimleri kabul edilemez. Öte yandan, Rejime destek verenlerin tatbik etmekte oldukları sığ siyasetlere ve bunların Suriye halkına olası olumsuz etkilerine dikkat edilmeli ve gereken tedbirler alınmalıdır.

9- Türkiye'nin insani, siyasi ve diplomatik alanlarda Suriye halkına ve bu çerçevede Suriye Türkmenlerine yönelik desteği şükranla karşılanmaktadır. Suriye halkı ve Suriye Türkmenleri, Türkiye'nin bu desteğini sonsuza kadar ve hiçbir surette unutmayacaktır.

Yukarıda saydığımız hususları Türk ve dünya kamuoyunun dikkatine sunuyor bu hedefleri gerçekleştirmek için Yüce Rabbimizden yardım diliyoruz. İnanıyoruz ki çalışmak ve gayret etmek bizden muvaffakiyet Allah(c.c)'tandır.

EK-25. (devam) Suriye Türkmen Platformu I. Toplantısı Onur ve Özgürlük Mücadelesi Sonuç Bildirisi

Ayrıntılandırılmış Ek Açıklamalar;

Bismillairrahmanirrahim

Türkmenler Suriye muhalefetine, başta askeri ve siyasi cepheler olmak üzere, temel bir parçasıdır. Suriye Türkmenleri Beşşar Esed ve Baas rejimini devirene kadar ön sıralarda savaşımaya devam edeceklerdir. Suriye Türkmenleri özellikle Hama, Hums, Şam, Halep ve Laskiye olmak üzere cephenin ön saflarında yer almışlardır ve almaya da devam edeceklerdir. Buradan ateş altında kıt imkanlarla zalim bir orduya karşı savaşımaya devam eden bütün kardeşlerimizi kucaklıyor, dualarımızı ve desteklerimizi yineliyoruz.

Suriye toplumunun temel parçalarından biri olan Türkmenler, savaşlarının bu zalim rejimin devrilmesiyle bitmeyeceğini, bütün Suriye Vatandaşlarının eşit, hür, adil ve herkesin kendi inancını yaşayabileceği bir toplum yaratana kadar mücadelenin devam edeceğini bilmektedir. Tekrar ediyoruz ki yeni Suriye geçmişin acılarını unutmayacak ama kimseden intikam alma yoluna gitmeyecektir. Bu mücadelesinde başta kardeş Türkiye ve civar ülkeler olmak üzere bütün dünya kamuoyundan destek beklemektedirler.

Suriye Türkmenleri, Suriye toprak bütünlüğünün korunmasından yanadır. Demokratik ve müreffeh bir Suriye için her kesimin, bölge, ırk, mezhep, düşünce gibi farklılıklara bakılmaksızın onur, özgürlük ve adalet temelinde çalışması gerektiğine inanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ve Suriye'nin Fransa mandası hükümeti arasında imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara anlaşmasının 7. maddesi “Suriye’deki Türkmenlerin resmi dillerinin Türkçe olması ve tüm kültürel sosyal haklarının korunmasını” içermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin burada bir tarihi sorumluluğu ve garantörlüğü bulunmaktadır.

1963 yılında askeri bir darbe ile iktidara gelen Baas Partisi yönetiminde Suriye’de Türkmenler devamlı olarak dışlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ulusal sınırları dışında kalmanın vebalini ağır biçimde ödemişlerdir. Bu bağlamda mülkiyet hakları ihlal edilmiş, özellikle iç bölgelerinde, kendi dil ve kültürlerini yaşatma ve koruma hakkı tanınmamıştır. Türkmenler bin yıllık hâkim unsur olarak yaşayıp yönettikleri topraklarda yok sayılmıştır.

Arap Baharı’nın bir devamı olarak 2011 Mart ayından itibaren hızlanan Suriye’deki çatışmalar sürecinde Türkmenlere yapılan baskılar şiddetlenerek artmıştır. Türkmenler Suriye’de oluşacak yeni devlet sisteminde kendi kimlik ve haklarını anayasal güvence altına almaktan öte, bu sürecin kurucu unsuru olarak yer almak istemektedirler.

Türkmenlere, muhaliflerin oluşturduğu ve yaklaşık 60 üyeden oluşan Suriye Ulusal Koalisyon Meclisinde sadece 3 Türkmen ile temsil hakkı verilmiştir. Bu kapsamda Kürtlere, Ermenilere, Asurilere ve yüzde bir nüfusa sahip diğer gruplara tanınan temsil haklarının Türkmenlere verilmemiş olmasına itiraz ediyoruz. Yaklaşık 3 milyon olan Suriye Türkmenlerinin, nüfus oranına uygun olarak temsil edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca savaşın başladığı günden bu yana, ön cephelerde vermiş olduğumuz şehit sayıları, beklenti ve isteklerimizde ne kadar haklı olduğumuzu göstermektedir.

Suriye’ de onur, özgürlük ve adalet mücadelesi olarak da nitelendirdiğimiz değişim sürecinin başarıya ulaşması için, Türkmenlere talep ettiğimiz bütün hakların, etnik kökenine ve inancına bakılmaksızın, bütün unsurlara sağlanmasını istediğimizi beyan ediyoruz.

Suriye Türkmenleri, tarihte olduğu gibi gelecekte de, diğer çevre ülke Türkmenleri ile birlikte, Türkiye ile Ortadoğu arasındaki barış ve özgürlük köprüsü olma misyonlarının farkındadır. Bu misyonun yerine getirilmesi bütün bölgenin yararına olacağı inancındayız.

Türkiye son yıllarda izlediği aktif politikalar sayesinde bu bölgede çok önemli kazanımlar elde etmiş ve mazlum milletlerin sesi olmuştur. Tarihin ve bu coğrafyanın Türkiye’ye yüklediği bu ağır ve şerefli yükü bu milletin kaldırarak gücü ve kudreti vardır. Bu çerçevede Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın BM’in yapısına ve güvenlik konseyine yönelttiği bütün eleştirilere yürekten katılıyor ve alkışlıyoruz.

Türkiye’nin Suriye politikası sadece devletler düzeyinde kalmamalıdır. Suriye ile toplumsal düzeydeki ilişkiler daha fazla geliştirilmelidir. Bunun gerçekleşmesi ise sivil toplum, iletişim ve ticaret alanındaki ilişkilerde içerikli ve kapsamlı çalışmaların artmasına bağlıdır.

Yukarıda saydığımız hususları Türk ve dünya kamuoyunun dikkatine sunuyor bu hedefleri gerçekleştirmek için Yüce Rabbimizden yardım diliyoruz. İnaniyoruz ki çalışmak ve gayret etmek bizden muvaffakiyet Allah(c.c)’tandır.

İnternet: Orhan, O. (17 Aralık 2012). Suriye Türkmenleri Platformu 1. Toplantısı’ndan İzlenimler. *ORSAM*,

Web: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121217_sonucbildirge.pdf adresinden 15 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AYDIN, ABDULLAH
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 28/07/1986 Ankara
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 0(505) 474 91 45
 Faks : -
 e-mail : abduallahaydin1538@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/ Tarih Bölümü	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Tarih Öğretmenliği	2009
Lise	Özel Ferda Lisesi	2004

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2009- devam ediyor	Milli Eğitim Bakanlığı	Tarih Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Hobiler

Kitap okumak, bulmaca çözmek, doğa yürüyüşleri yapmak, fotoğraf çekmek

GAZİ GELECEKTİR..

